

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

13

AYLA KUTLU / ZAMAN DA ESKİR

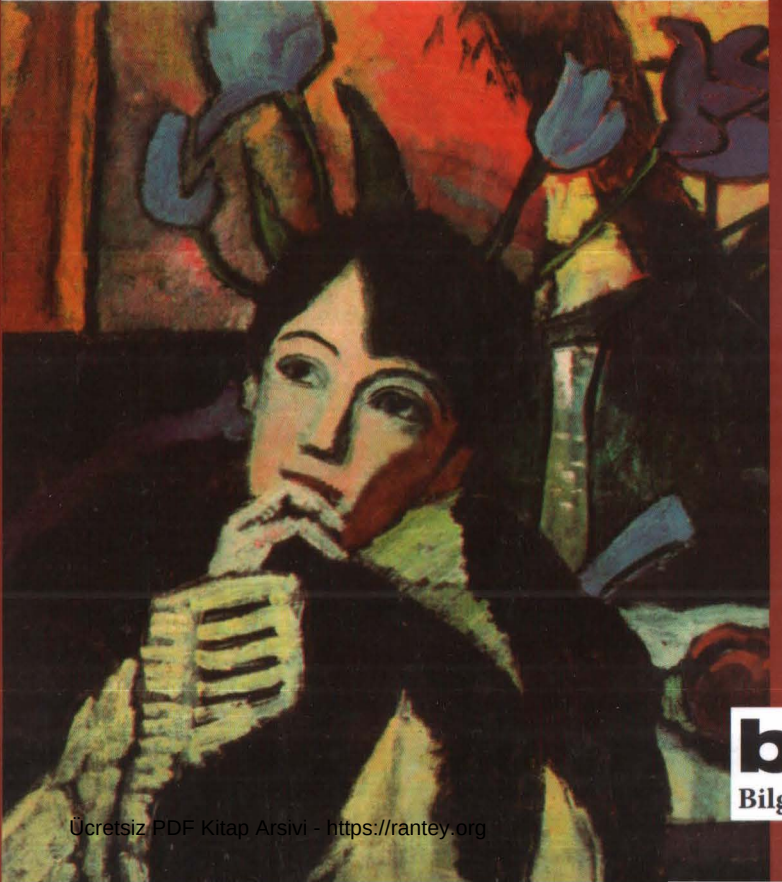
b

2. basım

AYLA KUTLU

BÜTÜN ESERLERİ 13

ZAMAN DA
ESKİR

b
Bilgi

ISBN 975 - 22 - 0195 - 4
2007.06.Y.0105.3178

Birinci Basım 2006

İkinci Basım
Mart 2007

BİLGİ YAYINEVİ

Merkez: Meşrutiyet Cd., No: 46/A, Yenışehir 06420 / ANKARA
Tlf.: (0-312) 434 49 98 • **Faks:** (0-312) 431 77 58
Temelilik: İstiklâl Cd., Beyoğlu İş Mrk. No: 365, A Blok,
Kat: 1/133, Beyoğlu 80070 / İSTANBUL
Tlf.: (0-212) 244 16 51 - 244 16 53 • **Faks:** (0-212) 244 16 49

BİLGİ KİTABEVİ

Sakarya Cd., No: 8/A, Kızılay 06420 / ANKARA
Tlf.: (0-312) 434 41 06 • **Faks:** (0-312) 433 19 36

BİLGİ DAĞITIM

Merkez: Gülbahar Mh., Gülbağ Cd., No: 27/1, A-B Blok,
Gülbağ, Mecidiyeköy / İSTANBUL
Tlf.: (0-212) 217 63 40 - 44 • **Faks:** (0-212) 217 63 45
Şube: Narlıbahçe Sk., No: 17/1, Çağaloğlu 34360 / İSTANBUL
Tlf.: (0-212) 522 52 01 - 512 50 59 • **Faks:** (0-212) 527 41 19

www.bilgiyayinevi.com.tr • info@bilgiyayinevi.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

AYLA KUTLU

ZAMAN DA ESKİ

anılar

BİLGİ YAYINEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kapak resmi: gabriele münter
kapak düzeni: bilgi yayınevi
fotoğraflar: ayla kutlu arşivinden

**Bu kitabın yayın hakkı, yazarıyla
yapılan sözleşme gereği
Bilgi Yayınevi'ne aittir. Kaynak
gösterilmeden kitaptan alıntı yapılamaz;
yayınevinin yazılı izni olmadan radyo ve
televizyona uyarlanamaz; oyun, film,
elektronik kitap, CD ya da manyetik bant
haline getirilemez; fotokopi ya da
herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz.**

baskı: cantekin matbaacılık
yayıncılık ticaret ltd. şti.
(0-312) 384 34 35 - 384 34 36

İ L K S Ö Z

ZAMAN DA ESKİR'i yazmaya başladıktan bir süre sonra kendimi, ruhumun açılan penceresinden içime bakıyorken buldum. Yaşadıklarını yazmanın böylesine bir etki yapabileceğinden hiç haberim yoktu. Biraz can acıtan bir şeydi bu.

Son zamanlarda çok yazılıyor anılar. Hemen ardından, anıların ne kadar içten, açık, ve tarafsız yazıldığı sorgulanıyor. En baştan söyleyeceğim şey, tarafsız yazılamayacağına olan inancım. Apaçık yazılmasının da olanaksız olduğunu, yaşayarak öğrendim. Olmuyor. Yazarken bir süre anılarınızı ve kendinizi aynaya yansıtmış gibi sürdürüyorsunuz. Ama farkına varmadan geldiğiniz bir noktada; bazı şeylerin tam da öyle olmadığını, kendinizden bile saklı biçimde olayın farklı olduğunu ve aradan geçen onlarca yıl içinde sizin farklı değerlendirmeye kaydığınızı algılıyorsunuz.

Yalnız sizin yönünüzden değil, sözünü ettiğiniz kişiler için de bazı şeyleri anlatamıyorsunuz.

Şöyle bir şey: Anıların içine daldıkça, unuttuğunuz gerçekleri, değiştirdiğiniz olayları ve asıl önemlisi, hiçbir zaman çözemediğiniz tavırları apaçık, düpedüz anlıyorsunuz. Ama yazamadıklarınız ve unuttuklarınız(!) oluyor. Bazı kişileri unutmuştan, bazılarını önemsememiştense geliyorsunuz.

Bu kitaptaki yirmi iki yıllık yaşam dilimi, birinci aşamamı içeriyor.

Bana sorun: "Ayla Kutlu, bu anılar ne kadar içten?"

"Çok. Olabildiği kadar ruhumu, algılamalarımı ve anımsadıklarımı anlattım."

Yine sorun: “Ayla Kutlu, bu anıların altına rahatça imza atarmısın?”

“Algılamalarımın ve anımsadıklarımın bazılarını es geçtiğimi, söyledikten sonra... Evet.”

1957 yılının yaz sonunda babamla konuşuyorduk. Bulunduğumuz mekânda duygulandı. Bana, “Bir zamanlar sözünün tek başına ne kadar geniş belleği olduğunu tam olarak algılayabilsek, eskide birikenleri daha bir saygıyla anar, daha çok yararlanırdık” dedi.

Ben bu kitapla, “bir zamanlar”ın belleğini açma çabasına girdim. Hüzünlü bir açılım yerine yer yer gülümseten bir anlatımı koydum.

Baştan bunları açıkça söylemek zorundaydım. Sonra ister gerçek kabul edersiniz, bir tanıklık dersiniz, ister etmezsiniz.

Edebiyatın, doğruları söylemek zorundaki bir sanat olmadığını da unutmayalım!

Ve... Sevgili gelinim, beni çok zorladın anılarımı insanlarla paylaşmam için... Bu kitap da benim senin adına armağanım olsun:
GÜLSÜN BEHLÜLGİL’e...

ANTAKYA (7 Temmuz 1938)

Türk askerinin gireceği kesinleştğinde İskenderun Sancak halkı ayağa kalktı. 5 Temmuz günü iki koldan Hatay topraklarına giren Türk askeri, yol boyunca geçtiği her yeri sevinçle coşturarak geliyordu. 7 Temmuz günü Türk ve Fransız makamları arasında yapılacak törenle, devir teslim gerçekleşecekti. Antakya'daki okullar, resmi görevliler ve halk, askeri şehrin çok dışındaki Kavaslı köprüsünde karşılayacaktı. Herkesin heyecanla beklediği, kimsenin gözüne uykunun girmediği günlerdi. Babam günlerden beri evine gidemiyordu. Orduyu karşılayacak araçların anlamlı sembollerle süslenip hazırlanmasıyla görevliydi. Karşılayıcıların en önündeki mersin dalları ve çiçeklerle süslü kamyonu yüklenen platformda, simsiyah örtülere bürünmüş lisesi dört genç kız, askerin görünmesiyle üstlerindeki örtüleri atacaktı. Altından bembeyaz giysileri çıkacak, giysilerine takılı kurdelelerdeki yazılarla Anavatana kavuşmanın mutluluğu somutlaşacaktı.

Karşılayıcılar arasında, tüfeklerine çiçek takmış Tunuslu ve Ceza-yirli askerler de vardı. O askerlerden birinin genç kızı, kendisiyle aşağı yukarı yaşıt olan anneme "Ah!" demişti: "Bizim de sizin gibi bir Kemal Paşamız olsa, gün gelir biz de bu istilacı Fransızlardan kurtulurduk!"¹

Annem bir gün önceden dostlarıyla sözleşmişti: Gündüz Sineması'nın –Fransızlar dönemindeki adı Empire'dı– üst terasından yirmi yılı aşkın zamandan beri özlenen askerin şehre girişini seyre-

1) Bkz. s.381, "Hatay Devleti'nden Hatay İli'ne".

decekti. Yirmi yaşındaydı. Kucağında iki yaşındaki oğlunu, karnında sekiz aya girmiş bebeğini taşıyarak ıhlaya tıslaya o çok sıcak temmuz günü sinemanın terasa çıkan yüksek merdivenlerini tırmanmıştı.

Asker görüldüğünde yer yerinden oynadı. Halk çiçekler atıyor, halaylar zılgıtlar çekiyor, kurbanlar kesiyor, özlenen günü coşkuyla kutluyordu. Karşılıycılar, bayrak ve sancak görüldüğünde dalgalanmış, bu dalgalanış, bütün bir bölgeyi günler sürecektir bir sevinç deriyasına katmıştı.

Yorgun askerler şehri baştan başa geçerek kısa süre önce Fransızların boşalttığı Sarı Kışla'nın önüne geldiler. Temmuz sıcaklığında tam teçhizatla uzun bir yürüyüş yapmışlardı. Kışlanın önünde Antakyalı kadınlar akla gelmeyen bir şey yaptılar: Komutanı göğüsleyerek durdurdular. Söyleyecek bir çift sözleri vardı:

“Yirmi yıl önce içtiğimiz andımız var: Düşman askeri gittiğinde buraları saçlarımızla temizleyeceğiz, dedik. Andımızı tutup bu şehrin kışlasını tertemiz etmedikçe askerimizi buraya sokmayız.”

Başlarını öne eğdiler, bir gece önceden yıkayıp tertemiz ettikleri uzun saçlarını kesip, uzun değneklere bağladılar; kışlayı, duvarlarına, tavanlarına kadar silip tertemiz ettiler.

Sevinç gözyaşları işleri bitene kadar sürdü.

Bunların olduğu sırada annemin karnında sekiz ayımı doldurmuşum. Bir buçuk ay kadar sonra, ağustos ayının 14'ünde, Antakya'da, Saray Caddesi'ndeki kapıdan girdikten sonra, Ortodoks kilisesinin avlusunu geçerek arka kapının açıldığı sokağa girince hemen baştaki evde doğdum.

Bunlara benzeyen anılarımı çocuk dilimle anlattığımda herkesin çok hoşuna gidiyordu. Her ailenin bir maymunu vardır ya, bizimkilerin maymunu küçükken bendim. Daha sonraları o çalçene kızdan öyle sessiz ve kapalı bir kız çıktı ki, annem zamanın bir yerinde yanlış bir insanın huyunu kapıp geri döndüğümü düşündüğünü söyledi durdu.

Anılarım aile içinde şaka konusu olsa da, babamla annemin anlattıklarını birleştirdiğim andan beri –o an ne zaman oluştuysa– anlattı-

ğım her şey gözlerimin önünde gibiydi. Şimdi hâlâ o gün Antakya’da olup biteni gördüğüme yemin gerekse, herhalde ederim. Anlatılanların insanın bilincinde görselliğe dönüşebileceğinin bendeki ilk örneğiydi o temmuz günü. Bir yazar için gördüğüyle gördüğünü varsaydığı arasında öznel doğruluk yönünden bir fark olmaması doğaldır. Yıllar sonra annem benim yazıya yatkınlığımı çok eskiden bildiğini söylediğinde, kanıtı bu olaydı.

Bu işitsel tanıklık, sonraları gerçekten tanık olduğum olayları ve durumları anlatmaya kalktığımda ailemde şaka olmaktan çıktı, alaya dönüştü. Beni marifet sergilemeye yönlendirmeleri de belki bu yüzden. Çocukluğumda, 1941 yılı sonbaharından kalan bir anımı anlattığım gün, annem kestirip atmıştı: “Uyduruyorsun...” Uydurmuyordum: Babam boz renkli yedeksubay giysisiyleydi. Annemle birlikte masada oturuyor, denizi seyrediyorlardı. Biz, ağabeyimle birlikte kıyı boyunca koşuyorduk. Çakıllı bir yerdi. Denizden karaya vurmuş kömürler vardı. Orası babamın ikinci kez askerlik yaptığı Çınarcık’tı. Annem direniyordu:

“Yine bizim anlattıklarımızı anlatıyorsun.”

“Hayır, gördüğümü anlatıyorum. Hatta senin sırtında, yakasında ve omuzlarında kırmızı işlemeler olan yeşil bir entari vardı.”

Annem şaşkınlıkla kabul etti: Elbiseyi oradan ayrılırken nişanlanan bir kıza vermişti. Savaş yılları olduğu için kızcağızın nişanında giyebileceği hiçbir şeyi yokmuş. Bundan haberli olmam olanaksızdı. Yaptığını, babamdan bile saklamıştı çünkü.

O sırada üç yaşındaymışım.

Canım Ağrıyor!

Ey aşk!.. filan diyerek aşka övgüler düzmeyeceğim. Aşka dair konuşmadan önce, bazı değer yargılarının kulağa hoş geldiği için uydurulduğuna, sonra da başkalarının tekrarlamasıyla herkesin dü-

şünmeden doğru gibi kabul ettiğine inanırım. “İnsan ilk aşkını unutamazmış” sözü bana öyle geliyor. Bal gibi de unuttur. Bunu iddia etmemin insanca bir nedeni var: İnsan aptallıklarını zaman içinde zekâ gösterisine çeviremezse unutmayı seçer. Kendi adıma en küçük bir iz bırakmadan beni bırakıp giden aşk denilen o duygular düğümünü defalarca unuttum. İlk aşkım, hak ettiği karşılığı görmediği için unutulmuşluğun derin uçurumunda çürümüş! Bu aşkı hatırlamam gerekirdi. Yukarda anlattığım o ilk anımdan sonra yaşanmış olması gerekiyor. Peki niye yok?

Babamla annem “Canım ağrıyor” der gülüşürlerdi. Neydi bu can ağrısı? Ne baş, ne ayak, ne mide. Sözü edilen can, yahu.

Babam Yalova’da ikinci askerliğini yaparken² bir yedeksubay doktorla arkadaş olmuş.. Doktor Yılmaz bekâr bir genç adammış... Ağabeyimle ve Alsan’la da ilgilenirmiş ama beni çok severmiş. Benim de apaçık düşkünlüğüüm varmış doktora. O geldiğinde sevinç gösterileri yapar, başımı iki yana sallayarak, eteğimi uçlarından tutup gererek “Leyla, Leyla” diye –herhalde kendi bestem olan!– bir şarkıyı söylermişim.

Günün birinde, sürekli ağlamaya, hırçın davranmaya başlamışım.

“Kızım neyin var?”

“Canım ağrıyor.”

Şaşırmışlar. Acaba canımın nerede olduğunu gösterebilir miymişim?

Göğsümü gösterirken, kafam karışmış. Herhalde canımın orada olduğundan pek de emin değilmişim. Sonra karnıma inmişim. Ardından acaba canım kafamda mı diye oramı buramı yoklamışım. Gözüm bile sıraya girmiş. Ağlamayı yeğlemişim:

“Benim canım çok ağrıyor.”

2) İkinci Dünya Savaşı bütün dünyaya yayılıp ülkemizin sınırına da dayandığında, hükümet bir tedbir olarak daha çok kişiyi silah altına alma zorunluluğu duymuştu. Orduda daha önce yedek subay olarak iki yıldan az süreyle görevde kalmış olanların bu süreyi iki yıla tamamlamaları için yeniden askere çağırılması, 6 Ocak 1941’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edildi. O yüzden daha önce bir yıl süreyle askerlik yapanlar, bir yıl daha askerlik yapmak durumunda kaldılar. Diğerleri, yani ilk kez askere gelenler için bu süre üç yıl olarak belirlendi.

Vızıldayan, mızımız, tatsız bir çocuğa dönmüşüm.

Annem cin gibi bir insandı. Onun cinliklerini daha sonra öğrendim tabii. O zamanlar da öyleymiş demek:

Birkaç gün önce, nişanlısı Doktor Yılmaz'ı ziyarete gelmiş. Ben hüzünlü ve sessiz bir gözlemciye dönüşmüşüm. Yılmaz'ın koluna girerek evimize gelen, onunla yan yana oturan, fısıldaşan, yapışıkmiş gibi sevgili doktorumdan ayrılmayan o genç hanımdan rahatsız olmuşum. Belki rahatsızlıktan ötesi de olmuştur. Hastalanmışımdır. Belki beyaz, küçük ve dişi bir Othello olmuşumdur, kimbilir. Kendimi toparlayamadığımı görünce durumu Yılmaz'a iletmışler. Beni muayene etmiş, canımı bulmaya çalışmışız ama başaramamışız. Onun, nişanlısının, annemin, babamın verdiği güvenceler tüm varlığımı ele geçiren ağrıdan beni kurtaramamış. En sonunda bizimkiler Yılmaz'dan bana görünmemesi ricasında bulunmuşlar.

Beni bezdirecek kadar acı veren o can her nereye yerleştiyse ağrıldığını uzun süre hissettirdiğinden, babamın emirleri beni kucaklar, ansızın akmaya başlayan gözyaşlarımı, ağzımı, yüzümü siler, gezmeye götürürmüş. Teselli etmek için yumuşacık bir sesle konuşmuş: "Ağlama Ayla... Ağlama benim güzel kızım. Memeni yerim senin. Sus, memesini yediğim..." Canımı unuttur, birer kum tanesi kadar meme başlarımı saklayarak: "Yeme... Mememi yeme" diye estetik dertlere düşermişim. Adamcağız bir türlü hırçınlığımı anlayamaz, bu sefer; göbeğimi, omuzumu, gözümü, yanağımı... sayar, ben de korumak için ağlayarak iki elimle onları saklar dururmuşum. Canımın ağrısını da bu sayede unutmuş olmalıyım.

Peki benim canım neredeydi? Belki de can ruh gibi bir şeydi. İnsan acı çekerken tinsel varlığına yüklenmiş o çözümlenemez ağırlıkları ayırmasa ya.. Mutlu can hafiftir, fark etmeyiz. Sızılı canın acısı sürekli yer değiştiren bir gölgeler diyarıdır, konar göçer.

Hatay... Ebedi Aşkım

Çınarcık ve Yalova'da geçen askerlik bitince, dönüp Hatay'a gelmişiz. Ne kadar sonra, bilemiyorum. 1942 olabilir. Bu yolculuğu çok iyi hatırlamıyorum. Bana boz gelen yerler gözümün önünden geçip gidiyor. O günlerin trenlerinin kompartmanlarını, koridorlarını bırakın, sahanlıkların, helaların bile ağzına kadar dolu pis kokan yerler olduğu aklıma kazınmış. Daha sonraları, mumbar dolmasından tiksинmemin nedeni, pis kokulu koyun barsaklarından yapılmasından ve tikiş tepiş dolu vagonlara benzeyen biçiminden dolayıldı. Savaşın üçüncü yılının bir izlenimi, bütün hayatıma somut bir damga vurmuştu.

Geçtiğimiz yerlerden yalnızca İslahiye diye bir yer adı aklımda. Savaş yıllarının İslahiyesi uzak, birbirlerine küsmüş gibi duran toprak damlı evler, sıcaklık ve tozdu. Uzakta görünen, salınmayı unutturan bir sığağa teslim olmuş cılız birkaç kavak ağacı mı, yoksa onlar başka bir ağacın fidanları mı... Annem kucağındaki Alsan'la birlikte elindeki koca bavulu taşıyarak demiryolunda koşuyor. İki kade bir dönüp ağabeyime acele etmesi için bağılıyor. Ben arkamdan lokomotif (o zamanki bilgimle çuf çuf) gelecek diye korkuyorum. Bacaklarım traversten traverse atlamaya yetmiyor. Hatta ağabeyimin bacakları da yetmiyor. O raylara kapaklanıyor. Elindeki bohça dağılıyor. Annem önce öfkeyle bağılıyor, sonra demiryolunun ortasından yürüyemeyen Alsan'ı kenara oturtup bize seğırtiyor. Ağabeyimin patlayan dudağını mendiliyle siliyor, ikimizi de öpüp teselli ediyor. Bohçaya koca bir düğüm atıp Alsan'ı, bavulu ve bohçayı yükleniyor. Gözlerimde kuruyan yaşlarda, çevremizde uzayan o tozlu, kıraç, تنها yerler titreyip duruyor.

Antakya'ya ne zaman nasıl geldiğimiz de anılarımda yok. Aynı günün akşamüzeri olmalı: Saray Caddesi üstünde Halk Oteli'ndeyiz

(Kemal Sülker'in babasına aitti³). Caddede ışıklar yanıyor. Otelin altındaki Halk Sineması'ndan müzik yükseliyor. Biz, yani ağabeyim ve ben pencereden dışarıyı seyrediyoruz. O kalabalık caddenin canlılığı çok hoşumuza gidiyor. Anılarıma ışık ve renk olarak katılan gece, ışık ve ses gösterisi gibi, bitiyor. Oysa kimbilir o günkü savaş koşullarında ne zavallı bir aydınlıktan ve müzikten söz ediyordumdur.

Babam Hatay'a dönmek zorunda değildi sanırım. 1937 yılında zorunlu olarak geldikten sonra öyle çok alışmıştı ki, ailesinden birçok kişinin Gaziantep'te olmalarına karşın o Antakya'ya gönüllü dönüyordu.

Aradan uzun yıllar geçtikten, acı tatlı birçok şey yaşandıktan, 1969 yılının 17 Nisanında son sözünü söyledikten sonra, göçüp gidine babamı toprağa vereceğimiz yeri seçmekte hiç zorlanmamıştık. Çünkü bitmeyecek uykusu için onu bu topraklardan başka bir yere götürmeyi düşünemiyorduk. Ölmeden hemen önce, "Dünya ne güzelmiş..." demişti. Burada gördüğü gökyüzünün rengiyle, o gökyüzü altındaki toprağın yaşam verdiği şeylerdi onu dünyanın güzelliğine inandıran. Yaşantısının çoğunu; bu, buğulu bir üzüm salkımına benzeyen, tam ortasına yerleşen Amanosların yemyeşil bir sap gibi güzellikler ve yaşam taşıyan coğrafyasında; şehirlerinde, kasaba ve köylerinde geçirmişti. İnsanlarını sevmiş, öğrenciler yetiştirmişti. Doğasını, sorunlarını sahiplenmişti. Biz artık Hataylıydık.

Hatay'la Bağımız

Dedem; yani babamın babası Sait Bey, Halep Defterdarlığı'nda bir göreve atanmıştı. Sait Bey ile Fitnat Hanım'ın altı yaşında Sıtkı

3) Kemal Sülker, Antakyalı bir gazeteci ve sendikacıydı. Anılarını ilginç kitabında toplamıştı. Ülkede faşizmin en güçlü olduğu dönemlerde samimi bir solcuydu. O yüzden çok acılar çekti. Yirmiye yakın kitabının büyük çoğunluğu Nâzım Hikmet'le ilgilidir. Diğerleri sendikacılığa dair... *Anılara Yolculuk* adlı kitabında anlattığı Antakya günlerine annem tanıklık ederdi. Saygın kişiliğine karşın solculuğu yüzünden koca şehirde yapayalnız bırakıldığını annemden duydum. Babası, aralarında epeyce yaş farkı bulunsa da babamın dostuydu. Gani gönüllü, ikram sever bir yaşlı adam olarak hayal meyal aklımda. Kemal Sülker ile ise hiç karşılaşmadım.

adında bir oğulları vardı. Fitnat Hanım yola çıkarken yedi aylık hamileydi. Yıl 1909 veya 1910... Halep'e gitmek için bir kervana katılarak yola düşen aile Antakya'ya geldiğinde Fitnat Hanım aniden sancılanıyor ve yedi aylık bir oğlan çocuğu doğuruyordu. Dedem oğluna Selahattin adını koyuyordu. Ebe dahil hiç kimse bu ufak tefek çelimsiz bebeğin yaşayacağına olasılık vermiyordu.

Zayıf, ufak tefek karısının bir türlü iyileşememesi, küçük oğlunun kendini toparlayamaması yüzünden Sait Bey Antakya'da görevlendirilmeyi istiyor, bu dileği kabul ediliyordu. Oradan ayrılmadan önce, yani iki yıl sonra Sabahattin Amcam da doğuyordu...

Aradan yıllar ve yıllar geçiyor. Babam Çapa Öğretmen Okulu'nu bitirince, babasının Malmüdüğü olarak görev yaptığı Gaziantep'deki okullardan birine öğretmen olarak atanıyordu. Ailenin diğer bireylerine göre biraz ufak tefek olmasına karşın –boyu 1.72, yapısı ince, saçları gür ve uzun, gözleri çok güzeldi– beğenilen bir genç adamdı. Sabahattin Amcam ise kıvrıkcık saçlı, biraz daha uzun, sağlam ve kalınca yapılı, yüz çizgileri çok güzel bir gençti. O yıllarda yeterli bir öğretim düzeyi sayılan liseyi bitirmiş, Gaziantep gümrüğüne girmişti.

Yirminci yüzyılın başından beri dünya çok daha büyük bir hızla değişiyordu. Savaş yıllarında okula başlayan babam, kafası işleyen, uyanık bir çocuktur. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinden, Osmanlı topraklarının işgalinden acı çekiyordu.

Savaş bittiğinde ilk işgal edilen yerlerin başında doğum yeri geliyordu. Hatay halkı 1909 Ermeni İsyanından beri huzursuzdu. Savaş sırasında deniz kıyısındaki, şehir ve köyleri bombalanmıştı. İngiliz ve Fransız donanmalarına bağlı savaş gemileri Kıbrıs Adası'yla İskenderun Körfezi arasında sık sık bayrak gösteriyorlardı. Hatta, savaşın ikinci yılında, Süveydiye'de kırk gün süren Musadağ Ermeni direnişi yaşanmış; bu, devleti incittiği kadar halkın da onuruna dokunmuştu. Musadağ direnişi İngiliz ve Fransız kuvvetlerine haber uçuran Ermenilerin kıyıdan sağ salim kurtarılmalarıyla sonuçlanmıştı.

Tabii, daha 1915 yılında Picot-Sykes anlaşmasıyla Hatay'ın –yabancıların adlandırılmasıyla Sandjak Alexandrette– kaderinin yazıldığından Osmanlı Erkân-ı Harbiyesinin ve Hataylının haberi yoktu.

Ateşkes imzalandığında silahı bırakıp İtilaf Devletlerine “buyur” diyecek halk değildiler. Ama koşullar bu topraklarda ters gidiyordu. Ankara Hükümeti; ilk antlaşmayı –Ankara Antlaşması– imzaladığı Fransızların ısrarına direnemediği için Hatay halkına bir süre sabretmesini tavsiye ediyor, kuzeye çekiliyordu. Bunun ardından kurulan bağımsız İskenderun Sancağı, Fransız gözetimindeki –mandat– Suriye hükümetine bazı yönetsel işlerde bağımlı, diğer konularda bağımsız olan özel bir yönetim olarak tarihte geçici bir yer ediniyordu. Gerçekte Hatay için Fransızların düşündüğü, İngiltere'nin Musul'da yaptığından farklı değildi. Buralar Osmanlı'nın yıkılışından sonraki genç Türkiye'nin yumuşak karnı olacaktı. Batılıların petrol üstüne oyunları yüzünden Türkiye İngiliz tahriklerine dayalı isyanlardan yorulacak, o nedenle Musul'dan vazgeçmek zorunda kalacak ama Fransızlara karşı sürdüreceği başarılı diplomatik çalışmalarla Hatay'ı *ec-nebi eline bırakmayarak* Misak-ı Milli sınırlarına katacaktı.

Fransızlar, Suriye'de kurdukları mandat yönetimi içinde yer verdikleri, bağımsız İskenderun Sancağı üstüne çeşitli etnik topluluklarla birtakım hesaplar içindeydi: Büyük Ermenistan hayaliyle Fransızlara yaklaşan Ermeniler, Kilikya sınırlarının denize ulaştığı yer olan İskenderun Körfezi ile deniz kapısına sahip olacaklarını umuyorlardı. Öte yandan İngilizlerin savaş sırasında kışkırttığı Arapların da buraya dair renkli hayalleri vardı. Türkler ise Misak-ı Milli sınırları içindeki bu topraklar üstündeki haklarından vazgeçmiyor, hemen silaha sarılıyorlardı. Dahası sürekli tahrik ediliyorlardı: Fransızların Ermenilere fazlasıyla hak tanımalarına, onların azınlık olmalarına karşın yönetime, güvenlik güçlerinin önemli yerlerine getirilmelerine, silahlandırılmalarına göz yumacak değillerdi.

Sonra... Direnişin silahlı yönü Ankara'nın uzak duruşuyla yavaş yavaş tavsıyor, halk bölünüyordu. Zaman geçtikçe umutlar azalı-

yordu. Fransızların kurduğu düzene uyarak Araplara yakınlaşma çabasında olanlar da vardı, yalnızca Fransızlarla işbirliği yapanlar da. Türklerin büyük kısmı ise kendilerini anavatanın yönetiminden ve düzeninden ayrılmış hissetmiyordu. Onlar devrimleri izliyor, hemen uygulamaya geçiyor, yaşamlarını yeni Türkiye'ye uyduruyor, "Hatay Erkinlik Cemiyeti"ni kuruyor, Ankara ile sürekli ilişki içinde ve sabırla gün bekliyorlardı...

Babamın yaşamı Gaziantep'te baba evinde sürmekteydi. O zamanlar yirmili yaşların başında, keman ve ud çalan, resim yapan, edebiyata meraklı, folklor araştırmaları ile uğraşan, çapkın, biraz züppe bir delikanlıdır. Doğrusu Sait Bey'in beş yetişkin oğlu yakışıklı, büyük kızı Leman güzeldir. Bu yetişkinler dışında, üçüncü eşinden olan iki oğlu ve bir kızı daha vardır ama onlar henüz çocuktur.

Yıl 1932... Sait Bey; ikinci oğlu Selahattin'e, onu, çok genç yaşta ölen ve ardında üçü erkek ikisi kız, beş çocuk bırakan kardeşi Mevlut Efendi'nin büyük kızı Sabriye ile evlendirmek istediğini söylüyor. Babam omuz silkiyor. Olabilir... Sabriye'ye karşı en küçük bir ilgisi yok. Odasına eşi olarak bir kızın gelmesinde de sakınca yok. Zaten evde adeta bir ordu barınıyor. O kızcağız da dokuz yüz otuzların tarımı, dolayısıyla ekonomisi perişan olmuş köy yaşamından kurtulsun. Öyle yıllardır ki o yıllar, dünyayı kasıp kavuran ekonomik bunalım, ülkemize ve özellikle taşramıza bir kara bulut olarak çökmüş, açlık, yokluk insanların bireysel çabalarını yok hükmüne getirmiştir.

Bu karar, Şeyh Şamil'in yenilgisinin ardından Osmanlı topraklarına göç eden Çeçenlerin yerleştiği yer olan ve bir zamanlar gelişmişliği yüzünden ilçe merkezi yapılan ama şimdi nahiyeye dönüşen Çardak'ta oturan Mevlut Efendi'nin yirmi altı yaşındayken dul kalan eşi Firdevs'e tebliğ ediliyor. (Firdevs Hanım'ın Çeçence adı da var: Pilke... Güvercin anlamına geliyor.) Yaşamını sıkıntılar içinde sürdürmeye, en büyüğünden başkasının babalarını hatırlamadığı çocuklarını yaşatmaya öyle büyük bir çaba harcıyor ki, kafasında ne kadınlığı kalmış, ne gençliği...

Pilke'nin; kocasının ağabeyi olan Sait Bey'e itiraz etmesi düşü-
nülemez. O büyüktür; üstelik erkektir. Onun karşısında konuşmak
bile cesaret ister. Gönlü bu evliliğe razı değil. Çünkü Çeçenlerde ak-
rabayla evlenme âdeti yok. Bunu ayıp sayan bir kültürden geliyor.
Kafkasya'dan getirdikleri değerler bu ülkede uçup gidiyor. Ama ken-
disi o değerleri savunmak için direnecek. Sabriye daha on dört yaşını
sürüyor. Çocuk.

Direnci ise yalnızca o toplumun içinde bir anlam taşıyan bir di-
renç türüdür: Hiç sesini çıkartmıyor. Öyle suskun... Ama Sait Bey
karı kısmının sessiz kalışına değer verecek bir adam değil. Kafkasya'da
saygı duyulan bu tür direnci anlamazdan geliyor.

Büyük şehirde yaşayan amcasının kararı Sabriye'ye duyuruldu-
ğunda o sevinçten göklere uçuyor. Üç sınıflı köy ilkokulunu bitirmiş-
tir. Çok yoksul oldukları için okumak istediğini bile dile getireme-
miştir... Zaten nerede ne okunur onu da bilmiyor. Evlenip Gaziantep'e
giderse okuyabilir. Salâh Ağabey hayran olunacak bir insan: Bobstil
pantolon giyiyor, yakasında üç stilo ve bazen mendil taşıyor. Gezme-
ye çıktığında bile elinde kitap oluyor. Güzel bir bastonu var, o basto-
nu sapından tuttu mu çok güzel çeviriyor. Kızlar onu konuşuyor ve
iç çekiyorlar.

Evlenecek yaşa geldiği düşünüldüğüne göre, bir gelin adayı ha-
yattan başka ne isteyebilir?

Nikâhı kıyılıyor. Dedemin evinde bir düğün meclisi kuruluyor.
Annemin sırtında zamanın modasına çarliston gelinlik, beyaz ço-
raplar ve ayaklarına biraz bol geldiği görülen beyaz ayakkabılar var.
Düz kesilmiş kısa saçlarıyla on dört yaşının şaşkınlığı ve yetimliğinin
büktüğü boynuyla uzaklara kaçmaya hazır, garip, yalnız, neler bekle-
diğini bilmediği gelecek yaşama bakışı... Babamın yapay bir biçimde
fazlaca dik duruşu... O da evlilik sorunlarına acemi bir delikanlı. Yer-
de kesme taşlar... Nişli bir duvarla sokaktan ayrılan ve bütün hayatın
orada geçtiği büyük avlunun bir köşesine sığınmış iki çocuk...

Sait Bey'in büyük evinde, çok büyük bir ailenin ortasında kaybolan iki çocuk kendilerine verilen odada fısır fısır konuşurken, annem her duyduğu sözü adeta yutuyor ve öğrendiği şeylerin dünyanın en büyük hikmetleri olduğuna inanıyor.

Günlerden bir gün, "okulların ne zaman açılacağını" soruyor.

Ev halkı –ki onlarca kadından oluşuyordu– soruya kahkahalarla gülüyorlar. Buradaki okullarda köydeki üç sınıflı okulu bitirmiş çocuklar okuyamazlar. Hem evli barklı bir kadın olduğundan haberi yok mu bu salak şeyin?

"Uuuyyy, yüzüne işeyeyim senin" diyor dedemin üçüncü eşi olan Zahide Hanım. Bütün Kilisliliğiyle söylüyor sözlerini. "Sen evli barklı bir avrat değil misin? Ne işin olur senin o okullu bebelerin arasında?"

Onuru fena halde kırılıyor Sabriye'nin. Akşam olup biteni kocasına anlatıyor. Ondan söz alıyor: "Ben seni yetiştiririm..."

Babam annemi ne kadar yetiştirdi? Bunu bilmiyorum... Ama sonraki yıllarda tanık olduğum yaşamlarında, babam yazdığı tek bir satır yazıyı bile anneme okutup, onun onayından geçirmeden yayımlamaya göndermedi. Annem eleştirdiğinde kızdı, azarladı onu. Hatta çok ağır sözlerle küfretti... Yine de onun beğenmediği yerleri değiştirmek zorunda saydı kendini.

Ara sıra karısına hikâyeler de anlatıyordu babam. Doğduğu yer olan Antakya'yı pek hatırlamıyordu ama bir yerlerden binlerce sular dökülüyordu. Şehri unutmuş, o sularla parlayıp çağıldayan yerleri unutamamıştı.

Annem heyecanla kendisine oraları göstermesini istiyordu. Babam oraların şimdi Türkiye dışında kaldığını ama Mustafa Kemal Paşa'nın orayı da Türkiye'ye katacağına söz verdiğini anlatıyordu:

Gazi Paşa 15 Temmuz 1923 yılında Adana'ya gittiğinde "Antakya-İskenderun ve Havalisi Birliği" mensupları onu siyah bayraklarla karşılamışlardı. Şenköylü Ayşe Fıtnat adlı bir genç kız tepeden tırnağa sarındığı kara matem kıyafetiyle, "Paşam, bizi de kurtar!" diye ba-

gırmıştı. O zaman Gazi Paşa, “*Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde esir kalamaz*” demiş, bu sözü Hatay’daki Türkleri sevince boğmuştu.

Karı koca daha sonra babaevinden ayrıldılar. Babam askerliğini yapmak üzere İstanbul’a gitti. Okul dönemi bitince annemi de yanına aldırdı. Büyük amcamlarda (Sıtkı Kutlu) kaldılar. Annem İhlamur’daki kira evinde Hamidiye suyunu, yengemin güzel şapkalarını ve mahal-lede çıkan bir yangını unutmadı. Dikkatini çeken şeyler hiçbir zaman birbirlerine bağlı bütünlükler olmadı. Ama hep orijinaldi. O yüzden sohbeti ve yüreğiyle çekici bir kadın kimliğini kazanmaya doğru gi-diyordu. Yirmisine vardığında sözü, tavrı, görünümü öğreniminden çok ötelere gitmişti.

Antep’e döndüklerinde aile büyümeye adaydı. 1936 yılının 23 Haziran günü Altan adını koydukları bir oğulları doğunca Sait Bey, ilk erkek torununu kucakladı. Ailenin adını yaşatacak ilk torunun gradosu evin asli ve yardımcı kadınlar ordusunun gözünde köyden gelen cahil kızın statüsünü yukarılara çıkardıysa da anneliğine kimse güvenmedi. Bebek, yaşlı ve büyüklerin odalarında gönül şenliği ola-rak elden ele taşınmaya başlandı. Sonuç olarak çok fazla şımartıldı.

O yıl, Türkiye Cumhuriyeti’nin çok önemli sorunlarından biri olan Boğazlar sorunu ciddi bir çözüm noktasına ulaşıyordu. Dünya-da savaş rüzgârları yine esmeye başlıyordu. Nazizm aşırı milliyetçi-lik biçiminde birçok ülke gibi Türkiye’de de gittikçe hızlanan rüzgâr olarak esiyordu.

Böylece, Cumhuriyet için adı *Hatay Davası* olarak içten içe sü-ren sorun, otuzların ikinci yarısı başlarken gündeme geliyordu. Bu tarih önemliydi: Türkiye Lozan Antlaşması’ndan beri Boğazlar soru-nunun çözümlenmesini bekliyordu. Mustafa Kemal Paşa’nın kafasın-dan hiç çıkmayan Hatay, ülkenin yönetimi, güvenliği ve savunmasıyla birinci önemde olan Boğazların güvenceye alınmasının ardından çözülebilecekti. Paşa, Musul sorununun çözümlenmesi için harekete geçileceği sırada İngilizlerin Şeyh Sait İsyanı gibi isyanlar çıkartarak genç cumhuriyetin elini kolunu bağladığını unutmamıştı. Tam da bu

sırada Fransa; mandası altında tuttuğu Suriye'nin bağımsızlığını tanıyacağını ilan ediyor, bununla ilgili hazırlıklara başlıyordu. İskenderun Sancağı adıyla bu manda yönetiminde müstakil bir yönetsel parça olan Hatay'ın hiçbir zaman varolmamış bir devletin sürekli bir parçasına dönüştürülemeyeceği, defalarca ilan edilmişti. Hatay her zaman ulusal sınırlar içinde olmuştu. "Müstakil Sancak" statüsü, sancak adına pul bile bastırılması, anavatana katılmasını sağlayacak en büyük kozlardan biriydi. Montreux'de imzalanan sözleşmeyle İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının yönetsel yapısı Türkiye için eskisine göre lehte olan koşullarla çözüldükten sonra Hatay için hukuksal mücadele başladı.

Bundan sonraki günler; karışıklıklar, Suriye'deki yönetimin karışması, Fransızların çift yanlı oyunları, bireysel çıkarlara ilişkin çatışmalarla arapsaçına dönecekti. Cemiyet-i Akvam Hatay'ın bağlanacağı ülkeyi saptamak için plebisit kararı alınca; Türkiye Cumhuriyeti, Hatay doğumlu olup, Hatay sınırları dışında yaşayan bütün Türklerin özlük haklarının Türkiye'de devam etmesi şartıyla Hatay'a gitmeleri emrini veriyordu. Yıl, 1937 sonlarıydı.

Selahattin Kutlu, bir yaşlarındaki oğlunu (Altan) ve on dokuz yaşındaki karısı Sabriye'yi yanına alarak Antakya'ya gidiyor, o ev tuttuktan sonra kardeşi Sabahattin de Hatay gümrüğünde çalışmak üzere doğduğu yerin yolunu tutup ağabeyinin evine geliyordu.

Annemin anlattıklarına bakarak en varlıklı, en delidolu ve en kültürel kazanımlı dönemlerinin o günler olduğunu düşünürüm. Babamın çift maaş aldığı, güzel eşyalarının olduğu, bana ve ağabeyime bakacak ayrı kadınların tutulduğu ve çok gezildiği bir dönemdir. En azından annem için öyledir; çünkü babam Antakya'da ilköğretim müfettişliği, Antakya Lisesi'nde sanat tarihi öğretmenliği yapmakta, Atayolu gazetesinde çalışmaktadı.

Annem ve Babam

Babam titiz bir insandı. Hatta huysuz bile denebilir. Kâğıtlarına, sürekli karmakarışık tuttuğu yazı ve kitaplarına dokunulamazdı. Yemeğin içinde bir soğan parçası bile ağzına gelmemeliydi. Ev yemek kokmamalıydı. Çamaşır günlerinin o nem, sabun ve yorgunluk kokan havasını ne yapıp etmeli ona solutmamalıydı annem. Babamın neye kızacağı, önceden kestirilemezdi. Yemek, zamanında hazırlanmalıydı: Her zaman tam on ikide öğlen yemeğine otururduk. Akşam yemekleri için böyle bir şartı yoktu çünkü geliş zamanı belli değildi. Öğlenler... Annem için kâbustu. Biraz geç kalsa kavga da çıkardı, sofrada devrilirdi.

Babamın beni her zaman çok ürkütmüş, zaman zaman da kızdırmış olan bu titizliğinden dolayı annemle konuşurken o yılgın bir aldırmaazlıkla omuz silkerdi:

“Bu da bir şey mi? O gençken çok daha öfkeli, çok daha kıyıcıydı. Şimdi hiç değilse tencereyi bardağı kafama fırlatmıyor. Üstelik yalnız. Bir de Sabahattin Ağabey vardı yanında. Salâh olay çıkarmasa Sabahattin Ağabey mutlaka çıkarır, bana bağırır çağırırdı. Ben erken öğrendim, onlar ne kadar bağırırlarsa bağırırsınlar söylediklerini işitmemeyi.”

Öyle miydi? Aldırmaz mıydı, anlayamazdım. Annemin babamdan çok çekindiği gerçektir.

Herkese saygılı davranan, her meslek sahibine içten ilgi gösteren babamın o günlerde de çok çalışkan, aranan, sevilen, fikrine danışılan bir insan olduğunu biliyorum. Bu dostların içinde ünlü yazar Refik Halit Karay'ın varlığını da...

Refik Halit güzel kadınları çok severmiş. Annemle kadınlardan konuşmuş. Annem şöyle anlatırdı: “Karşısında nasıl oturacağımı, onu nasıl onaylayacağımı bilemezdim. Öyle büyük saygı duyardım ki oturmasam daha rahat edeceğim gibi gelirdi. Bana hep ‘Bayan Kutlu’ derdi. Yemekten çok iyi anlardı. Yaşamayı keyif haline getirmiş bir insandı. Çapkın olduğunu söylerlerdi. Ben ağzından nezih olmayan tek söz duymadım. Belki de beni biraz kızı yerine koyardı. Çeto ro-

manını yazarken hep ondan söz ettiği günleri hatırlıyorum... Hatay'ın Türkiye'ye katılması için sürekli yazılar yazardı. Atatürk'e mektup yazdığını söylerdi. Aralarındaki gerginliğin artık kalmadığını anlatır-
dı... Hatay'da sevgi ve saygı görürdü.”

Doğrusu ben bu konularda söylediği bazı şeylere çok da inanmazdım. Aradan yıllar geçti. Refik Halit'in anıları yayımlandığında annemin anlattıklarının gerçekliği benim için kanıtlandı.

Hatay davası, sonunda çözümlenme yolundaydı. Önce Türk as-
keri iki koldan Hatay'a giriyordu. Tarih 5 Temmuz 1938'di. Cemiyet-i
Akvam'ın yaptırdığı plebisitin rakamlarına göre Hatay'daki her top-
luluğun nüfusuna göre çıkaracağı mebus sayısı belirleniyordu. Bütün
topluluklar çıkaracakları mebus sayısı kadar aday gösterdiklerinden
dolayı, yönetim bu adaylar için seçim işlemi yapmıyor, tümünü seçi-
mi kazanmış sayıyordu.⁴

Hatay'da kurulacak Millet Meclisine seçilenler nüfusa göre 22'si
Türk, 18'i azınlık milletvekilleri olmak üzere 40 kişiden oluşuyor ve 2
Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi parlak bir törenle açılıyordu.

Bundan önce, 14 Ağustos günü ben doğuyordum ve babamı gök-
lere uçuran bir sevincin kaynağı oluyordum.

Bu sevinci gölgeleyen bir oluşum hızla yaklaşıyordu: Hataylılar
büyük bağlılık duydukları ve kurtuluşlarını borçlu oldukları Atatürk'ün
hastalığından dolayı çok üzgündüler. 10 Kasım ve izleyen günleri acıy-
la geçirdiler. 1939 yılı geldiğinde adım adım yaklaşan İkinci Dünya

4) Burada, çok yapılan bir yanlışlığı düzeltmek istiyorum. Bilim insanlarımızın pek çoğu bir
yerde bir bilgiye rastladıklarında hiçbir araştırma yapmadan onu doğru veri diye kabul edi-
yorlar. Konuya yeni giren araştırmacılar da, birbirlerinden kontrolsüz alıntı yapan insanla-
rın sayılarının çokluğuna bakarak, bu verilerin doğru olduğunu sanıyorlar.

Bunlardan bir tanesi de, Cemiyet-i Akvam'ın (şimdiki Birleşmiş Milletler'den önce, Birinci
Dünya Savaşı ardından kurulmuş olan uluslararası barış örgütü; Kavimler Topluluğu anla-
mına geliyor) manda yönetiminin kalkacağı günlerde yapılmasını kararlaştırdığı seçimin,
siyasi tarihçilerin söylediklerinin tersine hiçbir zaman yapılmamış olmasıdır. Nüfusa göre
saptanan 40 kişilik Hatay Meclisi kurucuları listesi, Ankara'nın onayıyla seçileceklerin sa-
yısına eşit olduğundan, tümünün seçimi kazandıkları varsayıldı. Böylece gerek Türk, gerek
diğer adaylar doğrudan Hatay Millet Meclisi'ne gönderildiler. Türklerin belirlediği 22, Ale-
vilerin 9, Ermenilerin 5, Arapların 2 ve Ortodoks cemaatinin 2 olmak üzere, toplam 18 kişi
milletvekilliğini kazanmış varsayıldı ve onlar da yemin ederek yasama görevine başladılar.

Savaş'ın gerginliği dünyayı sarmıştı. Fransızlarla o nedenle kolay anlaşılabilirdi artık. 29 Haziran 1939'da Hatay Meclisi kendini feshetti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı verdi. Hükümet, görevini Türkiye'nin Olağanüstü Temsilcisi Cevat Açıkalin'a devretti.

Katılma töreni 23 Temmuz 1939'da yapıldı. Hatay on dokuz yıl hukuksal ayrılıktan sonra genç cumhuriyetin 63. vilayeti olarak sınırlar içine alındı.

Savaş başladığında, bir yaşıma yeni doldurmuş olmalıyım. Ülke büyük çoğunlukla Hitler hayranlığıyla, savaşın heyecanını dışardan, tuttukları takımın başarısıyla başı dönen taraftar gibi izliyordu... Babamın arkadaşları, 3 yaşındaki ağabeyimin saçlarını Hitler gibi tarayarak onu "küçük Hitler" diye seviyor, 63 ilden oluşan hemen bütün ülke Hitler'e hayranlığını vurguluyordu.

Sonradan unutulmaya çalışılsa da, bilimsel bir tebliğ yayımlanıyordu: 64.000 insan üstünde yapılan kafa ölçümleri sonucunda, Türk insanının ırksal özellikleri saptanıyordu!

O sırada ne oluyordu? Öğretmen olarak mı amirlerini kızdırdı babam, yoksa gazetedeki yazılarından mı rahatsız olundu, bilmiyorum. Kendini, çok soğuk bir yıl olan 1940 yılı başında, Hatay'ın o tarihteki en küçük ilçelerinden birisi olan Hassa'nın, Akbez köyünde köy öğretmeni olarak buluyordu.

Tabii onunla birlikte, bir buçuk yaşında olan ben, üç buçuk yaşındaki ağabeyim Altan ve karnı burnunda bebek bekleyen annem de oradaydık. Çok soğuk bir gece yarısı köye varıyor, muhtarın evine iniyorduk. Sabaha karşı kardeşim Alsan "Ben de geldim, ben de geldim!" diye kendini dünyaya atıyordu.

Akbez Anıları

Bizim küçüklüğümüzde cambazlarla birlikte dolaşan, yahut bayram yerlerinde yer tutan fotoğraf makinelerine benzeyen ilkel araç-

larıyla, artık filmler gösteren sinemacılar vardı. Başını siyah kumaştan örtünün altına sokar, gözünü bir deliğe dayardın, sinema sahibi(!) eliyle bir sapı çevirirdi. Önce kovboy kovalamacası görünürdü, hemen ardından zengin kızla Zorro öpüşürdü, sonra bir çocuğu dilenmek için zorlayan zalim adamı görürdük... Ne olursa olsun film artıkları birbirine eklenir, çocuklara iki buçuk veya beş kuruşa film diye gösterirlerdi. Akbez anılarım tıpkı o filmlere benziyor. Küçüklüğüme karşı yaşamıma çok etki yapan şeyler yaşamış olmalıyım. Bunlar epeyce kopuk parçalar biçiminde. Bu da çok doğal, çünkü Akbez'de yaşadığımız süre bir buçuk yıldan fazla olmamalı.

Bunlardan en önemlisi, hatırladığım bir olay değil. Annemin anlattıklarından ve bedenimde bıraktığı izlerden biliyorum:

Çok soğuk geçen 1940 Ocağının son günlerinden biri... Muhtarın evinden taşınan ailemiz, altında boş bir ahır bulunan, üst katında çok büyük ve yalnızca yazları kullanılabilen fazlaca korunaksız bir odayla, ayrıca sofa ve küçük bir odadan oluşan bir ev kiralyorlar. Yüksek tavanlı olan ve uzun zamandır boş duran evi ısıtmak olanaksız. Yeni doğan bebeğin ise sıcak tutulması şart. Bebek için karşılıklı iki duvar arasına bir salıncak kuruluyor. Annem sobada ateş oluştukça onu çekip mangala dolduruyor ve bebeğin salıncığının altına koyuyor.

Şimdi gelelim, Sabriye Hanım'ın entelektüel kusuruna... Okumak isteyen bu kızcağız okutulmadı ya, o da kendi evi olduğunda bütün zamanını kitap okumaya veriyor. Belki yaşamadığı çocukluğunu üç çocuk sahibi olmasına karşı en hoşlandığı şeyle meşgul olarak yaşamak istiyordu, belki artık sorumluluk taşımak istemiyordu, belki yalnızca yorgundu...

Bebek vızıldandıkça elinin hemen yanındaki salıncığın ipini birkaç defa çekerek sallıyor, başını da kitaptan kaldırmıyor. Ben bir buçuk yaşındayım. Bir ara elime salıncığın ipini geçiriyorum. Çekiyor. Salıncak geliyor, az sonra öte yana uzaklaşırken, yedi sekiz kiloluk küçük kızın bedenini de sürüklüyor. Harlı ateş yanan mangalın tam ortasına yüzükoyun kapaklanıyorum.

O günden kalan izleri hep taşıyorum: Şimdi çenemin solunda, boyunla birleştiği yere çekilen kısımda iki parmak boy ve genişliğinde bir iz var. Sağ kolumun iç yanında, dirsekle bilek arasında 12 santim boyunda, 4 veya 5 cm genişliğinde bir başka iz taşıyorum ve sağ elim tümüyle yanık... Bu son iz zamanla daha da çekildi, yalnızca el üstünde belirgin ama parmaklar normal görünüyor.

Acaba büyük acılar hiç hatırlanmaz mı diye düşünürüm... Annem avaz avaz bağırarak komşuları çağırıyor. Kendini yerden yere atarak yardım istiyor. Komşular hemen zeytinyağı ve asma yaprağı getiriyorlar. “Önce yanık yerleri yağla, sonra asma yapraklarıyla sar” diyorlar anneme. Annem denileni yapıyor. Yarım saat kadar sonra, bir köylü kadın kalın sopasına dayanarak ağır ağır geliyor. Köyün kadınları, bu çok yaşlı ve köye em dağıtan nineye her olasılığa karşı haber vermişler. Hiçbirinin içi, daha yirmi bir yaşındaki üç çocuk annesi tazenin çektiği acıya da, küçük kızın böyle sakat kalmasına da izin vermiyor.

Nine benim durumumu görür görmez sopasıyla annemi dövme-ye kalkışıyor. Bir yandan da sövüp sayıyor:

“Kırt çeke seni e mi... Allah belanı vere gelin. Tez zamanda soykan çıka. Öldürsen iyiydi bebeyi... Nettin sen? Akıllı geçinirsiniz sizler amma götünüzde maval okunur, haberin yok...”

Daha bir sürü acı söz döküyor annemin üstüne. “Her sözü içimi arındırıyordu” diye anlatırdı annem. “Bunca söylendiğine göre bir şeyler yapacak diye bekliyordum.”

Doktor o günlerde değil Akbez’de, belki Hassa’da bile bulunmuyor.

Yaşlı kadın söylene söylene annemin yağ sürüp asma yaprağıyla bir top haline getirdiği elimi çözüyor önce. Parmak etlerini olabildiği kadar düzenliyor, derilerden kalanları düzeltiyor, her uzun kemiğin üstüne dağılan etleri yerleştirip ayrı parmak haline getirmeye çalışıyor. Aynı şeyleri çeneme ve koluma da yapıyor. Sonra kıvrılıp yatıyor sedire. Çocuğu annesine emanet etmeyecek, kendisi bakacaktır...

Kimdi o yaşlı Yörük Şamanı? İnsanların en çok şükran duymaları gereken birinin adını bilmemeleri ne kadar tuhaf. Ben güzel bir çocuktum. Anneme bunu söylediklerinde zaman zaman gözleri dolar, boşalırdı. O adsız, o yoksul köylü kadınına ne büyük minnet duyardı... Onun bilgisi ve çabasıyla görünür bir özrü oluşmamış, sakat kalmamış kızı vardı.

Görünmeyen bir özrüm vardı ama... İlkokula başladığımda, Antakya'nın İskenderun'un ılıman ikliminin soğuşunda bile sinirleri incinmiş olan sağ elimden dolayı yazı yazamadığım ortaya çıktı. Gerçi önceden okumayı yazmayı öğrenmişim ama sağ elime gereksinme duymuyordum. Solaktım.

Okula başladığımda o günlerde çocukları sağ elle yazmaya zorladıklarından dolayı çok azar işitiyordum. Öğretmenim –zaten cahil bir kadındı– buna kafasını takmıştı. Elimin donduğunu anlatamıyordum. Gösteriyordum. Morarıyordu sağ elim, parmaklarım bükülmüyordu. Öğretmenim Nuh diyor peygamber demiyordu. Bu zorlanma üçüncü sınıfta bitiyordu. Ama müthiş bir yetenek kazanmış oluyordum. İki elini aynı hızda kullanabilen bir not tutma ustasına dönüşmüştüm. Faydasını, tek kitabımızın olmadığı üniversite yıllarında not tutarken görecektim.

Bu konuyla ilgili olarak ekleyeceğim önemli bir durum daha var: Hemen ilk günlerden başlayarak annem ve babam nasıl bir terapi uyguladırlarsa, yanık izlerimden dolayı eksiklenmem söz konusu olmadı. Abarttığım sanılmasın: Sağ elinin üstünde yanık izi olmayan kızları özürlü sanıyordum ilkokulu bitirene kadar.

Akbez'de unutamayacağım anım, yıllarca karabasanlara neden oldu. Bir dere yahut daha küçük suyun kenarındayız. Beş on çocuk var. Onlar kim, kardeşlerim yanımda mı, hiçbirini bilmiyorum. Köylü çocuklardan birisi öldürülmüş bir yılanı sopasının ucuyla havaya kaldırıp fırlatıyor. Yılan havada uçarak gelip boynuma dolanıyor. Düştüğümü hatırlıyorum. Çok ama çok uzun yıllar boyunca bu anıyla uykularım bölünüyor, acılar çekiyorum.

Oradaki son anım ipekböceği yetiştirmekle ilgili. Annem elinde jelatin kâğıdından paket içinde hışır hışır hışırdayan kara tohumlarla geliyor. Ona merdivende yetişiyorum. Paketi elinden alıyorum, sallaya sallaya odaya çıkıyoruz. Sonra bütün evi saran gitgide büyüyen böcekler, dut yapraklarının kıyılması, daha sonra dut yapraklarının dallardan koparılması ve minik kurtların yakınına konması, sonra yapraklı büyük dalların yerleştirilmesi, en sonra yapraksız dut dallarının yerleştirilmesi... İpek böceklerinin sonradan ipeğe de geçecek tatlımsı yapışkan kokusu. Her yanı saran, her şeye sinerek insanın burnunu dolduran o mide bulandırıcı koku. Kozalar oluşmak üzereyken yüksek evimize giren yılan... –yine yılan!– son anda büyük kazanımlar beklediğimiz böceklerimizin zavallı bir sayıya düşmeleri ve fiyasko... Bu anı benim gözümün hiç eskitmediği görüntülerle doludur. Yapıtlarıma defalarca giriyor.

Alsan orada çok küçüktü. Her şeyi ağzına atıyordu. Bir gece babam nedense bize parlak birer para veriyor. Paranın ne işe yaradığını bilmeyecek yaştayız.. Alsan hemen ağzına atıyor, öldürseler çıkarmıyor ağzından. Üstüne gittikçe, sürekli emerek, ağzında çevirerek parasından vazgeçmiyor. Ben de ağzıma atıyorum parayı. Şimdi ikimizle uğraşılıyor annemle babam. Sonunda babam bana diyor ki:

“Sen çıkar akıllı kızım. Bak o paranın üstünde Atatürk resmi var. Sen böyle yaparak Atatürk’ü yemek mi istiyorsun?”

Hiç de kül yutuculardan değilim:

“Yaa... Bunun üstündeki Atatürk değil. Başka bir adam var.”

Atatürk’ü tanıyorum. Bu adamı tanımıyorum.

Annem babam ne yapacaklarını bilmiyorlar. Ağabeyim onlardan çok bize yakın. O yüzden bizim ağzımızdan parayı çıkarmanın yöntemini o buluyor:

“O para, resmi olan adamın kakası. Helaya gidip o paraları çıkarıyor. Siz de ağzınıza alıyorsunuz.”

Can havliyle parayı çıkarıp babama soruyorum. Babam “Evet” diyor. Ben bir daha parayı ağzıma almıyorum ama gerçeği de okula

gitmeden önce öğrenemiyorum. Alsan da parayı ağzından çıkarıyor, evirip çeviriyor ve yine ağzına atıyor: “Olsun, ben yine de sevdim” diyor. Para emmeyi ancak para kazanmaya başladıktan sonra bırakıyor: Sekiz yaşında.

Ava çok meraklı olan babamın kendi tüfeğinden çıkan saçmalarla bacağından yaralanması da ürkütücü anılarımdan biri. Zavallı annem babamın bağırımları, ahlamları, azarlamaları arasında ucunu yaktığı cımbızıyla bacaktan saçmalar çıkarıyor. Saçmalar teneke bir sigara tablasının içinde birikiyor. Lamba ışığında gördüğüm, babamın yüzünden seller gibi akan terler ve acıdan gelen yorgunluğu... Baldırında akıp kuruyan kanlar...

Bütün Akbez bu kadar.

Doğduğum Yer, Merhaba!

1942 baharı geliyor. Çınarcık'taki koşu bir gezinin anısı olsa gerek. Yalova'da oturuyormuşuz. Yalova'dan sızmış hiçbir anı yok. İkinci Askerlik bitmiş, bilmiyorum. Babam Hatay'a dönmek istemiş. Bilmiyorum. Uzun bir tren. Bir demiryolu köprüsü, sürüp giden tüneller ve İslahiye... Annem, ağabeyim, Alsan ve ben varım; ama babam? Onu hatırlamıyorum.

Antakya'da, Halk Oteli'nden sonra kendimizi Harbiye'nin inanılmaz doğasında buluyoruz. İslahiye ve Antakya karanlıkken Harbiye anılarımda ışıklar içinde.

O zamanki Harbiye'nin güzelliğini anlatmanın olanağı yok. Yine de kendimi çaba göstermeye zorunlu sayıyorum. Dört yaşındayım.

HARBİYE: YERYÜZÜNDE BİR CENNET

1942 yılı sonları olsa gerek: Çocukluğumun kıpkırmızı elma şekeri, suyu çenemden aşağı akan şeker kamışı; erik ağaçlarının tepesinde tünediğim Everest tepesi, kavalla yarattığım dünyadaki en güzel melodi, gözümün açıldığı cennet, bilincimin aştığı ilk eşik... Kutsal kitaplarda insanlara vaadedilen gümrak yeşilin yarattığı güzellik ve bolluklar diyarıydı Harbiye. Cennet bana, yaşıma bir elin parmaklarının sayısına gelmeden Kenan ülkesinin bu en üst çevreninde sunulmuştu.

Yaşama gözü kapalı dalmadık. Gözlerimiz açıldı ve üç kardeş Harbiye'nin bereketli güzelliğinin ortasına atsız ve kanatsız, doludizgin uçtuk.

Tarihin çok eski çağlarından beri, insan üstünde iyimser etkiler oluşturan güzellikler beldesi burası... Yaşamları sonsuz mavilikler arasında kürek çekerek geçen Fenikelilerin karaya çıktıkları anda buldukları Doğu Akdeniz güzelliğinin sofrası... Fenikelilerin eşsiz kültürlerini yaşadıkları günlerden kalan; sınırları siyasi coğrafyaların dışında oluşan ülkesi. Göksel dinlerin yaratılışa ilişkin iyi dilekleri ancak bu kadar güzel yerlerde doğardı.

Harbiye, dünyaya uygarlığı armağan eden ne kadar çok birikim varsa tümüne bir el uzatımı mesafedeki çok eski bir yerleşim yeri. Antonius ile Kleopatra'nın Ege'de başlayan balayı, Akdeniz boyunca sürdükten sonra, burada güneşe dönüyor, âşıklar yüzlerini kadı-

nın doğurgan ülkesine, Nil diyarına çeviriyorlardı. Güneyden gelirken, kupkuru ve neredeyse çıplak tepelerden geçtikten sonra, burada birden kırılıveren yer kabuğu derine saklanmış, denize açılan vadisini süslemeyi bitirememişti. Binlerce yıldan beri her kök, her meyve bir zenginlik göstergesiydi. İlkbaharı, yazı, bütün mevsimleri insanın gözlerinin önünde oluşan ters bir çağlayan gibi fışkıran doğasına yeni şeyler ekliyordu. Yüzlerce endemik bitki, çeşitli kültür bitkileri, onların hepsine her zaman şükran duyan halk, sahip olduğu her şeyi insanlara sunmaya hazırdılar. İkram denilen şey, armağan almaktan daha çok mutlu ediyordu tüm canlılarını. Burası önce, fiziksel olarak Kenan ülkesinin verimli hilal diye adlandırılan zengin topraklarının en kuzey sınırındaydı. Sonra, görünmeyen güçlerin karışmasıyla, yoğun iyimser birikimin oluşturduğu mistik havaya eklenen mutluluk buhuru; burada dağın, suyun, insanın ve zengin toprağın doğal kokularının toplamıyla oluşuyordu.

Bu kadarla bitse, hâlâ her kuşağa dağıtacak kadar değişik duygulanımlar yaratamazdı. Eski çağlar birbirinin üstüne devrilirken, Antakya Okulu özgür düşünce sistemleri üretmişti buralarda. Erdenliğin sonsuz pırıltısını taşımak isteyen adaklı Dafne, yaşam biçimini değiştirerek al kanından vaz geçiyor, köklerinden yeni fidanlar vererek sonsuzluğa karışırken, ak kanlı bir ağaççığa dönüşüyordu. İmparator Hadrianus, bir yandan bitmeyen eğlenceler düzenlerken, yepyeni fikirleri, ölmeyi unutmış gibi uzun yaşayan çınarların dibinde dinliyor, mükemmel insan olma isteğini canlı tutuyordu. Defne şelalelerinin ışık saçan suları buraya ayağı değen her insana ölümsüzlüğün gücünü damlacıklarıyla saçıyordu. Bizler o ışıklı suları ve elmas damlacıkları şimdi de tenimizin talihli noktalarında duyumsuyorduk. Hâlâ ırmağın sularına, kıyıdaki çamuruna ve ıslak toprağına sarılarak yaşamını sürdüren o ilk defnenin kokusunu soluyabiliyorduk.

İçine uçtuğum Harbiye, yeşili zengin, doğası bonkör olduğu için ışığını bütün renklere meyvelerin albenisi artsın diye dağıtan bir köy-

dü. Sokaklarından geçerken kimse tek bir ev göremezdi. Görülebilenler sular ve bahçelerdi.

Evimizi unutmadım. Oysa o zamanlar doğru dürüst yollar bile yoktu. Yine de bulurum: Üç-dört ayak merdivenle çıkılan, çevresi korkuluksuz, geniş bir teras ile yan yana iki oda. O günlerde ev denilen şeyin odalarla sınırlı olmamasından doğal şey yoktu. Gidebildiğimiz yer evimizdi. Oturduğumuz yer sandalyemiz, kıvrılıp yattığımız yer yatağımızdı. Galiba bütün aile tek odada barınıyorduk. Yandaki oda babam gibi öğretmen olan, annemin büyük ağabeyi Necmettin Dayımındı. O odanın içini hatırlayamadığıma göre kilitliydi belki de.

Dayım bekârdı. Onu fazla görmezdik. İlköğretim müfettişiydi o günlerde. Şimdi düşündüğümde, oturduğumuz evin dayımın tuttuğu bir ev olması gerektiği kanısına varıyorum. “Boş bir odam var, siz orada oturun” demiş olabilir. Geldiği zamanlar babamla birdir bir, elim sende gibi çocuk oyunları, akşam üzerleri de yıpranmış iskambil kâğıtlarıyla altmış altı oynarlardı. Kafamı iyice havaya kaldırmadan yüzlerini göremediğim o koskoca adamların mızıklamaları, atışmaları keyfimizi artırırdı. Harbiye zaten çocuk neşesi, sevinç çılgınlıkları ve ağaç tepelerinden sarkan sallanan kollarla bacaklardı.

Zamanımızın çoğunu daha çok bahçelerde ve su kenarlarında geçiriyorduk. Biz derken üç çocuktan söz ediyorum. Ağabeyim okula başlamış olmalı. Ayarlayamadığımız zaman parçasını, Alsan’la birlikte annemin çevresinde dolanarak geçirdiğimizi hatırlıyorum. Sonra ağabeyim girerdi yaşamımıza: Ağaç tepelerindeydik. Dere kenarında kırmızı küçük yengeçlerin ve gri büyük yengeçlerin yuvalarını arardık. Yanardağdan fişkırان lav dalgaları gibi dere çamurunu üst üste yığdıkları sulak yuvalar açarlardı kendilerine. Köylü çocuklardan öğrenmiştik, bu çamurlardan istediğimiz oyuncağı yapabileceğimizi. Kendimiz yapmazsak tek bir oyuncağımız olamazdı. Oyuncağın çocukların önce yaptığı sonra oynadığı bir şey olduğunu düşünüyorduk. Dışardan, başkasından gelen bir nesne değildi. Evler yapıyorduk, tek katlı, çatısı sürekli düşen. Çatısını yapmayı bilemediğimizi

anıyorduk ama çatıyı nasıl yapacağımızı bilmediğimiz için evlerimiz duvarlardan ibaretti. Toplar, kurabiyeler, insanlar, tekerlekler, neyi temsil ettiğini yalnızca kendimizin bildiği kalın boyunlu kalın bacaklı hayvanlar... Güneşe koyuyorduk, hiç çatlamadan kuruyorlardı. Alsan'la ben evcilik, misafircilik oynuyorduk. Oyunumuzdan sıkılan ağabeyim devcilik oyununa geçiyor; hain ve güçlü dev olarak ağır ağır yaklaşıyor; ayakkabısının burnuyla henüz kuruyup sağlamlaşmamış evimizi yıkıp, insanlarımızı ve hayvanlarımızı ezip yok ediyordu. Gözümüzün pınarında birikmiş gözyaşlarımızın akmasına izin versek de hıçkırıyamıyorduk. Hayatın içinde devler vardı, insafsız ve yıkıcı... Devler her zaman olacaktı. Ağlamamızın faydası yoktu. O güzelim çocuk mantığıyla ağabeyimin oyunları bozduğunu düşünmüyor, yaptıklarımızı ezip toz eden devin varlığını gözlerimizle gördüğümüze inanıyorduk.

Neyse ki ağabeyim az sonra bize bir oyun sunuyordu: Otları öttürmeyi öğretiyordu. Beceremesek bile teorik olarak biliyorduk. Onun yaşına geldiğimizde öttürürdük. Kuşları tanıtıyordu. Sapan yapmayı öğreteceğine söz veriyordu. Oysa kendisi de yapmayı bilmiyordu. Bize bir zamanlar yediği güzel yiyecekleri anlatıyordu: Örneğin çikolata diye bir tür özel kokulu, sütlü, yumuşak şeker vardı. Parlak kâğıda sarılı bir şeydi. Şöyle iki eli büyüklüğünde düzgün bir şey. Sarılı olduğu kâğıtları açıyordun, karşına annemin köşelere koyduğu yastıkların biçiminde ama çok çok küçüğü olan karamsı bir kalıp çıkıyordu. Alsan, "Boka mı benziyor?" diye soruyordu. "Boka benzeyen senin suratın, tek tek gözlü..." diye azarlanıyordu. Peki ama karaya yakın, küçük yastıklara benzeyen şey nasıl güzel olurdu?

Alsan'ın dudakları bükülüveriyordu. Gözlerinin tek tek olmasından rahatsızdı. Biri yeşilimsiydi. Biri sarıya bakan ela. Ne kadar nefret ediyordu o gözlerden.

Bence üzülmeye için neden yoktu. Onun renkli gözleri güneşte çok ve farklı parlıyordu. Hem çukulata çikolata diye ağabeyimin bize fiyaka yapmasına inanmamalıydık. Bence çikolata, keçiboynuzuna

benzeyen bir şeydi. Ağabeyimiz övünmeyi çok seviyordu. O yüzden bizi aptal yerine koyuyordu!

Alsan'ın çikolataya olan ilgisi hemen sönüyordu. Onun Harbiye'deki dertleri yalnızca tek tek gözlü olması değildi: Evin kedisi Alsan'a kafayı takmıştı ne yazık: Onunla alay ediyordu. Kim kedinin başını sırtını okşamaya başlasa, hemen mırıldanmaya başlıyordu: Mırıldanması Alsan'ı kastederek "Köy-lü... köy-lü" biçimindeydi. Tabii bunu keşfeden, yaşadığı sürece evin tüm kedilerinin sahibi olan ağabeyimdi.

Ağabeyim Gaziantep'te doğmuştu. Ben Antakya'da. Yani ikimiz şehirliydik. Alsan ise bir köylüydü. Akbezli. Kedi de bunu söylüyordu işte: Ne zaman okşansa Alsan'ı kastederek bizi uyarıyordu.

Alsan ağlayarak babama yakınıyordu: Onun köyde doğmasına niçin izin verdiklerini soruyordu. Babam, "Köylü milletin efendisi-dir" diyordu. Bu ne anlama geliyordu, çözemiyorduk.

Harbiye'de lambalar geç yakılıyordu. Ağaçlar uzakta ve yakında gitgide kararıyor, doğanın verici güzelliği gölgelerle saklanıyordu. Bütün evler çok büyük bahçelerin içinde olduğundan dünyada ne ışık, ne ses vardı. Sonra sonra lamba yakılıyordu. Her şeyin idareli kullanılması gereken zamanlardaydık. O lamba ışıkları, çevreyi kuşatan ağaçlar, dünyayı öyle küçük, öyle bizim varlığımızla doluveren, ışık halesinin dışında kalan karanlık yerleri korkunçlaştıran ışık adacıklarıydı ki... Biraz uzaklaştık, görünmeyen başka adalara gitmek için ne yapacağımızı bilemezdik.

Büfemizde, bizim dokunamadığımız ama aklımızı sürekli çelen boyalar ve kâğıtlarla, onları kilit altında tutan iki kanatlı kapı vardı. Yemek takımlarını satmak zorunda kaldıktan sonra boşalan raflar yıllarla biriktirilmiş kâğıtlara, boyalara ayrılmıştı. Herhalde alıcısı olmadığı, yahut babam satmaya kıyamadığı için elinde kalmış hazineydi onlar. Babamın boylarıyla kâğıtlarının güzelliklerini hâlâ untabilmiş değilim. Lamba ışığında ve çalışma masası olmadığı için yerde iki büklüm, o kâğıtları, boyları ve inanılmaz güzellikteki yazısını

haftalık, on beş günlük ve aylık edebiyat, sanat dergilerine dönüştürüyordu. Her şeyi kendi elinden çıkan dergilerdi bunlar. Yazıları, kapağı, başlıkları, resimleri, karikatürleri, şiirleri. Uykusuz kalıyordu herhalde. Ne yazık ki, daha sonra başımıza gelen şeyler yüzünden evimiz iki kez tümünden dağılıyor, o sırada Hatay'a ait binlerce fotoğrafla o güzelim el sanatı dergileri saklamayı başaramıyorduk.

Başkasının haklarını her zaman tanıırken kendi emeğimize acı-mamayı babamızdan almış olduğumuzu düşünürüm. Ben de kardeşlerim de. Köpek seslerinden başka seslerin duyulmadığı o تنها, yoksul, karanlık savaş gecelerinde onun müthiş çabasını hayranlıkla izlemekle emeğin yaratıcı gücünü özümlemeler dururduk.

Bir yandan da ona yardım etme isteğiyle içimiz yanar kavrulurdu. Yardım edebileceğimizi sanacak kadar gafil ve bilgisizdik. Acaba kalıbını koyduğu resmin mavi boyalarını biz püskürtemez miydik? Her akşam buna benzer sorularla onu çileden çıkarıyor olabildik. Nedense böyle zamanlarda sabırsızlık göstermezdi. Bize, şablonları kullandıktan sonra ödül olarak dağıtacağını söylerdi. Sevinirdik. Ama ne işimize yarardı ki o kâğıt şablonlar? Üstlerine serpme boyaların artıkları yapışmış düzgün ve motifli kesilmiş kadınlar, çiçekler, yazılar bulunan o oyulmuş kâğıtlar...

Neyse ki köydeydik. Belki ertesi sabah, ağabeyim onlara karşılık yerli oğlanlardan ucu kabaralı eski bir topaç, yahut lastiği kopmuş bir sapan alabilirdi. Alsan'la ben... Ah biz her zaman su dövücünün hık deycisiydik...

Gece karanlığının ve ıssızlığın korkusu belki başat korkumuzdu ama başka korkular da vardı: Su kıyısından sağladığımız hazine saydığımız hammadde olan çamuru özeyerek bize hazırlayan yengeçler. Herhalde komşu çocuklardan birisi söylemişti: Bir yengeçle göz göze gelersen öyle bir büyülenirmişsin ki, yengeç üstüne gelir, parça parça ısırırmış ama sen kıyılayamazmışsın. Ben korkuya çok açık, öte yandan korkunun üstüne gitmekten başka çare olmadığına inanan biriyim. Onlara bakarak, başıma bir şeyler getirecek her şeyi, tanıma-

lıyım... Yengeçlere de bakıyordum. Korkuyla dolan içim biraz uzakta dururken, gözlerimi ve soluğumu, korkumu taşıyan bedenimden ayırıyor, gözlerken derin soluklar alıyordum. Kapaksız yuvarlak gözleri rüyama bile girmişti. Ne kadar istiyordum o anlam taşımayan patlak gözlerin ta içine bakacak kadar yürekli olmayı... Ama... Büyüsünü yeneceğime inancım yoktu. Dahası... Etlerim, zavallı on kiloluk gövde-me çok gerekli olmalıydı...

Harbiyeli yengeçler de büyük korkularımdan biri olarak böylece yapıtlarımda yerlerini aldı. Hem de birkaç kez.

Orada kış yoktu. Üşüdüğümü hatırlamıyorum. Bahar geldiğinde bütün meyve ağaçları çiçeğe kestiğinde... Harbiye şelalelerinde geçirilen günler başlıyordu.

Harbiye'nin Bulutlu Şelaleleri

Sonraları, o güzelim yüzlerce şelalenin suları; bembeyazlığı gökyüzü mavisinden parıltı, orman yeşilinden koku çalarak, çok geniş, epeyce uzun, kırılan basamaklar vadisi içinde insan kazmasıyla küstürülüp kaçırıldı... Teknolojik açgözlülük yüz binlerce yıl süren kuşaklar arası paylaşımı, küçücük bir çıkar için sonsuza kadar yok etti. Özgür bırakılan sular eskiyi hayal ettiremeyecek kadar azaldı. Çocukluğumda ve ilk gençliğimde coşkun bir yaşama sevinciyle onlarca şelale, suda kök salıp azmana dönmüş binlerce ağacın, gürbüz toprakaltı hayvanlarının ve dünyanın en güzel vadisinin doğumunu kutsar dururdu. Çünkü yalnızca şelale suları doğumun sevinç şarkısını bin yıllar süresince söyleyebilirler. Yükseklerden inerken öyle çok bağırırlardı ki, doğduklarından beri ıslaklıkla yaşayan çınarların ve daha aşağıdaki sürekli yeşil yosunların üstüne döküldüklerinde insanlar susmaktan başka çare bulamazlardı. Yüzlerinde genişten de geniş bir mutluluk gülücüğüyle zamanı unutarak... Zaman mı, zamanlar mı demeleri gerektiğini de unutturan suyun sesi onları alıp götürürdü.

Sular ne kuşların ötmesine ne rüzgârın uğuldamasına, ne insanların şarkısına izin veriyordu. Suyun şarkısının, başka her müziği unutturduğunu herkes bilir!

Baharda, masalar şelale gölcüklerinin içine yerleştiriliyor, incir rakısı tenekeleri suda içten soğurken dıştan terliyordu. Etler pişiyor, tepsilerin içine önceden yerleştirilerek oraya taşınmış çiğ künefeler künefe ustası olduklarını savlayan mutfak acemisi erkeklerin elinde yarı pişmiş yarı yanmış olsa bile enfes bir tat kazanıyorlardı. Sonra biz çocuklar yemekten ve koştuktan bitkin düşüyorduk. Kuru bir yeri zorlukla da olsa bulan anneler üstümüze ince bir hırka yahut şal örtüyordu. Güneş batana, bütün babalar fitil gibi sarhoş olana kadar uyuyorduk. Ortalığı serpmeye damlacıkla dolu gün dönümleri bastığında uyanıyorduk. Yayladağı'na doğru çıkan yolun sağa dönemeç yaptığı o –sular bir şaşkınlık yaratsın diye olmalı kuruluğunu toza çevirip savurduğu yerde– üç kavağın dibine çömelip, eserlerini iple-re geçirip bir gerdanlık gibi boynunda sergileyen köylünün birinden üç kaval alıyorduk.

Her gittiğimde, orada bir şeylerin değiştiğini görmek için dikkatle bakarım: O dönemecin altmış beş yıldan beri hemen hiç değişmemiş olduğunu görürüm. Gözlerimden sevinç yaşları fışkırır. Sanki çocukluğum orada biraz uzakta, biraz gölgede durmuş bana bakar.

Eve hiç melodi çıkaramayarak, yalnızca sinir bozucu seslerle boğuşarak dönü... Hayır daha dönmüyorduk. Fransızlar zamanında yaptırılmış, zemini çok güzel bir parkeyle kaplı, terk edilmiş otelin geniş balo salonunda bir uçtan bir uca koşuyorduk. Kamıştan atlara binip koşuyorduk; bulut kanatlarına uzanmış, ılık ve tuzlu deniz sularına yatmış olarak koşuyor koşuyorduk. Karanlık köşeler gittikçe artıyordu ama annemiz babamız vardı yanımızda. Onlar bizi karanlıklara si-nebilecek her tehlikeden korurlardı.

(O güzelim otel hiçbir işe yaramadan durduğu yerde çürüyordu. Lisedeyken gittiğimde hâlâ çürütülmesi işlemi sürüyordu.) Karanlık bastıktan sonra eve dönerken bu defa anneler ve babalar sokakta, gü-

nün modasına uyup zeybekler oynuyorlardı. Harmandalı ve Sepetçi-oğlu zeybekleri... Ben... Babamın çok sevdiği bir deyişi ve bir şarkıyı dinleye dinleye öğrenmeye çalışıyordum.

Sevdiğimiz Hastalıklar

Sağım cennet solum cennet mi yaşıyorduk? Hayır... Tam tersine. Beslenme sorunları yüzünden (bunu çok sonraları anladım) babam sürekli çıbanlar çıkarıyordu. Biz uyuz salgınına tanık oluyor, kendimizi kurtarmamak için yaman çaba harcıyorduk. Ağabeyim uyuz yüzünden sürekli ellerini kaşıyan çocuklara özeniyor, ellerini boyuna onların ellerine sürüyordu. Sonunda başardı. Sonra Alsan ile ben ağabeyimden bulaşsın diye uğraştık. Ağabeyim –kıskandı mı nedir?– bu hastalığın hiç de hoş bir şey olmadığını söyledi. Ama artık kendisi için iş işten geçmişti.

Harbiye'deki son anım, seçtiğimiz bir başka hastalıkla ilgili... Taze incir sütü gözde iltihaplanmaya neden olur. Zaman zaman gözleri kanlanıp kızarmış, şişmiş, her tarafı sarı-beyaz irinle kaplanmış çocuklar görürdük. Ağabeyim bu hastalığın da nasıl bir şey olduğunu bilmemiz gerektiğini söyledi. Onun sözü bizler için Allahın emri gibiydi. Herkes boyuna göre bir incir ağacına çıktı. Küçük meyve friklerinden kopardık. Acı sütünü gözlerimize sürdük.

Yaşasın... Bu defa üçümüz birden başarmıştık. Sabahları gözlerimiz çapak yüzünden açılmıyordu. Kirpiklerimiz kuruyup sararmış iltihaplarla tel tel birbirine girmiş, acı veriyordu. Zavallı annem çocukların üçünün birden aynı anda hastalanmasının nedenini anlayamıyor, ılık suyla yavaş yavaş silerek irinleri yumuşatırken ham incirlere artık çok dikkat etmemizi, onların zaten yenilemeyecek kadar kötü olduğunu, onlarla oynamamamızı söylüyordu. Kazara elimiz değerse ellerimizi yıkamalıydık... O tembihler etsin... Gözlerimiz açıldıktan sonra dünya çok güzel görünüyordu. Bu da acıya sıkıntıya değerdii...

O sırada annemin ne yürek yorgunlukları geçirdiğinden haberi-miz yoktu. Ülke salgın hastalıklardan kırılıyordu. Köyler, kasabalar, şehirler en başta verem olmak üzere bir sürü hastalıkla boğuşuyordu. Tifüs diye bittten bulaşan bir hastalık bir yere girdi mi, çok telefata veriliyordu. Sıtma gitgide artıyordu. İshal, dizanteriyi dile getirmeye bile gerek yoktu. Bir arkadaşının bebeği difteriden ölmüştü. Trahom denilen göz hastalığı insanları kör ediyordu. Ağabeyim Antep çibani-ni fazla iz kalmadan atlatmıştı ama... Diğer iki çocuk için burada o tehlike olabilir miydi? Çocuk hastalıklarını daha bitirmemiştik. Ben boğmaca olmuşum. Alsan bu hastalığı çok ağır geçirmişti. Annemin kaygıları bizim dikkatli davranmamızı gerektirirdi belki ama dikkat-li olmak bir çocuk için ne demektir? Yalnızca, hemen unutuluvarecek bir anne titizliği.

Yazın babamın atanması o zamanki adı Suveydiye olan Saman-dağı'na çıktı. Harbiye'de başlayan o müthiş, mümbit ve sisli vadi-nin aşağılarda, denize varıldığı sıfır rakımda açıldığı topraklara ku-rulmuştu Suveydiye... Çınarcık'tan sonra yine denize kavuşmuştuk. Karnabahar yüklü bir kamyonla Suveydiye'ye gittik. Çok iyi hatırlı-yorum. Anneme biz üç kardeşin üstünde oturduğumuz beyaz top top şeylerin ne olduğunu sorduğumda o "Karnabahar" dedi. "Bunlara ya-kından bakarsan çiçekler olduğunu görürsün. Bitkinin karnından çı-kıyor bunlar."

"Neye yararlar?"

"Yemek yapılır..."

Hiç gözüm tutmadı, "Ben yemem" dedim.

Karnabaharın tadına baktığımda yirmi yedi yaşındaydım.

Suveydiye, bizim taşındığımız tarihten iki bin yıl önce kurulmuş, Selefkos krallığının başkentiydi. Tarih ve başka diller Seleucia Pieria'yı değiştire değiştire Suveydiye'ye dönüştürmüştü. Harbiye ise, Roma'nın şenlikli, zengin sayfiyesi Daphne'den (yakınındaki Herakleia) başka yer değildi.

SUVEYDİYE'DEN ÜÇ MEVSİM ALDIK

Kral I. Nicotor'un kurdurduğu ve tarihin en güzel limanlarından biri olarak nam kazanan *Seleucia Pieria*'daydık. Bir gün içinde yukardan aşağı inmiştik. Başımızı güneşin doğduğu yana çevirdiğimizde bir süre düz uzanan, ardından yavaş yavaş yükselen cennet yeşilliğinin tepesinde kalan Harbiye'den akıp, bu anakara yerleşim yerine ulaşmıştık. O zamanlar bilmiyordum ama tam yirmi dört kilometre uzunluğuyla dünyanın en uzun doğal kumlu plajı buradaydı. Bir önemli şeyi daha bilmiyordum: Buralarda M.Ö. 40.000 ile 110.000'e tarihlenen üst paleolitik dönemde yaşayan yerli halkın tarih bilimine *Homo Sapiens Çevlikensis* kemiklerini bıraktıklarını... Bizim Çevlik'teki liman dediğimiz yer, tam da o özgün insanı yaşatan topraklardı.

Selefkos krallığı, başkentini hatalı seçmiş bir kiralıktı. I. Nicotor babasının adına kurdurduğu Seleucia Pieria şehrinin yerini Tanrılar Tanrısı Zeus'a sormuştu aslında. Zeus'un ne biçim bir alçak olduğunu, bazen işleri hiç de ciddiye almayacağını düşünememişti. Bu zengin liman şehrinin korunamayacağını anlamışlardı. Başka bir başkent kurmalı, orası daha korunaklı bir şehir olmalıydı. Asi'nin denize döktüğü yerden 22 kilometre içerde, Silpius dağının eteklerinde yeni bir şehir kurdular. Şehri –herhalde biraz utanır, yüzü kızarır diye düşünerek– yine Zeus'a adadılar. Adını kralın oğlu Antiocheia olarak belirlediler. Güzel ve yeni liman, doğu Akdeniz'de bir iskele oluverdi.

Suveydiye burasıydı.

Kanımca Zeus, insanların bu iyi niyetli kibarlığından utandı. Doğasını ikram etti. Toprağını, suyunu, iklimini... İnsanına benzeyen coşkulu bir doğaydı bu. Öylece, verimli tarım alanlarının, ipekçiliğin, balıkçılık ve hayvancılıkla çok çeşitli el sanatlarının ustası bir halk oluştu.

Buranın, adını tarihe özgün bir ırk olarak yazdırmış –Homo Sapiens Çevlikensis’leri kastediyorum– binlerce yıllar öncesi yaşamış yerlileri, Nil nehrinin yerlilerine benziyordu. Onlar gibi esmer, iri elli, renkli gözlü, yaratıcı ve çok çalışkandılar. Tarihin başlamadığı zamanlarda yaşadıkları için adlarını yazan kimseler çıkmamış olsa da, onlar bin yıllarca burada doğmuş, yetişmiş ve bozmadan korumuşlardı. Şimdilere fazla şey kalmamış olan uygarlıkları onların ellerinde biçimleniyor, akıttıkları ter onların belkemiklerinden süzülüyordu.

Bilimden bana neydi o günlerde. Anlatılanların bir tanesi bile aklımda kalmıyordu. Ancak anlatılanlar yalnızca bunlar değildi.

İlk Menkıbeler

Musa Peygamber ile Hızır Aleyhisselam, yeşil denizin mavi denizden geniş ve upuzun kumlukla ayrıldığı kıyıda (İki Denizin Birleştiği Yer) buluştular. Antik dönemlerde *İki Denizin Birleştiği Yer*’den kastedilen; denizden fışkırırcasına çıkan Amanoslarla ayrılan Körfez ile Suriye denizinin sınır çizgisidir. Hızır İlyas Türbesi, daha sonra orada yapıldı. Burası bilinmeyen bir tarihten beri, büyük olasılıkla göksel dinlerden önce de, kutsal mekân olarak kabul edilen bir doğal yapıdaydı. Yerel halkın inancına göre Musa Peygamber ile Hazreti Yuşa; Allah’ın sevgilisi Hızır Aleyhisselam ile burada karşılaşmış, onun ne büyük bir hikmet sahibi olduğunu öğrenmişlerdi. Suveydiye’ye gelir gelmez öğrendiğimiz tevatür/gerçek buydu. Şaşkınlıkla görmeye gittiğimiz, aklımıza kazılan ilk yer de her perşembe gecesi onların buluşma yerine yüzünü süren denizin kumlarda bıraktığı ıslaklık-

tı. Kumluğun bittiği yerde çarpık, yaprakları küçük, gölgesi zayıf bir ağaç vardı. İri bir taşın yanından bitmişti. Üstüne binbir çeşit adak çaputları bağlanmış, onları rüzgâra verip uçuran, halkın zaman içinde inancını biriktire biriktire yarattığı bir adak ağacı. Çocukluğumun en çok tanımak, aklımda tutmak istediğim nahılı...⁵

Sular Harbiye'deki gibi oynaşmıyordu Suveydiye'de. Sakin, sessiz. Bahçeler çok ama Harbiye gibi değil. Yaramaz değiliz. Ağabeyim okula gidiyor. Ben ve Alsan sıkılmayı iş edinmişiz. Ağabeyim olmayınca bizi heyecanla oyalayacak bütün olanaklardan mahrumuz. Evimizin tabanı toprak, tavanı da. Burada annem sürekli hasta. Çok da zayıf. "Beni üzme çocuklar" diyor. Neler yaptığımızı hatırlamadığıma göre söz dinleyen çocuklarız. Annemin hastalığının geçmesi için bol miktarda tuzsuz kabak çekirdeği yemesi gerekiyormuş. Bir süre günde bir kilo (miktarı kafadan atıp atmadığımı bilmiyorum ama fenalıklar geçirecek kadar çok) çekirdek çıtlatıp soyduğumuzu anneme avuç avuç uzattığımızı unutamıyorum. Bir gün ağabeyim, annemin karnının kurtla dolu olduğunu öğrendiğini söylüyor. İnsanın annesinin kurtlu karnının olması ne kadar üzücü. Ondan biraz tiksiniyorum. Sarılamıyorum.

Hafta sonlarında deniz kıyısına gidiyoruz. Mayo denen şeylerin giyilmediğini mayoyu çok sonraları gördüğüm için biliyorum. Herkesin donları var nasılsa. Kadınlar zaten donlarının üstüne "dikolta" dedikleri gömlekler giyiyorlar. Yıllarca dikolta diye bildiğimiz kadın gömleğiyle bu sözcüğün gerçek anlamının hiçbir yakınlığı olmadığını üniversitede öğreniyorum. Suveydiye'nin memur karıları "açık" anlamına gelen ve dekolte diye kullanılan bu gâvurca sözcüğü, gömleğin kibarcası diye öğrenmişler. İnsan, uzun yılların ardında kalan, adlarını, yüzlerini unuttuğu o kadınları bağışlamayıp da ne yapar? Hele o kadınlar, zorlukla bulabildikleri amerikan bezini bir gece kireç kaymağına yatırıp ağarttıktan sonra biçtirdilerse dikoltalarını... Bel-

5) Nahıl, hurma demek. Ama eski kültürümüzde, bolluğu, bereketi simgeleyen bir hayat ağacı anlamı verilerek, şenliklerde, bayram günlerinde taşınan çeşitli süslerle bezenmiş madeni veya tahta gövdeli, çok dallı, görsel bir malzeme.

ki de elle diktilerse... Herkesin arasında kalacakları için; yakası kapalı, kol oyukları omuzlarını sımsıkı saran mazbut çamaşırlarından, bir parçacık etlerinin istem dışı görünmemesi için çok çaba gösteriyorlarsa... Ne yaparlarsa yapsınlar, kocalarının kıskançlıklarını yekindireceklerini, akşamın tatsız biteceğini bilerek, yine de genç oldukları için gönülleri denize girmek, dalgaların o çok özel, şakacı okşamalarıyla coşmak istiyorsa... Niye bağışlamayalım?

Savaş sürse de, insanlardan birçoğu hafta ortasında Suveydiye'ye akıyorlar. Trafik diye bir şey yok hiçbir yerde. Hiçbir yerde otobüs diye bir taşıt görmüyoruz. Kamyonlar var daha çok. Beklersin, beklersin, baban kamyoncu amca ile pazarlıkta uyuşursa, annen baban şoför mahalline, siz çocuklar kasaya yerleşirsiniz. Kimbilir hangi yıllardan kalma, her yeri insanların giysileri gibi karmakarışık yamalarla onarılmış tenezzüh otomobilleri de görürüz. Krank demiriyle önden bir kişinin motorunu çalıştırmak için uğraştığı, bunu görmekten hoşlanan çocukların ille da aşağı inip seyretmek için tutturdukları bir manzara... Her zaman aynı olan bir görüntü. Olsun. Hayatımızda değişik bir şey yok ki.

Atla, eşekle, yaylı arabayla hatta kağıyla gelen dert sahipleri deniz kıyısındaki Hızır ile Musa Peygamber'in bulunduğu yeri simgeleyen taşı ve ağacın çevresini kutsuyor, adımlıyor ve adaklar adıyorlar. Doktora ve ilaca verecek parası olmayan insanların sağalmak, Tanrıdan başka kimseden yardım ummayanlarınsa, iltimas görmek için buralara koşması doğal. Sapsarı yüzleri, korkunç yanıkları saklayan kalın örtüleri, hatta burnu düşmüş, gözü yerinden kayıp aşağı inmish firengilileri görüyoruz. Hepsinde halsizlik ama hepsinde umut... Kendinden geçmişler. Varlıklarını kutsal güçlere bırakmışlar. Sembel ziyaret yeri doluyor, boşalıyor.

Bizler ayaklarımızdaki ıslak donlarla koşup onları seyrediyoruz. Kumların üstü o günlerde hayvan tersleriyle, karpuz kavun kabuklarıyla kirleniyor. Bir-iki gün içinde kaybolup gidiyor o pislikler, kumlar tertemiz. Batıya dümdüz açılan bu yerde deniz gökyüzüyle yarışacak

kadar geniş ve sınırsız. Biz, ıslak ince kumlarda üç orta parmağımızı bir santim kadar sokup yavaşca oynatmalarla at pislikleri yapıyor, onları arkadaşlarımızın, birbirimizin üstüne atıyoruz. Hedefi vuran, vurulanı aşağılıyor. Hiç kimseyi avlayamayan biz küçüklerse sonunda çareyi mızıklayarak, daha iyisi gidip annemize, babamıza şikâyet ederek avcıya tehditler savuruyoruz.

Şimdilerde oraya ziyaret yeri yapılmış. Hastası, derdi, beklentisi olanlar bembeyaz, eski taşı merkeze alan yuvarlak ziyaret binasının içine giriyor, ortadaki kutsal simgeye yapıştırdıkları eli hiç kaldırmayarak dualarla tavaf edip, gerekli süreyi yapının içinde yatarak geçirebiliyorlar. Yüzleri benim altmış beş yıl önce algıladığım adak yüzleri: Solgun, inançlı ve çaresiz...

Uzakta Musa Dağ, denizden ansızın yükseliyor: Amanoslar denizi aşip yeryüzüne doğmuştur. Kuzeydoğuya uzanacak, Doğu Toroslar'a katışacaktır... Dağla aramızda, başlangıcı Harbiye olan verimli vadinin; kucakları dolduracak gibi değil, çuvallar dolusu sunduğu meyveler, sebzeler bulunan tarlalar ve bahçelerle kaplı yeşil cenneti var.

Burada Toprak Bile Şarkı Söylüyor Santa Cecilia Buradan da Geçmiştir

Harbiye'de kulağımı dolduran alaturka müzik burada artık ağızımdan çıkmaya başlıyordu. Babamın en yakın arkadaşı Nail öğretmen kanun çalıyordu. Babamın kolunun altında udu vardı. İkisi de usûl biliyordu. Repertuvarları zengindi. İkisinin de içleri akşam olurken kabarır, bu heyecanı bastırmak için paraları yetiyorsa Tekel rakısının, azsa yahut yoksa "tîni" denen, yerli halkın ürettiği anasonsuz incir rakısının bardaklarındaki duruşuna âşık olarak günün en mutlu saatlerini yaşamaya başlarlardı. Bu mutluluğun göstergesi belli bir dereceye ulaştığında, müziği başlatırlardı: Ah otuzlu yaşların ortalarına yaklaşan gençlik düşleri kimbilir yoksunluklarla dolu o günlerde

ne kadar çekiciydi... Aralarına bir kadın sesinin katılmasını ne kadar özlüyorlardı. Yüklendikleri ağır geçim yükünü, yoksulluğun yılgınlığını, küçük yerlerin sıkıcılığını atacaklardı üstlerinden... Ama yoktu işte. Annemin repertuvarında Mısır filmlerinin şarkıcı sanatçıların söylediği şarkıların yerine Sadettin Kaynak tarafından bestelenmiş Türkçe şarkılar vardı ama sesi ikide bir bozuluverirdi. Nail öğretmenin karısı zaten “Bu rezil alikoliklerin” yanlarına bile yaklaşılmazdı. O dışarıda oturur ve söylenirdi:

“Zıkkım iç e mi? Zehir olsun ciğerine. Çocukların rızkını kesip de rakıya yatıran sorumsuz herif... Pis sarhoş... Nedir benim çilem? Kız Sabriye Hanım senin hiç mi ağırına gitmiyor böyle her gece her gece... Kapıdaki beygirini bekletir gibi beni dışarılarda bekletip...”

Annemin cesareti olsa... O günlerde annemle babamın dünyalarında kavga var mıydı?

O kadına hak vermiyordum. Annem de ağzının içinde sessizce söylenmeye koyulduğunda ona da hak vermiyordum. Gençlere yakışan çok şeyin olduğunu bu iki kadın çok erken unutmak durumunda kalmışlardı. Kanımca sofraları analarının ak sütü gibi helaldi babamla Nail Amca'ya. Çok tatlıydılar, çok iyimserdiler. Onlardan çok daha fazla yaş yaşadığım bu gün biliyorum ki ikisinin de gözümü yaşartacak kadar saf beklentileri vardı.

Adını bile bilmedikleri bir azize Cecilia gibi ruha dokunan şarkılar söyleyen genç kadındı o. Yanlarına oturan, gözleri sevgi döken, du-dağı vaad gülen, elleri aşk üreten bir kadın. Yani kendi karıları değil...

Sonra sonra, beni çağdırmaya başladı babam. Bazen uyandırdığı da oluyordu. Gözlerimi ovuştururdum, uykum açılıns diye yüzümü yıkardı. Küçücük sesimle başlardım:

*Ben melamet hırkasını
Kendim geydim eğnime
Ar-ı namus şişesini
Taşa çaldım kime ne...*

Melamet hırkası denilen şeyin, yer yer sökülüş, kırpıntı yünden örölmüş pis bir hırka olduğunu düşünürdüm.

“Haydar Haydar” nakaratını birlikte söyledik. İki genç, taşranın hareketsizliğiyle yorulmuş insan, yürekten gelen bir “Allah” çekerlerdi.

Repertuarımda bir de şarkı vardı ama onun sözlerini yalan yanlış söyleyebilirdim. Babamın hayatı boyunca en sevdiği iki şarkıdan biriydi. Besteyi hayli andıran birtakım notaları sese döndürmeye çalışıyor olmalıyım:

*Fâriğ olmam meşreb-i rindânenen
Çıkmam Allah etmesin meyhaneden
Bezmedikçe hâlet-i mestaneden
Yüz çevirmem nafîle meyhaneden*

Tabii, burada da “Allah” çekilirdi bağıarak...

Bendeniz, hanendeniz; hasır oturağın üstüne konmuş sini içindeki zavallı mezeler (biraz bayat leblebi, biraz keçi peyniri, tere, taze soğan, çökelek yahut sürk) ile Antakya işi, içleri hava kabarcıklarıyla dolu kaba cam bardakların yana çekilmesiyle açılan yere konmuş bir biblo gibi ayakta durarak sofrayı süslerdi...

Bonkör Bir Adam

O günlerde bir saplantım olduğu ortaya çıktı. Büyüdükçe artacak, beni huzursuz eden bir fobiye dönüşecekti.

Günlerden bir gün okul öğrencileri pikniğe götürölüyordu. Öğretmenler ailelerini de yanlarına almışlardı. Dar bir patikadan geçerken, iki kaya arasında aşağılara kadar inen bir yarığa rast gelindi. Herkes yarığın üstünden atlayarak öte yana geçiyordu. Babam arkadaki öğretmen olarak çocukları kolluyordu. Ben yanı başındaydım. Yarığa yaklaştım. Galiba en fazla bir yetişkin insan karışı genişliğindeydi. Yani

o yaşıta bir çocuğun bile atlayıp geçmesi kolaydı. Hata ettim, eğilip yarığın nereye kadar uzandığına baktım. Sonu görünmüyordu. Beni geçiremediler. Ne kucaklarına almayı önermeleri, ne elimden arkamdan önümden tutmayı teklif etmeleri, ne zorlamaları fayda verdi. Geçemiyordum, geçmeyecektim. Derinliğin beni yutmaya hazır olduğundan hiç kuşum yoktu. Korkumun kapris olduğunu sanan herkes yanılıyordu. Sorun oraya düşeceğim, sıkışacağım korkusu değildi. Sorun, öylesi bir derinliğin benim içsel dünyamın düzenine saldırmasıydı.

Yıllar sonra saplantılarım ortaya çıktığında yükseklik korkusunun çok erken yaşıta başladığı bu olayla kanıtlanıyordu. O zamanlar “çocukça bir inatçılık” denmişti. Babamla yarığın öbür yanında oturmuştuk. Hayatımın en uzun ağlamaları o güne ayrılmıştı.

O günkü gezinin ardından unutamadığım bir şey daha yaşayacaktım. Yerli halkın çok sevip saydığı eski bir muhtar varmış. Hasta yatıyormuş. Öğretmen beyler onu bir ziyaret ederlerse hoşnut olurmuş. Çünkü çok ilgi çekici anıları varmış, okumuş yazmış insanlarla bunları paylaşmak hoşuna gidermiş. Herhalde bu gerekçeyi uyduruyorum. Başka bir nedeni vardı belki. Belki babam yahut başöğretmen onu tanıyordu... Önemli olan bu değildi zaten. Babam elimden tuttu. Birlikte evin dışından üst kata erişen merdiveni çıktık. Aydınlik bir odada, iki duvarın kesiştiği köşede zayıf, yaşlı bir adam yatıyordu. Çocuklar hastalıklardan kaçır. Ben de kaçmak için duvarlara bakıyordum. Duvar çeşitli küçük kâğıtlara basılmış resimlerle kaplıydı. Onlara tayyare piyangosu bileti denildiğini biliyordum. Bütün biletler düzgün biçimde duvara yapıştırılmıştı. Duvarlar tavandan yere kadar kaplıydı.

Saymaya çalışıyor, sayı birikiminin azlığı yüzünden içinden çıkamıyordum. Onlarla çok ilgilendiğimi görünce hasta adam başucunda oturan konuklarına bilgi verdi:

“Çocuğun baktığı o biletlerin hepsini devlete bir yardımım olsun diye aldım. Hiçbirine para çıktı mı diye bakmadım. Yardım edersen karşılık beklemeyeceksin. Şimdi, bunları düşünmek hoşuma

gidiyor. Hele bayram günleri için çıkanlar... Sat diyorlar, para teklif ediyorlar. Yardım için harcadığım paranın mükâfatı bunlar. Bunu anlayacak kimse kalmadı şu dünyada...”

Hayatımda rastladığım en hovarda insanların başında gelir o hasta adam. Bir heyecanı yaşamak için para veren ama getirisinden habersiz kalmayı yeğleyen o eski muhtar... İkinci en hovarda kişi... kişiler demek daha doğru, birkaç yıl sonra yaşayacağımız bir tercih yüzünden ağabeyim, ben ve Alsan’dık...

Zaten el açıklığına dair bu ilin bütün halkı üstüne destanlar yazılabilir!

Bizim Evin Dayak İlkeleri

Suveydiye’de hayatımızın bir parçası olacak dayak dönemi başladı. Kendi adıma babamdan dayak yemedim. Annemden çok az yemiş olmalıyım. Ama benim de iyi dayak yediğim oldu. Suveydiye’de dayak kurumunun aile içi kuralları belirlendi. Kuralı iyi öğrenen, uygulama sırasında tam da istendiği gibi davranır. Bu işin esası, emre mutlak uyumdu. Bu durum, dayak yiyeni çok zor durumda bırakıyordu ama, kural özenle konduğu ve izlendiği için uygulandı:

Bir suç işlendiyse, hatta işlenmese de annem yahut babam bu kanıdaysa, dayaktan kurtulmak için kaçmaya kalkışmanın hiç faydası yoktu. Oysa her çocuk kaçır. Bu onun hakkıdır bence. Dönüp geldiğinde kızgın olan büyüğün dayak krizi geçmiş olur. Yaramazlığının sonucunu bilsen bile canının acımayabileceği beklentisi umutlar içinde bir umuttur hiç değilse. Oysa bizimkiler; kaçtığımız sırada “Dur” diye bağırdıkları anda, akan sular durmalıydı. Öteye yarım adım bile atamazdık. Hazırol durumunda dururduk. Daha sonraki yıllarda, mahallemizdeki, meydandaki hiçbir arkadaşımız bizim kuzu kuzu dayak yememize neden olan pasifliğimizi anlamadı. Oysa çocuklar sinama yoluyla birçok şeyi öğrenirler: Biz öğrenmiştik. Anne de baba

da, suçu unutmuyor, dayak atma isteği geçse bile dövüyordu. Üstüne üstlük faiziyle. Kaçtığın için, büyüklerinin sözünü bir kez daha dinle-memiş oluyor ve bir cezayı daha hak ediyordun.

Dayak faslı başlasa da, bu konuda çeşitlemelere alışmak, böylece uzmanlaşmak daha sonraydı.

Kışı orada geçirdik.

Yaz başında Antakya'daydık. O tarihte Lise'nin çevresi boştu. Kötü yapılmış; çalı çırpı denecek kadar ilkel evler vardı. Küçük bah-çeleri çatılara kadar sebze ve çiçekle dolu olan tek odalı, birbuçuk, bilemedin iki odalı korunaksız evler. Ramazan ayıydı. O evlerden bi-rine sığındık. Annemle babam barınılabilecek gibi uygun bir ev bul-ma derdindeydiler. Sabah erkenden çıkıyor, geç vakit dönüyorlardı. Antakya'da hayat berbattı. Bu küçük teneke mahallesinde çocuklar bizimle arkadaşlık etmiyor, arkamızdan el çırparak "Kibar... Kibar..." diye eğleniyorlardı. Ne de kibardık ama... Bu "kibarlık" Antakya'da başımıza bela olacaktı. Antakya halkının kültürüne sahip çıkmasının nedeninin yabancılara uzak durmasından geldiğini öğrenecektim... İyi davranırlardı. Yardım istendiğinde ellerinden geleni artlarına ko-mazlardı. O kadar. Bu şehir, bu kültür, bu sosyal yaşam kendilerinin-di. Her şeye yeğliyorlardı buralı olmanın haklarını. Bin yılla oluşmuş, Antakya şehir yaşamının değişmesine yol açacak hiçbir ilişkiye açık değildiler.

SAVAŞ YILLARI ANTAKYASI

Kantara Mahallesinde Bir Ev

Lise'nin oradaki eve babamın girişini çıkışını hatırlamıyorum. Antakya'ya gelir gelmez kendine yeni uğraşlar bulmuş olmalı. Bu uğraşların geçim sıkıntısına fayda getirir türden olmadığını sanırım. Savaş koşullarında bu büyük şans sayılırdı. Böyle bir şansı var edecek, etse bile kullanabilecek biri değildi.

Hayatın farkına varmaya başladığımız Harbiye ve Suveydiye'nin yeşil cenneti bizi kapı dışarı etmiş, kovalanmışız da kupkuru bir tepeyi mekân tutmuşuz gibi neye uğradığımızı şaşırmiştık.

Burada, göçer yaşamının yarım parmak üstünde bir yerleşik düzendeydik. Üç kardeş aralarında bir sokağın bile bulunmadığı sırt sırta vermiş ve bir salyangoz kabuğu gibi üst üste kıvrılmış evlerin açıldığı çıplak tepeyi oyun yeri sayıyorduk. Ne bir ağaç vardı burada, ne bir hoşluk. Oyuncak olarak kullanılabilecek hiçbir şey yoktu. Diğer çocuklarla oynama şansımız da yoktu. Birkaç gün, akşamları iftarı haber veren topun başına gittik. Topu patlatan görevli, herhalde milattan önceden(!) kalmış olan topun ağzına ateşi yaklaştırmadan "Kaçın" diye bağıırıyordu. Biz de ayaklarımız arkamızı döve döve kaçıyorduk. Alın size bir keyif zamanı... Uzun sürmedi ki... Ramazan bitiverdi. Gün boyu bekleten ve yalnızca akşam üzerlerini dolduran heyecan da onunla birlikte bitmişti.

Bir gün ağabeyim yeni kesilmiş bir kavak dalı buldu, yerde sürüyerek getirdi. Alsan'ı üstüne bindirdi. Dalın üstüne ağırlık yerleşince, ağabeyim de aracını koşarak çekme şevkine tutuldu. Müthiş bir toz bulutu yükseldi. Oyunu bulmuştuk. Toz çıkarmaca... Alsan keyifliydi. Kahkahalar atıyordu. Ben de su dövücünün hık deycisi olarak yanda koşuyor, oynadığımı sanarak neşeleniyordum.

Çocuk oyunlarının büyük çoğunluğu gibi heyecanı artırma zamanı geldi. Alsan, "daha hızlı, daha hızlı" diye bağıırıyordu. Ben tepiniyordum, onların yanında deli bir tay gibi daha hızlı koşmak istiyordum. Ağabeyim tozu dumana katmaya başladı. Sonra ansızın durdu. Ne olduğunu anlayamadık. Bileğinden yere kanlar akmadı da döküldü. Ağacın yeni yontulmuş sivri ucu olanca hışmıyla bileğine girmişti. Çekip çıkarmayı düşündü sanırım ama dal deriyi ve kas bağlarını yırtıp iyice yerleşmişti. Çığlık çığlığa anneme koştum. Annem yüreği ağzında bir kadındı o günlerde. Koşarak geldi. Ağabeyim annemin bağıra çağıra seğırttiğini görünce elini cebine sokup saklamak istedi. Kan cebinden toprağa akıyordu. Annem eline bakmak istedikçe o "Bir şey yok anne" diyor, elini gövdesine bastırıyordu. Ben yokken dalı çekip çıkarmış olmalıydı. Annem delinen derideki yaraya, aradan görünen kemiğe bakınca ağlamaya başladı. Ağabeyim hâlâ "Bir şey yok" deyip duruyordu.

Bu olay bizim muzurluk çağımızın başlangıcıydı. Daha önce yaşadıklarımız ne de olsa tek tek olaylardı. Annemin her yeni günde bunlar hangi densizliği yapıp, başıma daha neler getirecekler kaygıları daha yeni başlıyordu. Uzun sürecektir bir döneme girmiştik. Her şeyi birlikte yapıyorduk. Olup biten annem babam tarafından çok sonra öğreniliyor, bizleri korumak için zamanında hiçbir şey yapılamıyordu. Tembihler, tehditler hep vardı. Dayak da vardı ama hiçbirini yaşanması gerektiğine inandığımız deneyimlerimizi(!) engellemiyordu.

Bütün tehlikeli fikirler ağabeyimin kafasında doğuyordu. Bizleri birer robotmuşuz gibi yönlendiriyordu. Onun önerilerine karşı çıktığımızı, bir kez olsun şikâyet ettiğimizi, hatta bir kez olsun, yapmamızı

emrettiği şeylerin bize ters geldiğini hatırlamıyorum. Onunla birlikte yaşamak, onun uydurduğu oyunları oynamak, komşu çocukların dünyasından dışlanmış çocukluğumuza eşsiz serüven tatları katıyordu.

Ama ağabeyimin müthiş oyunları ve eşsiz yaratıcı gücü sayesinde, “kibar olmayı hak etmeyen ama yine de o sıfattan kurtulamayan” bizlerin, bir süre sonra birkaç arkadaşı olacaktı.

Sıcak bir yazdı.

Günün birinde annem babam, ağabeyimi de yanlarına alarak çıktıkları kiralık ev arama işinden döndüklerinde keyifliydiler. Evi bulmuş ve kiralamışlardı.

Hemen her yıl oradan oraya götürülen eşyamız zamanın taşıma koşullarında yıpranmış, kolu bacağı çıkmış, kırılmış olmasına karşın hiç değilse vardı. Sığındığımız tek odada mavi kabartma kadife kaplı koltuk takımımızı, büfemizi, orta masamızı açmamıştık. Annem, evi taşırken Alsan’la beni götürmeyeceğini, çünkü ev sahibine “Yalnızca bir çocuğumuz var” diyerek ağabeyimi gösterdiklerini, ancak o sayede kadının evini kiralamayı kabul ettiğini anlattı. Yerleştikten sonra gelip ikimizi alacaktı. Ev sahibi bir kez eşya girdikten ve yerleştikten sonra bizi evden atamazdı.

Gittiler. Karşılıklı iki odanın arasındaki toprağa rastgele ekili dikili şeylerden oluşan bahçenin öte ucundaki odada oturan ev sahibimizin gözetimine bırakıldık. Uzun bir gündü. Bize, evden de, teyzenin sözünden de çıkmamamız söylendi. Oda kapısının önüne serili kilime Alsan’la yan yana oturduk. Yalnız kaldığımızda zaten uslu dururduk. Oyun oynama, oyun yaratma becerimiz ağabeyimizin müthiş yaratıcılığı yüzünden hiç gelişmemişti. Yanımızda bizi koruyacak ağabeyimiz olmadığı zaman dışarı çıkmaya korkardık. O her zaman bizi tehlikelerden korumayı bilirdi. Kavga çıkarmaktan da, var olanın ortasına dalmaktan da hiç çekinmezdi.

Ev sahibinin verdiği bayat kırık leblebi ve kurtlanmış dut kurusunu da yemiyorduk. Ben mızımız ve huysuzdum. Kurtlu olması Alsan için hiç sorun değildi. O büyüdükten sonra bile kurtlu incirleri,

pestilleri yerdi: "O kurtlar karnımda büyüyene kadaaaar... Ben kocaman olurum..." Ama o gün kendimizi yeryüzünde çok yalnız hissediyorduk. Annemiz gelmezse biz onları nasıl bulabilirdik? Niçin ağlayıp, tepinip onlarla birlikte gitmemiştik?

Gece ikimiz kadının yere attığı küçük bir mindere kıvrıldık, birbirimize sarıldık, ağlaya ağlaya uyumuşuz. Savaş yıllarıydı. Orta hallilerin bile doğru dürüst yiyeceği yoktu. Ekmek karneyleydi. Kimseciklerin aklına günde üç öğün yemek gelmiyordu. Yaşlı kadın çevremizde dönüyordu. Daha çok korkuyorduk.

Annemiz babamız bizi bırakmışlardı. Bir çocuk kaybolabilirdi. Kaybolan çocuk bulunabilirdi ama anne baba bırakıp gitmişse nasıl bulunabilirdi?

Annem şehrin öbür ucundan yorgun argın geldiğinde yaşlı kadının söylenmesinden bunalmış... İçerde, minderin üstünde iki köpek eniği gibi sarmaş dolaş yarı yatar, yarı oturur, yarı uyur, yarı dalgın, onu bekliyormuşuz.

Gittik... Şehrin o tarihlerde hemen hemen bomboş olan batı yakasından eski mi eski olan doğusuna, ünlü Roma köprüsünü aşarak geçip, yorgunluktan ölene kadar yürüdük. Evimiz Habip Neccar Dağı'nın –Antakya bu dağa sırtını verir. Şehir bu dağı alın yazısı olarak kabullenir ve kendine pek yakıştırır. Çünkü bu alinyazısı parlak ve şerefliidir...– hemen eteklerindeydi. Kantara Camisi'ne bitişikti. Burası yoksul semtiydi ama öte yandan şehrin en eski yerleşim bölümlerinden biriydi. Sokakları Romalılar döneminden kalmaydı. Ortasından bir ark geçen beyaz kayrak taşlarıyla kaplı, dar geçitlerdi bunlar. Yağmur yağdığında o zamanlar iyice çıplak olan dağdan düşercesine kayar, ortadaki çukur yatağı, ardından da, binlerce yıldan beri gidile geline iyice toprağa gömülmüş, aşınıp ağarmış cilalanmışçasına parıldayan güzelim taşların üstünü kaplar, su burada daracak bir ırmak görünümünü alır, sokak boyunca kıvrım kıvrım helezonlar çizerek, belirsizce kayar, caddeye çıkınca kaybolur giderdi.

Eve gelince: Su da yoktu, elektrik de. Evde su olmazsa çocukların başına ne geleceğini az sonra öğrenecektik. Elektrik bulunan bir evde doğmuştum ama bir buçuk yaşımdan beri bütün barınaklarımız lam-ba ışığıyla aydınlanıyordu.

Karanlık... Kantara Mahallesi demek benim için karanlık demek-ti. Mahallenin adıyla karanlık arasındaki ses benzerliğini hemen fark etmiştim. Üstelik, bütün çevremiz karanlıkla sarılıydı: Gecenin ka-ranlığı, yoksulluğun karanlığı ve savaşın karanlığı... Hepsi evimizde odaklanıyordu. Güneyin bol ışıklı, bol kırılmalarla rengârenk havalı şehrinde, daha sonraları, bilinçli yaşadığım zamanlarda da karanlığı soludum. Hem gerçek anlamda, hem simgesel anlamıyla...

Açlık da karanlıktı. Okula gidememek de karanlık yaşamın gös-tergesiydi. Sözüünü ettiğim bu koşulları yaşıyor olmak, şehri sevmedi-ğim anlamına gelmiyor. Antakya'yı bilinçli bir aşkla değil, mantıksız bir karasevda ile sevdim. Mantık, ondan uzak durmayı ve hiç özle-memeyi gerektirir. Ama yaşamımın zorluğu şehirden gelmiyordu. Mecnun'un Leyla'ya kavuşmayı istemeyen o saplantılı aşkı... Benim de bu şehre kavuşma beklentim olmadı. Hastalığa benzer tutkum ise geçmedi. Kafamı bezeyen eşsiz bir şehir olarak zamanla, gözlerimin önünde parlayan bir yıldız kimliği aldı.

Annem ev temizliğine çok düşküdü. Nerede, hangi koşullarda yaşıyor olsa, evi, her gün temizlenmesi gereken bir mekân olmuştur. Hem suya gereksinmesi olan, hem de yaramaz üç çocuğu bulunan ve onları oyalamayı bilen her kadın gibi Sabriye Kutlu da ikide bir ço-cukların eline iki kova tutuşturmayı soluk almak gibi doğal bir olay olarak düşünmeye başlamış olmalı.

Kantara Camisi, Habip Neccar (Silpius) Dağı'nın hemen eteğin-de, güzel tahta işlemeli çatısı olan tek şerefeli minaresiyle küçük bir camidir. O dönemde büyük görünen pek çok yerin, daha sonra acına-cak kadar küçük olduğunu gördüm. Hayaller kurduran yerler, koş koş bitmeyen uzaklıklar, sınırları sanki sonsuza doğru açılan bahçeler, gökyüzüne tırmanan meyve ağaçları... Büyük, güzel bakımlı okullar,

dünyanın en bilgili öğretmenleri... Zaman geçer, bütün bu etkileyici nitelikler kavrulup toza dönüşür. Ama... Kantara Camisi de minaresi de yıllar sonra gittiğimde küçülmedi. Üstelik anılarımda aydın bir cami olarak yer aldı. Caminin cümle kapısının hemen sol yanında eski bir çeşme vardı. Mermerden oyulmuş derin yalağı, çevirme yeri işlemeli dökme demirden hanefesiyle kolayca su veren çeşme... Orası, bizim uzun süre su aldığımız tek kaynaktı. Yani üç yıl boyunca... İlk gün suları annem taşımış, evi temizlemiş olabilirdi ama daha eve girdiğimiz anda bu görev küçücük omuzlarımıza yüklendi. Benim sol, Alsan'ın sağ omzunu düşürüyor, o omza bağlı kollarımızı yerlere kadar uzatıyordu. İki kovayla su taşıyorduk. Birini, artık kocaman bir oğlan olan ağabeyim (sekiz yaşındaydı); diğerini, üç buçuk yaşındaki Alsan ile beşini biraz aşmış kız, dövüşe tepişe, suları döke saçta taşımaya çabalıyorlardı. Ne iyi... Doğruydı, çok yakındı çeşmeyle evin arası. Ama bu yakınlık işin bize zor gelmesine engel değildi. Sabriye Kutlu niye böyle ağır davrandığımızı, nerede kaldığımızı merak edencesine elindeki süpürgeyle bizleri sokak kapısının önünde bekliyordu. Gururla kovayı önüne koyuyorduk. Kovayı yerden kaptığı gibi sanki sinek kovalıyormuş gibi ya odalardan birine ya da kayrak taşı kaplı kocaman (acaba ne kadar kocamandı?) avluya savuruyor, "Bir daha..." diye boşalmış kabı bir an sonra ellerimize tutuşturuyordu. Bütün o çabalarımız, birbirine dolanan çocuk bacaklarımız, omuzlarımızdan kopup yerlerde süründüğünü sandığımız kollarımızın gücüyle kazanılan suyun annemin elindeki ömrü yalnızca bir andı. O kadar... Şu "Bir daha"ların ne zaman biteceğini bilseydik bari... Sormuyor degildik, soruyorduk. Bir sayı söylüyordu annem. Ağabeyimizin savruk zekâsı bunu aklında tutmuyor, yahut annemin baştan savmak için rastgele bir sayı söyleyiverdiğini biliyordu. Bizse sayı saymakla kovayla su taşımak arasındaki bağı tam tutturamadığımız için, anne-me örneğin, "On dokuz daha olmadı mı" gibi safça soruyorduk. Tabii daha olmamış oluyordu.

Evimiz iki katlıydı. Dışarıdaki yaşama kapalı mekân geleneği olan bütün eski şehirler gibi; Antakya'nın eski evleri de zemin katında sokağa pencere açılmayan evlerdi. Bu evin de sokağa penceresi yoktu. Üst katta "hayat" denilen, alt kattaki iki odayı kaplayacak büyüklükte ve yazları kullanılan bir tek oda vardı. Hayat tahta kaplıydı. Kaplama çok eski olmalı. Öyle bir yaşıyorduk ki, eskiliğin oluşturduğu eksikler nedir, bilmiyorduk. İki tanesi cami kapısıyla aynı yöne, diğeri kapının bulunduğu sokağa açılan üç penceresi vardı. Pencere-leri, cami pencerelerindeki formatta, dörtgen çatılmış, çatma yerleri daha kalın ve sekizgen köşeli vidalı geçme demirle güçlendirilmişti. Ev o kadar eskiydi ki, cam korumasından mahrumduk. Penceredeki pervazlara demir takılıydı. Cam ve çerçeve... Yapıldığında gerekli görülmemişti belki. Bizce gerekliydi ya... Yoktu. Pencere-ler, ev yeniyken dışarı doğru açılan takalarla kapanıyor olmalıydı. Bir pencerenin takaları sağlamdı. Bir pencerenin takası hiç yoktu. Sonuncudaysa yarısını örtebilen, menteşeleri çözülmüş, o yüzden sokağa eğimli duran yarım taka vardı. Bu taka kapanmıyor, hatta menteşeleri sökülemediği için babamın deneyip başarısız olduğu onarım yeteneğinin üstünde, dülger ustalığı gereksiniyordu. Varsın böyle dursundu hele. Kapı, pencere, pervaz, cam, taka yaptıracak durumda değildik. Ev sahibimizden de böyle bir onarım isteyemezdik. Kadıncağız bir şimendifer gibi oflayıp pufluyor, iyi kalpliliğinin cezasını çektiğine inanıyordu. Şu temiz yüzlü insanlara inanmış, çok çocukları yok diye evini vermişti. Onlar ne yapmıştı?

Kıran giresice üç çocukla evi istila etmiş, sonra da yıkmaya koyulmuşlardı. Öyle kolay kolay kalla'alenip (defolup) gidicilerden de değillerdi!

Bu kadının huyunu annem hiçbir zaman anlayamıyordu. Kimi zaman çok iyiydi, kimi zaman küsüyor, tersleniyordu. Gıkımız çıksa, "Çocuklar evi başıma yıkacaklardı bugün" diye anneme yakınıyordu. Biz siniyorduk. Ertesi gün, aradaki duvardan sesleniyordu:

“Sizi gidi masmutlar (sevimli yaramazlar), güzel oruk yaptım size. Ağaca çıkıverin de biriniz, alıverin.”

Mutfağın bitişiğinde, bahçe dediğimiz iki metreye üç metre kadar, toprak alan vardı. Avludan yarım metre civarında bir yükseklikteki bu toprak yığını, hastalıklı bir turunç ağacından başka şey yetiştiremiyordu. Ağacın ayakta durmak için yaslandığı duvar iki evi birbirinden ayırıyordu. Yüksek bir duvardı bu. Ağaca çıkıp oradan duvara geçebilecek ve öte yana eğilip oruğu alacak tek çocuk da ağabeyimdi. Bizlere ağaca çıkmak yasaklanmıştı. Bütün yasakları delebilen kişi ağabeyimdi. Kadın bizim için yaptığı tek oruğu niye kapıya getirmiyordu? Annem sokağa çıkarken kapıyı üstümüzden kilitleyip gidiyordu da ondan. Tek bir oruk sürekli açlık çeken üç çocuğa yeter miydi? Fazlasını veremiyordu. Onlar da yoksuldu. Onlar da yiyecek ekmek, bulgur bulmakta zorluk çekiyorlardı. Antakyalılar bütün güneyli insanlar gibi ikramdan çok zevk alırlar. Ev sahibimiz hem yoksuldu, hem de komşuya kokusu gitmiştir diye hiç değilse tadına baktırmadan boğazından geçmiyordu.

Alsan çok iştahlıydı. Koca kafalı tombalak bir oğlandı küçükken. Ağabeyim de ince ama iştahlı... Ben değildim. Sıtma beni yakıp kurutuyordu. Ev halkından annemde ve bende sıtma vardı. Benimki o zamanlar zehirli sıtma denilen tehlikeli türüydü. Oruk’u kardeşlerim paylaşırdı. Ben yağlı şeyler yiyemezdim. Her evde midesi kaldırmayan bir çocuk bulunması doğaldır. Bizim evin huysuzu bendim.

Evin Dekorasyonuna İlişkin Bilgiler!

Hayatımız alt katta geçiyordu. Burada, yan yana iki odamız vardı. Odalar bir ara kapıyla birbirine açılıyordu. Sokak kapısına yakın ve iki pencere olan büyük oda, misafir odamızdı. Evin en düzgün yeri. Zeminde büyük bir Antep kilimi seriliydi. Üç koltuğumuzun üçünün de ayakları ya çıkmış ya da kırılmıştı. Sihirbaz olan Sabriye Kutlu on-

ların ancak en sağlam olanına bir kişiyi oturtabilirdi. Geri kalan ikisine ister mizansen deyin, ister dekor... Çok yürekliyseniz yere düşmeyi göze alıp oturabilir ama yuvarlanırdınız.. Altınıza ucuz iskemle veriyorsak, bu duruma düşmeyesiniz diyeydi. Hele kanepemiz.. Bir yanını sanki bir satır uçurmuştu. Ne kolları, ne ayakları vardı. Sokaktan uygun bir taş bulmaktan kolay ne vardı? Onu ayak yerine kullanabiliyordunuz. Hem de gayet sağlam oluyordu. Kolluksuz olması sorun değildi. Avluya bakan iki pencerenin arasına konmuş büfe... Bu herkesin bildiği alçak büfelerden değildi. Büfemiz evde bir efsaneydi. Vakti geldiğinde hikâyesi anlatılırdı. Büfe eski tarzdı. İki yanda, bir zamanlar üzüm işlemeli camlarla kapanan üçer sıra raf vardı. Ortada üstte iki çekmece ve yan rafların ikincisinin hizasında başlayan çift kapılı, içten çift katlı büyük dolap bölümü. Üstünde kenarları asma yaprakları ve üzümlerle kesme olarak ustalıklı biçimlendirilmiş yarım daire şeklinde ayna dikiliydi. Sahiden güzel bir büfeydi. Başka hiçbir parçası kalmamış bir ar-nuvo yemek odasının parçası mıydı, yoksa yalnızca bu mu yapılmıştı? İçine koyacak tek bir porselen tabağımız, çatal bıçağımız bile yoktu. Babamın resim malzemesi olarak Fransızlar döneminde aldığı top top ipek kâğıtları, kartonları, türlü boyaları, fırçaları, kalite kalite toz yaldızları filan bulunurdu. Çocukların dokunması yasak olan bölgeydi büfenin çift kapılı bölümünün mandalı.. Dokunmamız yasaksa dokunmanın yöntemi daha sonraları bulacak çocuklardık... Eve taşındığımız sırada henüz bu konuda muzurluk yapma yeteneğimiz oluşmamıştı. O yüzden şimdilik uzak bir hayranlık yaşıyorduk.

Büfe üstünde bu kadar durulması tuhaf gelebilir. O, ailemizin en uzun süreli tanığıydı. Kimliğini, önemini zamanla kazandı. Nasıl etkilendikse gitgide öz varlığını kaybeden büfemize karşı hepimiz sorumluluk duyduk. Geçen yıl –24 Nisan 2005–annemin oturduğu son evi boşaltırken alt kattaki hiçbir zaman kullanılmamış olan odaya indim. Ocak, fırın, tabure, araba lastikleri, boyalar, fayanslar, seramikler vardı. Onların hepsini dağıtmaktan başka bir şey yapılamazdı. Odanın

bir duvarına dayalı büfeye ilişti gözlerim. Cilasını yaptıramaz olduğumuzda kahverengine, siyaha, beyaza boyamıştık. Bu boyalar yaşamı başkalarınca hoyratça harcanmış bir genel kadının süründüğü boyalar gibi acıklıydı artık. Akıyordu. Aynası Antakya'dan İskenderun'a taşınırken zaten kırılmıştı. Camla kaplı rafları nicedir açıktı. Uzun bir süre kitaplık olarak kullanılmıştı. Çift kanatlı orta kapısını kapatan mücevher gibi süslü küçük mandal yerine bir çivi çakılmıştı. (O mandalı açıp orta gözü karıştırmak yasak edildiği için ağabeyim bir yıl sonra, üst çekmeceleri çekip çıkardıktan sonra, oradan soktuğu bir kebab şişiyle çift kanadı ittirerek kapakları açmış, içinden gereksindiği şeyleri almıştı. Babam bize hiçbir zaman alıp almadığımızı sormadı. O mandala dokunup dokunmadığımızı sorardı. Biz de bütün çocuk saflığımızla mandala hiç dokunulmadığını söylerdik. Bu konuda asla yalan söylemedik!) Büfe şimdi öyle mahzundu, öyle garip, öyle yalnız... Annemle babamın birlikte yaşadığı otuz yedi yıl ile daha sonra annemin yalnız olarak sürdürdüğü otuz yılı kapsayan altmış yedi yılın tek tanığıydı. O birinci kuşağın büfesiydi. O kuşak artık yoktu. Biz çocuklar ardarda gelip aile içinde yerimizi alırken, sessizce duvarlardan birine dayanmış; ağabeyimin sapanını, oyuncak çatanasını; benim kurdele ve tokalarımı, daha sonra tarağımı, fırçamı; Alsan'ın güllelerini, kalemlerini; en sonra Zafer'in emziklerini, hatta militanca bildirilerini sessizce saklamıştı. Şimdi bana unutmuş ve aldırma gibi bakıyordu rastgele kâğıtlar tikiştirilmiş raf-gözleriyle. Yine de, dayanamadı. Gitgide sevecenleşti. Önce kırık, dargın, sonra paslı sesiyle yapılışının hikâyesini anlattı: "Güzel Melaha Hanım" adını verdim hatırlattıklarına. Belleği zayıflamıştı. Bu büfeyi de içeren yemek odası takımını yapan Hristo Usta'nın bir haşepi esere dönüştürürken yüreğinden geçenleri, bir ailenin bütün acılarına, sevinçlerine tanıklık eden eşyanın hatırladıklarını, o bitmemiş hikâyede anlattım.

Yazdıklarımın içinde doğrular da vardı, hayal gücü de. Hayatın kendisi, biraz yaşanmışlıklardan, biraz bizim değiştirdiklerimizden, biraz da varsaydıklarımızdan oluşmuyor muydu?

Misafir odamızın ortasında yüksek orta masası. Tek ayağı, kalınlığı aşağıya doğru çok küçük bir açıyla daralan kesik dörtgen prizma biçimindeydi. Sehpaları da öyle. Üç dört tane sandalyemiz vardı. Güneşin hiçbir zaman içine girmediği bu oda bize gayet yakışıklıymış gibi geliyordu.

Annemle babamın dökülüp dağılmaya hazırlanan karyoları da buradaydı. Misafir odasıyla müşterek bir yatak odası... Bu bize hiç de aykırı gelmiyordu. En güzel evcilik oyunları yatakta oynanıyordu. Yazık ki ne arkadaşımız vardı, ne oyuncığımız. Gerçek oyuncak yoksa bir dal parçası, hatta çiçekleri düşmüş, eski bir şapka bile oyuncacağınız olabilir. Niye olmasın? Ağabeyimin yaratıcı gücünü unuttuğum sanılmasın. Onun da sırası vardı.

Sanat Âşığı Babanın Serveti

Karyolanın altı, yalnız çocuklar değil, herkes için hazine saklıyordu. Burada iki sandık vardı. Birisi cilasız tahtadandı. İçindekini korumasından başka bir amaç düşünülmeden çok sade biçimde yapılmıştı. Babamın kâğıtlarından önce taşınmasına sahip çıktığı Karagöz takımı böyle korunuyordu. Karagöz oynatmakta çok istekli davranmasa da takımın hikâyesini ballandırarak anlatmaktan hoşlanırdı. Karagöz oynatmaya kalkıştığı geceler ise tam anlamıyla bayramdı. Eksiksiz, zengin bir takımdı. El sürmek yasaktı. Hatta sandığı yatağın altından çekmek bile. Yasak dediğin şey, Altan'a vız gelmeye başlamıştı artık. Ucuna asılıp çekip çıkardığında Alsan'la ben, iki çakal, el sürmeden bakıyorduk. Onun yalnızca yaptıklarından değil, cesaretinden bile korkuyorduk. Ama bu korkularımız, onun bizi dışlaması korkusunun yanında hiç kalırdı. Bizleri eğlendirmesi, oyalaması hoşumuza gidiyordu. Zaten eğlenmeye o kadar hazır, öyle istekliydik ki.. Ağabeyim perdesiz, ışıksız da olsa Karagöz oynatıyordu. O çok bilgiliydi. İkinci sınıfa geçmişti.

İkinci sandıkta oğlanların merak etmedikleri, bir başka hazine vardı. Bu sandık bayağı büyüktü. Siyah deri kaplı, kenarlarındaki menteşeler ve üstündeki düğmeler parlatılmış demirdendi. İçinde annemin eski günlerde çağdaşlığın ve devrimlerin göstergesi olarak giydiği çeşitli şapkalar vardı. Herhalde on beş-yirmi şapka vardı, artık giyemiyordu. Çünkü ne ütüsü kalmıştı, ne de güzel süsleri. Köylü kızlara hediye vermesi gerektiğinde onları kopararak, sökerek kendisine sunulan örtülerin, andaçların altında kalmamaya çalışmıştı. Olsun... Bence yine de çok güzeldiler.

Kilitli Kapılar Ardında Yaşam Çeşitlemeleri

Aynı sandıkta naftalinli bir bohça içinde artık gözlerinin pırlıtsı sönmüş iki tilki kürkü sarılıydı. Bu kürkleri sopaya taktığınızda çok güzel tuğ oluyorlardı. Bu tuğlar hakan olan ağabeyimin iki yanına, toprağa dikiliyordu. Hakanımız kıcı üşümesin diye bir minderi toprak setin üstüne koyup oturuyordu. Askerleri olan Ayla ve Alsan önünden serbest yürüyüşle geçiyor, bu sırada her gün talimden dönen askerlerden öğrendiğimiz marşı söylüyorduk:

*“Yastığımız taştan olsa yorganımız yapraktan
Ölürüz de vazgeçmeyiz şu kırmızı bayraktan”*

Bu Eskişehir marşıydı. Sözlerini askerden duyduğumuz gibi söylüyorduk. Yaprak sözcüğü “yarpah” oluyordu. Şu kırmızı bayrak, yerine “şu kırmızı albayrak” diyorduk.

Hayata çıkan merdiven, misafir odasının bitişiğindeki küçük odanın içindeydi. Bu odanın avluya bakan bir penceresi vardı. Evin mutfaktan sonra en karanlık yeri idi. Biz çocukların yatak odasıydı. Alçacık eşik taşını atlayarak odanın taşlığına girerdiniz. Bir metreka-re kadar olan alçak zeminde ayakkabılarınızı çıkarırdınız, kapının ar-

kasını diğer kapılar gibi gardrop olarak kullanmak durumundaydınız. Evde dolap filan yoktu. Yüksek eşiği aşınca –eve taşındığımızda Al-san bu eşiği çıkamaz, gövdesini oda zeminine koyar, kollarıyla destek alarak tırmanabilirdi– kendinizi odanın içinde bulurdunuz.

Hatırladığım eşya babamın askerlik karyolası, önünde eski ve küçük bir halıydı. Karyola yaysızdı, branda beziyle kaplı, ortası iyice çukur ve tek kişilikti. Üç çocuk burada yatardık. Ya iki oğlan yan yana, ben ayakucunda ya da üçümüz enine olarak yatağa yatırılırdık. Yedek yatak, yorgan filan yoktu. Acıklı görünüyor olabilir. Değildi. Tıkış tepiş yatardık bu doğru. Çok soğuk günlerde –Hatay’ da on beş derecenin altındaki havalar hele mevsim kışsa insanın iliğini titretirdi– üstümüze yerdeki halı örtülürdü. Zavallı halının sürekli silkelenmekten, bu sırada şaklaya şaklaya iki yarısının birbirine vurmasından fazlaca hızlı eskidiğini düşünürüm.

Yatarken mutluyduk. Babam biz uyumak üzereyken evde bulunuyorsa –bu Antakya’da öyle sık olmuyordu ama yine de onu beklemek güzeldi– kemanını alır, bizim için bestelediği –galiba tek besteledi– bir ninniye defalarca çalardı... Açlık, soğuk, karanlık, dışlanma, yorgunluk da neymiş ki... Mutluluk buydu: Kulağınızda babanızın çaldığı kemanın sesiyle uykuya dalmak.

Ekmek yoktu. Belki vardı da yetişmiyordu. Ama küçük yerlerde çare sayılacak şeyler bulunurdu. Eve yakın bir simit fırını vardı. Küçücük, kuyu gibi karanlık bir yerdi. Sokaktan fırına inilirdi. Tek basamak mıydı, iki mi, bilemem. Ama sonsuz bir derinliğe iniyor-muş gibi inerdiniz eski, çok eski, belki birkaç yüzyıllık fırının tezgâhına. Bin yıllık desem çok mu abartırım? Veremli bir adam görürdük. Bütün işleri o yapardı. Bir dakika oturacak zamanı yoktu. Yanlışlıkla otursa o zaman da büyük pirinç havanda kimyon döverdi. Havan güneyde tencereden sonraki en önemli mutfak gereciydi. Bizim yabancı olduğumuz, garip olduğumuz bundan belliydi: Havanımız yoktu. Alacak paramız da... Antakya’da simit müşteriye farklı sunulurdu. Parayı uzatırdınız. Karşılığında iki eliniz de dolardı. Birinde simit, öbü-

ründe, avucunuzun ortasına konmuş, dövülmüş ve tuzla karıştırılmış kimyon olurdu. Simit bu karışıma bandırılarak yenirdi. Ne yazık, simit alacak para çoğu kez bulunmazdı.

Sürekli açlık çekiyorsanız, eve kilitleniyorsanız, kendinizi eğlenceden başka neye vurabilirdiniz ki? Eğlence mekânı; kışın ve yazın biraz değişirdi. Yazla kış arasındaki ortak nokta, bu mekânlarda bizim eğlencemize katılmak, hemen hemen canından geçmek demektir. Bu mekânlar, yazın sokak kapısından girince hemen ayağınızın bastığı, üç-beş metrekairelik çimento kısım (nedeni anlaşılmaz biçimde, orada avlunun kayrak taşlarının üstü çimentolanmıştı), diğeri yattığımız odadan yukarı hayata çıkan merdivenden başlayan ve geniş üst katı kapsayan her yerdi.

Özgün Ev ve Çocuk Oyunları

Çocukluğumuz, dizi olarak süren filmlerle doludur. Hiç kimse-
nin bir şey anlamadığı ama kullanmaktan hoşlandığı bir niteliği vardı
filmlerin: *36 kısım, tekmili birden*. Kel kız nasıl komşu kızın saçıyla
övünürse, bizler de haftada bir, yarısı gösterilen, otuz altı kısım tek-
mili birden filmleri görmekle övünürdük. Yarısında ve her nedense
en heyecanlı yerinde kesilen filmler bizi uykusuz bırakan tek şeydi.
Özellikle birini, sonunu öğrenemediğim için olsa gerek, hiç unutmu-
yorum. Kötü adam, ince bir merdivenden tepeye tırmanıyor, onu iz-
leyen iyi kovboy ise en yukarıya varacağı sırada kötü adamın mer-
divene indirdiği tekmeyle, geriye doğru sallanıyor, merdiven tekrar
tepenin kenarına dayandığında, daha şiddetli bir tekme savrulduğu
için uçları yine boşluğa doğru uzaklaşıyor, iyi kovboy başını çevirip
bakınca, bizler de onunla birlikte önce merdiven ayağının bulunduğu
daracık yeri ve oraya düşerse yüzde yüz yuvarlanacağı derin uçuru-
mu görüyorduk. İşte burada tekmillenmeyen film kesiliyor, sinema-
daki –herhalde makine operatörü– bağırarak “Bu müthiş macera fil-

ının sonunu görmek istiyorsanız... Gelecek hafta... bu sinemada..." diyordu. Sinemadan çıkınca ağladım, ağladım. İyi adamın korkutucu kaderine, kötü adamın ele geçirdiği güzel sevgiliye...

Ağabeyim filmlerde gördüğü hemen her şeyi uygulamaya kalkıyordu. "Şazem" diyerek uçan, siyah pelerinli bir kahramana özenmeyecekti de, süslü püslü kızlara oğlanlara mı özenecekti? Hafif karyolumuzu merdivenin hemen yanına çekiyor, sonra yukarı çıkıyorduk. Ağabeyim "Şazem!" diye bağılıyor, boynuna bağladığı çarşaftan pelerinle kendini merdiven başındaki aralıktan aşağı bırakıyordu. Tehlikeler bizim düşünemeyeceğimiz kadar çokmuş, bilmiyorduk. Ayağımıza dolanan çarşaf bizi merdivenlere, düşülen yatağın brandası sökülse, yere yapıştırabilirdi. Dört metre yükseklikten ve doğrudan merdivenle karyola arasına düşülebilirdi. Aylar süren bu oyun zaman zaman ağabeyim lutfedip Alsan'ın ve benim boyunlarımıza çarşafı bağladığında tarafımızdan da sürdürüldü. Böylece bizler de uçan adamlar olduğumuzu kanıtladık. Bu bir yetkinlik ve korkusuzluk sınavıydı, Elhamdülillah başarmıştık.

Bizi aralarına almayan sokağımızdaki çocuklarla ancak hayatın penceresinden konuşabiliyorduk. Onlar evde kilitli olmamız yüzünden bizimle (bu da lafın gelişi; bana ve Alsan'a kimsenin metelik verdiği yoktu) dalga geçerlerdi. Ağabeyimin o zamanlar onların karşısında aslanlar gibi durmasından tarifsiz onur duyardım... "Haydi oradan!" diye bağıırdı pencere demirlerinin arasından. "Ben kötülerin düşmanı, iyilerin koruyucusu kahraman Zorro olduğum için ortalara çıkmıyorum. Sizin hiç beklemediğiniz bir anda Zorro olarak görünürüm, kötülerini cezalandırırım..."

Çocuklar gülerken, alay ederek ağabeyime takılırlardı. Ama kısa bir zaman sonra onu sokakta gördüklerinde saygınlık kazanacaktı. Daha sonraları Zorro adıyla mükemmel bir *tâkıt-tırbî* (bir çeşit çelik çomak oyunu) oyuncusu olduğunu kanıtlayacaktı. Onun ününden Alsan ilkokula başladığında yararlanacaktı ama ben kız olduğum için Antakyalıların gözünde hiçbir zaman bir önem taşımayacaktım.

Alsan tombalaktı. Kafası da kocaman. Ağabeyim hayatın pencerelerine yapışıp karşıyı gözlemekten artık hoşlanmadığını söyledi. Caminin bulunduğu sokağa bakan pencere demirlerinden kafamızı çıkarır sokağı o durumda gözlersek, annemin geldiğini görebilirdik... İyi, madem daha çok zevk alacaktık, üstelik annemin geldiğini gördüğümüz için evi biraz düzene sokabilecektik... Ağabeyimden büyük patron yoktu dünyada. Herkes bir delikten kafasını çıkardı. Biraz yurkardı, dağa doğru bakıldı, biraz sokağın alt kısmına doğru. Bir süre sonra sıkılındı. Ağabeyim kafasını içeri çekti, “siz de içeri girin” emri verildi. Ben kafamı çektim. Alsan’ın koca kafası demirlerin bıraktığı aralıktan geçmemekte direniyordu.

Herhalde öğlen olacaktı. Annem gelecek bizi suçüstü yakalayacaktı. Ayaklarına asıldık çocukcağızın. I-ih... Olmuyordu. Kafayı yan çevirdik, boynuna bastırdık, kulaklarını katladık, olmuyordu. Kan ter içindeydi oğlancık. Öylesine telaşla ve acemice çaba gösteriyorduk ki, boynu şişti, kulakları irileşti. Gözlerinden yaşlar aktı. Biz saniye beklemeden bir huruç –anti huruç desem daha doğru– üstüne bir huruç daha yapıyorduk. Oğlancığın, ağlamaktan, korkudan hali kalmadı. Sonunda anneme yakalandık... Anneme yakalanmak yeterli cezaydı. O, bize payımızı vermeden önce oğulcuğunun boynunu kulağını yağladı, asıldı... Hayır, başaramadı. Komşular yetiştirdi. Her kafadan bir ses çıktı. “Saçı kesilsin” diyen de oldu, “demirleri kesmekten başka çare yok” diyen de. Bu sonuçlara varmadan önce herkes çocuğun kafasına bedava karpuz bulmuş gibi yapışıyor, pat pat vurarak, karışlıyarak tartıp biçiyor, sonra da “Ya Allah” çekip asılıyordu. Olmadı, kimse beceremedi. Kafa büyük, demirlerin aralığı küçüktü. Alsan akşama kadar ağladı. Bir ara yorgunluktan öylece, dört ayağının üstünde iki büküm ve kafası dışarıda bir kedi yavrusu gibi uyuyakaldı. Babam geldikten sonra kurtarıldığını biliyorum ama nasıl, hatırlamıyorum. Biz ağabeyimle uyumuş olmalıyız.

Ceza? Hatırlamıyorum. Ağabeyim mutlaka cezalandırılmıştır. Hazırol durumunda beklemiş, dayağı yemiştir.

Halkevleri

Babam, dikbaşıli insandı. Kime kızdı bilemem. O günlerde öğretmenlikten ayrıldı. Antakya Halkevi Müdür Yardımcısı oldu.

Halkevleri o zamanlar büyük birer kültür merkezi. Tiyatro çalışmalarını hatırlıyorum. Provalar, dekorlar, giysi arayışları... Babamın elinden gelirdi bunlar. İyi resim yapardı. Dekorların boyanışını unutmadım. Yerlerde toprak boyalar, yere yayılmış branda bezleri... İki büklüm çalışmalar. Okuma provaları, normal provalar, bağırmalar, kavgalar, küslükler, barışmalar... Tiyatro çalışmaları akşam üstüydü ama, öbürleri sabahdan akşama kadar deli gibi bir çalışma gerektirirdi.. Halk oyunları, nakış kursları, okuma yazma eğitimleri, konferanslar... Annem babama yardım ederdi. Üç sınıflı ilkokul mezunu Sabriye Hanım kültürlü bir kadındı yirmi altı yaşında. Boyuna kocasının yanına giderdi. Bunu aklımıza yazıyorduk. Zamanı geldiğinde gün yüzüne çıkaracaktık bu rahatsızlığımızı.

Bir akşam üzeri çocukları da yanlarına almak istemişler. Annemin de babamın da çok işleri varmış. Annem bir arkadaşına anahtarı vermiş, "Çocukları sen getir" diye tembihlemiş.

Halkevine gitmek bizi her zaman sevindirirdi. Güzel bir bahçesi vardı. Çocuklar için cennet... Binada yapılan çalışmalar ise her çocuğun dikkatini çekecek, onları oyalayacak türdendi. Hele kimsenin görmez bir yanına gelirse sırf almış olmak için bir avuç toprak boyası, bir çaput parçası, bir nurkalem artığı (nurkalemler benim yaşdaşlarımdın kâbusudur) çalabilirdiniz. Bunlar evin duvarının tuval olması gerektiği durumlarda, işe yarardı. Her zaman zulada bulunmasında yarar bulunan şeylerdi.

Benim bildiğim, hazırlanıp gittiğimiz... Hazırlandıktan sonra caddeye çıkana kadar hep utanmışızdır. Sokağımızda daima çocuklar olurdu. İçlerinde ayaklarına giyecek ayakkabısı hiç olmamış çocuklar bile bulunurdu. Kurdele takmak, ayağına aşınmış da olsa çorap ayakkabı giymek, temiz bir gömleği olmak utandırıyordu bizleri. Ar-

kamızdan el çırpılarak yürüyor, “Ki-bar, ki-bar” diye bağıyorlardı. Caddeye çıkınca derin soluk alıyorduk.

Çağrıldığımızı duyduğum anda ben hemen yatağın altındaki bir sepete koşmuşum. Bohçayı çıkarıp içinden Alsan’a giydireceklerimi seçmişim. Alsan’ın çorabını giydirirken başımı oynatmadan tutuyor, ağabeyim de saçımı tarayıp kurdelemi bağlıyormuş. Kadıncağız beş dakika içinde üç çocuğu yüzleri gözleri silinmiş, çorapları, giysileri giyilip saçları taranmış olarak karşısında bulunca gözlerine inanamamış.. Anneme büyük şaşkınlık içinde anlatmış. Çocukları küçükmüş annemin ama anlaşılan, iş bilen çocuklarmış... Öyle miydi? Benim hatırladığım iyi ezberletilmiş bir emir kumanda sistemi vardı evimizde.

Halkevine yahut Asi kıyısındaki Millet Bahçesi’ne gitmekten söz edince, oralaradaki ayaklı ve kapaklı parlak metal dondurma kaplarının terlemesini, uçları düz kesme dondurma kaşıklarına yapışmanın içimi dolduran törensel keyfini unutamam. Bu gibi güzel malzeme Fransızlardan kalma olmalı. Terlemiş kapakların açılması bana çok zevkli, yaşama sevinci veren sürprizler olarak görünürdü. İçinde pastel renkli çeşit çeşit dondurmalar birikmiş olarak beni beklerlerdi. O küçücük yaşımda kendimi başka diyarlara gitmiş gibi hissederdim. Çevre güzellenir, dünya ışığa keserdi. Üstelik o bahçelerde deliler gibi koşmak vardı.

Antakya... Benim Uzak Aşkım

Çok özlerdik bizim kıvrım kıvrım yoksul sokağımızda ışığı. Ama sokağımız ışığı bir türlü kendinde tutamaz, geç alır, tez yitirirdi. Gölgesi, yalnız ve yoksuldu. Sabahları eşek sırtına dengeli olarak yüklenmiş hasırdan örülme zibil –çöp– kabını taşıyan eşek, sokağın ortasındaki arkın içinden hızla geçer giderdi. Zibili bile olmayan bir yer olduğunu o da öğrenmiş olmalı. Evet, bizlerle işi yoktu ama ben eşeğin ne kadar güzel bir yürüyüşü olduğunu o sokakta öğrendim. Göz-

lerinin güzelliğini bilen insanlar, yürüyüşündeki aceleci zarafete, niyeyse hiç dikkat etmezler. (Belki de Amerikalılar bize öğretmediği içindir!)

O zamanlar, yatağının kıyıları taşla kaplı olmayan Asi, şehrin daha organik bir parçasıydı ve kıyıları çok güzeldi. Köprüden geçerdik. Başka türlü bir esintisi vardı. Hâlâ köprünün bu esintisi sürer. Oysa güzelim iki bin yıllık köprüyü tarih düşmanı bir asker vali 1960 devriminin ardından yıktırdı. Aynı yere estetikten ve değerden yoksun bir köprü yaptırmaktı amacı. Esintiyi yok etmeye gücü yetseydi, bunu önlemeye de kalkışır mıydı diye merak ederim. Süveydiye’de –adı artık Samandağı’na çevrilmişti– büyük kumluğun tam ortasına, deniz çevrenini ortadan bölerek insana sonsuz ferahlık sağlayan açıklığı yok etmesi; bir otel yaptırması bu savımın kanıtıdır. Tıpkı, köprüsü gibi binası da, o valinin coğrafyayı doğrayan yüzkarasıdır.

Köprü üstünde herhalde formülü Fransızlardan öğrenilmiş, şimdi artık unutilan, üstlerinde beyaz şekerden arabesk süsler gezdirilmiş ağızda eriyen kurabiyeler satılırdı. Babamız ne yapar ne eder, onlardan bize alırdı. Bazen bir tane alınıp üçe bölünürdü, ender de olsa bazen her birimize birer tane düşerdi.

Karanlık hızlı basar Antakya’da. Yoksul mahallelerde hele savaş yıllarında büsbütün hızlı basar. Gün içinde Asi kıyısında güzel zaman geçirdiyseniz bu karanlık, çocuğa haksız bir ceza gibi görünür. Affan Caddesi’nden sokağa girdiğimiz zaman kapkara bir dünyaya daldık. Sokak kıvrılıp bükülerek yukarılara doğru uzanırdı. Zaman zaman elinde küçük bir denizci feneriyle bir komşu geçerdi. İnsanlar o azıcık ışıpta birbirlerinin yüzüne bakmaktan korktukları kadar bakmaktan da korkarlardı. Karşıdaki hırslı biri mi, hırsız mı? Bakınca görürdün ama o anda felaketi de görmüş olmaz mıydın? Ne kadar تنها akşamlardı. Hele geceler... Issızlık bitmeyen bir sahra gibi yayılır büyürdü sanki. Herkesin elinde bir sopa olurdu. Bu karanlıkta düşmanların sayısının artacağına dair inançlarımız vardı. Eski bir mahallenin fareleri –ya da güneye özgü büyük türlerine verilen yerel adla car-

dunları– çok olurdu. Onlar yalnız evlerin deliklerinde değil, dar sokaklarda da koşturur, cırlak sesler çıkarırlardı.

Bekçi uzaktan uzağa varlığını belli ederdi. Birden bir düdüğün fırfırlı ahengi karanlığı doldururdu. Ardından sesini duyardık: “Var-dım ha... Geldim ha...” Dünyanın en güven veren, en sağlam sesi idi... Bekçiler karanlık saatlerin özlemiydi. Gündüzleri kaba giysili, yoksul, saz benizli ve ufarak; geceleri, karanlığın büyüüttüğü gölgelerle koruyucu kahramandılar.

Kapkaranlık bir eve girilirdi. Lambamız yakılır, dünyamız birdenbire yoksul bir kenar mahalle evi olarak çirkin de olsa sevimlileşir, aydınlanırdı.

Gündelik Yaşam

O günlerde evimizde çok zaman tencere kaynamadığını söylemeliyim. Annemin mutfağın en üst rafına koyduğu ekmek tenceresi indirilirdi. Evlerde çökelek olabilirdi. Tuzlu yoğurt olabilirdi. Tahin pekmez olabilirdi. Misafir odasına, yere sofra örtüsü serilirdi. Üstüne bakır sahan içinde bunlardan biri yahut süt veya yoğurt konurdu. Şimdi yazdı, acele bir salata yapılıverirdi. Azıcık ekmeğimizi buna banarak yedik. Sürekli açlık çekerdik. Çevremizdeki bütün insanlar açlık çekerdi. Alsan çoğu zaman sofranın bir kıyısında uyurdu. Babam lambayı bizim yattığımız odaya taşırdı. Annem yatağı hazırlardı. Alsan’ı duvar dibine yatırırdı. Ben ayakucuna yatardım. Ağabeyim lambayı başucuna isterdi. Okumayı seviyordu. Ben kitaplara bakarak harfleri söylüyordum ve çok yakın bir zamanda okumayı tam olarak sökecektim. Ağabeyim *Çocuk Sesi* alırdı. *Çocuk Haftası* alırdı. *Binbir Roman* alırdı... *Baytekin* olurdu, *Gökler Hâkimi Gordon* olurdu. Hatta *Mandrake* ve *Kızıl Maske*... Güzel yanı buydu yaşımızın. Mucize gösteren kutsal kişiler gibiydik. Oldum, dediğin şeyi oluveriyordun. Alsan’la ben resimli roman kahramanı ağabeyimden bile daha mut-

luyduk: O kahramanın yanibaşında olduğumuz için her zaman bizim de oynayacağımız bir rol bulunurdu. Bazen kötü adam rollerini oynamak istemeyen Alsan ağlardı. O zaman istemeye istemeye de olsa ben kötü adam suratını takınır, hain hain, alçak alçak sağa sola bakınır, ağır ağır yürür, kaba ve ürkütücü konuşurdum. Kız rolleri bulunmazdı hiç. Ağabeyim kızlardan hoşlanmıyordu. Onlar şımarık ve korkak olurlardı. Elhak, doğruydı. O hiç yanılmazdı. Biz de kızsız oynardık!

Evimizde hiç oyuncak yoktu. Sandıklar, bavullar dolusu kitapları vardı babamın. Şimdilik benim işime yaramıyordu. Alsan'ın da. Hep aklımızdan geçirirdik: Ağabeyimiz istese o işe yaramaz şeylerden bir oyuncak yapardı aslında...

Ağabeyim oyuncak düşünmeden önce, denediğimiz iki oyun daha oldu: Bunlar, çimentoda kaymaca ile kafa delmece oyunlarıydı.

Sokak kapısından girer girmez taş avluya geçmeden önce, çimento kaplı küçük bir kısım vardı. Oraya yağ dökmemizi önerdi ağabeyim. Gittik, mutfaktan zeytinyağı şişesini getirdik. Lıkır lıkır yere dököldü yağ. Biraz yayıldı. Elimizle, dörtayak üstünde yağları her yana yaymaya çalıştık. Çok yağ gerekiyordu. Ağabeyim ölçtü tarttı... Annem anlayacaktı. Ya çok yağ kullanıp suçumuzu ortaya çıkaracaktık ya da oyundan mahrum kalacaktık. Bu defa "Sabun sürelim" diye fikir yürüttü. Yine dörtayak olduk. Sabunları çimento yere sürdük. Üstüne de az su dökünce, kimse çimento üstünde ayakta duramamaya başladı.... Cıvvyt... Kayıyor, düşüyorduk. Yaşasın! Harika... Ne oyundu ama. Duvara tahtaya tutunarak iç sokak kapısının oraya kadar gidiyorduk, ayaklarımızı orada biraz ıslatıyorduk, ondan sonra gel keyfim gel, kayıyordun, doğrulmak için çaba harcıyordun, yine düşüyordun. Çayırda devinen yıldı eşeklerinden bir farkımız yoktu. Onlar da çok keyiflenirler bunu yaparken. Biz de... Tek farkımız onlar eşekti, biz ise sıpaydık henüz...

Bir gece babam kayıp düştü. Ödümüz patladı. Annem oraları yıkarırken, cardunlara esti yağdı. Cardunlar sabunu severler. Gelmiş kaçırılmış, o sırada yerlere sürülen sabun, zavallı yorgun kocasının ayağı-

nın kaymasına neden olmuştu. Tabii canım. Öyle olmuştu! Başka bir neden olamazdı ki!.. Bir daha oynamaya kalkışmadık. Çünkü büyüklerin sağı solu belli olmazdı.

İkinci oyun.. O tehlikeli değildi dersem, inanacak mısınız? Tehlikeliydi ama büyükler için. Bize yarışmalı bir oyun olarak göründü.

Çimento kısma misafir odasının pencerelerinden biri açılırdı. İki pencere arasında sıvalar biraz dökülmüş, taşların sivri uçları açığa çıkmıştı.

Bu kez beceri, cesaret ve dayanıklılık oyunu oynayacaktık. Duvara arkamızı dönecek, kafamızı duvarda seçtiğimiz sivri taşa vuracaktık. Kafasını en önce kanatan birinci olacaktı. Ödül? Ödül modül yoktu.

Bir çocuğun kafası çok yarılabılır; ama bile bile yarmak... Kolay değildi. Yürek istiyordu. Doğrusu hepimizde o yürek vardı. Çünkü birinci olmazsan, ikinci olman da bir şans sayılırdı.

Oyunun bir sakıncası vardı. Bir gün oynadıktan sonra bir süre ara vermeliydi. Hiç değilse yara kabuk tutana kadar.

Kısa zamanda Alsan hep birinci olmaya başladı. Aaaa, ne bu: Hem kafa deliyorduk, hem ikinci veya sonuncu... Hilesi var mı diye sordum.

“Sen nasıl deliyorsun?” O da bana sordu.

“Daha önce delinen yer duvara gelmesin diye uygun bir yerini arayıp kafamı öyle vuruyorum. Eskiden delinen yer açılırsa canım çok acıyor.”

“Ben acımasına aldırmiyorum. Gidip orayı vuruyorum. Kan şırırr diye akıveriyor.”

Bu oyunu biz bırakmadık. Annem veya babam duvardaki taşlar da kan izlerini görünce bir iyi sıkıladılar. Oyun ortaya çıktı. Sıkı tembih, bir dayak... Oyun bitti.

Oyuncaksız olarak oynanacak oyun kalmadığında, biz küçükler ağabeyin karşısına geçtik. Bahçemizin(!) kenarına oturup yumrukları-

mızı yanaklarımıza dayadık, düşünüyorduk. Acaba aklımız bizim oyun bulmamıza yetecek kadar gelişmiş olabilir miydi: Sonuç: Hayır...

Altan Kutlu üç sopa buldu. En iyisini kendisine ayırdı. Doğaldı bu. Yaratıcı güçten yoksun “salak” iki yarattıktık biz.

Babamın en ince, en resimsiz –% 90’ı resimsizdi zaten– kitaplarından üç tanesini tam ortasından düzgünce açtı. Altından üstünden geçirdiği iplerle sopalara sıkıca bağladı. Her birimizin eline birer tane tutuşturduktan sonra oyunu anlattı:

“Şimdi şövalyecilik oynayacağız. Bu elimizdekiler kılıçmış. Benim elimdeki kitap Ayla’nın kitabını döver... Alsan sen bekleyeceksin. Ayla sen de beni yenmek için çalışacaksın.”

Bu laftı. Ne onun gibi güçlüydü kollarım, ne de tahta tokuşturmayı becerebiliyordum. Üstelik daha küçüktüm, kitabım daha inceydi, hatta belki daha kötü bağlanmış da olabilirdi. Kitabımın bütün sayfaları dağılınca ben yenildim. Evin avlusunda başlayan dövüş, ağabeyimin korsanlara öykünen saldırıları ve kaçışlarıyla odadan odaya sürdü. Sıra Alsan’a geldi. O da yenildi. Ağabeyimin kitabı da epey örselendi. Onu da fırlatıp atmak gerekirdi. Bir günde üç kitap...

Kâğıtlar toplandı, saklandı. Ertesi gün nasılsa su taşınacaktı, nasılsa bakkala gidip beş kuruşluk zerdali veya üzüm alınacaktı. Yani elimize kova ve sepet geçecekti... Kâğıtların kapışılacağından adımız gibi emindik. Sokaktaki çocuklar için kâğıttan uçak yapmanın bile özlenen bir lüks olduğunu nereden bileceksiniz?

Bakkaldan söz ederken... Süpermarketlerin tarihi bizim yoksul sokağımızın bakkal dükkânında başlamış olmalı. Gerçi özel bir tür marketti orası. Ne lazımsa değil, ne bulunursa o satılıyordu dükkânda. Herhalde bakkal amca eşten dosttan, akrabadan, hısımdan, bahçesinden, komşusundan ne alabiliyorsa satabilmek için getiriyordu. Nasılsa kâğıtları bir yere atabilirdik. Attık ve az sonra camiden çıkan insanlar tarafından bir anda kapışıldı. Hepsi kaçak tütün içiyorlardı ve tütün saracak ince sigara kâğıdına verecek paraları yoktu.

Bir süre bu şövalyelik oyunu sürdü. Herhalde ağabeyim yakalanmış, yaramazlığı bir yana, çocukları da azdırdığı için temiz bir dayak yemiş olmalı, oyun bitti. O zaman saklambaç oynamaya başladık.

Kıyamet!

Saklambacın sonu epey gürültülü bitecekti. Bizim oynadığımız saklambacın bir değışmez kuralı vardı: Ağabeyim asla ebe olmazdı. Geri kalan kurallar herkesin bildiğı şeylerdi. Bütün evde oynanan bir saklambacın her şeye karşın heyecanı vardı. Alsan'la ikimizin heyecanı anlaşılabilirdi de ağabeyim sonucu hep aynı olan oyundan nasıl oluyor da heyecan duyuyordu, bunu anlamıyorduk. Ancak... Aradan altmış yıldan çok zaman geçti. Şimdi zaman zaman, kedim İğde Zarf Hanım'la saklambaç oynuyoruz ve ben çok heyecanlanıyorum. İğde beni sindiğim kapı ardında bulup da gözlerini üstüme diktiğinde, kalbim ağzıma geliyor... Anlaşıyor ki, bendeki o günlerin şaşkınlığı deneyim eksikliğinden geliyormuş.

Ebe olan genellikle küçük çimento kaplı yerde saklanma süresi için sayardı. Yirmi beş kadar saymalıydık ama Alsan ona kadar saymayı biliyordu. Ağabeyim ona şunu öğretti: Ona kadar sayacaksın, sonra en küçük parmağını avcuna saklayacaksın. Bir daha sayacaksın, bu defa yüzük parmağını avcuna saklayacaksın. Sonra beş kadar sayacaksın "Önüm arkam sağım solum sobe" diyeceksin.

Uzun süre Alsan bu işi beceremedi. Bazen küçük parmağını avcuna yapıştırmıyordu. Yeniden sayıyordu. Bazen beş kadar saydıktan sonra devam ediyor, üçüncü kez on deyince de oyunun bozulduğunu sanarak "Çıkın! Çıkın!" diye bağıırıyordu. İstersen çıkma. Çıkana kadar sırtını duvara vererek saydığı yerde oturup bekliyordu.

Sonunda yirmiye kadar sayılma kararı verildi. Ağabeyim çoğunlukla merdivenleri çıkar hayata saklanırdı. Oradaki hasır bavulların, sepetlerin, beş para etmez ıvır zıvırın arkasına... Görmeden "gördüm"

demek bizim terbiyemize uymadığı için adımlar, ağabeyimi bulur sonra merdivene seğırtirdi ya, ağabeyim ondan çok daha çevikti. Yaşı neredeyse onun yaşının iki katıydı. Bir defasında “şazem” demeden yukardan aşağı atlamıştı. O sırada Alsan merdiveni iniyordu. Öylesine gözü kara bir insan. Oyunun sayma yerini sobeler, avcunu öperek sobesini kilitlerdi. Alsan geride kalır, üzülürdü. O yüzden zamanla onun derdi beni bulmak üstüne yoğunlaştı. Ağabey nasılsa ebe olmuyordu. Ben de zaten Alsan’ın sonradan bulduğu sistemle oynuyordum.

Günün birinde ağabeyim ebenin sayma ve sobeleme yerini değiştirdi. Bunun nedenini hiç anlamadık. Ona böylesi kararlarından dolayı soru sorulmazdı. O isterse anlatırdı. Şimdi yukarda, hayatta sayıyor, sonra, saklananları bulmak için aşağı inip evi arıyor, sobeleme için tekrar yukarı tırmanıyorduk. Ağabeyimin yeri değişmiyordu: Misafir odasındaki kanepenin altı. Bir süre sonra Alsan da onunla birlikte kanepenin altından çıkmaya başladı. Bu işte bir iş vardı. Günün birinde Alsan’ın bir şeyler çiğnediğini ağzının kıyısından pembe renkli bir sıvının aktığını gördüm. Yapışkan bir şey... Anladım, bağırdım: “Şeker, siz annemin sakladığı şekerleri yiyorsunuz...”

Keşfedilen şekerin bir hikâyesi var:

Annemle babamın sevdikleri bir öğretmen hanım vardı. Genç ufak tefek bir kızdı Nazmiye öğretmen. Annem ona ablalık yapıyordu. O da ailemizi çok seviyordu. Bursalıydı. Sömestr tatilinden dönerken üstü çiçeklerle süslü saten bir kutu içinde şekerleme getirmişti. (Bu arada hatırlatmalıyım: Daha çikolata görmemiştik.) Biz çocukların payları, küçücük kesekâğıtlarına konmuş aynı şekerlemelerdi. Bu annemi çok sevindirdi. Yakında “günü” vardı ve şeker alma derdinden kurtulmuştu. Evde bırakılmalarının acısını her yeri karıştırmakla çıkaran çocuklarından kurtarmak için şeker kutusunu kanepenin altına saklamış, önüne birkaç tuğla ve eski giysiyle barikat yapmıştı. Hesaplamadığı tek şey, ağabeyimin bir şeyi bulmaya karar verirse onu mutlaka bulduğuydu. Şeker kutusunu bulduğunda, sobenin yerini değiştirerek zaman kazanmıştı. Önceleri bir annenin anla-

mayacağı(!) biçimde teker teker şeker yürütüyordu. Zamanla galiba biraz daha özensiz davranmaya başlamış olabilirdi. Bir gün Alsan da onun ardından kanepenin altına girince, onu önce kovalıyor, o direnince suçuna ortak ediyordu. Benim keşfetmeme kadar suçbirliği devam ediyordu. Kutuyu açığa çıkardığımızda ben şaşkınlıkla, koskoca kutunun içinde bir sıradan bile az şekerleme kaldığını görüyordum.

Birden kendimizi azgın ve korkusuz birer korsan olarak buluyorduk. Her şey bizim hakkımızdı.

Gemi o kadar azıya alıyorduk ki, şeker kâğıtlarını avluya atıyorduk. Yalnız ağabeyim bir ince düşüncelilik yapıp, annem ve babam için birkaç şekerleme ayırıyordu.

O gün tam anlamıyla kaygısız, düşüncesiz bir günü yaşıyor olmalıyız. Korkuyu filan unutmuşuz. Düşünce hiç kalmamış. Ağabeyim şeker kutusunun içine babamın yaldızlarını doldurmayı öneriyordu. Alsan da ben de sakınca görmüyorduk. Ama ağabeyimiz acaba ne yapmayı düşünüyordu?

Sokağa ulaşmayı düşünüyordu.

Bu nasıl olurdu? Kapı üstümüzden kilitliydi.

Ağabeyim yöntemini bulmuştu: Turunç ağacına çıkar, duvarın üstünden gövdemizi kaydıra kaydıra kapının girişinin ve yanındaki helanın örtündüğü çatıya ulaşabilirdik. Oradan da sokağa atlamak mümkündü. Çünkü duvar sokağa doğru eğim yapıyordu ve o çatı, evin çatısı kadar yüksek değildi.

Ben de Alsan da ağaca çıktık, duvarı geçtik, alçak çatıya çıktık ama sokağa atlamayı gözümüz kesmedi. O zaman annemizi, hatta babamızı çok kızdıracağımızı hatırlattık. Ağabeyim, bize “Uyuşuk salaklar” diye bağırdı, yaldız koyduğu güzelim kutuyla birlikte sokağa atlamayı başardı.

Annem yarı koşarak, yarı yürüyerek eve gelirken (çok sonraları zavallı annenin çocuklarına yemek verebilmek için her gün böyle eve seğirttiğini öğreniyorduk) en yakın komşumuzun kızı Ayten’le

Sermaye Camisi'nin orada karşılaşıyordu. Ayten yoksul. Üstelik genç kızlığa adım atma günlerinde. On dört, on beş yaşlarında.

"Sabriye Abla, ne olur o güzel pembe kutuyu bana versene" diyordu.

"Vereyim ama kızım, kabul günümde ikramımı yapayım da ondan sonra..."

"Ama kutuda yaldız var Sabriye Abla. Altan kutunun içinden alıp çocukların üstüne avuç avuç yaldız atıyor."

Annem herhalde bir şimendiferden daha gürültülü soluklar alıp vererek kendini eve atıyordu. Kapıyı açar açmaz avluya dağılmış şeker kâğıtlarını ve saf saf kendisine koşan Alsan'la beni görüyordu:

"Ağabeyiniz nerede?"

"Sokağa çıktı..."

"Siz niye çıkmadınız?"

"..."

Annem bana para veriyor, bizim süpermarketten(!) bir şeyler almaya gönderiyordu. O kadar korkuyordum ki nefes alamıyordum. Çok dayak yiyenler bilir, dayak korkusu dayağın kendisinden daha ürkütücüdür. Benim ürkekliğim ise, yanımda başkalarının dövülmesinden geliyor. Yapı olarak "şamar oğlanlığı"nın işe yarayacağını kanıtıyım. Birine değil dayak atılması, bir kırıcı söz söyleneş perişan olurum.

Yokluğumda, ağabeyim kapıdan giriyor ve annemin soluduğunu görünce şafak atıyordu. Kutuyu yere bırakıyor, koşup masanın üstüne bırakılan anneme ve babama ayırdığımız şekerlere yapışıyordu:

"Anne bak, bunları seninle babamın payı diye sakladık!"

"Öyle mi? Aferin oğlum... Benim düşünceli oğlum, akıllı oğlum..."

Ağabeyim bu teşekkürle inanamıyordu. Yoksa inanmalı mı? Tam...

Annem şekerlerine bakmadan mutfağa doğru yürüyor:

Mutfak duvarına asılı biberler kurumakta. Bizim oralarda herkes bilir. Aşırı acı biberler kurumaz, yumuşar, gevşer. Bu duruma yerel ola-

rak çürümek anlamında “ulumak” denir. Annem ulumuş koca bir biberi kaptığı gibi ağbeyimin zorla açtırdığı ağzında ve boğazında çember gibi çeviriyor. Ağabeyimin ağız derisi o kadar yanıyor ki, boğazı ve ağıziçi derisi hemen şişiyor. (Annemin eline sıvaşan biberden duyduğu acı yirmi dört saatten uzun sürüyor. Ama işin daha kötü yanı, bu yüzden ağabeyim soluksuz kalarak ölebilmemiş.) Başladığı işi sürdürmeye kararlı olan annem daha küçük ve daha az suçlu olan Alsan’ın ağzına da ulumuş biber sürüyor. Evde feryat figan... Ayten; bütün bunlara ben sebep oldum diye oğlanları annemin elinden alıyor, arkasına saklıyor. Annemin öfkesi dinmemiş. Bu defa Ayten’e bağıyor:

“Çabuk o iki edepsizi helaya kapat. Gözüm görmesin.”

O iki yaramaz –ki biri neredeyse boğuluyor– helaya kapatılıyor. Hela ev sahibimizle aradaki duvara bitişik. Alaturka, eski tahta kapısının dışardan da içerden de çengelleri var. Çengellere bizlerden yalnızca ağabeyimin boyu –o da ayaklarının ucunda yükselmek koşuluyla– yetişiyor. Hela kapısını oluşturan tahtaların arasında zamanla küçük delikler oluşmuş. Zaten herhalde kuburdakiler havalansın diye kapının üstü bir karış kadar açık, altta da yuvasına tam oturmuyor.

Almamı istediği şeyi getirdiğimde evde solunan havanın korkutuculuğu içimi bulandırıyor. Annem yüzüme bile bakmıyor. Elimdeki sertçe alınca ben ağlıyorum. O da popoma şaplağı patlatıp kolumdan tuttuğu gibi kardeşlerimin yanına atıyor ve eski boyasız kapıyı dışardan üstümüze çengelliyor.

Büyük Kaçış

Uzunca bir süre konuşmaya bile çekiniyoruz. Annemizin öfkeli hali bizi her zaman korkutmuştur çünkü. Helada zor sığışan üç çocuk ne yapar? Geceleri bu çok eski, yoksul mahallede –kanalizasyonu taa Romalılardan kalma– koca koca cardunlar çıkıyor, tanıgız buna. Duvarlar su gibi ıslak, ellerimizi duvara gövdemizi de ellerimize da-

yayarak bile duramıyoruz. Helada bir ibrik var. Yarıya kadar dolu. Bir de eski teneke maşrapa. Duvara dayalı saplı çalı süpürgesi de dekorasyonun son eşyası.

Bir süre birbirimize bile bakmıyoruz. Şaşkınız, korkuyoruz. Bu işin sonunun neye varacağını bilmiyoruz. Hele ağabeyim... Yüzü kıpkırmızı, yanakları, dudakları boğazı örselenmiş. Onun da Alsan'ın da ağızlarından sürekli olarak salya sızıyor. Dudakları ağrıdığı için ağızları kapanmıyor ve salyaları prostatlılara emsal, kubura damla damla dökülüyor.

Ne kadar zamanın geçtiğini bilmiyoruz. Ağabeyim zorlukla da olsa konuşacak gibi olunca bize şöyle diyor:

“Ben bu hayattan bıktım, buradan kaçıp Baytekin olacağım.”

Ağabeyim kaçarsa biz ne yaparız, nasıl yaşarız? Yaşama dair her şeyi bize öğreten o. Onun bizi bırakması annemizin babamızın bizi bırakmasına benzemez. Ölürüz biz. Alsan fısıldıyor:

“Cadı'yla ben de geleyim.”

Anlayacağınız gibi cadı ben oluyorum. Evdeki adım her zaman Cadı. Babam beni öyle seviyor. O kadar benimsemişim ki, Ayla'nın yalnızca dışarıda kullanılması gereken bir ad olduğunu sanıyorum.

Peki ben de gitmek istiyor muyum? Pek bilemiyorum. Annemin babamın çocuksuz kalınca yapacak işleri kalmaz. O zaman canları çok sıkılır.

Ağabeyim anlatıyor:

“Babamız her zaman biz uyuduktan sonra eve geliyor. Annem beni çok dövüyor. Ekmeği saklıyor. (Bu doğrudu ama biraz özensiz davranıp ekmeği saklamayı unutsa biz onu buluyor, yiyor sonra yemek zamanı gelince ekmek diye ağlaşıyorduk. Annem o zaman yatağına kapanıp katıla katıla ağlıyordu. Yani doğrudu söylediği ama haklı değildi.) Bu eve geldik geleli kapıyı üstümüzden kilitleyip gidiyor. Ben buradan kurtulacağım.”

Ağabeyim gibi kararlı olmayı ne kadar istiyorum. Olamıyorum. Annemin neden gittiğini biliyorum. Babamın işinde başarılı olması

için kadınların Halkevi kurslarına katılmaları şart. Ama çoğu kadın çevreden çekindikleri için gelemiyor. Halkevi Müdür Yardımcısının karısı da katılınca onlar yüreklenecek. Yoksa bu kurslar için ne bir metre kumaş, ne iplik, ne başka şeyler alacak paramız yok. Yine de bir şeyleri yırtıyor, bir-iki süğüm iplik bulup buluşturuyor... En zor yanı da... Böylesi ince işler elinden hiç mi hiç gelmiyor. Kapıyı üstümüze kilitleyip gitmesinin nedeni ise ev sahibimiz. Ne yapsak misliyle şikâyet olarak anneme yansıtıyor. Huysuz kadın bizi evden çıkartırsa şu korkunç savaş yıllarında bu fiyata bulabileceğimiz tek bir ev bile yok! Bunları biliyorum, biliyoruz. Yanımızda konuşuluyor.

Neden sonra ağabeyim bizleri götürmeyi düşündüğünü söyledi. Onu kırmak olmazdı. Giderdik ama nasıl? Zamanını beklemek, uygun koşullar gibi kaygılarımız var mıydı? Hiç yoktu. Böyle şeylerden haberimiz yoktu. Ağabeyimin de yoktu. Yetişkinliğinde de olmadı. Hayatı boyunca hemen karar vererek; onu hemen uygulamaya koyarak, sonra da çıkan engelleri yenmeye, yaptığı yanlışları gidermeye çabalayarak yaşamaya uğraştı.

İlk iş olarak kapının çengelini içerden kapattı. Bu bize dışardan kimsenin işimize karışmayacağı güvencesini verdi. Delik, sızdıran ibriği aldı, salladı. İçindeki suyun sesini duyduk. Pis bir ibrikti. Ama ağabeyim iyimserdi: "Suyumuz var" dedi. "Bu çok iyi bir şey."

Oh! Ferahladık. Suyumuz vardı ve bu çok iyi bir şeydi. Sorunlarımızın büyük kısmı çözümlenmişti! Ardından emir geldi: En kalın en dayanıklı çöpü koparacaktık çalı süpürgesinden. Bu kolaydı. Üç parça süpürge dalı elimizdeydi. Şimdi... Çöplerle duvarda elin tutacağı, ayağın basacağı büyüklükte oyuklar açacaktık. Üç-dört oyuk yetiyordu. Önce o hemen susamamak için bolca su içecekti. Daha sonra oyuklara basarak önce kendisi kapının üstündeki açıklığa tırmanacaktı. Sonra ben Alsan'ı omzuma alıp ağabeyime uzatacaktım. O da ağabeyimin yanına oturacaktı. En sonunda Ağabeyim Alsan'ı kollarından tutup aşağı sarkıtacaktı, ben de onun bacaklarına tutunacaktım, ağabeyim beni de aralığa kadar çekecekti. Güzel... Birbirimize baktık.

Olur galiba. Filmlerde böyle kaçışlar görmüştük. Az sonra üçümüz de turunc ağacına yakın olan kapı aralığında oturuyor olacaktık. Benzer usulle ağaca geçecek; oradan duvara tırmanıp, helanın üstündeki alçak çatıdan sokağa atlayacaktık. Sonrası özgürlük... Ağabeyim denemişti. Oluyordu. Hem de kolay bir işti. O yapabilirdi ama acaba biz ne kadar başarabilirdik? Daha o sabah sokağa atlamanın bize olanaksız görüldüğünü keşfetmemiş miydik? Adaaaam sen de... Yaşasın! Kaçıyorduk. Ağabeyim Baytekin oluyordu. Uzaydaki Türk!

Sabırla duvar oyuyoruz Ne zor iş. Çalı süpürgesi çöpleri kolayca kırılıyor. Bir çöp daha, bir tane daha... Herkes boyuna göre sıraya dizilmiş, oyukları açma çabasına düşmüş...

Aradan ne kadar zaman geçiyor, Tanrı bilir. Annemin öfkesi yavaş yavaş diniyor. Çocukları insafsızca helaya tıktırdığını, yavrucakların çok küçük ve aç olduklarını düşünüyor. Kendine kahırlar belalar yağıdırıyor. Bir çocuğun şeker çalmasında bu kadar öfkelenecek ne olduğunu anlayamıyor. Kendisi böyle nedenlerden dolayı annesinden az mı sopa yemişti? Çocukların yokluktan anlamadığını ne çabuk unutmuş... Kendisinin de yokluklar içinde büyüdüğü için eski günlerdeki özlemlerini anıyor. Ayten'e dönüp;

"Çocukların hiç sesi çıkmıyor. Sakın bir şey olmasın? Önce gözle, sonra da çengeli aç. Onlara yumuşak bir nutuk atayım. Bu iş burada kapansın. Sen de istediğin şu uğursuz kutuyu al git" diyor.

Ayten budak deliğinden baktığında gördüklerine inanamıyor. Altan kan ter içinde. Elindeki çöp parçasıyla duvarda bir şeyler yapıyor. Ayla yere çömmüş, kara kara düşünüyor. Alsan da çömelmiş ama o başını duvara dayalı saplı süpürgeye yaslamış, oturarak uyuyor.

Ayten gülmesini bastırarak Sabriye Hanım'ı çağırıyor. Anne çocukların amacını anlıyor olmalı. Bu durumun gerçeklerle uyumsuzluğu ona acı geliyor. Çocuklarının kaçıp kurtulmak istemelerinden dolayı incinmiş. Anne yüreği adeta dağlanıyor. Kapiya asılıyor ama kapı içerden çengelli.

Dışardan annemin sesini duyuyoruz:

“Çıkın bakayım dışarı.”

Çıkıyoruz. Duruşumuz nasıl, nasıl bakıyoruz, ne istiyoruz? İki kardeşim de ağzlarında oluşan yaralar yüzünden yemek yiyemiyorlar. Yaşamımızın en uslu günü... Evde yemek yenmiyor. Annem akşam üzeri bizi Halkevine götürüyor ama kimsede yürüyecek hal yok. Yaşam bazen küskün mü duruyor yoksa insan mı ona küskün bakıyor?

Annem bir daha misafir şekerini saklamadı. Daha büyüdüğümüzde bütün arkadaşlarımız ve annemin arkadaşları şaşardı: Nasıl oluyordu da o şekerlere dokunmuyorduk? Oysa yanıtı çok basitti. Bizler acı şekerin tadına bakmış çocuklardık.

Bazı deneyimlerin izleri ne kadar derin oluyor. Yakın dostlarım, kardeşlerim, oğlum, benim evin birçok yerinde şeker bulundurmama şaşarlar. Tek bir şekeri ağzıma attığım görülmemiştir ama neredeyse her odada şekerlik ve içinde şekerler vardır. Hâlâ kendimi terbiye ettiğim söylenemez belki ama şekere dokunamamak gibi bir saplantım vardır belki. Ve bu, o korkunç güne kadar uzanabilir.

Okul Diye Bir Yer

Babam öğretmenliğe döndü. Annem mırıl mırıl yakındı durdu. O zamanlar istifa edip meslektan ayrılan öğretmen hakettiğı maaş derecesinden aşağı dereceden işine dönebiliyordu. Yani maaş daha da azalmıştı. Halkevindeki işini sürdürüyordu ama sanırım daha az gidiyordu. Bu görevlerine ek olarak Şükrü Çelenk'in gazetesinde çalışıyordu. Üç iş... Toplamından kazandığı para geçinmeye yetmeyecek kadar gülünçtü. Bunu o çağları anladığım için söylemiyorum. Gerçek olduğu için söylüyorum. Ne de olsa çocuklar da yaşama dair epey şey anlarlar.

Ağabeyimle babam birlikte evden çıkıyorlardı. Bulduğum her şeyi kekeleye kekeleye okuyordum yazdan beri. Antakya'nın havasında erguvana, pembeye, turuncuya bakan renkler artınca ve şehir gün içinde apansız bir gölgeler dünyasına girmeye başlayınca –sonbahara

doğru- artık okumayı iyice beceriyordum. Annemin elinden düşürmediği bir *Halk Ozanları Antoloji'si* vardı. Kitap boyutu olarak daha büyüktü, kalındı. İçindekiler babamın kitaplarındaki gibi sık yazılardan oluşmuyordu. Dörtlüklerden yahut ikiliklerden oluşan yazılar vardı. Bunlara bazen mani, bazen beyit deniyordu. Hangisine hangisi dendiğini bilmiyordum ama onları okuyabiliyordum.

Bir sabah annem elimi yüzümü iyice sildi. (Bu silmelerin ne Allahın cezası iş olduğunu her çocuk bilir. Sanki halı siliyor sanırsınız, insanın ağzı burnuna karışır.) En iyi giysimleydim. Neydi hatırlamıyorum. Yalnızca kollarının kısılmışlığını, bilekte olması gereken büzgülerinin dirseğimle bileğim arasında kaldığını hatırlıyorum. Babam elimden tuttu. Ağabeyim yanıımızdaydı. Üçümüz birlikte Kurtuluş İlkokulu'na gittik.

Daha önce de okullara gitmiştim. Öğretmen çocuğu olmanın güzel yanısıdır bu. Babamın beni belli sürelerde oturmak ve uslu durmak zorunda kalacağım bir sınıfa sokacağından haberim yoktu. Bir kadın öğretmen vardı. Benim üç hafta geç geldiğimi, biraz zorluk çekeceğimi söyledi. Bunun ne anlama geldiğine dair fikrim yoktu.

Şimdi sınıfta aritmetik dedikleri bir şeyler yapıyorlardı. Bir şeyleri bir şeylere katıyorlardı bir şeyler yazılıyordu tahtaya. Bir şeylerden bir şeyler alıyorlardı neler oluyorsa yine bir şeyler söyleniyordu. Allahım, bu yaşıma kadar dünyada böylesi çalışmaların yapıldığından haberim yoktu. Çocukların önünde fasulyeler ve kibrit çöpleri vardı. Öğretmen bana "Yarın sen de getir" diye emir verdi. Saçmalıyor, diye düşündüm. Yarın gelmeyecektim ki.

Babamın işleri olduğu için ağabeyimle birlikte eve döndük. Alsan sıkıntıdan patlamıştı. Okulun gitmeye değmeyecek kadar aptalca bir yer olduğu söyledim.

Yarın oldu. Rahattım. Ama annem bırakmadı. İsteddiği kadar su taşıyacağımı, istediği kadar bakkala gideceğimi, hatta Alsan'a yaramazlık yaptırmayacağımı söyledim. Galiba inanmadı. Beni ağabeyimin yanına kattı. Allahın beni cezalandırdığını düşünüyordum. Defter alamadı-

ğımız için babam gazete basılan kâğıt artıklarından bana uyduruk bir defter yapmıştı. Cebime bir küçük parça Nurkalem de konmuştu. Buraya bir parantez açmak zorundayım: Nurkalem benim taydaşlarımın kâbusudur. İki kalem türü vardı, durumları iyi olanların bulduklarında alabildikleri Johann Faber ile bizlerin kullanabildiği Nurkalem. Bu cümlede açıklamak istediğim iki bilinçli sözcük var: Nurkalem'in nur ve kalem biçiminde ayrı sözcükler olarak yazılması gerektiğini biliyorum. Ama bizim dönemimizde kalem değil, Nurkalem denirdi. Başkasını alamamanın talihsizliğini yaşamak gibi alt anlam da taşıyan bu sözcüğü kullanmaya alıştık. Gelişmemiş teknolojimiz, grafiti kırık olan yahut hemen kırılan bu çok kötü kalemlerden başkasını üretmeyi beceremiyordu. Kalemin üstündeki tek süs olan yıldızın ardındaki kuyruk bile moral bozmaya yeterdi. Sabah elinize verilen yeni kalemi akşam eve küçücük bir tırnak büyüklüğünde getirdiğinizde azar ıstırdınız ama büyükler bunda haklı değillerdi. Çocuğun elinde, açmaya başladığı anda kırılarak biten türden şeylerdi. Bizim şansımız, babamızın öğretmen olmasıydı. O bilirdi bunların kötülüğünü. Ama kendi Johann Faber'ini, yahut stilosunu verecek de değildi. Cümledeki ikinci sözcük ise "kullanabildiği" sözcüğü. Faber'i olan yazı yazabilirdi ama Nurkalem'i olan yalnız kullanabildiği kadar kullanırdı.

Kalem defterin kötülüğü okul yönünden sorun değildi. Çok çocuğun o günlerde iyi defteri olmazdı. Hele kaymak kâğıt dediğimiz bembeyaz kâğıtlı kalın bir defteri düşlerimizde bile göremezdik. Ama benim önlüğüm ve yakam da yoktu. Çantam da yoktu. Fasulyem de yoktu. Kibrit çöplerim de. Dün anneme haber vermediğim için fasulyeler ıslatılmamıştı. Torba da dikilmemişti. Kibrit... "Bir kibrite verecek beş kuruşum olsa..." dedi annem. "Sen öğretmen çocuğusun. Nasılsa öğretmenin idare eder. Sonra getiririm dersin."

Peki ama ben niye okula gidiyorum?

Okula gideceğimin sözü edilmemişti evde. Ben de herhalde o yüzden okumayı evde öğreniyorum, diye düşünmüş olabilirim. Canım bir sürü çocukla, ziller arasında kalan sürelerde bir odaya hap-

sedilmeyi istemiyordu. Okula gitmek de istemiyordu. Herkes arkadaş olmuştı. Ben yalnızdım. Herkes önlük giyiyordu, ben entari giyiyordum. Herkes aritmetik yapıyordu. Ben yapamıyordum. Evet, saymayı biliyordum ama yardımcım parmaklarımdı. Tuhaf biçimler değil. Kibrit çöpü hiç değil. Kibrit çöpüyle oynamanın öğrenmekle ilgisini de kuramıyordum.

Yaşamım boyunca kurala bağlı eksiklerden çok sıkıldım. İkinci gün aritmetik denen o saçma şeyle uğraşmadık. Okumayı bildiğim anlaşılmca fasulyelerim de sorulmadı. Öğretmen, “Sen şiir biliyor musun?” diye sordu. “Biliyorum” dedim. Hemen kendi şiirlerimden birini okumaya başladım. *Sular şırıl şırıldı/ Güneş pırıl pırıldı/ Kediler mırıl mırıldı...* gibilerden... Öğretmen yine de “Aferin” dedi. Hemen ardından hayatımın en büyük hayal kırıklıklarından birini yaşadığım an geldi: “Şimdi şiir öğreneceğiz çocuklar...”

Neler oluyordu? Babamın içki masasında *ben* şiirler okurdum. Bu işi *ben* bilirdim. O yüzden herkes *beni* alkışlardı. (Herkes dediğim babamla Nail Amca’ydı... Olsun. Onlar bana hayran ben onlara hayrandım. Benim sanat dünyamı doldurmaya yetiyorlardı.) Onların içtenliğine inandığım coşkuları, şiirin benim yarattığım bir sanat olduğu inancını vermişti. Oysa öğretmen şimdi herkesin şiir okuyacağını söylüyordu. Ve... Sınıf zor bela da olsa tekrarlayarak şiiri ezberlemeye koyuldu. Dehşet içindeydim: Okul anlamsız bir yerdi. Ölsem bile bir daha böyle yerlere gelmeyecektim. Sanatım, yeteneğim, alkışlarım çalınıyordu.

Suratımı astım, kulaklarımı ve aklımı tıkadım. Daha sonra aklıma başka bir marifetim geldi:

“Öğretmenim ben ozanların yazdığı şeylerden de okurum.”

“Yani şiir mi?”

“Hayır antoloji.”

Hiçbir şey söylemedi. Üzüntümü anlamadı. Kalbimi ne kadar kırdığını fark etmedi bile.

Bir daha şiirden konuşmadım. Şiir söylemeye, yazıyı öğrendikten sonra şiir yazmaya kalkışmadım. Dünyanın en eski sanat dallarından biri olduğunu söylediler şiirin. Benim yarattığım bir şey olmaması ne acıklıydı. Acı çekerdim ama makul bir çocuktum. Bağıma taş bastım.

Okul iyi gitmiyordu. Aritmetikle başım beladaydı. Eksişimle de beni yüzleştirdiler: Okulda ilk haftam diye ses çıkarmamışlardı. Okula önlükle gelmek zorunluydu. Böyle gelmek yasaktı. Eve gittim, ağladım. Ertesi sabah yine önlüksüzdüm. Önlüğüm olsa bile okuldan nefret ediyordum.

O mutsuz, önlüksüz okul günleri sanırım on, on beş gün sürdü. Sonunda annem beni karşısına aldı. Eğer para bulsalarmış ağabeyime önlük yaptıracaklarmış. Onun küçülmüş önlüğü de bana uyarılmış. Ama bulamamışlar. Ağabeyim kendi önlüğüyle gidip gelecekmiş. Ben de önümüzdeki yıl okula başlarmışım...

Aman parasızlığımıza ne üzüldüm! Ne üzüldüm! İyi ki parasız-mışız. Yaşasın parasızlık... Alsan da çok mutlu oldu... İki uslu çocuk olarak ağabeyimi beklerdik. O gelirdi ve dışarı fırlardık. Annemiz artık evdeydi. Sürekli olarak antoloji okuyordu. Sık sık yemeklerimizi yakıyordu. Babam geç, çok geç geliyordu. Bazen şeytan mı şaşırtıyordu neydi, erken geliyor, bizlerle oynuyor, şakalar yapıyor, Karagöz oynatıyor, keman çalıyor, karısıyla çocuklarının Harmandalı ve Sepetçioğlu zeybeklerini ve Tamzara'yı oynamalarını istiyordu. Biz bunları biliyorduk. Selahattin Bey'in altı yaşındaki kızı babasının uduna uyarak başlıyordu:

Harmandağlı efem geliyor

Yahut:

Sepetçioğlu bir annenin kuzusu

Hiç gitmiyor kollarımın sızısı

Böyle imiş alnımızın yazısı

Yassıl dağlar Osman Efem geliyor

Sonra da:

*Tamzaradan gece geçtim
Karlı buzlu sular içtim*

Ağabeyim en başa geçiyordu. Annem en sona. Aradaki hamsilerden biri türkü söylüyordu, öbürü, en küçüğü; kendi rakısıyla kendinden geçerek coşuyordu. Sonraki yıllarda darbuka çalmakta bir amatör virtüöz olacaktı. Sesi uzun havalara çok uyacaktı. Usta oyunculuğuyla da eğlence gecelerinin aranan kişisi.

Öyle gecelerde lambamız ışığını artırıyordu. Hiçbirimiz üşümüyorduk.

Tanrısai Bir Armağan

Bir akşam babam çok neşelendi. "Size bir sürpriz yapacağım" deyip gitti. Annem arkasından söylendi: "İki kadeh atacağı bir yer bulmaya gitmiştir."

Bu amaçla gittiyse, ana caddeye kadar uzanmıştır. Karanlık yerlerdeydik ama o şehirde aydınlık yerler de vardı. Eve –inanılmaz bir armağan, beyaz bir somun ekmek ile yanında el büyüklüğünde, kenarları düzgünce kesilmiş ve gazeteye sarılmış olan– bir şeyle geldi.

Annem sofraya bezini serdi. Boş tabağı uzattı. Babam kâğıdı açtı. Kirli beyaz renkli kalıplanmış gibi bir şeydi. Bıçakla çok düzgün kesiliyordu. Kibrit kutusu büyüklüğünde parçalar kalın birer dilim ekmekle birlikte önümüze kondu. Yiyecek olduğu belliydi ama nasıl bir şeydi acaba?

Tahin helvası mıydı o yediğimiz, yoksa cennetten çıkmış taam mıydı? O zamanlar, Nâzım'ın Abidin'e sorduğu o tek dizelik soruyu bilseydim; savaşın en yoğunlaştığı yılda, lambayla aydınlatılmış bir evde beş kişilik bir ailenin tahin helvasıyla beyaz ekmek yemesinin

resmini çizirdim. Sanki karanlık bir dünyada değildik. Kötü beslenmiyorduk, yoksulluk hayatımıza yön vermiyordu... Sanki mutluluğa giden bir yola girmiştik ve sevinçler yolun iki kenarındaki çiçekler gibi kendiliklerinden karşımıza çıkıyorlardı.

Böyle bir şey zamanımızda anlaşılır değil. Ama anlattığım doğru. Hatta ertesi gün kalan ekmekleri ufaladık, helvanın kalanını da. Önümüzde patlamış mısır gibi hacimli ekmek içi-helva karışımı bir yiyecek oluştu. Helvamızın iyice çoğaldığını söyleyen ağabeyim bir gece önceki mutluluğu bulmamızı sağladı.

Şimdi tatlı türünden hiçbir şeyi sevmiyorum. Tahin helvasını da. O günleri hatırladığımda şükran duymam gerektiği için küçücük bir lokmacık alıp tahin helvasının o ilk tadını bulmayı özlüyorum. Ne yazık tatlar unutuluyor.

Çok iyi okuduğum için beni okula göndermeyeceklerini düşünüyorum. Ağabeyimin her hafta aldığı, özene bezene sıraya dizip sakladığı resimli kitapları ve *Çocuk Haftası* ile *Çocuk Sesi* dergilerini Alsan'a okuyorum. O da birçok harfi bu sırada öğreniyor. Bazı harfleri çatarak hece bile yapabiliyor. Oyuncaksız ev, bizi okumaya zorluyor. Hayal güçlerimizi sonsuz biçimde geliştiriyor.

Annem sürekli olarak babamın arkasından konuşuyor artık. Evin her yanı dergilerle gazeteler ve kitaplarla dolu. Ekmek almayı aklına getirmeyen Selahattin Kutlu bütün parasını okuma yazma malzemesine yatırmakta hiçbir sakınca görmüyor.

Evin ihtiyaçlarından geçmiş annem. Çocukları doyurmak istiyor. Onların açlıktan ağlamalarına dayanması olanaksız. Neyse ki yakınlarda samanla, çerçöple çalıştırılan kaçak ekmek fırınları var. Burada yapılan ekmeklere o kadar çok şey katılıyor ki ekmek tuhaf bir sarımsı toprak görüntüsü alıyor ve ağır bir topağa dönüşüyor. İçine karıştırılmadık şey yok. Buğday, arpa, hayvan yemi olan ak darı, saman, süpürge tohumu... Daha neler... Az da olsa neler neler... Annem çok çocuklu olan Ayten'in annesinden öğreniyor. Bu ekmekler kolay-

ca hazmedilmiyor. Bu bir şans: Çocuklar ikide bir eve dalıp “acıktık” diye annelerin başının etini yemiyorlar.

Ağabeyim okula gittiği için ekmekleri almaya ben gidiyorum. Karneyle verilen ekmek dışında bulduğumuz ek bir yiyecek... Fırın kısa süre için çalışıyor ve hemen kapanıyor. Ben artık cin gibiyim. Bekleyenler fazla kalabalıksa aralarından girip öne geçebiliyorum. Rengim öyle soluk, bedenim öyle zayıf ki, parayı o zamanlar yanık izi çok belirgin olan sağ elimde tuttuğum için, ekmek çıkar çıkmaz ateş gibi Halebînın eteğine atıverilmesini sağlıyorum. Ayrılırken sağa sola iki masum gülücüğü de eksik etmemeli. Bu iş bu kadar!

Sahiden de açlığımızı unutuyorduk. Ama kısa sürede o ekmeklerden nefret etmeye başladık. Bir kısır döngüden ibaretti hayatımız. Ya onları yiyip boğa yılanı gibi gözlerimizden yaş getirerek sindirmeye çalışacaktık ya da annemin zaman zaman pişirdiği sebze yemekleriyle desteklenen azıcık ekmekle yarı aç yarı tok yaşamayı sürdürecektik.

Ve kış geldi. Akdeniz iklimi... Ilıman mevsim, öyle mi? Coğrafya bilgisi yönünden öyle. Ama toplam iki ay süren öyle günler var ki, insanın sırtına giydiğinden, girdiği yatağa, elindeki kitaba, evinin duvarlarına kadar sıırıslık olan bir su ortamında donmanın ne olduğunu öğrenmek de vardır Akdeniz ikliminde. Üstelik bedence çok zayıfsanız ve beslenme dengesizliği yaşıyorsanız... Bütün aile öyleydi. Bütün sokak ve bir şehrin nüfusunun büyük çoğunluğu.

Üstelik, ikinci kattaki hayatın pencerelerinde cam da yoktu. Üç pencerenin bir buçuğu takalarla kapanıyordu. Ya öbür birbuçuk pencereden vuran ters yağmur, rüzgâr ve Habip Neccar Dağı’ndan inen soğuk ne edilecekti de yaşamımızı cehenneme çeviremeyecekti?

Babam pencerelere Halkevinden bulup getirdiği artık muşambalardan çaktı. Eh, işte... En azından yağmur girmez oldu hayata. Rüzgâr biraz kesildi.

Annem can havliyle ev sahibimize koştı. Hayata çıkan merdiveni kapatan bir kapağın olması gerektiğini söyledi. Neredeydi o kapak? Kadın ısrarla böyle bir kapağın olmadığını söylüyordu. Çok üşü-

yorsak evinden çıkıp bize layık yerlere gidebilirdik. Annem çaresizlik içinde mırıldanıyordu: “Acaba ortaklaşa bir kapak... kavak ağacından ucuz bir şey...” Bir türlü söyleyemiyordu. Kadın ödünsüzdü.

Kapak yaptırmadan o evde oturulmazdı. Babam bütün parayı kendisi vererek yaptıramazdı... Üç kardeş umutsuzca süren bu konuşmayı, turunç ağacına çıkmış, oradan duvarın üstüne atlamış ve bacağımızın biri bizim yanda, diğeri evsahibinin bahçesinin yanında olarak duvara binmiş durumda izliyorduk. Alsan sonbahardan beri değişmiş, atak ve gözüpek bir çocuk olmuştu. Orada otururken ne yaptıysa paldır küldür ev sahibinin tarafına yuvarlanıverdi. Meğer bizimkine bitişik ve benzer olan bahçelerindeki nar ve portakal ağaçlarının arkasında duvara dayalı olarak –galiba saklanmış– kocaman tahta kapak duruyormuş. Alsan epey portakal ve nar dalı kırıp kendisi de berelendikten sonra kapağı devirmiş oldu. Önce kimse ağzını açamadı. Ev sahibimiz bahane bulamıyordu. Annem konuyu kapattı. “Bakın varmış ama siz unutmuşsunuz” dedi. İş tatlıya bağlandı.

O gece üst katla bizim odayı birleştiren merdivenin üstüne koca kapak takıldı. Sağlamlaştırıldı. Artık üst kata aklımıza estiği an çıkma şansımız kalmıyordu. Kapak öyle sağlam oturmuştu ki, annemle babam birlikte omuz verirlerse zorlukla açılıyordu... Eee ne olacaktı şimdi? Yaza kadar, Allah kerimdi.

Kış zordu. Antakya’nın bitmeyen yağmurları insanı bunaltıyordu. Taş ev mangalla ısınmıyordu. En korunaklı yerimiz misafir odasıydı. Nasılsa bu yağmur çamurda şehirden çok uzak olan bu eve kimse gelmezdi. Annem küçük bir tandır yaptı. Bir dandik teneke mangal, Antakya işi tabureye benzer tahta bir oturak ve üstüne atılan babamın askerliğinden kalma battaniye. Onun altına girmek Alsan’ın da benim de hoşuma gitti. Annemin bu buluşuna bayılmıştık.

Tandır nedir? Kanımca şarkın tembelliğinin doruğudur. İnsanı kavun karpuz gibi sürekli olarak yatmaya yönelten bir ısınma aracı. Tez zamanda öğrendik ki bizim tandırımız uydurma. Ayten’lerin evinde tandırın sahibisi vardı. Onlar çok kalabalıktı. Büyük çocuklar

evliydi. Ayten ile ondan iki yaş büyük ablası Neriman terzilik yapıyorlardı. Büyüklerin tandır sefasına ayıracak zamanları yoktu. En küçükler Orhan ve Nuri bizlerle aynı yaşlardaydı.

Erkân odası diye adlandırılan ve misafir odası olarak düşünülen büyük oda ailenin yaşadığı odaya dönüşmüştü. Onların evi de yapıldığı zamanın görkemini ve kimliğini çoktan yitirmişti. Odanın ortasında bir çukurluk vardı. Burası tandır mangalının yeri ydi. Üstüne konulan tandır oturağı çok kalın ve çok sağlam tahtadan fırınlanarak yapılmıştı. Demir gibi bir tahta. Asıl heyecan verici olan tandırın çevresine yayılmış büyük minderlerle, neredeyse odayı kaplayacak kadar büyük bir tandır yorganıydı. Üşüyorsan ateşe doğru ayaklarını uzatırdın. Uykun geldiyse devrilip yataydın. Her yanın örtülüydü. Dışardaki yaşamı unutturan türde bir sıcaklığı günlerce sürdüren bir ortamın içindeydin. Tek isteğın ekmeğın elden, suyun gölden gelmesiydi.

Kadınlar sürekli girip çıkarlardı tandıra. Onların taşınacak suyu, yakacak kömürü, alınacak sebze ve tahılı, onların pişirilmeleri, yıkanacak bulaşıkları, silinecek lamba camları, ağırlayacak misafirleri vardı. Ama çocuklar... Yaşasın çocukluk. Tandıra girerdin. Sabriye Kutlu komşusuna çocuklarını sormaya gelse hemen gözlerini yumardın. Belki o da bu göz yumuşta kirpiklerin fazlasıyla titrediğini görürdü ama yine de acırdı. Döner, evinin suyunu kendisi taşırdı.

Zor Günler

Kış hâlâ çok zordu. Beş parasız kalındığı günler sürüp gidiyordu çünkü. Bir zaman beklenirdi. Sonunda babam çaresizliği kabullennir, satılabilecek gazeteleri seçmeye başlardı. Annem başında durur, onun istemeye istemeye ayırdığı o kâğıtlara dudak bükerek bakardı: "Bunlar az!" derdi. Babam zaten kızgındı: "Zıkkımın pekini ye!" Annem ödün vermezdi, vermemek zorundaydı: "Ben yiyorsam zıkkım olsun. Sen çocukların için ekmek almak zorundasın!" O, "ekmek"

derdi ama gereken yalnız ekmek değil, kömürdü. Bu tartışma zaman zaman ciddi kavgaya dönüşürdü. Gerçekte annemle babamdan daha mutsuz bir kişi vardı: Ağabeyim. O suratını asar, kollarını kavuşturarak avluya açılan kapının eşiğinde duvara dayanıp beklerdi. Altan, kırk gün kesilmeyen Antakya yağmuru altında gazetelerin ıslanmasını önleyecek biçimde koşarak taa çarşıya gidecek, gazetenin kilosunu otuz beş kuruştan satacak, aldığı parayla karneyle verilen ekmek payımızı satın alıp gelecekti. Ayağında burunları açılmış, altı delinmiş ayakkabılarıyla, üşüyerek, görülmemek için başını, kısıtıldığı omuzlarının arasına çekerek, utanarak, ağlayarak yapacaktı bu işi.

Düzgünce sıraya konulan gazeteler ağabeyimin koltuğunun altına yerleştiriliyordu ve son tembih yapılıyordu: “Bak bu gazeteler iki kilo gelir. Yetmiş kuruş alacaksın. Sakın daha az derlerse inanma, götür başkasına sat.”

O günlerde tek ambalaj nesnesi gazete kâğıdıydı. Bizim mahallemizdeki satıcılar gazete kâğıdı bile kullanamayacak kadar yoksuldular. O yüzden ağabeyimin şehrin merkezine kadar gitmesi, en az on dükkâna “Gazete kâğıdı alır mısınız” diye sorması, alıcının yirmi kuruştan başlattığı pazarlığı yirmi beş kuruşa bağlaması, babamın iki kilo dediği gazetelerin tartıda hiçbir zaman iki kilo çıkmaması yüzünden adamın bir kilodan fazla kısmının parasının kendisine ikram edilmesi için ısrarı, ağabeyimin hayır demesi ve sonunda 30 ya da 35 kuruşa hesabı kesmeleri ile bitiyordu. Sıra ekmek kuyruğuna girmeye geliyordu. Bir bataklık faresi kadar ıslak olarak eve döndüğünde, kendisine söylenenden az para alması yüzünden azar işitmesi ise normaldi: “Git hemen o gazeteleri geri al!”

O da artık öğrenmişti: “Ekmeği de geri götüreyim mi?”

Bizim oraların güneşi sabırsız bir güneştir. Uzun süre ortadan kaybolmaktan sıkılır. Günün birinde pırıl pırıl bir gün doğuyordu. Hava masmaviye boyanıyordu. Bulutlar ya çok yukarılara kaçıp ağarıyorlardı yahut tümünden kaybolup gidiyorlardı. Sokağa çıkmak, gökyüzüne bakmak, nedensiz neşelenivermek çocukluğun ayrılmaz parça-

ıydı. Annemize sular taşımak istiyorduk. Çeşme haznesine atlayıp, yapur şupur sular sıçratmak istiyorduk (tabii bunu yapamıyorduk).

Canım Sokaklar

Caminin imamına gidiyorduk. Ne kadar “kibar” olsak da arkadaşlarımız vardı şimdi. Orhan ile Nuri’nin arkadaşlıkları bizi çok kıyıya yaklaştırıyordu. İmam amca günde beş defa ezan okumak için minareye çıkıyordu: *“Tanrı uludur, Tanrı uludur/ Tanrıdan başka yoktur tapacak...”* diye başlıyordu. Onun sözlerini anlıyorduk. İnsanları namaza, doğruluğa davet etmesinden hoşlanıyorduk. Ezan ve namaz bittikten sonra onu yalnız bulduğumuzda veya evine dönerken yolunu kesiyor, yalvarıyorduk: “N’olur imam amca bizi minareye çıkar.” Bazen kızıp kovalasa bile, birçok kez minarenin kapısını açıyor, “Haydi çıkın ama çıkarken iyi ve temiz şeyler düşünün” diyordu.

Ah biz bu minareyi de, bu imam amcaı da, ezberlediğimiz bu ezanı da çok seviyorduk. Minareye tırmanırken, döne döne çıkan merdiven bir yandan da bizi gökyüzüne, Allah’a yaklaştııyor diye sevinliyorduk. Evet, bunun çok farkındaydık çünkü yukarı tırmandıkça minareyi bir ışık aydınlatıyordu. Küçük kapıyı itip dışa doğru açınca, şerefesini kuşatan demirden koruyucuyla, altımızda birbirine sarılarak korunmaya çalışan evler ormanını görüyorduk. Daracık sokaklara evlerin arasına pusup saklanıyor olmalıydı. Gökyüzünde parlayan güneşe yaklaşmış, sokaktaki küçülmüş üç-beş insandan uzaklaşmıştık. İçimiz sıcak duygularla doluydu. Bizleri günah işlemekten koruması için Allah’a dua ediyorduk. Dağa yukardan bakmasak da aynı hizada baktığımızı sanıyorduk. Sonra, yalnız kendimizin duyacağı kadar alçak sesle başından sonuna kadar ezanı okuyarak minareyi bir-iki kez dolanıyorduk. Ağabeyim, kendisinin korunan bir çocuk olduğunu söylediği bir gün, şerefenin demirinden bacağını öbür yana atıyor, ezanı demirlere tutunarak ve dıştan dolanarak okuyordu. Bu, imam

amcanın bize verdiği son izin oluyordu. Babamı yakaladığı bir gün ağabeyimin kendisini nasıl üzüp korkuttuğunu anlatıyordu. Sonucunu anlatmaya ben gerek duymuyorum... O yüzden, aşağı inerken birden yaramazlaşıp, birbirimizi itmelerimiz, kovalamalarımız anıya dönüşüyordu. İmam amcanın bizi beklemeleri, saçlarımızı okşamaları da. Ne iyi bir adamdı. Yaşamım boyunca yakınlık kurduğum tek imamdı. İnsanlara kuşkuyla bakmıyor, çocukları çatık kaşla, ağdalı dille ve cehennem tehditleriyle yaşamın coşkusundan koparmıyordu.

Bir de müezziniimiz vardı ama o hayatımıza hiç girmede. Genç olmasına karşın, bakışları çok ihtiyardı. Ezan okumazdı. Onun hasta ve hastalığının da ileri derecede verem olduğunu söylüyorlardı. Odasının pencereleri bizim su aldığımız cami hayratının hemen yanındaydı. Pencere demirleri yeşile boyalıydı. Bazen o demirlere asılıp kendimizi yukarı çekiyor, genç adamın odasını gözlüyorduk. Bakışlarımızın farkında mı değildi, yoksa aldırıyor muydu, bunu anlamıyorduk. Caminin iç avlusuna bakan pencerelerden birinin geniş oyuna koyduğu kitapları okuyordu. Yalnızdı, hep yalnız. Dışarıya hiç mi çıkmıyordu, yoksa ben mi görmüyordum? Şalvarımsı pantolonu ve yeşil latasıyla cemaat yerine giden basamakta otururken gördüğümüz de oldu. Yüzünde tüy oynamazdı. Gözleri her zaman insanları görmeyeceği bir yere dikiliydi. Sonraları onu hep yatarken görmeye başladık. Perdeleri örtüldü. Daha sonra da oda boşaldı. Müezzin varla yok arasında yaşamış, yitip gitmişti. Kimdi, ailesi var mıydı? İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği açlık, yoksulluk ve ilaçsızlıktan mı ölmüştü pek çok veremli gibi? Zavallı genç adam sessiz bir film gibi yaşayıp acıklı bir hikâyeye gibi bitti.

Sokaktaki yaşam salt evdeki yaşamdan farklı olduğu için güzel geliyordu çocuklara. Biz izin almadan çıkamazdık. O yüzden Antakya'da yaşam üstüne bilgimiz belki daha sınırlı oldu, belki tam tersine dikkatimizi çeken şeylerin hepsi belleğimize yazıldı.

Sokağın Korkutucu Fotoğrafları

Antakyalıların, en azından bizim mahalemizde oturanların sevdiği yemeklerden birisi yılan balığıydı. Özel bir taşıma yöntemi vardı Anı'nın denize yakın yerlerinde ve Yenişehir Gölü'nde yakalanan yılan balıklarının. Yılana benzeyen hayvancıklar (onlar için ancak şimdi bu sözcüğü kullanıyorum. Küçükken Akbez'de başıma gelen olay yüzünden ince, uzun ve parlak derili bütün hayvanlar uzun yıllar karabasan nedenim oldu) birbirlerine sarılarak yumak haline getiriliyor, yılanlar o durumda kıvranarak, bükülerek uzun ölümlerini yaşıyorlardı. Evin erkeğinin çarşıdan eve hâlâ canlı olan bu kocaman ve hareketli yılanlar düğümünü rahatlıkla taşımasına şaşıp şaşıp kalıyordum. Bakılacak şey değildi. Elinde öylesi yüküyle yaklaşan birini gördüğüm anda eve kaçıyordum. Bir yere giderken bu yükü taşıyan birine yakalandıysam, o gözden kaybolana kadar sırtımı duvara verip gözlerimi kapatıyordum. Nasıl öldürülürdü o hayvanlar, nasıl pişirilirdi?.. Bilmiyordum, öğrenmek istemedim. Şimdi hâlâ yılan balığı avcılığı yapıyorsa dillerim evlere eski yöntemle taşınmıyor olsun. Ürkütücü görünümle-
rin çocuk yüreğini nasıl incittiğini iyi bilirim.

Ürküyordum evet ama sokaklardaki en korkutucu şey yılan balıkları değildi. Sokakların bir de yaşamsal tehlike yaratan avcıları vardı: Yahudiler... İkinci Dünya Savaşı'yla Yahudileri nasıl birbirinden ayırabilirsiniz? Düşününce öylesine yoğun bir korkunun nasıl oluştuğunu anlamak zor. Hatta şimdi inanılmaz geliyor. Sokağımızda elektrik yoktu. Tek bir radyo bile yoktu. Bizim evden başka hiçbir eve gazete girmezdi. Ailemiz birkaç komşumuz dışında adeta enterne edilmişti. Annem konuşkan, canayakın ve alçakgönüllü bir insandı. Herhangi bir yüksekten bakma tavrını takınacak halimiz de yoktu. Babamız evimizde bile az görünüyordu. Gün ışığını neredeyse görmüyordu çalışmaktan. Böylece mahallede bakkalla (zorunlu durumlarda şarap veya rakı almak için) fırıncıdan başka kişiyle merhabası yoktu. Hiçbir sohbet konusu oluşmuyordu, dolayısıyla konu savaşa gelmiyordu.

Yani babam bir haber kaynağı değildi. Bu mahallenin halkı sinemaya gidemezdi. O yüzden filmde önce verilen haberleri izleme şansları yoktu. Propaganda denilen şeyin etkisini bu koşullara karşın, küçükklü büyüklü bütün çocuklar korkuyla yaşıyorduk.

Bütün çocuklar dünyayı yakıp kavuran savaşı Yahudilerin çıkar-dığını(!) biliyorduk!

Yahudiler, dünyanın en tehlikeli insanlarıydı! Onlar aynı zaman-da çok çirkindiler! Kambur, kapkara giysili, koca burunlu karanlık adamlar anlamına geliyordu “Yahudi” sözcüğü. Küçük çocukları ya-kalar, iğneli fiçılara atarlar, onların süzülen kanlarını büyük bir ke-yifle içerlerdi. Yahudiler çocuk kanı içmeden yaşayamazlardı. Ve bir çocuğun her karanlık yerde, her köşe başında onların eline düşmele-ri işten değildi. Saklanır, beklerlerdi. Çocuğu yakalar yakalamaz bol kara pelerinleriyle sarar, evlerine taşırlardı. Onların iğneli fiçılarını görmüş olanlar bile vardı... İki bölümlüydü bu fiçılar... Üst kısmın-da çocuğun sıkıştırılarak yerleştirildiği bölüm vardı. Yana takılı kolla yukardan basınç yapılarak çocuğun her organı kırılır, süzülen kan alt-taki ikinci bölüme, biriktirme kazanına akardı. Onlar bu kanı içmez-lerse yaşayamazlardı.

Propagandanın bu boyutu korkunçtu. Açlığa, yalnızlığa, karanlı-ğa, savaş korkusuna eklenen bu korku gelecek beklentimizi solduru-yor, çocuk gamsızlıklarına dalmamızı olanaksız kılıyordu.

Akşam olduktan sonra burnumuzun ucunu bile sokağa çıkara-mıyorduk. “Kaaarpuz kabuğu vaaar mı, kaaavun kabuğu vaar mı” diye bağırarak dolaşan yalınayak ve kir pas içindeki büyükbaş hayvan sa-hiplerinin Yahudi mi, yoksa gerçekten hayvanlarına yiyecek arayan zor durumdaki bir hayvan yetiştiricisi mi olduğu nasıl bilinebilirdi ki? O yüzden anne ne derse desin hiçbir çocuk o saatte gidip sokak kapısını açamazdı. Anneyi karanlık sokakta yalnız bırakmak da ol-mazdı. O, atılacak meyve kabuklarını, ağzı açılan ve o zaman kötü bir koku yayan ıslak çuvalın içine boca ederken, eteğinde, çevresinde du-rurduk. Bu akşam da Yahudi’nin birine av olmamıştık.

Bu korkumuz sokak kültürünün kaynaklık ettiği bir olumsuzluktu. Bu kültürün özelliği, büyüklerden mutlaka ve kesinlikle saklanması zorunluluğuydu. Aksi halde çocuk grupları oluşmazdı. Zor bela girebildiğiniz (ben girememiştim, çünkü kızdım. Kızlar Allahın belası müzevir yaratıklardı. Onlar olsa olsa bir evde toplanırlardı. Sokakta görüldüğünde hemen alaya alınmayı hak eden gözü yaşlı zırlaklar... Onları ağlatmak da kolaydı. Hemen duvar dibine çekiliniz, koro halinde seslenilirdi: *Kele kele.../ Kellen yere değe.../ Baban sana pabuç ala.../ Pabucun yolda kala.../ Sen ölen bana kala...*) grupta arkadaşlığın sürmesi için birlikte yapılan hiçbir şeyin evlere yansıtılmaması şarttı. Yanlışlıkla büyüklerle anlattığınız, onların suç sayacağı bir şey; gruptan bir daha girememek üzere atılmanız anlamını taşırdı. Ağabeyim zaten sıkı ağızlı olmak zorundaydı. Cezalandırılmamak için dışarda yaşadığı hiçbir şeyi eve yansıtmayacaktı. Alsan'a gelince... O bir gruba alınacak kadar büyük değildi. Şimdilik, grubun üyesi ağabeylere yaranma çabası içindeydi. Bunun da her zaman tek kuralı vardı: Sicilya mafyası usulü: *Omerta!*

Yaşamak İçin Yeni Girişimler

Yaşam gitgide zorlaşarak sürüyordu. Kış ilerledikçe, savaşın sonuna yaklaşıldıkça, sanırım ülkenin sabrının ve sınırlı birikiminin de sonuna geliniyordu. Zavallı ağabeyim –gücünün yettiğince– gazete satmaya gidemeyeceğini söylese de zorla gönderiliyordu ve getirdiği para gitgide azalıyordu.

Bir gün annemin aklına bir fikir geldi. Un ve küllü suyu karıştırarak, bu bulamaçla yapıştırabileceğimiz gazete kâğıdından kesekâğıtları yapacaktık.

İmalata hemen başlandı. Babam ilk örnekleri gösterdi. Bu sırada aileyi oluşturan bireylerin nitelikleri ortaya çıktı: Baba yöntemi öğrettikten sonra "Haydi bakalım, hepiniz özenle çalışın ha!" diye işi

bırakmıştı. Annenin yaptığı iş pek şaldır şuldur bir şeydi: “Canım altı üstü kesekâğıdı bu. Böylesi de iş görür.” Altan kestirip attı: “Nasılsa bunları benim koluma yükleyip en zor yanını bana yaptıracaksınız. O zaman ben de kesekâğıdı yapmayacağım!..” Ben kaç gazete ayrıldığı, iki katlı olarak yapılacak kesekâğıtlarından kaç tane yapmamız gerektiğini hesaplamaya giriştim. Tabii son derece ilkel biçimde. Kâğıtları kesip öbür yana yığarak ve onları saymaya çalışarak. Sonradan bu yöntemin Beethoven’ın uyguladığı bir yöntem olduğunu öğrenecektim. (Beethoven aritmetik bilmezmiş. Kafası, çarpmayı, bölmeyi almıyormuş. O yüzden çarpma yapmak için, çarpılanı çarpan kadar adette alt alta yazar sonra tümünü toplarmış. Bölmeyi de, bölünecek sayı kadar çıkartma işlemi yaparak halledermiş. Düşünürüm: Beethoven’e duyduğum tapınmaya benzer hayranlık, yeteneksizliklerimizin benzerliğinden de güç almış olabilir.)

Bu işin kahramanının, küçücük olmasına karşın Alsan olduğu kısa sürede ortaya çıktı. İşi muntazam yapıyordu. Yapıştırıcı bulamacı yeteri kadar sürüyordu. Ne az ne de çok. Az olunca kesekâğıdı patlıyordu, çok olunca altındaki ağır tabaka yüzünden dükkâncılar mızıklanıyordu. Alsan üstelik sonsuz sabırlıydı. İş bitene kadar gıkını çıkarmadan çalışan bir toraman oğlancık. Onun yaşamı hep sorumluluğun büyük çoğunluğunu yüklenerek, hep çalışarak ve bundan yakınmayarak geçti.

Antakya’nın ıslak havası yüzünden kesekâğıtlarımız hemen kurumadı. Ağabeyim son zamanlarda “Bari beni yalnız göndermeyin” diye yakınıyordu. Ortanca kardeş olmak ayrı zorluklar getiren bir durumdur. En küçüğü gönderecek değillerdi ya, ağabeyimin yanına ben de katıldım. Önce bu iş bana yakınılacak gibi görünmedi. Daha kapının önünde belirteğimiz anda bazı dükkâncılar ellerinin tersiyle “gidin, gidin” işareti yapınca, işin insan onuruna bayağı dokunduğunu anladım. Ama yapacak bir şey yoktu. O kâğıtları satmak zorundaydık. Yağmur yağıyordu. Ne kadar korumaya çalışsak elimizdeki kesekâğıtları ırasından burasından ıslanıyordu. Ağabeyimin ayakkabılarının burnundan

su doluyor, ikinci adımda dolan su "fırt" diye boşalıyordu. Bir emme basma tulumba. Bakın o yaşta emme basmanın ne olduğunu bilmiyordum ama şanslı bazı sokak sakinlerinin evinde tulumba olduğunu biliyordum. Ağabeyimin bildiği bazı yerler vardı. Dükkânların kapısını açmadan önce çevresinde huzursuzca dolanıyordu. Dolandıkça ıslanıyorduk. Sırtımdaki kırmızı yün hırkam devamlı su çekiyordu.

"Ben satarım" diye ortaya atılıverdim. Kopasica dilim... İnsanları sıkıntılı durumdan kurtarmak için aptalca ortaya atılışım. Demek o günlerden bu güne değişen hiçbir yanımlı olmamış.

O kâğıtları sattık. Zorunluluk durumunda insanın omuzlarının köktüğü duygum galiba o günden kalmaz. Bizler satıcı olamayacaktık. Aldırmaz davranışlar içine giremeyecektik. Birinden bir şey istemenin işkence çekmekle eşdeğer olduğunu anlayacaktık. Hatta bunu gerçekte olmasa da görünüşte bile başaramayacaktık. Daha sonraları ortanca ve kız olmanın zorluklarını yaşasam da, gazete ya da başka şey satmayacaktım. Satış işinde tam anlamıyla çuvallamam çok sonra olacaktı ama sahiden de dört dörtlük(!) bir çuvallama olacaktı.

Bahar geldi. Şubat olmalı. En çok mart başı... Oralara bahar şubat ortalarında gelir. 1945 miydi?.. Benim yıllarla ilgim yoktu. O yıl, bizim buraların değil, yeryüzü baharının son ayında savaşın hükmünü sürdürdüğü ülkelere barış gelecek miydi? Bunu bilmiyordum ama ben zaten barış nedir onu da bilmiyordum. Barışta nasıl yaşanır, barış insanlara ne verirdi?

Bu yıl okula başlamak zorundaydım. Önlüklü veya önlüksüz... Yoksa babamı hapse atarlardı. Gerçi bir defasında ağabeyim şöyle söylemişti: "Keşke babamı hapse atsalar. O zaman onu nerede bulacağımızı bilirdik..." Bu iyi bir şeydi ama yine de benim yüzümden böyle bir duruma girmesini istemiyordum. Benim tek isteğim, gittiğim okulda aritmetik dedikleri o fasulyeli, kibritli tuhaf şeyin olmamasıydı... O zaman ben sular seller gibi ve hayatım boyunca okurdum!

AYDINLANMA ÇAĞI

Ahşap bir ev, hele onarılmıyorsa eskidikçe ne kadar yüksek sesle ve ne kadar çok konuşur? Bir küçük kız bu çatır çutur konuşmayı nasıl yorumlar?

Kafamı ve Hayatımı Karıştıran Adam: Dante

Ev daha önceleri konuşmazdı. Her şey, Dante Alighieri adında birinin yazdığı *İlahi Komedya* adlı bir kitabı elime aldıktan sonra başladı. Kitabı okumaya çalışmamın tek nedeni, içinde siyah beyaz ama hayli ayrıntılı çizilmiş resimlerin olmasıydı. Ben çocuk masalı olmasa bile, anlayabileceğim bir şey okuyacağımı sanıyordum. Bambaşka bir nesneyle karşılaştım. Tutunduğum dal kırılmış, bastığım yer uçurma doğru kaymış, baktığım güneş kapkara kesilmiş gibi, olumsuzlukla büyülenmişim. Çok ağır, tuhaf, anlaşılmaz şeyler yazıyordu ama arada bazı âşina isimler sözcükler de geçiyordu. Bu da kitabı elimden bırakamamamın nedeni olsa gerek. Direniyordum. Okuduğum şeylerin bir yerden sonra beni içine alacak kadar anlaşılabilir olacağını sanıyordum.

Bir savaşa tutuşmuş gibiydik. Kitap yaşamımdan çıkmamak için direniyordu. Anlamını çözemediğim sözcüklerle ve okuyamadığım şeylerle doluydu. Beni yoruyor, daha çok da korkutuyordu. Bırakmayı başarabilseydim uzun sürecek acıyı yaşamayacaktım. Yazarın bana ve benim gibilere acıması yoktu. Ondan daha acımasız olan ressam ise

sekiz yaşına girmek üzere olan bir karşıt toplum insanına ne büyük dehşet yaşattığından habersizdi.

Korkuma sınır çizilemezdi. Birkaç sayfa okuyordum. Dayanamıyor, resimlere bakıyordum. Yanan insanların kasılmış yüzleri, alevlerden, derinlerden dışarı uzanan yardım dileyen eller, gözlerdeki acı, alevler, üç oklu zebani çatalları, gayya kuyuları, bataklıklar, gitgide daha çok batan, kurtulma umudu olmayan insanlar... Tanrım... Bütün bunlar öldükten sonra yaşayacağımız sonsuz acıları gösteriyordu. İnsanları bekleyen öbür ve sonsuz hayatın bildirisi ve görüntüsüydü bu kitap. Mutlaka cehenneme gidecektim. Günahlarımı hatırlamaya çalışıyordum. Annemin arkasından ağzımı büzmüş müydüm? Terzi Ayten ablalardan cep kadar bir ipek parçası çaldığımı unutmamalıydım. Çişimi yaparken “destur” demek çoğu zaman aklıma gelmiyordu. Gece yatarken “Yattım sağıma, döndüm soluma, melekler şahit olsun, dinime imanıma” dediğim çok azdı. Ağlıyordum. Saklanmak istiyordum. Nereye saklanmam gerektiğini bilmiyordum. O kitaptaki insanlar böylesi bir terör ortamında yaşama yürekliliğini nasıl gösterebiliyorlardı?

Bu kitapta Beatrice diye bir kadın vardı. O iyi bir kadındı ama ne olmuştu da ölmüştü? Onu seven adam bu kadar çok laf ederken acaba Beatrice neler düşünüyordu? Araf diye bir yerden söz ediliyordu. Bu nasıl bir anlatıysa, içinde gerektiğinden fazla söz vardı. Çok azını anlayabildiğim ama resimleri yüzünden kopaamadığım bu kitapla keşke hiç karşılaşmasaydım. Araf nasıl bir yerdi? Nerede duruyordu? Gökyüzünde mi, yerin altında mı? Bu adam o kadar çok şeyi biliyor muydu gerçekten? Oraya buraya gidecek gücü nasıl oluşuyordu? Ne Baytekin’di, ne Gordon... Herkesin gücü var mıydı onun gibi? Hazreti Muhammed’in kuyularda yandığını söylüyordu. Bu nasıl işti? O bir peygamberdi. Ben ölünce bir Müslüman olarak ne olacaktım? Bu insanlarla aynı cenneti ve cehennemi paylaşacaksak, bir peygamber için bu sözleri söylemesi yanlıştı. Günaha mı giriyordu, yoksa o her şeyi bilen bir bilgin miydi? Soruyu bulmuştum. Sözcüklerden çok

daha etkili olan o resimlerden kopabilsem, kitabı kimselerin bulamayacağı bir yere atacaktım. Resimler rüyalarımaya giryordu. Geceler, sonsuz karabasanlar diyarına dönüşmüş bir ülkeydi artık.

Okumayı öğrenmiş olmanın bana getirdiğı buydu. 1946 yazıydı. İkinci sınıfa geçmiştim. Oğlanlar oyunlarına beni almıyorlardı. Ağabeyimle Alsan, su taşımaları için çağrıldıkları zaman dışında, bütün zamanlarını sokakta geçirebiliyorlardı. Benim arkadaşım yoktu. Sokakta hiç kız yoktu... Sekiz yaşındaki kızların bile kadın dünyasının o daracık atmosferine tıklıldığı mahalleydi bizim mahallemiz.

Annem alt katta mutfakta bulaşık yıkıyor yahut yemek pişiriyordu. Yardım etmem için beni çağırıyordu. Çağırmanın annem olduğunu biliyordum ama yine de ses boğuklaştığı, birazı da uçup gittiğı için evimizin yeraltı dünyasındaki tuhaf canlıların işgalinde olduğunu sanıyordum. Kitabı kapamaya korkuyordum. Müthiş bir yılgınlık atmosferi çevremi sarmıştı. Merdiveni inerken, bir odadan diğerine giderken, akşam karanlığı basarken, kitapta anlatılan kişilerin birer cine dönüşeceklerini, beni itip, çekip, kapıp götüreceklerini, düşüreceklerini sanıyordum. Ölmekten korkmuyorum, diyordum. Korktuğum, ölümden sonra çekmekten kurtulamayacağım acılardı.

Annemin yüzünü gözlüyordum. Ona anlatmak istediklerim vardı. Anlattığım anda onun babamla birlikte kitabımı elimden alacaklarını çok iyi biliyordum. Alsalar sevinecektim ama öte yandan onsuz kaldığım anda hiçbir şeyi öğrenemeyecektim. Her şey kitaptan dışarı uğramıştı. Onları nereye saklardım ki? Pencerelelerden bakamıyordum. Mutfağı yalnız başıma giremiyordum. Mutfak dediğimiz yer, bahçe diye adlandırdığımız yükseltinin yanında, küçük odanın karşısındaydı. Karanlıktı. Yalnızca kapıdan ışık alıyordu. O yüzden annem bulaşıklarını kapıya yakın bir yere çömelerek yıkardı. Kumla veya külle ovulan bakır tencerelerimiz vardı. Bunlar iki taneydi. Birkaç tabağımız vardı, birkaç da sahan. Kapının hemen yanında küçük bir raf... Bize yetiyordu. Ne evye, ne de eski usulle yere çömelerek bulaşık yıkanan, çağı denilen lüksümüz vardı. Başka bir şey vardı mut-

fakta. Beni yalnızca o günlerde değil, daha sonraki yıllarda da korkutan yere gömülü sırlı küpler... Kapının karşısındaki duvara sıralanmış dört küp. Antakya'daki adlarıyla tabbuha... Ortadaki küpün üstünde duvara çakılmış kare biçimli tek tek raflar. Annem onların sürünge-
nlerden uzak tutulacak erzak için yapıldığını söylüyordu ama ona inanmıyordum. Onlar küplerin içinden çıkacak cinler, periler, cadılar, devler için basamaklardı. Tabbuhalardan dışarı bir duman gibi süzülerek çıkıyorlardı. Önce ne yapacaklarını, nasıl davranacaklarını bilmiyor gibi şaşkınlıkla birbirlerine bakıyorlardı. Beni tanıyorlardı. Bekliyorlardı... Dışardan duvara dayıyordum başımı. Annem işini bitirip yarı yarıya çürümüş mutfak kapısını kapatıp çıktıktan sonra içerden çitirtılar, sesler geliyordu. Alt katta yalnız başıma kalamıyordum. Annemin üst kattaki yer yatağına uzanıp antoloji okuduğu zamanlar onun yanına uzanıyor, kitabımı alıyordum. Saatlerce elimde tutuyordum. Resimlerine bakmamak için hiçbir şey anlamadığım yazılara bakıyordum. En sonunda dayanamaz oluyor, resimli sayfalar-
dan birini açıyordum.

Artık helaya yürekli gidişlerim sona ermişti. Eskiden üç kardeş helaya gitmek için birbirimizi beklerdik. En çok Alsan'ın helaya gitmesi gerekirdi. Çünkü o geceleri altına kaçırabilirdi. Çişi gelen diğerlerini uyandırır ve toplu gidiş olurdu. Ben, kendim gidebilirdim. Bu yıl, büyüdüğüm halde gidemez olmuştum. Helanın tehlikelerle dolu olduğunu anlamış olmak ne acıklıydı. Birinci tehlike sokağa çok yakın, sokak kapısının hemen bitişiğinde olmasından geliyordu. Antakya'nın iki bin yıllık sokakları insanlar kadar cardunların da mekânıydı. O yüzden çok gürültü yapılmalıydı ki cardunlar kaçsın. Bu çocukça bir saplantı değildi. Bir defasında annemin ayak başparmağını kemirmeye başlamışlardı. Sonra... Yolumuzu ışıtsın diye taşıdığımız idare kandili azıcık esintiyle karşılaşa bile ürkütücü gölgeler yapardı. Bir de ağabeyimin katkısı vardı: Sıra önce Alsan'a verilirdi çünkü en küçüktü. Sonra kendisi girerdi. En sona kalırdım. Benim işimin bitmesini beklerler ama daha heladan çıkmadan "En arkadakini devler yesin!" diye bağı-

arak içeri kaçarlardı. Dev de neydi sanki? Beni arkamdan yakalayıp cehenneme götürecek Dante zebanileri vardı.

Annemle ne konuşacağımı bilemediğim için kafamın iyice bulan-
dığı bir gün babama gittim. Hazret-i Muhammed'in cezalandırıldığını
gösteren sayfayı uzattım. "Bu doğru mu?" Ağlıyordum. Çok korktuğu-
mu hemen anladı. "Merak etme kızım, bok yiyor o herif" dedi.

Daha sonra kitabı bulamadım. Başına ne geldiğini soracak kadar
yürekli değildim. Bu durumdan hoşnuttum. Peki zaman zaman kriz
gibi gelen resimlere bakma arzusu neyin nesiydi?

Yaşamımda bir şeyler değişti. Beşinci sınıfa geçinceye kadar bana
hep kontrollü olarak kitap verildi. Eski dergilerle filan idare edecek-
tim. Anneme, babama sormadan elime kitap almayacaktım. Tatilin
geriye kalan günlerinde kitap okumadım.

Ne kadar zaman sonra normale döndüğümü hatırlamıyorum.

Çocukluğun en güzel yanı, her şeye karşın unutmakla pek dost
olunması... *İlahi Komedya*'nın cezalandırma uyarılarından bazısını
hemen unuttum. Örneğin o yaz bir insana kötü davranmanın bir tadı
olduğunu öğrendim. Zulümden hoşlandım. Şükürler olsun, cezamı
çabuk buldum. O yüzden alışkanlık –ya da tutku mu demeli– haline
dönüşemedi:

Antakya'da "antızlamak" diye bir söz vardır. Verilen bir emre
karşı çıkmak, mızıklanmak anlamına gelir. Ağabeyim biraz büyüdü-
ğü için nereye gönderilmek istense antızlayıp duruyordu. Oyundan
kopmak istemiyordu. O yüzden annem çağırdığı anda karşılık veri-
yordu: "Arkadaşlarıyla konuşuyordu." "Kitap okuyordu..." Antızlamak
için bir çocuğun çare bulması kolaydı.

Annem çarşıya beni göndermeye başladı. Bu işten genel olarak
hoşnut kalıyordu. Çünkü ben hiçbir zaman çarşıya gitmenin karşılı-
ğında para veya bir şey istemiyordum. Para üstünü eksiksiz getiriyor-
dum. Onun istediği şeyleri oldukça iyisinden seçebiliyordum.

Evle Uzun Çarşı arasında dolambaçlı sokaklar, sonra bir cadde
vardır. Bir çocuk için epey uzun bir yoldur.

Antakya'nın planının eski Helen-Makedon şehirlerinin kuruluşu sırasında uygulanan planın aynısı olduğu bilinir. Izgara biçimli plan iki ana cadde ile, onlara açılan kareler oluşturacak sokaklar biçiminde yapılmıştır. Antakya'nın tarihteki yerini Batılılar "Roma'dan yeni, İstanbul'dan eski..." biçiminde dile getirirler. Kantara mahallesi dağa tırmanmaya başlamış şehrin engebesi yüzünden plana ister istemez uyumsuzluk gösteriyordu. O günden beri dolambaçlar içinde bir salyangoz kabuğu olarak biçimlenip kalmıştı. Şehrin kuzeyinden güneyine uzanan eski ana caddesinin güneydoğusuna düşüyordu. Sokakların gizemli dolaşıklığı, o günlerdeki korunmaya dayalı sisteme de uyum sağlıyordu. Sokaklar sokaklara açılıyor ve siz hele küçük bir çocuksanız serüven tutkularına kapılmanıza neden oluyordu. Çarşıya gidip gelmem her gün yeni sokaklar öğrenerek şehri tanımamı sağlıyordu. Bu sırada üstümde yahut yanımda bir başka irade yoktu. Üstelik yalnızlığın her türü insanın kendisini tanıma çabasını geliştiriyordu. Bu her zaman yeğlenecek bir durumdu.

Günün birinde, dimdik bir köşeyi döndükten sonra, kapı eşiğine oturmuş kendi kendine oyalanan bir buçuk, belki iki yaşlarında bir oğlan gördüm. O an, ona sinir oldum. Canını acıtmak isteği içimi kapladı. İnsanlara olumsuz bakan yapıda değildim. Dövüşmeye alışkın bir çocuk da değildim. İnsanlara acı vermek aklımdan geçmezdi. Ama o andaki duygularım kimliğimi değiştiriverdi.

Oğlanın eline bir dilim ekmek tutuşturan annesi kapıyı yarı açık bırakıp onu dışarı salmıştı. Çocuk yarı çıplaktı. Sırtına geçirilmiş, ancak göbeğine kadar inen gömleği sırtındaki tek giysisiydi. Burnunun bir deliğinden akan, ekmeği ağzına götürdükçe ona yapışıp uzayan ve çocuğun fırt diye çekmesiyle ekmekten kopan yeşilimsi sümüğü mide bulandırıcıydı. Kısa bacakları ve organlarının çıplaklığı da öfkemi artırdı. Bizim oralarda oğlan çocuklarının dört-beş yaşına kadar böyle yarı giyimli dolaşması alışıldık şeydi. Özellikle savaş yıllarında. Ölülerine kefen bulmak için kaymakam, vali kapılarının ağlama duvarına

döndüğü günlerde oğlan çocuğunu malı mülkü ortada dolaştırmakta ne sakınca olurdu?

O sümüklüye bir şaplak atıp, ağlatmak ne hoş olacaktı. Yine de sabırlı olmalıydım. Şaplağı çarşıya giderken atarsam, dönüşte atamazdım. Oğlan içeri kaçmış olabilirdi. İsteğimi dönüşte gerçekleştirmek daha çok keyif verecekti. Öyle de oldu.

Evin köşede oluşu ve Antakya sokaklarında dönemeçlerinin çokluğu kaçmamı kolaylaştırıyordu. Zavallı oğlancık biraz önce çarşıya giderken durup kendisini gözlediğim için âşinalık göstererek bana gülümsüyordu ki... Üç numara traşlı kafasında şaplak patladı. Feryadını duydum. Heyecanla, hoşnutlukla, başarı duygusuyla, kaçtım.

Daha sonraları ikinci kez attığım tokattan sonra çocuk beni görünce eve kaçmaya başladı. Olsun, onu uygun bir zamanda yakaladığımda acı vereceğimi biliyordum. Bir süre aldırmıyormuş gibi gidip geldim. Çocuk rahatladı. Sonra apansız bir saldırıyla karşılaştı. (Her halde seri katiller buna benzer hoşnutluk duyarlar.)

Evin kapısı artık ardına kadar açık duruyordu. Ama annesi asıl yapması gereken değişikliği yapmamıştı: Oğlanın sümüğü, giysisi ve ekmeği eskisi gibiydi. Ellerim kaşınarak kaç kez uslu uslu geçip gittim. Zaman zaman, bu kadar küçük bir çocuğa niçin böyle kızdığımı düşünüyorum, nedenini bulamıyordum. O çocuğa şaplak atmak zevk almaya dönüşmüş bir saplantıydı.

Kendimi iyice unutturduğum bir gün yine fırsat çıktı. Çarşıdan dönüşümde şaplak tam yerini buldu. Ne var ki, beni bekleyen on bir-on iki yaşlarında bir oğlan çocuğunun pusuya yatmış olduğunu fark etmedim. Küçüğün feryadıyla birlikte ayak sesleri ardımda patladı. Fırladım, epey köşe döndük. İyi bir koşucuydum... Ama koşullarımız eşit değildi. Ben ondan dört-beş yaş küçüktüm. Çarşıya gidip dönerken dünyanın yolunu yürümüştüm ve kanımca en önemlisi, haksızdım. Yakalandım. Çok korktum. O güne kadar utanmazca yaptığım işkenceden tarifsiz biçimde utandım. Oğlan bana fiske bile vurmadi.

“Yapma bunu. Onun babası sınır beklerken mayına bastı. O bir şehit çocuğu. Bir daha görmeyeyim.”

Bir daha görmeyecekti. Bir daha kimseye nedensiz hıncı beslemedim. Hiçbir zaman hıncımın ardına düşmedim. Bir daha en suçlu insana bile intikam duygusu hissetmedim. Kötülüğün tadı yedi-sekiz yaşımda başladı ve geçip gitti.

Bu saplantılar, korkular ve davranışlar okula gittiğim yılı izleyen yaz tatilinde; yaşamımın çalkantılı, zor yılında oldu. Çocuk saflığım yitiyor olmalıydı. Önceden planlı hareketlerin yokluğu, insanı her konuda masum kılıyordu. Hep başka türlü düşündüğü için hata yapıyordu çocuk. Bense değişmeye başlamıştım.

Savaş Bitti

1945 yılının Mayıs ayında İkinci Dünya Savaşı bitmişti. Herkes, hatta çocuklar bile savaş biter bitmez her şeyin çok güzel olacağını sanıyorduk. Oysa savaş, bir zamanlar dilden dile gezmiş ama şimdi unutulmuş bir rivayet gibi bitti. Herhalde, başka yerlerde derin sevinçler ve kederler yaşanırken benim dünyamda savaşın bitişi üstüne hiçbir anı oluşmadı.

Sonbaharda, babamın elinden tutup yeni yapılan okula başladım. Önlüğüm yeniydi. O zamanlar hele çocuklar yalnızca örtünmek için giyinmek durumundaydık. Topralko denilen bir tür bezden yapılan önlükler herhalde savaşın getirdiği yoksulluğa uyuyordu. O zamanlar zenginler çocuklarına siyah önlük yaptırırken, çoğunluk topralko önlükler giyerdik. Siyah ve beyaz iplikle dokunan kumaş, koyu, ışıksız bir griydi. Öyle çirkindi ki, kimselere yakışması olasılığı yoktu. Çantasızdım. İlk defa okul çantasına sahip olduğumda liseye başlıyordum. İlkokula başlamak için bir sarı defter, bir Nurkalem yeterdi insana. Benim defterim özel yapımdı. Babam eskiden kalmış güzel kâğıtlarının ortasına vurduğu zımbayla bu yıl bana şık bir defter yapmıştı.

İnönü İlkokulu, İskenderun yolunun üstünde ve şehrin bütünüyle dışındaydı. Okuldan köprüye kadar bomboş yerlerden geçerdiniz. Boşluk uzaklık duygusunu çoğaltan etki yaratır. Bana da evle okul arası, bir şehirden bir başkasına gitmek gibi geliyordu. Bu yeni okulu ne seviyordum, ne sevmiyordum. Heyecansız başlamıştım. Önemse-miyordum. Okulun başöğretmeni dayım Necmettin Kutlu'ydu. Çalış-kan, hoşsohbet ve yakışıklı bir insandı. Yeğenleriydik ama bizimle o yaşlarda siz-biz diye konuşur, bu hali arkasından alay etmemize yol açardı. En kötüsü adıma ilişkin bilgisizliği, ona saygımı çok erken yi-tirmeme neden oldu. Bir gün hastalandığım için beni doktora gönde-rirken kartının üstüne şöyle bir şey yazmıştı: "Sayın Doktor, yeğenim Aile..." Daha çoğunu yazmama gerek yok. Benim adımla bile doğru dürüst bilmeyen bir dayıya da onun iltimasına da ihtiyacım yoktu! O yüzden doktora gitmedim. Nefret ettiğim ihlamurdan bardak bardak içtim, sırtıma şişe çekilmesine razı oldum. Annem şişe çekerken kıvrılmış gazete kâğıdıyla yaptığı küçük alevli ısıtıcıları tenimize düşü-rür, yakardı. O yüzden onun şişe çekmesine izin vermek yürek isterdi. Dayandım... Ben esip savurdukça annem kahkahalarla gülüyordu.

Oysa annem anlatmıştı adımın Ayla konmasındaki nedeni... Si-yasal mücadele yıllarında kızlara Ay ve Yıldız diyerek Türkiye tutkusu dile getiriliyordu. Ay Antakya'ydı, Yıldız İskenderun. Ayla diyerek Ay ile yıldızı birleştiren eki kastediyorlardı. Böylece hem bayrağa, hem Türk Antakya ile Türk İskenderun'a gönderme yapıyorlardı.

Hatay Marşı yazılırken orada da bu gönderme yer almıştı:

Antakya İskenderun Türkün iki kızıdır

Bayrağında biri ay biri de yıldızdır

Türkiye'ye katılımdan hemen önceki yıllarda doğan Hataylıla-rın kızlarına Ayla ve Yıldız, oğullarına Hatay adını koymaları o ka-dar çok yapılan bir tercihti ki, orada okuduğum yıllarda her sınıfta en az dört-beş Ayla, Yıldız ve Hatay ile birlikte oldum. Her sınıf öyleydi.

Benim çağımda öğretmenler, aralarında “Sınıfın öbür yarısının adları ne” diye şakalaşırlardı.

İnönü İlkokulu’nun binası bitmişti ama bahçe diye bir şey yoktu. Çamurlara bata çıka okula giriyorduk. Teneffüslerde dışarı çıkıp insan kemikleri arıyorduk. Okulumuz eski mezarlığın üstüne yapılmıştı. (Bu mezarlığın gravürlerini on dokuzuncu yüzyıl şark tutkunu ressamların ve yazarların kitaplarında görürüz. Hepsinde de ihmal edilmişliğin yürek burkan boyun eğmişliğini görürüz. Yüzyıllar bakımsızlık içinde sürekli bir rüzgâr gibi mezar taşlarını eğmiş, yıkmış sonra da kaybetmiştir. Mezarlığın taşındığını söylemişlerdi ya, yarısı taşındıysa öteki yarısı çocuk ayaklarının altında eziliyordu. Büyük kısmı herhalde okul binasının altında yitip gitmişti... Her an elimize bir kafatası, bir kaval kemiği geçerdi. Biz de onları götürür, açık bırakılmış kireç kuyularının içine atardık. Köpüklenerek eriyen kemikler... Tanrım biz nasıl bir dünyada büyüyorduk?

Okula gidince aile ilişkilerimiz saklanıyordu. Orada babama “öğretmenim” demek zorundaydım. Beşinci sınıflara giriyordu. Ağabeyim üçüncü sınıfa gidiyordu. Ben 1-A sınıfındaydım.

Öğretmenimizin adını vermeyeceğim. Anlatacağım özelliği yüzünden: Fransız mandası altındayken, İskenderun Sancağı’ndaki Türk çocuklarına okuma yazma öğretecek yeterli sayıda öğretmen bulunamamıştı. O yüzden, Türkçe okuma yazma bilen ve bu bilgisini öğrencilere aktarabilecek düzeydeki ilkokul mezunlarını öğretmen olarak davet etmişlerdi. Benim öğretmenim onlardan biriydi. Bilgisiz bir kadındı. Dili çok yereldi. Zaman zaman anlayamıyorduk. O yaşta çocukları bile kendisine güldürecek kadar tuhaf şeyler anlatırdı:

Bunlardan birisi şuydu: “İskenderun körfezi çok büyüktü. Dünyanın en büyük körfezlerinden birisi... Ama günün birinde bir balina yolunu şaşırp körfeze girmişti. Kafasız hayvan gövdesinin körfeze sığıp sığamayacağını hesaplayamadığı için sıkışıp kalmış, günlerce avaz avaz bağırıyordu... Sonra... İnsanlar yardım etmişler de zorlukla çıkarılmışlardı. Eğer körfezde o durumda kalsa ölecek, o zaman da yayılan

kokuya kimseler dayanamayacağı için bütün topraklarımızı boşaltmak zorunda kalabilecektik. Neyse ki o günden sonra balina gören olmamıştı İskele'de.”⁶ İskele, İskenderun'un Antakya'daki adıydı.

Okumayı bilerek başladığım için okul bana kolay geldi. Her zaman çok iyi bir öğrenciydim. Okullar açıldıktan kısa süre sonra üst sınıftaki çocuklara örnek olsun diye çağrılan ve bilinmeyen sorulara cevap veren parlak öğrenci olarak kabul edildim. Bundan o zaman da nefret ettim, şimdi de çok yanlış buluyorum: “Git alt sınıflardan birinden bir çocuk çağır” denir ama amaç rastgele bir çocuğu çağırtmak değildir. Gelen ve sorunun yanıtını bilen çocuk neyi kanıtlamış olur? Aşağılama amacı taşıyan bir yanlış hareketi sürdüren işbirliğini... Tahtada bekleyen ve utandırılan çocuk, okuldan, öğretmenden ve çağrılan çalışkan öğrenciden nefret edecektir. Öğretimin gerginliğe sürüklenmesinde ne gibi eğitsel yarar umulur?

Karne Diye Bir Kâğıt

Bilincimle birlikte hayatımıza *karne* sözcüğü girdi. Benim bildiğime göre karne ekmek almaya izin veriyordu. Bu yeterince acı veren bir şeydi. Şimdi hayatıma bir karne daha giriyordu. Ben öğretmeni-me gittim. “Karne istemiyorum” dedim. “Karnesiz okula gelip gidemez miyim?”

Böyle bir şey olmazmış. O yüzden karne elimde kalakaldım.

Öğretmen “Karnenize sahip çıkın, annenize babanıza gösterin” dediği için merakıma karşın karneme bakmıyordum. Bu bir güven sorunuydu benim için. Ancak anneme babama verdikten, onlar karnemi gördükten sonra benim karneme bakma hakkım olur sanıyordum. Görecektim de ne olacaktı, bunu da bilmiyordum.

Köprüye yaklaşırken, bir adam ilgilendi: “Küçük kız, karnen nasıl bir bakayım.” Anneme veya babama vermem gerekiyor dememe kal-

6) *Islak Güneş* romanına çocuklar arasındaki bir rivayet olarak giren aynı hikâye.

madan karneyi elimden çekip aldı, baktı ve geri verirken “Hımmm...” dedi. “Ne çok zayıfın varmış senin. Tembel bir çocukmuşsun...”

Ne demekti bu? Can havliyle karnemi açtım. Adam yalan söylemiyordu. Bazı yazıların karşısında “P. İyi” yazıyordu ama, bazılarının karşısında da “X” yazılmıştı. O an hemen anladım. Kötü olduğum dersler için “Zayıf” diye yazılmıyordu da hizasına “X” çekiliyordu. Başladım dövünerek ağlamaya. Kendimi yere attım. Yol yapımı bitmemişti, stabil haldeydi ve kıpkırmızı topraktı. Karnemi önüme koydum. Bir yeri, bir bağırimi dövmeye başladım. Gözüm dünyayı görmüyordu. Anneme babama ne diyecektim şimdi? Öğrenim yaşamım başladığı yıl bitmişti işte. (Tuhaf bir yapı mı kader mi diyeyim, bütün öğrenim yaşamım, her an biteceği kaygısıyla ve pamuk ipliğine bağlı olarak gitti ama yine de sonuna kadar sürdü.)

Yanımdan yönümden insanlar geçiyor, ayağa kalkmaya, eve gitmeye çağırıyorlardı beni. Eve nasıl giderdim? Bu kadar zayıfı olan birini eve kim alırdı? Kimseyle konuşmuyordum. Cevap vermiyor, yakınıymıyordum. Babamın öğrencilerinden Eti adında Antakya’nın önde gelen ailelerinden birinin kızı eğildi, niye ağladığımı sordu. Konuşmıyordum. Eti karneme baktı “Aferin, çok güzel bir karne” dedi. Çocuk mu kandırıyordu? “Zayıfları görmüyor musun?” diye terslendim. “Ne zayıfı?” Kör müydü bu kız? “İşte o çarpı işaretlerini? Onlar zayıf değilse ne?”

Eti gülmeye başladı. “Tarih dersiniz var mı? Ya Coğrafya? Geometri?” Ne dediğini anlamıyordum. Eti, bazı dersleri okumadığımızı, o yüzden öğretmenin yok anlamına gelsin diye çarpılar çektiğini söyledi. Kendisi kadar olduğumda o dersler için de not alacaktım!

Ona çok da inanmayarak kuşkuyla baktım. Ama Eti yalan söylemiyor gibiydi. Onun söylediklerinin gerçek olması... Bir felaketten kurtulmak anlamına geliyordu.

Ağıdım yavaş yavaş kesildi. Eve yumruk gibi gözlerle iç çekerek gittim. Kötü bir sürprizle karşılaşmamayı diliyordum. Eti’nin doğru söylediği ortaya çıktı. Oh... Öğrenimim sürecekti.

Barişla Gelen Büyük Armağan

Yaz geldi. Babam bize gerçekliğine inanmadığımız bir sürpriz yaptı. Bir sabah uyandığımızda, bahçedeki konuğun bizi beklediğini söyledi. Bize gelecek konuk, çoğunlukla annemle babamın arkadaşlarıydı. Başka kim olabilirdi ki? Bahçede kimse oturmuyordu. O sırada iki-üç cılız otun dibindeki hışırtı birden kesildi. Bir kabuk, yaşlı bir boyun, küçücük bir kafa, görmüş geçirmiş bakışlar, yüzünün alt kısmını kaplayan dudaksız geniş bir ağızla karşılaştık. Bir dost, bir sorumluluk! Babamın koyduğu adla İrfan Bey, evimizin bireyleri arasına giriverdi!

İrfan Bey'in adı rastgele konmamıştı. Biz böyle bir armağanın Cıtır, Damalı, Bastıbacak gibi çocuklara daha yakın bir ad taşımasını arzuluyorduk. Adı, bir kaplumbağaya yakışıyor muydu?

Babam kaplumbağayı kucağına aldı. "Şu yüzün kırışıklığındaki görmüş geçirmişliği, gözlerin bakışındaki anlamı görmüyor musunuz? Bu hayvan dünyayı görmüş, üstünde düşünmüş sanki. Üstelik kimseye zarar vermiyor. O yüzden adı İrfan olmalı. Bey diyorum çünkü bizlerden çok yaşlı. Ona saygı göstermeliyiz. Bir oyuncak gibi, herhangi bir hayvan gibi davranmamalıyız."

Öyle miydi? Ona nasıl saygı gösterilirdi, bilmiyorduk. Oyuncaksız çocukların eve gelen sessiz, uslu hayvanlarla içli dışlı olması isteğiyle içlerinde nasıl ateşler yandığını yaşamıştık, biliyorduk. Ağabeyim onu kucaklayıp, boynuna ip takıp arkadaşlarına fiyaka yaparak sokaklarda gezdirmek istiyordu. Ben onu bezlere sarıp kundaklamak, bebeğim olarak kucağımda gezdirmek, şefkatle bağrıma basmak arzusundaydım.

Ama İrfan Bey'e saygı duymamız gerekiyordu.

Bizim çocuksu unutkanlıklarımızı ve aşırı olabilecek davranışlarımızı annem önledi. Hem de kolayca:

"Kaplumbağalar yeryüzündeki cennete en yakın hayvanlardı. Onlar, kendisine iyi davranan, ters çevirmeyen, dokunmayan insan-

ların önünden ağır ve sabırlı giderek bütün kazalardan belalardan korrurlardı. Tanrı ona tek bir korunma silahı vermişti: Çişi... Kendisini kucağında taşıyan, kötülük yapan, korkutan birinin tenine değen çişi korkunç sivilcelere neden oluyordu. O sivilceler sonradan üst üste biriken dağlar gibi siğillere yol açıyordu.”

Doğru muydu söyledikleri, bunu düşünecek durumda değildik. İnanmayabilirdik ama ya doğruysa, ya çişi gövdemizin bir yerine değerse...

İrfan Bey bizden hiç zarar görmedi. Uzaktan sevdik. Gerçi gitgide yaklaştık, kucağa aldığımız da oldu ama enderdi, yahut zorunluydu. O zaman da yalnızca kabuğundan tutarak, incitmeyerek yaptık. Evimize neşeden başka şey getirmedi İrfan Bey. Onun için tek kuruş harcamadık. Ona ara sıra yeşillik verdik. Bazen çok sevdiğimiz yiyecekler onsuz boğazımızdan geçmedi ama yiyip yemediğini bilemedik. Evimizin geceleri ziyaretleri artan istenmeyen misafirleri de vardı, belki o yiyecekler kapışıldı. İrfan Bey hep sessiz, hep vakur, düşünceli ve kibardı.

*İlahi Komedy*a ile tanışmam da o günlerde oldu. Benim dünyayı unuttuğum günler Dante’nin aykırı armağanıyla başladı.

İkinci sınıfta yaşam yine değişmedi. O yıl Antakya’ya kar yağdı ve günlerce yerde kaldı. Evimiz korumasızdı, biz parasızdık. Üstelik Kore denilen bir hastalık salgın halinde ülkeye, ardından şehre geldi ve beni yakaladı. Bacaklarımdaki, gövdemdeki kendiliğinden oluşan kocaman mor lekeleri ve gövdem her yanına yayılmış ağrıları hatırlıyorum. Anneme yalvar yakar olmuş, kapının önüne çıkıp bir karıştan fazla olan karları hayranlıkla seyretmişim. Hayatımda ilk defa kar görüyordum. Ağabeyim annemden gizli olarak sokaktan kar getirdi. Üstüne pekmez döküp “karsambaç” yaptı. Deli gibi yedim. Ölümünden zor döndüm. Ağabeyim de yaptığı işten dolayı yediği dayaktan neredeyse ölecekti.

Gece Hayatı

Yılbaşı gecesi annemle babam yılbaşı balosuna gittiler. Babam gece toplantılarına bayılırdı. Annem de severdi gezmeyi ama babam gibi koş a koş gitmekten hazetmiyordu. İstedığı kadar hazetmesin. Babam istedi mi, karşı çıkmasının hiç yararı yoktu.

Annemin eski varlıklı günlerinden kalma iki uzun tuvaleti vardı. Birisinin astar kısmı su yeşili taftadan yapılmıştı. Belden büzgülü, sıfır yakalıydı. Kabarık kolları vardı. Bunun üstüne siyah tül den kolsuz ama kol oyuklarında ve yaka kısmında çift katlı fırfır bulunan bir üstlük giyer, beline su yeşili tafta kuşağı yan olarak bağlardı. Bağ yerinin üstüne tül ve tafta karışımı üç gül takılırdı. Çok şık bir kıyafetti. Annem güzel bir giysi giyindiğinde ben onu melek sanırdım. Özellikle o çağında çok güzel ve inceydi. Bayılırdık. Garibim, henüz 28 yaşındaymış. Ben anne olduğu için yaşı saptanamaz sanırdım.

Dönüşte bizlere balon ve konfeti getirebilirlerdi. Balon o zamanlar çarşıda satılan bir şey değildi. Balodan baloya ele geçen bir sevinç, bir ruh uçuşu... Bazen de getirmeyebilirlerdi. Babamın hangi nedenle kıskançlığının tutacağını, geceyi annemin burnundan getirip toplatıy yarım bırakarak eve kavgalı döneceklerini bilemezsiniz.

Annemin öbür tuvaleti siyah muare taftadandı. (O zamanlar bir bu muare sözcüğünü, bir de krepdöşin sözcüğünü bilirdim kumaş olarak. O yüzden belleğime kazınmış iki addır bunlar. Muare tafta, kendiliğinden desenleri olan tafta demekti.) Kolları dar ve uzun, yakası V biçiminde sivriydi. Dar eteğin üstüne, belden başlayan, ö n ü kısa, arkası yere kadar uzayan kloş bir ikinci etek takılıyordu. Bunu giydiğinde yüzüne birden bir hüzün resmi çizilirdi. Annemin siyah giymesini hiç istememişimdir. Başkaları beğenirdi siyah giydiğinde. Ben hoşlanmazdım. İnceliği, yüzünün sarımsı sedefi, benim delidolu saydığım anneme alıştığım görüntüsünden farklı resim çizirdi.

Gece eğlencelerinden bazen ikisi de çocuklar gibi sevinçli gelebilirdi. Bizi uyandırırılar, biri cebinden öbürü çantasından, göğsün-

den, mendilinin içinden eğlence armağanları çıkarırlar, babam üst üste giydiği şapkaları her birimizin başına kondururdu. Her şeyi unuttuk. Karanlıkta yalnız kalmanın sıkıntısını, üstümüze kapının kilitlenmesinin tehlikesini, okuldan istenen ama hiçbirimizin karşılamayacağı yardım paralarını... Her şeyi...

Bir gün... Daha doğrusu bir gece... yapayalnız bırakılmanın müthiş korkusunu yaşadık. Trajedi olabilecek bir korkuydu bu: Ağabeyimin yatmadan önce uzun uzun kitap, dergi okuma alışkanlığı vardı. Lamba, yattığımız yatağın hemen yanındaki tahta bir sandalyenin üstünde dururdu. Ben ayakucunda yatıyordum. Uykuda geçen zamanı bilmiyorum. Kendimi birden cehennemde buldum. Dante'nin anlattığı insanlar değil, ben yanıyordum. Ayağımı çektim, uzattım... Yanıyordum. Fırladım.

Hemen yorganı dışarı taşıdık. Pamuk için için yanıyor, zaman zaman küçük parıltılar çıkarıyordu. İğrenç bir koku yayılıyordu. O anda düşündüğümüz şey, yanmaktan kurtulduğumuz değildi. O yüzden çok telaşlandık... Annemiz babamız bize kızacaktı. Yorganımızı kurtarmalıydık. Evdeki su yarım kovadan fazla değildi. Ağabeyim "Hava almasın, yangını boğmak lazım" dedi. Bunun ne anlama geldiğini anlayamadım. O hem zekiydi hem de çok bilgiliydi. Ortasından yanan yorganı ikiye katladıktan sonra olabildiğince sıkı sıkı dürdü. Sonra azıcık azıcık su dökmeye başladık. O sırada içerdeki yatak tuttu. Ağabeyim koşup kalan suyu yatağa boca etti. Üçümüz birden sürükleyerek şilteyi de dışarı çıkardık. Evin taş olmayan yeri çıra gibi kuru tahtaydı. Sokak kapısı kilitliydi. Evde bir damla su yoktu. Bağırıp yardım istemeye çekiniyorduk. Komşu ev sahibini uyandırsak da dayak verdik, onlar kapıyı kırsalar da, sessizce annemi babamı beklessek de. Ağabeyim yanan eşyanın başında Alsan'la beni bırakıp duvara tırmanmaya çekiniyordu. Yorgandaki yangın da yataktaki de devam ediyordu. Tek yapabildiğimiz onları kapılardan pencerelerden olabildiğince uzakta tutmak olmuştu. Bu durumdan nasıl kurtulacağımız hakkında hiçbirimizin bilgisi de deneyimi de yoktu.

Ağlamadık, bağırmadık. Eşyanın üstüne çıkıp basmaya, üstünde zıplamaya başladık. Anahtar kapıda döndü ve annemle babam o kapkaranlık eve girdi. Bizi ve yerdeki yatakla yorganı görünce annem “Yavrularım!” diye haykırarak üstümüze atıldı. Biz dayak beklerken... Suları babam taşıdı. Bizi kendi yataklarına yatırdılar. Bir süre beş kişi tek yatakta yattık.

Annem babama âşıktı. Babam ona değer verirdi ama yine de yerden yere vurduğu olurdu. “Yerden yere vurma” deyimini hem gerçek anlamıyla, hem annemin zekâsına ve bilgisine yönelik olarak kullanıyorum. Babam çok kıskançtı. Öte yandan kadınlara aşırı ilgi duyardı. (Kızlar babalarının bu hallerine sinir olurlar.) Ben büyüdükten sonra, babamın salt kıskançlık olsun da ortalığa değişik atmosfer yerleşsin diye kıskandırdığını veya kıskançlık kavgaları çıkardığını düşünür oldum. Çünkü, zaman zaman kavgalar o kadar mantık dışı şeylerden çıkardı ki, insanın onların bu saçmalığı görmediklerine inanası gelmezdi.

O günlerde babamı çok hoş bir genç adam olarak hatırlarım. Her zaman ince bir yapısı oldu. Saçları gür, yumuşak, hafif dalgalı ve zamanın modasına aykırı olarak uzundu. Kulak arkasına attığı uzunlukta... Kareli, puanlı kelebek kravatlar takardı ve bu ona çok yakıştırdı. Kıyafetleri yoksulluğunu her zaman saklayacak kadar güzel olmuştur. Annem de onun saçlarıyla oynamaktan hoşlanırdı.

Bir gün...

Hava güzeldi. Babam evde olduğuna göre bir tatil günüydü sanırım. Annem saçlarını sarıyordu. Babam “Ne buluyorsunuz böyle suni şeylerde?” diye sordu.

Annem “Bak sana göstereyim” diye babamın saçlarını sarıp sarıp bildiğimiz kamıştan kesilmiş bigudilere (o zamanlar kim alüminyum bigudi bulmuştu ki) tokalar soktu. Ön kısımlarını nasıl yaptıysa, kibrit çöplerini çaprazlaştırarak daha ince buklelerle sardı. Evin üst katında hayattaydık. Babam sakın, keyifli bekliyordu. Tabii bigudiye sarılmış saçların hemen açılmayacağını bilmiyordu. Gazete okudu, kitap okudu, sonunda pencereden dışarıyı gözlemeye koyuldu. Biraz

sonra kafasını içeri çekip “Hanım haberin olsun, kadınlar kocanı elinden alacaklar. Gelen geçen bana gülümseyip el ediyor” dedi. Annem ha, hı diye geçiştirdi ama babamın dışarı el salladığını, güldüğünü görünce başını uzatıp baktı. Ardından biz de... Gerçekti. Aşağıda çoluklu çocuklu kadınlar gülümsüyor, el sallıyorlardı. Malum, babam kadınlara bayılıyor ya... Artık gülümsemiyor, makara boşalıyormuş gibi kahkahalar atıyordu. Bu kadar keyiflenmesine annem bozuldu. Babamı çektiği gibi içeri aldı. Babam şımarmıştı: “Bana el ediyorlar, beni çağırıyorlar...” Annem öfkeyle kocasının yüzüne baktı: “Ne çağırması ayol” dedi. “Seni o biçim bir şey sandılar da o yüzden dalga geçiyorlar.” Babam iki eliyle saçlarını yolarcasına bigudilerini yerlere atıyor, bağırıyordu: “Beni rezil ettin kadın. Şimdi mahallelinin yüzüne nasıl bakacağım? Sen bile bile yaptın.”

Babam bir süre bu olayın intikamını aldığını söyleyerek her hoş kadına meyil vermeyi sürdürmekte kendinde hak gördü...

1947 yılının baharından başlayarak babam yer değiştirmekten söz etmeye başladı. Biz evimizden hoşnuttuk. Mahallemizden de. Annem dışında bütün hane halkı aynı okulda toplanmıştık. Öyle ya, Alsan birinci sınıftaydı. Tıpkı benim gibi, o da okulum okulum canım okulum demiyordu.

Zaman zaman öğle tatillerinde yemekten sonra iki kardeş, okuldan çıkar, Asi'nin şehirleşme felaketine henüz uğramamış olan karşı kıyısında okulumuzun biraz uzağında yürüyüş yapardık. Onun ayağındaki kundurayı taşlara vura vura okumaktan nefret ettiğini anlatmasını unutamam. Ayağımızı vurduğumuz, tekmelediğimiz taşların, hemen kıyıda tabanı topraktan tam olarak çıkarılmamış olarak durup bekleyen eski kral, komutan ve soylu lahitleri olduğunu saklamayayım. O zaman bir müzesi yoktu Antakya'nın. Birçok değerli kalıt öylece, açıkta, hatta isteyenin istifadesine sunulmuş olarak beklerdi. Bütün güneyde, birçok evin içinde, duvarında, işlemeli taşlar zamanının dışına kaçmış oyalar gibi güzellik saçar. Bu hâlâ böyledir.

Şimdi çok kötü bir köyleşmeyle İşyeri ve Taşıt Gürültü Merkezi (İTGM) halinde büyükşehir belediyesine bağlı muhtarlık kadar belediyelerin bulunduğu kuzey tarafına doğru gidildikçe çirkinleşen mekânlarda eskiden sonsuza kadar uzandığını düşündüren incir bahçeleri vardı. Birkaç kez gittiğimiz, içlerinde küçük evcikler de bulunan bahçelerde belki ünlü değil ama çok güzel kokulu ve tatlı küçük incirler yetişirdi. Yerel gereksinmeyi karşılayan beyaz ve siyah incirlerdi bunlar. Arkada yükselen Habip Neccar Dağı'nın eteklerinde, gizli bir kilisenin olduğundan söz edilirdi. O kiliseyi merak eden kimseye rastlamadım. Ancak yıllar sonra lisede okurken her yere girip çıkan Alsan dikenlere, çalılara aldırmadan tırmanmış, bakımsız, bırakılmış tek odadan ibaret eski kiliseyi bulmuştu.

"Sen Piyer diye İsa döneminde yaşamış bir adam İsa öldürölünce kaçıp Antakya'ya gelmiş bacı. Güya o mağara oda, dünyanın ilk kilisesiymiş. Sağa sola bakındık ya, hazine filan olmaz oralarda..."

Hac yeri kiliseden benim o zaman haberim olmuştu. Lise son sınıfta. İncir bahçeleri sessiz sedasız boğazlandı. O bahçelere yakışan binlerce hayvan, göçmen kuşlar, üç-beş yağlı yapraktan ibaret lezzetli marullar, bedavaya zerdali, erik dağıtan ağaçlar, geleni geçeni bahçeye davet edip, "komşu hakkıdır, dilediğin kadar ye, al götür" diyen dedeler, anneler, gençler... Hepsi de bir yerlere gittiler. Yerlerine, git gide güçsüzleştirilen Asi'nin sulayamadığı toz dağları, teknolojik pislikler gelip yerleştiler. Açıkta ve köksüz kalan insanlık değerleri de rüzgârla savrulup yittiler.

Yaz ortasında bir günün öğle sıcağında, annemin onca tembihine karşın tırmandığım incir ağacında, gözümle seçtiğim bir incire uzandığım anda, serin bir rüzgâr gibi elime değen yılanın gözleriyle karşılaştım. Aramızda bir karış ya vardı ya yoktu. Korkunun en soğuk biçimini yaşadığım o günü unutmak olanaksız. Akbez'de yaşadığım anımı belki de yılanın gözleriyle karşılaşmasam unutturdum. Ne yapmalıydım? Böyle yakın bir tehlikede, çocuk değil, büyük bile olsa, insan yapılabilecek en doğru şeyi bulabilir miydi? İncir, ağaç, yılan, teh-

like, suç, başa gelecek şeyler... Hiçbiri düşünülecek gibi değildi. Soluk alıyor muydum, almıyor muydum?

Suç kavramını düşündüğümde hep o olayı hatırlarım. Tabii bunu kavram olarak düşünmem için olayın üstünden en az otuz beş-kırk yıl geçmişti. Yılan beni soksa söz dinlemediğim için suçlu mu olacaktım? Yaratılışının gereğini yapan yılanı suçlu sayabilir miydik?

Yılan daldan ipek mendil gibi kayıverdi, kendini toprağa atıp kayboldu. Bana olansa, hatırlayamadığım kadar süreyle konuşmamaktı.

Sonra her şey gibi, zaman zaman çıkarıp hatırlamak için, o gün de anılar yığınınına atıldı gitti.

O yaz hayatımız değişti... Üç yılımızın geçtiği evimizde ve dokuz yıllık Antakya ikametimizde vade dolmuştu.

Kantara Mahalle Camisi'nin bitişiğindeki evden çıkıp bir başka şehre gidiyorduk. Yaşamımın en büyük şiirinin doğduğuna ve yaşadığıma inandığım yere. Biz de seviniyorduk, ev sahibimiz de. Annem bir daha elektriksiz susuz bir evde ölse oturmayacaktı. Ben gittiğimiz yerde ruhumun geliştiğini hissedecektim. Büyüyecektim. Oramın havasına, kokusuna, inci pırlıtlısını her renge yansıtan ışığına, büyüme çabalarım, hatta çok daha sonra ölülerimi toprağına verdikten sonra memleketim diyeceğim güzelim doğasına âşık olacağım İskenderun'a.

Hazırlanıyorduk. Hazırlanırken, mavi kadife oturma takımını ve annemle babamın karyolalarını bırakacaktık. Geriye kalan eşyamız kamyonun yarısını ancak doldurdu. Babam ne zamandan beri yine evde değildi. Bu defa geceleri de yoktu. İskenderun'a gitmişti. Rum asıllı Suphi Levent'le birlikte *İskenderun* adlı bir gazete çıkarma konusunda anlaşmıştı. Çok heyecanlı, çok istekliydi. Ev bulur bulmaz bize haber gönderecekti.

İskenderun gazetesi, şehrin ilk günlük gazetesi olarak 1 Haziran 1947 tarihinde okur'a sunuldu. Babam sevinçten uçuyordu. Biz ise ondan haber beklemekten neredeyse hasta olmuştuk.

Yaşamımdaki en hüzünlü ayrılışım, Antakya'dan ayrılışımdır.

Haber geldi: “Hazırlanın!” Kamyonla birlikte gelen Selahattin Kutlu, indi, bir telaş içeri daldı: “Yüklenin...” İkindiyi çoktan geçmişti, akşam oluyordu. Annemle babam kamyonun şoför mahalline, biz üç kardeş arkaya eşyaların üstüne kurulduk. Sallana sallana yola çıktık. Uyumuşum.

BAHÇELERİNİ NERGİSLERİN MİMOZALARIN SÜSLEDİĞİ İSKENDERUN

Çocukluğumda *İskenderun Marşı* vardı. Yukardaki dize, o marşın başlangıcıdır:

*Bahçelerini süsler nergisler mimozalar
Kuşlar şarkını söyler ardında mor dağların*

Şehre iniyorduk. Ciğerlerimiz Amanoslar'ın tepesinden buraya kadar kesintisiz sürüp giden çam ormanlarının yaydığı havanın temizliği yüzünden patlayacak gibiydi. Artık Şekere köprüsündeydik. Bundan sonra şehre doğru dümdüz bir yol izleyecektik. Her yan bomboştı. Yukarda köprünün üstünde gördüğümüz çizgi halinde yarıp sönen ışıkları ve o ışıklardan gecenin içine yansıyıp uzayan (orasının deniz olduğunu bilmiyordum) dalgalanan pırıltı karalaması gibi görüntüyü kaybetmiştik. Şehrin başlamadığı ama Antakya'dan gelen yolun görevini bitirmiş gibi yayıldığı yerde meydana benzer bir açıklık vardı. Tek ve ışıklar içinde kocaman... Anlatamayacağım kadar kocaman bir bina vardı. Pırıl pırıl... "Elektrik Fabrikası" dedi babam. Demek büyük şehir denilen yerler böyle oluyordu. Antakya'da hiç fabrika görmemiştim. Sınırları belli olmayan alan onun biraz ilerisindeydi. Adını sonradan öğrenecektim: Pac Mevkii. Ne demek-

se... Sonradan Pac Meydanı olacak, ortaya saçma sapan bir mandalina konacak, sular bu mandalinayı ıslatacak, göze güzel görünen bu yerel motifle(!) şehir, anılara kazınacaktı!.. Biraz daha gittik. 5 Temmuz Caddesi'ndeydik. Kaymakamlığın önünden geçtik, Cumhuriyet Meydanı'na geldik. Gözlerim, yağmur yağdığı için ıslanan meydana su birikintilerinin üstüne düşmüş, bir an eflatun, bir an yeşil olan ışıklara yapışmıştı. Bu kadar güzel bir şey görmemiştim hayatımda. Gecenin içinde köşe yastığı gibi rengârenk ve apaydınlık bir yer. Burada yerde birikmiş sular bile farklı; ışıkları lamba aynası gibi bire bir çoğaltıyor. Tanrım, insanlar ne güzel şeyler yapıyorlardı. Işıklı yer bir bankaydı. Adını okudum ve unutmayayım istedim. Zor bir şey değildi: Emlak Kredi Bankası... Kırk yıl aynı yerde kaldı ve sonra Türkiye'yi yüceltenler tarafından yok edildi!

Evimiz Yenişehir Mahallesi'nde, ünlü Yenişehir Karakolu'nun çok yakınındaydı. Ün, tarihi eser olan binadan geliyordu ve İskenderun'un en büyük karakoluydu.

Yaşamı Sokakta Sürdüren Bir Halk

Biz çocuklar evimizi çok beğendik. Birisi yan sokağa bakan, öbürü ona dik konumda ve komşunun bahçesine açılan pencereleriyle iki odamız vardı. İki şehir arasındaki uzaklık o zaman 59 kilometreydi –şimdi 61 kilometre– ama yaşam biçimleri, buna bağlı olarak şehir planı, evlerin özellikleri çok farklıydı. Burada insanlar sokaklardaydı. Hayat ev kadar sokağa da yayılıyordu. Evimizin taşla kaplı avlusuna bitişik koskoca bir sebze ve meyve bahçesi vardı. Her türlü serüveni düşlemeye ve yaşamaya uygun bir açıklıktı. Bir mahalle kadar desem yalan ama bir koca bloktu. Duvarı Antakya evleriyle karşılaştırılamayacak kadar alçak olan bahçeye çeşitli sebzeler, çiçekler, tütün ve babamın söylediğine göre kenevir de ekilmişti. Kenevir dediği şey kötü bir amaçla yetiştiriliyordu! Babam hiçbir şeye el sürmememizi emret-

ti. Emrinden çıkarsak “hayal gücümüzün ötesinde cezalandırılacaktık.” Babamın bizi cezalandırmasını gerektiren bir durum yaşamadık. Bir şeyler yaptık ama ortaya hiçbir zaman çıkmadı. Babamın sözü annemin sözü gibi değildi. Annem çok daha sert görünür, ikide bir bağırır çağırırdı ama baba korkusu da boş zamanlarımızı değerlendirelim, kontrolümüzü yitirmeyelim diye ortaya atılmış bir gerçektir. Babamdan bir kez olsun fiske yememiş olmam bir şeyi değiştirmezdi. Bize kaşını kaldırıp yüzünü eğerek bir bakardı... O kadar.

Kenevirlere dokunmadık. Oyuna daldığımızda hiçbir şey, ağaç, gizlenme yeri, binbir çeşit oyalayıcı nesneyle dolu bahçeden bizi koparamazdı. Çok sıcak günlerde annem uykuyla baygınlık arasında yatarak en sıcak saatleri geçirirken, üçümüz birden üstüne abanıp kadıncağızın solugunu keserek –ağabeyimin bize verdiği eşsiz bir taktikti– sokaktan dondurmacının geçtiğini, bizim canımızın dondurma çektiğini anlatmadığımız zamanlar dışında tabii... Kadıncağız, o sıcakta üstüne çıkıp kulağını uzun uzun gıdıklayan Altan, Ayla ve Alsan’ın bitmeyen fısıltılarından kurtulmak için nereden para alacağımızı söylediğinde, ağabeyim 10 kuruşluk, genişçe, altı kesik koni biçimli, Ayla ile Alsan beşer kuruşluk, küçük, uzun koni biçimindeki gofret kaplardaki dondurmalarla iç soğuttuk. Meyve ağaçlarının tepesinden inmedik. Sebzeleri topladık. Ayakkabı boyası kutuları vardı o günlerde. Tenekeden yapılmış kutular. *LefLef* markalı. Marka hâlâ var. Teneke kutular var mı, bilmem. Onları avlunun yıkanması, bahçenin sulanması için sürekli açık tutulan çeşmede yıkadıktan sonra tabak olarak kullandık. Bahçeden kopardığımız hıyar, domates ve biberle içinde salatalar yaptık. Yere eski bir kilim serdik, hayatımızın en güzel çoban salatasını belirsizce ayakkabı boyası kokan o teneke kaptan yedik. Üstüne keyif yaptık: İskenderun’da tanıdığımız, “güney hovardası olmaya aday” arkadaşlarımızdan öğrendiğimiz keyif zamanının tadını ömür boyu unutamadık. Bir kilimin üstüne sırtüstü uzanıp güzel mavi gökyüzünü seyrederek sigara içtik. Bu işi sigara çalarak yapmayı tedbirsizlik olarak görüyorduk. Ona kalkışırsak

yakalanıp cezalandırılmamız işten değildi. Çocuklukta her şeyin bir ikame maddesi vardır: Sigara çalacak yüreği, alacak parası olmayan o hovarda adaylarıyla birlikte bahçedeki kuru kabak saplarını topladık. O sapların içinde boylu boyunca uzayan, iğne genişliğinde boşluklar vardır. İzmaritten az büyük bir parça kabak sapı biraz hızlı ama sigara gibi yanar. Bol duman verir. Keyiflenmek isteyen bir çocuğa bu kadarcık benzerlik yeter. Evde anne de baba da yemekten önce sigaralarını düşünüyor ve gözlerini açar açmaz ona saldırıyorlarsa çocuklardan başka bir davranış beklenmez kuşkusuz. Bahçedeki incir, kayısı, ve erik ağaçlarının dalları da oyun ve sigara içme yeri olarak çok hoştu. Portakal ve nar ağaçlarıysa çıkılmaya gelmez. Mubassır gibi ağaçlardır. Uyarılarını, dikenleriyle yırtmak biçiminde zalimce yaparlar. Onlar, bol yaprakları yüzünden kamuflaja yararlar. Arkalarına gizlenebilirsiniz. İncire ise hiç yaklaşmamalısınız. İncir yaprağı keskin koku saçar, sigara kokusunu almanızı önler.

O zamanki evlerin pencerelerinin kalın duvarlarda açılmasının sonucu olarak başka bir işlevleri daha vardı. Yağmurda ve rüzgârda sokağa çıkamayan çocuklar pencerelerde oturup dışarıyı gözleyebilirlerdi. Öyle genişti ki bu duvar içleri, iki kız çocuğu rahatlıkla evcilik oynayabilirlerdi. Bir minder ev olur, çöpten yapılmış bebekler yaşamlarını orada aile bireylerinin tıpkısı olarak sürdürürlerdi. Bu şehirde hayatımda ilk kez evcilik oynuyordum. Kendi yaptığım olsa bile bebeklerim oluyordu. Eve çağırabildiğim, sokakta her oyunu oynayabildiğim kız arkadaşım vardı. Kızlar tıpkı oğlanlar gibi gecenin geç vaktine kadar sokakta kalabiliyorlardı. Oğlanlar kadar çok küfretmeseler de, onlar kadar çok gürültü yapıyorlardı. Zamanımız çoktu, sorumluluğumuz az...

Mutluyduk. Dünyada bizden mutlu kimse yok... Hayır bunu sanmıyorduk. Dünyada bizden mutlu bir yakınımız, dostumuz, sevgili-miz vardı: İrfan Bey. İrfan Bey'in yediği içtiğiyle artık ilgilenmiyorduk. O öylesine rahat bir hayatın içine dalmıştı ki, zaman zaman bizden bile kaçmaya çalışıyordu. Sonsuz gezinme yerleri, sonsuz ağaçlar, yi-

yecekler, belki de arkadaş; kimbilir, tek başına olsa bu kadar kendisiyle kalmak istemez, bizleri unutmazdı. Herhalde kaplumbağa olarak kendini cennette sayıyordu.

Günlerce, yattığımızda ışığın kapatılmasına karşı çıktık. Işık bize sarayda yaşadığımız duygusunu veriyordu. Alsan'la benim akıllarımız almıyordu: Bir sandalyeyi çekiyordun. Üstüne çıkıp düğmeyi çeviriyordun. Hooop buyrun aydınlığa. O günlerde avize filan gibi şeyleri görmek değil, duymamıştık bile. Dahası, fazla aydınlık veren ampuller alınmazdı. 25, bilemediniz 40 mumluk ışık nemize yetmiyordu? Ev sahibimiz elektrik parasını kendisi ödeyeceği için bu konuda ısrarlıydı. Gecemiz gündüzümüz günışığı içindeydi canım... Aslında gecelerimiz inandığımız kadar aydınlık değildi. İskenderun Elektrik Fabrikası saat 23'te elektrikleri kesiyordu. Saat 5'te sokağa fırlayan çocuklar için gecenin o geç saati zaten yoktu.

Annem evin kusurundan yakınmaya beş-on gün içinde başladı. Müstakil bir ev düşünmüştü buraya gelirken. Ev sahiplerine giren çıkan belli değildi. Üstelik mutfak müşterek kullanılacaktı ve öncelik ev sahiplerine mahsustu. Oysa babam şimdi çok yakın olan Namık Kemal İlkokulu'nda öğretmendi. *İskenderun* gazetesinin yönetim yeri de eve yakındı. Yani, Selahattin Kutlu öğlen saat 12 deyince yemeğini önünde istiyordu.

Tatildi, yazdı. Su taşımak yoktu. Kapının üstümüze kilitlenmesi olasılığı yoktu. Yirmi adım atıp dümdüz caddeye çıkıyordun, uzakta dalgalanan yahut uyuyan denizi görüyordun. Daha neler vardı İskenderun cennetinde... Bir bakalım neler vardı.

Sevgili Paşamız

Önce, İstiklal Madalyası takan bir Paşamız vardı. Benim yaşım-daki çocuklar İstiklal Madalyası'nı bilmeyebilirdi ama ben "cadı"ydım, her şeyi bilirdim. Üstelik bizim evimiz bilgi ve kültür yönünden var-

sıl bir evdi. Paşa o yaşımda bile ufak tefek olduğunu fark ettiğim yaşlı bir adamdı. 30 Ağustos 1947 günüydü. Zafer Bayramı'nı kutluyorduk. Biz neredeyse bir sınıf dolduracak kadar çok çocuk "Müsamerecilik" oynayarak bayramı kutladık, resmigeçit yaptık. O sırada Paşa kenarları kırmızı zırlı pantolonu ve gözlerimizi alamadığımız İstiklal Madalyasıyla tanrısal bir güç ve otorite olarak yaklaşıyordu. Sıraya girdik, selam verdik. Onlarca çocuk Paşamızın arkasında uygun adım yürümeye başladık. Paşa durunca bizler de durduk. Hazırol durumuna gelmeyi biliyorduk. Ellerimiz iki yana sıkıca yapıştı ve parmaklarımız bitişik duruyordu. Paşa galiba bıyık altından bize gülüyordu. Kibar davrandı azarlamadı. Herhalde eski bir komutan olarak davet edildiği töreni izlemek için şehrin geçit alanı olarak kullanılan deniz kıyısındaki güzelim kordona çıkıp şeref tribününe giden yana sapınca durdu: "Buraya kadar çocuklar" dedi. "Şimdi emir veriyorum: Dönün hepiniz. Annelerinizi merakta bırakmayın." Uçuyorduk. Bir Kurtuluş Savaşı gazisinden emir almıştık. Yüz bulduk, ne zaman sokağa çıksa oyunumuzu bırakıp Paşanın karşısında hazıröl durumunda selam verdik.

Oturduğu evin, dışarıdan üst kata ulaşan merdiveni doğrudan küçücük bir odaya açılıyordu. Ne bir teras, ne bir taşlık. Sanırım iki odalı bir yerdi. Ev hâlâ duruyor. Merdiveni yıkılmış. O bizim sevgili Paşamızın eviydi. Oranın yorgun, eski ve bakımsız duruşunda bile bir zarafet olduğunu görüyorum. Büyük bir savaş gazisini, yoksul denecek kadar tevazu içinde yaşayan bir kahramanı barındırıyordu.

Dünya Savaşı biteli iki yıl olmuştu ama bizim maddi durumumuzda düzelme yoktu. Belki babamı göreceli olarak daha çok görüyorduk. Bu şehri tanımaya çalışıyorduk. Dümdüzdü. Sokaklar dolanmadan kararmadan birbirini kesiyor, caddeler düzgün biçimde kendine açılan sokakları taşıyabiliyordu.

Hemen bütün evlerin geniş terasları vardı giriş katında. Antakya'da kapalı çift kapının ardında açılan avlularda süren yaşam, burada her şeyiyle insanların gözlerinin önündeydi. Pencereleler insan

omuzu hizasındaydı, çoğunun perdeleri kapalı değildi. Teraslar her şeye yuvaydılar. Portakal, mandalina, turunc ve limon ağaçları çiçeklenme zamanı; kolonya çiçekleri geceleri; mis gibi kokularıyla bütün yaşamımızı ve bütün zamanımızı mutlandırıyorlardı.. Gün görmüş kadınlar, içine bir veya iki portakal çiçeği attıkları bardaklarındaki suyu yarım gün beklettikten sonra ferahlamak için içiyorlar, sinirleri yatıştıran bu kokulu suların güzelliği sürsün diye bardaklarını elleriyle işledikleri dantel örtülerle örtüyorlardı. Bir karışkare toprağı olan kişi hemen bizim yıllarca “konsolos çiçeğı” diye bildiğimiz begonvil diyor, o arsız ağaçcik burada beş-on metre kare yeri, duvarı, çatıyı fuşyalara boyamadan, “yaşadım, yaşıyorum” diye kasılmıyordu... Çiçekler çok renkli, çok kokulu, çok gürbüzdüler. Her yanda yeşillikler, çayır lar, çayır lar da oturan kadınlar, sarma içi yapıp yiyen gençler ve hasır örenler vardı... Ne çok hasır yapı lırdı, ne çok şeye hasır gerekirdi ve nasıl da ucuza, bir öğün yemek fiyatına satılırlardı. Elli yıldan sonra rastladığım bir ilkokul arkadaşım, iki yıl önce yayımlanmış bir şiirini bana armağan etmişti. Mehmet şiirinde, geceleri deniz kıyısında kumların üstüne hasır sererek serinleyen ailelerin tanışıklığa filan bakmadan, bir süre sonra, denizin ve rüzgârın şarkısını birlikte dinlediklerini; o anda aralarında oluşan yakınlığı pekiştirmek amacıyla hasırlarını birleştirdiklerini, ilk ilmiklerini attıkları olası bir yepyeni dostluk umuduyla evlerine mutlulukla döndüklerini anlatıyordu.

Rengârenk Bir Yaşam

Çarşamba ve cumartesi günleri askeri bando, Yenişehir Karakolu’nun biraz ilerisindeki sararmayı bilmeyen yeşillikte, önce marşlar ardından da hafif klasik müzik parçaları çalıyordu. İstersek ayakta, istersek çimenlere yayılarak bu konseri dinliyor, kendimizden geçiyorduk. Hayat çok kollu bir ırmak gibi bütün güzelliklerin paralel kollarını yanibaşımızdan akıtarak bizi sevinçten deli ediyordu. Gerçekti:

Mutluluk saçan her şey bedavaydı. Çünkü sevinçler ve hoşnutluklar için bedel ödemek gerekiyordu ama mutluluğun maddesel bir bedelle kazanıldığı hiç görülmemişti.

Çayır imen olan yerlere bazen İrfan Bey'i de götürüyorduk. O bizim hayvanımız değildi. Arkadaşımız, korunması gereken kk kardeşimizdi sanki. Fazlaca başına buyruk, çoğu zaman evine kapanıp yalnızlığı yeğleyen bir yapıdaydı ama olsun, canlıların birbirine benzemediğini öğreniyorduk. İrfan Bey, en çok evimizde mutluydu. Bunun farkındaydık ancak, insan başka çocukların ilgisini çekmek istiyorsa kucağında bir kaplumbağa ile dolaşmasında sayılmayacak kadar çok fayda vardı.

Geldiğimizden beri, hemen her gün deniz kıyısına gidiyorduk. İskenderun Halkevi, deniz kıyısında fonksiyonel ve güzel bir binaydı. Hâlâ duruyor. İşlevini değiştirdikleri için biraz küskün, suratı asık. Bence binalar da küser. İnsan gibi, canlılar gibi, hatta doğa gibi. Orası da günümüzde küskün bir bina.

Babam hemen Halkevinde çalışmaya başladı. Elinden sanata dair çok şey geldiği için sorumluluklar yüklendi. İşini bitirirse terasta annemle otururdu. Bazen annem yalnız kalır, bizi gözlerdi. Halkevinin girişinde annemin oturduğu sandalyenin üstüne giysilerimizi atardık. Bir donla kalana kadar soyunurduk.

Koşarak caddeyi geçer, yakıcı kumları açar ve kendimizi denize atardık. Ne kabarık, tertemiz kumlardı. Yapılaşmanın a gözlü teca-vzne uğramamış upuzun doğallığına tek bir göz değmemiş kıyımız ve tertemiz bir denizimiz vardı.

Doğal, yapısı bozulmamış bir suya girerseniz, su size ne zaman çıkmanız gerektiğini, zamanın ilerleyip akşam olduğunu, hatta davranışlarının artık değişeceğini haber verir. İçinde ırpındığımız suyun verdiği haberi almayı hemen öğrendik, ısrarcı olmadık. stnn ve iinin renkleri koyulaşırken çocuklara duyduğu ilgiyi yitiriyordu. Arkadaşlık ettik İskenderun deniziyle... Ama onu sıkmadık.

Ev sahiplerimiz bizimle konuşamıyordu. Kadınlar yalnızca Arap-ça biliyordu ve annem çok az tekellüm ediyordu. Annem gibi sıcacık ve konuşkan bir kadın bile ve Alsan gibi sevimli oğlan da... yakınlık kuramadıysa, onlarla hiçbir zaman anlaşılamayacaktık... Doğruya doğru: İnsanlar bizim bahçeye çağırdığımız arkadaşlarımıza bile ses çıkarmıyorlardı. Ama bizler oyunları ağaçların, sebzelerin, yasak bitkilerin yetiştiği bahçeden geniş, düz avluya aktarmak istiyorduk. Elim sende, yakan top, orta sıçanı gibi oyunların oynanmasına uygun büyüklükteydi avlu. Oyun oynarken, kapısı her zaman açık olan büyük odada kadınların sürekli oturduklarını, bir sürü gelip giden olduğunu, kalabalığın hiç eksilmediğini görüyorduk. Araplar hoparlörsüz bir miting konuşmacısı gibi bağırarak konuşurlar. Zaman zaman bizim bağırışlarımızı bile duyulmaz eden sesler toplanırdı orta yere. "Evin içinde bir motor çalışıyormuş gibi" diyordu annem. Kulakları, başı ağrıyor, siniri bozuluyordu.

Avluda, ev sahiplerinin oturduğu yerle sokak kapısı arasındaki uzun bölümde ağacı kurumuş bir toprak yığını vardı. Bir gün orada tek başıma toprağı çöple kazma oyunu oynarken, beyaz, inci boyasıyla boyanmış upuzun bir boncuk dizisi çıktı. Onu hemen cebime atmamdan doğal bir şey yoktu... da... O günden sonra define arama tutkusu başladı. Çok eski bir şehirde oturuyorduk. O eşsiz eski adıyla *Myriandros*'ta... Eski ile define arasında sıkı bağ olduğuna göre... Belki bir gün... Hayaldi. Yıgılı her şeyin altında bir define olduğu hayalim hâlâ geçmemiştir. Yaşamım boyunca bulduğum bulacağım tek hazine o bir sıra beyaz boncuk oldu.

Biz evimizi sevdikçe annem daha sinirli oluyordu. Sürekli yakınan, hiçbir şeyden hoşnut olmayan bir insandı şimdi. Oysa çocuklar, babam ve İrfan Bey, cenneti bile buraya değişmezdik...

Bu şehirde muzurluğumuz bilinçsiz değildi. Artık ben de Alsan da haklarımızı savunmak amacıyla muzurluk yapabiliyorduk:

Babam üstüne karabiber ekilmiş mercimekli bulgur pilavını çok severdi. Akdeniz mutfağının güzel yemeklerinden biridir mercimek-

li pilav. Asıl özelliği de, zeytinyağında çok koyu olarak kavrulmuş bol miktarda halka soğanın üstüne konmasıdır. Bu Antakya usulü mer-ci-mekli pilavın tadı çok hoştur. Bütün ocuklar gibi karabiberin acılığı hoşumuza gitmiyordu. Annem tam babamın sevdiği gibi bir pilav yaptı ama ne kadar arasa karabiberi bulamıyordu. Onu helaya boşalttığımızdan habersizdi tabii. Galiba ev sahiplerinden istedi. Da-mak tadını önemseyenler –hele Antakyalılar– o zamanlar çekilmiş karabiber veya hazır baharat kullanmazlardı. Tane karabiber çekildi ve pilavın üstü neredeyse karabiberle kaplandı.

Babam ğle yemeğine gelmedi. Alsan’la ben acıktık. Babam-dan geçmiş bir özelliğimiz vardır: Acıktığımızın bilincine vardığı-mız anda yemek yemek zorundayız. Babam ortalığı birbirine katar. Ben en azından ağlarım. Ağlardım değil, ağlarım. Hâlâ beş dakika bekleyecek gücüm yoktur. (Ailenin nc kuşağında aynı huy sürüyor!)

Biz “yemek, yemek” diye olay çıkarınca annem büyük tabağın g-rnm bozulmasın diye bize bir köşesinden yememizi, karabiberle-re dokunmamamızı söylemiş. Oysa iki kardeş bunu aramızda tartıştık ve tersini yapmamızı istediğine karar verdik: “stten üstten karabi-berli kısımlarını yiyin.” Bu emir bize mantıklı gelmedi ama büyüklerin mantığını çoğu kez çocuklar çözemedikleri için, söz dinledik! Taze e-kilmiş karabiber, ağızların kolayca yandığı yaşta olduğumuz için ağzı-mızı burnumuzu, dilimizi tkrğmz birbirine karıştırdı sanki. “İki lokma yemek istedik, bize karabiber yediriyor” diye aramızda annemi çekiştire çekiştire biber serpilmiş her yeri silip sprdk.

Yaptığımızı görünce, annem o günlerdeki mutsuz ve öfkeli haliy-le canımıza okudu: Bağırdı ağırdı. Tabii azarın aslan payı bana dş-t. Bir kız ve büyük olarak bu aptallığı yapmamalıydım. O güne kadar annem babam, kız oluşumun bir yükümlülük nedeni olduğunu bel-li etmemişlerdi. şimdi ilk defa, annem beni ayırıyordu. Aile içindeki yerim, toplumsal yerimin kapısını açacaktı ilerde. Nereden bileyim...

Yalnızca anlam veremediğim bir olayı yaşamama neden olan o acı berberli yemek unutulmazlık kazandı!

Kuru kabak saplarından sigara içerek hovardallığı öğrendiğimiz o günlerde yaptığımız bir hovardalık –israf anlamında kullanıyorum bu defa– hayatımda eşine emsaline rastlamadığım bir oyuna götürdü bizi. Kanımca, sevgilisinin sigarasını parayla yakan bir görgüsüz gösterişçi bile bizim kadar bonkör olamaz. Çünkü onun bu jesti yaparken kadını etkilemek gibi bir amacı vardır. Oysa bizimki neydi? Yalnızca o eylemi yapmak:

Hovardalık Olsun Diye Hovardalık Yapmak

Fikir tabii ki ağabeyimden çıktı. Annemin evden duyduğu rahatsızlık yüzünden boyuna başı ağrıyordu. Yakındaki bakkaldan ona Gripin alıyorduk. Gripin’in fiyatı on beş kuruştı.

Ağabeyimin teklifi şuydu: Babam bize para verdiğinde paralarını birleştirelim, biz de kendimize Gripin alalım. “Oluuur”du...

Gidip on beş kuruşa Gripin aldık. Günümüzün elli kuruşu büyüklüğündeki Gripin’in gofretle jelatin benzeri beyaz, midede eriyecek bir dış kabı vardı. Kapağı açınca içinden toz halinde acı ilaç çıkıyordu. Bugünkü blister ambalajın çok ilkel biçimiydi.

Biz, kapağı açıp içindeki ilacı helaya dökecektik. Sonra boşalan kaba toz şeker dolduracak, kapağını kapayıp bir bardak suyla o şekerli hapi içecektik. Gerçi tadını alamayacaktık ama midemize bir casus gibi gizlenmiş şeker girecekti!

Yaşasın. Fikre bayıldık. İlk Gripin’i ağabeyim içti. Sonrakini alabildiğimizde de ben. İçi şeker dolu o zavallı tatsız tuzsuz nesneyi içerken, nasıl heyecanlandığımı anlatamam. Bir-iki kez daha sürdürdü bu oyun. Sonra buluşun enayilik olduğunu kim anladı bilmem. Hatırladığım, benim heyecanla ikinci kez sıramı beklediğim.

Seks... Yaaa... Seks!

Alsan büyüdükçe ağabeyimin daha önce zorla yaptığı işleri gönüllü yüklendi. Artık evin her işe koşulan çocuğu oydu. Sempatikti. Kolaylıkla arkadaş olurdu. Onu büyükler de küçükler de kadınlar da erkekler de çok severdi. Çok küçük yaşlarından başlayarak kadınlara ilgisi fazlaydı. Eve gelen konukların (burada konuklarımız çok daha fazlaydı. Antakya'daki evimiz gibi uzakta oturmuyorduk ve İskenderun düz bir şehir olduğundan ulaşım kolaydı) yüzüne hayran hayran bakar, annemin onları uyarmasına kalmadan eteklerini kaldırıverirdi. Ne anlardı? Nasıl o kadar yürekli olabiliyordu? Büyüdükten sonra bu hali sürecekti. Kadın cinsini sevdi. Flörte bayıldı. Şaka olarak konuşulan o çocukluk hallerinin çok daha ciddi boyutta olduğunu ölümünden bir yıl önce anlattığı bir olayla öğrenecektim:

Çok güçlü belleği vardı. Benim bile unuttuğum olayları o hatırlardı. Yanlışlarımı düzeltirdi, başını, sonunu tamamlardı. Dört yıl dışında bütün yaşamı burada geçtiği için, insanların ve doğasının özünü çok daha iyi tanırdı.

Bir gün havadan sudan, yaşadıklarımızın gülünçlüğünden konuşurken sordu:

“Nezahat Teyze’yi hatırlıyor musun?”

Hatırlıyordum. Tombul, güzel yüzlü, çocuksuz bir kadındı. Alsan her sabah ona süt, yoğurt, ekmek gibi şeyler alırdı. O da anneme küçük oğlunun çok iyi, tok gözlü ve yardımsever olduğunu anlatır, Alsan’ı öve öve bitiremezdi. Biraz kıskanırdık. Her çocuğun büyüklerden de dostları vardır. Bu, çocuğun diğer çocukların yanında gradosunu yükselten bir şeydir. Alsan’ın büyük dostları herkesten fazlaydı. Ama bu Nezahat Teyze, Alsan’ı yere göğe koymuyordu.

“Nezahat Teyze, kocası İlhami Amca gittikten sonra gelmemi söylüyordu. Bana sigara, ekmek, sakız filan aldırıyordu...”

Paranın üstünü eksiksiz getiren, kadının eline sayan ve asla bahşiş almayan çocukla kapının önünde bir süre şakalaşıyordu. Sonra

onu içeri alıyor, karşısında soyunuyordu. Oturuyor, küçük gövdesini bacaklarının arasına alıyor, memelerini emmesini istiyordu. Oğlancığın başını memelerinin arasına sokuyor, saçlarını okşayarak kulağına mırıl mırıl açık saçık sözler söylüyordu. Tam olarak anlamadığı şeyler. Yavaş yavaş aşağı inmesini söylüyordu: Kafasını göbeğine ve daha aşağılara bastırıyor, oraları öpmesini istiyordu.

“Nasıl bir şey bu, o yaşta?..” diye dehşetle sordum.

Çok hoşuna gidiyordu. Her gece yatarken ertesi günü heyecanla bekliyordu...

“Evde kimsenin haberi var mıydı bundan?”

“Deli misin bacı? Böyle şey anaya babaya zaten söylenmez ya, ağabeyime anlatsam, o hemen anneme yetiştirmez, Sabriye Hanım da kadına gitmeme engel olmaz mıydı?”

İlkokul birinci sınıfı bitirmişti. İkinci sınıfa başlayacaktı!

Sonbaharda Yeni Bir Ev

Birkaç aydan sonra hayatımız boyunca yaşadığımız en büyük bahçeli evden çıktık. Okullar açıldı. Biz o gün eşyalarımızı bohçalarla sepetlerle, matbaadan gelen iki mürettipin de yardımıyla iki yüz metre ötedeki bir buçuk odalı başka bir eve taşındık. Çıkamaz sokağın sonunda iki katlı bir evdi. Biz alt katı kiraladık. Çimento kaplı bir avlu vardı. Evimizin –belki odamız dense daha doğru– kapısının karşısındaki merdivenle üst kata çıkılıyordu. Bizden üç gün sonra bir yüzbaşı taşındı oraya. Bir kızları, bir oğulları vardı. Onlarla görüşmedik. Namık Kemal İlkokulu’na gittiğimde oğlanla –Adı Sunal’dı– aynı sınıfta olduğumuzu gördük. Bu, aramızda arkadaşlık doğurmadı. Zaten okuldan koşa koşa gelir, yukarı çıkar, bir daha evden dışarı adımını atmazdı. Herhalde birkaç aydan çok oturmadık o evde.

Bu sokağın tadı yoktu. Çıkamaz sokaklar benim kapalı yerde kalamama takıntımı artırır. Herhalde o yaşlarda bile bu durumun olu-

şacağının göstergesi miydi çıkmaz sokaklardan duyduğum ürküntü, bilmiyorum. Gerçi burası alışılmış, daralan, ansızın biten çıkmaz sokaklardan biraz farklıydı ama bilincinizde çıkmaz sokak varsa farklar bilinçaltına söz geçiremiyor. Sokağın sonu bir avlu gibi açılıyordu. Buraya genel avlu diyebilirdiniz. Oraya bakan dört veya beş ev, evin özgün meydana, yahut parkı da deyin... Fark etmez. Ev dediysem, her biri birer büyük odadan, bir oda bir mutfaktan oluşan kışlık barınma yerleri. Hayat onca ailenin ortak yaşam mekânı olarak avluda sürüp gidiyordu. Temizlik dışarıda yapılıyor, yemek dışarıda pişiyor, kavgalar dışarıda başlayıp bitiyor, dedikodular, dikiş provaları, balık malzemesinin onarımı, temizliği... İçmeler, karı dövmele, hovardalık, kıskançlık hikâyeleri... Her şey dışarıdaydı. Oturanların hepsi balıkçıydı. Gürültülü, erkekleri içkici, kadınları çok doğurgan insanlardı. Ara sıra babama iki kiloluk, bazen daha büyük mercan getirirlerdi. Babam onlara sigara ikram eder, tinîlerinden (anasonsuz kaçak incir rakısı) içerdi. Bundan çok hoşlanırlardı. Ara sıra avluda prafa oynarlar, birbirleriyle –babam dahil– dövüşürcesine tartışırlardı.

Babamın yanında durarak prafa, annemin yanında durarak altmış altıyı o günlerde öğrendik.

Bu eve taşınmamızın üçüncü gününden başlayarak annem İskenderun'a gelen akrabalarla (bin tane amca oğlu, enişte vs. vardı. Her birinin bu şehre işi düşmese hayatları rast gitmiyordu) yorulmaya başladı. En çok gelenler Emir Dayı dediğimiz amcaoğlu ile küçük dayım Ziya'ydı. İkisi de askerliklerini yeni bitirmiş, işsiz, parasız, öğrenimsiz ve memlekette umutsuzdular. İkisi de babalarını hiç görmemiş, yoksulluğun en yoğun yıllarında çocuk, savaşın içinde üç yıldan fazla askerlik yapmış gençtiler... Dertleri bir iş bulmaktı. Gazeteci enişte –ayrıca amcaoğlu da oluyordu babam– elinden gelen çabayı gösterecekti hele... Buçuk odamız bu yüzden boş kalmazdı.

Şimdilerde düşündüğümde, annemin işinin de ne kadar zor olduğunu, benim hiç dayanamayacağım şeylere katlandığını görüyorum. Küçük bir eve sığmaya çalışır, hiçbir gereksinmeyi karşılamayan

kazançla evin ve titiz kocasıyla üç yaramaz çocuğun sorumluluğunu yürütürdü. Yine de gülmeyi bilirdi. Neşeli şeyler anlatır, konukları oyalar, eksikliğini gediğini kapatmak için bitmez bir çaba gösterirdi. Oysa insan, ünlü saptamayı sürekli doğruluyordu; üç şeyi gizleyemiyordu: Aşkını (bunu çok daha sonra öğrenecektim). öksürüğünü (bunu herkes bilirdi) ve fakirliğini... Annemin saklama çabası biraz alışkanlıktan, biraz da Türk toplumuna özgü toplumsal davranış özelliğindendi.

Buçuk oda neydi? Büyük odamızın bitişiğinde tam da merdiven altına geldiği için biraz karanlık olan daracık upuzun bir yerdi. Aydınlıkça olan ön kısmı annem mutfak gibi kullanıyordu. Dip bölümde bir sedir vardı. Bazen orada oynardık. Konuk gelince orası babamın deyimiyle “kâşane-i şâhane” yatak odası olurdu.

O evde eşyamız yoktu. Koltukları Antakya’da bırakmıştı annem. İskenderun’da yeni bir yaşama başlayacağımızı, her ay neredeyse çift maaş kazanılacağını sanıyordu. Babamı duyan birinin buna inanmaması olanaksızdı zaten. Dünyaya iyimser bakmak için gelmiş bir insandı babam. Bize gelince... Hava hoştu. Çoğu zaman evde tencere kaynamasa bile karnımız doyuyordu. Yatakları gündüz minder gibi kullanıyor, evdeyse üstünde yuvarlanıyor, taklalar atıyor, sokağa kaçmak için annemizden izin alacağımız zamanı bekliyorduk. Doğrusu eşya varmış yokmuş umurumuzda bile değildi. Masamızı, sehpalarımızı kullansak ne olacaktı, kullanmıyoruz da ne eksiliyordu. Daha önce de yemeğimizi yer sofrasında yiyorduk. Annem “Eğreti oturuyoruz” diyordu. Bu ne demekti? O günlerdeki Sabriye Kutlu hiçbir şeyi önemsemiyormuş gibi boyuna sigara içip iskambil kâğıtlarını karıştıran; Emir Dayı veya Ziya Dayım geldiğinde iki kollu, üç kollu altmış altı oynayan, galiba biraz kendini olurluna bırakmış bir kadındı.

Biz sokakta veya odada oynamadığımız zamanlar, buçuk odamızın yarısında, tavanarası (bu gülünç bir benzetme ama başka nasıl adlandıracağımı bilemiyorum) gibi bir bölme keşfettik. Annem oraya bir sandık dolduran şapkalarını, iki tilki kürkünden oluşturduğu

etolünü ve varlıklı günlerinden kalan birtakım süslü ıvır zıvırını koymuştu. Ne yazık o kısmın merdiveni yoktu. Çıkmak için mutfak kısmındaki masayı, kâşane-i şahâne bölmesinin oraya çekmek gerekirdi. Ya sonra? Sonra annem bir sandalyeye, oradan masaya çıkacaktı. Bizler de ardından. O, masanın üstünde bizi kucaklayacak, yekindirecek, biz uzanıp bölmenin kenarını tutup kendimizi yukarı çekecektik. İnerken ayaklarımızı aşağı uzatacaztık, annem masa üstünde, uzanıp bizi yakalayacak, kollarının arasından kaydırarak masaya basmamızı sağlayacaktı. Oraya çıktıktan sonra saatlerce oynadığımız sanılmasın. İkide bir, çış gelirdi, su istenirdi, karın acıkırdı.

Bu sırada İrfan Bey, evimizin yüksek ve çok eski bir duvarla ayrıldığı yangın artığı arsada, yeşillikler arasında çok mutluydu. Duvarda bir delik bulmuş, öte yana geçince hiçbir mevsim sararmayan otlara, çiçeklere, bırakılmış ağaçlardan düşen meyvelere kavuşmuştu. İrfan Bey vefalıydı. Gittiği yoldan dönerdi. Bir-iki günü dışarıda geçirir ve eve dönmeyi unutursa, bizler bugün hâlâ aynı işi sürdüren kâhkecinin, köşedeki dükkânına kadar gider, oradan sağdaki yola sapper, bir süre yürüdükten sonra tekrar sağa döner, delik duvarın sınırı çizdiği arsada İrfan Bey'i arar bulur, deliğin başına götürüp, poposuna vurarak evimize geçmesi gerektiğini söylerdik. Annemin bulduğumuzu öğrenmesi için duvar dibinde durur seslenirdik: "Anne İrfan Bey şimdi geliyor..." Onca yolu yine aşır geldiğimizde İrfan Bey'i annemin ona her zaman ayırdığı salata yaprağını, hıyar parçasını hışır hışır kemirirken bulurduk.

Sonra bir gün... İrfan Bey gelmedi... Bulunmamasıya çekip gitti. O zamanlar; kimseye ve kimnesneye hiçbir şey olmayan zamanlardı. Ne çocukların, ne hayvanların başına kötü bir şey gelmezdi. Babam da annem de bize öyle anlatırlardı. Bir gün, canı istediğinde, yolu bulup gelecekti. O yaşlarımızda zamanlar da yaşamlar da sonsuzdu. Bence İrfan Bey hâlâ yaşıyordu. Yaşı uygun. Defalarca büyükbaba yahut büyükanne olmuştur. Büyük olasılıkla ne zamandır İskenderun'da değil-

dir. Onun sevdiği ve seveceği her şey İskenderun'dan gitgide daha büyük hızla uzaklaştırılıyor veya sonsuza kadar yok ediliyor.

Sonbahar yazdı takvimler...

Öğretmen Babam

Namık Kemal İlkokulu'na kaydolduk. Sabahları evden babamla birlikte çıkıyorduk. Üç çocuk, bir baba... Babam üçüncü sınıfları okutuyordu ama ben başka öğretmenin öğrencisi olmuştum. Zaten babam okutmak istemezdi çocuklarını. Bizler de istemedik. Öğretmenim Nadire Gökoğlu'ydu. Hoş, zarif ve çok iyi bir öğretmendi. Sınıfın en parlak öğrencileri arasına hemen girdim. Yalnız ders çalışabiliyordum. Kitap okumam hâlâ yasaktı. Öğretmenimiz, çocukları yeteneklerini geliştirecek biçimde zorlardı. O yüzden yazı, iş dersleri bayağı yorucu olurdu. Sanırım iddialı bir öğretmendi. Otoritesinin kaynağı sevgiyle yaklaşmak olduğu için biz öğrenciler daha iyi için çok uğraşırdık. Alçı işlerinde, karton maket yapımında eni konu usta olmuştuk. Ben üçüncü yılımda doğru dürüst bir öğretmen görüyordum ve sürekli olarak şaşıırıyordum. Nadire Hanım hiç saçmalamıyordu. Konuşması düzgündü. Çocuklara verecek cevabı her zaman vardı. Derli toplu bir güzelliği vardı. Sanırım babamla arasında gizli bir çekişme de yaşıanıyordu.

Babam da iyi yetişmiş bir öğretmendi. Bilgiliydi, araştırmacıydı, insanlara sıcak yaklaşırdı. Çocuk ruhundan iyi anlardı. Kendi çocukları gibi öğrencilerini de hoş tutardı. O yüzden ona her gün çiçek gelirdi. Ama her gün, her gün... O zamanlar çocuklar çiçekleri kendi bahçelerinden koparırlardı. Çocukların özelliği çiçekleri neredeyse dibinden koparmalarıdır. Annem bazen babama "Her gün taşıyorsun bunları. Bari saplarını biraz uzun koparmaları için uyarsana çocukları" derdi. Babam, çocuklara hak etmedikleri bir şey için uyarıcı söz söylemezdi. Babama göre aslolan çocukların öğretmenlerine çiçek

vermek isteği duymalarıydı. Çiçeğin sapının ne önemi vardı ki. Var-sın daha sonra başkasından öğrensın sapları uzun tutmayı... O yüz-den annemin sözlerini dikkate almadı.

Bir şeyi fark ediyordum. Acaba bu eskiden de böyleydi de, ben mi bilmiyordum, yoksa gitgide artırıyor muydu? Babam içki içiyordu. Bazen öğleyin de içiyordu. Herhakde şarkısız, şiirsiz içilen içkilerdi bunlar. Bir burkulma... Hissettim mi? İçmek için kızının küçük, ince sesine ihtiyaç duymuyor olması hoşuma gitmiyordu.

Bir akşamüzeri her zamanki hızlı adımlarla geldi (arkadaşları çâ-lak yürüyüşlü derlerdi):

“Çabuk hazırlanın, caddenin başında naylon araba bekliyor.”

“Bu da ne demek oluyor” demesine kalmadı annemin. Babam hemen ilk bulduğu eşyaya elini attı. Sonra ardı ardına bulduğu her şeyi karmakarışık biçimde sözüm ona toparlamaya koyuldu. Annem onun ellerini zorla tuttu:

“Ev mi tuttun?”

“Ev mi?.. Ev mi?..” diye şaşkınca sordu babam. Ev değil saraya ta-sınıyorduk. Üstelik de düşeş bir şansla...

Annem babamın bu iyimser değerdendirmelerine artık inanma-yan on beş yıllık bir eşti. Söyleniyordu. Bir yandan da paldır küldür hazırlanıyorduk...

“İnsan ev tutmadan önce karısına bir defa danışmaz mı, götürüp ona da göstermez mi? Ev temizlendi mi? Allah-ül âlem bizi götürüp bir çöplüğe bile tıkarsın sen...”

Oraya buraya koşuyorduk. Ev belki kötüydü ama daracık çıkmaz sokağımıza giremeyen koskoca(!) bir naylon araba, caddede bizi bek-liyordu. Annem niye mızıklanıyordu sanki? Eşyamızı yüklerdik, son-ra da kendi malımız gibi naylon arabanın en ucuna oturur, ayakları-mızı sallaya sallaya geçtiğimiz yollara arkadan bakardık.

Babam dışarı çıkmış, balıkçı komşularıyla onların eşlerini çocuk-larını anneme yardıma çağırmişti. Bir anda oda doldu, herkes eline geçirdiğini bohçaya hurca sepete doldurmaya, denk yapmaya girişti.

İnanılmaz ama yarım saat geçti geçmedi ki, biz yükümüzü yüklemiş üç kardeş naylon arabanın en arkasına kurulmuş, bacaklarımızı sallıyorduk. Annemle babam yürüyerek geliyorlardı.

Önce denize arkamızı dönüp Yenişehir Karakolu'na kadar gittik, tam karşısındaki caddeden –o zamanlar henüz sokaktı– sola döndük. Sağa, sola derken kendimizi yeni evin önünde bulduk. Çift kanatlı kapısıyla, alacakaranlıkta büsbütün büyük görünen bir evdi. Babam kapıyı açınca, yoğun bir küf ve çürük kokusu burnumuzu kırdı adeta. Annem her zamanki gibi haklı çıkmıştı. Ev çok uzun zaman kapalı kalmıştı ve çok kirliydi.

Hayatımızın ilk –bir saatlik zaman için de olsa– “bizim saydığımız naylon araba”sı, yükünü indirip, işini bitirmiş, gidiyordu.

Yeri tam da burası: Naylon araba neydi?

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Amerikan toplumunun kullanmayacağı, savaş artığı bir sürü malzeme *Marshall Yardımı* adı altında yoksul ülkelere dağıtılmıştı. Düz şasi üstüne genişçe tahtalar döşenmiş, düzayak şehirlerde yük taşımaya çok uygun; tek veya çift atla sürülen arabalar yapılmıştı. Marshall Yardımı'ndan gelen lastikler bu dümdüz şehirde kolayca ve gürültüsüzce yük taşınmasını sağlıyordu. Üstelik naylon arabalarla bir seferde normal bir at arabasının üç-dört katı yük kolaylıkla ve gürültüye neden olmaksızın taşınabiliyordu. İskenderunlu arabacıların buluşu... Toprak Mahsul-leri Ofisi'nin, umumi mağazaların, tüccarın ürünleri, yükleri, limandan, istasyondan taşınması gereken her türlü eşya bu organik teknolojik arabalarla ucuza taşınıyordu. Kullanımı çok kolay ve maliyeti çok ucuz olduğu için İskenderun'dan sonra Adana'da ve Mersin'de de ortaya çıkmıştı.

Benim kanımı ve bütün çocukların kanısını sorarsanız, naylon arabaların şehir taşımacılığına getirdiği kolaylıktan daha önemlisi çocuklara bedava gezme olanağı sağlamasıydı. Onları çok sevdik... Atların ayak sesleriyle boncuk ve çingiraklarından başka sesi çıkmayan bu arabaların sürücüleri bir yandan hayvanları, bir yandan da şehrin

trafiğiyle –o zamanki trafik ne ise– uğraşırken çocuk arkadan yavaşca yaklaşır, kollarını dayadıktan sonra gövdesini yukarı çekip, arabacıya arkasını dönerek oturur, araba yaylı olmadığı için arabacı bir şey hissetmez. Çoğu arabacı fark ettiğinde hoş görür, terslenen birisi çıkarsa da en şirin gülüşle gülüp “Amca...” demek yeterlidir.

Bu eve taşınmanın ve yerleşmenin hikâyesi *Islak Güneş* romanımda ayrıntılıdır.

Kimliğimin Evi

Ev ilk günlerde annemi çok yordu. Büyük bir evdi. Mutfağın yanındaki kiler derin ve karanlıktı. Orada birikmiş çerçöpü atmak aylar sürdü. Evin arka kısmındaki küçük kapalı avluyu üst katta oturanlar yıllarca çöplük olarak kullanmışlardı. Boyumuzca kir, pas ve atık birikmişti. Bu kadar pisliğe fareler tabii hücum etmişlerdi. Onların da temizlenmesi... Ah ev onlar için bir saraydı ve kim olsa sarayından ayrıлып sokaklara atmazdı kendini.

Çift kanatlı kapıdan girer girmez eşyamızı paldır küldür salonun ortasına yığıştık. Salonun taşları bunca pislikte bile gözalcıydı. Çepeçevre Akdeniz şehirlerinin hepsinin evlerini süsleyen, Romalılardan beri sahiplenilmiş –tabii o döneme göre epeyce basitleştirilmiş– desenlerle insanın gözünü alan geometrisinin ışığıydı yerdeki taşlar. İnsana sevinç ve özgüven veriyordu. Gözlerini alıp, hayaller ülkesine götürüyordu çünkü. Eve girdiğimiz anda çok duygulu ve gölgeli bir dünyanın içinde bulmuştuk kendimizi. Elektrik yoktu. Kesikti.

Alelacele bir şeyler yedik, bir yerlere yattık. Sabah puslu bir sonbahar sabahıydı herhalde. Ama bence pırıl pırıldı. Evimizin kapısını açtık. Kapının kullandığımız kanadının üst kısmındaki buzlu camlı pencerecik dışardan demirle korunuyordu ama demirlerin arasından elini sokan biri, kapıyı tutan sürgüyü çekip açabiliyordu. Tabii kapının üst penceresine elini sokacak, sonra aşağı indirip sürgüye asıla-

cak kol boyu hiçbirimizde yoktu. Kesinlikle aptal çocuklar değildik. Hele lapacı, hiç... İki kolumuzla kapı kanatlarının her birinin üstündeki geniş tutmaçlara asılıyor, kendimizi yukarı çekip, bir elle tutunurken öbür eli pencereden içeri sokabiliyorduk. Bu kadardı yapılması gereken... O sabah yarı açık bıraktığımız kapı penceresi evde oturduğumuz yirmi beş yıl süresince hemen hep açık kaldı. Bize gelen komşular, tanıdıklar, arkadaşlarımız, hatta annemin sayılarını gitgide artırdığı dilencileri bile kapının sürgüsünü çekip odalarda, mutfakta, dahası hamamda ev halkını arayabilirlerdi.

O ev çocukluğumun, ilk gençliğimin, gelişmemin, unutulmazlarımın ve baba acısının toplamıdır.

Adresi şudur:

Savaş Mahallesi, Renkli Sokak, No: 10

İSKENDERUN

SAVAŞ MAHALLESİ, RENKLİ SOKAK, NO: 10

Milli Emlak'tan Bir Lojman

Ev iki katlıydı. Üst katta oturanlar bizim sokağımıza dik olan daracık, kısacık Bülbül Sokak'tan evlerine çıkıp inerlerdi.

Sokak kapımızın iki yanında, derin zeminlerine oturup sokağı seyrettiğimiz, babamın daktilo alana kadar kâğıtlarını, belgelerini koyup oya gibi güzel elyazısıyla yazılarını yazdığı salon pencereleri vardı. Evin bütün pencereleri çift kanatlı, her kanat, kare biçimli üçer camlıydı.

Evin altı penceresi Renkli Sokak'a, iki penceresi de Bülbül Sokak'a bakardı. Salonun pencerelerinde kepenk yoktu. Öbürleri dilimli tah-tadan sağlam kepenklerle kapanıyordu. Zamanla bunların menteşeleri çarpıldı, düştü. Onarılamadı. Birer birer söküldü. Soğuk günlerin etkisini artıran yoksul zamanlarda çocuklar ısınsın diye sac sobada yakıldı. Biz nitelik ve nicelik olarak çoğaldık evde ama istemeden de olsa evi azalttık.

Zamanın ve koşulların saldırıları dışında annem evine özendi, sevdi. Zamanla, bu eve sahip olabileceğine iyiden iyiye inandı. Hatta üç buçuk para kirayla oturduğuna bakmadan, yıllardan beri eve baktığına inandığı için sahibi olmayı hakettiğini savundu durdu.

Ev, Rum kökenli bir tüccara aitti. 1935 yılında bitmiş olan evinde kısa süre oturabilmiş. Hatay'ın ilhak edilmesinin ardından orada yaşayan farklı ırktan insanlara "hakk-ı ihtiyarî" denilen bir olanak sunulmuş. Bu hakkı kullanma süresi bir yıl olarak belirlenmiş. Bu sürede isteyen Türkiye'de kalıyor, yeğlemesini öbür türlü yapan ise dilediği ülkeye gidebiliyormuş. Ev sahibinin tercihi yüzünden evine el konması akla yakın değil. Belki de kaçmak zorunda kaldığı için malları Milli Emlak'a kalmıştır. Bu biraz daha inandırıcı görünüyor.

Evin üst katı daha geniş, ferah ve alımlıydı. Orası her zaman gözde ve torpille edinilen bir yer olmuştu. Alt kat yıllarca boş kaldıktan sonra Maliye Bakanlığı kullanımını Milli Eğitim Bakanlığına bırakmıştı. Üç çocuklu ve tek maaşlı olan babama o yüzden lojman tahsis yapılmıştı. Babamın birkaç ay önce İskenderun'a atanmış olması yüzünden bu durum epey itiraza ve uğraşa yol açmıştır kuşkusuz. Haberi veren Milli Eğitim Müdürü Faruk Amca'nın uyarısı çok akılcıymış: "Hocam, Burası Türkiye, akşamdan sabaha işler değişir. Nene lazım, sen dakika sektirmeden evini taşı. Yoksa pişman olursun!"

Babamın afrası tafrası meğer o yüzdenmiş. Annem bu hikâyeyi öğrenmese de evi tanıyınca zaten yelkenleri suya indirmişti. Burayı adam edeceğinden kuşkusu yoktu. Etti de. Bizim yaşam düzeyimize ve o dönemin koşullarına göre adam olmuş dense bile, evin öyle özgün, öyle iyi düşünülmüş yanları vardı ki... Bu gün bir ev yaptırma olanağım olsa, birçok kullanım alanını ve aksamı o ev için özel yaptırılan biçimde seçeceğimden kuşku yok. Elbette daha iyisi vardır; ancak benim için daha anlamlı değildir... Belki o evdeki kadar ince düşünülmemiştir... Örneğin evin kepenklerini açık tutmayı sağlayan duvara gömülü yarım svastika biçimli tutmaçlar bile, istediğiniz zaman fırrr diye döndürebildiğiniz duvar topacına dönüşebiliyordu.

Kısaca, evdeki her şey; çocukların, gençlerin oyun veya beden eğitimleri için kullanılabilecek biçimde çift amaçlı, çok kullanımlı üretilmişti. Üstelik çok da sağlamdılar...

Renkli Sokak'ın ocukktan yana şansı açıktı. İki oyun yeri vardı: Üçyol ağzına gelen ve köşe odamızın önü, birinci ve küçük oyun yeriydi. Daha geniş sayıda oyuncu gerektiren oyunlarda sokağıımızın açıldığı meydana taşınırdık. Sonraları üyol ağzı, daha küçüklerle bırakıldı. Meydanın bir sürü avantajı vardı: Büyüktü. Birkaç grubun ayrı oyunlar oynamasına da, kalabalık oyunlar için birleşmelere de uygundu. Su içmek, yaralanmalarda yara yerini yıkamak veya eve dönmeden önce toz topraktan arınmak gerektiğinde hazır çeşmesi bulunuyordu. Fransızlar İskenderun'da beşyüz metre, bin metre arayla sokak kavşaklarına sağlam, tulumbalı su sistemi kurmuşlardı. Tulumba koluna daha ilk asıldığınızda güröl güröl akan bol ve temiz suya kavuşurdunuz. Tabii bakımsızlık yüzünden zamanla çeşmemizin suyu gitgide azalacak, sonra bir gün meydanı yapı malzemesi üretimi için kullanan biri o geniş ağızlı, örselenmez, sökölmez musluğunu bir tahta parçasıyla Türk usulü tıkayacak, daha sonra da çeşme sökölüp, herhalde demirinden faydalanmak için eritilip yok edilecekti. Ama yapsatçılar bizim büyümemize kadar oyunlara izin vermişlerdi. Bin şükran yağsın üstlerine!

Burada bir değıl birkaç arkadaş edinmiştim: Göksel, Güversel (iki kardeşiler; Göksel benim yaşımda, Güversel, ağabeyim yaşındaydı), Nadya, Maro, Aysel, Nihal. Bir aşağı, bir yukarı aynı yaşlardaydık. En çok seksek ve saymalı top oynardık. Evcilik yerine okulluk daha çekici geliyordu. Daha varlıklı olanlarla güzel olduğuna inananlar ne oynayacağımız kararlaştırılırken "Güzellik mi Çirkinlik mi" der, başka şey demezlerdi. Kurdelesı eski, giysisi solmuş, kolları öksüz koluna dönmüş olanlar ise hiçbir zaman bu oyunu önermezdi. Toplu oyunlar çok daha zevkliydi: Oğlanlar yırtıcı, kavgacı; kızlar ise mızıkçıydık. Orta yolu bulunca oyunlar çok zevkli geçerci. Herkesi yorgunluk bastığında meydanın küçük bir çıkmaz sokağı dönüştüğü açıklığın son sınırında yıkık duvarın üstüne oturur, dünya vaziyetleri hakkında konuşurduk!

Amerikalılar Geliyor

İstanbul'a Missouri gelmişti. İskenderun'a da Mississippi gelsin diye bir yıla yakın zamandan beri bekleniyordu. (Bekleyen yalnızca biz çocuklar değildik, büyükler bizden daha istekliydiler.) İkiz olduğumu duyduğumuz bu gemilerden birinden biri mutlaka gelecekti. Onların İskenderun gibi dünyanın en önemli şehirlerinden birini ziyarete gelmemeleri... Olacak şey miydi?

Savaşın ardından gelen o günlerde ülkenin coşkuyla konuştuğu konu Amerikalılardı. Bizler de ülkenin büyüklerinin ardında kalıyorduk. İnsan başkasını kendi değerleriyle düşünür. Çocuk yaşamla-rımıza bir komşu, bir arkadaş gibi giren Amerikadan ve Amerikalılardan daha önemli konumuz hiç olmadı.

Bazen pişman olunacak durumların, aşırı isteklerin ardından geldiğine inanmak için çok deneyimimiz oluşur. İstedığınız zaman değil, daha sonra gerçekleşen beklentiniz, yanılgının son sınırına kadar götürüldüğünüz için size acı verir. Amerikalılar; o günden bugüne, İskenderun Körfezi'nin altını üstünü ve İskenderun şehrinin doğal ve kültürel yapısını beş yüz yıllık Türk tarihimizde öğrenemediğimiz kadar biliyor ve bizimle oynuyorlar...

O zamanlar çocuktuk... Girdiği her yeri perişan ve ülke insanlarını birbirine düşman eden Amerikalıların, ağız ve ruhlarının plastik sakızı tüketircesine yalanla dolu olduğu, dünyada kimsenin aklına gelmiyordu. Yoğun propagandalarına göre onlar Avrupa'yı insanlık düşmanlarından kurtarmış bir millett! Bu kurtarıcılık rollerini bütün dünyaya sunmaya da hazır dılar!

Bunları henüz bilmediğimiz için Amerika'yı konuşurken kendimizden geçiyorduk ve bedava olarak dağıtılan, üstünde Newyork panaroması basılmış parlak kartpostallardan edinmiş olan iki arkadaşımıza gıpta ediyorduk. Onların evinde pikapları vardı. Kartpostal bir sürpriz armağandı ve bir şarkı kaydedilmişti: Celal İnce'nin sesinden (Celal İnce *Papatya* tangosunun bestecisiydi) öğrendiğimiz şar-

kıyı hep bir ağızdan, falsolu yahut düzgün olarak bağıra bağıra söylüyorduk:

Ammeerikaa... Ammeerikaa...

Türkleer dünya durdukçaaa...

Beraberdir seninleee...

Hürriyet savaşında...

Evet hürriyet savaşı... Şarkı, bir öngörüydü aynı zamanda. Çok yakında, bir-iki yıl sonra Kore'ye gidecek, hürriyet savaşında epey kanımızı dökecektik!

Bu evde, komşularımız gündelik yaşamımızda çok yer tuttular. Öyle yakın, öyle sıcak, öyle değişik dünyalar yaratıldı ki, akrabalarımızdan yakın hissettik onları. Çok şey paşlaştık. Yoksulluklarımızı ödünç alışlarla azalttık. Dertlere ortak olduk. Ölülerimizi gömdük birlikte, çocuklar evlendirildi, yine birlikte... Çok yakın, çok paylaşılmış, yirmi beş yılımız geçti... Bu küçücük sokakta bile, yaşamın savurduğu insanların birbirinden ilginç, anlamlı hikâyeleri vardı:

En yakın komşumuz, altlı üstlü oturduğumuz Şevket Bey Amcalardı. Şevket Özer, şehrin en iyi okulu kabul edilen Mithatpaşa İlkokulu'nun başöğretmeniydi. Kısa boylu, şişman, kahkahası bol ama arkadaş ilişkilerinde pek girişken olmayan bir insan. Onun eksikliğini eşi Raziye Hanım Teyze kapatırdı. Raziye Hanım Teyze, kısa boylu, şişman ama şişmanlığından da öte, dikkat çekecek kadar göbekli bir kadındı. Şimdi anılarımda onu gezmelik giysileri, bakımlı halleriyle değil, biçimi değişmeyen, göbeğine kadar ilikli, erkek yakalı basma giysileri, şıpıdık terlikleriyle hatırlıyorum.

Ne kolay sokağa atıverirdi kendini. Öğrendiği her lafı, duyduğu dedikoduları anneme yetiştirmek için bir bakardık aşağı inivermiş. Annemle ağız ağıza, kulak kulağa sohbetler ederlerdi. Hiç merak etmezdim, yine de öğrenirdim dedikoduları. Çocuk gibi kadınlardılar.

Onların her biri, zamanı geldiğinde hikâyeleriyle, insanlıklarıyla hayatımın merkezinde veya taşrasında çok yer tuttular.

Hayata Çıracak Olarak Atılmak

Beşinci sınıfta ne onun ne de benim istemediğimiz bir şey gerçekleşti: Babam öğretmenim oldu.

Ama... Bundan önce üçüncü sınıftan dörde geçtiğim yaz iki önemli olay yaşadık: Alsan okulun kapandığının ertesi günü gitti kendisine bir gazoz satıcısının yanında çıracılık işi buldu. Bunu iki çıkarı birleştirerek yapmıştı: Birincisi, gazozcunun yanında gazozu bolca ve bedavaya içebileceği hesabı içindeydi. İkincisi, arkadaşları gibi sorumluluk yüklenmekti... İskenderun'da yerli çocuklar çekirdekten bir sanat öğrenerek yetişirlerdi. Böylece gelecekte bir meslek olarak kabul etmeseler bile ellerinde ikinci bir beceri bulunurdu. Hiç değilse hobileri olurdu. Halkın âdetiydi: İster okutulacak olsun, ister ilkokuldan sonra öğrenimden alınsın, her çocuk mutlaka bir zanaat öğrenmek zorundaydı.

Gazozcunun yanında ne öğrenilebilir denmesin. Gazozcu hazır, şişelenmiş gazozdan çok bu şehre özgü özel gazozlar satardı. Bu gazozun içerdiği malzeme önceden hazırlanırdı ama isteğe göre lezzeti değiştirirdi: Gazozlar: Muzlu (rengi mor olurdu ve enfesti), portakallı, limonlu, şeftalili, vişneli ve karışık olarak satılırdı. Ne kadar isterse- nizi o ölçüye göre gazozcunun seyyar arabasının iki yanına yerleştirdiği tertemiz büyük şişelerden meyve suyu ekstresi bardağa konur, sonra üstüne soda sıkılırdı. Şişeni getirirsen evlere servis de yapılırdı. Gazozun tadını artıran, ölçülü soğukluğuydu. Meyve ekstreleri hazır alınmaz, her gazozcu özel formülüne göre kendi hazırlardı.

Okullar kapanır kapanmaz arkadaşlarımla çoğu aileriyle yaylaya çıkıp sokağı boşalttılar. Alsan işteydi ve bazen gece yarılarını buluyordu eve gelmesi. Bu yaşımıza kadar onunla hep birlikteydik ve tek

kişi yahut söylencelerdeki tek yumurta ikizi gibi davranırdık. Yalnız kaldım. İçim yalnız, çevrem yalnız...

Dahası vardı: Benden küçük olan kardeşimin çalışması bana dokundu. Aynı çıkarıcı mantıkla kendim için de çıraklık düşünüyordum: Aklım fikrim kumaş parçaları edinmekteydi. Bir sanat öğrenmek isteği de hayal meyal aklımdan geçmiş olabilir. Karşı komşumuz Meziyet Abla terziydi. Çırağa herkesin gereksinmesi vardı. Ustalar kendilerine gelen çocukların yanlış bir davranışı olmadıkça yanlarında şu ya da bu işi yapmalarına izin verirlerdi. Kışın burnu havada okullu çocuklar olan bizler yaz gelince başıboş köpeklere benzerdik. Yanaşırdık, yüz bulursak orası mekânımız olurdu. Nasılsa usta için para vermek diye bir sorun yoktu. Meziyet Abla'ya gittim. Beni severdi ama neredeyse tanışıklık bile göstermedi. Yanında deneyimli kızlar çalışıyordu. Onlar biçkiyi, provayı öğrenme aşamasına gelmişlerdi ama her şey öylesine ağır gerçekleşiyor, sorumluluk verilmesi öyle çok şarta şurta bağlanıyordu ki kızların nasıl olup da bu kadar sabırlı davrandıklarına şaşıyordum. Ben ve iki kız daha, hiçbir şey bilmeyenler grubundandık. Ustanın oturduğu odada çalışma hakkımız yoktu. Bitişikteki karanlık çıplak odadaydık. Burası evin mutfağı olarak kullanılıyordu. Yerleri sürekli atıklarla; kesik artığı kumaşlar, iğne, iplik mulaj kâğıdı gibi şeylerle kirlendiğinden, odaları günde birkaç kez düzene sokmak zorundaydık. İğneleri toplamak, iplikleri sarıp kullanıma hazır hale getirmek, yerlere saçılmış kumaşları toplamakla yükümlüydük. İşe yarayabilecek her kumaş veya kâğıt parçasının değeri vardı. Zaman zaman teyel ipliği üretimi de bize düşerdi. Seyrek ama sağlam dokunmuş keten kumaştan iplikler çeker, onları dizer, gevşek bir örgü yapıp teyel yapacak kızlar için hazırlardık. Biz sürfile yapıyorduk. Tatsız bir işti bu. İpek iplikle sık ve muntazam olarak ipliği biçki yerlerinin üstünden geçirerek kumaş tellerin atmasına engel olmaktı sürfile. Bundan sonra teyel yapma işine geçebilecektim. O daha da tatsız görünüyordu ama bütün gün sürfile yapmaktan o kadar bezmiştim ki, aşama sayılacak düzeye gelmeyi iple çekiyordum. Ben terzi

çırağı olurken gönlümden geçen, kumaşları ktır ktır kesmekti oysa. Her gün tozuyan kumaş parçalarını, iplikleri, iğneleri topla, bitmez provalar sırasında terzinin hemen alabileceği biçimde topluiğne uzat, sürekli “Dikkat et” uyarısı al, sonra dön ve bitmez sürfileler yap.

Gönlüm Meziyet Abla’ya kırılıp duruyordu. Oysa o güteryüzlü ve iyi bir kızdı. On sekiz yaşındaydı. Terziliği beğeniliyordu. Günün birinde bütün yürekliliğimi seferber edip karşısına çıktım: “Ben” dedim, “ne zaman elbiseye geçeceğim? Yani bileyim de ona göre...” Meziyet Abla ciddi ciddi yüzüme baktı:

“Elbisenin nesine geçmek istiyorsun?”

“Entari biçmek istiyorum. Prova yapmak istiyorum. Makine öğrenmek istiyorum.”

Gülmedi, alaya almadı: “Ondan önce senin ince işi nasıl yaptığını öğrenelim” dedi. Bana elli altmış santim boyunda beş-on parça çevrilmemiş biye verdi. Biyeler verev (kumaşın ipliği çapraza getirilerek yapılan kesim) kesilmiş ve birkaç milim kalınlığında olacak biçimde düzgünce makineye çekilmişti. Bunların bir ucu dikilecek (kolay bir iş), sonra iğne, dibinden (yani iplik takılı olan yanından) kumaşın sonuna kadar yürütülerek açık olan öbür uçtan çıkıp iğneyle birlikte yürüyen ipliğin sayesinde tersyüz edilmesi sağlanacaktı. Tersyüz işlemiyle kumaştan incecik bir kordon elde ediliyordu. Bununla giysilere türlü süsler yapılıyordu. Dilimler, çiçekler, işlemeler gibi. O günün modasıydı bu süsler. Yani 1948’in, 49’un...

Tam da hayalimdeki işti bu. İçim aydınlanarak oturdum. Yetenekle orantılı bir işe sahiptim bir haftanın sonunda. Oysa... Yetenek belki vardı ya, ustalık hiç yoktu. İğnenin ucu boyuna bir tel ipliğe giriveriyordu. Onu çıkar, bir milim daha git, yine iplik tutsun... Akşama kadar kan ter içinde bir parçayı yaptım ama tersi dönen biye, çekilmiş iplikleriyle, bozulmuşluğuyla ayakkabı bağı bile olmazdı.

Her işin ustasına saygımda, o başarısız ve yorgun günümün etkisi çoktur. Kadın emeğiyle oluşan her esere sahibinin istediği fiyatı asla tartışmadan ödememin nedeni de budur. Bence, ince işlerin us-

talarına ödediğimiz paralar ne kadar çok olursa olsun, yapanın emeğinin karşılığı değildir.

Terzilik gözümünden düşüverdi. Ayrılmak istiyordum ama beceremediğim için ayrılmış olduğum gerçeği kanıma dokunuyordu. Karanlık odaya ve sürfileme döndüğümünden beri terzi evi işkence mekânıydı. Ben hiçbir zaman Meziyet Abla gibi iyi bir terzi olamayacaktım.

Yolculuk Var... Yolculuk Var...

O sırada yazın en önemli olayından haberdar oldum: Ailenin Kafkasya'dan göç ettikten sonra Osmanlı tarafından yerleştirildiği yere, Maraş'ın, Göksun ilçesinin Çardak bucağına (biz köy diyorduk) gidiyorduk. Anneannem, babaannem, dayılarım, kuzenler vs... vs... ve soyumuzdan kalanlar hep oradaydılar.

1 Temmuz 1948 gündüzünde Kabotaj Bayramını kutladık. O bayram gününü hiç unutmadım. Denizcilerin resmi geçidi içime sevinç doldurdu. Küçük kızların geçit yapan askerlerin tümüne birden âşık olduğunu kendimden bilirim. O gün içim, önümüzden geçen levantlerin oluşturduğu takımların her birine ayrı ayrı aşkla dolmuştu.

Yalnızca kendi gemilerimizin kıyılarımızda yük ve yolcu taşıma hakkını kazandığı günü anmak, bu şehre özgü bir kutlamaya tanıklık etmek... Bana çok önemli gelmişti. (Bu, gerçekte önemsizdi demek değil. Kabotaj Bayramının anlamının kimsenin umurunda olmadığını ancak ortaokulu bitirdikten sonra, deniz kıyısından uzak yerlere gittiğimde öğrendim. İskenderun'daki bayramın coşkusu zamanla soldu. Şimdilerde zaten bizim olan hiçbir hakkı, ne deniz kıyısından, ne iç bölgelerdeki topraklardan kimselerin önemsemediği yok.)

Babam maaşını aldı. Sabaha karşı istasyondan hareket edecek trene binmek için o gün saat 9'da –yani gece 21'de– babamın “Haydi... Haydiii...”leriyle İskenderun İstasyonu'na döküldük. Üç yaş anı-

larımdaki tren yolu şimdi lokomotif, vagonlarıyla beni uzak bir yere taşıyacaktı.

O günlerin trenleri... Bir işkenceydi. Türkiye’de yeterli karayolu yoktu. O yüzden bir yerden bir yere gidişte tren kullanılırdı. Ucuzdu, çok yere uğrardı. Yine o yüzden trenler helalara varıncaya kadar dolu olurdu. Koridorlar, helalar, sahanlıklar insanlarla, onların yükleriyle, ülkenin yoksul yüzünün resmini ve kokusunun haritasını çizerlerdi. İkisi de iç paralayacak kadar solgun ve çirkindi.

Trenle Kömürler İstasyonu’na geldik. Şimdilerde galiba Nurhak diyorlar. Küçük zavallı bir istasyon. Oradan tenezzüh arabasına binildi. Biz çocuklar otomobilin yük taşınan tavanındayız. Çepeçevre yirmi santim yükseklikte bir demir parmaklık yerleştirmişler. Bir sürü insan üst üste değilse de dip dibe oturmuşuz, parmaklıkları sıkı sıkı tutmuşuz, nehir yatağı gibi çakıllı, taşlı bir yerden, bir tarladan, bir yoldan, işte öyle bir araziden gidiyoruz. Boyuna sarsılıyoruz. Kusuyorum, kusmuklarım arkaya gidiyor. Ağlıyorum. Bir kadın kolu, herhalde annemin kolu dışarı çıkıyor: “Ağlama kızım, bitti, bitiyor” diyor.

“Maraş’a geldik” dediler. Otel arıyoruz. Akşam olmuş. Caddede elektrik var ama aynı caddede deve kervanı yıkılmış, kenarda hayvanlar, insanlar yan yana yerlerde yatıyor.

1948’in Maraş’ı, öyle tozlu, karanlık, çirkin bir yer ki, midem bulanıyor.

Hayvan tersleriyle dolu sokaklarında ayaklarımız pislik içinde kalıyor. Çarşafsız kadın yok mu burada? Şehrin iç bulandıran kokusu, nereye gitseniz azalmıyor bile. Otel... Otel bu şehre uyuyor. Lambayla aydınlanan odalar, kirli duvarlar, nemin iç bulandırıcı kokusu... Maraş, irkilmeler toplamıydı. Bir yılda fazlasıyla alıştığım benim İskenderun’umda genç kızlar gecenin on birinde şortlu olarak istedikleri yerde bisikletle yahut arkadaşlarıyla gezebilirlerdi. (Şimdi benim İskenderun’umda kızlar değil, erkekler bile gezebilirlerse gezsinler bakalım. Benim İskenderun’umda çocukluğum, genç kızlığım, genç kadınlığım ve orta yaşlılığımda tek birini görmediğim çarşafli kadınlar

caddelerden, sokaklardan taşıyor artık... Bunun da bir yolculuk olduğunu fark etmediğim için duyduğum suçlulukla, yanlarından yavaşça geçip gidiyorum. Bir korkak, bir uzgörüştten yoksun olarak.)

Ertesi sabah Göksun'a giden bir kamyon bulununca hepimiz çok sevindik. Kamyon kasasında zaman zaman tekerleklerin yarısı boşlukta dönerek geçtiğimiz o eski, Maraş-Göksun'un kıyısı uçurum yolları çok ürkütücü, manzarası ise anlatılmaz ölçüde güzeldi. Bu yolculuk tam gün sürdü. Kamyon yüküyle çıkamadığı için eski köprüde indik. Bir ikizkenar üçgen gibi yükselen ve sonra müthiş bir eğimle inen Ahır Dağı'ndaki köprü, kunt yapısıyla insanı ezecekmiş gibi duran Ali Kayası, bölgenin uzak, yalnız ve milyonlarca yıldan beri dokunulmamış doğası; insanın ruhunu uçuruyor gibiydi. Yıllar sonra *Bir Göçmen Kuştı O'nun* birinci bölümünde Cevahir, oğlu Emir'i Kafkasya'dan kaçırarak, o yolu anımsayarak yazdığım mekânlardan ve yollardan geçirerek Osmanlı'ya aparacaktı...

24 saatten beri evimizin dışında, yoldaydık. Yorgunduk. Köye ne zaman varacağımız belli değildi (şimdilerde tüm yolculuk üç buçuk saat kadar sürüyor).

Göksun'da ortanca dayım Cemal Kutlu'yu tanıdım. Gezici tahsildardı. O zamanlar Maliye'nin köylüye saldıgı vergileri tahsildarlar topluyordu. Dayım çok şanslı bir adamdı. Görür görmez âşık olduğumuz bir taşıta sahipti: At... Yepyeni, farklı, heyecan verici bir dünyaya girmiştik. Evin alt katındaki ahırda, zaman zaman varlığını hatırlatan güzelim hayvan.

Çardak... Burası ailemizin tarihi için özel bir yer. Türkiye'deki yuvası. Aile tarihine daha yakından bakma sırası geldi artık. Bu bilgiyi 2003 yılında Tarih Vakfı'nın lise öğrencileri arasında açtığı yarışmada Türkiye ikincisi olan yeğenim Başar Kutlu'nun (o tarihte 17 yaşında) *KUTLU'LAR* adlı araştırmasından almak istiyorum.

Önce Başar ile ilgili küçük bir bilgi aktarayım: Başar ailenin bütün bireyleri gibi bebekliğinde bile kültürlüydü. Annesi bir yaşından itibaren ona masallar okumaya başladı. Başar'ın en sevdiği masal *Kır-*

mızı Başlıklı Kız... Ve... Günün birinde Başar her gördüğüne *Kırmızı Başlıklı Kız* masalını anlatmaya başladı. O sırada bir buçuk yaşındaydı. "Haydi kızım, bize *Kırmızı Başlıklı Kız* masalını anlat" diyordunuz; uysalca "Peki" diyor, derin bir soluk aldıktan sonra masalı anlatıyordu:

"Hav... Ham..."

KUTLU'LAR

Ailenin anısına ulaşılabilen en büyüğü, Çeçenya'da Dişniy Viedan köyünde (Avul) doğup büyüyen Mohmad oğlu Sa'ad. Doğumunun 1790'lar olduğu söyleniyor.

Sa'ad'ın kendinden küçük ve bilinen iki kardeşi var.

Biri, Betik Sadullah.

Çeçenler onu Bata olarak anıyorlar. Tolstoy'un Hacı Murat romanında Bata'dan çokça söz ediliyor. Akıllı, yiğit, güzel konuşan Bata'nın Hacı Murat'ın elçiliğini yaptığı, göçten sonra İstanbul'a yerleştiği biliniyor. Ailede İstanbul'a, Osmanlı sarayına en çok yaklaşmanın o olduğu söyleniyor. Ancak ondan yana kimlerin geldiğine ulaşmak olanağı bulunamıyor.

Diğeri Halimet Hala. Sa'ad'ın kendisine emanet ettiği 12 yaşındaki oğlu Sadık'ı güvenli topraklara ulaştıracak...

Kafkasya'dan 28 Mayıs 1865'te başlayan göçle 16 Ağustos 1865'te Osmanlı topraklarına geldiklerinde kendilerine önerilen yerleşme yeri hakkında kardeşi Bata ile fikir ayrılığına düşmüşler. İstanbul'da Bata'dan ayrılıp inebildikleri kadar güneye inip, sarp Toros dağlarının arasını yeğlemişler. Özgürlüklerine aşırı düşkünlükleri yüzünden ne düşmanın, ne Osmanlı'nın elinin kendilerine kolay uzanamayacakları yerlere...

Bugün Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesine bağlı Çardak Köyü, Halimet Nine ile birlikte gelen Çeçenlerin kurdukları bir yerleşim. Köy 1915 yılında, gelişmişliği yüzünden ilçe bile olmuş.

Çardaklı Çeçenler Birinci Dünya Savaşı sırasında yüzlerce atlı vermişler.

Kafkasya'dan Osmanlı illerine göçen Çeçenlerin önce Sivas yöresinde ayrıldıkları, güneye doğru devam edenlerin Uzunyayla'da tekrar ayrıldıkları, bir kısmının Çardak'taki iskânı yeğledikleri, diğerlerinin Mardin'e devam ettikleri bilinmekte.

Mardin'e ulaşanların bir kısmı Kızıltepe-Mardin yöresinde yerleşmiş, bazıları, onların savaşı özelliklerini kısa zamanda fark eden Arap Emirlerinin muhafızlıklarını yapmak üzere Ürdün'e kadar yollarına devam etmişler. Yurtsuz bırakıldıklarında, kafalarındaki düşünce, Şeyh Şamil gibi kutsal topraklara ulaşmakmış. Bugün Ürdün Kralının Muhafız Alayının seçkin birliklerinin Çeçen-Çerkez, Kafkas halklarından oluştuğu herkesin bildiği bir şey...

Çardak'a yerleşen Halimet Hala, Sa'ad'ın emaneti Sadık'ı ardından gelebileceğini düşündüğü suikastçılardan korumak için epey çaba harcamış. Birçok aile büyüğüyle birlikte Sadık da buralarda çoğalmayı, güçlenmeyi ve bir gün kovuldukları topraklara dönerek topraklarına kavuşmayı hayal etmişler... Ama aradan geçen yıllar, ardarda çıkan savaşlar, kıtlıklar, kıyımlar, Osmanlı'nın gitgide zayıflayıp çökmekte oluşu, yerleşti sanılan bazılarının, Çardak'tan ve Sadık'tan koparak Mardin yönüne göçmeleri sonucunu vermiş.

Sadık Çardak'ta Bakış ile evlenmiş...

Bakış bir efsane... Upuzun boylu, kına rengi saçlı, bir yumruktaki bir danayı bayıltan bir safkan Çeçen. Tasuhan, herkesin güvendiği Halimet'e, Kafkasya'dan ayrılırken minicik kız kardeşi Bakış'ı emanet etmiş... Halimet, emanetleri birbirine bağlamış. Bu evlilik bile Çeçenler'in, hayatın gereksinmelerine sade bir mantık çerçevesinde bakan zihinsel yapılarının göstergesi olmuş.

Sadık ile Bakış, kendilerinden yaşlı olanların da, sonraki kuşakların da hatırlarken saygı duydukları bir çift ve ata olmuşlar. Beş çocukları yaşamış: Halit (1878), Bata Sait (1879), Mevlid (1881), Ayşat (1883), ve Cayngız (1885).

*Soyadı Kanunu çıktığında, aile tereddütsüz Sa'ad'ın adını Türk-
çeleştirerek almış: Kutlu.*

*Dedem Selahattin Kutlu, Bata Sait Bey'in ikinci çocuğu. Baba-
annem Sabriye Kutlu, Mevlid'in ikinci çocuğu. Karı kocanın arasında
dokuz yaş var."*

Yeğenim Başar'ın kitabından aldığım kısım buraya kadar.
Çardak'ta alıştığımdan bambaşka bir kültür bulacağım.

Bir Güvercin Kadar Sevecen

Anneannemi (o zamanlar nene diyorduk) gördüğüm anda büyü-
lendim. Bana epey yaşlı gibi gelmişti. Hem yaşlı görüyordum hem de
yaşı olduğuna inanmıyordum. Yaşı yoktu, çünkü arkadaş oluverdik.
Sanırım böyle bir mantık çocuğa uyar. Şimdi hesapladığımda ellisinin
ilk yarısından fazla olamayacağı anlaşılıyor. Olsun. 10 yaşında bir ço-
cuk için beş kat yaşlı bir insan yaşlıdır. Ama o yanı hemen unuttum.
Daha önceleri evdeki parça parça konuşmalardan onun çok sıkıntılı
bir yaşamı olduğunu biliyordum. Mevlid Efendi'nin karısı olarak, en
küçüğü karnında olmak üzere beş çocukla dul kaldığında henüz yir-
mi altı yaşındaymış. Kalan; ne doğru dürüst mal, ne birikim, ne de
maaş. Bütün ülke için çok zor olan Cumhuriyet'in kuruluş yılları genç
ve çok güzel bir kadın ile onun beş çocuğuna kimbilir ne acılar ya-
şattı. Annemin, özellikle Cemal Dayımın anlattıkları yeterince acıklı
uzun bir hikâyeydi ama anneannemin bana anlattığı bir küçük anı o
dönem hakkında daha açık bir fikir verebilir:

Kış bitmiş ama Çardak'ta yayla iklimi hüküm sürdüğünden ot bile
gövermemiş. Nenem nasıl bulduysa birilerinden borç olarak bir torba
dolusu ak darı bulmuş. Ak darı hayvan yemidir. Kendisi de, çocukları
da, iki gündür ağızlarına atacak hiçbir şey bulamıyormuş. Darı tor-
basını sırtına vurmuş, değirmenin yolunu tutmuş. Değirmende sıraya

girmiş. Birinci gün geçmiş. Bir yandan aç çocuklarını merak ediyor, bir yandan kendi açlığı yüzünden ağzına acı sular geliyormuş.

Kendisi gibi bekleyen başka kadınlar nereden ne buldularsa bir iki şey çıkarmışlar. Kupkuru biraz bazlamaları da varmış. Kadınlar-dan birisi, “Gelin şunu bir salata edek de öyle yiyek” demiş. Nenem, kendisini dışarı atmış. Kimselere belli etmeden ağlamış, ağlamış. Umutsuzca değirmen dolabını gözlüyor, açlığını unutmaya çabalıyor-muş. Yanıbaşında sert, pürtüklü bir kadın eli belirmiş: Küçük bir ek-mek parçası üstüne konmuş ne olduğu belirsiz yeşilliklerle yapılmış salata kendisine uzatılıyormuş.

Dindar bir kadındı. O gün yediği salata ekmeğin cennetten gel-diğine inanmak istiyordu: “Allah’ın sunduğu nimetlerin güzelliğine şahit olmam için gönderilmişti...”

Anneannem Mevlid Efendi’yle evlendiğinde on altı yaşında. Ba-basını hiç görmemiş. En büyük üzüntüsü, onun yüzünü hatırlatacak bir anısının bile olmamasıydı.⁷ Yemen’e salınıp, bir daha kendinden haber alınamayanlardan.

Dedemin memuriyeti yüzünden epey dolaşıyorlar. Çocukların üçü o yüzden dolaştıkları yerlerde doğuyor. Annemin doğum yeri Si-vas... Dedemin genç yaşında hastalandığı anlaşıyor. Bu hastalık onu yatağa mahkûm edince; öfkeli, hırçın, küfürbaz ve sabırsız bir ada-ma dönüşüyor. Özellikle büyük oğlu olan Necmettin Dayımı kötü dö-vüyor. Küçük Necmettin babasının yatağına yanaşmamaya çalışıyor ama yedi-sekiz yaşında bir oğlanın her an tetikte durması olacak şey değil. Zaman zaman sinek gibi babasının eline düşüyor ve demir çu-bukla dövülüyor. Anlatıldığına göre dayım babasının ölüm haberini akraba ve tanıdıklara teker teker müjde sevinciyle iletiyor: “Amca be-nim babam öldü biliyor musun? Vallah öldü... Canı çıktı da öldü.”

7) Mekruh Kadınlar Mezarlığı’ndaki “Bir Varmış” hikâyesiyle, Zehir Zıkkım Hikâyeler kitabından “Tanıklar” hikâyesi.

Beş çocuklu dul, 1922’de ve izleyen yıllarda yoksul, işgal altında ve erkeksiz, hayvansız, aletsiz Anadolu’da gerçekten de yumurtanın kürkünü kırkıp yaşamaya, yaşatmaya çalışıyor.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitime büyük önem verildiği için Çardak’ta da moderen(!) okul açılması gerektiğinde en uygun mekân olarak nenemin evi seçiliyor. Alt kattaki ahıra anne ve çocuklar yerleştirse, üst kattaki dört büyük oda ve odaların ikişer ikişer açıldıkları iki koridor ile binayı boydan boya kaplayan geniş balkon ile aşağıdaki bahçe okula rahat rahat yetiyor. O zamanlar köy okulları üç sınıflı çünkü.

Anneannem okul olsun diye evini kiralayabileceğini ama bir şartının olduğunu söylüyor. Oğlanları keçi, kuzu çobanı olarak birilerinin yanına verirse hiç değilse karınlarının doyacağını hesapladığı için, çocuklarının okula yazılmamalarını, idare edilmelerini istiyor. Başöğretmen bu koşulu kabul ediyor etmesine ya, hiçbir işe yaramıyor bu anlaşma. Çocuklarının her biri ikide bir sınıfların kapısında görünüyor, gizlice içeri süzülüyor. Bu umuda da karlar yağıyor.

Üç sınıflı köy okulu Firdevs Hanım’ın bütün çocuklarına ışık oluyor. Büyük dayım okumayı öğretmen olacak kadar sürdürebiliyor ama 1929 bunalımı öbürlerinin öğrenimlerini ilerletme olanağı bırakmıyor.

Annem, on yaşında başlayabildiği okulu, giysisiz, deftersiz, kalemsiz olarak on üç yaşında bitiriyor. Emrivakiyle on dört yaşında kendini evli olarak buluyor.

Annemin evlenmesinin hikâyesi bütün akrabaların ağzını açık bırakacak bir şey: İlk kez olan bir durum. Bir Kafkas kolu olan Dişnoy’larda akrabayla evlenmek yok. Nenem ise ölen kocasının ağabeyi Sait Bey’in isteğini reddedebilecek durumda değil. Böyle bir kararı çıkış düşünülmez bile.

Bir mizansen yaratılıyor. Suç gençlere yüklenecek: “Sabriye Selahtin’e kaçtı” diye dedikodu çıkarılıyor. Babam bunu duyduğunda tatil için geldiği köy kahvesinde iskambil oynuyor. Kahvenin ortasına bomba gibi bir haber düşüyor:

“Millet duyduk duymadık demeyin, Mevlid Efendi’nin kızı Sabriye, amcaoğlu Selahattin’e kaçmış!”

“Kaçmıştır zâhir” diye dalga geçen babamla birlikte bütün kahve müşterisi kahkahayı basıyor.

Düğün Gaziantep’te büyük evde yapılıyor.

Köyde Konuklar ve Kadınlar

On bir yıldan beri annesini görmemiş olan annem içimizde en çok heyecanı çekiyordu.

Çardak’ın en görkemli sürprizi, Pilke Hanım’dı. İlk gördüğüm an, bana muhteşem göründü. Teni pembe-beyaz ve çok düzgündü. Gözlerinden acılı bir yaşam sürdüğü belli oluyordu. Biraz kısık, yeşil-ela gözleri, irice burnu, kınalı gür saçları ve tahttaki bir kraliçeymiş gibi oturduğu yamalı minderiyle görülmeye değerdi. İri yapılı oluşu ona çok yakışıyordu.

Osmanlı padişahlarının görkemli görünmeleri için üst üste giydikleri, bol ve destekli giysileri gibi o da üst üste giyiyordu giysilerini. Biraz da ondan geliyordu görünüşündeki hayranlık uyandırıcı irilik.

Bir zamanlar Cumhuriyet’in modern okulu olan evinde, en küçük oğlu Ziya Dayım ve onun eşiyle birlikte oturuyordu. Günel Yenge, ağabeyimin süt kardeşiydi. Yani olsa olsa ondan bir yaş büyüktü. Şimdi on üç yaşındaydı ve evliydi.

Nenemin otururken öyle bir duruşu, başını tutuşu, edası, konuşması vardı ki... Kaynanalık sıfatını bütün ağırlığıyla sürdürmenin zorunluluğuna inandığından bir dağ gibi kunt, sesini yükseltmeksizin değiştirmesinde uyum emri ve bakışında da insanı dikkatli olmaya yönlendirir güç taşırdı.

Burada hayatımda ilk kez köy ve Çeçen âdetleriyle karşılaştım. İki de, kadın kimliğinin ve emeğinin sömürsünün sınırların ötesine geçmesi demekti. İnsanın isyan etmemesi olanaksız! Bunun dağlardan damıtılmış nedeni kabul edilebilirdi: Erkekler sürekli silahla

savunma görevinin içindeydiler ve çoğu genç yaşta ölüyordu. Bunun yanında, Osmanlı topraklarına göç edince, katlanan bir talihsizlikle hayvancılıktan tarım toplumuna geçilmişti: Durağan, değişmez değerler kadını her yandan baskılamıştı.

Gelinin söz hakkı yoktu. Nenem gelinlerine ne kadar çok emir verdiğinin ayırında değildi. Annem hemen işe el koydu. Bu küçük yenge ne de olsa oğlunun süt kardeşiymi ve çocuktu. Ya öbürü, Cemal Dayımın eşi olan Naime Yenge? O Günel Yenge'nin ablasıydı. Olsa olsa on beş yaşında evlenmişti ve yirmi yaşına gelmeden üç oğlan annesi olmuştu.

Evin otel ve lokanta gibi işlediğini söylemek yalan değil. Konukların ikisi gidiyorsa üçü geliyordu. Ev bir dakika boş kalmıyordu. Yemek yap, bulaşık yıka, su taşı, erkeklerin eline ayağına su dök, peşkir sun, büyük küçük herkese gülyüz göster... Hayat kadınlar için, gün ağarmadan sabah namazıyla başlıyordu ve erkeklerin paşa gönlü ne zaman isterse o zaman yatakların serilmesiyle bitiyordu. Herhalde o zaman da bitmiyordu ya, benim on yaşımın gece bilgisi, sorumluluğun sürdüğünden habersizdi. Yorgunluktan kırılıyordu kadınlar. Her koğua yemek çıkarma zorunluluğu maddi yönden de aileyi yıkıyordu. Nenem hatırı sayılıp ziyaretine gelindiği için hoşnut. İyi güzel de, bir sürü işsiz güçsüz insanı beslemek neyin nesiydi? Alsan'la konuşuyorduk. Birbirimize, buraya geldiğimiz için de, sürekli burada yaşamadığımız için de hoşnut olduğumuzu söylüyorduk. Evde toplam dokuz torunduk. Çocuklar günde bir defa yemek yiyordu. Kadınları bilmiyorum. Herhalde ayaküzeri bir şeyler tıktırıyorlardı ağızlarına.

Dokuz Hayta Bir Evde

Oyundan başka şeyi düşünme zorunluluğumuz yoktu. Ara sıra kızlar aşağıdaki çeşmeden helkelerle su taşıyor, suyu evin çimen kaplı bahçesine girdiğimiz anda oraya handiyse atıveriyor, üstüne dökülen

ışıklı gökyüzünü, çevrenin koyu yeşilinin oluşturduğu gölgeli yeşil-mavi karışımı ışık dalgalarını bile seyretmeden değirmene, derelere, ceviz ve elma ormanlarına koşuyorduk. Burada yalınayaktık. Ayaklarımızı ipeksi toz çarşafalarında sürüyor, toprağın gücünü gövdelemize soğurtuyorduk. Oyunu bırakıp ekmek peynir, tahin pekmez, ya da bulursan sütlü çay ekmek gibi açlık bastırıcı şeyleri bulmak için eve koşmazsak sabah çıktığımız eve gün battıktan sonra dönüyorduk. Birden acıkmış olduğumuzu ve uykunun gövdemizden çağlayanlar gibi aktığını fark ediyorduk. Nenem ocağın üstüne asılı istenimsiyah olmuş büyük çorba tenceresine ve bizlere bakıyordu: Dokuz torun... Dokuz aç çekirge. Yalnız onlar mı? Akraba çocukları da evlerine gitmektense Pilke Nene'nin evini yeğliyorlardı. Onlar da ikinci dereceden kuzenlerdi. Yabancı mı vardı köyde? Böylece çekirge sayısının çokluğu tencerenin hacmiyle orantısız hale geliyordu. Pilke Nene koca bir tas (bu, büyük boy tencere boyutunda bir tasta) suyu o kazana boşaltıyordu. Böylece çorba ortaya geldiğinde mideleri dolduracak kadar çok ve soğuk suyla muamele edilmiş olduğu için, istendiği kadar hızlı kaşıklanacak kadar ılık oluyordu.

Ah o güzelim dövme ve yoğurtla karılmış Kafkas tarhanası ve üstünü süsleyen hepsi de yayla ürünü kekikli, naneli, tereyağın mis kokusu.

Hemen yanımızdaki evlere dağılacak çocuklar nasıl da zor sürüklerlerdi ayaklarını. Yüz bulsalar bizim kıvrıldığımız gibi kıvrılıvereceklerdi minderlere. Ama nenem bu kadarına izin vermezdi artık. Pilke Hanım'ı öpmeden yatmak olmazdı. Her torununa güzel bir söz söylerdi her gece. Bir sözü diğerine benzemez, bir dediğini de ikinci kez söylemezdi.

Ay yüzlü deyiminin bu kadar doğru resimlendiği bir başka yüz olduğunu sanmam. Yaşam onu kırmamıştı. Galiba bu biraz da kendini olayların gelişine bırakma, vazgeçme sorunu. O bırakmamıştı. İnsanı çözmüştü. Onun şefkate sonuna kadar gereksinim duyan bir

canlı olduğunu bilmişti. Bilgeliği ve saygınlığı, hatta yaşamla barışıklığı bundan geliyordu.

Öylesine haksızlığa dayanamayan bir insandı ki, haksızlık yapan kım olursa olsun ona hoşgörü göstermezdi.

Ziya Dayımın küçücük bir kızken evlendiği Günel Yenge'nin uzun süre çocuğu olmamıştı. Köyde kahvedekiler Ziya Dayımın kafasına girmişler:

"Aslan gibi adamsın Ziya Bey. Babayığitsin. Senin gibi bir adamın dölsüz kalması Allah'ın da gücüne gider..."

"Eeee, n'olacak?"

"Sana çocuk verecek bir kız alıverelim. Elini sallasan ellisi gelir."

Önce gönülsüzce hayır filan demiş Ziya Dayı. Sonra ikna(!) olmuş.

O akşam yengemi çok keyifsiz, dalgın ve gözleri yaşlı gören Pilke Hanım sormuş:

"Kız Günel, ne bu suratın, neyin var?"

Yengemin anlattıklarını dinlerken kanı beynine sıçramış. Galoşlarını çekmiş, kalın bastonunu almış, yeldir yeperek kahveye gitmiş. İçeri girmiş. Erkekler küçük dillerini yutacaklarmış neredeyse. Bir Çeçen kadını kahveye girsin!..

"Nerede o benim utanmaz oğlum, o Ziya denen"

Dayım şık mı şık, damat traşı olmuş, imam efendiyi bekliyor... Beti benzi atarak ayağa kalkmış.

Kovalamaca, kahveden eve kadar ve nenemin yetiştiği yerde inafsızca oğlunun gövdesine inen bastonuyla birlikte sürüp gitmiş. Kimsenin aylarca yüzüne bakamayan dayım, genç karısını alıp, Elbistan Tahrirat Kâtibi olarak akıllı dostlarından uzaklaşmış... Bir süre sonra da hepsi birbirinden güzel iki erkek, iki kızları olmuş.

Pilke, Çeçence *Güvercin* anlamına geliyordu. Adı elhak, neneme çok yakışıyordu.

Çardak'tan döndükten sonra annemin yemeklerini eleştirmeye, beğenmemeye başlamıştım. Kadıncağız derdimi anlamıyordu.

O özendikçe daha kötü olduğu kanısındaydım. En sonunda çözümü buldum, kendim söyledim: “Galiba senin yemeklerin, üstüne tasla soğuk su dökmediğin için kötü oluyor!” Annem güldü. Suyun çocuklara yetsin diye yemeğe konduğunu söyledi. Ona tam inanmadım. Doğru söylemiş bile olsa kanımca tam dozunda ve tadını güzelleştirmek gibi bir amacı da vardı Pilke Hanım’ın.

Avcı Babam

Babam ava meraklıydı. İyi bir avcıydı üstelik. Av malzemesi o döneme göre bayağı iyiydi sanırım. Gecenin koyu karanlığında ava çıkardı. Evsinler yapardı, gelmediği günler geceler olurdu. O küçücük gizlenme yerinde nasıl da sabırla beklerdi kimbilir.

Daha çok kuşluk vaktinde veya akşam olurken gelirdi. Av azsa kaldığı süreyi uzatırdı. Çantası taşarcasına dolu olduğunda yüzü gülerdi. Çantasını bana verirdi: Tek kızını öbür çocuklarından ayırdığını Çardak’ta av dönüşü herkesin içinde açık ediyordu. Ben çantadan keklikler, üveyikler, karatavuklar, çulluklar, yabanördekleri çıkarırdım. Ama o en besili avları avcı yeleğinin cebinde saklardı. Makara-dan boşanırmış gibi sese döndükçe uzayan bir gülüşü vardı. Keyifli, hatta daha ötesi mutluydu. Bütün kuşları toparlar, elli metre kadar ötede, aşağıdaki yayla suyunda yıkamaya giderdim. Tahta bir arkta akardı su. Biraz aşağıdaki, büyük bir ağacın gövdesinden oyulmuş yalağa dökülürdü. Sürekli dolu olan bu yalaktan taşan sular bütün çevreyi yemyeşil çimenle süslerdi. Eşeklerin ve çocukların yatıp keyif getirdiği, oğlanların zaman zaman güreş tuttuğu, kadınların temiz çamaşırları üstüne atarak mis kokulu olarak kuruttukları çimenlere... Bana yardım etmek için başka çocuklar da gelirdi; tüyleri yolmak, iç organlarını boşaltıp iyice yıkamak epey zaman alırdı. Her yanımla sırılsıklam olurdu. Sonunda kuşları ocağa vurulmaya hazır ederek eve dönerdim. Baba kız sarılırdık. Ona iltifatlar ederdim. Birlikte ava git-

neyi çok istiyordum. Yalnız kendi çocuklarını değil, isteyen akraba çocukları birer ikişer götürdü. Tüfeğini yanına almazdı çocuklarla birlikteyken. Bir tür doğa dersi gibiydi dağlara tırmanırken, ıssız, sulak yerleri dolaşırken anlattıkları.

Beş yıl sonraki aklım olsaydı, babamın onlarca hayvanı öldürüp getirmesinden sevinç duymazdım. Üç-beş yıl sonra babam avı büyük plışmanlıklar duyarak bıraktı: Evde av hayvanı beslemeye başladı.

Çardak'a giderken, gücümüz yettiğinde entarilik basmalar kestirmişti annem. Yazmalar, çamaşırlık hasseler, misafir şekeri, mendil, çay, kesmeşeker gibi anmalıklar götürmüştü. Evimize dönerken Çardak'taki bütün yakınlarımız ellerimizi kollarımızı doldurmak için yarışa girdiler. Kış sonunda perişandılar zaten. Perişanlığın daha erken gelmesi pahasına bize mısır, fasulye, nohut, bulgur, nişasta, çift çift sayarak ceviz, yağ, ve Çeçenlerin *beyrim* dedikleri, çiğ sütten yapılan bir tür çökelek (Beyrim yaylanın en güzel kokulu otlarının aromasını taşır ve çok lezzetlidir. Ne kadar sağlıklıdır? Onu bilemem.) ve nenemin eliyle hazırladığı et, maydanoz, elma, erik, vişne kuruları verdiler.

Akrabalarımızla yokluk ve savaş koşullarının zorluğu yüzünden gevşemiş olan gerçek bağı nihayet kurmuştuk. Bağ yalnızca anne tarafıyla kurulmamıştı. Zaten bir kuşak öncesinde annem de babam da aynı ailenin parçalarıydılar.

Gizem ve Hüzün

Babaannem de Çardak'taydı. Babaannem özel bir kadındı. Anlatılmaya değer: Kimliğinin belirgin özelliği sertlik olan bir kadın. Acılı bir yüzü vardı.

Sulak yerde yetişen, uzun, sedef parıltılı kamışların arasında kavrulmuş gibi duran ince, kara kamışlar vardır. Babaannem böyle bir kadındı. Kupkuruydu ve küçüktü. Hayatın rüzgârı, üstünde sert esmiş

insanlardan biriydi. Dedemle evlendikten sonra koşullar yüzünden ailesiyle ilgisi büyük ölçüde kesilmiş, üç kardeşi Çanakkale’de şehit düşmüşler, geriye ikide bir bağları kopan bir erkek kardeşi kalmıştı.

Fitnat Hanım, gözlerine belirgin biçimde sürme çekerti. Güzel olabilecek koyu, mat esmerliği, zayıf ve küçük yüzünde öyle az bir yer tutuyordu ki, karşıdakinde çözölmez bir eksiklik duygusu uyandırıyor. Saçları karaydı. Doğal mıydı bu durum yoksa boyalı mı bilmiyorum. Başına siyah krepdöşin örtüler örterdi. Evi de üstü başı da çok temizdi. Bilmiyorum, onun evine temiz demek yeterli miydi? Yaşamamış, kullanılmamış olan; sanki kitap sayfasına yazılmış gibi dokunmasız temizlikten söz ediyorum.

Ondan herkes çekiniyordu. Şimdiki kocası Devlet Mirza da çekiniyordu. Kimseye açıldığını, zayıf yanını gösterdiğini sanmam. Kalın sesliydi ve kesin kararlı yapısını ilk konuşmada anlıyordunuz. Ondan korkuyordum. Annem ona gitmem gerektiğini söylerdi. Giderdim. Bana kilitli tuttuğu çekmecelerden, küçük sandıklardan şekerler, bademler, çocukların hoşuna gidecek şeyler çıkarır verirdi. Alırdım, hoşlanırdım. Yüzümü ellerinin arasına alır, kendi yüzüne yaklaştırırdı. Bir şey söyleyecek... Bir sır; belki bir definenin sırrını açıklayacak... Öylesine bekletirdi. Sonra yüzündeki o yakınlık solardı. Bayağı solardı. Bir rengin solması gibi. Yüzümü bırakırdı. Bir gizemi mi sürdürüyordu, bir yitiğine mi benzetiyordu torununu, yoksa yaşamındaki acıları açmak mı geliyordu içinden? Anlamıyordum ki... Bir yandan da “ne kadar kalırsam az kalmamış olurum” hesapları içindeydin. Gözüm hep kapıda, hep pabucumda otururdum. Babaannem anları tedirginliğimi. Sözüünü sakınmazdı:

“Yoksa tembihli olarak mı gönderiliyorsun?”

Oysa öyle bir şey yoktu. Buna bir neden yoktu. Annem sıcak kanlı ve saygılıydı. Nenemse her zaman Fitnat Hanım’a çok itibar ederdi. Ne de olsa eltiydiler ve babaannem yıllarca evin büyük gelini olarak öncelik taşımıştı. Yine de... Eksikliğini çektiği bir şey vardı, özgüveni-

ni azaltan. Katılaştıran. Bu sevgisizlik miydi? Yahut bir türlü göstere-
mediği sevgisi mi?

Babaannemin ikinci eşinden olan kızlarının ikisi de evli, evleri
hemen bitişikteydi. Ama Fitnat Hanım yıllardan beri görmediği ço-
cuklarının hasretiyle kavrulurdu. En büyük oğlu olan Sıtkı amcam
ona hiçbir biçimde yanaşmıyordu. Annesini defterden silmişti.

1957 seçimleri sırasında büyük amcam seçimlere katılmak için
nabız yoklamaya Göksun'a kadar gelmiş ama hasta yatağındaki anne-
sının onca yalvarmalarla dolu mektuplarına karşın yirmi-otuz kilo-
metre daha yol gitmemiş, Çardak'a uğramadan geri dönmüştü. Ga-
liba bu, o bahtsız annenin en büyük kahrı oldu ve oğluna özlemini
şayıklayarak öldü gitti.

Bu sona daha zaman vardı. Boşandığı ve beş çocuğunun babası
olan Sait Bey'in hemen evlenmesine doğal bakan çocuklarının; anne-
lerinin evlenmesini bir türlü bağışlamamaları onu zehir gibi acılaştır-
mıştı. Üstelik ikinci eşinden çocuk sahibi olması suçlu gibi mahkûm
edilmesine neden olmuştu. O günün koşullarında ailesi yitmiş bir ka-
dının evlenmekten başka hiçbir çaresi olmadığını oğullar sonuna ka-
dar kabullenmediler. En ödünsüz davranan, çok düşkün olduğu ilk
gözağrısı oğlu, Sıtkı Amcamdı.

Bir becerimde babaannemin payı vardır: Onda kaldığım bir gece
arkadaşlarından birinin evinde şehriye döküldüğünü, beni de götür-
mek istediğini söyledi. "Şehriye dökmek" beni şaşırttı. Evdeki şehriye
çorbasının bir adak yüzünden ve törenle kapının önüne döküleceğini
sandım. El ele tutuşarak yola koyulduk. Belki yirmi kadın imece için
gelmiş, büyük bir odada çember biçiminde oturmuşlardı. Katı yoğ-
rulmuş bir *teşt* (çok büyük ve kalın bakır leğen) dolusu hamur getiril-
di. Birkaç kadın, önlerindeki perdahlanmış, kalın ardıç çamı tahtası
üstünde hamurdan kopardıkları küçük bir topak hamuru, sicim ka-
lınlığında kıvrım kıvrım üst üste yağılan biçimde incelttiler. Bunlar
biraz birikince öbür kadınlar getirilen ibrik ve leğenle ellerini sabun-
ladılar, kuruladılar. Verilen tertemiz peşkiri dizlerine sererek, yahut

önlerinde yere koyup küçük leğenlere, sahanlara bir ellerinden yukarı doğru çekilen ince hamurlardan, öbür ellerinin baş ve işaretparmakları arasından geçirerek küçücük, incecik arpa şehriyeleri akıttılar. Bir un değirmeni gibiydi eller. Hamur inceltenler artırıldı. Kadınların küçük kaplara döktükleri şehriyeler toplanıp bembeyaz uzun örtülere serildi. Babaannem şehriye dökmüyordu. Nasıl bir otoriter tavır, nasıl bir dik oturuş... Boyuna incecik sigaralar sarıyor, sigara içen kadınlar için biriktiriyordu. Kolay bir iş değildi, kâğıdı ziyan etmeden ama öte yandan sigara içerken tütünden çok kâğıt tadı vermeyecek oranda ince sigara sarmak... Ben kaş göz ettim. Bana sigara sarmayı öğretmişti. Tabakaya dizildiğinde duruşlarının güzelliğine bayılıyor-dum. Sıkıldığımı sanan ev sahibi bir avuç hamur uzattı: "Bununla istediğin gibi oyna, kızım..."

Ağırıma gitti. Benim becerikli bir kız olduğuma olasılık tanı-mı-yordu bunlar. Elime verdiği hamurdan önce şerit yapıp, sonra kadın-ların yaptıkları gibi ince ince şehriye döktüm... Ev sahibi hemen onla-rı elimden aldı. İbrik ve leğeni taşıyıp ellerimi kendisi yıkadı. Önüme peşkiri, küçük leğeni ve inceltilmiş hamuru getirdi. Çeçence şöyle söy-ledi: "Tevekkeli değil, nenen senden hep 'o benim deniz kızım' diye söz eder..." Evet, Pilke Hanım bana hep "benim deniz kızım" derdi.

İşi çok sevdim. Hayatımda bir daha şehriye dökme şansım olma-sa da hâlâ iyi bir dökücü olduğumu sanıyorum.

Babaannem bizi evinde konuk etmeyi istemezdi sanıyorum. Öyle olmasa babam ara sıra annesinde kalıyor olurdu. Annesine gösterdiği saygıda belirgin bir biçimsellik vardı. Belki biraz da acıyor, onun ka-derinden rahatsızlık duyuyordu:

Babaannem dedemle öyle şiddetli kavgalar edermiş ki, evin ça-lışanları, çocuklar, kaçacak delik ararlarmış. Dedem günün birin-de köz dolu mangalı karısının başından aşağı boşaltmış. Saçları ve bazı yerleri yanmış olmalı ama gık bile dememiş. Üstüne kuma ge-tirildiğinde kıyametleri koparmış. Galiba kumasına çok işkence et-miş. Dedem onu üçten dokuza boşamış. Kılı bile kıpırdamadan çe-

kip gitmeye kalkışmış. Oysa en küçüğü dört yaşında olmak üzere beş çocuk annesiymiş. Geri dönmek zorunda kalmış. Hülleyi ikisi de reddetmişler ve babaannem çocuklarının bakıcısı olarak bir süre daha eski kocasının evinde ve kumasının korumasında kalmış. Daha sonra, evdeki havaya dayanamadığı için, bir daha dönmemesiye evini terk etmiş.

Gidecek hiçbir yeri yokmuş. Tek tanıdıkları, boşandığı kocasının yetiştiği köydeymiş. Çardak'ta. Orada, bu burnu havada, sözünü sakınmasız söyleyen hırçın kadınla epey evlenmek isteyen olmuş. Kocasıyla kuma yüzünden kavga eden, evini terk eden Fitnat Hanım, Devlet Mirza adındaki (eskilerin insan-ı kâmil dedikleri türden bir insandı Devlet Mirza) bir adama ikinci eş olarak varmış. Kumalıktan nefret etmesine karşın kuma olarak gitmesi sanırım onu derinden incitmişti. Ondan olan iki kızı Münire ve Nihal'e yalnızca halam sahip çıkıyordu. Oğullar annelerine onursal bir kırgınlık duyuyorlardı. Babam kimseyi kırmak istemese de uzak duruşunu çok belli ediyordu.

Çocukluğun Rüya Tepeleri

Çardak'ta yaşamım boyunca unutmayacağım bir cenneti tanıdım. Şimdi yok. Bir zamanlar güzellikler yaşama olanağı bulurken şimdi gelir ve kâr her şeyin önüne geçiyor ve güzel her şeyi silip süpürüyor.

Sözünü ettiğim yer teyzemlerin su diyarı olan çayırları. Meyilli bir toprak parçasıydı. Adı *P'siğ Böğr... Kedi Göğsü* anlamında. Fırlı yeşili otların arasından sular sızardı. Bütün vadi, yeryüzüne yaygınca ve incecikten dağılan bir kaynaktı. Böyle şeyi görmeden hayal etmek olanaksız... Çocuk elimizin parmaklarını birleştirip toprağa kolayca daldırdığımızda çıkan bir avuç çimenli toprağın bıraktığı küçücük oyukta hemen bir göze kaynamaya başlardı. Mis gibi

bir suydı bizlere kendini sunan. Kollarımızı bedenimize sarıyor, Böğr'ün en üstünden kendimizi bırakıp yuvarlanmaya başlıyorduk. Aşağı indiğimizde giysilerimiz ve gövdemiz sızan sularla ıslanmış oluyor, giysiyle banyo yapmış gibi görünüyorduk. O zaman güneşe bakan bu güzelim çayirlara oturup kurumayı bekliyorduk. Bir yerimiz dışında her yanımız hemen kuruyordu. Kimse ıslak yerinden yakınmıyordu. Başkalarını da kambur etmesi için şeytanla pazarlık yapan kamburlardandık. Bizimle alay edilse bile biz de başkasına "Altına çiş yapmışsın" diyorduk ya... Bu keyif yeterliydi. P'si Böğr yalnızca insan yüreğindeki sevgiyi çoğaltmak için bile kaynaktı. Böylesi yerlere aşk duyulurdu: Sevinci sürekli kılmak, hayatın bize sunduğu armağanları algılamak için...

Bir Cennete İnansaydım, Cennet Orası Gibi Olurdu

Teyzem hayvanları için yaylaya çıkardı. Kıl çadır kurulurdu. Yayla yerinin çevresi bakımlı armut ağaçları ve kendiliğinden yetişen ahlatlarla doluydu. Büyük çadırın tam önünde üç tane dev kavak ağacı... Başka ağaçları korkutacak kadar iri ağaçlardı onlar. Sanki başka bir dünyanın başka coğrafyasından düşmüş sonra yekinmiş ağaçlardı...

Yaylalar dağların ortasında oluşmuş dar veya geniş platolarda olur. Rüzgârı ve yıldızı bol yerlerdir. Gündüz sıcağında binbir çiçeğin kokusunu getiren rüzgâr geceleri soğuğu taşırdı. Ama ne soğuk. Boyuna çişimizi getiren; çadırdan çıkmaktan korktuğumuz için bizi son âna kadar kıvrandıran soğuk. Sonunda çıkardık. Işık yoktu. Gerçi teyzem lamba da getirirdi ama fener de lamba da ender yakılırdı. Kadınlar için yayla yaşamı müthiş bir yorgunluk olduğu için onlar akşam yemeğini yer yemez, geceleri yere açılıp sabahları toplanan yataklarına devrilirlerdi.

Yattıkları anda uykuların derinliğine düşüveren kadınların tembihleri, azarları bittiği için biz çocuklara konuşma özgürlüğü akşamları başlardı. Sıkı sıkı sarındığımız yorganlarda yıldızları gözlerdik. Ağabeyimin sınırsız hayal gücü masal gibi uzay hikâyeleri yaratırdı. Hemen o anda oluşan hikâyelerdi bunlar. Alsan ve ben zaten dinleme, yapma, katılma yahut uzlaşma yönünden onun emr-i kumandanı altındaydık. Anlattıklarıyla bütün kuzenler arasında hayran olunacak kimlik kazanmıştı. Alsan ile ben de “Kel kız komşu kızının saçıyla övünür” meseline onunla övünürdük.

Ağabeyim nenemin en büyük, babaannemin ise ilk erkek torunuydu. Oyunların lideri, kararların mutlak yönlendiricisi oydu. Çevresindeki sekiz kardeş ve kuzene (sonraki yıllarda sayı 16 olacaktı) ve daha uzak kuzenlerle başka çocuklara buyruklar yağdırmaktan hoşnuttu. Hatta ortaokula geçmiş olduğu için köylü kızlar arasında neredeyse *dogdoğuş* adayıydı. (Bu sözcük Çeçence bir tür flört anlamına gelir. Bu flört yalnızca söz ve işaretle yaşanır ve en tutucu aileler bile gençlerin bu hakkına saygı göstermek zorundadır. Dogdoğuşun taraflarına *kaşen* denir. “Ben filanın kaşeniyim” sözünde ayıplanacak, eleştirilecek hiçbir şey yoktur.) O aday sayılsa da kendisinin bundan haberi yoktu ve şimdilik oğlanlarla delicesine gözüpек ve atak savaş oyunları oynamayı yeğliyordu. Yayla buna çok uygundu. Sonsuz genişlikte mekânlar, insanların yaklaşması değil, görmesi bile ender olabilen تنها ve geniş bir dünya vardı.

Akşam olurken inekler koyunlar keçiler ardı ardına dönerdi. Büyük çocuklar karanlığın iyice basmasından önceki son oyunları oynamak amacıyla uzaklara kaçarken; daha küçük olanlar annelere, abalara, ninelere yardım etmek için eğlence beklentisiyle sürekli dağılan kafalarını toparlamadan her yere, her işe koşturur ama çoğu işi yanlış ve eksik yaparlardı. Hayvanları ağıla almak, süt helkesi, oturak yetiştirmek... Sağılacak hayvanların memelerini yıkamak için su, yahut silmek için temiz bezler koşturmak, sağılan sütleri bacaklarına çarptırarak çadıra taşıyıp büyük kazanın içine boşaltmak... İşti bunlar. Güneş dünya-

yı kızıla, dağ gölgeleri mora boyamaya çalışırken, ağaçlar siyahlaşmaya koyulurdu. Sular nereden bulduğu belirsiz gümüş ışıklarını takınırdı. Yaşamak ile ölmek arasında ne korku kalırdı, ne güzellik farkı.

Aşağıda oğlanlar tek kollu tahterevalliye (*zarzık*) karın üstü abanmış, bir yandan döner, bir yandan yükselip alçalırken kahkahalar atarlardı. Kızlar (teyzemin 5 yaşındaki kızı Mürüvvet ile 10 yaşındaki ben) beli kopacak kadar ağrıyan, sabahtan akşama kadar inanılmayacak kadar iş kotaran teyzemi, günün son uğraşlarından kurtarmak için didinir dururduk.

Sütler sabaha kadar bekleyecek, sabah sütü sağılıp hayvanlar meraya salındıktan sonra kaynatılacaktı.

Ondan önce akşam yemeği hazırlanmalıydı. Bir bulgur pilavı, yanında uzaktaki aydedemiz kadar kocaman bir tavaya kırılmış yumurtalar... Bütün hayvanlar uyumuş olurdu. Köpekler gölgelerde büyümeye başlardı. Kendi gölgelerinin iriliğini görünce seslerini kalınlaştırıp tavırlarını sertleştiren köpekler. Küsmüş gibi sert bakan, başını okşadığınız anda eriyiveren kocaman yürekli çoban köpekleriydi. Bunun bizlere yöneltilmiş özel duyguları olduğunu, başkasına acımayacaklarını biliyorduk. Kapının kilitlenmesinden, her yerin sıkıca kapanmasından daha emin olarak, kapısı olmayan geniş kıl çadırdı, hatta istersek dışarıda yatabilirdik. Öyle güvenceli bir gece açarlardı önümüze.

Çadırın önündeki üç kavak bana hiç ölmezmiş gibi geliyordu. Her zaman teyzeme yalvarırdım: "O ağaçları kesmezler değil mi? Sen onları korursun..." Söz verirdi.

Hayatın gereksinmelerinin hele çocukların öğrenim çağları geldiğinde sözlerden daha zorlayıcı olduğunu elbette bilirim. Teyzem ağlayarak o ağaçları kestirip kerestesini satmak zorunda kaldıklarını söylediğinde, yaylanın ağaçsız kaldığına inanmadım. Üniversiteye başladığımın ikinci yılında ağaçları yok olduğu için çirkin, eski ve sevimsiz görünen çadırın çıplaklığını görünce yayladan geri döndüm. İyi etmiştim. Ağaçların yokluğuna ilişkin çirkin görüntü anılarıma

gırmeyi başaramadı. Eskiden onların önündeki dar yatakta akan yıldıırım hızındaki deli su azaldığı için, hızını kaybetmişti. Artık ağaçsız bir eski ülkeydi oralar. Bu gerçekleri gözümle gördüm. Yine de... Bugün, o gördüklerimden daha çok inandığım şey şu: Bazı güçlü aşklar, sevgilinin ölümünden sonra da sürebilir.

O su... Bir kanaldan akar gibi derin yatağında akan su, *Bir Göçmen Kuştı O'da*, Cevahir'in Batu'dan kurtulmak için kendini ölüme bırakmaya kalkıştığı sudur. Sonraki sevişme, platonun tepeye doğru yükseldiği tarafta ve kıl çadırın kurulduğu yerde gerçekleşmiş olsa gerektir.

Oralarda denemediğimiz bir şey kalmasın istiyorduk. Her şeyin tadına bakıyorduk. Her yana bakıyorduk, her değişik yeri kazıyorduk. Yaşlı ahlat ağaçlarının yarısı oyuk gövdelerinde besledikleri kuru mantarları topluyor, kav ve çakmakla ateş yakmaya çalışıyorduk.

Teyzem, koca kafalı Alsan'ı yanıbaşından hiç ayırmıyordu. Oysa ben onun süt kızıydım. Annem benim hemen üstüme hamile kalınca sütü beni hasta etmişti. O sırada büyük oğlu Nihat'ı doğuran teyzem, hastalıklı, sıska, sürekli vızıldayan, kedi yavrusu gibi huysuzlanan kızı görünce alıp evine götürmüştü. Üç ay kadar emzirdikten sonra ay parçası gibi suratla çekilmiş fotoğraflarım, teyzemin doyurup sağalttığı Ayla fotoğraflarıdır.

O günlerde sevgilisi Alsan'dı. Çalçaneydi Alsan. İnsanları güldürmekten hoşlanırdı. Bir de... Ağzı gevşekti. Teyzem bir defasında, "Hayatınız nasıl? Şehirde yaşamakta zorluk çekiyor musunuz?" diye sormuştu. Alsan içtenlikle yanıtlamıştı: "Doğrusunu istersen teyze, şu annemle babam olmasa bizler gül gibi geçinip gideriz. Ama babamın içkisi, sigarası, dergi ve kitapları, annemin sigarası ve oyunu işimizi zorlaştırıyor. Onlar olmasa bize bu maaş rahatça yeterdi!"

Evdeki Yeni Konuklarımız

Okullar açıldıktan sonra Çardak'tan dönebildik. Evimize ardı ardına iki konuk geldi. Çabucak kaynaştık. Onlar konukluklarını unutup evin bireyleri arasındaki yerlerini aldılar.

İlk gelen, beyazı bol bir tekir kedi idi. Tüyleri uzundu, kendini galiba büyük bir hanedanın prenseslerinden (yoksa prensi mi demeli?) biri sanıyordu. Öyle burnu yukarda, öyle hırçın, kaprisli bir yaratıktı ki okşamak için el uzatsak patayı yerdik. Arkamızı dönsek avaz avaz bağırırdı. Efendimize sırt dönmek de ne demek oluyordu!

Babam kedimizin adını Vişinski olarak tebliğ etti. Biz öğrendik, hatta onu sevmeyi bile öğrendik ama mahallede hiç kimse Vişinski'nin adını tam olarak öğrenemedi. "Vişiki" olup çıktı o dönemin saygın Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanının adını taşıyan kedimiz.

Gecenin birinde, babam bayağı sarhoş olarak eve geldi. O günlerde boyuna Amerikan gemileri gelip gidiyordu İskenderun'a. Gelenler de kaymakamla ve ilce erkânıyla mutlaka ilişki kuruyorlar, onları gemilerine davet edip *koktel parti* diye *bir şey* veriyorlardı. Babam bize niye *koktel parti* getirmiyor diye meraktaydık. Bir dahaki sefere onu bize de göstermesini, mümkünse vermesini, arkadaşlarımıza caka satacağımızı söyledikçe (o günlerde hava atma diye bir deyim yoktu; ancak caka satar, yahut gösteriş yapardınız) gülüyordu.

Koktel parti dediğimiz şeyin ayakta ve çoklukla karıştırılmış içkilerin içildiği bir toplantı olduğunu öğrendik. Karıştırılan içkilere horoz kuyruğu anlamına gelen *kokteyl* dediklerini de. Onların her gelişinde uzakta demirleyen gemilerine alıştık. Küçücük, kısacık iskelemizden kalkan, oraya gelen motorlara da... Her seferinde törenle karşılanmalarını doğal, iskeleye WELCOME yazılı afişin yeniden, yeniden gerilmesini olağan bulduk.

Babamın ağzının ölmüş tahtakurusu gibi kokmasına bile alıştık. Babam bir yandan da gazeteciydi ya, önemli haberleri yerinde izlemekle yükümlüydü.

İşte sarhoş gelip bizleri uyandırdığı gece hepimizi karşısında hıyaaya dizdi. Arkamızda annem homur homur homurdanıyor, “Bu alkolik adam yüzünden çocuklarım uykusuz kalıyor” diye yakınıyordu. Babam hoşnuttu. Öyle zamanlarda annem ne derse desin duymazdan gelirdi: “Hanginiz bunu ister?” dedi ve koynunda sakladığı küçücük altın renkli yumağı çıkardı!

Allahım! Neydi bu? Dünyanın en güzel eniğiydi... Gözleri daha yeni açılmış. Öyle küçük ki, babamın eğninde bile uykuya dalmış... Hepimiz atıldık. Ağabeyim kaptı. Yumak onun koynuna sokulup uyunmasını sürdürdü.

Biz sabaha kadar ona konacak adı tartıştık. Babam sabah hiçbirimizi dinlemedi ve köpeğin adını tebliğ etti: *Viski!*

İmparator mu, imparatoriçe mi ne kesilmiş olan Vişinski’yi kim tutar? Hepimiz hayatımızın merkezine Viski’yi yerleştirdik.

Alsan’ın üçüncü, benim dördüncü, ağabeyimin altıncı sınıfı ile mahalledeki çocukların tümünün boş zamanları Viski ile geçti.

Viski bir şiirdi. Şeker, bal... Sevgi dolu, özverili oyuncu, akrobat... Gradomuz inanılmaz biçimde yükseldi.

Viski babamla birlikte evden çıkıyor, onu biraz geçirdikten sonra Alsan’la beni okula getiriyor, sonra kapıda bekliyordu. Biz içeri girerken eve dönmesi için sıkı sıkı tembihliyorduk. İlk teneffüste Viski’nin çocuklarla birlikte o yana, bu yana koşup durduğunu görüyorduk. Bizlerle göz göze gelmiyor, seslendiğimizde duymazdan geliyordu.

Öğlen birlikte eve gidiyorduk. Öğleden sonra evde kalıyordu. Anneye de yüz vermeli, sırnaşmalı değil mi? Yiyecek sorununun çözümleyicisi o. Viski, her türden çıkarcılığı becerecek –bu sözüm iftira... Herkesin gönlünü almayı bilecek– zekâya sahipti.

Viski’yle tam yıl bile birlikte olamadık. Her dönemde hayvan düşmanıdır belediyeler. Belediyelerin düşmanlıkları esastır da tartışılması gereken düşmanlık duygusunun hangisinde daha çok olduğu. Viski aşılı, tasmalı bir hayvandı. Onu tüfekle vurmadılar. Zehirli etle acılar çektirerek yok ettiler.

Acımız geçmedi desem belki inanmayan olabilir. Olsun. Ben hâlâ neredeyse altmış yıl öncesinde kalmış olan bu haksız ölüme yaranırım.

Islak Güneş'te onun ölümünü anlatırken hıçkıra hıçkıra ağlıyordum:

Viski zehirlendi.

Meydanın Marangozlar Çarşısına açılan ağzında bulduğu Viski'nin kısa bacaklı küt gövdesini Alkan kucaklayarak eve getirdi. Alkan'ın gözünden akan yaşlar, Viski'nin gittikçe daha çok köpüren ağzının çevresine yayılmış ak köpükleri yıkıyordu. Salona, halının üstüne koydu Viski'yi Alkan. Ondan sonra sönmüş bir mum ucundan çıkan duman dalgaları gibi küçükten başlayan telaş, giderek evi sardı, koşuşturmalar, uğraşmalar, tayfun gibi hızlandı, yoğunlaştı, yükseldi.

Viski'nin daha gece bastırmadan katılasmaya başlayan gövdesinin yalan söylediğine inanıyordu çocuklar. Hepsi gece defalarca kalkıp, soğuyan her organını ayrı ayrı elleyerek, başlayan bir ısınmayı aradılar. Katılasmayı önlemek için bir ara Alkan Viski'nin ön ayaklarını hızlı hızlı salladı.

O gövdeyi yattığı yerden almak kolaydı, halıyı gözlerinden ipelik gibi yaş akıta akıta Nazmiye Hanım'ın silmesi kolaydı. Meydanın bir köşesine keserle çukur açmak, başında ağlayan bir sürü çocukla Viski'yi o çukura gömmek, başına bir tuğla parçası koymak da... Bunlar ne kadar zor görünse, kolaydı, anlaşıldı...

Anlaşıldı, çünkü günlerce beklemek geldi ardından. Günlerce beklemek, kulakları dikmek bir çatırtıya, rüzgârın sesini kapıya gelmiş bir köpeğin iniltisi sanmak, yağmuru haber veren ilk damlaları ayak sesine benzetmek, aynı renkteki her köpeği Viski sanmak, rengi biçimi ona benzemeyen her köpeğe kızmak, aşağılamak, giderek yaşayan, sokaklarda dolaşan, çocukların ardından koşan her köpeği kıskanmak... Biz, binbir oyunun beklediği meydana koşarken, hepimizden daha hızlı koşabilen bir hayvanın yalnızca sevgisinden do-

layı, çevremizde dolaşarak bizi beklemesi, beklerken sonsuz bir hoş-
görüyle kuyruğunu sallaması, ardımızdan gelmesi, salt onun gelişi
yüzünden, iki düzine çocuğun oyunlarını bozması, onun çocukları
görünce kuyruğunu sallayarak sevincini göstermesi, karşısına çöme-
len çocukların ellerini, yüzlerini yalaması, gel denince gelmesi, git
denince önce yalvararak bakması, sonra, asık bir çocuk yüzünü bile
rvrenin en önemli duygu anlatımı ve en saygıdeğer kararı olarak ka-
hullenmesi, kuyruğunu bacaklarının arasına kıştırarak, yine de ara
ıra dönüp, bağışlanacağını umarak, gönlünü gözlerindeki ıslak pa-
rılıya yansıtarak, ağlamaklı bakışlarla beklemesi ve yine "gel!" diye
çağrılacağı ânı gözlemesi...

*Bir köpeğin, bir çocuğun yaşadığı ve öğrendiği bilgi ve duygulara
neler ekleyebileceğini hangi büyük bilebilir?*

*Viski, Sait Bey'le Nazmiye Hanım'ın üç büyük çocuğu için yıllar
yılı beklendi yine de.*

Başka Türlü Bir Öğretmen

Okullar başladığında ilkokul son sınıfa yeni bir öğretmenle baş-
ladım: Babamla...

Bu niye böyle oldu, bilmiyorum. İki beşinci sınıf vardı ama ben
kendimi babamın sınıfında buldum. Öğretmenimle arasında bir çe-
kişme oldu diyemeyeceğim. Çünkü ailece görüşülüyordu ve öğretme-
nimle eşini seviyorlardı.

Hoşuma gitmiyordu babamın öğretmenim olması. Yurt Bilgisi
dersinde madeni paraların İsmet İnönü'nün kakası olduğunu baba-
mın söylediğini anlatmak için parmak kaldırıyordum. Bana söz ver-
miyordu. Hastalıkları işlerken, annemin ağzından bir sabah kan gel-
diğini söylemek istiyordum. O zaman da söz vermiyordu. Cevabını
bildiğim soruların cevaplarını benden almak istemiyor gibiydi.

Sonraları alıştım. Zaten çok farklı bir öğretmendi. Hem çocukları, hem de velilerini şaşırtıp duruyordu.

Buharın gücünü öğretmek için yapılacak deneye gerekli Primus gazocağını ben evden getiriyordum. Bir çocuğa tencere getirmesini tembihliyordu. Tencerenin kapağını (o zaman düdüklü tencere diye bir şey yoktu) hamurla sıvıyor, suyu kaynatıyorduk. Kapağını birden açınca, hemen üstte tuttuğumuz pervaneler fırrr diye dönüyordu.

Kuvvet x kuvvet kolu = Yük x yük kolu kanununu öğretmek için bütün sınıfı bahçeye çıkarıyordu; ve mancınık yapıyorduk.

O yıl neler öğrenmedik ki... Günlerce bütün dersleri kestik... Kocaman bir balon yaptık ve balonu okul bahçesinde uçurduk. Ama bütün çocuklar balonu yapmakla uğraşırken boyuna bize bir şeyler anlatıyor, sorular soruyordu. Meğer o sırada programı da sürdürüyormuşuz.

Ebrû yapmasını öğrendik. Sandalet yapmasını öğrendik. Roma sandaleti... Altı espadril gibi sicimle örülüyor, üstü kordonla oluşturulan bağcıklı ayakkabı oluyordu.

Sepet örmeyi öğrendik. Hasır ördük. Kutu yaptık. Kıl testere kullanmayı, origamiyi (o zamanlar bu adı bilmiyorduk, kâğıt katlamacaydı bizim yaptığımız), pul defteri yapmayı, sazlardan kâğıt üretmeyi, hatta elma şekeri yapmayı sınıfta öğrendik.

En önemlisi İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ydi. O yıl (1949) Türkiye tarafından kabul edildi ve yayımlandı. Bu bildirgenin bütün maddelerini uzun uzun anlattı, bize iyice hazmettirdi. Sonra defterlerimize yazdırdı. Bunun ne kadar büyük bir eğitim etkisi olduğunu çokook uzun yıllar sonra anlayacaktım... Anlayacaktık öğrencileri olarak.

Bu arada bayramlarda konuşmaları ben yapıyor, şiirleri ben okuyordum.

İlk defa özgün kimlik kazanmayı başarmıştım:

Siyasal tavrımı o yıl koydum: 14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılan seçimlerin sonucunda Demokrat Parti seçimleri kazandı. İsmet Paşa

dönemi sona erdi. Hemen herkes bayram yaptı. Ben siyasal tavrımı ağlayarak açıkladım.

Kitap okuma iznim çıktı. Annemin, “Keşke izin vermeseydik kız Cadı...” diye yakınmaları da bu izinle birlikte başladı. Kitapların içine düşmeye başladım. Hep yaşımdan büyük kitapları okuyordum ama bana ancak yetiyordu. Yaşımın kitapları ne demekti? İnunun Tom Sawyer’ın *Serüvenleri*’ni de, Tolstoy’un *Harp ve Sulh*’unu da, Dostoyevsky’nin *Ecinniler*’ini de, *Amber* adlı macera romanını da, *İki Sene Mektep Tatili*’ni de ardı ardına niye okumasındı ki?

Dünyaya Yeni Bir Merhaba

Evde büyük değişimler vardı. Şimdiye kadar hiç görüp duymadığımız bir şeyi yaşıyorduk: Annemin karnı büyüyor, sürekli olarak yalnızca karın kısmından şişmanlıyordu. Bunun ne anlama geldiğini elbette biliyorduk ya, bize olacak şey gibi gelmiyordu.

Bir gün sofrada haber verildi: Bir kardeşimiz daha olacaktı... Uzun süre saklanmasının nedeni annemin doğurmak istememesiydi... Kendini çok yaşlı buluyor, bu yaştan sonra çocuk doğurmanın ayıp olduğuna inanıyordu. Ama babam onu kandırmıştı: “İyi düşün Sabriye... Çocuklar artık büyüyor. Hepsi birden çekip gidecekler. Yaşlı günlerimizde bir gönül şenliğimizin bulunması fena şey mi?”

Yaşlı günleri... Annem 31, babam 40 yaşındaydı.

Ağabeyim; “Yaşasın” diye bağırdı. “Bir aslan parçası oğlan geliyor!”

“Eğer kız değilse, karnına geri girsin!” diye kimliksel tercihim anneme duyurdum.

Evin büyük oğluyla kız ters düşmüştü. Tartışmalar gırıyordu. Alınun ara bulmaya çalışıyordu. Aslında o galiba hiç istemiyordu, çünkü dama atılacak diye pabucunun derdine düşmüştü. Pabucu en önce dama atılan ağabeyim de, ben de, onun pabucunun dama atılmasını

dan hoşnut olacaktık. Ne de olsa onun kamburunu da... Biz görecektik... Öyle ya.

Bebek doğmadan uğurlu geldi. Bu kocaman üç odası, büyük bir salonu, kileri, mutfak, hamamı ve küçük de olsa iç avlusu olan evde az eşya ile yaşıyorduk. Karaağaç işi, masif tahtadan, yalnızca oturma yerinde küçük bir dökdörtgen kumaş minderli kısım olan altı koltuk—desem yalan, demesem yanlış; çünkü onlara koltuk diyorduk— bir oda takımı alabildiğimizde, arkadaşlarım günlerce gelip yeni takımımızı seyrettiler. Böylece, annemin karnı iyice büyümeye başladığında evimizin artık bir misafir odası vardı. Beyaz taşlı dediğimiz en baştaki odayı şimdilik boş tutuyorduk. Hepimiz köşe odada kalıyorduk. Annemle babamın yattıkları her yeri dökülen karyola vardı odada. Kışları, babamın bir sonraki günü düşünmeden sıcaklığı neredeyse elli dereceye yükseltmeye çalışan odun atma gayretine uyum sağlamaya çalışan sac sobamız, benim yattığım uyduruk bir sedirimiz ve ağabeyimle Alsan'ın birlikte yattıkları babamın askerlik karyolası bu büyük odayı dolduruyordu. Odada yeterince perdemiz olmadığından Bülbül Sokak'a bakan iki pencerenin kepenklerini sürekli kapalı tutuyorduk.

Yerde Antep kilimi vardı. Bu çok güzel desenli, binbir renkli büyük kilim, hangi ayak değse toparlanıyor, bir yığına dönüşüyordu. Düz taştan ince kilim... Annemin de bazı konularda bilgi ve deneyimi yoktu. Yoksulluk çekmiş ve çocukken evlenmiş bir kızcağızdı. Evlendikten sonra, sorumlulukları öylesine hücum etmişti ki üstüne, bazı şeyleri düşünmeyi öğrenmeye belki de hiç zaman bulamamıştı. Sonradan bir hasır edinildi de kilim yerinde ara sıra durur oldu.

Sokak kapısının iki yanındaki pencerelere sırtını vermiş iki divanımız vardı salonda. Evin arka kısmındaki mutfak, hamam ve avluya giden koridorun hemen yanında bir yemek masamız vardı. Kötü bir masaydı ama üstüne gözalcı muşambalar sererdi annem. Onlar solup aşınınca yeni bir muşamba örtülürdü. Dört sandalyemiz masaya oturduğumuzda birimizi açıktan bırakıyordu. Ağabeyime misafir odasından bir koltuk çekme hakkı verilmişti ister istemez. Bu öyle ayrı-

calıklı görünüyordu ki gözlerine, evdeki kızla küçük oğlan kıskançlıktan çatlıyor ama gıklarını çıkaramıyorlardı. Alsan'la okula giderken ve gelirken bunu konuşuyorduk. Biz o koltuklara dikkatli otururduk. Yemeklerimizi dökmemek için çaba harcardık. Hem Alsan'ın pabucunun dama atılacağı günlerde ona bir güzellik yapılması gerekirdi. Dahası... Evin tek kızına da yapılmalıydı bu. Hatta anneyle baba da koltuklara oturarak yemek yemeliydiler. Düşünen kim, anlayan kimdi?

Ders yılı bitti. Yaz geldi. Annemin karnı çok büyüdü. Havanın ıncıklığı yüzünden boyuna yerde yatmak istiyordu. Babam onu azarlıyordu. Annem ağlıyordu. Her akşam birlikte yürüyüşe çıkıyorlardı. Her seferinde annem ağlayarak dönüyordu. Çünkü yol boyunca gördüğü her çeşmeye elini dayamak ve su içmek istiyordu. Babacığım birinciye olur diyordu... Hatta ikinciye de... Ama her köşedeki her musluğa yapışmasına da kızılıyordu.

Babama hak vermek hoşumuza gidiyordu. Annemizin karnında yeni bir çocuk taşımalarının intikamını böylece aldığımızı düşünüyorduk.

Babam, annemi birkaç defa zorla sürükleyerek eve getirmişti. İşe yaramadığı oluyordu bu davranışın. Daha sonra, gece nasıl bir sıkıntı duyup bunu babama aktarıyorsa, kalkıyor, annemin su içemediği çeşmedeki hakkını almaya gidiyorlardı.

30 Ağustos 1949 günüydü. Annem iyice ağırlaşmıştı. Artık bir kardeşin gelmesinin kaçınılmaz olduğunun bilincine varmıştık. Ama ne zaman? Onu bilmiyorduk.

Çocuk Esirgeme Kurumu resmi bayram günlerinde rozet taktırarak vatandaştan hizmetlerini yürütebilmek için bağış toplardı. Bunu her öğrenci onur görevi olarak kabullenirdi. Aslında çok zor bir işti. Bütün gün dolaşırdınız. Bir kaplan gibi üstüne atılmak amacıyla, yakasında rozet olmayan insanları gözlerdiniz... Çocuklar rozet takınmak isterdi ama onların paraları yoktu. Çocuklara ancak ara sıra takma iznimiz vardı. Büyüklerin bir kısmı sertçe azarlar, iterler, bazısı da para vermek zorunda değilsiniz diye yiğitlik sürdürmek istememize

karşın rozeti fırlatır atarlardı. Yine de iki çocuktan oluşan grup, bir günde kırk, elli lira toplayabilirdi.

Rozet takma işi genellikle bir kız, bir erkek çocuk tarafından yürütülürdü. Kız rozeti takar, erkek çocuk boynuna asılı olan kalaylı bakır veya pirinç kumbarayı uzatırdı.

Ağabeyimle birlikte o sıcak günde akşama kadar dolaştık. Emanetimizi teslim ettik. Eve geldik. Susuzluktan yanmıştık. Karnımız açtı. Yorgunduk.

Evde yürek paralayan bir durumla karşılaştık. Annem evi tertemiz etmiş, yemekler yapmıştı ve şimdi muazzam bir çamaşırın başına oturmuştu. Avluda ateş yanıyor, üstünde külle yumuşatılmış su ısıtıyor, annem hamamdan çıkıp su alıyor, ellerini parçalayan soda, kötü sabun ve zor temizlenen çamaşırlarla boğuşup duruyordu. Bir yandan da gözlerinden yaş akıyordu. Ona niye ağladığını soran ağabeyime verdiği cevap beni her zaman üzmüştür: “Ağlamıyorum ki, odundan çıkan duman gözlerimi yakıyor...” Meğerse bir yandan da doğum sancısı çekiyormuş.

İşini ortalık iyice karardıktan sonra ancak bitirebildi. Yemek yemedi.

Eve geldiğinde babam pek keyifliydi: “Haydi hanım hazırlan. Orduvindeki baloya davetliyiz...”

Annem ilk defa ondan hiç beklemediğimiz bir şey yaptı: Avazı çıktığı kadar bağırdı: “Ay.. Ay.. Ay.. Ölüyorum!”

Bundan sonra ev sanki fırtınaya tutuldu.

Babam ebe bulmaya koştu. Komşular eve doluştu. Annemin 30 Ağustos sabahından beri evi hiç değilse birkaç gün düzene sokacak işler arasına kendisine doğum odası düzmeyi de kattığını o zaman anladık: Salona katlanabilir dörtlü kapıyla açılan misafir odamızın eşyasını dışarı almış, yatağını bu odaya taşımış, çocukla ilgili her şeyi (bebeğin yıkanacağı leğene ve kullanılacak lifine sabununa kadar) hazırlamıştı.

Ebe geldi, kadınlar annemin ıgıllıklarının yükseldiğı odayı dünyaya kapattılar. Ve... neden bilmiyorum, odada mangal yaktılar. Ağustosun otuzunda, İskenderun'da mangal yakılması nedendi? Gerekçesi «öylenceler çağından kaçmış bir nedeni olmalı...

Odanın iki penceresi küçük iç avluya bakıyordu. Orada güneşliğe gerek olmadığı için yalnızca tül vardı. Babam çok ilgili görünmek istemiyordu. Bana boyuna "Git kızım pencerenin ardından bak, neler oluyor" diyordu. Gidemiyordum. Bakmak istemiyordum. Annemin ıgıllıklarıyla felç olmuşum.

Salondaki divanlardan birine uzandım. Sevinmek istiyordum. Kardeşimin adını *Jülide* koyacaktım. Eğer kız olmazsa... Dehşet içinde kaldım: "Karnına geri girsin..." diyemiyordum. "Allahım, annem kurtulsun da bebek ne olursa olsun" diye yakarıyor, ağlıyordum. Sonra... Viyaklamayla kendime geldim. Bir kadın az sonra babamı içeri çağırdı. Çocuklara izin vermiyorlardı. Biz kapının önüne yığıldık. Baktım: En çok ağlayan ağabeyimdi. Sonra Alsan. Ben ağlamıyor, put gibi duruyordum. Ne sevinç, ne merak. Annem kurtulmuştu ya, başka hiçbir şeyin önemi yoktu.

Babam az sonra dışarı çıktı, sigarasını yaktı. Keyifli olduğunda başını tuhaf bir biçimde yana eğdi. Şimdi de öyleydi: "Oğlan" dedi. "Eeee, erkek adamın başka nesi olur?" Ağabeyim havaya zıpladı: "Yaşasın! Aslanımız geldi!" Alsan, annemi merak ediyordu. "Annem nasıl, baba annem nasıl?" Nasıl olabilirdi ki, erkek anası olmuştu. Herhalde babamın o çocuksu kibri onda da vardı.

Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Kapılar açıldı: Annem yataкта bitkin yatıyordu. Temiz çamaşır giydirmişlerdi. Başına kırmızı bir kurdele bağlamışlardı. (Lohusayı cinler kıskanır, basarlarmış. Al basan lohusanın hayatı yüzde doksan tehlikeye girermiş. Onu ön-lüyorlardı.) Alsan'la ben annemize koştuk. Onu öptük. Bizlere sarıldık. Öptü. Ondan kopmak istemiyorduk. Bizi incitmeden itti: "Çocuklar, karnım çok ağrıyor, siz de kendinizi bırakıyorsunuz üstüme." Çok utandık. Doğrulduk. Ağabeyim yatağa dik olarak kurulan sedire yatı-

rılmış sımsıkı kundaklı küçük bebeği kucakladı. Havaya kaldırdı. "Aslana bak be... En önce ben öpüyorum, huyu bana benzesin!"

O zaman yüzünü gördüm. İyi ki kız değil, diye sevindim: Buruş buruş kıpkırmızı suratlı, simsiyah düz saçlı, çok çirkin bir bebektir. Ağabeyim kundağını açtı. Kolları, sırtı kara uzun kıllarla kaplıydı. Maymun desem yalan değil. Sevindikleri bu muydu? Hele babamın sevincini anlamak olası değildi.

Kadınlar ağabeyimi azarlayıp bebeği yeniden sardılar. Ben de ayıp olmasın diye öptüm. Alsan gerçekten sevdi. Sonra biz dışarı çıkarken Alsan söylendi: "Tuzlu be... Bebekler böyle tuzlu mu doğuyor?"

Ebe "Ben tuzladım oğlum" dedi. "Bebekler tuzlanır."

Bebekler tuzlanıyordu. Kolunu bacağını dümdüz edercesine sımsıkı sarılıyordu. Yanıbaşında ağustos ayında harlı mangal yakılıyor, çocuk zırl zırl terletiliyordu.

Zorlu bir hayata başlıyordu bebek!

Babam elinde sigarasıyla annemin başından ayrılmıyordu. Baktı ki kadınların gideceği yok, teklifini onların yanında yaptı: "Bu karınla baloya mı gidilir diyordun. İşte karnın indi. Haydi Sabriye, hazırlan da baloya yetişelim. Daha dağılmasına çok var."

Saat gecenin onuydu. Çocuğu yarım saat önce doğmuştu. Annemin cevap vermesine kalmadan kadınlar öyle bir tepki vaveylası kopardılar ki babam geriledi. Kapıdan çıkarken, "Bari yalnız gideyim..." dedi.

Annem ağladı, saydı döktü. "Oğlan doğuruyoruz, topluiğne vermek aklına gelmez. Baloya gider böyle..." dedi. Kadınlar anneme acıdılar.

Uzakta, gölgede duruyordum. Ne oluyordu? Birden bebekle doldu içim. Gidip tekrar baktım. Uyuyordu. O kadar da çirkin değildi şimdi. Yanağımı yanağına dayadım. Tuzla yoğurmuşlardı çocuğu ama yine de ipek gibiydi.

İçimden sürekli yükselen ağlama duygusu birden boşanmama neden oldu. Çok sevmiştim onu. Annemin karnındayken düşleme-

ye çalıştığım, duygularımı karmakarışık eden ve yalnızca doldurduğu yer ve hareket olarak varlığını duyuran o şey, doğmadan önce yalnızca bir şeydi. Şimdi yanibaşımızda yatan ise eşsiz bir armağandı. Bu bebeğe iyi abla olacaktım. Onu sevecektim, koruyacaktım. Artık bez bebeklerle oynamama gerek yoktu. Hiçbir arkadaşımın böyle bebek kardeşleri yoktu. Ama onu en önce öpme onurunu kaçırmıştım. Huyu ağabeyime benzeyecekti. Bana benzemeyecekti.

Yarım saat kadar sonra babam döndü. Arkasından gelen bir çıkarak, koca bir tepsi baklava taşıyordu. Anneme yardıma gelen kadınlar babamı biraz affeder gibi oldular. Her birine tabaklar dolusu baklava verildi.

Baloya gittiğini, salonun ortasında durup, sakince “Hanım özür diliyor. Biraz evvel doğurdu da o yüzden kalkıp gelemedi” dediğini anlattı. Herkes gülüp alkışlamış, sonra kutlamıştı. Çocuğun cinsiyetini sormuşlardı. Kendisi de “Erkek adamın nesi olursa ondan...” demişti. “Adını ne koyacaksın?” diye sorduklarında “Adını niye ben koyacakmışım? O adıyla geldi... Zafer!” cevabını patlatmıştı. Yaşasın! Afferin babama!

Zafer 30 Ağustos gecesi saat 21.30’da doğdu.

Herkes onu tutkuyla sevdi. Bu sevgide insana özgü olan bütün duygular vardı.

Kardeş olarak görmedik onu. Tabii kardeşti ama biraz çocuğumuz, biraz oyuncağımız, biraz rakibimizdi. Bir de... Beni cinsiyetimin dolayısı aklımdan bile geçiremeyeceğim zorluklara uğratacak. Bir tür... O geceki karmaşık duygularım gerçektir: O benim sevgili felaketim oldu.

Vaz geçemediğim, koruyup kolladığım, sevgili ve sevimli felaketim, onunla büyüdüğüm sırada yeni yetmeliğimin canına okudu!

SEVGİLİ FELAKETİM

Kısa süre sonra ortaokula başladım.

İlkgençliğe Doğru

Günümüzde İskenderun Lisesi işlevini sürdüren eski İskenderun Ortaokulu, tarihi bir yapıdır.

Fransızlar erkek okulu olarak yapmışlar. 1930'lara tarihlenen bu binanın öğrenciliğimde bizlere sağladığı olanakları saydığımda birçok insan abarttığımı sanacaktır. Ama anlattıklarımın pek çok tanığı, hayatta.

Okul önden ve arkadan şehrin iki ana caddesine açılıyordu. Çarşıların ağırlıklı olarak yer aldığı o iki paralel caddeden başka anlattığım tarihlerde deniz boyunca uzanan güzelim bulvar, bir de bu bulvara paralel olan Kanatlı Caddesi vardı... Bugün şehrin ana caddeleri olarak bildiğimiz birçok cadde o zamanlar ya yoktu ya sokaktı ya da genişçe bir sokak. Zaten şehir Pac Meydanı'na gelmeden bitiyordu. İskenderun Feneri'ne kumla karışık verimsiz bomboş topraklıktan geçerek gidilirdi. Orada kumlara oturur, bütün çocukların kafasındaki aynı yelkenli gemiyi, aynı kırlangıçları ve olmamasına karşın denizin ardında durduklarını varsaydığımız aynı yüksek dağların resmini çizerdik. Kıyıya kadar denize düşmek istercesine kaçan İskenderun'da

bazı yerler ekime gelmez, bina dikimine değmez, şehre uzak toprak adacıklarıydı. Kimselerin aklına bu bataklık yahut kıraç topraklardan servet kazanmak gelmiyor, o yüzden ilk adı *Myriandros* olan bu şehir, denizin kıyısında, adı gibi mavimsi parlayan inci tanesi kadar tertemiz duruyordu.

O tarihlerde babamın *İskenderun* gazetesinde şehrin sorunları hakkında yazdığı bir yazıyı hatırlıyorum:

“İskenderun on üç bin nüfuslu koskoca bir şehir..”

Koskoca şehrimiz il merkezi olan Antakya’dan çok daha kalabalıktı.

1950 sonbaharı ve 1951 başlarındayız...

Ortaokulun ön kapısı yalnızca törenlerde açılırdı. Öğrenciler sağ yandaki küçük kapıdan girip çıkardık. Fransızlar bu dar kapıyı kontrol kolaylığı yüzünden koymuşlardı. Kapı açıldığında arkada bir kapıcı otururdu. Yıllar sonra konuşma yapmaya gittiğimde oturan adamı görünce aynı kişi sandım. Görevler insanları birbirlerine benzetiyor. Ana bina aradan geçen elli beş yıla karşın değişmemiş. Sınıfların pencereleri okul bahçesine bakar, her sınıfa üç basamaklı merdivenden çıkılır, büyük tören kapısının bulunduğu cadde boyunca yönetim ve öğretmen odalarına giden koridor uzanırdı.

Okulun ana yapısına dik ve ayrı olan sağdaki binada yan yana kız ve erkek öğrencilerin işlik odaları vardı. Bitişikte tabiat bilgisi laboratuvarı bulunuyordu. Burası çok büyük olmadığı için ders yapılmaz ama orada muhafaza edilen fizik aletleri, çeşitli kimyasal maddeler deney yapılırken kullanılırdı. Bitişğinde büyük bir... Hem spor, hem de okul toplantı salonu olarak düşünülmüş sahnesi bulunan geniş ve akustik bir salon vardı. Burası beden eğitimi dersleri için kullanılmadı. Bu salonda ikinci sınıftayken Hesse’nin *Öldürdüğüm Adam* oyunu sahneye kondu. Başrolde sonradan Yalçın Küçük’ün eşi olan Temren oynuyordu. Oyun, savaş sırasında kilisedeki bir âyin sahnesiyle açılır. Benim rolümün çok önemli olduğu kanısındayım. Her ne kadar “Küçük rol yoktur, küçük oyuncu vardır” sözünü bilmesem de

mükemmel oynadım. Haç çıkarıp kiliseden ayrılan kadınlardan birini oynuyordum. Arkam seyirciye dönüktü. Ama herkesin oyunumu çok beğendiğinden kuşkuym olmadı!

Âşık Veysel o salonda bizlere bir konser verdi. 33 devirli plaklarından tanıdığım bir sesti o güne kadar. Bize anılarını anlattı. Çaldı, söyledi. Anlattıkları içinde otel odasında uğradığı bir hırsızlık olayına acıdığımı, üzüldüğümü unutamam. Sonradan şiirini yazmıştı. Deyişini bize de çalıp söyledi:

Kapı kitli, cüzdan cepte, para yok biçiminde nakaratı vardı.

Salonun demirbaşı olan piyano, yağmurlu günlerde çocukların eğlenmesi için kullanıldı. Hepimiz, *Daha dün annemizin...* şarkısının *do do - sol sol - la la sol - fa fa - mi mi - re re - do*'larını onun üstünde uyguladık. Salonun devamında spor yönetim, ona bitişik olarak arkasında spor malzeme odası bulunuyordu. Bu yapının ön kısmı yağışlı havalar düşünülerek çocukları koruyan geniş mi geniş bir taraça gibi yapılmıştı. Salona yakın kısmında tırmanma direkleri, ipleri, barfiksler, atlama kasaları, paralel aleti gibi beden eğitimi araçları vardı. Te-neffüslerde onlara maymunlar gibi tırmanır, tepeye kadar çıkıp sonra aşağı kayar, diğerlerinde taklalar atardık.

Bu taraçanın karşısında çevresi belirlenmemiş voleybol sahası yer alırdı. Ağaçlıklı orta kısım çocukların gezinme gereksinmesi içindi. Orada küçük bir havuz vardı. Çevresini görkemli, iyi gelişmiş; dalları, yaprakları salkımsöğütler gibi toprağa yaklaşan okaliptus ağaçları süslerdi. Hüzünlendiğimizde, sınav korkusu yaşadığımızda, yanlış bir şeyler yaptığımızda ölmek isteyerek okaliptus yapraklarını, sert tohumlarını çiğnerdik. Bir şey olmazdı sonunda. Zaten o son geldiğinde, korktuğumuz pek çok şeyin aslında o kadar önemli olmadığını anlamış olurduk.

En solda, yarımday biçiminde soyunma odaları ve duşlar bulunurdu ve burayı erkek çocuklar kullanırdı.

Soyunma odalarının ardında başlayan futbol sahası, arka caddeye kadar uzanır, sınırı okul duvarı çizirdi.

Futbol sahasının karşısında, sağ tarafta yüksek tel örgüyle çevrilmiş iki tenis kortu bulunuyordu. Kortlar mükemmel durumdaydı. Jimnastik derslerini bazen orada yapardık. Kortun kırmızı çok güzel zemininde bir uçtan bir uca düz yahut ters taklalar atarak, parendeler, zaltolar yapmayı öğrenerek... Kafa göz yarardık ama kırılana yarılana kim aldırır?

Tenis kortlarının devamı, arka duvara kadar tarım bahçeleri idi. Her çocuğun, oluşturulan 7 kişilik grupla ekip biçeceği, bakıp ürün alacağı bir bahçesi vardı. Bu çok ciddiye alınan bir eğitimdi. İster çiçek dikerdiniz, ister bakla yetiştirirdiniz. Öğretmen, her birinizin işe kendini ne kadar verdiğini değerlendirirdi. Teneffüslerde, öğle yemek aralarında her çocuk bahçesine koşar, zararlı otları ayıklar, sular, ilaçlar ve en iyi bahçe sahibi olmanın övüncünü yaşamak isterdi.

Bitmedi... Küçük bir de hayvanat bahçemiz vardı. Ördek, kaz, tavşan, bir vaşak, kaplumbağalar, hatta bir akbaba... Çocuklara yılda bir kez barınakları temizleme sırası gelirdi. Hayvanlara yiyecek getirmek, onu en sağlıklı biçimde hayvanlara yedirmek de öğrencilerin sorumluluğundaydı.

Son olarak... Tarih dersini tarih ve coğrafya odasındaki haritalar, bazı figürinler, kap kakak, bayrak vb. gibi harita ve tarih malzemesiyle; coğrafya dersini coğrafya, denizcilik ve gökbilim alanında kullanılan bazı malzemeyi gözle görerek; fizik dersini öğretmenimizin zaman zaman yaptığı deneylerle (asit, baz farkını saptama, kurbağa deneyi, elektrik üretme; Rumkoff bobiniyle, çeşitli elektrik ölçüm aletleriyle, pil yaparak) öğreniyorduk.

Ama hayat okulda geçen 6 saatle sonlanmıyordu.

O günlerde iki şeyimin olmasını çok istiyordum: Birisi, uzun kollu ve balıkçı yakalı yün bir kazaktı. Kazağı önlüğümün içinden giysem, kollarını önlük kolumdan dışarı çıkarsam... Yoktu. Önlük her yoksulluğumuzu kapatıyordu. Tamam kapatsındı ama ara sıra giyebileceğim güzel bir şeyimin olmasını gönlüm arzuluyordu. Olmayacağını biliyordum. Hazır giyim bizim diyarlarda gezmezdi. Annemin yün alıp

örecek hali de zamanı da yoktu. Altı kişinin giyeceklerini temizle, ütüle, evi temiz tut, yemek hazırla, bütçeyi denkleştirmeye çalış, küçük bebeğin gereksinmelerini karşıla ve... ara sıra arkadaşlarıyla konken oynamaya git. O da nefes almak istiyordu. Daha otuz iki yaşındaydı.

Kazağım olmadı ama bebeğe gelen ve artık küçülen bir hırkanın kollarını kestim, önlüğümün içine soktuğum kesik uçlar kol lastiğinin altında kalıp gizlendi. Açıkta kalan kısımlarını bileğim hizasında dışa büktüm. Şimdi herkes benim içime kazak giydiğimi sanacaktı. Bu hayal yarım kaldı: arkadaşımın biri, sertçe kolumun lastiğini kaldırdı. “Bu ne Ayla?” Foyam meydana çıktı. Üzüntü, neden olan olaydan çok, yaş ve istekle ilgilidir. Eve gelip ağladım. Annem üzüntümü saçma bulduğunu söyledi ama galiba bulmamıştı. Gitti, bir yerlerden yün aldı, bana bir hırka ördürdü.

İkinci isteğim, boğazımın ağrmasıydı. Çocukluğumuzda hiçbirimizin boğazı ağrımadı. Halbuki ben de başka çocuklar gibi sesimin kısılmasını, boğazıma bir tülbent sarılı olarak okula gitmeyi, öğretmenin benimle ilgilenmesini isterdim. Boğazımdaki sağlıklılık, elli yaşımı geçene kadar sürdü. O günden sonra boğazdaki sağlıksızlığa özenmenin saçmalık olduğunu anladım!

Babam zaman zaman akşamları geç kalıyordu. Annemle ağabeyim arasında gelişen sözsüz dil ağabeyimin giyinip evden çıkmasına neden oluyordu. Dışarda çok uzun kalmıyordu. Bu da babamın takıldığı yerlerin sayısının çok olmadığını göstergesiydi. Herhalde “Karı dırdırına katlanmadan kafa çekeceği” yere ihtiyacı vardı... Ağabeyim kendini gösterdikten sonra dönüyordu. Kibar bir uyarıydı bu. Biraz sonra babam eve geliyordu. Ortada konuşulmuş hiçbir şey olmuyordu. Ama gerginlik? Ah o evi dolduruyor, havasını ağırlaştırıyordu. Yahut bizler daha önce anlamadığımız gerginlikleri sezmeye başlamıştık.

Evdeki seslere bir de bebek sesi eklenmişti. Babam Zafer doğduktan sonra rahatsız olmamak gerekçesiyle başka odada yatmaya başladı. Anneme dokunuyordu bu haller: “Adam dört çocuğunda da

böyle davranmıştı.” Evet, babam rahatça uyumak için yerini değiştirmişti ama, gece bebek “ıh” dese kalkıp annemi uyandıracak kadar uykusuzdu. Bu nasıl kendini düşünmekti, hiçbirimiz anlamıyorduk!

İlk gördüğümde çok çirkin bulduğum bebek hızla değişti. Güzel koyu kahve gözleri, buğday teni, gür ve dalgalı saçlarıyla sevimli ve güleçti artık. Evimizdeki on dört, on iki ve on yaşındaki ağabeylerle ablanın değil, üst katta oturan on üç yaşındaki Güversel’in, on iki yaşındaki Göksel’in, yedi yaşındaki Doğan’ın ve beş yaşındaki Tomris’in de sevgilisiydi.

Biraz daha uzak duran hayranları vardı ama bebeği kimse paylaşmıyordu. Annem ise başka havalardaydı. Kim kucaklarsa kucaklarsın karşı çıkmıyor, “Dikkat edersin değil mi çocuğum” diye güvence istiyor ve oğlancığı satıveriyordu.

Tek satamadığı bendim. Bakım gönüllüsü değildim. Bana zor uygulanıyordu: “Al şunu biraz oyala” emrini duyduğum anda dersimi yahut içine düştüğüm kitabımı bırakıp bebeğin sorunlarıyla ilgilenmeliydim.

Annemin söylediğine göre on iki yaşında bir abla çocuk bezi de yıkayabilirdi, mama da pişirirdi, bebek de doyurabilirdi.

Zafer’in doğumu, o güne kadar ayrım gözetilmeyen hatta belirsiz bir yüceltme olan evde cinsel ayrımı başlattı. Ben kız çocuktum... Öyleyse anneme yardımla görevliydim. Oğlanlar da yardım etmeliydiler ama doğrusu onlarınki zorunluluk değil, lütuf olarak nitelendirilebilirdi.

Ayrımcılıkla gelen yük beni zaman zaman kızdırıyordu. Yalnız olduğumuza emniyet getirince öfkemden bebeğin yüzüne üflüyordum. İşkence eden yanımla su yüzüne çıkmıştı. Antakya’da şaplak patlattığım oğlandan sonra dinginleşen duygularım, yeniden acı verme isteğiyle yekiniyordu. Bebek nefes almaya çalışarak “ıııhhgh” diye ciğerlerini zorluyor, başını sağa sola çeviriyordu. O zaman pişman oluyordum. Ağlayarak onu kucaklıyor, öpücüklere boğuyordum. Ayaklarımda sal-

layarak uyutuyordum. Bir süre sonra çok kötü bir şey yaptığımı, belki de çok zarar verdiğimi düşünerek soluklarını dinliyordum.

İşkenceciliğim uzun sürmedi. Üç-beş defa yaptığım kötülüğü aynanın karşısına geçerek kendime sordum: “Neden?” Vicdan denilen şey, insanın doğal ve tarafsız yanı. Her şeyi, özüne özge olan insanın tek ölçülür yanı... Böylece kavram, insan ruhunda bir tür şamandra –işaret noktası– oluyor. Gaddarlığım çok erken çağımda bana hesaplaşma özverisini öğretti.

Öğrencilik Zor Zenaat

Ortaokulda tek bir kitabım bile yoktu. Diğer öğretmenlerle daha kolay çözümlenebilen bu eksikliğim Türkçe öğretmenimize fena tosladı. Aynı kadına elli yıl sonra tarikatçı kanallardan birinde konuşmacı olarak rastladığımda beni yine ürkütecekti: Eskisi gibiydi; dediğim dedik, ben en iyiyi bilirim tavrında. Yaşamda tuhaf rastlantılar var: Nazik Erik, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde amcam Şemsettin Kutlu’nun arkadaşıymış. Aralarındaki bağ evlenmeye gidiyormuş. Ama Şemsettin Kutlu onu bırakmış ve lise mezunu güzel bir kızla evlenmiş. Karısına yaşamı boyunca âşık kaldı. Bu durumun eski sevgilinin onurunu kırması doğal.

Ne var ki, Nazik Erik İskenderunlu, varlıklı ama öğrenimi yetersiz bir adamla evlenip atamasını İskenderun Ortaokulu’na yaptıınca, okkanın ucuna takılan balık ben oldum. Çift yanlı bir haksızlık başıma kabak gibi düşüp parçalandı. Uğruna çocuk yaşımda sıkıntılara düştüğüm o amca, hayatım boyunca beni en çok inciten insan; eski sevgilisi de beni en çok kıran öğretmenim olarak anılarımda tatsız yer tutuyorlar.

Öğretmenin işkencesi bana bir Türkçe kitabı edinme şansını sağlayamadı. Deliler gibi aranmamıza karşın, kitap, kitapçılarda ya da elden düşme olarak herhangi biçimde sağlanamadı.

Türkçe derslerinde her an en zor soruların karşısında kalırdım. Derste gözümün sağa sola kaymasına bile izin yoktu. O yaş çocukluğu ne zordur: Çocukluktan çıkmadığınız için dikkatiniz çaparı gibidir. İki bir bir şeylere takılıverir. Kendinizi toparlayana kadar, yüzünüzdeki anlam, kopup gittiğinizi belli eder... Öğretmenin ağzının içine bakıyordum ve içimden geçen tek şey, bu kadından ne kadar nefret ettiğim oluyordu.

İki bir “Sen dinlemiyorsun” diyordu. Sesi kulağımdan hiç çıkmıyordu ki dinlemeyeyim. Dinlememek gibi bir suç işlemiyordum. Ama işlediğim suç vardı: İçimden de olsa, ona cevap veriyordum.

Bütün bir yıl boyunca cebimde ara sıra yer bulan sarı beş kuşlarım Nazik Erik’in bana toslamaması için Tanrıyla yaptığım yardım pazarlığı yüzünden dilencilere aktı... Dilencilerim Tanrı gözünde pek makbul olmamalı, duaları kabul edilmedi. Hayırseverliğim zavalı harçlığım gibi işe yaramadı. Bana hiçbir kolaylık sağlamadı.

Eve gelir, kıvranırdım. Üst kattaki Göksel’e çıkardım, ödevimi yapıp hemen kitabını da ödevi de kendisine getireceğimi söylerdim. Göksel, kuşkuyla annesi Raziye Hanım Teyze’ye bakardı. O, bazen başını salları, ben kitabı alıp sevinçle aşağı koşardım. Bazen kaşlarını kaldırırđı. Göksel “Veremem” derdi. “Gidip kitap alsana kendine...”

İçim daralırdı. Evdeki üç çocuk dört olmuştı. Babamın maaşı sık sık meslekten ayrıldığı, o zamanlar istifadan sonra yeniden girişte düşük maaşla başlandığı için emsallerine göre azdı. Gazeteden gelen para bir gidişlik pazar masrafını karşılayabiliyordu.

Benim kitaplarımın olması umudu yoktu.

Bütün olumsuz koşullara karşın, sınıfta iftihar listesine giren iki kişiden biriydim. Tabii sevindim ilk duyduğum anda. Öte yandan üzüldüm. Göksel’in zayıfları vardı ve Raziye Hanım Teyze beni uzun süre kitapsız bırakacaktı.

Türkçeme zayıf verememişti Nazik Erik. En düşük iki notumdan biriydi. Diğer elişi dersi.

El becerisine ilişkin derslerin yararına inanırım. Hem yaratıcılığı geliştirir, hem zihinsel gücünüzü özgür bırakır. Ama... Elişi derslerine giren öğretmenlerin, öğretmenlikle ilgilerinden kuşku duymak için çok deneyimim var.

Derslerde örgü de örülse, nakış da işlense herkesin ya annesi yapardı bu işleri ya da parayla profesyonel birine yaptırırlardı. Benim böyle bir şansım yoktu. Annem çok küçük yaşta evlendiği, evlenmeden önce hem yoksul olduğu hem de zor çağda yetiştiği için bir şey öğrenememiş, bir daha da öğrenmeye zamanı olmamıştı. Üstüne üstlük o konularda cesaretsiz ve yeteneksizdi.

On iki yaşındaki bir okul çocuğunun becerebileceği kadar şeyi yapmaya çabalardım. Her dersin sonunda neyle uğraşıyor olursak olalım, öğretmenimiz kontrol sırası bana geldiğinde yapmakta olduğum işi havaya kaldırırdı:

“Bakın çocuklar, arkadaşınız Ayla bu parispuanını bulaşık bezinin kenarına yapmış. Onu alkışlayalım. Çünkü hiçbirimiz parispuanıyla dikilmiş bulaşık bezleri kullanmıyoruz.” Yahut da şöyle bir değerlendirme: “Bu yıl hepiniz çocuk hırkası, patiği ve başlığı örmekle uğraşıyorsunuz. Ayla da uğraşiyor. Ama o çocuk takımıyla değil, kendisine giydirmek için takım hazırlıyor...” Sabahlara kadar uğraştığıma kim inanır?

Beni tanıyanlar her konuda, onarımdan en ince işlerin yaratımına varıncaya kadar el becerilerimin çok gelişmiş olduğunu bilirler. Bunu görmeyen tek kişi, çocuklarla ilgilenmek yerine zaman doldurmayı yeğleyen iş öğretmenim oldu...

Hikâye bitmedi: Kadere inanan biri olsaydım, “kader” derdim: Yıllar sonra TED orta kısımda okurken oğlumun iş dersi öğretmeniyi başı derde girdi. Eski bir hariciyecinin eşi olan bu hanım iki çocuğu gözüne kestirmişti. Her derste bu iki oğlancığın favorilerine yapışıp havaya kaldırmak ister gibi çekiyordu. Oğlum her iş dersi gününde ağlayarak geliyordu. El koymak gereğini duydum ve bu hanımefendinin(!) verdiği bütün ödevleri büyük özenle ben yaptım. Güzel şeyler

çıktı. Aldığımız(!) en yüksek not, yalnızca bir kez 6 oldu. Oğlumun yediği dayaktan çok buna kırıldım!

Sevgili Satıcı Dostlarımız

Zafer doğduktan sonra, annem beni büyüdüğüme inandırmak için sanırım, eve ilişkin konularda yanına almaya başladı. Bunların başında da evin gereksinmelerini karşılamak, çarşı pazar işini kotarmak vardı. Bir de... Giyim kuşam, pılı pırtı sorunları...

Ay başlarında borçlarımızı vermeye annemle birlikte çıkardık. O günlerde dağınık bir kızdım. Hırçınlaşıyordum giderek. Yaşama katılma konusunda çok engeller vardı önümde. Belki sorumluluklarım fazlaydı, belki kendimi okumaya fazlaca veriyordum. Annem beni yanına alırken arkadaşlık edebileceğimiz tek zamanı yaratıyordu.

Önce en yakınımızdaki olduğu için Çerçi Memet'e giderdik.

Çerçi Memet... Ya da çocukların diliyle Çerçi Memet Amca... İskenderun'un en sevilen insanlarından biriydi. Çok özel bir değeri vardı onun. Adı anıldığında herkesin yüzüne sevgi dolu bir gülümseme, ardından dudaklarına mizahi bir kıvrılma yayılırdı. İskenderunlular içinden çıkamadıkları bir sorunla karşılaştıklarından yakınınca, karşı-sındakinin cevabı hiç değişmezdi: "Bence git, Çerçi Memet'e sor..."

Çok sevimliydi. Orta boylu, göbekli, göbeğini çıkararak mağazasının kapısı önünde durmaktan hoşlanan, uzun saplı sigara ağızlığıyla sigara içen, güler yüzlü ve tok gözlü bir insandı.

Bir tür teşrifatçıydı. Dükkânının işlerini oğullarına yaptırır, kendisi kapının önünde müşterisiyle, gelen geçen herkesle sohbet ederdi.

On üç bin nüfuslu bu koskocaman şehirde deyim haline gelen bir insan oluşunun hikâyesi anlatılmaya değer:

Çerçi Memet gençliğinde hayvanıyla dolaşıp köylere eşya satan, çoğunlukla da bunu köylünün ürettikleriyle değiş tokuş eden bildik bir çerçiymiş. Namuslu, anlayışlı ve iyi bir insan olduğundan yeğle-

nen bir satıcıymış. Kazancının bir kısmını biriktirmiş. Bir süre sonra da küçük bir dükkân açıp gezmeyi bırakmış. Altı çocuğu varmış. Karısı günün birinde hiçbiri kendine yeter hale gelmemiş hamsi hamsi çocukları bırakıp başka birine kaçmış.

Çerçi Memet önce ne yapacağını bilememiş. Altı küçük çocuk kime emanet edilebilir, kim böyle bir sorumluluğu alır? Çocuklarına düşkün, sevgi dolu bir baba olduğu için, kendini kandırmaya çalışmamış. Düşünmüş, taşınmış, sonunda çareyi bulmuş ve hemen uygulamış: Kaynanasıyla evlenmiş!

Onun şehrin Marko Paşası olarak tanınması bu yüzden. Herkese söyleyecek bir sıcak, gönül alıcı sözü vardı. Borcuna sahip çıkan müşterilerini hiçbir zaman zora sokmazdı. “Bu ay verme” derdi. Yahut, “Bu ay yarısını alayım, belki öbür yarısı bir deliği kapatmana yardımcı olur hısım...”

Bütün müşterileri “hısım”dı.

Onun çözüm bulmadaki başarısına inancın doruk noktası, ailemizin en küçüğünden gelmişti: Bizim, sevgili, akıllı, küçük kardeşimiz çişini söylememekte inat ediyordu. Bir gün komşulardan birisi onu korkutarak uyarmaya çalıştı: “Bak yavrum, eğer böyle habersizce her yana işersen çükün düşüverir...” Çocukcağız bu felakete bir an inanmak istemedi. Ama karşısındaki herkesin ciddi olarak durup kendisini gözlediklerini görünce anneme döndü: “Öyle bir şey olursa sen bana Çerçi Memet’ten başka bir tane alırsın değil mi anne?”

Çerçi Memet’in adı, ilk dükkânını açtığı Uzun Çarşı’ya verilse nasıl da güzel bir vefa ve insancılık anısı olurdu diye düşünmeden edemem.

Sonraki durağımız Sebzeci Mecit’in dükkânıydı.

İskenderun’un zahireciler çarşısını o zamanlar ülkenin –belki küçük ama– en güzel balıkhanesi keserdi. Çarşının sonuna, insanın içini açan bir kenar süsü gibi yerleştirilmişti. Son yıllarda rant uğruna kurban edilen güzelim yerler arasına hem o çarşı hem balıkthane girdi.

45-50'lerde, çarşının başladığı dükkânların ilk ikisi sebzeçilere aitti. Köşebaşındakinin yeri çok iyiydi, galiba sermayesi de daha çoktu ki her zaman zengin çeşitli bir dükkân olarak dikkat çekerti. Biz manav bilmezdi. Manav İstanbul alışkanlıklarının yayılmasıyla birlikte 60'lı yıllarda Anadolu şehirlerine girdi. Güzelim sebzelerimizin şifası, güzel olduklarından kuşku duymadığımız meyvelere kul edildi: Sebzeci öldü, manavlarımıza "İşte hayat... Yolun açık olsun" dedik. Birinin yaşaması için öbürünü öldürmek şart değildi.

Sebzeci Mecit ikinci dükkândaydı. Büyük sebzeçiye göre daha yumuşak yüzlü olduğunu gördüğü için babam onu seçmiş olabilir. Babam, bizler Antakya'dan gelmeden önce onunla ahbap olmuştu. Anneme anlatırken, "Adam çok güzel Fransızca da biliyor" diye övününce, annem onu bozmuştu: "Zaten bizim ailemize daha bilgisizi yakışmazdı!" Taşındıktan bir süre sonra, bizleri de dükkâna götürdü, tanıştırdı. Tabii ki borç yapacak, ay başlarında hesap kesecektik.

Biraz ölçüsüz alışlar yapıldı herhalde. Epey borcumuz birikti. Ondandır Mecit'in pahalı verdiği, sebze ve meyvelerinin çok taze olmadığı evde konuşulmaya başlandı. Mecit, her ay az bir para ayrılarak yavaş yavaş bırakıldı. Bazen bir-iki ufak şey alındı, bazen uzun süre unutuldu.

Burada aileme karşı da âdil olmalıyım: Ben Sebzeci Mecit'in bir tek gün bile deftere bir şey yazdığını görmedim!

Ona her ay para verilirdi ama komik bir miktardı bu. İtiraz etmeye utanırdı Mecit. "Bey, efendi, ağa..." bu sözlerin hiçbirinin onun adının ardına getirilmezdi. O "Sebzeci Mecit'ti." Belki bir-iki kez çocuklarının olduğundan söz edecek kadar yürekli davranmış olabilir. Daha çok, büyük bir tahıl dükkânı bulunan babasından, onun kendisine yardım etmediğinden yakınır. "Borcunuz şu kadar" diyemezdi. "Bundan sonra borca bir şey vermeyeceğim" diyemezdi. Yüzü tutmazdı. Zaten öyleydi ama kendini belli etmemeye, silik kalmaya çaba gösterirdi. Gitgide küçülen bedeninde aynı kalan tek şey sessizlikti. Mekânda yer tutan tek özelliği bu muydu? Kırışan, ağaran saçları, düşen kaşları,

küskünce bükülen ağzı... İnsanın onca zaman alışveriş yaptığı birinin görüldüğünde tanınmaması nasıl açıklanabilir? İki yerde, yani dükkânının arka tarafından, karanlıklardan çıkıp tablaların yanından gönulsüzce yaklaşmasını izlerken gördüğünüzde tanırdınız, sonra gölgeler, fark edilmemeler arasında gözden kaybolduğunda unutturdunuz. Aybaşının ardından en az bir hafta geçtikten sonra kapıyı çalıp, taa geriye çekildiğinde, kır saçları ve fakirliğin yorgunluğuyla sislenmiş bakışlarıyla orada öylece durduğunda da tanırdınız ama sokakta görseniz, Sebzeci Mecit diye birinin varlığını bile hatırlamazdınız.

İskenderun'a taşındığımız günlerde çok gençti. Evli bile değildi. Sonra bir eş, ardı ardına doğan bir sürü çocuk ve hızla yıpranan evliliğin yoksullukla birleştiğinde oluşturduğu dayanılmaz ortamda buldu kendini. Yaptığı işin çıkışı yoktu. Liseye giderken tatillerde geldiğinde, zaman zaman dükkânını kapalı görürdüm. Ender olarak açtığında biraz patates, biraz soğan, belki azıcık çürümenin eşliğinde limon... Yoksulluğun boş tablalarda görülen yüzünü, bir yerlerden buluşturup koyduğu solgun çiçekler bile değiştiremez, dükkân dışleri dökülmüş bir ölünün açık ağzı kadar çirkin görünürdü.

1969 yılının 18 Nisan günü babamı mezarına bıraktıktan sonra döndüğümüzde, evdeki erkekler arasında onun yüzünü gördüğümü hayal meyal hatırlıyorum. İlk defa evimize girmişti. Bir iskemlede ellerini dizlerine sermiş, sessizce oturuyordu. Onu fark etmiş olduğuma şaşıtm. Gittiğini fark etmedim.

Yıllar sonra, hâlâ kapıya geliyor, kapının sağ yanında, ince dar kaldırımında duruyor, boynunu büküp bekliyordu. Bütün ilişkimizin bir boyun bükmesi ve evdeki birilerinin "Hâlâ şu borcumuz bitmedi mi Mecit" sorusuna indirgenmesi yüreğimde ince sızılar oluştuyordu. Aynı sızıyı duyan annem "Bir daha adamcağıza soru sormayın. O ödenmediğine kâniyse biraz para verin" diye ilişkimize saygı şartını kesinkes koydu.

Bir dostumuz daha vardı. Dostumuz ve alacaklımız: Taksit vermek ve evin gereksinmesi için bir şeyler almak için üçüncü olarak

Uzun Çarşı'nın devamında ama caddenin, şehrin kıyısına doğru uzadığı için bakımsızlaşan kısmında küçük bir dükkânı olan Halil Ağa'ya giderdik. Su katılmadık bir Maraşlıydı. Dili ve davranışları o günler Anadolu'sunun tipik özelliklerini taşırdı. Biçimsel olarak kaba görünürdü. Kalın bir gövde, çıplak bir kafa, iri burun, etli dudaklar... Namazında niyazında bir adam olduğundan boyuna tespih çekerti. Siz önce bile gelmiş olsanız dükkânına köylü gelmişse onlarla ilgilenirdi. "Onların gönlü yağka olur hemşerim..."

Ne annem karşı çıkardı ne ben. Çünkü onun kitabında müşteriye özgürce seçmek olanağını vermek yoktu. "Sen ne istiyon hemşerim", yahut "Bundan ne edecen hemşerim?"

O köylüyle uğraşırken annemle ben rahat rahat seçim yapardık. Yatak veya yorgan yüzü mü alacaktık, babama, ağabeyime frenk gömleği diktirmek için poplin yahut ipek mi, yoksa amerikan bezi alıp hepimize çamaşır mı diktirilecekti?

O zamanlar hazır çamaşır da yoktu. Belki varlıklılar için vardı ama bizim dükkânlarımız hazır eşyadan habersizdi.

Halil Ağa da tokgözlü esnaf sınıfındandı. Ondan vazgeçmememizin nedeni sattığı mallar ve anlayışlılığı değildi yalnızca. Yakının-daki dükkânlardan alınması gereken bir ihtiyacınız varsa, mutlaka size yardımcı olmak isterdi. Bunu kendisinden sizin istemenize gerek yoktu. Jimnastik ayakkabısı mı alınacak, pazarlığı o yapardı. Bıçak mı bileyletilecek, çekişe çekişe adınıza indirim yaptırmadan bileycinin yakasını bırakmazdı.

En hoş yanlarından birisi de, kendince güzel olan kumaştan kesip sarmasıydı: "Al bunu bacım. Bundan kıza bir bluz diktir. Ben deftere yazarım..." Almamak olmazdı. Bu tür ikramlarında hiçbir zaman açgözlü davranmazdı.

Eve dönerken annem o gün babama bir şey alınmamışsa –ki çok ender olarak alınacak uygun bir şey olurdu– bir kumaşı gözüne kestirirdi. "Söz birliği edelim, bunu sana aldık diyelim" derdi. "Anne o yatak yüzü değil mi? Babam hiç yutar mı?" "Yutar, yutar..." Evet, ba-

bam baktığı küçük oğlunu annemin kucağına verirken sorardı: “Hanım bana da bir şeyler aldın mı?” Annem ona gücenmiş gibi bakardı: “Kızım, babana aldığımız pijamalığı gösteriver...” Paketi açardım. Babam bakmazdı bile... “Hımmm... Çok güzel, çok güzel...” Nasıl bir oyundu? Yalnızca düşünöldüğünü bir kez daha duymak isteyen erkeğin sürüp giden çocukluğu muydu?

Göz açıp kapayana kadar Zafer büyüdü. Öyle sevimliydi ki, sokağımızı geçit edinenler, tozuna çığılığına yeni katılmış bu eğri ama yaşına uymayacak kadar kaslı bacaklı oğlanı sevmeden geçemezlerdi. Yüzü gülerdi, gözleri gülerdi, hatta yüreğı gülerdi. Ağlamayı pek bilmezdi. Ancak çok zorda kalırsa, canı çok yanarsa ağlardı.

Naylonun yeni çıktığı o günlerde, upuzun, ince, koni biçimli şeker satan yaşlı satıcı bir tek gün bile ona verdiği şekerden para almadı. Paramızı ısrarla reddetti. Sevdığı bu oğlancığı sokakta göremezse, evin salon pencerelerine yaklaşırdı. Oraya oturmuş sokağı seyrediyor olabilir mi diye... Bazen pencerede de göremezse, çekip gidemez, bağışmaya başlardı: “Naylon şeker... Güzel oğlan, şirin oğlan... Naylon şeker ci geldi!” Zafer yetişip şekerini aldığında öyle bir gülücük bağışlardı ki adama; adamcağızın sanki dizbağları çözölmüş gibi kapımızın önündeki daracık kaldırıma oturur, Zafer şekerini yalaya yalaya bitirene kadar onu seyrederdi. Kendisinin tek başına yemesine içi razı olmayan “güzel oğlan, şirin oğlan” ikide bir yalaması için yaşlı adama da şekerini uzatırdı. Adamcağız gözleri yaşararak yanak okşar, neden sonra kalkıp yola koyulurdu.

Ey Sanat! Sen Ne Güzelsin!

O günlerde radyo girdi eve. Yıllardan beri, sözü edilen o gerçeküstü ses aracı... Fransız mandası zamanında evde RCA radyo varmış. Bu radyoyu günün birinde amcam yere çalıp kırmış. Dıştaki ku-

tuyu masanın üstüne koymuşlar. Ben de masanın üstünde emekler, radyonun içine başımı sokup şakırmışım: “Leyla... Leyla...”

Bunu hatırlamıyordum kuşkusuz. Ancak bir yaşındaymışım böyle yaparken. Ama İkinci Dünya Savaşı yıllarında, annemden ve babamdan bir de o günlerdeki filmlerden duyduğum Mısır film şarkılarının Türkçeleştirilmiş versiyonlarını hiç unutmamıştım. Annem zaman zaman detone olan sesiyle ardı ardına bu şarkıları söylerdi:

Yolculuk var yolculuk var

Yolculuk var yarına

Sevenler diyarına

Yolcu olmak ne mutlu

Gönlümün diyarına

Başka şarkıları da vardı: *Sarı kurdelem sarı... Leyla bir özge candır... Yeşil gözlerini ufkuma ger ki...* O şarkılar benim ağzımdan babamın yoksul rakı sofrasına müzik neşesi olarak yıllarca katılmıştı.

Bir gramafon edindiğimizde, sağdan soldan bulduğumuz ödünç plakları çaldık. O plaklardaki şarkıcılar Antakya’da lamba ışığının bile idareli kullanıldığı yalnız çocukluk gecelerimizde düdüğünü ötürerek geçen bekçi amcanın bizi koruduğu duygusundan daha yoğun olarak korunduğumuzu hissettirirlerdi. Onlarda Âşık Veysel Yıldız türküsünü, Hafız Burhan Kuş Sesleri adlı çocuk şarkısını söylerlerdi. Çoğu şarkının adı yazardı ama Colombia yahut Sahibinin Sesi plaklarının üstünde “...*Hanem tarafından*” diye yazılan saklı kimlikler bize hemen serüven çözme tutkusu yüklerlerdi. Ve o plaklardan söz ederken, şöyle tanıttırdık: “*Colombiya’nın nokta nokta hanemi tarafından söylenen hicaz şarkı: Her zahmı ciğer.*”

Artık 1951 model Philips marka bu küçük radyoya sarılacak, akşamüzerleri fasıl, çarşamba geceleri tiyatro dinleyecektik. Cumartesileri *Çocuk Saati* ile kendimizi kanatlanmış gibi duyacaktık. Kültür insanı mutlu eden bir şeydi. Ekmek kadar güzeldi.

Zafer büyüyordu ya, annem bir yandan da kızının büyüdüğünün ne yazık ki farkındaydı. O yüzden küçük çocuğun gezme zevkini ablasının sırtına yüklemekte hiç sakınca görmedi.

Çarşamba günleri okulla sinemaya gidilirdi. Oraya çocuğu götürürdüm. Kızlarla oğlanlar arasında ayrılıkların başladığı çağdaydık. Cumartesi öğleden sonra okul tatil olduğundan kızlar o gün evlerde toplanırdık. Ev sahibi anneler kızlarının arkadaşları için ev kurabiyesi ve limonata yaparlardı. İçlerinde yalnız ben çocuğun elinden tutmuş olarak giderdim. Her şeyi bilen kardeşim sevimliliğiyle paylaşılmazdı. Ama önünde sonunda limonataları içtikten sonra çışı gelirdi ve canı nereyi isterse oraya bırakıverdi. Oysa bunu yapmaması için belki on defa sorar dururdum. “Yok” demesinin hemen ardından, yeri ıslatırken “Şimdi geldi” diyebilirdi. Sıkıntıya girmezdi. Bütün arkadaşlarımla evlerindeki yer bezlerinin yerini cinsini öğrendim. Onların başımda durup, “Kardeşinin çışını sildiğin bezi iyice yıka, çış kalmasın” diye emir vermelerini içimi çekerek kabullenirdim. Annemin anlamadığı, çalışkanlığım sayesinde elde ettiğim gradomun yer silme zorunluluğum yüzünden kolayca hâk ile yeksân olmasıydı. Yanımda getirdiğim yedek donu pantolonu giydirirken o yaştaki kızların nasıl da alaylı bakabildiklerini yaşamayan bilmez. Kardeşim o sırada hiçbir şeyin farkında olmaz, her zamanki içten gülücüklerini herkese dağıtırdı.

Beni istemedikleri gün geldi: “Ayla gelmesin...” dönemi başladı. Ayla da kimseye gitmemeye başladı. Annem bunu hiç sorun etmedi.

Neyse ki, çocuk dünyasında kapılar hiçbir zaman tam olarak kapanmıyordu. Zafer sokağın sevgilisi olduğu için “yukardakilerin kızlarıyla” yani Göksel ve Güversel ile zaman geçiriyorduk. Bir çocuğun insanın eline doğması başka türlü bir sevgi dünyası oluşturuyor. Göksel, Güversel öbür kızlar gibi davranmıyorlardı.

“Yukardakiler”in kileri, Dört yol’un Özerli köyündeki bahçelerinden gelen, pazar şansı olmayan portakalla doluydu. Kış başında kilelere yığılan portakal birkaç ton olurdu desem, belki abartmış olabilirim ama tonla anlatılacak kadar çoktu. Portakal tepesine oturmak ve

portakal somurmak meyve yemek değildir. Zaman geçirmek ve oyun oynamaktır. Oyun bazen yarış olur: Hız hesaplanır. Bazen tüketim sayısı, yahut ağırlık ölçülür. Zaman geçirme yöntemleri günümüzde standartlaşmış ve o yüzden yöntem sayısı azalmıştır. Yoksunlukların kol gezdiği o günlerde insan zaman geçirme konusunda yorum yapabilecek kadar yetkin, arayıp bulacak kadar da istekliydi.

O zamanlar; çok ıslak, bir ırmak kadar ıslak olan kış aylarında, çoraplarımızın delik, çizmelerimizin yırtık ve sırtımızda önlükten başka giysimizin olmamasına karşın hasta olduğumuzu hatırlamıyorum. Bahar geldiğinde, kilere yığılı portakal zaten kalitesiz olduğundan çürümüş, atılmış olurdu. O zaman portakal somurma mevsiminin bittiğini anlardık. Yerine başka zevk/oyun eklenirdi: Kızlar sürekli olarak “koruk terletir”dik. Maksat koruk tadına duyduğumuz özlemi gidermek değildi. Maksat yaşamımıza tat verecek şeyleri denemektir. Korukları önce asmaları sokağa sarkmış bir evden çalmanız gerekir. Sonra iki kap bulursunuz. Biraz da tuz... Koruk terletmenin geriye kalan aşamasında yapılacak iş, onları kaplardan birine koyup, diğeriyle üstünü kapatmak ve tuz serptiğiniz korukların ağzı sularını dışları kamaşan sekiz ila on üç yaşları arasındaki kızlar tarafından sırayla sallanmasıdır. Siz yorulunca bir başkası alır o salları. Bir tur sallama yeterlidir. Koruklar kapların içinde sağa sola çarptıkça ekşi sularını biraz sızdırmış, tuzu da içine çekmiştir. Hepiniz toplanır, meydanın köşesinde bir küme yaparsınız. Mis gibi asma kokusu yayılır. Gölgeyi bir saydamlığa bürünmüş, hafif su bırakmış korukları günün hangi saatinde isterseniz o saatte yiyebilirsiniz. Kim karıştır? Sokakta yenen hangi şey insana dokunmuştur ki?

Her yerde gelincikler, papatyalar bulabilirsiniz. Çünkü her üç evden sonra bir yangın yeri, bir yıkıntı, dolayısıyla doğal bir bahçe bulunur. Oralarda yıkık bir duvara oturur, başınızı bir incir ağacının yapraklarıyla güneşten korur ve kendinize taç ya da bilezik ölersiniz. Bizim papatyalarımız gevşemez, gelinciklerimiz kararmazdı. Çünkü

gözlerimiz onların ölümünü değil, yaşadıklarını görmeye programlıydı. Hele de baharda.

Ardından sohbet saatleri başlardı. Zulanızda beş kuruş kalmışsa sokağımızın caddeye açıldığı yerde, sağ köşedeki Şih Amca'dan iki boğum beyaz şeker kamışı, yahut bir boğum kırmızı şeker kamışı kestirebilirsiniz. Bir eşik, bir kaldırım kenarına oturulur; ister oyun oynarken kemirirsiniz, ister sohbet ederken. O sırada yanınızdaki sorumlu olduğunuz oğlanla tek başına ilgilenmek zorunda değilsinizdir artık, herkesin görevidir ona göz kulak olmak. Köpekleri sever, onlarla güreşe tutuşur. Satıcıların ardına takılır, boyuna mahalle meydanındaki tulumbalı çeşmeye taşınıp su içer. Onun su içmeleri Sabriye Hanım'a "Görüyor musun bak" deme hakkını verir: "Görüyor musun Salâh bak... Bana her gördüğüm yerden su içirmiyordun ama meğerse karnımdaki çocuk o sulardan içmek istiyormuş!"

Hayatı Öğrenmek

O çocuk, zorunluymuş gibi gördüğü her çeşmeden sular içmek istiyordu. Annem sömestr veya yaz tatilinin başladığı günün sabahı koluma sepeti, öbür elime de küçük oğlancığın elini takıyordu. Oğlancığın giyimi, o dönemde bütün oğlan çocuklarının yazlık giyimini tıpkısıydı: Bir don bir atlet. Daha yoksul olanların donları yoktu ama biz bu iki parça giysiyi kardeşime sağlayacak durumdaydık Allahıma şükür!

Evden çıkarken son anda su içmediği aklına geliyordu. Dönüp suyunu içiyordu. Meydanla evimizin arası elli metre değildi ama oranın çeşmesinden de su içmeliydi. Sonra –artık varolmayan– Marangozlar Çarşısı'na sapardık. Ya o bana bir şeyler anlatırdı, ya da ben ona... Anlattıklarımız ikide bir kesilirdi; taze yonga kokusuyla gelen bin bir çeşit ağaç bizi alır ormanlara, ormandan da ormanlı masallara götürürdü. Bıyıklı'nın evinin eski duvarına sırtımızı verir, duvar-

dan taşan mimozaların bizi hapşırtmasından hoşlanarak masal anlattırdım. Ormanların sesi hızar sesleriyle sonsuza kadar kesilirdi ama o sırada burnumuzu dolduran doğal cilalar temizliği çağrıştırırdı. Biz severdik değişik şeyleri. O pek çok şeyi ilk kez görürdü, ben görüp de unuttuğum yahut önemsemez olduğum şeylere onun gözleriyle bakar, neredeyse mutlu olurdum. Herkese tebessüm etmeden geçemeyen bir küçük adamla birlikte olduğumu da unutmamalıydım. Bir-iki usta için durmamız gerekirdi. Bir köpeğe yol vermek için, iki kediyi birlikte kovalamak için, dondurmacıyı gördüğümüzde dondurmanın nasıl yapıldığını bir daha anlatmam için durmamız gerekirdi. Sokakta hiçbir şey istemezdi. Huysuzluk etmez, bağırmaz, tepinmezdi. Bir elim onun elini avuçlamış, öbürü koca sepetin ucuna yapışmıştı. Ah ben o günlerde bana ait ellerim olsun isterdim.

Çarşıya girmeden önce, köşede ve ilk kaldırılan çeşme olan çarşı çeşmesinden de su içilmesi gerekiyordu. Orada bizim kendi hikâyelerimiz sona ererdi. şimdi, sorumlu bir hane halkıydım.

Dönüş yolumuz aynıydı. O yaşımda balık da alırdım, et de, kelle paça, sebze ve meyve de. Sepetim ağırlaşır, o yüzden kaykılan gövde mi düzeltemez, elimi zaman zaman onun elinden kurtarırdım. O zaman koluma yapışırdı. Bıyıklı'nın evine vardığımızda, o çok eski duvarı sevdiğimi bildiğinden dururduk. Sepetimi yere koyar dinlenirdim. Eski duvarı oluşturan yuvarlak dere taşları çok eski masallardan düşüp gelmişlerdi. Orada, güzelliklerini görebilen birini bekler, beklerlerdi. Ben bekleme zamanını kesmiş olan son insandım. Sonra her şey yıkıma durdu.

Bıyıklı'nın kim olduğunu bilmezdik. Kalın gövdeli, güçlü bir ihtiyardı. Güneşten sararmış bembeyaz saçları, kırmızı bir yüzü, koca bir burnu ve ürkütücü, kırçıl pala bıyıkları vardı. Sesini duymadık. Kimisi onun usta bir Rum balıkçı olduğunu söylerdi. Kimisi Ermeni, kimisi de Arnavut olduğunu.

Gizem düşkünü bir adam değildi. Belki de konuşmuyor değil, konuşamıyordu. Bıyıklı'ya yaklaşamazdık, bulaşmazdık. İçkiciydi:

Ağzından saçılan buhar, ardında alkolle yıkanmış bir yol bırakırdı. Kızlardan birini can kurtarmaca oynarken yakalayivermiş ve ağzından öpmüştü. Viliiii... Ne ayıp!

Dönüş yolunda da sular elbette içilirdi.

Sınıflarımı geçiyordum ama hâlâ kitapsızın biriydim.

O yüzden hâlâ Göksel'e mecburdum. Onunla iyi geçinmeye çaba gösterirdim. Küsersek nereden kitap bulacaktım, nasıl ödev yapacaktım?

Yine de bir gün onunla fena kapıştık ve uzun süre küstüm:

Zafer'le birlikte üst kattaydık. Göksel'in onu çok sevdiğini biliyordum. Ama çocukluk: Oğlancığımı kucakladığı gibi balkona çıktı ve kollarını boşluğa uzatarak, "Atayım mı bu çocuğu ha Ayla, şimdi atayım mı bunu aşağıya" diye sordu.

Zafer korkmuştu. Bağırıyor, gözleri fal taşı gibi açılmış, bir kolunu bana uzatmış, hıçkırıyordu. Aklım başımdan gitti. Böyle bir anda, on iki-on üç yaşında bir insan soğukkanlı davranabilir mi? Avazım çıktığı kadar bağırarak atıldım ve onu Göksel'in boşluğa uzanmış kollarından çekip aldım. Nasıl olup da kurtardığımı hâlâ çözmem. Tanrının çocukları koruduğu inancı boşuna değildi herhalde. O bırakmasa bile çekişmemiz sırasında çocuğun beş metreden sokağa düşürmesi işten değildi (bizim tavanlarımızın yüksekliği dört buçuk metre civarındaydı).

Bağıra çağıra aşağı inerken o arkamızdan geliyor, ağlayarak çocuğu aşağı atmayacağını, şaka ettiğini ama şakanın tadını kaçırdığını söylüyordu. Kim aldırır? İki kardeş sarıldık, salya sümük ağlaştık, ben günlerce uyku uyuyamadım. Gözümü kapattığım zaman hep aynı korkuyu yaşıyordum; tam kucaklayacağım sırada süzülüp aşağıya düşen iki yaşındaki çocuk.

Yıllar sonra, yükseklik korkusu olanlarda "bir an" denilen şeyin nasıl bir sonsuz dönölmezlik bilinci yarattığını, bunun bir tür duygusal labirent oluşturduğunu yaşayarak anlayacaktım.

İki Çift Ayakkabı Ne İşe Yarar?

Yaz sonlarında, yavruağzı pembe ipekliden bayramlık giysi dikirtti annem. Meziyet Abla'ya müşteri olarak gittim. Buna pek sevindim. Elbise dikilmiş olarak gelince kafama bir gerçek dank etti: Altına giyecek ayakkabım yoktu. Kışın giydiğim lastik çizmeler olmazdı. Üstelik deliktiler. Lastik cimnastik ayakkabım bile yoktu. (Fiyatını çok iyi hatırlıyorum. En ucuzu iki buçuk liraydı.)

Beklenmedik bir şey oldu. Amcam evimize geldi. Bana "Haydi kızım, seninle sokağa çıkıyoruz" dedi.

Amcam... Babamlar sekiz kardeştiler. Yedi erkek bir kız. Sıtkı amcam en büyükleriydi. Babamla aralarında yedi yaş fark vardı. Yakışıklı, babayiğit bir adamdı. Otoriter bir asker. Benimle pek konuşmazdı. Belki kız çocuklarını pek sevmiyordu (buna karşın, kadınları seviyordu, biliyorum). Sadece annemle sevecen konuşurdu. Amcasının yetim kızıydı o. Üstelik annem tatlı dilli olduğundan herkesin hoşuna gidecek sözler söylemeyi becerirdi.

Kurmay Yarbay Sıtkı Kutlu İskenderun'daki tümenin kurmay başkanıydı.

Bir yıl önce İskenderun'a atanmıştı. Üçü yetişkin, biri ilkokula başlayacak yaşta olmak üzere dört kızı vardı ve oğlan doğurmaya çabalayan yengem sonunda bu işi başarmış, Zafer'den bir yaş küçük olan Aytunç'u doğurmuş ama ileri yaştaki bu doğum onu perişan etmişti.

Amcamla çıktık. Niçin ve nereye gidiyorduk, sormaya korkuyordum. Beni Uzun Çarşı'ya götürdü. (İskenderun'un uzun çarşısı Antakya'ninkiyile karşılaştırılmaz bile. İki bin yıllık Antakya Çarşısı bir bilmece, bir gizil zenginlik ve bolluk çarşısıyken İskenderun'dakinin yalnızca adı uzundu.)

En iyi ayakkabıcıya girdik. "Çocuğa ayakkabı" diye emir verdi. Biz alışverişlerimizde emir kipi kullanmazdık. Tezgâhtar, omuzumdan tuttu, beni çocuk ayakkabılarının başına götürdü. Önü arkası kapalı, bilekten çapraz bağlanan gerçekten de çok güzel bir mavi ayakkabı be-

ğendim. Amcama baktım. Onay bekliyordum. “Başka yok mu, çocuğu zorluyor musunuz?” dedi. “Çocuk en iyisini beğendi efendim” dediler. “Ama görmek isterseniz bir de aynı ayakkabının kırmızısı var...” Onu çıkardılar. Böylesi bir lütuf beklemediğim için amcamın ayakkabıyı beğenmediğini sandım. Kırmızıyı giydim. O da güzeldi. Aldı. Ne pazarlık, ne taksit ricası... Çok şaşırdım. Böyle alışveriş bilmiyordum. Dışarı çıktık. “Bak gördün mü, ısrar etmesem kırmızı ayakkabıyı göstermeyeceklerdi” dedi. “Ama ben onu gerçekten sevmiştim.” Hemen döndü: “Mavileri de sarın” dedi. Küçük dilimi yutacaktım. Benimle çarşıya çıkıyordu. Bizim evde, en önce ağabeyime bir şey alınır-
dı. Sonra ihtiyaç duyulan şeyler düşünülürdü. Şimdi kardeşlerime bir şey alınmıyor ama bana iki ayakkabı birden alınıyordu. İnsan iki ayakkabıyı nasıl giyerdi? Hâlâ nedenini çözemediğim bir ikramdır bu.

Bayramlarım

Hiç beklenmedik biçimde gelen bu sürpriz yüzünden bayram yaklaşırken ipek bir giysim ve iki ayakkabım vardı. Bayramda biraz param da olursa dönme dolaba binecek, hantur –fayton– ile gezebilecek, üstelik kendimi çok şık hissedecektim. Zafer yanıma takılırdı takılmasına. Olsun. Bayramın onsuz geçmesine üzüldüm zaten.

En çok dönme dolaba binmeyi severdim. O günlerde dönme dolabı bayram süresince tam olarak doldurmak ne kadar zordu bayramcılar için. Dört tahta kasadan oluşurdu. Bana yeryüzünde bir eşi daha olmayan harika buluş olarak görünürdü o dört kasa ve ikili kaldıracağı sistemi. Birinci gün her kasaya dört-beş çocuk sıkıştırırdı bayramcılar. Çevrede her zaman parasız çocuklar olurdu. Onlar boyuna dönme dolapçıların gözlerini yakalamak için uğraşırlardı. Göz göze gelseler, ah bir göz göze gelseler... Kendi gözlerinden taşan özlemi bir gösterebilirler... Yaşamak umut taşımak demekti değil mi ya?.. Bayramın her günü gelirler, ellerini ceplerine sokarak dolaşırlardı. Giysileri her

günkü giysiler, beklentileriye bayramlıktı. Son gün hemen bütünüyle parasız çocuklara kalırdı bayram yeri. O zaman bedava binme olasılığı artardı. İki çocuk paralıysa, dengeyi sağlamak için diğer kasalara birer parasız çocuk bindiriliverirdi. Ve çok kısa sürerdi şenlik süresi... “Yandı!..” İşte bu kadardı her şey. Bizlere parasız binmeyi beklemek yasaktı. Dilencilik gibiydi. Cumhuriyet’in bir öğretmenin çocuğuna yakışmazdı.

Bayramın değişmez yeri Namık Kemal İlkokulu’nun karşısındaki geniş, boş çimenlikti. Cambazlar da oraya gelir, çadırları orada kurulurdu. Sonraki günlerde... Ortasından yaya yolu geçen boş arsaya dönüşür, sınırlarını genişletirdi. Hindibalar, beyaz papatyalar her yer gibi orayı da vatan bilirdi.

Sevdiğim eğlenceler içinde ikinci sırada, faytonla gezmek gelirdi. Kızların eğlencesiydi bu. Benim gibi, bakmakla sorumlu oldukları küçük kardeşli kızların göreceli olarak en rahat bayram etkinliğiydi... Yanımızda kardeş olsa da olmasa da kucaklarımıza nasılsa küçük çocuklar oturacaktı. Bari bizimkiler olsun! Bu bir “Only for ladies” keyfi. Körüğü arkaya kadar devrilmiş bir faytonun bilinen büyüklüğüyle oranlanamayacak kadar çok sayıda kızın “eğleneceğim” inancıyla seçtiği bir bayram tadı. Bu tadı Arap kökenli kızlar yaratırdı. Kızlardan hiç değilse birinin elinde deplek –gövdesi testi çamuruyla yapılmış dümbelek– olmasa bayram eksikli kalırdı. Bağırarak söylenen şarkılar, türküler, oyunlar, tekerlemeler... Aklımda kalan ve en çok hoşuma gideni –sorduğum onlarca kişiden hiçbirinin hatırlamadığı– tekerleme, kızlardan birinin söylediği, diğerlerinin nakaratla katıldığı pek şiirsel bir şeydi. Anlamını sorarsanız... Galiba onlar bile bilmiyorlardı:

Fellini tonto/ yo yo

Şihlil avanta/ yo yo

Miharıp sitil/ yo yo

Şihlil Fellini/ yo yo

Ya ammeto ya haletto sıhlimbarek... HEEEEEEY!

Alkışlar, zılgıtlar yol boyunca şehre neşe saçardı.

Kucağımdaki Zafer'e sımsıkı sarılırdım. O en son heeeyy'i beklerdi, bağıırır, küçük dili tir tir titrerdi.

Türkiye büyüyordu. Şehrin bomboş Pac mevkii, bir meydana dönüşüm yolunda düzenleniyordu. Yani hayat orada bitmiyor, başlıyordu. Meydandan denize, deniz fenerine kadar bir cadde oluşuyordu. Yol daha stabilize hale getirilmeden iki yanına teneke barakalar kondurulmuştu. Büyük ve geniş bir cadde olacağı söyleniyordu ama ben şehrin bu kadar büyümesinin olanaksız olduğunu düşünüyordum.

Bu cadde hazırlığının başlangıç yerinde büyük okalıptüs ağaçlarının altındaki üçgen sahada birkaç aydır anlayamadığımız bir etkinlik sürüyordu. Bayram bitmeden haber geldi: Orası bir çocuk bahçesiydi ve bayramın üçüncü gününden itibaren herkesin serbestçe girmesine izin verilecekti. Çocuklar orada oynayabilirler, salıncaklara, tahterevallilere biner, tırmanma demirlerine çıkıp, kayma yerlerinde kayar ve çok küçükler onlara ayrılan kum havuzunda oynarlardı.

Bunca çok şey ve parasız... Haydi canım sen de!.. Böylesi bir armağanı kim kime verir ki?

İpek giysimi giydim. Zafer'i giydirdim. El ele tutuştuk. Taa cehennem dibinde gibi gelse de şehrin sonuna seyahate çıktık. Kapıda biriktik. Bekçi çağırıyordu. Nasıl girersin? Cebinde beş kuruş yoksa içeri girip, salıncağa binip para toplama zamanı rezil olduğunda acaba karakola filan da götürürler mi insanı? Yavaş yavaş ilerledik. Yürekli olanlar tahterevalliyeye bindiler. Salıncaklar boş boş insan bekliyordu. Zafer'i kum havuzuna oturttum. Birileri kaydı. Bekçi hiç karışmıyordu. Elinde sopa yoktu. Bazen gülüyordu hatta.

Ve sonra akıllıların bazıları "Ne olacaksa olsun yahu... Oyuncaklara hücum" dedi sanırım... Huruç yaptık. Kayık salıncaklar on altı çocuk alıyordu. Bizler yirmi beş kişi bindik. İlk gün birinin zinciri koptu. Salıncaktan sonra kaydık, Zafer küçükler salıncağına bindi, sallandı... Açık bir park olmasına karşın adamlar hela bile yapmışlardı.

Sosyal devletle karşılaştığımı ilk fark edişim budur!

Yorgun ve mutlu eve döndük. Kardeşimi yatırdım ve başıma gelen felaketi gördüm. Başımdan aşağı kaynar sular döküldü:

Çocuk bahçesinin zemini çakıl taşlarıyla kaplıydı. Tahterevallide inip çıkarken sert ve keskin taşlarla tahta arasında kalan ipek giysimin eteği ezilmiş, taşların sivri yerleri kumaşı delip geçmişti. Mahvolmuştu. Mahvolmuştum... Giysimin onarılması olanaksız. O yüzden yaptığım salaklığı saklamam da olanaksız. Oluşan zarar ekim ayı sonuna kadar süren yaz boyunca, giysisiz kalmama neden olacaktı... Şimdi ne olacaktı, okul önlüğümle mi sokağa çıkacaktım?

Bu felaket anneye nasıl ve hangi koşullarda anlatılır?

Durumu hiç değilse bir süre kurtarmak için giysiyi bir askıya takıp, duvardaki çiviye astım.

Annemin suçumu anlamasının nedeni bu özenim olmuş. "Bu kızın askıya giysi astığını kim görmüş, bu işte bir iş var" diye bakınca marifetimi görmüş.

Durum ortaya çıkınca ağladım. Zaten suçluluk hissettiğimde çok korkağımdır. Dayak yemedim, azar bile işitmedim. Galiba korkudan ölecek haldeydim. Halil Ağa'dan bir sıra mavi, bir sıra kırmızı lalelerle desenlenmiş bir krepon kumaş kestirdiler. Onu, ortaokulu bitirdiğim yaz, doğanın bana doğurganlık gücünü bağışladığını kötü bir biçimde belli ettiği güne kadar giydim. Bu belli ediş öylesine ağır oldu ki, elbisenin giyilecek hali kalmadı. Neyse ki o güne daha iki yıl vardı.

Ruhum İncinmeyi Öğreniyor

Amcamlar İskenderun'a geldiklerinde yaşamımızda değişiklik oldu. Babam akşam yemeklerinde çoğu zaman amcamlarda oluyordu. Bu doğaldı. Amcam da babam gibi akşamcıydı. Gerçi babamın içkisi akşamcılıktan güne yayılıyordu artık. Amcamın içki konusunda daha dengeli, daha seçkin zevki vardı. Güneş batarken sofrası hazır olmalıydı. Günümüzdeki deyimle maço bir erkekti. Yetişkin üç kızının ba-

balardan ödleri kopardı. Yengem, kızlar korksun, ters işler yapmasın diye onları daha da çok korkuturdu gibime gelirdi. Tabii bunu çok daha sonraları düşündüm. Amcamın rakı sofrası zevkindeki inceliği gösterirdi. İçkiyi fazla kaçırmaz, durulması gereken yerde durur, “Kal-dırın” emrini verince de akşam yemeği için masaya geçilirdi.

Bazen annem de çağrılı olurdu. Bütün aile olarak çok az gittiğimizi hatırlıyorum. Yengemin atmaca gözleri kusur bulmak için aranırdı. Onun bozuk sağlığına karşın saygınlığı arı beyi gibi tekliğinden gelirdi. Bütün işleri kızları yapar, o gözüyle kaşıyla uyarır, yine o yolla emirler verirdi. Bizleri hiç beğenmedikleri ne kadar da belliydi... Belki de beğenilecek yanımız yoktu. Yemeğe gitmek zorunda kaldığımda sofranın en dibinde oturdum. Söze, sohbete karışmak gibi bir davranış beklenmezdi, zaten bunu yapamazdım. En büyük çekincem, birinin dikkatini çekmektir. Elimden bir şey düşecek diye korkardım. Çatalım düşse eğilip almalı mıydım? Bizim evde alınmalıydı, çünkü yedek çatalımız yoktu. Alınca sofradan kalkıp onu yıkamalı mıydım? Bu ayıp mı olurdu? Amcam mı kızardı, yengem mi? Çatal orada kalırsa ablalar sonradan onu alırken beni eleştirmezler miydi? Her seferinde ya çatal, ya bıçak, ya kaşık elimden düşüverirdi.

Ağabeyim o sırada Antakya Lisesi birinci sınıfında yatılı okuyordu. Dersleri kötüydü. Yaşamından şikâyetçiydi. Yatılı çocuk okutmak aileye yüküydü.

Yemeğin bir yerinde konuyu yengem açıyordu. Amcam da hemen babama yüklenmeye başlıyordu. Karı koca sürekli olarak babamı eleştiriyorlardı: “Sen bir garip ilkokul öğretmenisin. Çocuğunu yatılı okutmak neyin nesi? Bak ben kızlarımı bir dersten kırık not aldıklarında hemen okuldan çektim.” Sözün söylenme edası da çirkindi ama “sen bir garip öğretmensin” sözü bile ağızdan deyimin aslını hatırlatır gibi çıkıyordu. İçki ve alıngan yapısı yüzünden eleştirinin verdiği moral bozukluğu, babamın dilini dolaştırıyor, kekelemesine neden oluyordu. Yürekten inandığı şeyi ancak o zaman söylüyordu, kekelemesi

İnandırıcılığını azaltsa da: “Sağ omzum çökerse sol omzumda, o da çökerse sırtımda taşıyım da çocuklarımı yine okuturum...”

Dönüş yolunda annem babamı yüreklendiriyordu: “Çocuklarımızın başka kurtuluşu yok ki Salâh. Ne yapıp edip okutmalıyız.” Babamın istediği tam da buydu.

Kötü Bir Gün

O sırada annem hastalandı. Hastalığını bize söylemediler. Hastaneye yatınca okula gidemez oldum. Zafer’e bakıyor, evi düzenlemeye çalışıyordum ama işlerle başa çıktığım söylenemezdi.

Bir gün yengem emir eriyle bir tencere yemek gönderdi. Kapağını açtık, mantı... Babam, “Sabriye bunu sever” deyince ağlamaya başladım. Ben ağlayınca Zafer de başladı. Annesini çok özlüyor, anne sözünü duyduğu anda ağlıyordu. Alsan sulugözün biriydi. Hepimiz bir süre hüngürdedik. Babam, “Annene götürmek ister misin” diye sordu. Annem yemezse boğazımızdan geçmeyecekti. Yemeği götürmek için o an en uygun kişiydim. Okula gitmiyordum. Zafer’i gezdirmekle yükümlüydüm. Bir tabak yemeği sepetin dibine güzelce yerleştirdim. Ayrı bir kaptaki sarımsaklı yoğurdu da üstünde gezdirdik. Kapakla kapamak aklıma bile gelmedi. Kardeşin eline yapıştık, öbür eldeki sepetin dibinde yerleşik sarımsaklı mantının buhurunu dağıta dağıta hastane yoluna düştük.

Daha önce annemi defalarca ziyarete gitmiştim ama çocukları içeri almadıkları için, hastane bahçesinde bağırıp çağırarak annemi pencereye çağırmıştım. Oradan konuşur, biraz moral bulup eve dönerdim. Şimdi içeri girmek büyük sorundu. Planımı uyguladım: Zafer’in sevimliliğinden yararlandım. Kapıcı “Çocuğu bırakamam ama şimdi öğlen tatilinde koridorlar tenhadır, sen acele götür, gel...” dedi. Merdivenleri çıkarken, koridorlar aşarken yayılan kokunun farkında bile değildim. Annem beş-altı kişilik bir koğuştaydı.

Beni görünce doğruldu. "O ne!" diye cıgılık attı. Ben ballandıra ballandıra yemeğin nasıl boğazımızdan geçmediğini... filan... Kesti, bağırdı "Götüüür. Acele götür. Hastaneye mantı mı getirilirmiş..." Öğürmeye, kasmaya başladı. Sepeti savura savura nasıl kaçtığımı anlatmak imkânsız. Zafer'i kolundan kaptığım gibi sürüklemeye başladım. Oğlan-cık ağlar. Ben ağlarım...

Eve geldik. Yorgunluk ve üzüntüden ikimiz de yatağa serildik. Akşama kadar uyuduk. Manti sevmem. Hastane gibi kokar. Azarlanmak gibi bir tadı vardır. Berbat bir yemektir vesselam!

Annem hastaneden çıktı geldi. Öyle zayıftı ki. Ama evin bütün işleri onu bekliyordu. Anne kız önce dipten bucağa evi temizledik. Duvarlarının sıvası sürekli dökülen evimizin her gün süpürülmesi ve silinmesi gerekiyordu. Annem süpürerek önden gider, ben silerek arkasından gelirdim. Bazen coşar, defalarca silerdim. Taşlarımız öyle güzel parlardı ki, o parlaklığı görme uğruna bütün gün sürekli silmeyi bile düşündüğüm olurdu.

Biz böyle temizlerdik ya, eve herkes ayakkabıyla girerdi.

Annemin sesi çıkmasa da ben kardeşlerime bağıırır çağırırdım. Kardeşler deyince en küçüğümüzü dışta tutuyorum. O düşünceli ve dikkatliydi. Olmadığı zamanlarda bile bana öyle gelmiştir. Daha iki yaşındaydı ama evimizden otuz-kırk adım uzaktaki pide fırınından ateşten henüz alınmış pideleri çıplak elleriyle taşıyarak ekmeğimizi getirirdi. Buzumuzu Şehit Pamir Caddesi'ndeki (öyle ya, caddemizin adı değişmişti: Kore Savaşlarından birinde şehit verdiğimiz Albay Pamir'in adı, onu o diyara uğurladığımız bu şehrin en işlek caddesine verilmişti) buzcudan eve kadar taşıyan da oydu. Elleri yanmak ve donmak bilmezdi. Bunu duyarsızlık olarak düşünmek aklımıza bile gelmiyordu. Bir gün ağabeyim akledip sordu: "Zaferci, senin elin hiç donmaz, yanmaz mı?" Cevap hepimizi şaşırttı: "Donuyo, yanıyo. Siz aferin diyosunuz diye..."

Düğün Evi

Annem hastaneden çıkar çıkmaz, sık sık aldığı bir teklifle yine karşılaştı: Yoksul komşularımız yaz düğünlerini Antepliler dediğimiz karşı komşunun bahçesinde yaparlardı. Kış düğünlerini de bizim evde. Annemden yine ricada bulunuldu. “Siz gittikten sonra temizlik beni çok yoruyor, üstelik hâlâ hastayım, çabuk yoruluyorum” diyemezdi, diyemedi.

Böylesi toplantıların, yapılması gereken bir hayır olduğuna inanan babam da karşı çıkamazdı.

Evlerden sandalyeler taşınıp dizildi. Sağlam bir masa, üstüne iki koltuk en gösterişli köşeye kondu. Limonata malzemesi, bardak ve tabaklar, kuru pasta yahut bildiğimiz bisküvi –*Marie* markalı– ve kolonya geldi. Asıl iş şimdi başlayacaktı. Annem sokağın en güzel kadınıydı. İki tuvaleti vardı, bu sokakta kendine gece giysisi diktiren tek kadındı, balolara giderdi, dans ederdi. Öyleyse gelin yahut nişan başı yapmayı en iyi becerecek olan oydu.

Gelin giydirmek, gelin başı yapmak için annemin elindeki tek olanak kömür ateşinde kızdırılan saç maşasıydı. Maşa, orta uçları ince olmayan bir tür uzun makas gibi düşünülmelidir. Ateşe konur, demirler ısınır. Saçı yakmaması için ıslak bir tülbetle sık sık silinerek aşırı harı alınır. Saçın bir tutamı iki kanat arasına alınır, ya aşağı çekilerek saç düzleştirilir, ya da kıvrılarak dalga yapılır. Herhalde bütün amatörler kızların saçının birazını yakarlar. Yanmış saçın ütülenmiş tavuk tüyünden farkı yoktur ama bu sineye çekilir. Annem de yakarak, kıvrıcıklaştırarak kızları çirkinleştirmeyi becerirdi. Daha da çirkinleşmesi makyajın zorunlu sonucu olduğundan, en kırmızı allıklar, rujlar sürülür, en kalın sürmeler çekilirdi. Nişansa başına yapma çiçekten bir taç, düğünse tülle kapalı duvak oturtulur, ne kadar yabansı görünse de kızın başı artık bağlanmış olduğu için herkes “Ma’şallah! Ay parçası gibi oldu” diyerek beğenilerini duyururlardı. Kimse inan-

mazdı bu sözlere ama gelinin kendisiyle anası inanırdı. (Kanımca gelinin güzelliği konusunda şimdi de değişen bir şey yok!)

Benim bunlara itirazım yoktu. Tek itirazım, annemin oynamaya kaldırılmasıydı. Oynayamazdı. Farkındaydı oynayamadığının. İnsanları kırmamak için kalkar, dönenirdi. “Cadı bir kaynana gibi, keçi gözlerini kısıp, ağzını sımsıkı kapatarak” kendisini seyreden kızına dil çıkararak. Onu öfkeden köpürterek.

Düğünler bütün eğlence boyunca başı yerde olan gelin kızın yanına nişanlının yahut damadın gelip oturmasından ve takı töreninden sonra biterdi. Her şey o akşam hemen taşınırdı. Bize eşyası boşaltılmış salon ile misafir odasının eşyalarını yeniden yerleştirmek, ondan önce de evi silip süpürmek kalırdı yine.

Gelin başını annemin yapmadığı bir gelin geldi komşu eve. Evimizin arka kısmındaki mutfağın ve hamamın açıldığı küçük iç avlumuzdan yüksek bir duvarla ayrılırdı o ev. Onca yılda yüzünü bir kez olsun görmediğimiz bir gelinden söz ediyorum. Ev bitişiğimizdeydi ama sokak kapısı Bülbül Sokak’a açılırdı. Yıllar önce o evdeki odalardan birinde oturan kaçakçı kadından bir yatak örtüsü almak için eve girmiştik. İçini o yüzden hatırlıyordum. Sokak kapısından ince uzun bir avluya giriliyordu. Eski tarz bir evdi. Beyaz taşlarla döşenmişti avlu. Ama öyle eskiydi ve öyle hor kullanılmıştı ki taşlar bile çürümüştü. Kapının sağ yanında iki katlı bir evcik vardı. Altta bir oda, üstte bir başkası. Sonra boşluk geliyordu. Bizim duvara bitişik olan kısım burasıydı. En dipte ikişer ayak merdivenle çıkılan ayrı iki odada farklı aileler otururlardı. Birine kocası erken ölmüş, çocuklarını evlere çamaşıra giderek, bekâr çamaşırı yıkayarak yaşatmaya çalışan bir kadın sığınmıştı. Boyuna bağırıp çağırırdı: Herkes, her şey öfkesini kamçılardı. Boynunda her biri ayva büyüklüğünde dört beş tane yumru vardı. Guatr denilen bir hastalığı olduğu söylenirdi! Örtüsü açılır, o yumrular edepsizce sallanırdı. Gördüğümde kusacak gibi olurdum.

Öbür odaya gelen gelini hiç görmedim. Gören oldu mu, ondan bile kuşkuluyum. Kocasını kimdi, ne iş yapardı? Gelin geldiğini bile evden duyulan değişik sesteki anlamıştık. Bir ishak kuşu gibi kalın kalın ağlardı. Gün boyunca gece boyunca aylar ve yıllar boyunca o evden dışarı hiç çıkarılmayan kalın kuş sesi, aynı sözcükleri tekrarlayarak ağladı durdu: "Durmuyacam... Gidecem."

Ne çok mutsuz kadın vardı çevrede. Büyümek mutsuz kadınların yayıldığını görmek miydi acaba? Son yıllardaki artışın nedeni gözle görülüyordu: Türkiye Cumhuriyeti Kore'ye asker gönderiyordu. İnsanlık değerlerinin korunması, hür dünyanın zafer kazanması için... Falan için ve filan gibi nedenlerle...

Askeri Kore'ye Uğurlardık

Şehrin, deniz kıyısındaki o güzelim (bu söz o günlerdeki park içindir. O güzelim parkın şimdiki yaşamı yaşam değil. Arıklamış ağaçlarının, laf ola torba dola yöntemiyle sürdürülen bakımın ve alelacele parka yapılan anlamını çoktan yitirmiş Kore anıtının güzellikle ilintisi yok) parkında saf tutar, askerleri geçirme törenlerine İskenderun Ortaokulu olarak katılırdık. Bir İstiklal Marşı, bir hazırol durumunda nutuk dinleyiş, onları körfezimizi doldurmuş Amerikan gemileriyle ölüme gönderirken, gerekli saygıyı gösterdiğimiz anlamına geliyordu. Limanı yoktu şehrin. Hemen yakınımdaki iskeleye yanaşan botlarla uzaktaki gemilere taşınırdı askercikler. Bizler uğurlar, sonra yine uğurlar, sonra yine uğurlardık... O kadar yürekli, o kadar kahraman bir hükümete sahiptik ki(!) uğurlama töreninin hangi şehirde yapıldığının, askerlerin hangi limandaki gemilerle yurttan ayrıldığının yayımlanması yasaklanmıştı...

Tören sırasında arkada, dağınık, çekingen, hüzünlü, elleri eğinlerinde saklanmış, kendilerine herkesin arkasında yer bulabilmiş kocalarının da arkasındaki kadınlar dağınık birer lekeydiler. Tören bitip

bizler dağıtıldığımızda, çoğu köylü, yani güneş yanığı, güneş buruşuğu yüzlü, yani giysileri yama yırtık içinde, ayakları yemenili yahut çarıklı annelerle karşılaştık. Resmi törenlere alınmayan o asker yakınları... Biz nasıl anlamıyorsak, onlar da olup biteni, uzak diyarlara bu gidişi bizim kadar anlamıyordular.

Gidenleri her seferinde törenle ve *"Selamette gidin, selamette dönün, kahraman milletin yiğit askerleri"* afişiyle uğurlayan bizler, geri dönen asker görmedik. Çünkü dönenler gidenlere göre azdı. İskenderun'a inseler halkın dikkatini çeker, gidenlerle dönenlerin sayısı karşılaştırılırdı. Dönüş limanı İzmir'di. Önce sağlamlar inerdi. Sonra, tertemiz Amerikan yatakları, sedyeleriyle gaziler ve malul gaziler limana çıkarılırdı. Bu artık yalnızca bir gazete haberi idi. İster inanırdın, ister inanmazdın gazete haberine. Olmayan olaydan haber yaratıldığını, olan olayın ise örtbas edilerek yok sayıldığını, bu küçük şehrin bir gazetecisinin kızı olarak bilirdim.

Tabii, Amerikalıların yanlış yapmayacaklarına hâlâ yürekten inanan bir insandım. O kadar iyiydiler ki, gazeteleri; haber, broşür, fotoğrafla besliyorlar, basılmaya hazır olarak klişe ve alt yazılarını, hatıta kültürümüz, bilgimiz artsın, her şeyden haberli olalım diye dünya gerçeklerini anlatan resimli, resimsiz kitapları bile gönderiyorlardı. O kitaplardan birini unutamadım. İnsanın değer yargısı oluşturmamasını, bunu kalın çizgilerle kafasına, yüreğine yazmasını sağlayacak kadar akıllıca hazırlanmıştı... Kitabın seslendiği yaş grubu, henüz siyahın ve beyazın dışında bir gerçeği kabul edemeyecek düzeydekiler olarak belirlenmişti. Yani; iki yaş önce bir yaş sonrası ve yaşıtlarım için... Defalarca okuduğum, birçok insana danıştığım, en sonunda babamdan aldığım cevapla derin değil, normal değil, hafif bir iyimser soluk alabildiğim o kitap...

Rusya'nın ülkemiz üstünde emelleri olduğunu savaşın hemen ardından öğrenmiştik. Bu olayın üstünden ancak beş yıl geçmişti. Ruslardan korkmak gerektiğini biliyorduk. Onlar her an bizlere... Savaş sırasında Yahudilerin dünyaya kötülük ettiklerini Alman propagan-

dasından nasıl öğrenmişsek, şimdi komünistlerin dünyayı yakıp yıkacaklarını Amerikan propagandasından öğreniyorduk...

Kitap Rusya'nın bir ülkeyi işgali üstüneydi. Bu ülke yalnızca bizim ülkemiz olur sanrımız yanlıştı. Meğerse onların göz diktiği bir başka ülke daha varmış: Kanada. Kanada'ya ansızın saldıran Ruslar onları çok gafil avlıyor ve ülkeyi işgal ediyorlardı... İlk andaki felaketler yatıştıktan sonra ülkenin yavaş yavaş Sovyetleştirilmesi başlıyordu. Onların, bütün toplumsal değerleri kurutan eğitimine inanan bir çocuk, polis merkezine gidiyordu. Kruvaze ceket, kısa pantolon giymiş oğlan; annesiyle babasını, Amerikan radyosu dinledikleri için vatan hainliğiyle suçluyor ve yakalanmalarını istiyordu. Rusların kurduğu yönetim, bir gece evi basıyor, anne baba oğullarının bunu yaptığına inanamayarak, "Suçsuzuz" diye bağıra bağıra alınıp ölüme götürülüyorlardı. Resimde, onların ardından bakan çocuğun hain, sinsi, alçakça gülümsemesi insanı ürkütüyordu.

İlahi Komedya'daki resimler kadar etki yapan yeni bir görsellikle tanışmıştım. Üstelik buradaki trajedi gündelik yaşamla bağlantılı görünüyordu. Büyük bir felaketin eşiğinde olduğumuz apaçıktı.

Rusya bize saldırdığında... En önce çocukları haince etkileyeceklerdi. Gördüğümüz eğitimle annemizi, babamızı bile satacaktık.. Ruhumuzun kirlenmişliği yüzümüze yansiyacaktı! Allahım, ülkem saldırıya uğramasın, ben böyle hain olmayayım! Ülkemi de, beni de, sen koru! Acaba Amerika'nın da koruması için duama Amerika'yı da eklesem mi?

Kimse okuduğum kitaptan gelen kaygılarımı anlamak istemiyordu. Yalnızca babam, "Bok yiyorlar" dedi. Babam bu konularda çok bilgiliydi. Söyledikleri her zaman doğruydı. Ona inanmak içimi yiyip bitiren kaygılara ilaç gibi gelecekti.

Zaman korkuları unutturmasa da uyutuyordu. O sırada da nasılsa büyüyordun. Akıl gücün varsa, gerçekleri öğreniyordun.

Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısı

Biz artık naylon çağında yaşıyorduk. Naylon sakız çiğniyorduk. Naylon şeker yiyordu sokağa çıkmaya başlamış bebekler. Varlıklı kadın ve erkekler naylon çorap giiyorlardı. İskenderun'da Amerikalıların ziyaretleriyle inanılmaz sayıda artan barlardaki *saz kızları* sokaklarda bile saydam naylon bluzlarla salınıyorlardı. İnsanlar renkleri, dayanıklılıkları eşsiz olan bu kaliteli(!) nesneden hiç değilse bir tek parça eşyaya sahip olmak için derin istek duyuyordu.

Bazılarıysa bu isteklerine kolayca kavuşuyorlardı. Yapılması gereken şey tarih boyunca bilinen şeydi: Işığın suya girdiği anda kırılması gibi, küçük bir açı değiştirmek...

Meydanın sonundaki kısa çıkmazı bitiren ve bizim dünyamızın dışında kalan büyük evin bir odasına sığınmış genç bir kadın, geçen yıl ilkokulu bitirmiş olan kızını her akşam saçlarını kabartıp onları beline kadar salarak, beyaz organzadan kabarık etekli bir çocuk bayramı giysisini giydirerek bara götürüyordu. Kızın dudakları, gözleri, yanakları boyalıydı. Giyiminin çocuksuluğu kapımızın önünden geçtikleri sırada erkek kardeşlerim dahil olmak üzere herkesin yüreğini kanatıyordu. Kadının, kızını özellikle çocuk giysileriyle bara taşıdığını söylüyordu annemle arkadaşları. "Taze et tatlı olur" diyorlardı. Herkesin gözünün önündeydi bu acıklı durum. Her nedense kadına kimse karışmıyordu. O, gururlanacak bir şey varmış gibi, başı yukarda, kimselere bakmayarak, her akşam yeni bir naylon bluz giyerek kızıyla birlikte onun çalıştığı bara gidiyordu. (Çocuğun adı Selin, yahut Selen gibi bir şeydi.)

Yıllar sonra Mülkiye'de öğrenciyken kalburüstü otellerden birinde verilen Fakülte Çayında aynı kızı pembe dansöz giysileriyle görecektim. Çocukluğun hantallığı gitmiş, incecik pembecik bir dansöz olmuştu. O zaman bile ya reşit olmamıştı ya da yeni olmuştu. Erken başlayan toplum gereksinmelerini karşılamaya dönük(!) yaşamı kısa sürede kimbilir ne yana esen bir rüzgârla yitip gitti.

O küçük kız, bembeyaz giysili, koca kıçlı, bağıra çağıra konuşan, insanlara en küçük bir saygı göstermeyen, her yeri kendi malıymış gibi sahiplenen, görgüsüz, şımarık, taşralı azgın deniz piyadelerince öpücükleri, çığlıkları ve paralarıyla kurtarılırken, ülkeler de dünyaya yayılmış o askerlerin geçtiği yollardan daha önce geçmiş, onların yaşadıklarının çok benzerlerini yaşamış abullabut yöneticiler tarafından kurtarılıyor; küçücük kızların ülkelerinin yöneticileri, o abullabut kişilerin karşısında saygıyla eğiliyorlardı.

Ağabeyim, Antakya Lisesi'nde sınıfta kalıyordu.

Ben ortaokul son sınıfa geçiyordum.

Ağabeyim, sınıfta kalmanın sıkıntısını geçirdikten sonra, Antakya Lisesi'nin pansiyonunun ders çalışmaya izin vermediğini, o yüzden İstanbul'da okumak istediğini söyleyerek aile üstünde baskı yapıyordu. Hedefi Kabataş Lisesi'nde okumaktı.

Bu durumu duyan büyük amcam; babamı çocuk gibi azarlıyordu. Herkesin okuması şart değildi. Kaldı ki, babasının okutacak gücü olmayan çocuklar bir sanat öğrenip erkenden hayata atılmalıydılar.

Zafer, kendisi için yeni ufuklar anlamına gelen uzun yolculuklara çıkıp her seferinde kayboluyordu. Bu tutkusu yüzünden Demokrat Parti iktidarının açtığı nurlu ufuklara doğru giden insanların şehri nasıl düzensizce büyüttüğünü öğreniyorduk. Güney Deniz Saha Komutanlığı'na ait binanın ötesinde deniz dolduruluyor, geniş yerler kazanılmaya başlanıyordu. Belediye, evi olmayanlara belli bir zamanda bitirmeleri koşuluyla arsa tahsis ediyordu; Fener Caddesi diye bir caddeden bahsedebiliyorduk artık. Şehrin ötelerini Zafer'in sayesinde tanıyorduk. Çoğu zaman onun nerelere kadar uzandığını bulamıyor, en sonra, Yenişehir Karakolu'na gidiyorduk. Onun, polisleri oyalayacak bir şeyler anlattığını görüyorduk. Oturtulduğu sandalyede ayaklarını sallayıp eline tutuşturulan gazozun içine tükürüklerini salarak ev halkından birini bekliyor, buluşma ânında dünyanın en sıcak gülüşünü takınarak kendini sandalyeden aşağı atıyor, polislerin

her birine birer öpücük verdikten sonra bir dahaki serüvenine kadar eve dönüyordu.

Yazın İskenderun'da kalkışma benzeri bir olay yaşanıyordu. Toplumların birleşmeler değil, çözümler çağına girdiğinin acıklı bir örneğine tanık oluyorduk. Gitgide büyüyen ve mezhep çatışmasına yönelen öfke, başında amcamın bulunduğu askeri birlikler tarafından güçlükle önleniyordu. Bir süre için şehirde büyük bir yönetsel baskı kuruluyor, önlemler birbirini izliyor, sonra ve çok yavaş biçimde yaşam eski akışına dönüyordu. Yükseköğrenimim sırasında; ancak o zaman, böylesi olayların toplum ruhunda derin izler bırakan ve "ben ve öteki" ayrımını derinleştiren gelişimler olduğunu fark etme yetisini kazanıyordum.

Şehirdeki büyük patlamanın başlangıcı, bir genç kızla bir delikanlı arasında yaşanan aşk hikâyesiydi. Böylesi hikâyelere ilgi duyacak kadar duygusal gelişimim oluşmamıştı.

Hikâye acıklıydı: Şehrin en zengin tüccar ailesi olan Altındış'lerin genç ve güzel kızı, çok yakışıklı ve çevresinde sevilen bir delikanlıya âşık oluyordu. Gençler evlenmeye karar veriyorlardı ama Altındış'ler delikanlının fakir olduğunu, kendi kızlarının refaha alışkın olduğunu söyleyerek aradaki sınıfsal farkı vurguluyor, ayrıca aileler arasındaki mezhep ayrılığının da bu evliliğe hayır deme nedeni olduğunu ileri sürerek karşı çıkıyorlardı.

Bu duruma ne kız razı geliyordu, ne de delikanlı. Günün birinde kız evden kaçıyor, alelacele –ne tür olduğunu bilmediğim– bir nikâh kıyılıyor, böylece kız tarafına emr-i vâki yapılmak isteniyordu.

Aradan birkaç gün geçince, damat, küçük yaşta bir Altındış ailesi bireyi tarafından vuruluyordu.

Ölüm haberi Alevi isyanını başlatıyordu: Altındış'lerin mağazaları, otelleri taşlandı, kırıldı, yakılmak istendi. Sivil güvenlik güçleri olayları önlemeye yetmedi. Asker çevreyi sardı. Olaylar zor bastırıldı. Çünkü kısa sürede binlerce kişi çarşıya akmış, yığılmış, büyük arbede çıkmıştı. Öç alma çabası birkaç kez saldırı olarak tekrarlan-

dı ama sonuca gitmedi. Güzelim delikanlı mezara gitti. Aile kızlarını geri aldı.

Kadınlar Erkeklerin Başının Belası mıdır?

Bu olay, beni çok etkiledi. Kızlar ailelerine karşı çıkmanın felaket getireceğini erkenden öğrenmeli, bu felaketin sınırlarının taş üstünde yağ gibi yayılacağını da hesaplamalıydı. Bu olaya gönderme yaparak anneler kızlarına parmak sallıyor, “Hıı...” deme fırsatını yakalıyorlardı.. Tam olarak bilmediği bir olaydan dolayı uyarılan küçük bir kızın duygularının darma duman olmasında kötülük yok muydu? Böyle davranmanın, gereksiz suçluluk duygusuna kapılan kızların denge-sini sarsacağını farkında değil miydi büyükler? Yoksa bu gibi olaylarda suçlular, yalnızca kızlar mıydı? Adaletli olmak gerekirse, kuşku yalnızca kızlara değil, parmak sallamalı “hııı...” olarak oğullara da yönelmez mi?

Başka bir şeyi daha aklıma iyice sokuyordum: İnsanların değer yargılarının onları nereye götüreceğini, neler yaptıracağını, barış içinde ve birlikte yaşamının nasıl da pamuk ipliğine bağlı olduğunu...

Böylesi olayların bastırılması; bitmesi anlamına gelmiyordu. Vicdanlarda derin izler bırakmış, olay unutulmamıştı... Altındış'lerin babası ölüp gömüldüğünde onun mezarına yapılan çok çirkin saldırı bunun kanıtıydı.

Öç, alınması olanaksız bir duygudur. Öcü harekete geçiren olay ne kadar kötülük saçıyorsa, öç uğraşı, kötülüğü misliyle katlamaktan başka işe yaramaz.

Belki yaşam yüzünden, cinsellik üstünde ilk defa düşünüyordum. Bütün kızlar gibi cinsiyetimden hoşnut değildim. Kız olduğum için ağır gelen sorumluluklarım vardı. Büyümekle, toplumsal hoşgörü benim cinsimde ters orantılı uygulanıyordu. Karşı cinste ise doğru orantılı. Varlıklı ailenin oğlu farklı mezhepten bir kıza âşık olsaydı, böylesi

bir olay çıkar mıydı? Çıkmazsa, insanlar niye kızların saldırıya uğradığı kanısındaydılar? Niye her ırk, mezhep, uyruk, başka ırktan, mezhepten ve uyruktan kızları kendi oğullarına değer buluyordu da oğullarını bulmuyordu? Acaba sorun, erkeğin gerçekte kendi cinsinden nefret ediyor olmasından gelmiyor muydu? Erkekler bu tür sorulara sert tepki veriyordu. Hak kaybına açılan bir kapı olarak görüyorlardı kadının düşünmesini. Bu düşünceler ilerde gerçek veya simgesel epey dayak yememe neden olacaktı.

Tam da Altındişler olayının ardından çok tuhaf, hâlâ çözemediğim ve yazmak istediğim halde hikâye yapısı veremediğim bir olaya tanık oldum.

Bugün Belediyenin arkasındaki otoparkın açıldığı sokaktan Ziya Gökalp Caddesi'ne çıkmak için sokağı izlemek yerine, sağdaki çapraz yola sapabilir, caddeye az öteden de çıkabilirsiniz. Burası dünyanın en kısa sokaklarından biridir. Biraz karanlıktır.

Bir gün annemle ve Zafer'le bir yerden dönüyorduk. Evimize daha yakın olduğu için o kısa sokağı yeğledik. Karşımıza annemin "deli zırtlak" dediği bir hanım çıktı. Kadın tertemiz yüzlü, duru tenli, hoş ama altın dişli bir kadındı. O zamanlar sağlam dişi söktürüp yerine altın diş taktıran, böylece güzelleştiğine inanan insanlar hâlâ vardı. Ardı ardına doğmuş, hiçbiri henüz okula başlamamış üç çocuğu vardı. Annem onun densiz, dengesiz konuşup davrandığından söz ederdi. O yüzden "deli zırtlak" diye söz ediyordu. Zorunlu kalmadıkça kadınla konuşmuyordu bile.

Onlar hal hatır sorarken, Zafer'le biraz kenara çekildik, beklemeye başladık.

O sırada sokağa pejmurde giyimli, saç sakalı uzamış, bakımsız bir genç adam girdi. Annemle kadına yaklaştı, bir şeyler söyledi. Annem "Terbiyesiz, defol şuradan" diye bağırdı. Bizim kulaklarımız dikildi.

Adam uzaklaşırken "deli zırtlak" arkasından seğirtti. Birkaç kelime konuştular. Dönüp gelince annem sinirli sözler etti. Ayrıldı, biz yolumuza koyulduk.

Tabii konuşulanları merak ettim. Annem “Seni ilgilendirecek şeyler değil... Adam edepsizin biriydi, laf attı” diye kestirdi attı.

Aradan çok zaman geçti. Belki yirmi, belki otuz yıl. Bir gün eski İskenderun’dan dostlardan konuşurken o günü hatırladım. Anneme sordum. “Unutulacak şey değil, hayatımda öyle kadın görmedim” dedi. Anlattı:

Genç adam yanlarına sokulduğunda: “Hanımlar” demişti. “Mah-pustan yeni çıktım. Kadınsızlıktan başım dönüyor. Birinizden biriniz bana vermez mi? Burada garibim, param da yok. Verirseniz, yeri de siz bulmalısınız.”

Annem baştan algılayamamış bile. Sonra tepki göstermiş.

“Deli zırtlak” ardından koşup adamla konuşunca annem ne konuşuklarını sormuş. Kadın evinin adresini verdiğini söylemiş. Kadının kendisiyle dalga geçtiğini düşünen annem ona teessüf etmiş, ayrılmışız.

Sonraki görüşmelerinde annem laf olsun diye kadına sormuş. “deli zırtlak” keyiflenmiş, gülmüş: “Adam tam söylediğim saatte geldi. Zavallıcağı hoşnut ettim. ‘Allah razı olsun’ dedi. Ben de ‘Âmin, senden de razı olsun’ dedim. Helallaştık, gitti.”

Aslolan cinsiyet değil demek ki... Toplumun haberdar olmaması.

Birinci Kuşak Yaşamını Daraltmaya Başlıyor

Savaş biteli yedi yıl olmuştu. Başka evlere giren refaha benzer şey, bizim eve girmeye bile çalışmadı. Bunun çeşitli nedenleri vardı: Babamın maaşı göreceli olarak emsallerinden düşüktü ama bu düşüklüğü gazeteden akmasa da damlayan para karşılıyordu. Ancak büyüyen çocuklar ne yapılırsa, ne edilse masrafı artırıyordu. Gerçi Alsan ve ben annemizi babamızı üzecek diye hiçbir istekte bulunmamaya çalışırdık ama en azından yiyecek masrafı sürekli artıyordu. Hayatımıza Zafer

katılmıştı. Babam içkili saatlerine gündüzü daha sık katmaya başlamıştı. Yükü ağırlaştıkça şarabı bir kaçış olarak görüyor olmalıydı.

Babam gerçekten özgün bir insandı. Sevecen ve anlayışlıydı. Bunun yanında onuruna çok düşkündü. Alındı. Küsme huyu vardı ve özür dilemezdi. Daima ondan özür dilenmeliydi. Bunu yapana adeta minnet duyardı ve kendisinden özür dileyen kim olursa olsun onun gönlünü almak için ne yapacağını bilemezdi.

Akbaba mizah dergisinin sürekli şairiydi.

Yaşamı boyunca yaptığı pek çok iş arasında en çok yazı yazmayı sevdi. Hâlâ dergiler çıkarıyordu: *Palmiye, Defne, Görüşler...* Bunlar matbaada basılan ve dağıtımı yapılan dergilerdi artık. Hepsinin batacağı en baştan bilinirdi ama bunun önemi yoktu ki. Ne kadar az okur vardı. Okur yazar sayısı ise büsbütün azdı. O yüzden dergilerin sayısı belirli olan sayfalarını doldurmak için insanüstü çaba harcıyordu. Annem para etmeyen, üstüne üstlük parasını götüren bu mevkute'lere çok kızılıyordu. Oysa kocasının araştırmacı, yaratıcı ve paylaşıcı yeteneklerinin bu küçük taşra şehrinde yok olup gitmesine üzülmeliydi. Anneme de hak veriyordum. Evin ve çocukların bütün yükünü, karpislerini ve sorunlarını sırtında taşıdığı için dünyasını ister istemez küçültmek zorunda kalıyordu.

Babam yaşı ilerledikçe resim yapmayı da, kemanını, udunu da bırakmıştı. Şimdi düşünüyorum da... Onlar nice zamandan beri evimizde değildiler. Bize sezdirmeden, kimbilir ne iç hesaplaşmaları geçirmiş, zorunluluğunu başta yadsısa da günün birinde gönlünü yattırılmış ve satmıştı. Sözü edilmeyen, adları anılmayan o güzelim ve sevgili aletleri, hatta bir sandık dolduran o değerli Karagöz takımı, sandığıyla birlikte sessizce kaybolup gittiler hayatımızdan.

Oysa kemanından çıkan sesler, bizim için bestelediği ninniyle, Antakya'nın yoksul kenar mahallesindeki karanlık gecelerden ürken içlerimizi, somut olarak değil ama duygu olarak aydınlatmayı başarmıştı. Udunun üstüne kapandığında, evimizden başka hiçbir yerde duymadığım, sözlerini ve müziğini hâlâ unutmadığım *Gölgeler* şarkısını çalıp,

küçük, içkiden biraz bozulmuş sesiyle söylediğinde, gözlerime akşam yaşları dolardı. Kendisinin çalıp söylediği bir başka şarkı daha vardı: Sadullah Ağa'nın "*Nideyim sahn-ı çemen seyrini cânânım yok.*"

Yıllar sonra çok benzer bir sesi, bir Safiye Ayla konserinde, Ankara Palas'ta adaşı Selahattin Pınar'da bulacaktım. O, tanburuna sım-
nık sarılarak, tıpkı babam gibi sevgiliyi kucaklama coşkusuyla, içine kapalı bir sesle acılı şarkısını söylemişti: "*Beni de alın ne olur koynunuza hatıralar.*" Hemen o akşam, babama hissettiklerimi yazacaktım. Onun bu duyarlılığımdan ne kadar mutlu olacağını mektubumu yazarken de biliyordum.

GÖLGELER

*Gölgeler ne hoş büküle büküle
İniyor karşı yamaca bu akşam
Ben de bu akşam o kumral kâküle
Ruhumla böyle süzülüp sarılısam
Gölgeler gibi büküle büküle*

*Bahçelerde son güller dökülüyor
Ömrümüz gibi bahar da geçici
Sevgilim şimdi ne hazin gülüyor
O koyu yeşil gözlerinin içi
Yeşil bir mehtap ruha dökülüyor*

Babam, ağırlaşan yükünü yaptığı işlere tabelacılığı ekleyerek karşılamaya çalıştı. Bayağı sipariş alıyorduk. Tek yüzlü tabelalar (duvara sabitlenen tabelalardı bunlar) ve asılan (bunların iki yüzünün de simetrik olması gerekiyordu) tabelalar hazırlanıyordu. Her işin ince ve püf noktaları olduğunu o zaman öğrenmiştim. Zemini boyamakta ben de Alsan da yardımcı oluyorduk. Gölgeyi yazılarda gölge boyama işini yapıyorduk. Ortalarda dolaşan küçük adam da yardım et-

mek istiyor, karşı çıkılınca ağlıyordu. Babam ona da çare buldu: Onun işi boya karıştırmaktı. Toprak boyayı hazırlamak zaman alan bir işti. Ara sıra "Ah bu işi kimseler yapamaz ama Zaferci müthiş bir usta" demeniz yeterliydi. Herkes yaptığı işten hoşlanıyordu. Annem, elindeki süpürgeyi bırakmadan hepimize iltifatlar ediyordu. İşimizin en mutlu yanı tabela bittikten sonra onu bütün güzelliği görünecek biçimde sarmadan, saklamadan sahibine iletmekti... Eserimiz! Bir yandan kamuoyunun beğenisine sunuluyor, bir yandan reklam yapılmış oluyordu. Bu işi Alsan yüklenmişti.

Ağabeyim öyle işlerle ilgilenmekten nefret ediyordu. Onun tutkuları daha farklıydı: Alaturka müzik dergilerini, güfte kitaplarını ediniyor, nota okumaya çalışıyor, radyo dinleyerek ve dergilerden izleyerek makamları öğrenmeye çabalıyordu. O bilgili olma peşindeydi. Bayağı da ilerlemişti. Büyük hayalleri vardı.

Onun bu konudaki yetiştirme çabalarını onaylayan, onu yüreklendiren kimse yoktu. Amacı iyi şarkı söylemek değildi. Müziğin teorisıyla ilgileniyordu. Oysa bir alaylı şarkıcı olarak ben evde, sokağımızda, hatta arkadaşlar arasında sükse yapmış bir sanatçıyım! Alsan şarkıcılığı yanında bir de türkücüydü. Amatör mamatör... Repertuarımızda daha o yaşta yüzlerce şarkı vardı ya, siz ona bakın. Üstelik çok iyi darbukacılığını da eklersek!..

Çok uzun sürmedi tabelacılığımız. İlk günlerdeki başarının getirdiği umutlar tez kesildi. Paramızı zamanında alamıyorduk. Adamlar bazen haklı, bazen sırf borcunu geciktirmek için, "Şurası şöyle değişsin. Resimdeki atı beğenmedim, onun yerine kumru konsun... Bu beyaz pek çiğ kaçmış, kırık beyaz olsun..." diye para vermekten kaçındılar. Babam yavaş yavaş hevesini kaybetti. Bu kez o aldığı işi zamanında teslim etmemeye başladı. Müşteri azaldı. Annemin zoruyla Alsan ile ben işi kör topal yürütebilir miyiz diye çabaladık ama iş bir sürü yeteneği gerektiriyordu. İkimizin toplamı ise bir yetenek etmiyordu. Bazı tabelalar elimizde kaldı. Kazandığımızı sandığımız para onların malzeme borcuna gitti. El elde, baş başta kaldık!

Bazı işleri çok erken yaşta yapmaya başlamazsan daima eksikli kalıyordun. Amatör insan, profesyonelce karın doyuramıyordu. Bu gerçeği ben herhalde on defa yeniden öğrenmişimdir!

Ev mi, Dingonun Ahır mı?

Şimdi sıraya davetsiz misafirler giriyor: Evimizin davetsiz misafirleri, umuma açık bir meydana girme işini bile bizim evde konaklamaktan daha zor yaparlardı herhalde:

Kapımızın üst kısmındaki pencerenin açık duran kanadından elini sokup sürgüyü çeken herkes, ev halkını odalarda, mutfakta, banyoda, her neredeyse orada bulana kadar dolaşırdı. Bu, akrabalara, komşulara, bizim arkadaşlarımıza tanınmış bir haktı. Zaman zaman babam çok kızar, açık kanadı kapattırırdı. O zaman başlardı sitemler: “Ne oluyor, niye bana kapınızı kapatmak gereğini duydunuz? Ne yaptım ben size?” Babam kararını sıkı sıkı uygulatmak niyetinde ya, bastırırdı: “Bundan sonra öyle. Herkesin evi gibi. Geneleve bile bizim ev gibi sellim sellem girilmez yahu!”

Ama bizim eve sellim sellem girilirdi iki gün sonra. Kapı açmaya yetişemezdik. Bu birinci nedendi. Herkesin kendi üstüne alındığı bu alışılmış düzenin değişmesi, giremeyenler dahil ev halkını da huzursuz ediyordu, bu da ikinci...

Kapatılma olayının ardından karşımızdaki madam ya bir tabak şekerleme getirirdi ya da adları bildik ama tatları yalnızca ona özgü yemeklerden sunardı. Üst kattaki Raziye Hanım Teyze: “Ayol kapınızda adamları niye bu kadar bekletiyorsunuz? Bekleye bekleye dizlerim kilitlendi. Ayla’ya söyleyeyim dedim: Yukarı çıksın da Göksel’le birlikte ders çalışsınlar...” İğneci Gülsüm Hanım Teyze çok bonkör olduğundan, her zaman insanlara ikramda bulunduğu kapatma sırasında bir şey getirmezdi. Ama o da yüreğimizin sıcak yerinden vururdu: “Bırakın bu kapalılığı canım. Özlüyoruz, anlamıyor musu-

nuz, özlüyoruz.” Pencere kapalı tutulunca, evin çocuklarına, özellikle çiş sorununu evde çözmeyi yeğleyen en küçüğe kapı açmak zorunda kalınır, bu ise günde yüz bin defa kapıya gitmek anlamına geldiğinden insanın yüreğini de ayaklarını da bitirirdi.

İki gün sonra Selahattin Kutlu gider, kendi eliyle camın sürgüsünü açardı.

İkinci grup eve gelenler, askerlik yükümlülüğünü sürdüren uzak akrabalar veya Çardaklı gençlerdi. Bunlar çoğunlukla çekingen, utan- gaç olurlardı. Daha önce öyle olmayan bu delikanlıların niye artık hep utangaç olduklarını anlamazdım. Bir gün anneme sordum: “Kızım, evde bir genç kız var diye... O yüzden çekingen davranıyorlar” dedi. “Ben miyim o?” diye şaşkınca sordum. On dört yaşına giriyordum, bu doğruydum ama boyum 1.39 cm., kilom ise 36’ydı. Bir cüce yani. Üs- telik dişilikle ilgili hiçbir gösterge bulunmayan bir gövde yapısında. Amma da salak şeylerdi bunlar...

Çalışmak için İskenderun’a gelip iş arayan, iş bulana kadar biz- de kalmak isteyenler de vardı. İşte onlar hiç çekilmiyordu. Bir akşam yemeği, annemin onun derdini dinlemesi ve sunduğumuz bir gecelik konukluktan sonra kaybolmaları gerekiyordu. İnşallah, diye, bunu di- liyorduk. İnşallah kaybolurlardı...

Eve gelip gidenler konusunu anlatırken, her sonbahar abone gibi damlayan akrabaları da unutmamak gerek. Sonbaharda fasulye, nohut, buğday gibi ürününü alan, yahut bunları köylüden toplayan Çardak’ın sözüm ona tüccarları evimizin kapısının önüne dayadıkla- rı kamyonun şoför mahallinden atlıyor, kapıyı zengin bir akraba eda- sıyla alıyor ve anneme yahut babama şöyle sesleniyorlardı: “Yav abi –yahut abla– sizin çocukları bir zahmet çağırın da hep birlikte kileri- nize şu mahsulü atıverelim.”

Bizimkilerin yüzü tutmuyordu bir türlü: “Kardeşim sen nereden çıktın? İzin almadan, haber vermeden kendi evin, depon gibi evimizi kullanmaya nasıl kalkışırsın, hatta çocuklarımı kullanma hakkın var mı sanırsın?” diyemiyorlardı.

Ürün, gide gele tenekeyle, kovayla mutfığa bitişik kilerimize yığılırdı. Okuldan gelen kileri yoklardı. Ne yazık kiler dolu olurdu. Bunun anlamı, akrabanın o gece de bizde kalacağı, bir ayağını altına alıp sedire bağdaş kurarak bitmeyen nutuklar atacağı, ona yemek çıkarmak için annemin kimbilir ne tür mucizelere soyunacağıydı.

Sonunda küçük dağları yaratmış edasıyla gelen akraba, mahsulü sattığını, çocukların bir zahmet gelen kamyonu taşıma işine yardım etmelerini söylerdi. Herkesin burnundan damlardı öfke. Taşır, taşır-dık. Evin nasıl kirlendiğini ancak bilen bilir. Bir yandan da anneme babama söylenir dururduk.

İş en sonunda biterdi. Kilerde alta süzölmüş bütün taşlar, kabuklar ve en küçük en örselenmiş ürünler, yani neredeyse çerçöp kalırdı. Yarım teneke kadar ister artık, ister atık, ne denirse doğru olan ürün kalırdı. Tüccar(!) akraba bir ağa edasıyla, "O kalanı süpür de Sabriye, çocuklar kış boyu yesin" derdi. Annem sesini çıkarmazdı. Kafkasyalı biri konuğa nasıl ters laf etsin? Ağzının içinde yarım bir "Sağ ol" sözü yutulurdu. Kamyonun motoru çalışır çalışmaz ağabeyim ya da ben, süpürdüğümüz o çöpleri şan olsun diye kapımızın önüne döker, böylece eşiği dövedemediğimizden hıncımızı semeri döverek alırdık.

O akşam çocukların isyan gecesiydi. Bir dahaki yılda gelen olurdu ki adamı daha sokak kapısında göğüsleyecektik. "Dur bakalım hemşerim... Nereye? Burası ardiye değil ev..." diyecektik.

Seneye küçük dayım bir kamyon nohutla gelmez mi? Bir abla kardeşini nasıl çevirir? Sonraki yıl gelen amcaoğlu, dayıoğlu hem annemin hem babamın akrabası olduğundan yine çevrilemezdi. Biz evin gençleri kendi evimizde böylesi laubaliliklere izin vermeyeceğimizi bağırarak ilan ederdik.

Bizi böyle üzen, rahatsız eden, hiçbir hayırlarını görmediğimiz, zahmetlerini çektiğimiz akrabaların aradan yıllar ve yıllar geçtikten sonra, ağabeyimin eşiyle arasındaki bir sürtüşme yüzünden yaşamına kıyması, onlara yanlış olarak "Altan'ı vurmuşlar" biçiminde ulaşınca, hepsi; eskiler; bastonsuz adım atamayan beli bükölmüşler, gözleri

görmeyenler ve onların çocukları, torunları, hiç görmediğimiz yeni kuşaklar arabalara, kamyonlara doluşup kanını yerde bırakmamak amacıyla bir anda yetişmişlerdi.

Bir saldırı yoktu. Ağabeyim, ölümü kendisi seçmişti. Aksi de olsa, onların kan davası gütmelerine annem engel olurdu. Yine de, sahipsiz olmadığımız duygusuna en çok gereksinim duyduğumuz zaman, bağlılıklarını bütün içtenlikleriyle sunmayı bilmişlerdi.

Zor Günler

Ağabeyimi o yıl Kabataş Lisesi'ne gönderemediler. Yine Antakya Lisesi'ne gidecekti. İyi notla geçerse ikinci sınıfta Kabataş Lisesi'nde okutulacaktı.

Ağabeyimle aramızdaki iki yaş farkından gelen iki sınıf şimdi bir sınıfa inmişti. Sınıfta kalmasından dolayı okulda değil, evde rahatsız oldu. Bu rahatsızlığını bana karşı düşmanlık biçiminde belli etti. Çok gürültülü kavgalar kopmaya başladı.

Evde iki değil, üç çocuk zor yaşlarımızdaydık. Ağabeyim güç gösterisinden hoşlanıyordu. Bunu gerçekleştirmek için önce karşısındakini isyan ettirecek şeyler yapıyordu: Örneğin ben her gün evi silmekle yükümlüydüm, görevimi de yapıyordum ama o, yerler ıslakken içeri giriyor, çamurlu ayaklarıyla bütün evi dolaşıyor, bu sırada "Sen hizmetçisin, bak burayı da kirletiyorum, burayı da... Burayı da..." diyebiliyordu. Annem büyük oğluna karşı sus pustu.

Elim armut topluyor olabilirdi ama dilim toplamıyordu. Başlıyordum ona beddua etmeye. Ne de olsa güneyde büyümüş insandım. Güneyliler Allah'ı her işlerine karıştırır, bütün belaları Allah'ın vermesini temenni ederler. Ben de öyle yapıyordum. Ağabeyim fırsat bu fırsat deyip beni tokatlıyordu. Ağlıyor, yeniden sildiğim yerleri daha ağır beddualarla temizliyordum.

Zavallı annem arada kalışının öfkesini bana yöneltiyor, gelip beni çimdikliyordu. “Sus kızım, kızdırma oğlanı... Bak boyuna dayak yiyorsun. Azıcık çeneni kıssan, bastığı yerleri bir daha silsen hiç değilse dayak yemeyeceksin.”

Dayak yememek başka şeydi, korkudan susmak, o yüzden başkalarının terbiyesizliğini doğal karşılıyormuş gibi davranmak başka şeydi. Kaldı ki ağabeyimin ezme isteği, temizlik konusundaki hak-sızlığıyla bitmiyordu: Günde iki kez pantolonunun ütülenmesini istiyordu. O zamanlar çok az evde elektrikli ütü vardı. Bizim evimiz onlardan değildi. Kömür ütüsüyle yapılacak bir işti bu. Nasıl yaparsam yapayım, pantolonu kafamda buluyordum. Çizgilerini yeterince keskin yapamamıştım. Kırık çizgi yapmıştım, çift çizgi olmuştu. Ön çizgiler kemere kadar çıkmıyordu... Gerekçe mi ararsınız, çoktu. Her gün dayak yiyordum. Her gün... Birkaç kez.

Neyse ki, Antakya’ya gitti. Yalnızca hafta sonlarında gelebiliyordu. Ben de beş gün kendimi rahat hissediyordum.

Alsan’la her zaman çok anlaşmışızdır. Öyle iyi ve yardımsever bir insandı ki... Uzun ve araştırmaya dayalı ödevlerimi o yapardı. Bunun nedeni benim her zaman çok iyi notlar almamı istemesiydi. Öyleyse kitap bulduğum zaman derslerime çalışmalıyım. Kendisi araştırma yapmaktan hoşlanırdı. Titizdi. Yazısı babamınki gibi çok güzeldi. Her işe düzenli başlar, düzenli sürdürür, düzenli bitirirdi. O yüzden sayfalarca ödev yapar, benim aldığım yüksek notlara da haklı olarak sahip çıkardı.

Alsan’ın ilkesi şuydu: “Ben nasılsa orta karar bir öğrenciyim. Sınıfta kalmam ama iftihara da geçemem. İyisi mi baciya yardım etmeli...”

Trajikomik Durum Vaziyetleri

O günlerde Çin’den bir parti porselen sofraya ve çay takımları geldi. Annem de başkalarına özendi. Çerçi Memet’in, “Hısıım, al diyom sana. Al bacım, istersen parasını bile verme. Kaçırma şunları...” uyarı-

larına karşın başkaları gibi hepsinden alamadı ama, mor menekşelerle desenlenmiş güzel bir takım aldı. Altı kişilik, 36 parçalık bir takım.

Galiba bu tabaklar eve, yemeğe çağırma zorunluluğumuz olan birilerine gösteriş olsun diye alınmıştı.

Yemek yendi. Annem sofrayı topladı. Dikkatli dikkatli mutfağa gitti. Öyle özeniyordu ki, benim yardım etmeme bile izin vermedi. Birden mutfakta bir şangırtı koptu: Ardından annemin feryadı...

Koskoca bir cardun, mutfakta, ocakların ve evyenin (bizimkine de evye denmez ya, olsa olsa banyo küveti denir, öyle kocaman bir çağımız vardı) üstünde dolaşırken şaşkınlıktan annemin kucağına atlayınca bütün takım ve annem kendini yerde bulmuştu.. En alttaki köşeli kayık tabak elinde sağlam kalmıştı.

Evet... Bizim evlerimizin cardunları vardı. Tarla faresi büyüklüğündeki ama belki de onlardan çok daha yırtıcı fareler. Kedi yavrularımızı yiyen, insanların ayaklarını kemiren, zaman zaman azgınlaştıklarında helaya gitmeye korktuğumuz saldırgan cardunlar ordusu... Büyük ve hamamı, helası, mutfağı, çatı arası, kileri eski tarz olan evlerin başının belası olan o iğrenç hayvanlar...

Çok korktuğum için bulduğum bütün terlik, ayakkabı, takunya, tahta ve kırılmaz, gürültü yapar eşyayı koridorun sonundaki avluya açılan kapıya atar, bol gürültü yapar, sonra o tarafa gidebilirdim. Kendimiz Cingöz yamandı. En iyisi onunla gitmekti. Ama Cingöz'ün insana yüz vermediği günler de vardı. O zaman başınızın çaresine kendiniz bakacaktınız.

Sözü oraya getireceğim... Cardunlardan farkına varmadan öç aldık.

Ölümden beter ıstırap çekmelerine neden olduk. Biz de çektik ama düşmanın çektiği acı insanın yüreğini soğutuyor.

Olay beklenmedik bir güzellekle başladı:

Babam o yaz sonunda avlanmak için Çardak'a gitti. Büyüdüğümüz için oraya eskisi kadar sık gitmekten hoşlanmıyorduk.

Dönüşte, küçük bavulu dışında, beş kiloluk bir zeytinyağı teneke-
kesiyle dönüp geldi.. Çardak ve zeytinyağı... bir arada düşünülecek
şey değildi. Çardak tam anlamıyla yayla köyüydü.

Teneke, zeytinyağı ile değil, iğde kolonyasıyla doluydu.

İğde kokusu, alerjisi olanlar dışında herkesin hoşuna gider. Ama
doğal koku olarak güzeldi. İmbiklendiğinde ise çok ağırlaşıyordu. Bir,
iki elimize saçımıza sürdük ya, kısa sürede kokuya dayanamaz olduk.
Baş ağrıtıyor, bir süre sonra bozulup insanın midesini bulandırıyor.
Annemin, birer şişe isteyip komşulara dağıtma teklifini babam reddetti.
Bu iyi ve kaliteli bir kokuydu. Özel olarak imbiklenmişti. Uzun süre ka-
labilirdi; annemin yapmak istediği, kocasının zevkini aşağılamaktı. Büt-
tün kadınlar gibi aklınca bu yolla kocasını zevksizlikle suçluyordu. An-
nem sözün böyle sündürüleceğini düşünmeden dehşetle bağırdı: “Yani
hayatımız boyunca bu rezil kokuyu mu sürüneceğiz?”

Evde parlayan kavga alevi için bunca konuşma bile gerekmezdi.
Neyse alev her zamanki gibi saman alevi olduğundan çabuk söndü.

Aradan biraz daha zaman geçti. Babam da kokunun faziletin-
den söz edemez oldu. İğde onun da midesini bulandırıyor, tenekeyi
sormadığı gibi, şişeye doldurulmuş olanı da değil sürünmek, görmek
bile istemiyordu.

Sonra sonra, babam kokuyu hayatından tümünden çıkardı.

Annemi bir düşüncedir aldı: Bu kolonya ne olacaktı? Babam so-
rumluluğu üstünden attı: “Çare arayan sen değil miydin, buyur iste-
diğini yap.”

İstedliğini yapamıyordu annem. Hiçbir komşu kolonyamızdan is-
temiyordu. Mahalle meydanından ayağımızı kesmiş olmasak, kolon-
yayı ceza olsun diye çocukların üstüne döker, zamanla kurtulurduk.

Kolonya annemin başına kaldı. Kalkıp Çerçi Memet’e gitti. Bedava
vermeyi önerdi. Çerçi Memet kaçın kurrası: “Yok hısım... Ben bunun
ne bela koku olduğunu bilirim. Müşterimin eline bile dökmem.”

Sonunda kadıncağıza tutacak tek yol kaldı:

Çarenin helaya boşaltıp üstüne bol bol su dökmek olduğu sonucuna varmış, kararını uygulamıştı... Ama... Kokunun iğde kokusu olduğunu her aşamada hesaplamak gerekiyordu. Üstüne her su döküldüğünde kokunun yeniden canlanacağını akledememişti.

Önce helaya, arka avluya, mutfğa, hamama, kilere yanaşamaz olduk. Ardından koridorun salona açılan kapısını sıkı sıkı kapamayı, kapının altına da bezler sıkıştırmayı denedik. Sonra ev, ardından sokağımız... İğde kokusu azalmak, dağılmak bilmiyordu.

Zavallı cardunlar! Yuvalarından sendeleyerek çıkıyor, çayıra uzanmış karakulaklar gibi yatı yatıveriyorlardı. Epey telefât verdiler. Galiba o sırada “Bu koşullarda yaşamaktansa ölmek evlâdır” diye düşünerek hastalık çektiler. Neden sonra önce sokaktan, sonra evden, sonra arka kısımdan koku çekildi. Biz fark etmedik artık... Sokağımızdan gelip geçenler normal bir sokakta yürüdüklerini sevinçle fark ettilerse onu bilemem.

Yarım Pabuç ve Değişim Çağı

Yıl 1953. Bu yıl 15 yaşına giriyorum. Yine cüceyim. Törenlerde yine Ayla Kutlu ve Ayla Onat en arka sırada... Dört kişilik sıralar, bize geldiğinde ikide kalıyor. İki uçta iki Ayla.

Buna karşın 19 Mayıs törenlerinin en parlak öğrencisiyim. Hem konuşma yapıyorum, hem aletli cimnastik kızlar takımının ilk hareketi yapan başarılı lastik kızıyım. Ömer Şölen “Haydi Aslanım!” dedi mi, benim yapmayacağım beden hareketi yok. Eşi Mübahat Hanım tabiat bilgisi öğretmenimiz. Çok yetkin ve ciddi bir öğretmen. O bana kocası gibi yüz vermiyor ama değer ve not veriyor. Yine iftihar listesi-ne gireceğim. Okul bittiğinde de parasız yatılı sınavlarına gireceğim. Öğretmenlerim, banko kazanacağımı söylüyor. Ben de öyle sanıyorum. Kazanmalıyım. Yoksa okuma şansım olamaz.

O yaz *Yarım Pabuç* görünmez oldu. Ölmüş...

Her insanın büyüme çağındayken özlediği bir delisi olmazsa, hayat doğal seyrini sürdürebilir mi? El cevap, sürdüremez. Bizim meydanımızın delisi *Yarım Pabuç*'tu.

Sanırım tedavi edilmemiş bir şizofreni hastasıydı. Kendi kendine konuşur, evimize yakın bir evde oturmasına karşın onu zaman zaman kaybederdik. Belki de uzun sürelerle kapalı kalmayı yeğlerdi. Ne kadar boncuk, kurdele, parlak şey varsa boynuna, beline takar, yanaklarına kıpkırmızı allıklar sürer, saçlarını maşayla kıvırmaya çalışırken yakar, birazını da kabartır, gözlerini siyah boyar, çok adi bir kokuyu başından aşağı boca eder ve kırıtarak, bir yandan da kendi kendine söylenerek meydanı boydan boya geçerken, ister istemez oyunları bozar ve çocukları ardına takardı.

Süslü ayakkabıları eskiliği dışında ne yarımdaydı ne de arkası açık. Ama nasıl da acıklıydılar.

Bakkallar, sebzeciler eline bir-iki şey tutuştururlardı. Onlar da toplumun değerlerine bağlıydılar. Delilerin Allah'a yakınlığına inan-dıkları için, hoşnut etmeye çalışırlardı.

Üç katlı, yüksek tavanlı ve İskenderun'da pek bulunmayan belki yüz yıldan daha eski ahşap bir evde oturuyordu. Üst katların camları kırılmış, çok yeri çürümüştü. Evinde elektrik yoktu. Su yoktu. Nasıl yaşırdı, nereye giderdi?.. Tümü cevapsız kalan sorular taşırdı ardında. Zaten delilere bu kadar ilgi duymamız, onların sorulara cevap olacak bütün yolları tıkamış olmaları değil miydi? Ortak toplumsal suçluluğumuzdur delileri çıldırtmak. Büyüklerimizden yüz bulmasak onların ardına hastalıklı bir kuyruk gibi yapışmazdık belki de. Yaşamı her yönden yalnızlığa yaslanmış olan bu kadına tek çocuğun bile anlayış gösterdiğini sanmam. Onun hikâyelerime girmesinden doğal şey yoktu.

Ama...

İskenderunlu, hatta ilginç bulduğum bir sahiplenmeyle An-takyalı okurlarımdan bazılarının tahminlerinin hilafına, onun için Triyandafilis'i yazmadım. Triyandafilis özgün bir *var olmamış*

insan'dır. Ve benim yaratıp sonra da yanı başımda hissettiğim iki karakterden birisidir Triyandafilis. Yazdığım onca roman ve hikâye içinde kendimin yaratıp sonra da var olduğunu sanacak kadar gönlümün tâ içine yerleştirdiğim iki karakter; Sen de Gitme Triyandafilis'in Triyandafilis'i ile, Bir Göçmen Kuştı O'nun Nevnihal'idir.

Bütün Yeşiller Bütün Maviler adlı hikâyemde biraz *Yarım Pabuç* vardır. Serüvenleri benden menkul çünkü. Onun hakkında bilgi sahibi olan kimseye rastlamadım. Onun şehrin sokaklarının yitmesinin ardından eprimiş bir kumaş gibi yıkılmakta olan evi öylesine yok edildi ki, bir daha yerine bina yapılmadı. Yola gitti *Yarım Pabuç*'a ait her şey. O evi ayaklarının altına alarak uzatılan ve caddeye dönüştürülen sokak, bizim meydanımızı da on yıl sonra yok edecekti.

Birçok var olanın yok edildiğinin de kanıtı bu anlattıklarım. Olmayanlar, pek çok şeye dönüştü bu sırada. Doğaldı: Bu değişimdi. Şehirler değişir. Bilimsel bir gerçektir: Her üç yüz yılda bir, şehir bütünüyle yeni bir kimlik kazanır.

Bir cardun annemin baş parmağını kemirdi. Annem kuduz iğnesi yedi. Ev bu kez çok ciddi biçimde ilaçlandı. Tek evin ilaçlanmasının faydası neydi ki? Lağımlarımız müşterekti ve cardunlar sınır tanımayan cardun ordusu biçiminde yaşıyor, protestolarını bir evde yerleşik kalmayarak gösteriyorlardı.

Yandaki evin gelini geceleri sabahlara kadar, sabahtan da akşama kadar sızlanıyordu: "Durmayacam... Gidecem..."

Annem babamın içkisine duyduğu öfkeyi bir gün –inanılmaz ama– ürkütücü biçimde gösterdi: "Ne var şu zıkkımı bu kadar içecek, çocuklarının nafakasından kesecek!" diye bir feryat savurduktan sonra zehir içen bir Romalı kumandan, yahut harakiri yapan bir Japon general gibi silahı midesine yöneltti, elindeki 70'lik dolu rakı şişesini lıkır lıkır içti.

Annem ölmedi. Babam ürktü, dondu kaldı. Annem teatral bir edayla şişeyi de yere çalıp gitti yatağa yattı. Ben önce yerdeki kırıkları

süpürdüm. Sonra annemin üstüne kapandım. Öleceğinden emindim. Gözyaşlarım zavallicığın saçlarını sıırıslıklam etti. O gözünü zorlukla açıyor, “Korkma kızım, numara yapıyorum” diyordu. Numara yapmıyordu. Çocuğunu koruma içgüdüğü onu böyle konuşturuyordu. O kadarını anlayacak yaşa gelmişim. Bir yanında ben, bir yanında Alsan uzanıyor, Zafer gövdesinin üstünde yatıyordu. Boyuna soluğunu dinliyorduk.

Ertesi güne kadar kendine gelemedi. Babam neden sonra elindeki ıslak bezle geldi, annemin yüzünü, boynunu sildi. “Sabriye kusmaya çalış...” diyordu: “Benim deli karım, aç karnına çok dokunur, kusmaya çalış...”

Annem kendine geldi ama hastalandı, üç-dört gün dünyası döndü. Bizlerin de... Babam üç ay dersini aldı. Akşamları eve erken geldi. İçkisini kontrollü olarak evinde içti... Sonra hayat eski yatağında akmaya koyuldu.

Ortaokulu bitirdim. O yaz, çirkin ördek yavrusu bir kuğuya dönüştü... desem siz de istediğiniz gibi cevaplayın: “Kuzguna yalnız yavrusu değil, kendisi de güzel görünür...” Boyum 1.57, kilom ise 50’ydi. Kocaman bir kız olmuştum. On beş yaşındaydım ama sanırım “*On beş yaşında Nazife de Hanım’a doyum olur mu*” diyen Trakya türküsündeki Nazife Hanım’a benzemiyordum. Dişilikle hiçbir ilintim yoktu. Yalnızca kolunu bacağını nereye koyup nasıl hareket edeceğini bilemeyen ham bir yeni yetmeydim. Ama halk deyimlerinin doğası hükmünü sürdürüyordu: Kör satıcının kör alıcısı olarak karşımızdaki Anteplilerin oto tamircisi oğlu Ökkeş’in annesi, annemin ağzını aramış. Annem “Kızım hem küçük hem de çok akıllı, okuyacak” diye kısa kesmiş. Böylece kızların kaderi bana da yazıldı: Bir isteyenim oldu... Kızları bin kişi ister, o birine varırmış ya, benim işim artık 999 isteyene kalmıştı.

Elbet Bir Gün Sabah Olur

Yazın  ardak'a gittik. Bütün aile içinde en çok okuyan kız olarak köyün aydın bayanıydım.  aka... Herkes beni şimdiden  ğretmen olarak görüyordu. Kadınların hemşirelik ve öğretmenlik dışında bir i  tutacaklarından haberleri yoktu. Alçakgönüllü davranıyor, "Durun canım, daha sınavlara gireceğim, okulu kazanacağım..." diyordum.

Yanlış bir tarih algılaması, bütün umutlarımı sildi süpürdü: Sınav tarihleri bana yanlış söylenmişti. Hem parasız yatılı, hem de  ğretmen Okulu sınavlarını ka ırmı tım.

Hayatımın en sıkıntılı günlerini o yaz sonunda yaşadım. Okutulamayacaktım.

 z nt m her soluk alı ımda beni zorladı. Böyle bir talihsizliğin başıma geleceğini d   nmemi tim.  zg venim hiçbir zaman geli mi  değildi ama normal koşullarda sınavı kazanamamam d   n lemezdi.  are aramıyordum.  arenin var olduğuna inanmıyordum. Birinden yardım istemekten başka çıkar yol yoktu ve ben yardım isteyeceğime ölmeyi yeğlerdim.  z l yor, geçen her anla  z nt m n çoğaldığını algılıyordum. Ağabeyimin Kabata 'a yatılı gitmesi için hazırlanan çeyizi, yani nevresim takımları, çamaşırları filan gözümün önündeydi. Lise ikiye geçmişti artık. Ona verilen söz tutuluyor, istediği okula gönderiliyordu.

Onu kıskanmıyordum. Okulu ne kadar parlak bir dereceyle bitirmiş olursam olayım, bana herhangi bir söz verilmemi ti. Ho  verilseydi de tutamamalarına hak verirdim. Verilen kadarla yetinmeyi bilen bir  ocuktum. Alsan kendisine verilmesini beklemez, kendi kazanıp başkasına vermeye çalışırdı. Zafer ya  farkımız yüzünden kimliğini sonradan gösterecekti: O başkalarına bir şeyler verirken, bunu o kadar sevgiyle, öylesine doğallıkla yapacaktı ki, verdiklerini kabul edenlere minnet duyacaktı.

Yeri geldiği için Zafer'in davranışı gibi davranışların insanların gönlünü nasıl titrettiğini anlatan yaşanmış bir Kazancakis hikâyesine yer vermek istiyorum:

El Greco'ya Mektuplar adlı eşsiz kitabında Kazancakis, İtalya'da yaşadığı bir olayı şöyle anlatır:

Akşam yakındı; bütün gün yağmur yağmış, her tarafı sel basmıştı. Kişiğime kadar ıslanmış bir halde küçük bir Calabria köyüne varıyordum. Korunacak bir ateş ve yatacak bir yatak bulmam gerekti. Dar sokaklar ıssız, kapılar kapalıydı, yalnız köpekler yabancı kokusunu aldı ve avlulardan havlamaya başladılar. Köylüler burada vahşi, aynı cinsten olup, yabancılardan huylanıyorlardı; bense her kapının önünde duraklıyordum, elimi uzatıyor fakat kapıyı çalmaya cesaret edemiyordum...

Ah! Girit'teki rahmetli dedem; her akşam feneri alır, bir yabancı varsa, içeri alsın da yemek versin ve yatırsın diye bakardı; sabahleyin de bir bardak şarap ve bir dilim ekmekle onu yolcu ederdi... Burada, Calabria köylerinde öyle dedeler yok...

Birden, yolun kenarında açık bir kapı gördüm eğilip baktım: Yarı karanlık bir koridor, dip tarafta yemek pişiriyormuş gibi ateşin önünde eğilmiş ihtiyar bir kadın... Sessizlik vardı, yanarken kokan odunların sesinden başka bir şey duyulmuyordu; herhalde çam kerestesiydiler. Eşiği aştım, içeri girdim; ortada duran uzun bir masaya çarptım; önde küçük bir iskemle vardı, oturdum; ihtiyar kadın başka bir iskemleye ilişmiş, tahta bir kaşıkla tencereyi karıştırıyordu; fakat henüz konuşmamıştı. Ceketimi çıkardım, kurutuyordum; mutluluğun da sıcaklık gibi ayaklarımdan baldırlarıma, bacaklarıma, göğsüme yükseldiğini hissettim; karnım açtı ve pişen yemeğin dumanlarını istekle içime çektim; herhalde fasulyeydi; mis gibi kokuyordu; yeryüzünde mutluluğun, insan boyuna göre nasıl biçilmiş olduğunu bir daha hissettim; mutluluk bazen gökte, bazen kafamızın içinde kova-

layacağımız az bulunur bir kuş değildi. Mutluluk avlumuza yerleşmiş bir kuştı.

İhtiyar kadın kalktı, yanındaki küçük raftan iki büyük tabak indirdi, onları doldurdu ve ortalık mis gibi fasulye koktu, bir kandil yakıp uzun masanın üstüne oturttu; tahta kaşık, bir parça kara ekmek getirdi, karşı karşıya oturduk. İstavroz çıkardı, seri bir bakışla bana baktı; anladım, ben de istavroz çıkardım. Yemeğe başladık, ikimizin de karnı açtı. Hiç ses etmedik; ben karar vermiştim, konuşmama caktım, bakalım ne olacaktı! "Acaba dilsiz mi?" diye düşünüyordum, "yoksa deli mi? Şu azizliğe çok benzeyen delilikte, sessiz ve samimi delilerden!"

Yemekten sonra, masanın sağındaki bir sedirin üstüne yatak yaptı, yattım; o da öteki sedire uzandı. Dışarda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu; bir süre damda suların şakırtısını dinledim; yatar yatmaz rahatlayan ihtiyar kadının sakin soluğunu dinliyordum; herhalde yorgundu, uyuyakaldı; yağmurla, ihtiyarın ahenkli soluğu ile yavaş yavaş ben de uyudum; uyandığımda gün ışığı kapı aralıklarından içeri giriyordu.

Kadın kalkmıştı bile, ibriği ateşe koymuş, sabah sütünü hazırlıyordu. Şimdi günün az buçuk ışığında ona bakıyordum; pinponun biri; kurumuş, kamburu çıkmış, ayakları şiş. Her adımda duraklayıp solumaktaydı. Yalnız simsiyah iri gözleri ihtiyarlamamış parlıyordu. Gençliğinde kimbilir ne kadar güzeldi, diye düşünüyor ve insanın çöküşüyle kaderine lanet ediyordum... Tekrar karşı karşıya konuşmadan oturduk, sütü içtik, kalktım. Yine heybeyi omzuma astım, cüzdanımı çıkardım... Fakat ihtiyar kadın kıpkırmızı kesildi, elini uzattı:

"Hayır hayır" diye mırıldandı. "Hayır!"

Ben hayretle ona bakarken de bütün o buruşmuş yüzü parıldadı:

"Haydi güle güle!" dedi; "bana yaptığın iyiliğin bedelini Tanrı ödesin sana; kocam öldüğünden beri, ilk kez tatlı bir uyku uyudum!"

Geleceğime ilişkin bir beklentim olabilir miydi, artık yalnızca bunun güvencesini duymak istiyordum.. Önümüzdeki yıl Alsan da ortaokulu bitirecekti. Onun okuma sorunu nasıl çözümlenecekti?

Bir akşamüzeri annem neler düşündüğünü anlattı, dünyam yıkıldı. Öğrenimine ara vermiş çocukların parasız yatılı sınavına girmele-ri olanağı bulunmayabilirdi. Eğer böyle olursa ben iki yıl beklerdim. Kendime biraz çeyiz filan, artık elde ne varsa onlardan bir şeyler hazırlardım. 17 yaşıma gelince yaşımı büyütebilirdik. Sonra da bir bankaya filan girersem, çalışmış da olurum. Bu hiç de fena bir şey değildi. Zaten yarın öbür gün evlenecektim. Kızlar uzun süre baba evinde kalamazlardı.

Annemin bunları gönlünü inandırmış olarak söylemediğini o anda biliyordum. Ama onlar kendi çaresizliklerini de hafifletecek böyle bir formülle daha az üzülmemi sağlamaya çalışan, çocukları için acı duyan anne babaydılar. Sessiz bir umutsuzluk anaforuna tutuldum. Bir hastalık olarak...

Yalıtılmış, kırık bir dünyada kaldığım duygusunu üstümden atamıyordum. Beklemediğim anda düşmüş ve unufak olmuştum sanki. On beş yaşındaki insan umutsuzluğa düşünce çıkış yolu bulunmaz sanıyordu. Uyku uyuyamıyordum. Hayatımı zehirli bir sarmaşık sarıyordu: Boğuluyordum.

Bir gece, annemle babam deniz kıyısında dolaşmaya çıktı. Ben uyuyan Zafer'i bekleyecektim. Kısa süre sonra döndüler. Babamın yüzü gülüyordu. Annem heyecanlıydı: İskenderun'da bir kuyumcu saatler getirtmişti. Onu görür görmez, ikisi de atılmışlardı: "Kızımıza bir tane alalım, belki üzüntüsünü hafifletir..." Ayda 5 lira taksit vereceklerdi. Tam bir yıl süreyle...

Evimizdeki tek saatti benim saatim. Saate bakarak boşa akan zamanımın farkına varmayacağımı düşünen annemle babamın o iyi yürekleri belki yaşayacağım başka zorlukları yenmemde de yardımcı olacaktı. Onlar o saati almasalar da ben onları tanıyordum.

Tam o sırada bir kapı açılmaktaydı: Durumum halamın kulağına gitmişti. Cumhuriyet'in ilk on yılının alnı yıldızlı o genç ve inançlı öğretmenlerinden biri olan halamın...

Yedi erkek kardeşin tek kızkardeşi olan halam Lemon, Birinci Dünya Savaşı'nın patladığı yıl, yani 1914'te dedemin görevli olarak gittiği Halfeti'de doğmuştu. Sait Bey'le Fitnat Hanım'ın dördüncü çocuklarıydı. Onların fırtınalı evlilikleri beşinci çocuklarının doğumundan biraz sonra bittiğinde, halam yalnızca iki yaşındaydı. O yalnızca kendisinden iki yaş küçük olan kardeşine değil, başka eşlerden doğan kardeşlerine, hatta kendisinden büyük olanlara bile bir anlamda annelik yapmıştı. Çok duyarlı, şiirler yazan, okuyan, yardımsever bir insan. Ona yüreğimin şükran borcu kadar, pırıl pırıl kafasıyla hâlâ çevresine yaydığı aydınlıktan duyduğum onuru da hep söylemişimdir. Okuttuğu çocuklar yıldızlar kadar çok. Çevresinde yarattığı sevgi aylasının övücüyle, uzun ve sağlıklı ömürler diliyorum!

Halam Gaziantep'te oturuyordu. Evliydi. İki oğlu vardı. Eşi kendisi gibi ilkokul öğretmeni idi. Selâh Ağabeyine hemen mektup yazıyordu: "Ayla gibi bir çocuk okulsuzluk yüzünden ziyan edilemez. Halası olarak da, bir öğretmen, hatta bir Cumhuriyet çocuğu olarak da böylesi çocukların ziyan olmasına izin veremeyiz... Fuat da düşünce mi onaylıyor. Gaziantep'e yollayın."

Haberi aldığım da heyecanlanmadım, korkmadım, sevinç de değildi duygularımın toplamı... Daha çok şeydi: Yaşayacaktım! Çölde uzun bir ölümle ölmeye hükümlü değildim... Suyu ulaştım!

GAZİANTEP: ÖZLEMİN TADI

1953-1954 öğretim yılında Gaziantep Lisesi birinci sınıfa Gaziantep'teki okullar dışından iki kız öğrenci geldi. İkisinin de saçları uzundu ve aynı biçimde örgülüydü: İki belikliydiler. Bele kadar uzanan saçlarını öylece bırakamayacakları için her birinin ucunu diğerinin başlangıcına bağlıyor, böylece saçlar sırtı kaplayan iki sıra urgan biçimini alıp yarı yarıya kısalıyordu. Standart bir öğrenci saçı. At kuyruğu mu? O yıllarda bir okulda böyle bir saç biçimi kabul edilemezdi. Saçlar ya kısa, kulak hizasında kesilirdi ya da *mazbut bir biçimde* örülür, bağlanırdı. At kuyruğu modası 1956 yılında çıkacak, 1957'den itibaren ortalığı kasıp kavuracaktı.

Kızlardan bir tanesi uzun boylu, hoş yüzlü, alımlıydı. Diğerleri çok zarif yürüyordu.

Alımlı olanın adı Serap'tı. Bir süre okulun delikanlı öğrencilerinin yüreklerinde esecekti.

Zarif yürüyen, Ayla adında çekingen bir kızdı.

Hayatım boyunca yürüyüşümde bir zerafet bulunduğunu sanan tek insan grubu Gaziantep'te çıktı... Neden hoşla gidecek bir stilde yürüyordum? Giyimine özen gösteren bir halam olduğu için... Bana yürüyüş dersleri mi veriyor, yahut verdirtiyordu?

Halam giysileri kadar ayakkabıya da meraklıydı. Herkesten farklı özel ayakkabılar giymek isterdi. Ona ayakkabı yapan bir usta vardı. Adam son yaptığı ayakkabıyı bir numara küçük çıkarmıştı.

Ayakkabılar halamın ayağını rahatsız ediyordu. Okullar başlarken halam o siyah ayakkabıları giymemi söyledi: “Aylacığım, senin ayağın 36 numara. Benimki 35. Birkaç gün giyersen ayakkabılar açılır, ben de rahat giyerim...”

Çinli kadınlar o kadar küçük adımlarla havayı bile dalgalandırmayarak nasıl zarif yürüyorlar sanıyorsunuz? On beş yaşındaki Ayla gibi, “Aman yeni başladığım okulda beni aksak biri sanmasınlar” diye kaygılara düştükleri için.

Üçüncü sabah ayaklarımın her yanındaki kızarmış, su toplamış, sıyrılmış yerleri gören halam çok üzüldü. “Kızım niye söylemiyor-sun?” diye sitem etti. Ben haldır haldır kendi ayakkabılarımı buldum. O çirkin kaba kunduralarla sıcak günde serin denize dalmışım gibi rahatladım.. Jack Prevert ve: *Ey Özgürlük!* Adım bir defa zarif yürüyüşlüye çıkmıştı, değiştirmediler. Varsın öyle zannetsinler.

Bana halamın korumasında okuma olanağı verilirken, bütün isteklere tartışmasız ve düşünmeksizin uymam gerektiğine inanıyordum. Evim değildi kalacağım yer. Birkaç günlüğüne gelmiş bir konuk da değildim. Kimsenin nazımı çekme zorunluluğu yoktu. O yüzden çevreme sıkıntı vermemeliydim. Unutulmamalı ki, dayağı bile durup bekleyen bir terbiye almıştım.

Okulların açılmasından on gün kadar önce, Gaziantep’e gittim. Halamın isteği idi bu. Dersler başlamadan şehri biraz tanımamı istiyordu. Kaydımın yapıldığına inanamıyordum. Lise öğrencisiydim. Hayat ne büyük dönemeçler yaratıyordu.

Eniştem, yeni açılan Akyol İlkokulu’nun başöğretmeni idi. Yazı, daha serin olduğu için, ailecek okulda geçirmişlerdi. Eniştemin okulun açılmasından önce yapacağı çok iş vardı. Belki o nedenle, belki çevresi güzel olduğu için. Büyük amcamlar da orada tatil yapıyorlardı. Halam hiçbir zaman kendi üstüne kapanmış, toplumsal görevlerini hafife almış bir insan olmadı. Yardımsevenler Derneği, Türk Kadınlar Birliği, okul içi yardımlaşmalar, çocuk okutma, çevreye kültürel ve maddi yardımlar... Kafasını kaşıyamayacak kadar çok uğraşı

vardı. Dertli bir insan varsa, Leman Ural'ın ona sunacağı bir yardım mutlaka vardı.

Gaziantep'e gidince onun yaşama biçimine bakarak, yeğenine okuma olanağı sağlamasının doğal olduğunu gördüm. Bir yandan da amcamın evlenme çağındaki iki kızına uygun eşler bulmaya çalışıyordu. Davetler, toplantılar, buluşmalar girila gidiyordu. Tabii ben bunların dışındaydım. Halama göre *genç kız müsveddesiydim*. Bizler, yani halamın ilkokul beşinci sınıfta okuyan büyük oğlu Tarcan ve ikinci sınıfa giden Kutlu, birlikte zaman geçiriyorduk. Onlarla hiçbir sorunum yoktu. Tarcan sakın bir çocuktuktu. Kutlu neşeli, coşkulu, hatta kavgacıydı belki; ama çok sevimliydi. Tertemiz bir oğlandı. Dünyamda, çok özlediğim küçük kardeşime fiziğı, yaşı ve davranışları en yakın çocuktuktu.

Yengem de amcam da benimle konuşuyorlardı. Bu durum bana tuhaf geliyordu. Onlar İskenderun'dayken bana söz söylediklerini hatırlamıyordum. Evin içinde, sokaktan geçen biri gibiydim. Çekingen bir kedi-ydim, kendim yaklaşımazdım. Hani girdikleri yeri kuşkulu adımlarla gezer, birçok şeyi koklar, duygularını belli etmezler... Kendini güvende hissetmek tek kaygıları olduğundan dışardan gelen bir uyarı onları kapandıkları dünyadan zor ayırır. Kapanarak savunma. Kimseyi rahatsız, sorunlarımla insanları meşgul etmeme... Bu kedicil tavır, iyi davranışlar eklediğı kadar, uzak duruşlar da getirdi yaşamıma.

Okul başlamadan iki-üç gün önce küçük dayım Ziya, Gaziantep'e geldi. Bir iş için demişti ama galiba iş için değildi. Benim durumumu görmeye gelmişti. Ağzımı aradı: Rahat mıydım, burada okuyacağımı aklım kesmiş miydi? Evet aklım kesiyordu. Halama ve enişteme (Fuat Ağabeye enişte demek çok tuhaf geliyor. O her zaman bizim Fuat Ağabeyimizdi. Onun bu hitaba bayıldığını söylemeliyim. Babamın arkadaşıydı. O da babam da yaşadıkları sürece öz gençliklerine duydukları inancı kaybetmediler. İkiisi aynı yaşıydılar. Biraraya geldiklerinde iki çocuk gibi şımarır, kırkını aşmış koca adamlar sandalye kapmaca, birdirbir, uzuneşek oynar, evin altını üstüne getirir, mızıklanır, küser, barışır sonra uzun süren içki sofralarına oturup harika

fasıl geçerlerdi. İkisi de içkisiz yapamazlardı. Fuat Ağabey alafranga müzik yaparken keman çalar, ama asıl marifetini çok iyi ud çalarak alaturkada gösterirdi) bana gösterdikleri ilgi ve sorumluluk için teşekkür etti. Birlikte çarşıya çıktık. Beğendiğim bir okul çantası, kitaplar ve defterler aldık. Dokuzuncu sınıfa başlarken öğrenim yaşamımın ilk kitaplarına, ilk eksiksiz defterlerine sahip oluyordum. Bunun nasıl bir kaygısız mutluluk olduğunu kaç kişi bilir acaba?

Gaziantep'te beni en çok şaşırtan şey, lisede kızlar için bir bahçe ayrılmış olmasıydı. Sıraların ayrı olmasını anlıyordum ama sınıf ve okul arkadaşlarının birlikte dolaşmasında nasıl bir sakınca olabilirdi, bunu anlamıyordum. (Çok daha sonra herkes gibi ben de, yüreklerdeki fesadı büyüklerin gençlere saçtığını öğrenecektim. Onları birbirlerinden ayırarak okulda doğal eğilimleri ortadan kaldırmak istiyorlardı. Kendileri görmesin de, dışarda ne olursa olsun mantığı, bulabildikleri tek çözümdü.)

Okulun donanımı İskenderun Ortaokulu'yla kıyaslanamayacak kadar eksikliydi. Ama öğretmenlerine söyleyecek söz yoktu. Çok iyi öğretmenlerim oldu. Halamla Fuat Ağabeyin saygınlığı okulda tanınmamı kolaylaştırdı. Öğretmenlerin pek çoğu "Sen Leman Hanım'ın –veya– Fuat Bey'in yeğeniymişsin, öyle mi" diye tanışıklık gösterdiler.

Ruhumda Bahar Açtı

İlk duygusal –cılveleşme mi diyeyim, çünkü benim yönümden gösterilmiş bir ilgi yoktu, o yüzden aşk yakınlığı diyemeyeceğim– yakınlaşmayı o yıl yaşadım. Sınıf mümessili olarak atanan bir çocuk –tam olarak hatırlamıyorum adını, Muzaffer olabilir– bana ilgi gösteriyordu. Bense korku ve kaygı içindeydim. Neydi bu? Niçin içimde ona karşı, yumuşak, sıcak duygulanım esintileri doğup batıyordu? Böylesi bir duygunun varlığı ahlaksızca bir yaklaşım mıydı? Öyleyse bu, öğrenim yaşamımı yok ederdi. Buna dayanamazdım. Çok kork-

tum. O yüzden ona sürekli ters tepki veriyordum. Bunun bir tür cilleşme olduğunun farkında değildim. Kötü çocuk değildi, espriliydi. Hoştu hatta. Ama benim yaşamımda böylesi duygulara yer olamazdı. Buraya gönderirken babam, “Kızım sana o kadar güveniyorum ki, bir ordunun içine bile salabilirim” demişti.

Bunun kızları cendereye almak için hemen bütün babalarca söylendiğini nereden bilirdim? Bana güvenen insanların tümünü hayal kırıklığına uğratmamam çok önemliydi. Öyleyse, birden ve hazırlıksızken yangın gibi alevlenen güzel duygulardan uzak kalmalıyım.

Ama aklın gönüle güç yetirdiği çok görülmüş şey değildir!

Muzaffer’in böyle kaygıları yoktu.

Sınıfta, sürekli olarak numarası yaramazlar listesinin başına yazılan kişi bendim. Gürültücülükle, yaramazlıkla ilgim yoktu, hiçbir zaman olmamıştı. Tersine uslu ve çalışkandım. Öğretmen sınıfın kapısından girdiği anda, silerdi bütün tahtayı. O zamana kadar, yüreğim ağzımda bekletecekti, çocukça bir hoşnutluk duyacaktı. Hatta beklentisi benim tahtaya kalkıp adım silmem, yahut oturduğum yerden kendisiyle tartışmam, yani konuşmamdı. Bu davranışı, birkaç kez hem de ters öğretmenlere yakalanmama neden oldu. Özürlüler dilerdi. Sonra yine yazardı, yine adım disipline gidecekler içinde yer alırdı. Aptal değildim. O çekişme... İki anlama gelen sitemler... İşte hepsi bu kadardı.

Sonra sonra yanımdan geçerken şarkı söylemeye başladı: *Ru-
humda bahar açtı...* Güzel sesli bir genç erkekten mırıldanırcasına çıkan ses, aramızda özel, gizli saklı bir şeyler olduğu duygusunu güçlendiriyordu. Okulla, Antep’in o güzel sonbaharıyla birlikte –üstelik canımı ağrıtmadan– kendimi bir şeylerle bütünleşirken yakalıyordum. Bana neler oluyordu?

*Ru-
humda bahar açtı onun bülbülü sendin
Her gün bana bir taze çiçek neşvesi verdin.
Gönlümde açan goncaların şen gülü sendin
Her gün bana bir taze çiçek neşvesi verdin.*

Ferahnâk. Aradan kaç yıl geçti... Elli yıldan fazla. O şarkının içimde yarattığı duyguların zengin kaynaşması azalmadı. Bu şarkıyla Ferahnâk makamını çok sevdim. Artaki Candan'ın bestelerini de. Bu şarkıyı, gençliğin gizemli yalnızlığını çok iyi yansıtan kır cini gibi önemli saydım. Eğilimim hep gizli kaldı: Kendimi çok değerli bir mücevher çalmışım ama onu korkumdan değerlendiremiyormuşum gibi, hem suçlu, hem istekli hem de korkak bulduğum duygular düğümüyle bağlı sanıyordum.

Bir zaman sonra bu sözsüz, yakınlıksız çekişmelerden sıkıldım...

Muzaffer, Fuat Ağabeyle, bestekâr Doktor Cemil Özbal'ın yönettikleri Klasik Türk Müziği gecelerine katılmaya başladı. Bu toplantılar bir hafta halamlarda, öbür hafta Cemil Beylerde yapılırdı. Beni görmesi olanağı pek yoktu. Halam, o gecelerde kendisi kapı açmaz, bana da açtırmazdı. Ama ışıklı odanın pencerelerinden birinden gördüğüm kadarıyla, geldiğini hissederdim. Dışardaki gecenin karanlığı içinde yalnızca bir duman, bir gölge olarak durur, avludan üst kata çıkarken, eğilip camdan içerisini görmeye çalışırdı. Yalnızca bir an. Kutlu'ya çikolata verip konuşturmaya çalıştığından da haberim vardı.

Hiçbir şey olmadı. Biz hiç konuşmadık. Hiçbir yerde biraraya gelmedik. Ama, onun güzel sesini nota ve usul öğrenerek geliştirmesine; insanı zenginleştiren bir hobi sahibi olmasına sevinirim.

Halam sesimin parlak olmasa da bir rengi olduğunu, üstelik müziğe merakımı biliyordu. Her nedense evinde yapılan eğitim etkinliklerine bile katılmama izin vermedi. Bana, alt katta ders çalışırken, geçilen fasılları dinlemek kaldı.

Fuat Ağabey içimin içimi yediğinin farkındaydı. Ama o da bir defa olsun katılmamı söylemedi. Bahar geldiğinde, özel olarak ud dersi vermeyi önerdi. Bu hiç ummadığım ama hep özlediğim bir öneriydi. Sistemi nedir bilmiyorum ama o zamanlar bir şarkıyla meşk başlardı: Ben zaten nota okumayı biliyordum. Fuat Ağabey ile geçtiğimiz tek bir şarkı oldu:

*Aşkın ile ey nev civan
Yanmaktayım daim her an
Naz eyleme ey mihriban
Pür yâredir sînem heman*

*Hasretinle çağlar gönül
Gözyaşıyla ağlar gönül
Bari lütfeyle gel heman
Pür yâredir sînem aman*

Acemkürdi.

Osman Bey'in şarkısıydı.

Halam tavrı koydu. Yıl sonu sınavları yaklaşıyordu. Benim bütün zamanımı derslerime vermem gerekirdi.

O zaman anlamazdım. Sonraları değerlendirdim: Halam müzikten pek hoşlanmıyordu. Fuat Ağabeyin müziğe o kadar çok zaman ayırmasına kıızıyordu. Büyük oğlu Tarcan babasından keman derisi alıyordu. Belki de yorgun kadıncağız oğlunun gıygıyına eklenen udumun dımbır dımbırlarına dayanamamıştı. Ancak, müzikten çok hoşlanmadığına dair kanıtım var. Bu kanıt altı-yedi yıl sonra, üniversitede okuduğum günlerde onu ziyarete gittiğimde tanık olduğum davranışından geliyor.

Üniversite yıllarımda ilkokul öğretmenlerinin yaz sonunda uzmanlıklarını geliştirecek konularda seminerlere katılmaları zorunluluğu konmuştu. (Her Milli Eğitim Bakanı Türk eğitimini düzeltmek için, aklına ilk gelen bir şeyleri sunar ya... Bu yüzden Milli Eğitim davamız içinden çıkılmaz duruma getirilmiş, bunun ceremesini de aileler ve çocuklar çekmiştir ya... İşte bu da o günlerin Milli Eğitim Bakanının aklına geldiği anda yürürlüğe koyduğu abuklaması olacaktı.)

Halamı ziyarete gittiğim günlerde Fuat Ağabey müzik seminerlerini verme sorumlusuydu. Halam, kocası seminerlerde kendisini

idare eder diye müzik seminerine yazılmıştı. Başlangıç dersine birlikte gittik...

Fuat Ağabey, neşeli, şakacı... Gaziantep'li bir esprili ve zekidir. O, espri, taklit ve hazırcevaplık konusunda eşsizdi. Öğretmenlere o kadar başarılı seminer sunuyordu ki, millet hem eğleniyor, hem öğreniyordu/öğreniyordum. Ön sırada yan yana oturduğumuz halam gözlerini kısmış, dişlerini gıcırdatarak fısıldayıp duruyordu:

“Şuna bak... Herkesin maskarası olmaya bu kadar istekli adam mı olur? Allahım bu palyaçoğu nereden koca diye verdin bana... Bak bak kızım... Ağzını eğmesine bak... Hıh, sesim güzel sanıyor. Güzel olsa ne olur, nedir ses? Müzik dediği de ne? Almış eline bir keman, gıy gıy da gıy gıy... Herkesin kocası gibi ağırbaşlı derli toplu bir adam olsaydı ya. Olamaz ki... Bu da benim kaderim... Kızım, görüyorsun değil mi şunun hallerini? Seni de utandırıyor mu halleri?”

“Yoo hala, ben Fuat Ağabeyi çok bilgili, her konuda harika buluyorum...”

Dargın bakıyordu... Yine başlıyordu. Sonraki günlerde kaçtı. Kocasının düzenlediği müzik seminerinde başarılı olduğu belgesini alıp dosyasına koydu. Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenleri ders yılı başlamadan tazeleme eğitimi yapmış ve başarılı olmuştu! Halam da!

O günlere çok var. Şimdi ben lisedeyim...

İki Arada Bir Derede

Halamın müzikle ilgilenmemden hoşlanmamasının bir nedeni de lisenin çok ünlü müzik öğretmeni Kel Ferit yüzünden olmalı:

Müzik dışı nedenlerden benim tutkum önemsenmedi, işlenmedi. Kel Ferit'in bugüne kadar gördüğünü söylediği “en yetenekli çocuk” değerlendirmesi, hapı yuttu. Bunun nedeni kavganın taraflarının ikisinin de öfkeli davranmaları, beni arada dama taşı olarak kullanmalarıydı.

Kel Ferit bilgili ve yaratıcı bir öğretmen olduğu kadar otoriterdi. Bizde birçok okulda sanat dersleri hafife alınır ama Gaziantep Lisesi'nde müzik dersi ve öğretmenini en ağırlıklı ders ve öğretmenlerden biriydi. Kanımca bunun bir tek nedeni vardır: Öğretmenin yetkinliğı.

Gördüğünüzde gülerdiniz belki. Kısa boylu, beli iyice yukarı çekilip kemerle sıkı sıkı tutturulduğu için her zaman biraz kısa kalan pantolonları, boyuyla orantısız biçimde büyük ve parlayan kafası... Tanıdığınız anda değişir, gülünç bulduğunuz şeylerden her biri otoritesinin simgesi halini alırdı.

Kel Ferit'in ilk eşi halamla aynı okulda öğretmenlik yapmıştı. Arkadaştılar. Karı koca boşanmış, küçük kızları babada kalmıştı. Daha sonra eşler başkalarıyla evlenmişler; baba, Gaziantep'ten ayrılan eski eşine çocuğı göstermez olmuştu. Kadıncağız bir türlü haklarını kullanamıyor, uzaktan yahut şehre gelerek uğraşıp didiniyor, sonra iki gözü iki çeşme, elleri boş olarak dönüp gidiyordu.

Kıyamet ilkbaharda koptu:

O yıl küçük kız, halamın öğretmenlik yaptığı Kayacık İlkokulu'na başlamıştı. Anne bu durumu öğrenince hemen gelmiş, halamdan çocuğıyla görüşmek için yardımını istemişti. Halam da anne kızı birkaç kez görüştürmüştü.

Onca tembihe karşın küçük kız annesini gördüğünü üvey anneye anlatınca Kel Ferit göğü aşağı indirmişti. Ertesi gün beni çağırđı. Her zaman güler yüzlü ve sevecen davranırdı ama bu kez suratı asıktı. Bir mektup verdi, arkasını döndü.

Halam böyle öfkelere sitemlere prim mirim verecek insan değil. O da gelen mektubun cevabını daha ağır dozda hakaretle cevaplamış, postacılık görevini yeğenine yüklemişti. O günün akşamı ben eve bir mektup daha getirdim, ertesi gün bir tane okula götürdüm... Sonraki yüz yüze kavgayı bilmiyorum ama Kel Ferit birinci karnemde 10 olan müzik notumu ikinci karnede –o zamanlar yılda üç karne veriliyordu– 4 yapınca iftihara geçemedim.

Uzak... Ne kadar Uzaktır?

Gaziantep'te hayatımdan hoşnut muydum? Bir bakıma evet. Ama o yaşlarda özlem her şeyin önüne geçiyor. En çok, küçük kardeşimi özlüyordum. O da beni özlüyordu. Ablasının birdenbire ortadan kaybolmasını anlamıyordu.

Zafer kadar Alsan'ı da özlüyordum. O büyüdükçe sertliğe doğru kaysa da, çok duygulu bir insandı. Her zaman iyi anlaşılan kardeşler olmuştuk. Abarttığımı sananlar olabilir ama gerçek: Alsan bana içten gelen saygı duyardı. On beş yaşındaki kız kardeşinin (onun deyişiyle Cadı Bacı... Sonraları baştaki sözcüğü atacak, yalnızca Bacı'yı bırakacak... Saçları erken dökülüp de çıplak kafalı kaldığında her nedense, "abla" demeyi yeğleyerek, beni kızdıracaktı) yetenekli ve yaratıcı olduğuna ilk ve devamlı inanan kişi odur.

Annemi özlüyordum. Evimizi, evimizde ailece birlikte yapılan çok şeyi özlüyordum. Annemin zaman zaman uyurmak zorunda kaldığı yemekleri... En çok babama nazlanmayı özlüyordum.

Burada sorumluluğum, halamın oğullarına göz kulak olma. Bakmak anlamında değil. Onlar bir ablalarının bulunduğunu bilmiyordular. Anlaşmazlığa düşmezdik. İyi çocuklardı. Tarcan aşırı sakindi. Küçüklüğünde aylarca hiç konuşmadığını hatırladığım çocuk... Annesine "Ben konuşmayacağım" dediği anda halam oğlunun kaç ay süreyle konuşmayacağını kestiremediğini ve korku çektiğini anlatırdı. Birden susuyordu. Ne yapılsa sonuçsuz kalıyordu. Bir ay, üç ay, beş ay... Sonra konuşmaya başlıyordu. Az, ağır ağır ve yumuşak tonla konuşurdu. Bir şeyi yapmamaya karar verdiyse onu kararından vazgeçirecek güç, düşünülemezdi.

Kanıtlanmış değil, kişisel düşüncem ama annenin karnındayken büyük travmalarla gelişen bir ceninin, doğduktan sonra geçirdiği ağır depresyon krizleriydi belki onlar. Bunun için neden vardı: Halamın ve Fuat Ağabeyin ortak yaşamında, sözünün edilmesine dayanamadıkları bir trajedi yaşanmıştı.

Ağabeyim Altan'dan altı ay küçük olan Aktan adında bir oğulları varmış. Bütün fotoğrafları hâlâ büyük özenle saklanan Aktan, gerçekten de çok güzel bir çocukmuş.

Bazı anneler çocukları olduğunda bir çılgın gibi davranırlar. Halam Aktan için bütün dünyayı, sevdiklerini, sorumluluklarını unutmuş dense yalan olmaz. Mutluluğu, sevinci, kaygısı, üzüntüsü, çabası hep Aktan'a yönelikmiş.

Aktan beş yaşına doğru gitgide zayıflamaya, iştahı azalmaya, sararıp solmaya başlamış. Gaziantep'te iyileşemeyen ve İstanbul'a götürülen çocuğa kan kanseri (lösemi) teşhisi konmuş. O zamanlar çaresi bulunmayan bir hastalık. Tabii halam oğlunu kurtarmak için yine de canını dişine takmış. Öylesine bir uydu haline gelmiş ki, çocuğun yaşamından umut kesen büyükler; kayınvalidesi, üvey annesi, babası, akrabalar, arkadaşları halama bir daha hamile kalması için baskı yapmışlar. Halam, korkuyla inanmazlık arasındaki iniş çıkışlar sırasında, karabasana dönmüş gündelik yaşam içinde, bir kardeşin oğlunu güçlendireceği umuduna bağlanmış. Bir yandan da karnında büyüyen çocuk için üzülyormuş. O günler sürekli korku, yılgınlık ve yorgun geçmiş. Okuyup yazabilen Aktan, öyle istediği için okula yazdırılmış. Beş yaşındaymış. Giderek ağırlaşmış, Tarcan 1942 yılının Ağustosunda doğmuş. Kısa süre sonra da Aktan 6 yaşında ölmüş.

O acının ardından bebeğinin üstüne çok düşen halam, çocuğun, inat diye düşünülen saplantısıyla uğraşmak zorunda kalmış. Oysa Tarcan'ın ceninken aşırı baskı altında kaldığı da pekâlâ düşünülebilir.

Kutlu... O, 1945 doğumluydu. Ufak tefek, yaramaz, sevimli mi sevimli, Gaziantep küfürbazı, kavgadan yılmaz, iyi ve yumuşak davranışlarla kolay yönlendirilen bir çocuktu. Okşadığınızda mavimsi süt dişleriyle sizi ısırmaaya çalışan, yakaladığı yerinize sarılan, her an oynamak isteyen kedi yavruları vardır. Küçükken çok ufak tefek olan Kutlu insana, kedi yavrusuyla oynamanın ve onun sizi tırmıklar içinde bırakmasının biber tadını verirdi. Onu çok severdim. Severim.

Baharda iki kardeşe bisikletler alındı. Kutlu hemen usta binici oldu.

Bir gün bacağına bisiklet zincirine kaptırdı. Zincir baklaları arasına baldırının bir kısmı sıkıştı, deri ezildi. Akan kanı gören halamla, Kutlu'nun halası, ikisi iki yana düşüp bayıldı. Çocuk hem kendini kurtaramıyor, hem annesine ve halasına "Merak etmeyin" diye bağırarak teselli veriyordu.

Evdeyken ağabeyimle Alsan arasında çıkan tartışmalar çoğu kez kavgaya dönüşürdü. Alsan, çocukluğumuzda annemin karşısında dayak yemeyi beklediğimiz hazıröl durumunda durur, burnu kanayarak, dudağı patlayarak ağabeyi yorulana kadar dayak yerdı. O sırada akan kana alışmış olabilirim. Kutlu'yu zincirden kurtardım. Yıkadık, ilaçladık. Halam bu işe şaşırdı: Adım, "dayanıklı ve soğukkanlı"ya çıktı. Bunun doğruluğundan kuşku var. İlk anda uyuşup, bilinçsizleştiğim bir gerçek. Belki sonradan aklımı başıma topluyor olabilirim. Daha sonraları, soğukkanlı davranmak için belki de.

Oğlumun parmağını dikiş makinesinde diken de benim, Zafer'in saçını kesmeye kalkışıp çocuğun kulağının bir kısmını uçuran da...

Kutlu'nun annemle küçük bir serüveni vardır. Aile içinde her anıldığında güldüren olaylardan biridir: Kutlu daha iki yaşındayken annem Gaziantep'e gitmiş. Halamın her zaman acelesi olurdu. Anneme Kutlu'nun yemeğini yedirmesini söylemiş. Annem yemeği ısıtmış. Çocuğun ağzına vermiş. Kutlu gözlerini açarak ve acele acele "yengabugokgıgak" demiş ve yutmuş. İkinci lokma... Yine aynı söz, üçüncüde gülmekte olan halama dönüp sormuş; "Abla bu oğlan ne diyor Allahaşkına?"

"Yemeği biraz üfle de öyle yedir Sabriye... Kutlu sana, 'Yenge bu çok sıcak' diyor."

Gaziantep, ailemizin ilk kuşağının baba evi saydığı bir şehirdi. Dedem orada uzun yıllar görev yapmış, orada ölmüştü. Babam ve kardeşleri bilinçlendikleri günden başlayarak bu şehrin yaşamından hoşnut kalmışlardı. Babamla halam bu şehirde öğretmenliğe başla-

miş, bu şehirde evlenmiş, ağabeyim bu şehirde doğmuştu. Hatta sol yanağında şehrin alâmet-i fârikasını, Antep çibanını taşırdı. Benim bir yeteneğim orada keşfedildi ama ne yazık ki, ülkenin pek çok olanakları kısıtlı insanı gibi boğuldu, bazı küçük spor adamlarının küçük hesapları arasında sönüp giden pek çok gencinki gibi benim yeteneğim de kayboldu gitti.

İskenderun Ortaokulu'ndayken "Aslanım benim" yüreklendirmesiyle başlayan müthiş cimnastikçiliğim sürüyordu ama burada, lisede kızlar aletli jimnastikten muaftılar. Niye? Tanrı bilir... Onun yerine atletizm vardı. Ondan yana şansımı denemek bana heyecan verici geldi. 400 metre ile 800 metre yarı mukavemet yarış seçmelerinde iyi derece aldım. Bunun gelişmesi mümkündü çünkü ilk kez ve bütünüyle bilinçsiz olarak başlangıç koşularındaydı aldığım sonuçlar. Sıra uzun atlamaya geldiğinde, benim bile bilmediğim şaşırtıcı yeteneğim çıktı ortaya. Öğretmen heyecanlandı. Tabii ben de. O zamanlar tek adım atlıyorduk. İlk denemede 5.65 m. atlamıştım... "Bu gelecek" dedi öğretmen. "Daha yeni başladın ve hiçbir tekniğin yok..."

Ne kadar istedim başarılı sporcu olmayı. Ama olmadı. Yarışmaları iptal edenler mi, pazarlık yapanlar mı, sen şunu kazandırırsan, ben de filan dalda buna kapı açarım... pazarlıkları mı... Biz çocuklar tabii bunları duyuyor, zorunlu olarak dışında kalıyorduk ama, yarışmalar nedensiz tatil edildiğinde elimizden bir şey gelmiyordu.

Gaziantep'te kaldığım bir buçuk yıl içinde bir uzun atlama madalyası, bir de 400 metrede bronz madalya aldım. 60 veya 100 metre koşamıyordum. Yüksek atlayamıyordum. Çekiç, disk, cirit ve gülle atamıyordum. Kol bileklerim zayıf, ayak bileklerim ve kasları güçlüydü. Ama her şey samanın alevlenmesi kadar sürdü, bitti.

Tek kazancım; yaşamım boyunca izlemekten en çok hoşlandığım spor dalı olarak atletizme olan vurgunluğumun sürmesi oldu.

Gaziantep'te yaşadığım en sıkıntılı günler pazar günleriydi: Pazar ütü günümdü.

Ütü yapmak o günlerde ustalık isterdi. Pazarlar yüzünden ütü en çok nefret ettiğim iş oldu. Tatil gününde atletizm çalışmak isterdim. Okul korosuna katılmak isterdim. Ama ütü yapardım. Sabahtan akşama kadar... Evin çamaşır ve giysi olarak bütün ütöleri... Kömür ütüsüyle gün boyu uğraşmak beni bunaltırdı. Ateşi yakmak, ütüye doldurmak, ateş geçince ütüyü boşaltıp yenisini yakmak, ütüyü olabildiği kadar belli sıcaklık düzeyinde tutmaya çalışmak, giysileri yakmamak, sarartmamak... Dört gözle akşam olmasını beklerdim. El emeğinin zorluğu ve kolaylığı, insanın düşünmeye fazla zaman bulmasıdır. Yani bu ruhsal durumunuza göre farklı etki yapar. Bazen bu zamanın olması iyidir, bazen kötüdür. Pazar günleri saatler süren ütü boyunca tüm benliğimi özlemim kaplardı. Zaman zaman kimseye göstermek istemediğim yaşlar yanaklarımdan aşağı inerdi.

Halamın hakkını ödeyemem. Yalnızca evine almakla, sorumluluğumu yüklenmekle kalmadı: Yükseköğrenimim sırasında 4 yıl boyunca her ayın on beşinden sonra halamdan parasal katkı geleceğinin bilinciyle rahatlardım.

Unutmadan... Ütü yüzünden bir katkıda daha bulundu: Gaziantep'ten sonra ütülü giysi konusunda ilke sahibi oldum: *Bir insanın ütülü şey giymesi şart değildir. Şart olan ütüsüz olmamasıdır.* Elli yıldan beri zorunlu yerlere şöyle bir ütü sürüyorum. Yetiyor... Her şeyin fazlası fazla demişler!

Bir Teselli Ver

Ülkü Tamer'in kulakları çınlasın! Cumartesi günlerimiz Nakip Ali'nin sinemasında geçirdi...

Bir panayırdı sinemanın önü. Askerler ve lise öğrencilerinden oluşan oyuncularıyla kalabalık, biraz gerilimli, çokça duygulu, bazen sinir bozucu, bazen heyecan veren, bazen gözyaşlarına neden olan, bazen yeni yakınlaşmalar yaratan mekân...

Yitirilmiş her duygulu ortam, toplumların yitirdiği bir kültürel kurumdur. Önemli ya da önemsiz... Zaten bir şey neye göre önemsizdir? Anılarda anılmadığı, üstünde konuşulmadığı için eksik kalan bir yaşanmışlık nasıl olur da önemsiz olur?

Eve gider, iki lokma bir şey yer, kendini sinemaya götürecektiydi. Eve açılan sokağa atardın. Arkandan atlı kovalar, önden lokomotif çekerdi. Amaç, olabildiği kadar çabuk kavuşmaktı sinemanın önüne. Seni bekleyen yahut bekleyeceğin arkadaşına ilk zafer tebessümünü göndermekti. İzin alabilmiştin, gelebilmiştin. Bu arkadaşın erkek olduğunu sanmayın. Erkekler için de kız değildi. Yoksa pazartesi günü kız bahçesinde de erkek bahçesinde de öyle bir dedikodu fırtınası patlardı ki, uçururdu çocukları.

Ama sinemada olmak güzeldi. Özlediğin insanı karanlıklar içinde, sırtından ve ensesinden tanımak; bulamasan bile bir başı, bir sesi aramak ne güzeldi. Işığı sönmüş salonda dönüp size bakan yahut sizi arayan bir çift parıldayan göz, yani kapalı yerde durağan bir ateşböceği, ateşböceğinin ışığına yüklenmiş özlem yalnızca sinemalarda oluşurdu. Ne kadar güzeldi bunu paylaşmak... Karanlıkların çoğunu yuttuğu, koyu gölgeli gülümsemeyi yalnızca yüreğin özlemiyle algılamak da çok güzeldi. Dar zamanları, karanlığı, uzaklığı, kuşkulandırmamayı yenmek zorunda kalan o deneyimsiz oğlanların kızların tutkuları birikir dururdu sinema salonunda. Bitmiş sevilerin gücünden henüz kurtulamamış olanların kıskançlıkla arandıkları ihanet gülümsemeleri, düşman hemcinsler; çöl havası estirirdi salonda. Işıklar yandığında, sevdiğiyle aynı mekânda bulunmayı sevinçle içen insanlar da, kıskançlar da ter içinde kalırlardı.

Benim için böyle sevinçler de tasalar da yoktu. On altı yaşında kendine aşkı yasaklamak çok zor değildi herhalde. Kimseye huzursuzluk vermeyecektim. İskenderun'a, "Ayla yaramazlık yapıyor" haberini göndertmeyecektim. Halamı, "bu kız neler yapıyor" diye kuşuklara düşürmeyecektim.

Yalnızca cumartesi günleri sinemaya gitme özgürlüğümü hak edecektim. O yıl aylarca beklediğimiz *Beklenen Şarkı*'yı ne yapıp edecek, üç kez seyredecektim. Bayılacaktım, bayılacaktım. Büyüdüğümde, elim ekmek tuttuğunda kendime iki güzel şey armağan edecektim: Sinema işletecektim, bu bir... İkinci olarak filmdeki Jeyan Mahfi gibi giyinecektim...

Sırtımda Gaziantep'in kışları soğuyan havasına dayanabilmem için halamın verdiği bir yüzü yeşil, diğer yüzü bej renkli trençkot vardı. Hayatımda sahip olduğum ilk üst giyimimdi o eski trençkot. Liseye gelene kadar giyimimi çok önemsemiyordum.. Yaşla değişen bir tutkuydu herhalde giyinmek. Yoktan anlayan bir insandım ama gönül denen şey ne yoktan anlıyordu, ne yasaktan, ne de duyguları kontrol etmekten.

Belki de gönül, yalnızlarla çaresizlerin tesellisiydi.

Fırtına

İftihar listesine geçemedim ama iyi bir derece yapıp lise ikinci sınıf öğrencisi olarak İskenderun'a döndüm.

O kadar özlediğim evde bana yönelmiş sıcak duyguları algılayamadım. Bu durum canımı acıttı. Ağabeyim bir gece önce İstanbul'dan dönmüştü. Hoş geldin bile demedi. Annem, babam karneme şöyle bir baktılar. Annem karnemi büfenin çekmecesine koydu. Evin eski, iyi karne getiren kızıydım yine.

Ben karnemle dönmüştüm ama ağabeyimin karnesi ortada yoktu. Kabataş Lisesi yetiştirememiş, karne ardından gönderilecekmiş... Olabilirdi bu. Peki ama bu öfke, bu sinir, ters bakışlar, düşmanca homurdanmalar neyin nesiydi? Annem, "Boşver kızım" dedi. "Ona buluşma sakın; geldiğinden beri kuyruğuyla kuduruyor."

Annemin sevecenliği kamuflajlanmıştı. Mutfakta elime bir paket sıkıştırdı. Kilerden alıp getirdiği bir paket. Niye mutfakta? Açtım,

içinde, uç kısmına Gougen resimlerindeki kızlara benzer Haitililerin palmiyeler altında dans ettikleri desenle süslü eteklik kumaş vardı. Annem onun üstüne giymem için yeşil ve kırmızı renklerle dokunmuş yanardöner bir tafta bluzluk almıştı. Güzeldi ikisi de. Tabii bunları ben dikecektim. "Sınıf geçme armağanın" diye fısıldadı. "Aman kuzum ne olur ağabeyin görmesin..."

Zafer yanımdan ayrılmıyordu. Boyuna soruyordu: Su ister miydin? Bana meyveli gazoz alsın mıydı? Kendisiyle birlikte çarşıya gitmeyi özlemiş miydin? Bana masal anlatsın mıydı? Yediğini, içtiğini, oyuncağını vermesi çok doğaldı ama o özel bir şeyler yapmak istiyordu. 5 yaşındaki oğlancık, ne kadar özgün önerisi varsa böylece hepsini ardarda sıraladı.

Annemin derdi başkaydı. Gövdem gelişmişti. Artık sutyen takmam gerekiyordu. (Ah ne ayıp, bu sözcüğü nasıl öyle uluorta kullanabiliyordu annem?) Yoksul sandığını açtı, içinden filizi yeşil ipek kumaş çıkardı. İlk sutyenimi bundan yaptıracaktı. Çarşıda satılan bir şey olsaydı alabilirdik ama o günlerde bizim çarşılarımızda böylesi müstehcen şeylerin satışına olanak yoktu.

Meziyet Abla çamaşır biçmesini biliyordu. Ondan eli boş döndük. Sonra sırasıyla bütün komşuları dolaştık. Kimse kumaşa elini sürmüyordu. En sonunda geometri bilgimi kullanarak bir şeyler yapmaya karar verdim: Daire biçimli iki parça kumaş kestim. Bunun alt kısmına uzun bir parça dikecek, onları sırtımda kopçayla tutturacaktım. Dairelerin üstüne ince bir kurdeleyi askı olarak yerleştirecek, onların arka uçlarını alta diktiğim uzun parçayla dikine birleştirecektim. Tamam... Hepsi bu kadardı! Meğerse doğa, gövdenin geometrisini kâğıt üstündeki şekillerden daha farklı yaratmış... Olmadı.

Daireleri koni yaptım, bu kez çok sivri oldu. Kesip, kesik koniye dönüştürdüm, o zaman görünüşüm lav püskürtmüş yanardağ eskilerini andırır oldu. Sonra üçgenler kestim, ııhhh... Üçgenleri dışa çıkan sonra içeri giren biçimde teyelledim, üstten etler taşıtı, döküldü dökülecek bir görünüm aldı. Ben ne yapsam üç boyutlu bir yaratık

olmaktan kurtulamıyordum. Kestiğim parçaları çepeçevre büzsem... üç boyut yaratılmış olurdu. Oldu da. Ama bu yaptığım sutyene değil, dolaba kaldırılacak artan yemeklerin üstüne geçirilen lastikli örtüye benzedi. En sonunda annemin ipek kumaşının dibine darıyı ektiğim gibi "Ben böyle dolaşıyorum" diye bağırdım ve sutyen takmak için üniversiteyi kazanmayı, Ankara'ya gelmeyi ve o zamanlar sayısı epeyce çok olan korseci dükkânlarından birini şerefleendirip oradan ıkına sıkına bir sutyen almayı bekledim.

Lise ikinci sınıf öğrencisi olmamın getirdiği özgüvenin ilk ve tek kanıtı da bu oldu.

Annem benden hoşnuttu: Mum gibi olmuştum. Söz dinliyordum. Aklım bir karış havada değildi artık! (Bu, annemin iltifat biçimiydi. Sanki önceleri iflah olmaz biçimde kötüydüm de, şimdi yüz seksen derecelik bir değişime uğramıştım. Hiçbir zaman sorumsuz bir insan olmadım. Dağınıklığımı saymazsak... İşte, biten yalnızca oydu.) Her şeyi düzgünce topluyordum, katlıyordum, kardeşlerimin oraya buraya attığı eşyalardan rahatsızlık duyduğum için onları da düzenliyordum.

Zafer'le bağımız sorumluluktan çok, tatlı ve dengesiz –yani benim yönlendirdiğim– bir arkadaşlığa dönmüştü. Öte yandan ağabeyinin ve ablasının olmadığı günlerde Zafer kendine yeni bir hayran ve dost bulmuştu: Üst kat komşumuz Raziye Hanım Teyze'nin oğlu Doğan. Doğan onu meydandaki maçlara kaleci olarak seçiyordu... Bir yandan da boksa çalıştırıyordu. Bizim ufaklık gözünü budaktan esirgemez cinsten olduğundan boksta yaman ilerliyordu. Bu ilerleme 6 yaşındayken kendisinden iki yaş büyük çocukla yaptığı boks maçı sırasında savurduğu kroşeden ürküp başını eğen çocuk yerine duvara çarpan elinin kırılmasıyla trajik boyut alacaktı... Yine de 17-18 yaşına kadar boks tutkusu sürecekti.

Evde yolunda gitmeyen şeyler vardı. Ağır bir hava... Konuşulmamış ama biriken olumsuz duygular... Evimizde bağrış çığrış çoktu da, böyle suskun basınç görülmüş şey değildi.

İlk büyük olay, Alsan'la ağabeyim arasında patladı:

Yaş gereği, üçümüz de huzursuzluk veren içsel değişimler içindeydik. O zamanlar gündelik yaşamda hormon sözcüğü yoktu. Hormonların insanın davranışlarına etki yaptığı bilgisi hiç yoktu. Ağabeyimin herhalde değişime bağlı öfkesi her zaman saygı gösterilen, kimsenin bulaşmadığı, "Ağam, paşam..." sözleriyle hafifletilmeye çalışılan türdendi. Alsan'la benim dengesizliklerimiz ise, "Size de ne oluyor?" yahut, "Eeee... Bir de siz başıma çıkmayın hele..." uyarılarıyla bastırılıyordu.

Bu ayrıcalıklı durum yüzünden ağabeyim önüne kim çıkarsa öfkesini ondan alırdı.

Bir öğleden sonra Alsan'a kızıp bağırdı... Alsan ters bir cevap verince ağabeyim onu tokatlamaya, ardından yumruklamaya başladı. Öyle sert vuruyor, öyle tehditler savuruyor, ağır sözlerle onurunu kırıyordu ki, insan onun karşısındaki on dört yaşındaki çocuğun, kollarını iki yanda tutup, öfkeden yumruklarını sıkarak dayak yemesine isyan ediyordu. Alsan vurmayı aklına getirmedeği ve dayanışının sonuna geldiği için, kurtulmak amacıyla dışarı, sokağa kaçtı. Ağabeyim yetiştii, bu kez orada yumrukladı. Artık dayanamadım, "Senin ellerin armut mu topluyor, vursana!" diye bağırdım.

Alsan, o anda yumruğu yapıştırdı. Ağabeyim, yıldırım çarpmış gibi oldu. Artık tam ve acımasız bir kavga vardı. İkisi de kan, pislik içinde eve girdiler, küstüler. Ama ağabeyimin ayakları suya ermişti: Karşısındaki ağabeyinden güçsüz bir insan değil, saygısı yüzünden el kaldırmayan bir kardeşti ve sabrının sonuna gelmişti. Ona karşı dikkatli ve saygılı davranması gerektiğini anlamasa da sezmişti sanıyorum.

İki erkek kardeş arasındaki eşitliğe benzer atmosfer, ağır havayı biraz değiştirse de, her şey düzelmedi.

O hafta içinde akşam yemeğini bitirmiş, sofrada sohbet edildiği sırada annem babamı yumuşatacak biçimde önce ona iltifatlar etti. Herkes biliyordu onun böyle sözleri bir amaca dönüktür: Babam "Haydi haydi hanım" dedi. "Çıkar ağzından baklayı..."

Ağabeyim Kabataş'ta üç dersten bütünlemeye kalmıştı.

Babam dondu. Ben, Alsan... Demek daha iyi bir okulda da değişen bir şey yoktu. Babam soğukkanlılıkla, "O zaman buraya kadar" dedi. "Bütünlemeni verirsin, seneye Alsan'la sana bir oda tutarız. Okuluna Antakya'da devam edersin."

O gergin akşamı izleyen gün ağabeyimle aramızda kıyamet koptu. Ben akşamki konuşmalara katılmadım. Her sözümü ters anlayabildirdi. Kabak en kolay benim başıma patlardı.

Olaydan gerçek üzüntü duydum. Ondan çok, anneme ve babama, onların özverilerine acındım. Çalışkan bir çocuktum ama kendini beğenmiş hiç değildim. Üstelik insanın aile bireylerine üstünlük taslaması anlayabileceğim şey değildir. Bir süre ona batacak hiçbir şey yapmamalı, mümkünse göz göze bile gelmemeliydik.

Bir kişinin çabası çoğu kez sonuçsuz kalıyor:

Salondaki divanlardan birine oturmuş, elma yiyerek kitap okuyordum. Ağabeyim soluyarak salona girdi, bir süre çevremde dolaştı. Dayak atacak bir neden arandığı besbelliydi. Hır gür istemiyordum. Kitabıma dalmışım, dünyayla ilgimi kesmişim gibi başımı eğmiştim. Bana seslendi:

"Kendini matah bir şey sanıyorsun değil mi? O uyduruk lisede sınıf geçtim diye bana caka satıyorsun!"

Duymazdan gelsem kızar; duyup cevap versem ne demeliyim?

"Kavga etmek istemiyorum" dedim. "Caka satacak halim de yok..."

"Allah belanı versin, başımın belası pis cadı..."

Cevap vermeyecektim, başımı eğdim. İyi ki eğmişim, gözlerimin önünden hızlı bir gölge geçti. Babamın uzun bacaklı antika kâğıt makası başımın hemen üstünden aşip bir bacağıyla duvara saplandı, bir an sallandıktan sonra divana düştü.

Hayatımda bilincimi kaybettiğim pek enderdir. Makası yanımda gördüğüm andan sonra tek hatırladığım, gözlerimin önünde olan her şeyin bulanıp birbirine karışması... Yerimden fırlamış, çocukluğumda

hepimizin yattığı köşe odaya girip, kapıyı vurarak kapatmış ve kilitlemişim... Hatırlamıyorum.

Yüksek perdeden ağladığımı için sesim sokağa taşıyormuş. Konuşup söylediklerimin hiçbirinden bir anlam çıkmıyormuş. Üstümdeki giysileri yırtmışım. Bulduğum ne kadar kâğıt, kitap, defter, giysi, kilim, perde... ne varsa hepsini yırtıp paralamışım. Annem kapıyı açamıyormuş. Yüklenmişler, ııhh! Kapı açılmıyormuş. Dışardan girmekse, pencere demirleri yüzünden imkânsız zaten. Annem yalvarıyor, ağlıyormuş... Hatırlamıyorum. Kapının nasıl açıldığını da bilmiyorum. Belki kırmışlardı. Odaya girdiklerinde yerlerin on, on beş santim yüksekliğinde harap olmuş malzemeye kaplı olduğunu görmüşler. Annem durumu görünce "Biricik kızımı delirttin" diye o kadar kolladığı değerli büyük oğluna saldırmış.

Velhasıl evde gerçek kıyamet koptu. Benim öfkem yerini derin bir melankoliye bıraktı. İlgi duyduğum hiçbir şey kalmadı. Her şey, herkes kesin bir anlamsızlık denizi içinde yüzüyordu. Olaydan babamın haberi oldu mu, olmadı mı onu bile bilmiyorum. Benim aklıma ona anlatmak gelmedi, çünkü ben eski Ayla değildim. Haksızlığa uğradığımı duygusundan başka şey yoktu içimde.

Sevgi, saygı, şefkat, başkasını düşünme, kendimi kollama... Hiçbir şey yoktu. Yaşamak için gerekli şeyleri yapıyor muydum, yapmıyor muydum, bilmiyordum.

Sanırım ağabeyimle bağlarım o günden başlayarak ciddi biçimde zayıfladı. Sürengen bir zayıflamaydı bu. Olaylara bağlı olması gerekmiyordu. Daha sonraları da kavga edecektik, dayak yiyecektim, yahut ortak şeyler yapacaktık ama ağabeyim bir daha iç çemberimin içinde yer alamadı.

Eylülde sınavlarını veremedi ve sınıfta kaldı. Şimdi ikimiz de lise ikinci sınıftaydık. Alsan ise bu yıl liseye başlıyordu. Annem, dostlarından birinin evine çok yakın bir eski Antakya evinde onlar için oda tuttu, eşya taşıdı, yerleştirdi. Sonra ben Gaziantep'e gittim.

Hüzünlü Bir Genç Kız

O günlerin Gaziantep'i denildiğinde aklıma gözbebekleri beyazlaşmış, başlarını gökyüzüne kaldırarak dilenen insanlar geliyor. Onlardan savaş yıllarının Antakya'sında da çokça vardı: Trahomlular. Trahom, ülkenin yokluk yıllarında yaşamları helak eden âfetlerden biriydi. Unutulmuş olması ne kadar iyi. Sonradan kolayca yenilen bu mikrobik hastalık, insanları görmez edince, onlara sokaklarda dilenmekten başka çare kalmıyor, ışığı sönmüş mavimsi beyaz gözbebekleriyle çocuklar ve gençler üstünde korku filmlerine benzer etki bırakıyordu.

Yazın yaşadığım olay yüzünden daha sessiz, çok daha hüzünlü bir insana dönüşmüştüm. (Yavaş yavaş nevrozlu yapım ilerliyordu. Üniversite birinci yıl sonunda doktora gitmek durumuna girecektim. Tetikçi, yine aileden biri olacaktı.)

Yaşam öylesine sürüyordu. Kibar yürüyüşüm(!) unutulmuş olsa da, belki yüzümü anlamlandıran hüzün, bu kez on dokuzuncu yüzyıl romantizmini özleyenlerin duygularına seslendi:

Bir sabah okula giderken, trençkotun cebinde bir mektup buldum. Korkudan öldüm. Öldüm, çünkü dilim kurudu, katlanıp soluk borumu tıkadı. Soluk alamıyor, morarıyordum. Sonra ölmedim. Bir kenara çekilip, nefretle (bu doğru. Benim gibi bir kıza mektup yazma yürekliliğini gösteren birinden yalnızca nefret edilir diye düşünüyordum) mektubu okudum... İşte... Öyle... Abuk sabuk bir öğrenci mektubu. Biraz ilerleyince mektubun cebime yanlışlıkla konduğunu düşündüm. Şöyle bir şeyler söylüyordu: "Sizin o güneş gibi parlayan ve ona nisbet yapacak kadar sarı olan yuvarlacık yüzünüzü taç gibi süsleyen buğday saçlarınız ve yemyeşil gözleriniz bende gölgesinde yatma isteği uyandırıyor..."

Kuşku yoktu, bu bana değildi. Benim kumral saçlarım vardı. Gözlerim elaydı. Yüzüm uzundu... Sınıftaki bir başka kız...

Ne var ki, gözlem gücü sıfır olan aşkım, suç ortağımıymışım gibi davranarak kendisini idareye vermemi önlüyordu. Mektubun sonu da

şöyle bir şeydi: “Sizin de bana kayıtsız kalmadığınızı görmekten çok mesudum. O taç gibi saçlarınızı ve gül dudaklarınızı okşuyor, yalnızca benim anlayacağım küçük öpücükler gönderiyorsunuz...”

Ad yerinde Enver, yahut Ender gibi bir şey yazılıydı. Kimdi bu? Kimdi bu salak? Hiçbir ilişkim olmadığını idareye ve halama nasıl kanıtlayacaktım?

Her şeyle ilk karşılaşma insanı şaşırtıyor.

Benimki kızgınlık ve korku oldu: Halam cebimde bulmuş, okumuş, sonra yine cebime koymuşsa? Benim davranışımı öğrenmek istiyordur. Ondan saklamalı mıydım? Saklamazsam mektubun sonundaki sözümona davranışımı nasıl açıklardım?

Ben bu telaş içindeyken karşımda çok uzun boylu, küçük kafalı, kırmızı yüzlü, on ikinci sınıf öğrencisi olan ve sürekli karşıma çıkan delikanlıyı buldum.. Allahın cezası... Oydu demek... Devekuşu yapılı yaratık! O öfkeyle mektubu parça parça edip yere attım, yürüdüm gittim. Ben bir ordu içine kaygısız gönderilen kız evlattım ya...

Edebiyatçılığımın Tesciline Dair!

Yaşamım ders çalışmakla geçiyordu. Cumartesi sinemaları, hâlâ heyecan verici tek olaydı.

Tam da o günlerde, parlak bir edebiyatçı sanını kazandım! Doğrusu bu bence ucuz bir başarıydı. Abartılıyordu. Ucuz edebiyatı yaptığım ama lise ikinci sınıf kızlarının, yaşamları boyunca evlerine girmiş tek kitap ders kitabı olan o çağın gençlerinin, ucuz pahalı edebiyatı ayırt edecek halleri mi vardı?

Başarımın hikâyesi şöyle: Bütün öğrenim yaşamım boyunca nefret ettiğim tek ders vardır: Kompozisyon. Okullarda kompozisyon yazdırmak için abuk sabuk konular seçilir. Öğrencinin üç sözcükle anlatacağı, yahut bilgisinin o üç sözcüğe yettiği konularda sayfa dolusu metin istenir.

Her zaman kompozisyon dersleri benim için azap olmuştı. 40 veya 45 dakikalık dersin son beş dakikasına kadar ah of çekerek, konuya, yaşamıma, öğretmene, okula, sorumluluğa öfke şimşekleri yağdırarak geçirirdim. Son beş dakikada, ne kadar cümle kurabilirsem o kadar kurar, okumadan öğretmene verir çıkardım.

Başarıyı getiren kompozisyon da öyle yazıldı. Tema “bir mektup”tu. Mektubumun yazarı gözleri görmeyen bir anneydi. Küçük kızına yazmıştı mektubu. Laf aramızda o günlerde körlere özgü Braille alfabesini duymamıştım bile. Bu düzeyde bilgisi olan 16 yaşındaki bir kız neler yazar... Yine de, bomba patladı. Önce edebiyat öğretmenim, Celile Gögüş beni göklere çıkardı. Söylenecek söz yoktu. 10 veriyordu ama ben 10 almaktan çok ötedeydim. Bir yazardım! Ardından kızlar beni birbirlerine göstermeye başladılar. O ünlü ve edebiyat şaheseri mektubum(!) defalarca tarafımdan çoğaltılıp, “Sevgili arkadaşım falana/filana... En iyi dileklerimle... İmza...” ile dağıtıldı.

Şöhret fena değildi. Arkasını getirmek zordu. Ama... Adım öylesine çıkmıştı ki, artık ne yazarsam yazayım eşsiz bulunuyordu.

Neyse ki, gerçekten yazarlığa soyunduğumda kimse bana ucuz ün sunmadı. İlgi derlemeyi değil, etki yapmayı yeğlediğim için adımı parlatmayı tırnaklarımla kazıyarak başardım. Doğrusu pişman değilim. Hâlâ zor yazıyorum. Boyuna kendime soruyorum: *Kim etti sana bu kârı teklif?*

Keçinin Sevmediği Ot

Burnunun Ucunda Bitermiş

Kış yaklaşırken halamın büyük oğlu Tarcan bacaklarındaki ağrılardan yakınmaya başladı. Önce çocuğa “boyu uzuyor” dendi. Oysa ağrılar çoğalarak sürdü. Romatizma bütün mafsallarını tuttu. Yürüyemiyor, yemeğini bile yiyemiyordu. Böylesi hastalıkların akut dönemlerinin çocuklarda ne büyük yıkım yaptığını ilk o zaman gördüm.

Tarcan'ı severdim. Şimdi gözü yaşlı, sürekli yakınan bir insana dönüşmüştü. Neler çektiğini bilmiyorduk. Halam çocuğun sıcak ve kuru odada yatması için yatağını oturma odasına taşıdı. Kış için korunaklı olan bu odada oturulur, yemek yenirdi. Bitişğinde karanlık ve uzun bir bölme vardı.

İlginç bir evdi. İstanbul'un yirminci yüzyıl başından kalmış sefertası evlerine benziyordu. Yüksek, sur gibi kalın duvarın ardındaki küçük avluya kunt demir kapıdan girilirdi. Daracık bir yere yapıldığı için avlunun dibinde sözünü ettiğim oturma odası, onun yanında mutfak, mutfağın arkasında da banyo (pardon böylesi yıkanma yerlerine hamam denmesi daha doğrudur) vardı. Avlunun sağ yanından yukarı çıkan taş merdiven bir antreye varıyordu. Bu katta halamların yatak odası ve müzik toplantılarının da yapıldığı misafir odası bulunurdu. Antrenin karşısından üst kata uzanan merdivenle iki küçük yatak odasına ve önlerindeki küçük terasa ulaşılırdı. *Alaturkafranka* bir evdi. İnip çıkmak yüzünden insanın çatlasa patlasa şişman olamayacağı bir ev...

Biz çocuklar, daha önce en üst katta yatarken bu kış giriş katındaydık. Ben göreceli özgür kalayım diye, arkadaki aralıkta yatıyordum.

Tarcan'ın hastalığının en ağır olduğu günlerden birinde, akrabamız bir tarım uzmanı, karısı, iki kızı ve üç-beş aylık oğluyla birkaç gün kalmak üzere halamlara geldiler. Adamı sevmezdim. Saygısızdı. Sürekli olarak insanlara yük olurdu. İskenderun'da bize geldiklerinde, bunalta- na kadar kalırlar, üstelik densiz terbiyesiz konuşup dururlardı.

Akşam halamlar bir yere gideceklerdi. Halam, Tarcan'ın bir ihtiyacı olursa diye, kadının yardımcı olmasını rica etti... "Tabii, tabii, sen merak etme abla..." Hemen sonra, karı koca bir tanıdıklarını ziyarete karar verdiler. Üç çocuklarını evde bırakacaklardı. Adama aşırı sempaticim(!) olduğundan sorumluluk alamayacağımı söyledim: Hem ders çalışıyor, hem Tarcan'la meşgul oluyordum.

Laftan anlamayanların hepsi gibi söylediklerimi duymazdan geldi: Bebek geceleri asla uyanmıyordu. Öbür çocukların zaten öylesi

sorunları yoktu. Hem, tanıdıklarına şöyle bir görünüp geleceklerdi. Bilemedin bir saat...

Onlar evden çıktı, ben masa başına oturdum, Tarcan yattığı yerde kitabına uzandı... Ve... Bebek uyandı.

Allahım... Bazı çocuklar mahalleyi ayağa kaldıracak kadar çok ve tiz sesleri nasıl çıkarıyorlardı? Kapı zili gibi çalışan küçük dili, koca bir oyuğun dibinde yorulmadan titreşip duruyor, oyuksa bir türlü kapanmadan sürekli ses çıkarıyordu. Onu pışpışlamaya kalmadan abla-lar uyanıp feryadı bastılar.

O gece yaşadıklarımız seyredilse farstı, bizler için tam bir trajedi... İki kız "anne..." diye öyle yüksek sesle haykırıyorlardı ki, boğaz-ları gıcıklanıp mideleri bulanıyor, boyuna kusuyorlardı. Bebeğin al-tını temizlemek gerekiyordu. Kadın ya hiçbir şey getirmemişti ya da seyahat çantalarını sefertası evde sıçan deliğine saklamıştı. Halamın nesini almalıydım bez olarak kullanmak için? Sonunda üstümdeki ge-celiğim ahireti boyladı. Daha doğrusu kurtların saldırdığı bir köpek gibi parça parça edildi. Bebek boyuna meme arıyordu. Evde süt yoktu, biberon tabii yoktu. Üç-beş aylık bebeğe ne verebilirdim? Tamam, lokum... Bir bezin içine biraz lokum koyar, ağzına verirdim. Lokum da yoktu. Kutlu'ya bir akide şekeri kırdırdım, beze sardık, bebeğe ver-dik. Biraz sakinleşti. Kızların kusmuklarını temizlerken, küçüğü fazla kızgın olmasa da yanan sobaya yapıştı.

O gece tek şanslı olay, sobanın harıl harıl yanmıyor oluşuydu. Kopan feryadın gücü sağlı sollu komşuların eve hücum edeceği kay-gısını uyandırdı. Kızaran kolu öptük. Sabun, üstüne diş macunu, üstüne kolonya sürdük. Rüşvet olarak da kolonyayı cebine koyduk.

Tam kızlar sustular, bu kez, oğlanın emdiği bez parçası boğazına kaçtı. Neredeyse boğuluyordu. Hangi güç ve beceriklilik o bezi çekip çıkarmamı sağladı, çözebilmiş değilim. Kızlar korktular yine "anne" diye bağırmaya başladılar. O kış gününde, 8 yaşındaki Kutlu'nun birer eline birer kız tutuşturup kapkaranlık ve dar sokağa saldım. Bu dar sokağın açıldığı sözümona caddenin köşesinde durup, "Bakalım

şu gelenler anneler mi... Bu değilmiş ama şimdi geliyorlar..." masasını anlatmasını istedim. Üçü de tir tir titreyerek dışarı çıktılar. Boğazı incinen bebek katıla katıla ağlıyor, kucağımda durmuyordu. Bacaklarımda sallıyordum, kendini atmaya çalışıyordu. Çaresizce hasta Tarcan'ı ayağa kaldırdım. Bebeği çarşafa koyduk. Tarcan'ın gözünden ıncım gibi yaşlar akıyordu, o kadarcık ağırlığı bile sallarken zorlanan bilekleri ve bacakları titriyor, sızlıyordu ama bunu Tarcan'a yaptırılmazsam, yapacağım tek şey kalıyordu: Bebeği boğmak... Aslında acaba en başından mı bunu yapsaydım, diye düşünmüyor değilim.

Sonunda, gece yarısına doğru halamlar geldi. Anne baba hâlâ ortada yoktu. Tarcan'ı azad ettik. Halam söylendikçe benim umudum arttı. Gerçek bir dayak olmasa bile halam geldiklerinde onları diliyle döverdi belki. Benim de yüreğim soğurdu.

Umut iyidir. İnsanı canlı ve güçlü tutar... Geldiklerinde halam yalnızca "Bizi merak ettirdiniz..." dedi. Cevap vermediler. O zaman ben söze karıştım: "Bir saniye bile ders çalışmadım..." Sözlerim kimin kulağına değdi, değdiyse de öbür kulaktan çıkıp gitmesi saniyeler sürdü mü acaba? Kadın bebeğin altını kontrol etti: "Bu bezi nereden buldun?" diye sordu. Özverimi anlamasını istiyordum... Getirip gösterdim: "Geceliğimi yırttım..."

Kadın geceliği elimden aldı, yırtılmayan yerlerine yapıştı. On beş on altı yaşındaki uykusuz kızlara emir vermenin tadı başka nerede bulunur ki? "Çocuğun altından çıkan kirli bezleri yıkayıver de, yarına hazır olsun..." Herhalde çok komik olduğuna inandığı espriyi patlattı: "Eğer ilerde bir kızın olursa, onu oğluma alacağım."

Nasrettin Hoca, "Gördün peşin parayı da gülüyorsun" demiş ya komşusuna...

Benim de tek kaygım; ilerde bir kızım olursa, onu kimlere satayım sorusu olduğundan... Lâ havle... Annemin bir sözünün tam yeri: *Cehennem beri, sen daha öte...*

Kalanlara Selam Olsun

İlk dönem karnemi aldım. Yarı yıl tatili başladı. Şubat başında İskenderun'a gittim.

Kardeşlerim tabii daha önce gelmişlerdi. İskenderun Antakya arası o zamanlar 59 kilometreydi. İki, bazen iki buçuk saatlik yoldu. Şimdi yeni yol yapıldı: 61 kilometre. 45 dakika sürüyor.

Evde bir olağandışılık vardı. Sezilmemesi olanaksız. Ama neydi? Somut bir şey yoktu ortalıkta. Kardeşlerimin notları pek parlak değildi ama sağlıkları iyiydi.

Antakya'da kaldıkları oda, soğuk ve ıslak bir gece, mangaldan sıçrayan ateşle bir ölçüde yanmıştı. Onlar da eşyalarını yakındaki eski dostlara bırakıp baba evine gelmişlerdi.

On beş günlük tatilin ikinci haftasında, annem benimle önemli bir şey konuşmak istediğini söyledi: Bu tür sözlerden çok rahatsız olurum. Bu gün bile birisi, konuşmak istiyorum dese, elim ayağım boşanır, telaşlanırım.

Karı koca karar almışlardı: Beni Gaziantep'e göndermiyorlardı. İki erkek kardeşim yaşamlarını da okuldaki durumlarını da düzene sokamamışlardı. Böyle giderse ağabeyimin belge alması işten değildi. Ben akli başında bir kız kardeş olarak hem onlara göz kulak olabildim, hem de onların sorumluluk duygularını harekete geçirirdim. Böylece onlar, zamanında evde olacaklar, hatta benden görerek derslerine çalışacaklardı. Mazbut yaşayınca, annemle babamın içleri rahat ettiği gibi, özverileri de boşa gitmeyecekti...

Bu gerekçeler ne kadar gerçetti, bilmiyorum. Aklıma ilk gelen şey halamın artık benim sorumluluğumu taşımak istemediği oldu. Annem onurumu kırmamak için böyle bir gerekçe sunuyordu. Aklıma geleni halamdan sormalı mıydım? Ölçtüm, tarttım. Ah ben sormazdım böyle şeyleri. Bu soruyla halamı, beni istememesine karşın yalan söylemeye zorlamış olacaktım. Kötü bir şeydi bu. "Artık genç bir kızı evimde barındırmak, onun ardına düşenlerle uğraşmak beni kor-

kutuyor” derse, buna kırılırdım. Beni kardeşlerimle birlikte olmam için alıştığım yerden koparıyorlarsa, son anda emr-i vâki yaptıkları için halamla babamın arası açılırdı. O günlerde de, şimdi yetmişime yaklaşırken de... cevabı duymak farklı nedenlerle de olsa içimi acıtacaktı. Baş eğdim ve kuzu kuzu yanan odanın yanındaki odaya yerleştirilen iki somya, bir kerevet, bir primus gazocağı, bir mavi çaydanlık, üç-beş çay bardağıyla iki su bardağı ve iki-üç sahandan oluşan çeyizimizle görevimi gerçekleştirmeye gittim. Ağabeyimin yatağının başucundaki nişin içindeki, yuvarlak parlak tenekeden yapılma aynalı lambamız en değerli eşyamız olacaktı.

Dönmüş dolaşmıştım. Antakya beni yine elektriksiz bir evin sıkıntılı ortamına atmak üzere kendine çekmişti.

HAK OYUNU ÜÇTÜR

1947 yılının Temmuzunda Antakya'dan ayrılıp İskenderun'a göçerken bu ayrılıştan hüznün duymadım. İskenderun beni çekiyordu. Çocuklar yeniliğe karşı büyüklerden daha yoğun ilgi duyuyorlar sanırım.

Şimdi, 1955 yılının Mart ayında, ayrılışımızdan sekiz yıl sonra Antakya'ya dönmüştüm. Hoşnutsuzdum. İçinde bulunduğumuz koşullarda zorlukların beni bunaltmasından, yıldırmasından korkuyordum. Dayanıklı olmalıydım; oysa değildim. Geçen yaz ağabeyimle yaşadığımız olayla örselenmiştim. Kırgın yürekle, koşulların bilinmezliğiyle, hatta Antakya'daki zor günlerin anısıyla, 3 kardeş küçük bir odada, burun buruna yaşayacaktık.

Üçüncü kez geliyordum.

Okul değiştirmek zordu. Bu durumu ders yılı ortasında yaşamak çok daha zordu.

Çalışkan öğrencinin yeni okulda karşılaşacağı zorluk biraz da öğretmenlerden geliyor. Öğrencinin daha önce aldığı iyi notlara güvenmiyor öğretmenler. Sürekli olarak sınavı duruyorlar. Oysa elektriksiz bir eve gelmişsinizdir. Yangın çıkacağı korkusuyla ev sahibi odaya mangal girmesini bırakın, gazocağı yakılmasını bile yasaklamıştır. Bir çay kaynatmak (bunu bilinçli söylüyorum. O günlerde çayımızı demliksiz çaydanlıkta kaynatarak yapıyorduk) için ya kaçamak yapacaktınız ya da avlunun bir köşesinde ocağınızı yakacaktınız. Yaşamak için gereksindiğiniz her şeyi kendinizin yapması yorucuydu.

Parasız, arkadaşsız, huzursuz, düzensiz, yarı aç yarı tok bir yaşam sürdürüyorduk.

Derslerim sarsıldı. Ama fazla değil.

Antakya Lisesi'ni –daha sonraki yılı da katarak söylüyorum– Gaziantep Lisesi'nden daha çok sevdim. Burada beğendiğim ve etkilediğim daha çok öğretmenim oldu. Öğrenci-öğretmen ilişkilerinin çok daha sıcak ve keyifli olduğunu da vurgulamam hak bilirlik olur: Öğretmenler öğrencilerin kişisel özelliklerinin daha çok farkındalardı.

Okul bina olarak çok güzeldi. Zamanında akıllıca yapılmış, her gereksinme güzel düzenlenmişti. Öğretmenlerin kullandığı ön kapıdan öğrencinin girmesine hiçbir koşulda izin verilmezdi. Ortada büyük bir iç avlu bırakılarak kalın ve yüksek duvarla dışarıyla ilişkisi kesilmiş okul bahçesine arkadaki çift kanatlı demir kapıdan girilirdi. Açık havalarda kapılar ders zili çalmadan az önce açılırdı.

O günlerde, okulu çevreleyen bomboş toprak alan, göz alabildiğine dört bir yana uzanırdı. Zaman zaman –şimdi Roman deniyor– oradan oraya gezen ırkın; rengi, kumaşı, biçimi belli olmayan yamalarla yeniden üretilmiş perişan çadırları okul yakınına kadar yaklaşır, kız ve oğlan bir sürü kirli ve kupkuru çocuk o yana bu yana serçe sürüleri gibi koşuşur, sonra bir gün ansızın yitip gitmiş olurlardı.

Ufuklara baktığınızda bazen Aydınlıları da görüyordunuz.

Aydınlılar... Yörüklerle burada Aydınlı diyorlardı: Aydınlılar uzaklardan gelir, uzaklara giderlerdi. Üstleri başları tozdan, yüzleri güneş yanığının oluşturduğu derin çizgilerden oluşurdu. O kervanların başındaki herkes galiba mavi şayaktan zırhları siyah giysiler giyerlerdi! Birbirine bağlı develeri, onların başlarını, boyunlarını süsleyen boncuk ve çanlar; ağır, eski, yorgun bir dünyanın son menziline varışının bilincindeymiş gibi insanın içini ürpertirdi. Yaşım gereği, duygulu çağımdaydım. Kimselerle, hatta bir defterle bile paylaşmadığım, kendim yaratıp kendi içime akıttığım duygularım vardı... Develer yan gelir yatar, adamlar ve bir-iki oğlan çocuğu ortalarda dolaşsa da ker-

vanın diğ er bireyleri develerin g v delerine yaslanıp oldukları yerde kalakalırlardı. Her görüntü yalnızlığı anlatırdı...

Okulu yapan ve açan (babam bu okulda bir zamanlar tarih ve sanat tarihi dersleri vermişti) Fransızlar gideli artık 16 yıl olmuştu. Laboratuvarları hâlâ fizik, kimya deneyleri için malzemeyle doluydu. Öğrenciler deneyleri kendileri yapıyordu. İnsana coşku veren şeydi bu: Eliniz değiyordu, gözünüz görüyordu, aklınız sonraki aşamaları kestiriyordu, dikkatiniz müthiş yoğunlaşıyordu ve en sonunda... Başarı o delikanlı gen liğinizi göklere yükseltiyordu!

Bina, köşeli bir 'U' biçimindeydi. Okulun idare odaları bu harfin kapalı olan kısmındaydı. Bu kısım iki katlıydı. Üst katta müdürün lojmanı ve çok güzel, ciltli kitaplarla dolu ağırbaşlı ve zengin bir kütüphanesi vardı. Hemen hiçbir çocuğun oraya girdiğini görmediğim ama benim kütüphaneye bakan öğretmenimin izniyle birçok edebiyat, felsefe ve sosyoloji kitabı alıp okuduğum, zaman zaman derslerimi de yaptığım bir kütüphane. 'U'nun açık uçlarının en sonunda, sağ yanda sahnesiyle birlikte bir konferans salonu –sahne ve arkası tiyatro gösterisi için eksiksizdi– sol yanda ise bilim laboratuvarları bulunuyordu. Kalın duvar ve demir kapı, açık uçları dışardan ayırıyordu.

Üç basamak merdivenle çıkılan geniş ve bütün okulu çepeçevre i ten saran bir terasa açılan sınıflar genişti. Pencereler bol, uzun ve bol ışık yakalayan türden. Teras,  ğrencileri yağmurdan, güneşten koruduğu gibi, okula sevimli ve ferah bir atmosfer katıyordu.

Çimento denilen o boz, yozlaşmış ve unufak edilmiş doğayla teknolojinin çirkin çocuğu, bu okulda çok az görünüyordu. Sınıflar, teraslar, merdivenler on dokuzuncu yüzyılın sonundan beri ülkemize girmiş olan o güzelim desenli karolarla kaplıydı. O taşları evimizde de çok sevmiştim. Deseni kumaşa uygulayın, çok şık dokumadan istediğinizi yapın: İster giysi, ister battaniye, ister perde, ister yastık... K ğıda uygulayın, d ş gücünüzü sonsuza doğru taşımak için önünüzde ve duvarınızda ufuklar açsın. Picasso'nun bir dönem –kübik– resimleri bu tür taşların geometrisine nasıl da uyar. Çeyiz hazırlıyorsa-

nız, insana parmak ısırtan desenlerle elinizin emeği çağlayanlar gibi şakısın. Yapı ustasıysanız yapıyı onlara benzeterek yapın. Onlarla çocuğunuza geometri öğretin... Titiz bir kadınsanız, temizledikçe parlasın, eskidikçe temizliğin elle tutulur göstergesi olsun...

Okuldan yana, kendimi kanıtladıktan sonra rahatladım. Öğrenme konusundaki yorulmayan açlığımı karşılayan bir okuldaydım. Dersleri ve bilgiyi öğrencilerle paylaşırken tartışma ortamı da yaratan öğretmenlere sahiptik. Bir sorun vardı ama bu benim değil, ağabeyimin sorunuydu. Ağabey-kardeş aynı sınıftaydık.

Eskiyen zamanın içinde gördüklerimi yazdığım şu sırada, bazı bazı kendime soruyorum: “Ağabeyine acaba haksızlık mı ediyorsun?” diye. Ah bunu hiç istemiyorum... Ne var ki acı veren şeyleri hatırlarken acının somutluğunu değil ama, benliğime kazıdığı izleri silmenin olanağı yok!

Kardeşler Meydan Savaşı

Onun bazı şanssızlıkları vardı: Ben doğduktan sonra bir kaza geçirmişti. Bu kazayla oluşan özür, onu küçük yaşlardan başlayarak mutsuz etmişti:

Ben birkaç aylık bebekmişim. Ağabeyim iki buçuk yaşında bir çocuk olarak anneme gelmiş ve iple çektiği oyuncak arabasıyla kardeşini gezdirmek istediğini söylemiş. Annem, onun “Bebek bana yeğleniyor” diye kıskanmaması için beni arabanın içine, oturur gibi yatar gibi bırakmış ama yanımızdan ayrılmamış. Evin ikinci katındaymışız. Odadan çıkınca teras gibi kullanılan, çevresi açık damda geçmiş olay. Ağabeyim önce kendisine tembihlendiği gibi yavaş yavaş ve dikkatli dolaşmış arabayla, sonra gitgide daha hızlı koşmaya başlamış, annem yetişene kadar olan olmuş, annem beni arabadan almış ama ağabeyim damdan aşağı uçmuş.

Yaralanma filan olmamış. Sağ gözü kaymış. O günlerde, “Ameliyat şimdi yapılsın/ Hayır çocuk biraz büyüdükten sonra yapılsın/ Bakarsınız kendiliğinden düzelir/ Büyüdükçe azalır/ Olsa olsa şehla bakışlı derler/ Bu yaşta bıçak altına yatmasın...” tartışmaları çokça yapılmış ama önlem alınmamış, ameliyat, uygulamaya geçmemiş. Sonra ansızın köye yerleşme, babamın ikinci kez askerlik yapması ve aile büyüdüğü artan yoksulluk...

Ağabeyim şaşkınlıkta kaldı. Giderek bakışı biraz düzeldi ama iç dünyasının incinmişliği o büyüdüğü arttı. Sinirliliği, hırçınlığı özürüne bağlanabilirdi.

Dört yaşına kadar her dileği o an gerçekleştirilen, güzel giysili, güzel oyuncaklı, herkesin hayran olduğu zeki ve şakacı bir çocukmuş. Önce güzelliğini kaybedip, tersine “vah vah”larla “tüh tüh”lerle karşılaşmış. Sonra elindeki onu hoşnut eden şeyleri birdenbire kaybetmiş. Yaşadıklarını tam hatırlamasa da varlıklı günleri izleyen yokluk günlerinde huzursuzluk duyduğu muhakkak.

Karakterinin bir özelliği daha vardı: Çok hayalperestti. Kimsele-
rin aklına gelmeyen birtakım icatların hesaplarını yapar, inanılmaya-
cak kadar ayrıntıya girer ama iş gerçekleştirmeye gelince –zaten ger-
çekleşmeyecek kadar ütöpik şeyler düşlerdi– hevesi kaçırırdı.

Unutamadığım bir şey yaşamıştık: Ben Siyasal Bilgiler Fakülte-
si’nde Ankara’da, o İktisat Fakültesi’nde İstanbul’da okurken, yarı-
yıl tatilinde eve gitmek için bindiğim Toros Ekspresi’nde karşılaştık.
Koridorda bana yapmayı düşündüğü bir masayı anlatmaya başladı.
Abartı sanılmasın, Ankara’dan Kayseri’ye kadar o masayı; elektrik sis-
temini, su sistemini filan... anlattı. Sabaha geliyordu kompartmanla-
rımıza döndüğümüzde.

Bu tür hayalleri yüzünden evde ve arkadaşları arasında zorlukla
karşılaştığı anda yapmak istediği şeyden hemen vazgeçen –eski de-
yimle– sebatsız biri olarak nitelendiriliyordu. Bu da onu incitiyordu
sanırım.

Son olarak annemle babamın, büyük evlat olduğu için mi, yoksa gözünün kayması ve sağaltılmaması yüzünden kendilerini suçlu bulmaları mı, çözemedim ama, ona karşı zayıf davranmaları şımartmış olmalı. Kendisinden sonra kardeşler doğdukça ve ayakkabıları sürekli dama atıldıkça hırçınlaşmış, o zaman da özellikle annem, terbiye etmek için cennetten çıkmış olan can yakıcı yonteme fazlasıyla başvurmuştu.

Bunların sonuçlarını, ergenlik çağlarımızda Alsan ile ben acı biçiminde yaşadık. Zaman zaman canımızdan bezdik. Güldürdüğü zamanlar da oldu. Gençliğin zor günlerini atlattıktan sonra bana takılırdı. Bazı arkadaşlarım uygar bir ağabeyim var diye beni kıskandıklarını söylerlerdi. Ben de onlara her zaman; “dışının onları yaktığını ama...” cevabını verirdim.

Antakya’da –oturduğumuz diyemeyeceğim– sığındığımız ev, doğduğum evin hemen arkasındaydı. Şehrin merkezindeydi ama... Bu ciddi bir ama’ydı. Dranas’ın *Fahriye Abla* şiirini okuduktan sonra bana hep o ufak tefek, iyi kalpli ve mutsuz kızın evinin burası olduğunu düşündürürdü.

Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar

Yakın evlerden vururdu o keskin kömür kokusu. Araya karışmış, kömür haline tam olarak gelmemiş isli alevler çıkararak yanan marşıkların keskin kokusunu anlatıyordu Dranas. O günlerde kömür, bizim yoksulluğumuzu da simgelerdi: O evlerin ısıtılacağını, akşama sıcak yemek yapılacağını, evlerin ıssız olmadığını haber verirdi.

Ağabeyimin koyduğu kurallara uyma zorunluluğum vardı: Okuldan çıkar çıkmaz, sağa sola bakmadan eve gidecektim. Giderken, onun kitaplarını da taşıyacaktım. Okul dışında kimseyle arkadaşlık etmeyecek, kimsenin evine gitmeyecektim.

O zamanlar çok tenha ve çevredeki yoksul yapılar yüzünden çirkin olan okul-köprü yolunu başım önümde geçerdim. Köprü, güzelliği, gücü ve çağrıştırdığı anılarla yüzümü biraz güldüren yerdı. Köprüde eski Antakya başlardı.

İki bin yıllık köprüsü olan bir şehrin müthiş bir çekiciliğinin olmasından doğal ne vardı? O günlerde batıdan, Suveydiye'den kopup gelen, Asi'yi korunaklı bir koridor gibi kullanan, onun var olmayan derisini okşayarak kıpırdatan güzel rüzgârı daha çok hissetmek, beni ezen ve üzen bütün yasakları Asi'nin geçip giden çamurlu sularına saçmak isterdim. Köprüye abanarak, özgürlüğü özlediğim şu yapayalnız zamanı, ırmakla kısacık bir süre paylaşmayı nasıl arzulardım. Sadık bir köpeğe benzeyen ve köprü üstünde güçlenen o güzelim yelin saçlarımı dağıtması ne hoş olurdu. Denize doğru giden su, o günlerde çıkan ve sürekli olarak çalındığını işittiğim bir şarkıyı sesime takar geçerdi:

*Beklerim her gün bu sahillerde mahzun böyle ben
Gün batır, kuşlar döner dönmez bu yoldan beklenen...*

Pes perdeden... Yaşanacak şeyler yokmuş gibi, sessizlik içinde yaşanacaktı.

O günlerdeki öğrenciliğimin çok sessiz, çok yumuşak başlı olmama bağlı olduğunun farkındaydım. Dar sokaklardan sağa sola kıvrılarak geçecek, kendimi sokak kapısı hiç kilitlenmeyen, yanan oda dışındaki her odada ayrı bir genç adam, yahut adamların bulunduğu evdeki odamıza atacaktım. Evin avlusunda bile oturma hakkım yoktu. Ağabeyim beni buraya, yanlarına kabul ederken, "Başımı belaya sokmaması şartıyla olur" demişti.

Sahiden ben niye buraya gelmiştim?

Ortalık kararana kadar kitap okurdum. Roman da olurdu içlerinde ama daha çok filozofları, sosyologları okumaktan hoşlanırdım. Onlar beni sonsuz özgürlüklerde dolaşan aklın, geniş dünyasına çekiyorlardı.

Ortalık kararırken kalkar, lambanın camını silerdim. Bundan sekiz-on yıl önce, yine bu şehirde lamba camını silmek için Alsan'la veya ağabeyimle çekiştirirken camları defalarca yere düşürüp kırmıştık. Savaş yıllarıydı. Lamba camı öyle kolay bulunmazdı. Annem kızardı... Birkaç gün kandille idare ederdik.

Alsan gelirdi. Evde annemin hazırlayıp koca bir sepete doldurup gönderdiği yiyeceklerden kaldıysa, akşam yemeğimizi birlikte yedik. Ağabeyimin ne zaman geleceğini bilmezdik. Babamın bir hafta idare edelim diye gönderdiği para ağabeyimdeydi. Ama ona soru sorulmazdı. Haksızlık etmeyeyim, çok bir para değildi. Ama ne kadardı, hiçbir zaman bilmedim. Dolaşırdı, yemek yerdi, kahveye giderdi, geç gelebilirdi.

Alsan'la birlikte ders çalışırdık. Alsan'ın dersleri çok iyi değildi, bütünlemeye kalırdı ama kolayca sınıfını geçerdı. Onun özelliği, çalışmaktan yüksünmemesiydi. Bu çalışma başkası için de olabilirdi. Yani benim veya ağabeyimin ödevleri... Onun için fark etmezdi. Aslolan, birilerinin işinin çözümlenmesiydi. Odamızı birlikte yıkdık (güneyde, temizlik denildiğinde suyla tanışıklığı olan canlı ve cansız şeyleri yıkamak anlaşılır). Ağabeyim çok gecikirse, üşenmeden Antakya'nın o günlerde bile fazla aydınlık olmayan sokaklarında, kahvelerinde onu aramaya giderdi. Kavgaya varsa katılırdı. Çarşı işleri –parası olmayanın çarşıya işi pek düşmese de– itirazsız koşturduğu sorumluluklarından biriydi. Eli açık değil, bir yaba gibi savurgandı. Emeğini, aklını, zamanını, gücünü kimin ihtiyacı varsa ona sunmaktan mutluluk duyardı.

Soğuk günler uzun sürmedi. Marttaydık. Hatay'da baharın şubatta geldiği düşünülürse... Baharın ikinci ayını yaşıyorduk. Günler uzamıştı.

Ben, ev dışındaki yaşam olarak yalnızca okula gidip geliyordum. Çocukluğumda gittiğim Uzun Çarşı'yı bile neredeyse unutmuştum. Okul-ev ve hafta sonlarında İskenderun'a beni göndermeye karar verdiklerinde ev-garaj arasını geçerdim... Bir üçgen bile değildi Antakya'da yaşamımın geçtiği yerler. Bir açıydı, o kadar...

Kafamda tas gibi geçirilmiş kasketim... Ne kadar da yakışsızdı o kocaman siperli okul kasketleri. Hele benim giyim yöntemimle... Kurallar nasıl giyilmesini gerektiriyorsa öyle giyerdim. En küçük sapma, kendime çekicilik kazandırma çabası... Yoktu.

Okulda iyiydim. Oradan çıktığım anda ruhumdaki yorgunluğu taşıyamıyordum. Eve gittiğim saatte, şehir dışında talim yapan askerler kışlalarına dönüş yolunda olurlardı. O zamanlar asker, halkla iç içeydi. O güzelim karaşın Mehmet'ler, yorgundular. Sırtlarında boz renkli kalın yün giysiler, başlarında geniş siperlikli kasketler, ayaklarında külot pantolon üstüne tozluklar, sırtlarında dürülü battaniyelerle köprüyü geçer, Kurtuluş Caddesi'nden kışlaya gidene kadar ardına marşlar söylerlerdi. Belli bir yerden sapana kadar, onlarla birlikte yürümek durumundaydım. En çok çocukluğumun keyifli oyununa müzik eşliği yapan Eskişehir Marşına denk gelirdim.

Eskişehir Eskişehir yalçın kayalıkların

Kesik nefesler, kalın akortsuz Anadolu sesleri... Benim kadar ama farklı biçimde yorgundular. İskenderun'daki ilk ve ortaokul günlerinin asker ağabeyleri değildi bunlar. Eskiden koca adam sandığım erler yerine, buradakilerle yaşlarımız yaklaşmıştı. Ben on yedimdim. Onlar yirmi bir...

Cumartesi günleri okul öğleye kadar sürerdi. Bayrak töreninden sonra İskenderun'a ben gideceksem, nerdeyse koşarak eve dönerdim. Çoğu zaman Alsan'la birlikte gönderirdi ağabeyim. Bazen de kendisi giderdi. O veya Alsan gideceklerse okuldan çıkıp garaja yönelirlerdi: İstanbul Garajı. Ben, gidiyorsam evden pazartesi günkü derslerime çalışmak, ödevimi yapmak için kitap, defter alırdım... Alsan bana güler, ağabeyim kızardı.

Bir Omuzu Çökerse Öbür Omuzunda Taşımaya Hazır Bir Ana-Baba

Zafer, hangimiz gitsek göklere uçardı. Büyükleri varken, ayakları yere basmayan, havalarda uçurulan bir çocuğun masallara benzeyen şimdi yapayalnız kalmış dünyası, bir anlamda yeniden başla-

mış olurdu. Kısa sürerdi ama olsun. Bir hafta sonra nasılsa yeniden biri gelecekti.

Eve girdiğim anda... Ah, o anne elinin gezdiği yatağım, anne kokusunun sindiği mutfak, çamaşırdan yorulan, damarları fırlayan çil lekeli anne elleri... Yaratıcı gücünü sürekli olarak hangi yemekleri yaparsa çocuklarının daha uzun süreyle tok kalacağına yönlendirmesi... Kaygılı, yorgun bir kadın olmuştu annem. Oysa daha otuz yedi yaşındaydı...

Babam, bir zamanlar içtiği Harman sigarasını, biz büyüdükçe Bafra'ya, sonra Birinci'ye, şimdi de İkinci'ye düşürmüştü.

Hayatında yalnızca tere almayı başaran ve büyük şehirlerde satılan demetin 15-20 katı büyüklüğündeki iki-üç tere demetini işaret parmağına takıp sallayarak getiren Selahattin Kutlu, insanı güldüren bu alışveriş yerine, karısıyla birlikte pazara gidiyor, üç delikanlı çocuğa bir hafta yetsin diye bolca alınan malzemeyi taşımakta yardım ediyor ama bunu yaparken bir yandan da kendi duygulu dünyasına bu kaba eylemleri yakıştırmayıp, kırılmışlığının acısını annemden çıkarıyordu. Annem geçiştiriyordu. Kocasını dinleyecek hali yoktu. Dolurulacak büyük boy bir yiyecek sepeti vardı: "Amaaaan Salâh!"

Babamın amcama söylediği o söz gerçekleşiyordu: "Bir omuzum çökerse, öbür omuzumda..." Kırk altı yaşına gelmişti. Bir omuz çökmüştü. Bunu görüyordum.

Neyse ki, onu mutlu eden bir –pardon dört– oyuncağı vardı. Geçen yaz Çardak'tan dönerken, yavru olarak yakalanmış ve kafese kapatılmış dört keklik yavrusu birkaç ayda büyüyüp gelişmişler, babamı, eve döndüğüne sevindiren gönül dostlarına dönüşmüşlerdi.

Babamın keklikleri... Avcılığa tövbe etmesine neden olanlar onlar mıydı, yoksa tövbe ettikten sonra keklik besleyerek günah mı çıkartıyordu? Bunu söylemiyordu. Avı bırakmış, avcılıktan, onun heyecanından söz edenlere kızmaya başlamıştı. Asıl önemlisi av hayvanlarının tümünü çocukları mı desem, torunları mı desem –tam adlandıramıyorum– gibi seviyordu artık.

Keklik Bizleri Düz Ovada Avladı

Renkli Sokak'ın sakinleri arasına babamın keklikleri çocuklar gibi karıştı. Selahattin Bey'in keklikleri... Hoca'nın keklikleri... Amca'nın keklikleri... İşini bitirip eve geldikten sonra, elinden düşmeyen ve her nedense onlar da yaşlanıyormuş gibi aşağıya kıvrılan sigarası elinde, kekliklerini eşinsinler diye sokağa çıkarır, arkalarında bir çoban gibi gözlerini açarak, her hareketlerini kontrol ederek, yüzündeki içten tebessümle onlarla gurur duyduğunu belli ederdi. Artık en çok keklikleri hakkında konuşmayı seviyordu.

Adları... Evinde yaşayanlara da tanıdıklarına da çok güzel adlar bulurdu. Titizdi bu konuda. Keklikler üç dişi, bir erkekti. *Sevdik, Sevindik, Beğendik, Gücendik*... Herkes onların adlarına bayılırdı. Her ne kadar çoğumuz hangisi hangisi bilmesek de, onların adlarını söylemek insanları keyiflendiriyordu. Sokağın, meydanın –artık ne kadar kaldıysa– tozları içinde yuvarlandıktan sonra arkalarından onları yederek eve getiren babam; annemin akşam akşam başına açılan bu kirli kekliklerle kirlenen evi temizleme işine dair yakınmalarını duymazdan gelirdi.

Keklikler sokaktaki komşulara keyif verse de, evdeki bazıları onların varlığı yüzünden çok acı çekti: Evdeki sınıfsal konumları değişmişti çünkü... Sokağımızda uçar, kaçar bir canlı bırakmayacak kadar avcı ve yaman bir kedi olan ağabeyimin kedisi Cingöz, erkek olan Beğendik'ten birkaç gaga darbesi yedikten sonra evdeki kraliçelik tacından feragat etmek zorunda kaldı ve yerini kuşlara devretti. Yiğit kedimiz o günden sonra bırakın keklikleri, yolu yanlışlıkla bizim sokağa düşmüş bir serçeden bile korkup kaçan tabansızın biri haline geldi.

Birinci ve en önemli etap buydu. Keklikler ondan sonra kendilerine evin reisi tarafından verilen fazlaca yüz ile gemi iyice azıya aldılar. Altı yaşına doğru giden Zafer'e de saldırmaya başladılar. Zavallı çocuk evde oynamak bir yana vahşi kuşlar gibi, evin yüce tepelerinde dolaşabildiği kadar dolaşmak, oralarda tünemek zorunda kalıyordu.

Hayatı divanların, yatakların üstünde geçmezse en azından bacaklarından cerihalar –yara anlamına geliyor– alıyordu.

Artık onun için yeni bir dönem başlamıştı: Mutfağa, yüznumaya, hamama gidecekse, önce birini bulup, arkasından bakmasını istemek zorundaydı. Koruyucu kişi, çocuğun yere ayak bastığını gördüğü anda keklikleri ya kendi üstüne çekmeliydi yahut da korkutmaya, kovalamaya çalışmalıydı. Tabii babam evdeyse onun sevgili kuşlarını fazla ürkütmemeliydiniz. Yoksa kırılırdı...

Bu arada zavallı annemin, Zafer'in ve geldiğimizde biz büyükle-
rin evden kaçan firarinin ardında mahalle mahalle, sokak sokak kek-
lik aradığımızı da hatırlatayım. Zaman zaman bir yerlerde delil bira-
karak, yahut bırakmadan –ne fark ederdi ki– kaybolan bir kekliğin
yerine yenisinin ne kadar zor konduğuna dair kuşkulara da sahibim.
Babam anlar mıydı, anlamaz mı? Orada değildim.

Bence birkaçı –yerine yenileri konulduğundan azalmıyorlardı–
öldüyse de mutlu ölmüştür. Çünkü bizim eve geldikleri anda sonsuz
bir özgürlüğe kavuşuyorlardı. Uygar yaşamlarında ekmek elden, su
göldendi. Üstelik onlar için engelleyici hiçbir şey yoktu evde. Ne ka-
fes, ne bir odaya tıklılma... Bütün evi bir ormanmış gibi rahatça ve her
anlamda kullanabiliyorlardı.

İnsan Dayanısının Sınırları

Antakya'daki birlikte yaşantımız her birimiz için zordu. Üstelik
ergenlik çağında üç insanın tek bir odada yaşamak zorunda olması
fırtınalara gebeydi. Basınç dayanılamayacak kadar artabiliyordu.

Sonunda kaçınılmaz olan oldu ve çok şiddetli kavga çıktı. Elbet-
te çıkan kavganın nedenini hatırlamıyorum. Alsan da ben de ödün
vermemiz gerektiğini küçüklüğümüzde öğrenmiştik. Ama karşınızda
öfkesini kontrol edemeyen yahut etmeyen birisi varsa, ödünlerin de
yararı yoktur.

Kavga eyleme, saldırıya dönmüştür. Mutlaka bizi evden kovmuştur. İkimizi de başının belaları olarak gördüğünü her zaman söylemektedir zaten. Alsan da ben de o kapıyı vurup gittikten sonra, “Bu kadarına da dayanılmaz artık” kararına varıp, eşyamızı toplayıp –ne kadarcıktı zaten– eve dönme kararı vermişizdir.

Asi kıyısında, Uzun Çarşı’nın girişini geçtikten sonraki binada bulunan İstanbul garajının karanlık girintisinde, belki de savaş öncsinden kalma o küt burunlu, kötü otobüslerden birine binip, otobüsün hareket zamanını beklemekte, mahalle karıları gibi ağabeyimi çekıştirmekteyizdir. Özellikle Alsan ağzına burnuna yediğı yumruklar yüzünden kıpkırmızı ve şiş yüzünü saklamaktadır. Sakladığı yalnızca yüzü değil, gözlerinden akan yaşlardır. Benim saçlarım yolunmuştur. Her öfkesinin ardından parmaklarının arasında kökleriyle bir yumak ganimeti olmuş, onu tükürerek yere atmıştır. Ama o kayıpla benim saç diplerim ağrımakta, daha çok da onurum acı çekmektedir...

Otobüs artık dolmaktadır. Garajın girişinde kıpkırmızı kesilmiş göz çevreleri ve büsbütün yeşile kesmiş iri güzel gözleriyle ağabeyim görünür. Hepimizden çok ağlamaktadır, otobüsün içine girer, öper, sever, özür diler... Bunları insanların görmesinden duymasından utanmaz. Biz utanırız. Annemle babamın ne kadar üzüleceklerini hatırlatır. Biz bunu zaten biliriz. Bıçak kemiğe dayandığı için gözardı etmişizdir... O inandırıcıdır. Çok üzgündür. Bir daha olmayacaktır...

Tabii bir daha, bir daha olacaktır ama... Ya değiştiyse? Niçin İskenderun’dakilere daha çok acı vermeli? Hem zaten okulların kapanmasına ne kadar kaldı ki?

O yarı yılda ve sonraki ders yılında birkaç kez İskenderun’a gidecek kadar önemli anlaşmazlıkların yaşandığı günlerden geçtik. Çoğu kez de garajdan yahut evden caddeye çıktığımızda oradan döndük. Gözümüze kestirdiğimiz, “Daha da olmazsa okumayı bırakırım” kararı insana kısa sürede fikir değiştirecek kadar yaşamsal bir karar olduğundan, sanırım sonuna kadar gidemedik. Bizim başka hiçbir kuruluşumuzun olmadığını çok iyi biliyorduk.

Tatil başladığında 3 ay fazladan kira vermemek için evi boşalttık. Yüklerimizle Alsan uğraşırdı. Ağabeyim ve ben otobüsle evimize döndük. Alsan, bulduğu bir kamyonla en ucuza gelmeyi sağladığı an gelirdi. Geldiğinin hemen ertesi günü kendine iş aramaya çıkardı.

Sonbaharda ağabeyim ve ben lise son sınıfta, Alsan lise ikinci sınıfta okuyacaktık. Zafer okula başlayacaktı. Yıl 1955'ti.

Annem, ağabeyim ve Alsan ev aramak için okullar açılmadan birkaç gün önce Antakya'ya gittiler. Ben evde kalacak, Zafer'in okul hazırlıklarını yapacak ve babamla kardeşime bakacaktım.

Kendime çok güveniyordum.

Hayatımda ilk defa yemek yapacaktım. "Cahilin cesur olduğu" yolunda bir atasözü bulunduğunu bilmediğimden olacak, babama karnıyarık ve pilav yapacağımı söyledim. Yemek konusunda titiz olan babam alçakgönüllü ve anlayışlıydı: "Bence patlıcan biber kızartsan yeter kızım" dedi.

Güvensizlik... Bunu yüzüme söylemesi... Bu kabul edemeyeceğim bir şeydi.

Babamın ve en küçük kardeşimin önüne koyduğum şey; patlıcanlarının yarısı yanmış, yarısı pişmemiş, içindeki kıyması çiğ etten konduğu için kötü biçimde kokan karnıyarıkla, yarısının lapa, yarısının kuş yemi gibi sert olması başarılımış pirinç yığınıydı. Bana sevgilerini iyi bildiğim mağdurlar, kibarlık bile edemediler.

Babama yemeğin ziyan olmaması için ne yapabileceğimi bilip bilmediğini sordum. Bilmiyordu. Zafer, "Annem bazı şeyleri çorba yapıyor" deyince yemekleri büyük tencereye aktarıp üstüne bol su bastım. Kaynaya kaynaya bulamaç haline geldi, yenmez gibi de görünmüyordu ama meğerse bir kez yemeğe çiğ olarak katılmış et ne kadar pişirilse kokusunu salıp dururmuş...

Gece karanlığında, Zafer'le birlikte meydanın bir köşesine dök-tüğümüz yemeğimi, hem insanlar hem öbür köpekler tarafından sürekli kovulan uyuz köpekler bile yemediler.

Ertesi gün Alsan geldi. Ev bulunmuştu. Elektriğimiz olacaktı bu kez. Son sınıfta sınavlara gireceğimizi düşünerek rahat koşullarımız olmasını istemişlerdi. Annemin önceden hazırladığı dengimizi, torbamızı yükledi, gitti. Annem eşyayı yerleştirdikten sonra gelecekti. Ben de o zaman gidecektim.

Bu defaki gidişimizde, eşyamızın arasında taç gibi değerli bir parça da vardı. Bir teknoloji harikası... Elektrikle çalışan müthiş bir icat: Ütü!

Yeni odamızı annem yerleştirmişti. Liseye çok yakındık. Şehrin o kısmına yerleşim başlayalı üç-beş yıl olduğundan, binaların çoğu gecekonduya benzeyen yoksul evleriydi. Arnavut kaldırım sokaktan bir çıkmaz sokağa giriyordunuz, on adım sonra tam karşınıza bir kapı çıkıyordu. Çıkmaz orada sağa dönüyordu. On beş, yirmi adım sonra karşınıza bir kapı daha çıkıyor ve sokak bitiyordu. Evimizin –odamızın– kapısı buydu.

Yalnızlığın Söylenmeyen Adı

Kötü taşlarla kaplı çakır çukur bir avlu. Sağ yanda yüksek bir duvar. Duvarın tam ortasında, duvara bitişikliği yüzünden yarım ay biçiminde kalmış bir kuyu. Kuyuyu geçince iki oda ve aralarında büyükçe bir eyvan. Semtteki öbür evlere benzeyen kalitesiz bir binaydı... Sokak kapısının karşısındaki alçak iki pencereci oda bize aitti. Pencereci odadan odaya giriş, çıkış kolaydı. Yani kapı gibi kullanabilirdiniz. Biz de bir odada üç kapı kullandık! Soldaki oda ev sahibi genç adamındı. Adam –adı Samandağı’na çevrilen– Suveydiye’de küçük bir memurdu. Bekârdı ve yalnızca ara sıra hafta sonlarında evine geliyordu.

Karşılaştığımda ne yapacağımı şaşırdım. Huzursuzluktan ödüm patlıyordu. Emir verildi: Görmeyecektim, duymayacaktım, konuşmayacaktım.

Görmedim, duymadım, konuşmadım. Tuhaf bir durumdu. Adamın adını bile bilmiyorduk.

Ev sahibimizin odasının bitişiğinde, yani evden ayrı olarak bir hela, onun yanında kapkaranlık mutfak –öyle bir yere mutfak demek için insanın dünyadaki en pembe gözlükleri takmış olması gerekir– vardı. Mutfakta ne su, ne çağa, ne pencere, ne raf... hiçbir şey bulunmuyordu ve tabii burayı kullanmak zorunda değildiniz. Mutfak o kadar kötüydü ki, bizim Kantara’daki evimizin mutfağı bile bunun yanında mutfağa benziyordu.

Son bölme, galiba odunluk olarak düşünülmüştü. Ben odun filan görmedim.

O evde sürekli yağmurlar yağdı. Sokak kapısından odaya girene kadar sırsıklam kesildiğimiz yağmurlar. Helaya gidemediğimiz yağmurlar... Kuyunun neredeyse taşacak hale geldiği yağmurlar.

Çok mutsuz olduğum günlerde yarım daire biçimli kuyunun bileziğinin kenarına oturur, kara kara parlayan suya daldardım. Suların aşağı çekilmesini bir dilek diliyormuş gibi beklerdim. Su, zor durumdaki mutsuz kızları kucağında sallarmış gibi bunaltıcı koşullardan kurtarabilirdi. Daha yumuşak bir sözcük kullanmalıyım: Ölmek ve kurtulmak sert sözler... Ben yumuşaklık istiyordum. Yaşadığımı son anda bile olsa algılamak istiyordum. Bana öyle geliyordu ki, hayat ve ben yürüyoruz ama ne o benim içime gücünü salıyor, ne ben ona sarılıyorum. Birbirimizin dışına atılmış gibiyiz. Kuyuyu dolduran durgun ve karanlık suya kafamı takmıştım. Onun kucağına, onun hafifleten ve kaçıp gitmeme izin vermeyen derinlerdeki kucağına... Oraya yüze çıkmamak üzere inebilsem, sonrasında bütün yollar özgürlüğe açılırdı. Sonbahardı, suyun üstüne boyuna yapraklar düşüyordu. Boyuna yağmurlar yağıyordu, su buluşmak için bir eylem yapmamı gerektirecek kadar aşağı inmiyordu. Öyle çok zaman geçiyordu ki, oradan kopmuş oluyor, suyun üstünde bekleyen ıslak bir yaprağı dişlerimin arasına sıkıştırıp; kalkıyor, odaya dönüyordum.

Kuyularda yitip gitmek isteği... Bir yazarın, hikâye kitabının bir bölümünü ve dört hikâyesini bu temaya ayırmasının hiçbir nedeni olmaz mı, sanırsınız?⁸

Yaşama biçimimiz bir yıl öncesinden farklı değildi. Haftada bir, günlerce çalışarak hazırlanan kolimiz ve harçlığımız geliyordu. Sık sık kesilse de elektriğimiz vardı. Isınmak için yataklarımıza girip yorganımızı başımızdan aşırarak yeterliydi.

Harçlığımız... Bana para düşmezdi. Alsan'a düşer miydi? Belki damlardı. Alsan'ın tek zevki arkadaşlarıyla şehri tanımak için dolaşmaktı. Hovarda biri olacağı çok küçüklüğünden belliydi. On altı yaşındaki yoksul bir taşralı yeni yetmenin hovardalığı ne olacak? O günlerde kendini yollara vurmuştu. Okuldan çıkarlar, biraz kız takip ederler, kız evine girince, boş ellerini, aç gönüllerini oyalamak için yollar ararlardı. Bazen Harbiye'ye, bizim eski çocukluk dünyamıza gider, gelirlerdi. İpek yolu sapaklarından birisi ve dağdaki Demir Kapı'dan –eski adı Halep Kapısı– ilk söz eden Alsan'dı. Habip Neccar Dağı'na tırmanmış, yıkık surlara uzanmışlardı. Bir başka sefer de, aşağıdaki yola sapmış, yani –tahminine göre– Roma döneminde Ben Hur'un araba yarışını kazandığı Zafer Caddesi'nin üstüne kurulan caddeye gitmiş, hiçbir eski eser bulamamışlardı! Eski incir bahçelerini geçtikten sonra –o zamanlar henüz bütünüyle yok olmamışlardı– tepelere tırmanmışlardı.

Üstü başı toz toprak içinde, elleri yırtılmış, orasına burasına sert yabani otlar batmış olarak gelirdi. Antakya'nın eski çok büyük ve depremlerde yıkılmış surlarını, Ben Hur'un kazandığı yarışı, Hazreti İsa'nın havarilerinden birinin kurduğu ilk kiliseyi, o kilisenin içinde damlayan sudan başka şey olmadığını da ondan öğrendim.

Antakya'da bir kez sinemaya gittim. Bütün gençler o filmi görmek için çıldırıyorlardı. Şansım yok diye görmeyi arzulamamıştım bile ama hayat böyledir, ansızın bir fırsat yaratır:

8) Bkz.: *Zehir Zıkkım Hikâyeler*.

Ağabeyim İskenderun'a gitti. Biz de Alsan'la evden çıktık, arkadaşlarımızla buluşup *Johnny Guitar* filmine gittik.

Çıktığımızda sarhoş olmuştuk... Ne şarkıydı o... Günlerce aklımızda kaldığı kadarıyla söylemeye çalıştık. Ülkemiz gençlerinde gitar tutkusu o filmle başladı desem, yalan olmaz.

O gün gönül tellerini titreten bir şarkı daha duydum. Beylik bir söz ama sahiden de insanı ceryana tutulmuş gibi çarpan bir şarkı çalınıyordu. Sinemalar yeni çıkan plakları tanıtmak için en iyi yerlerdi. Benzetmek gibi olsun; günümüzün müzik kanallarının görevini sinemalar görürdü. Ne kadar? O günkü koşullarda sinemaların yaptığı kadarı ülkeye yetiyordu... Yoksa insanlar nasıl haberdar olacaklardı yeni müziklerden? Radyonun o günlerde büsbütün vesayet altında ve güdümlü olmasından doğal ne olabilirdi?

Çinuçen Tanrıkorur'un *Nar Çiçeğim* şarkısından söz ediyorum.

Bir günde duygulu, insanı zapteden iki şarkı... Piyangoda kazanmış gibi şanslı buluyordum kendimi. Güzel günler vardır... Gelirler. Arkalarında, yaşanmışlığın geçiciliğiyle hiç orantılı olmayan güzel anımsamalar bırakarak sizi birikim sahibi ederler.

Evin okula yakın olmasının rahatlıkları vardı. Eve gelmek kolay oluyordu. Ama keşke uzak olsaydı diyeceğim günler başladı: Ağabeyim, sabah giydiği pantolonu öğleyin mutlaka ütülemedi istiyordu. "Ne var" diyordu. "Tak ütüyü, sonra sür..." Her gün her gün... Üstelik bir kez olsun yaptığım ütüyü beğenmedi her zamanki gibi. Kafama atılan pantolonlar, azarlamalar, kötü sözler...

Evde bu kadar sert ve acımasız olmasına karşın, arkadaşları arasında aranılan, esprili, şimdikilerin deyimiyle "çok kafa bir arkadaş"tı. Tabii zaman zaman arkadaşlarına karşı da hırçınlaşıp, herkesle, özellikle öğretmenlerle sürtüşmekten kaçınmazdı. Bunun haklı bir nedeni bile olmayabilirdi. O yüzden adı "Akis"ti. Antakya'da "aksi" diyemez halk, onun yerine "akis" der.

Başkalarına karşı beni kendince korurdu da. Bir defasında sınıf öğretmenimiz bana sınıfın perdelerinin yıkanmasının gerektiğini, sıranın bende olduğunu söyledi. Ağabeyim hemen atıldı:

“Kardeşim perdeleri yıkayamaz. Öbür çocuklar gibi annemiz burada, başımızda değil bizim. Hem o çalışkan bir kız. Perde yıkamaya zaman ayıramaz...” dedi.

Öğretmen ısrar etti. Ben, “Yıkarım, yıkayabilirim...” diye aklımca ortalığı yatıştırmaya çalıştım. Bu benim hâlâ bitip tükenmek bilmeyen salak yapımdır...

Perde yıkarım demek kolay. Ne sıcak su var, ne soda, ne sabun, ne leğen; ve en önemlisi benim bileklerimde güç... Hiçbiri yok. Dahası da var: Çamaşır yıkamasını bilmiyorum ki... Büyüdükten sonra bile, hâlâ öğrenemediğim ve başaramadığım tek iş, çamaşır yıkamaktır.

Uğraştım, ödünç leğenler aldım ama perdeleri temizleyemedim. Sonra ıslak perdeleri İskenderun’a gönderdik; annem yıkadı, ütüledi ve geri gönderdi.

Bir daha mı?

Tuz, Biber, Zehir ve Bal... Öğretmenler

Kendime özen göstermezdim ama, öğrenci olarak gitgide yükselen bir başarı grafiğim vardı. Edebiyat, tarih, felsefe, genel kültürde kimse elime su dökemezdi. Kimyayı çok severdim. Fizikte idare ederdim. Matematik grubuna gelince... Cebir, uzay geometrisi ile tam anlamıyla karşılıklı bakışırđık. Sonradan, Siyasal Bilgiler’de okurken bu zorlandığım derslerin ne kadar zevkli olduğunu kendi kendime öğrendim. Sorun, çocukta zihinsel bir bozukluk yoksa çoğu zaman öğretmenlerden geliyordu:

Adını vermeyeceğim, öğretmenimiz, hayatımda gördüğüm en meslek ahlakından yoksun insanlardan biriydi. Derslerde sürekli çirkin şakalar yapar, öğrencilerin tüylerini diken diken ederdi. Kızlar ön

sıralarda otururlardı. Her birimize derste, diğer çocukların önünde sarkıntılık ederdi. Ya saçımızı okşar, ya çeker, zincirli saatini, yahut zinciri ensemizden aşağı bırakır, önlüğümüzden içeri giren zinciri, saati eliyle alırdı... Ellerimiz, bacaklarımız... Avlanma sahasıydı. Bu tavırların yalnız kız öğrenciler için değil, on sekiz, on dokuz yaşındaki erkek öğrenciler için de ne kadar sinir bozucu, ne kadar kötü bir örnek olduğunu herkes bilir. Yakınamazdık. Ailelerin bunu nasıl karşılayacağı belli olmazdı. Sert tavır koyamazdık, erkek sınıf arkadaşlarımızı tahrik ederek bir olay çıkmasını istemiyorduk.

Ben, bu adamın anlattığı şeyleri dinleyemiyordum. Diken üstündeydim ve tiksiniyordum. Ağabeyimle aynı sınıfta olduğumuzu, onun çok öfkeli bir insan olduğunu bilirken, kendimi derse vermemin olanacağı yoktu.

Tarih öğretmenimiz Osman Ramazanoğlu –ki daha sonraki yıllarda ülkede yılın öğretmeni seçilmişti– teneffüsleri bile öğrencilerle geçiren, bilgili, tatlı sert ve çok dost bir öğretmendi. Edebiyat öğretmenimiz Şerife Feriha Sanerk, küçük bir oğlu olan havalı bir genç dul kadındı. İstanbulluydu, görgülü ve çok zevkliydi. Yüzünün bir yanında yoğun bir doğum lekesi olmasına karşın, çok güzeldi. Dağların gelin ablası tavrında, neşeli, şakacı, bilgili, sevecen... Harika bir insandı. Gülistan Güzey’in –benim gençliğimde beğenilen, nitelikli rollere çıkan bir sinema oyuncusu– arkadaşı olduğunu söylemişti. Galiba benim kadar ağabeyimi de severdi. Onun müthiş, çarpıcı zekâsının farkına varanlardan biriydi. Sürekli olarak şiirlerle atışırlandı.

Okul bittikten sonra, bir kez evine gitmiştim. Bizim barındığımız eve yakın, iki katlı bir evin kutu kadar üst katında oturuyordu ve gencecik bir İstanbullu hanımın, o dönemin küçücük, uzak Antakya’sında ve tek başına ne büyük bir yaşam savaşı verdiğini sezmiştim.

Felsefe öğretmenimiz Feride Aktan, mesleğinin sonuna gelmiş bir öğretmendi. Çok iyi öğretmenlerin öğrencisi olmuştu. Kültürlü ama kendini saklayan bir insandı. Evlenmemişti, yalnız yaşıyordu. İlkeliydi. Sert ama adaletli davranırdı. Ben nasıl olduysa, onun zırhını

delmiştim. Mantık ve sosyoloji derslerinde öğrencinin çok ötesinde bilgili olduğum için benimle ilgilenirdi. Öyle ya, o yaşta Descartes'in, Durkheim'in, Ziya Gökalp'in, Hilmi Ziya Ülken'in eserlerini okumuş bir öğrenciyi hangi öğretmen görmezden gelirdi?

1956 yılının sonbaharında, Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulu Felsefe Bölümüne bir öğrenci alınıyordu; yedi öğretmenin huzurunda verdiğim sınavla kazandığımda... Seçici Kurul Başkanı "Çocuğum, şu anda sizi seçilmiş bir öğrenci değil, bir meslektaş düzeyinde gördüğümüzü söylemekle övünüyorum..." demiş, ertesi gün de okul müdürü Kemal Bey –soyadını hatırlamıyorum ama ünlü bir büyüğümüzdü– beni çağırarak, "Jürimizi büyülemişsiniz. Sizden büyük şeyler bekleyen ülkemize eşsiz hizmetler sunacak bir gençsiniz" demişti. Felsefeci olacaktım. Bunu çok istiyordum. Sonra... Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni burslu kazandığım duyuldu. O zaman, Vefa Lisesi'ne atanmış olan Feride Hanım'a gittim ve ona akıl danıştım: Ağladı. Çok içten konuştu: "30 yıllık öğretmenlik yaşamımda ilk defa bir öğrencime felsefe eğitimi yapma arzusu verdim. Bu beni çok mutlu etti. Ama burada bana güvenen fikrimi soran akıllı bir çocuğum var. Bu kadar mutluluk bana yeter. Şimdi seni düşünelim... Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne git, ülkeye daha çok yararlı olursun."

Giysilerim iyi değildi. Uzun saçlarımla bu koşullarda başa çıkmayacağım için onları kesmiştim. Evet, saçlarımı kendim keserdim. Koca örgüleri gözümü kırpmadan kestim. Bir ayna, bir makas saç tuvaletim için yeterliydi. Kesmeyi severim... Her kesme, başlamanın ilk adımıdır. Hayatıma dair şeylere varıncaya kadar kesmek beni korkutmaz... Annem, "Eline makas geçmesin, dünyayı keser bu kız..." derdi. Doğruydum.

Gösterişsizdim. Yani yoksul bir zarftım. Mazrufa baktıracak gücüm vardı. Belli etmesem de, olay çıkarmamak için kadınca özveriyi, sessizliği, içime kapanmayı, zamanını beklemeyi yeğleme gücüm de vardı.

Lise ve üniversite yıllarımda münazaralar çok önemli kültürel etkinlikti. Biz, 6 Edebiyat Şubesi, 6 Fen Şubesiyle münazara yapacaktık. Konu (Toplumlari ne geliştirir: Sanat ve Barış mı, Bilim ve Savaş mı) güzel bir konuydu. Ama ne var ki, koskoca sınıfta konuşmacı olacak dört arkadaşı çıkmadı. Çıktı çıkmasına ya, onlar yalnızca sunuculuk yapacaklardı. Hiçbirinin araştırma yapmaya zamanı yoktu! Çok çalışkandılar ya!.. İş, edebiyat öğretmenimizle bana düştü... Dört kişilik konuşma hazırlayacaktık. Ben yazacak, ellerine verecektim. Feriha Hanım İstanbul'a Edebiyat Fakültesi'nden tanıdıklarına mektuplar yazdı, cevap çoğundan gelmedi, Gelenler sıradan sözlerle geçiştirmişti. Yalnızca Haldun Taner'den çok geç bir kart geldi. Güzelim Heildelberg'in görüntüsü... Ne zamandır Almanya'da olduğunu, mektubun –oysa mektubu Feriha Hanım yazmış– çok geç eline ileildiğini, şimdi zamanı geçmiş olduğu için yardımcı olamadığını ama başarılı olduğumu umduğunu yazıyordu. İster inanın, ister inanmayın... On sekiz yaşına geliyordum ve hayatımda aldığım ilk kart-postaldı. Yıllarca gözüm gibi sakladım. İçimden hep Haldun Taner'in zarıflığına hayranlık duydum. Çooook sonra Heildelberg'e gittiğimde hep hocanın gözüyle baktım oralara... Neckar Irmağının kıyısında öğrencilik yapan Haldun Taner'in gençliğindeki şansına imrenerek...

Baharda –neden bilmiyorum, belki Milli Eğitim Bakanlığı'nın okullara bir jesti ydi– önemli bir düşün ve edebiyat adamının okulumuzu ziyaret edeceği söylendi. Okul yönetimi, karşılama ve ilgilenme görevini iki öğrenciye; Edebiyat Şubesinden Ayla Kutlu'ya, Fen Şubesinden –en çalışkan o olduğuna göre– sanırım Abdullah Eldelekli'ye verdiler. Gittik ve otelinden kısaya yakın orta boylu, büyükçe kafalı, sert kırçıl saçlı bir adamı aldık. Fazla yüz vermedi. Adı: Nurullah Ataç'tı. Onun çevirilerini okumuştum. Heyecanlandım... Taksiye bindik. Yolda münazaramızdan söz edip bize yardımcı olup olmayacağını sordum. Tersledi: “Bunlar boş işler, adam gibi işe yarar şeylerle uğraşın...” Okulun ön kapısından girdik... Konuştu. Tutuktu ama anlamlı şeyler söylediğini, konuşmasını yutar gibi dinlediğimi hatırlıyorum.

Yenildik münazarada. Öğretmenler kırılmayalım diye az oyumuzu kırdılar. Oysa çok kötüydük. Hazırlayıp verdiğim kâğıtları, arkadaşlarım önceden bir defa bile okumadıkları için kekelediler. Sorulara yanıt verecek hazırlıkları yoktu. Çürütülmesi gereken savlardan haberleri yoktu. Saçma sapan bir durum yaşadık. Acı acı düşündüm Nurullah Ataç'ın sözünü: "Adam gibi işlerle uğraşmak" en doğrusuydu.

Yoksulluğun Son Noktası

Kış geldi. Hatay'da dışarıda hava 10 santigrat gösterir, siz kemiklerinizin buzlaştığını sanırsınız. Nem, ciğerinizi bile titretir. Bizim o kuyulu, taş evimizi ısıtacak hiçbir olanağımız yoktu. Bir maltızımız bile yoktu. Evden mangal ve kömür alalım diye gönderilen parayla ağabeyim arkadaşlarına –mahcup olmamak, onların daha önceki ikramlarına cevap vermek için– ziyafet çekmişti. Biz, "Yataklarımızda zıbarabilirdik..."

Yaşamımızın en zor günlerinden biriydi. Üşüyorduk ve açtık. Konuşuyorduk: İskenderun'da evimize taşındığımız günlerde sac sobamıza elden düşme borular alınmıştı. Zamanın teknolojiyiyle(!) yapılan kötü borular delik deşikti. Annem un ve külü bulamaç haline getirir, onu bir bezin üstüne sürdükten sonra tüten yerlere yapıştırırdı. Borularımız yara bandıyla bantlanmış parmaklara benzerdi. Bulamaç kuruyana kadar koyu renkli buharlar saçar, sonra kimisi işe yarar, kimini yenilemek gerekirdi. Ne kadar da keyifle yardım ederdik annemize. Ellerimiz hamurlu küllü nesneyle kaplanır, birbirimize küllü surat olmak isteyip istemediğimizi sorardık. Her çocuk oyunu gibi kavgayla bitse de eğlenirdik. Soba borularının onarımı odayı dol-duran dumanları azaltırdı ama bu onarımın sık yapılması gerekirdi. Keşke daha çok yapılsaydı. Odamız yine de çok ısınmazdı, çünkü kırık camlara gazete kâğıdı yapıştırılmıştı ve bu, içerinin ısınıp dışarı

vermeye ant içmiş bir yöntemdi... İşe yaramazdı, esintiyi keserdi yalnızca. Eski karikatürlerde yastıkla tıkanmış camlar vardır. Bizim evde de öyle tıkalı camlar oldu.

Isınmayı ve eski anıları düşünmek karnımızın açlığını unutturmuyordu: Alsan'la birlikte, içinde hiçbir şey bulunmayan duvara gömülü dolapta yiyecek bir şey aradık. Dolabın en üst rafında, ne zaman koymuşuz bilmiyorum, taş kesilmiş iki parçacık ekmek içi bulduk. Alsan'ın ekmeklere bakarken hüzünlenen yüzünü ve söylediği sözü unutamam: "Şu zeytinyağı şişesinden iki üç damla yağ damlatabilseydik keşke, yağın düştüğü yer yumuşarsa oradan dişimiz keserdi belki." Ekmek parçalarını, çam fıstığı kozalaklarının içindeki sert kabuklu fıstıkları ayıklayıp taşla kırarak elde ettiğimiz üç-beş tane pilavlık fıstığa katık ederek yiyebildik. Gençtik, dişlerimiz taşı kesiyordu.

O akşamüzeri ağabeyim eve geldiğinde hayatında ilk kez kardeşlerinin saldırısıyla karşılaştı. Yaman kavga oldu. Sonunda Alsan, onun ağzı burnu kan içinde evin penceresinden atlayıp kaçmasını sağladı. Ardından eşyamızı topladık ve İskenderun'a döndük.

Bu işi kesin olarak bitirmeye kararlıydık. Dayanmaya gücümüz kalmamıştı. Annemle babamın özverileri adeta delik çuvaldan akıp ziyan oluyordu. 1957 yılında İskenderun'da lise açılacağı söylentileri yoğunluk kazanmıştı. Ben iki, Alsan bir yıl beklemeye kararlıydık...

Ertesi sabah erkenden ağabeyim İskenderun'a geldi. Uykusuzluktan ve ağlamaktan gözleri kan çanağıydı. Ailecek hepimiz kolay ağlarız. Çok düşünmüştü: Bunun üçüncü ve son yenilgisi olduğunu söyledi. Birincisi Alsan'ın ona el kaldırması, ikincisi benim otoritesine karşı çıkışım, üçüncüsü de buydu; birleşmiş, ittifak kurmuştuk... Sözlerinin ardında sitem vardı ama daha çok günah çıkarıyordu. Annemin ve babamın gözü Alsan'la benim üstümüzdeydi. Ben, barışma, bağışlama anlarından nefret ederim. İçtenliksiz ve ikiyüzlü gelir bana. Berbat, sıvaşık bir şefkat doğar, yalakalık başlar. Ne, yapabilirim; ne de "sağım cennet, solum cennet" ruh haline geçebilirim. Ba-

rışmayı kabul ediyorsam, cevabımı verir, uzun törenlere dayanamam. Cevabımı ve sonrasını kendi başıma  z mlemem şarttır.

Ben d nm yordum. Alsan'a baktım... O da dönmeyeceğini söyledi.

Evde duygu sömürüsü bol miktarda kullanıldı. Ağabeyim ne s y-lense aşağıdan alıyor, annem sürekli ara bulmaya çalışıyordu.

Sonunda herkesin ayağı suya erdi: Annem Antakya'ya geliyordu. Bu son dönemde çocuklarının sınavlara rahatça hazırlanmaları için aile ilk kez ikiye bölündü. Babam İskenderun'da kaldı, biz Antakya'ya döndük.

Annem o odada iyi koşullarda yaşayamayacağımızı görmüş, bi-raz da tebdil-i mek nın faydasını düşünmüştü ki, çıkmaz sokağımız-daki ilk evin alt katında bir oda tutuvermişti. Odaydı ama müstakil bir ev olarak kullanacaktık. Üst kattakiler dışardan bir merdivenle evlerine girip çıkıyorlardı. İki odalı alt katta, kapalı odanın yanında, dipteki odayı bir günde yuvaya dönüştürmüştü. Akşam eve geldiğim-de, yanan bir soba, pırıl pırıl tertemiz bir oda, işlemeli örtüyle süslü bir sedir, tertemiz yataklarımız, yıkanmış  imento avlu, kenarda ka-sımpatılar, açmasa da gürbüz oldukları belli g l fidanları, hazır sıcak yemekle karşılaştım.  st ne üstlük, ailemizin bir numaralı bireyi say-dığımız Zafer olanca sevimliliği, olumluluğu ve güzel gülüşüyle kar-şımızda bir maymun kadar  evik ve kolay taklalar atıyordu! Tam da aklıma gelen şeydi: Oscar Wilde'ın *Bencil Dev*'indeki bahçenin baha-ra kavuşması sevinci... Aynısını yaşıyordum.

Tanrım, sana bin şükürler olsun! Annemiz var. Yuvamız var, ye-meğimiz var... Kavga ve gerginlik yok! Dönüp dönüp annemi öpüyor-dum. "Anneciğim ben okul birincisi olurum; anneciğim, üniversiteyi kazanırım; anneciğim, hayatımı kazandığımda senin elini sıcak sudan soğuk suya sokturmam..."

Okul birincisi oldum. Abdullah Eldelekli Fenden, ben Edebiyat-tan. Çok parlak derecelerle...

Annem seksen yaşına kadar yaşadı. O güne kadar kendi işini g r-d . Bir günden bir güne tek bir çocuğundan, bir ekmek bile istemedi.

Elini sıcak suya da soğuk sulara da yaşadığı son güne kadar sokmak zorunda kaldı. Nice nice acılardan geçti, yakınına gelmiş tüm canlılara verebileceği her şeyi verdi...

Bir süre Antakya-İskenderun arasında gitti geldi. Sonra Zafer'in okulunun izin verdiği tarihte devamlı olarak yanımızda oldu.

Okula vedamız bir sanat etkinliğiyle olsun istedik...

Bir Tiyatro Oyuncusu Olamayacağım

Sınıf öğretmenimiz, Cevat Fehmi Başkut'un *Harput'ta Bir Amerikalı* adlı oyununu sahneye koymaya karar verdi. Ayşe rolünü bana verdi. Sevindim. Ezlerlememi söylediğinde, bütün piyesi ezberleyip karşısına çıktım.

Harput'ta Bir Amerikalı, Cevat Fehmi'nin bildik aynı formatlı oyunlarından biridir. Sonuna eklenen ajitasyonu güçlü tiradlar oyuncuyu heyecanlandırır ve izleme isteği uyandırır. İzleyici oyunun sonunu coşkuyla alkışlar. O yıl büyük şehirlerde oynanmış, müthiş bir ilgi görmüştü. Seçimin nedeni de buydu. Büyük şehirlerde oturmu-yorsak, oyundan eksikli kalmamız şart değildi ya.

Ama... Provalara başladığımızda, üzücü bir gerçek ortaya çıktı: Rol yapma yeteneğim sıfırdı. Hayır, sıfır bile durumuma uygun bir not değildi. O kadar kötüydüm, Hem yapamıyor, kekeliyor, kasılıyor, hem de ikide bir oyunu kesiyordum. Çaba gösteriyordum. Yönetmenlik yapan öğretmenimi izliyordum. Gösterdiği oyunu doğru buluyordum. Ama yapamıyordum.

Çalışmalarımızın tek bir olumlu yanı vardı: İyi niyet... Keşke bu yetseydi. Yerime başkası da bulunamadı. Sonunda vazgeçildi. Oh... Oyuncu olmak ne zor, olmamak ne güzel bir durumdu. İyi oldu, orta karar bir oyunculuk yeteneğim olsaydı, kendimi iyi sanıp, insanları sıkıntıdan patlatırdım. Kurtuldular...

Son aşamaya gelmiştik.

Sınavlar başlıyordu. Müthiş ve çok korktuğum bir maratondur benim için. Bunun nedeni basittir; çünkü çalışkan çocuklar karamsar olur...

Lise biterken okul müdürünün hakkımda söylediği bir söz herkesi güldürmüştü. Müdürümüz daha önce Gaziantep Lisesi'nde müdür yardımcısı ve tarih öğretmeni olarak tanıdığım Ömer Arpacıoğlu'ydü. (Dünya görüşlerimiz apayrıydı ya, bu sonradan ortaya çıkan bir durumdu. O zamanlar benim görüşüm filan yoktu. Arpacıoğlu daha sonra sağ partilerden birinde milletvekilliği veya senatörlük yaptı.) Yurtsever, namuslu ve çok iyi bir öğretmendi. O yüzden genç yaşta okul müdürlüğüne getirilmişti. İşte bu kuralcı ve otoriter öğretmen, "Şu okulda bir şeyi görmek isterim: Ayla Kutlu bir gün kasketini giymesin, yahut azıcık kurallara aykırı biçimde giysin... Ama bunu görmeden öleceğime bahse girerim..." Okulun son günü herkes elbiseyle gelmişken bile önlüğümü, kasketimi giydim, hem de kurallara uyup, tas gibi kafama geçirerek. Ağabeyim öfkeden kasketimi kaptı ve siperini söktü... Belki bunu Ömer Arpacıoğlu ağabeyime söylemiştir.

Sınavlara hazırlanırken çelişkili duygularla doluydum (o zamanlar okulların bitme aşamasında sınavlara girilirdi). Hem korkuyordum, hem vız geliyordu. Korkum, yeterince yüksek notlar alamayabileceğim kuşkusundandı. Sınavlar vız geliyordu, çünkü evde huzur ve rahatlık vardı. Her şey önümüze geliyordu. Hatta insanın bunaldığında birlikte oyunlar oynayıp kafasını dağıtacağı bir sevimli kardeş/oyuncak bile vardı.

Haziran ayında lise bitti. Herkes okulda, eğlencede. Sonuçları öğrendim, okuldan çıktım. Aşağıya, köprüye gitmek istiyordum. Oraya veda etmeden Antakya'ya veda edilmiş olur mu? Lisenin önündeki bomboş düzlüğe çam koruluğu oluşsun diye birkaç ay önce müdürümüzün getirttiği fidanları dikmiştik. Her üç öğrenci diktiği fidandan mezun olana kadar sorumlu olacaktı. Ben, Antakya Lisesi'ndeki en yakın arkadaşım olan Mis Esmer ve bir arkadaş daha Ömer Arpacıoğlu ile ağaççığımızın başında fotoğraf çektirmişiz. Ağaççığıma veda

ettim. (1996 yazında, tam kırk yıl sonra geldiğimde ağacımı buldum. “Ben geldim” dedim. Sarıldım ve fotoğraf çektirdim.)

Köprüye Ağıt

Köprüye indim. (İyi ki, bu şehrin en anlamlı simgesinin getirdiği bütün o değerlere saygımı sonuna kadar sürdürmüşüm ve veda etmişim.) 1960 devriminin ardından bu şehre atanan asker kökenli vali, Muammer Ürgen, biraz daha geniş bir köprü yaptırmak adına, o güzelim elmas değerinde iki bin yıllık köprüyü yıktıracaktı. Köprünün taşıdığı binbir anıyı yok edecek; soluk alan her insana şehrin anlamını sezdiren akciğerini söndürecekti. Tarihin insanı onurla yaşatan malzemesini, rüzgâra ve suya verecekti. Onun ihtiyacı, sıradan bir taşıt ve insan geçmesine yarar nesneydi...

Aynı vali, tarihi mirasa gösterdiği bu duyarsızlığı, insana da uygulayacaktı: Antalya Valisi iken, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden tanıdığım, duyarlı ve naif, belki de hasta bir genç kaymakamını delirtecek hale getirip intiharına yol açacaktı. İyi işler de yapmış!.. Hizmette, iyi kötüyü götürmez. Kötülüğü iyiyle oranlayamazsınız.

Geleceğimi düşünmüyordum o an. Binlerce yıllık bir köprüye abanmak insanda değişik duygular uyandırıyordu. Bir yanıyla baktığınızda, taşlardan ve onları birbirine tutturan inşaat malzemesinden ibaretti. Ama insanlığın tarihini taşımıştı. Depremler geçirmiş, sağ çıkarken, o mirası korumuştı. Kuşaklara yol açmıştı. Asi’yi seyretmiş, onu gemlemişti. Aslında bu günkü görüntüsünden daha uzundu. İki kemeri daha vardı yapıldığında; onlar ne zamandan beri köprünün bittiğini sandığımız, dört bir yana uç veren kavşağın altındaydı. Göz önündeki dört kemer bizi kuzeydoğu, güneybatı yönlerinde ulaştırmaya yetiyordu. Çocukluğumda var olan *aynalı kahve*, genç kızlığımda, yani şimdi yoktu artık.

*Tütüncüden tütün aldım yüz dirhem
Alam seni diyar diyar gezdirem
Ak gerdana inci mercan dizdirem
Aynalı kahveye gitsek aman bu pazar
Sarılıp yatmaya gelsen aman ne zarar*

Çocukluğumda beni büyüleyen, Asi'den su alan onlarca Sumer dönemi icadı olan kovalar takılı büyük çarklarıyla su değirmenleri şehrin içinden uzaklara kaçmışlardı. Sonra daha da uzaklara, daha tenha ve küçük suların başına, köylere, bahçelere kaçacak, en sonunda ölüp gideceklerdi. Binlerce yıldan beri güneş ışıklarının nokta nokta değerek bir kör gibi ilerlediği zaman parçalarının biriktiği, çok kalın, çok yüksek, çok anılı bir yerd köprü. Üstü kremaya benzer şekerle arabeskler çizilmiş enfes kurabiyelerim, bu köprünün üstünde satıldı. Herhalde ustaları öldü ve aradan geçen dokuz yılda unutuldu. Gündüz Sineması'nda sık sık otuz altı kısım –tekmili birden– oynayan filmlerin tek karesini bile kaçıracağımızdan korka korka bu köprünün üstünde çocuk bacaklarımızla koşturduk. Filmleri seyretmedik, içtik... Yanındaki çocuğa yahut kalın sopasına dayanarak dilenen gözbebekleri ağarmış trahom körlerinden ve gözleri kan çanağı, çevresi cılk yara olan trahomlulardan en savunmasız yer olduğu için en çok köprüde korkmuş, onlara dokunmamaya çalışarak zıypıp kaçırvermiştik. Karpuz, kavun yediğimiz geceler, anneme, karpuz ve kavunların, yemek için soyduğu sebzelerin kabuklarını kalınca almasını istedik. Savaş yıllarında hayvanlarına verecek yiyecek bulamayan hayvan sahipleri, karanlık bastıktan sonra "Kaaarpuz kabuğu vaaar mı? Kaaavun kabuğu vaaar mı?" diye dolaşırken, köprünün o zamanlar epeyce boş olan kuzey yanında bahçesi olan Suveydiyeli Riyad Ağa'nın çuvallarını taşıyan eşeğine küçük doğranmış karpuz kabuklarıyla ziyafet çektik.

Resmi bayram gecelerinde, kapkaranlık dünyamıza ışık saçan fener alayları köprüde daha ağır geçer, bize Cumhuriyet güneşinin bütün dünyayı pırıl pırıl bir ışıkla aydınlattığı duygusu verirdi. Bayramlar o

yaşımızda kalbimizin tam ortasından doğar, tam ortasında kapanırdı. Anlamalarını birazcık biliyorduk ama o birazcık bilgi bize dünyayı fet-hetmeye yetecek kadar çok gibi geliyordu. Dönüş yolu, mahallemize doğru o kadar karanlıktı ki, evler korkularını yenmek için birbirlerine daha çok yaklaşıyormuş gibi görünürdü. Bir fenerli insan beklerdik. Bulursak onun ardına takılırdık. Işık yoktu. Işığın olmaması çocuk gö-nüllerini büyüklerden daha çok karartıyordu. Sonra bir yerden, yaşlı, öksürüklü bir adam çıkıverirdi. Bir elinde kalın sopası, bir elinde fe-neri olurdu. Ağır yürürdü, sopasını sert sert kayrak taşlarına vururdu. Bu biraz da, silahım var, haberin olsun, anlamındaydı. Işığı sallandık-ça azalır, çoğalırdı. Sarı, ölgündüler... Işıklar aklınızı da kullanırsanız ardına takılmaya değer güçlerdir. Sokağımıza saptığımızda, sağ yanda kamburun dükkânını; sigara, tütün, kibrit ve kalem satan, nasıl yaşa-yabildiğini merak ettiğimiz, o gittikçe küçülen genç adamın ekmek teknesi olan dükkânını geçerdik. Artık ışıksız gidecektik... Yolun orta-sındaki sel sularını boşaltma düşüncesiyle Romalılar zamanında yapılmış arktan –Antakyacası tank– yürürdük. Tökezlersek, düşmeden, iki yandaki yaya yoluna tutunabilirdik çünkü... Yukarı doğru tırmandık-ça sokak –mecbur– aydınlanırdı. Gözlerimiz karanlığa iyice alıştığın-dan... Böylece kapkaranlık evimize girmek hiç zor olmazdı.

Asi, ters ve yorgun bir ırmaktı. Dağdan çıkıp, batıya doğru, aşağı, denize... giderken vazgeçiyor; kıvrım kıvrım kıvrılarak kuzeye çıkı-yordu. Suriye'yi aşıyor, Amanos sırtlarına tosladığı yere kadar kuze-ye uzanmayı başarıyordu. Yüksek tepeler ona daha fazla izin verme-yince batıya dönüyordu sonunda. Orontes... Doğudan gelen... Kader tanrıçasını bu şehir için yaratan ve taşıyan...

Nereye Böyle, Yorgun Irmak?

Eve İskenderun'a dönecektik. Üniversite olanaklarını araştırı-caktım. Birçok fakülteye sınavsız ve burslu olarak kabul edilebiliyor-

dum. Az parayla yaşayabilirdim. Ama üniversitede önlük giyerek üst başınızı idare edemezsiniz. Yeni zor günler vardı ama hepsi de zor olan on bir yılı atlatmıştık! Dört yıl... Bu dört yıl geçmişe, istediğim gibi devrilebilecek miydi?

Ağabeyim üç dersten bütünlemeye kaldı.

O İstanbul'da hukuk veya iktisat eğitimi yapmak istiyordu. Benim derdim burslu veya yatılı eğitim yapmaktı. Ne olursa olsun. Yalnızca okuyabileceğim bir yer arıyordum! Alsan... Neyse onun ne düşündüğünü o zamanlar bilmiyorduk. Onun istediğini daha sonra anlatacağım.

İskenderun'a geldik. Evde huzursuzluk yoktu. Ağabeyim kendini arkadaşlarıyla sokağa attı. Annem, derslerine çalışıp eylülde sınavları başarması gerektiğini hatırlatıyordu. Onunsa biraz tatil yapmaya ihtiyacı vardı. Alsan da kendini sokağa attı ama o biraz para getirecek bir iş arıyordu. Artık on yedi yaşındaydı ve gazozcu ayrıncı çıraklığı yapmak istemiyordu. Okumayan arkadaşları neredeyse kalfaydılar. Benim ilkokul arkadaşlarımdan Abdo evlenmişti. Kasap babası onu dükkâna almış, sonra da işi oğluna bırakıp evine çekilmişti.

Ortaokul arkadaşlarımdan Sabahat altı aydan beri banka memuresiydi. Annesinin koltukları öylesine kabarmıştı ki, benim annem de Göksel'in annesi de sözümona kendi aralarında konuşuyormuş gibi bizlere duyuruyorlardı:

"Ah bacım, Allah insana şans versin. Elalemin kızları koskoca bankalara memurlar olmuş da paralar saymaya başlamış... Evlenmek için sıraya girmiş kaç kişi de cabası... Bizimki kader mi be!"

"He bacım. Bizimkiler hâlâ kıçlarını anaları bağlasın diye nazlanıp dururlar. Akıllarına gelir mi ki, ne çeker bu anacıklar? Üç kuruş para kazansak da... Demez bunlar. Demezler."

Söyleyecek ne vardı? Haksız bulmuyordum annemi. Hatta biraz da sanki Raziye Hanım Teyze'nin kızına nispet yapmamak, kendi kızının çalışkanlığına nazar değmesin diye onu kötülemek için onay verdiğini bile seziyordum.

Ne var ki, sınavlara girmem için İstanbul veya Ankara'ya gönderecek durumları da yoktu, kazandığım yükseköğrenim kurumunda gereksinmelerimi karşılayacak halleri de. Çıkış bulmak için babamla ağız ağıza verip konuşuyor konuşuyorlardı.

Ben yaşamımın en suskun günlerine girmiştım. Kendimle savaş içindeydim. Memur olmakla, dört yıl sonra memur olmak arasındaydı herhalde o uzun suskunluğım.

HAYAT... BARIŞ ARTIK BENİMLE!

Ortaokulu bitirdiğimdeki kadar çaresizlik yaşamadım ama önce-
liğin ağabeyimde olduğu bana açıkça söylendi. “O erkek, kızım. Yarın
öbür gün aile bakacak. Sen kızsın. Okuman daha az önemli.” Herhal-
de... Okumam çok önemli olsa annemin böyle sözler söylemesine ge-
rek olmazdı.

Babam bunalmıştı. Çok haklıydı. Bir yandan öğretmenlik, bir
yandan gazetecilik: Öğleyn ajanstan haberleri not ediyor, bunu mü-
rettipler rahat okusun diye eski Türkçeden yeni Türkçeye çeviriyor,
Kutlu Köşe adlı deneme/makale türü başyazıyı ve tefrika romanın bir
günlük kısmını yazıyor, şehrin sorunlarını irdeleyen *Dilekler, Dikkat-
ler* adlı köşeyi hazırlıyor, sonra deniz kıyısında yazıhanesinde –tanı-
dığı bir çay ocağı sahibinin kendisine ayırdığı denize bakan bir kahve
masası ve iki sandalye– *Akbaba* mizah dergisinde her hafta yayımla-
nan şiirlerini yazıyor, Hatay kültürüyle ilgili araştırmalar yapıp yazılar
hazırlıyor, batmayacak kadar okuyucu bulacak, yahut uzun süre dergi
yaşatmaya yetecek kadar parası olmasını düşünüyor, formatlarını hazır-
lıyor, okuldaki eğitimle ilgili zorunlu notları tutuyor, kitap okuyor, ya-
nına gelen edebiyat dostlarıyla konuşuyor, eve yorgun dönüyordu.

Bir süre Çardak’a gitmek, orada dinlenmek ihtiyacındaydı. Bu-
nun için gazetedeki sorumluluklarına ve evdeki kekliklerine ilişkin
sorunların çözümlenmesi gerekiyordu. Biz yetişkin çocukları bunları
yüklenecek miydik?

Evet, gözü arkada kalmasın, yükleniyorduk. Alsan, yazısı güzel ve hızlı olduğundan öğlenleri haberleri alacak, matbaaya ulaştıracaktı. Ben ve ağabeyim *Kutlu Köşe*'yi dönüşümlü yazacaktık. En kolay buydu işlerin, istediğimizi yazdığımız gibi, eski yazılardan biraz intihal(!) eyleyerek, biraz değiştirerek yararlanabilirdik. Şehrin beledi sorunlarına parmak basan *Dilekler, Dikkatler* bölümünü ağabeyim üstlendi. Ben tefrikayı sürdürecektim.

Keklikleri merak etmesindi. Hepimiz onlardan sorumluyduk. Besleyecek, dışarı çıkarıp eşinmelerini sağlayacak, bunları yaparken gerçek şefkat gösterecektik!

Keklikler sonsuz ömürlüdür. Babam yokken birisi motosikletin altında kaldı ama ertesi gün evimizdeydi. Bir başkası olduğunu belli etmeyen Sevindik birkaç gün oryantasyon gördü ve sonunda herkes birbirine alıştı. Beğendik adlı oğul keklğimiz yaşadığı, yani gerçek olduğu sürece, dişilerin hepsi birbirine benziyordu. (Gel de harem kuran sultanların bu değerlendirmesine katılma. Hatta gel de erkeklerin kadın derken, kafalarındaki genel bir dişi portresi oluşmasına kız! Ne hakkımız var canım. Doğa böyle istiyor!) Beğendik çok huysuz ve saldırgan olduğundan onun gibisini kolay bulamazdık...

Birkaç gün işler yolunda gitti. Herkes işine sahip çıktı. Sonra ağabeyim, erken kalkamadığı için yazıları zamanında yetiştiremediğini, kaldı ki kendisinin sonbaharda bütünleme sınavına gireceğini söyleyerek işinden istifa etti. Ona göre, inek gibi çalışmaya alışkın olan Cadı'nın işleri yüklenmesi daha iyi olacaktı. Cadı, babamız gibi yapsındı. Tümünden sorumluluk alsındı. Üstelik yazıların aynı kalem-den çıkması daha doğrudu.

İsyan ettim. Annem elindeki süpürgesiyle başıma dikildi. Anlamıyor muydum? Kendinden küçük kardeşi liseyi bitirmişken yirmi yaşındaki delikanlı, üç dersten bütünleme sınavına girecekti. Bu onun onurunu kırıyordu. Üstelik ders çalışması da gerekiyordu. Yani şimdi babaya verdiğimiz sözden geri mi dönecektik? Adamcağız, üç gün tatil yapmasın mıydı? Gazetenin sahibi Suphi Bey kızıp da baba-

mı çağırmamızı isterse, ona ne yüzle hesap verecektim? Doğruydu. Ağabeyim nasılsa sıyrılıp çıkardı işin içinden. Ben ne yüzle hesap verirdim babama? Son yıllarda ne kadar zayıfladığını, düşünleştğini görmüyor muydum?

Bu sözleri ağabeyime söylemezdi annem. Söyleyemezdi. Bağır-dım, Hatay usulü antızladım. Küsüp bir kenara çekildim. Sonunda kendimi çalışma masası olarak kullandığım iç odanın penceresinde ve kâğıtların başında bulacağımı biliyordum. Yaptığım, anneme göz-dağı vermektir. Daha çok iş yüklemesin başıma. Birkaç gün Alsan'ın yardımını aldım. En büyük zorluk tefrikadaydı. Daha önceki kısımları doğru dürüst okumadan bir şeyler yazmıştım. Şimdi eskiyi ve benim yazıp karmakarışık ettiğim şeyleri çözmem; üstelik babam gelene ka-dar hikâyeyi sürdürmem gerekiyordu. Offfff! Gün boyunca ne kadar çok of çekiyordum...

Üstüne üstlük, Alsan yana yana kendine iş arıyordu!

İslahiye'de, bir dağ başındaki karayolu yapım şantiyesinde pu-vantör olarak iş buldu sonunda... Gitmeye kalkıştığında aklıma ge-lenin başıma geldiğini anladım. Bağır-dım, çağır-dım. Her şeyin bir çaresini bulabilecektim, çünkü onlar zamanlı işlerdi. Haberleri not etmek ise... Bu sahiden zor bir uğraştı. Nuh dedi, peygamber demedi Alsan... Annemle kafa kafaya verdiler, konuştular. Annem tabii yine benim başımda bitti. İkide bir gözleri doluyordu. Bu defa yumuşak değildi sesinin tonu. Haberleri de halletmeye mecburdum! Anlıyor muydum, mec-bur-dum.

Ana oğulun o konuşmada anlaştıkları konuyu, annem bana Al-san gittikten sonra anlattı. O anlattıkça benim Alsan'ın ardından sa-vurduğum öfke sözcükleri boğazıma birikti, soluğumu kesti:

"Bacısı nasılsa istediği bir yere burslu olarak girecekmiş; ama genç kız üniversiteye önlükle yahut tek giysiyle gidecek değil ya... Ona birkaç elbise yaptırmak istiyormuş. Üç ay çalışırsa, bu armağanı ablasına verebilecekmiş..."

Annem insanların ince noktalarını bulup onlara dokunmayı becerirdi. Sevindim mi, hayır. İçim keskin jiletlerle kıyılıyordu. Bu kadar ince düşünceli bir kardeşi kim nerede bulurdu?.. Daha sonra çooook özverisini görecektim. Defalarca, defalarca. Her zaman, her koşulda yanımda, dayanmam gerektiğinde arkamda olmayı bilecekti. Onun özverili davranışlarına karşılık veriliyormuş, verilmiyormuş... Hiçbir zaman böylesi değerlendirmeler yapan biri olmayacaktı.

Nasıl da kâbus gibi bir aydı geçirdiğim anlatamam. Sabah kalkıyor, iç odada el yazımla üç sayfa *Kazlar Adası* adlı tefrikayı yazıyordum. Annem beni yazarken görünce, eski gazete ciltlerini yanıbaşına taşıyordu. *Kutlu Köşe* böylece aradan çıkıyordu. *Dilekler, Dikkatler* için yazacak konu kalmamıştı. O zaman annemle araştırmaya başlıyorduk.

“Elektriklerin çok sık kesilmeye başladığını yazayım mı anne?”

“Yok kızım, iki gün önce onu yazmadık mı? Sen şu çay bahçelerini yaz...”

“Ama anne... Adam bize borca gazoz, dondurma veriyor... Yüzüne nasıl bakarım deniz kıyısına gidince?”

“O da doğru ya... Denize donla giren o izbandut gibi herifleri yaz... Aileler gidiyor, herkesin kızı var...”

“Tamam, bu iyi fikir...”

En zoru haberlerdi... Gazetede verdiğimiz günlük önemli haberler... Allahın selamı üstüne olsun düzenleyip yayıma gönderdiğim haberlerin. Ben tek not alışla işi kotaramıyor, temize çekerken duymadığım, yetişemediğim yerleri uyduruyordum.

Sıradan Günler

Zafer, ağabeylerinin daha önce geçtiği yollardan geçiyordu. Deniz kıyısına, iskeleye gidiyor, bir yandan denize atlamayı, yüzmeyi öğrenirken, bir yandan da yeni arkadaşlar buluyordu. Yedi yaşındaydı. Sevimliliğinden, yardımseverliğinden hiçbir şey yitirmemişti. Ona

bakarak insanlığı öğrendiğimizi konuşurduk aramızda. Bunun nede-
ni, insanlardan aldığı şeyleri sevinçle kabullenmesi, hakkı teslim et-
meyi bilmesiydi.

Bir örnek: Sanırım şubat tatiliydi. Zafer birinci sınıfta. Sofraya
oturuldu. Yemek dağıtıldı. Hepimiz –babam hariç, babam her zaman
zarif ve iştahsız bir insandı– hapur hupur yemeğe giriştik. Zafer bir
çatal aldı ve “Anneciğim, eline sağlık, ne güzel yapmışsın” dedi. Her-
kes duruverdi. Ağzımız açık kaldı. O güne kadar sofrada annemize
bir kez olsun “eline sağlık” dememiştik. Annem o kadar duygulandı
ki, ağlamaya başladı. Bizim iştahımız kaçtı. Bu kadar kaba olduğumu-
zu bilmiyordum. Zafer daha altı yaşını sürüyordu. Bizlerse yirmiye
doğru yol alıyorduk.

O gün hepimiz, toplu bir “emeğin saygınlığını düşünme” eylemi
yaşadık sanırım.

Altan Ağabeyi Zafer’e bir sinek oltası yaptırmıştı. Sabah, anne-
min evden çıkmasına izin verdiği saate kadar sevgiliyle buluşacak
bir delikanlı gibi heyecan içinde bekledi. Evden çıkarken, tutacağı ba-
lıkları koymak için bir kesekâğıdı istedi.

“Küçük bir şey olmasın, değil mi Zafer?” Aklımca çocukla dalga
geçiyordum. O buna ihtimal vermezdi. İnançla onayladı: “Evet büyük
olsun. Bakarsın çok balık tutarım, orada bırakmak istemem.” Haklıy-
dı! Gazete kâğıdından yapılmış bir kesekâğıdı verdik eline. Hani şu
bir zamanlar bizim yaptıklarımıza benzeyen kesekâğıtlarından... Ka-
pıda döndü:

“Ne balığı tutayım?”

“Yavrum balıkçılar oltalarına, ağlarına hangi balıklar takılırsa
ona razı olurlar...”

“Olsun siz söyleyin, hangisinden isterseniz, size onlardan geti-
reyim...”

Madem çanak tutuyordu, sürdürelim bakalım:

“Küçük olmayan Mercan olabilir. Küçükleri hemen denize at. Safi kılçık olurlar. Barbunya da güzeldir. Tabii Lagos isterdik ama... O zor...”

“Yok yok, isterseniz ondan da tutarım...”

Bu özgüven... Balıkçılığına ve şansına nasıl da inanıyordu!

Öğleyin yemeğe gelmedi. Herhalde tuttuklarını taşıyamadığı için gelemiyordu! Asık suratla kapıdan girdiğinde kızıl kara olacak kadar yanmıştı. Kesekâğıdını katlı olarak koltuğunun altından çıkarıp masaya koydu, “Kâğıdınızı teslim ediyorum” dedi. Zaten biz de kesekâğıdını bekliyorduk!

Hamama gitti, curundan –kurna– birkaç tas dolusu soğuk suyu kafasından aşağı döktü, sürüklenerek salona döndü ve kendini sedirlerden birine atıp, ânında uyudu. Her zaman, uyumayı düşündüğü anla uykuya dalması bir olan yapısına hayranlık duymuşumdur. Yer, zaman, durum fark etmez. Bu niteliği ilerdeki zor günlerinde, devrimciliğinde, militanlığında, kaçaklığında ve mahpusluğunda yaşamını –göreceli olarak– kolaylaştıracaktı.

Alsan’dan hiç haber alamadık. Birinci hafta, ikinci hafta geçti... Annem başlarda kaygılanmamaya çalıştı. Hatta “Oğlum bir yol şantiyesinde puvantörlük yapıyor” diye övünüyordu bile; ama yavaş yavaş gözleri buğulanmaya, yüzü asılmaya başladı. Ne mene bir şeydi yol şantiyesinde çalışmak? Allahın dağında belinde binbir yokluk içinde, hiç tanımadığı kimbilir kimin nesi olan insanlarla birlikte on yedi yaş yaşamamış bir çocuk...

Hoş kadındı annem. Benim gazetede yazdıklarımı komşulara yetiştiriyordu. Hayır, “Ayla şunu yazdı, bunu söyledi” diye değil... “Haberiniz var mı, bugün gazetede yazıyordu: O ıslak donla dolaşan heriflere halk çok kızıyormuş. Belediye önlem alacakmış...” gibi.

Zafer evden çıkmak için her zaman izin alamıyordu. Ama sürekli çıkmak istiyordu. Dünyayı görmesi tanınması gerekiyordu... O ki bebekliğinde bile kendini sonsuz yollara vuran biriydi. Gerçi bazen abla kardeş subayların kapattığı ve plaja çevirdiği Fener’in önündeki

açıklığı yok eden kumluğa gidiyor, orada birlikte denizin keyfini çıkarıyorduk ama ona bu kadarı yetmiyordu. Gözetimsiz bir özgürlük özlüyordu.

Karşı komşumuz Madam Aleksandra'nın benden bir yaş küçük kızı Nadya ile arkadaşım. Madamın Zafer'den 8 ay küçük olan oğlu Nadir, Zafer'le birlikte büyümüştü. O kadar birbirlerine yakındılar ki, sokaktan geçenler onları kardeş sanırdı.

Akşam üzerleri her zaman çay bahçesine gitmezdik. Bazen de iskeleyle gider, en uçta oturur, enginlere açılan büyük körfezimizi seyrederdik. Alevi çocukları gerilerden koşarak gelir, nâra patlatarak denize çömlekleme atarlardı. Gürültü ve sıçrayan sular madamın sinirlerini bozardı. O zaman oğluna döner, "Sen de atlarsan, öldürürüm Nadir" diye oğlanın gözünü korkuturdu. Oysa iki oğlancık uslu uslu oturup denizi seyrederlerdi. Bir gün, ardı ardına çömlekleme çocuklar nâralarının ardından denize daldılar. Madam, alıştığı gibi, Nadir'e bağırdı: "Sana yapma diyorum..." Çocuk şaşkınca annesine baktı. Madamın sinirinin ne zaman boşanacağı belli olmazdı. Sonra... Birdenbire trajik durumu yaşadı: Birkaç oğlan aynı anda "Ala ala heeey!" diye bağırp el ele kışkırttı suya atlayınca, baştan ayağa sıırıslıklam olduk. Madam, o an kendini kaybetti ve yanında kuzu gibi oturan oğlunun sırtına bir sumuk indirdi: "Allahın cezası... Yüreğime mi indireceksin!"

Oğlancık, sumsuğun şiddetiyle uçtu, denize düştü...

Zor Günler

Temmuz sonlarında bir gece yatmaya hazırlandığımız sırada kapı çalındı... Gece yarısına geliyordu. Hayırdır inşallah! Annem gündüz kendini oyalasa da, gece olunca uyku uyuyamıyordu. Oğulcuğu neredeydi, ne koşullardaydı? Başını örtüyor, tespihini alıp içine kapanıyordu.

Kapı açıldı. Hayatım boyunca unutmayacağım bir görünüm... Alsan, iki, güçlü kuvvetli işçinin arasında, kolları adamların omuzlarına atılmış, saydam bir kâğıda dönmüş yüzüyle, her biri bir yana kaymış gözleriyle, yirmi günde belki yirmi kilo vermiş iskeletliğiyle küçük kaldırımımızın üstünde ayakta durdurulmaya çalışılıyordu. Yarı ölü desem, yalan olur, yarıdan çok ölüydü.

Annemin kucağına yığıldı kaldı. İşçiler, işletme müdürünün, “Çocuğu götürün de, evinde ölsün” diye kendilerini görevlendirdiğini anlatmışlar ağabeyime. Annem de, ben de bundan haberdar olmadık.

Hemen gelen doktor, Alsan’a tifo teşhisi koydu. Enterne edilme-si şarttı. Yüksek doz penicilinle tedavi başladı. Evde enterne etmek... İmkânsız bir şeydi. Eşyasını ayırdık ama bu, insana ağır geliyordu: Bizlere zarar vereceğini kabullenmiş oluyor, bir anlamda bizim yaşamımızın dışında tutuyorduk. Bu onu gözden çıkardığımız anlamına gelebilirdi. Tıbbın zorunluluklarına inanmamak değildi ona yakın olmak istememiz. Güce çok ihtiyacı vardı, bizden ilgi ve şefkat olarak bunu alması yetmezdi. İnanç olarak da bütün olduğumuzu hissettirmeliydik. İlaçların görünür bir yararı yoktu. Kardeşim gözümüzün önünde ölüyordu. Nöbete girdik... Babama haber gönderdik. Oğlunun ölüsüyle karşılaşırsa çok üzülür, bizi bağışlamazdı. Yaşama inanıyorduk ama insanlar çok sevdiklerinin ölüvereceğini bir karabasan olarak belleklerinin bir yanında taşırlar...

Babam ertesi gün geldi. Oğlunun halini görünce sağ olduğuna bile inanmadı. Belirsiz soluklar alan gövde gözlerimizin önünde erimeye devam ediyordu. Babam hastaneye gidip başhekimle görüştü. Umudunun kırılmışlığını saklayamadı: “Hocam, aslında çocuğu buraya alıp enterne etmemiz gerekiyor. Sana saygımızdan bunu yapmadık. Bırak çocuğun evinde sevdiklerinin yanında kalsın.”

Kapımızın üstünde uyarı kâğıdı asılıydı. Bırakın hücum eden konu komşuyu, sokaktan geçenler bile merakla kapıyı çalıyor, hastayı görmek için ısrar ediyorlardı. Annemin, ne kadar Çeçen olduğunu, insanları nasıl göğüsleyip evden uzaklaştırdığını o günlerde gördüm.

Biz büyükler odasına girip çıkıyorduk ama Zafer'i uzak tutuyorduk. O ise çıldırıyordu. Binbir oyunla odaya girmeye çalışıyor, ağabeyine sarılmak, onun yanına yatmak istiyordu. "Bir öpsem geçecek..." Nasıl yapardık bunu? Alsan sürekli sayıklıyordu. Ateşi çok yüksekti. İshal ve kusma kesilmiyordu. Sonra soluk alamamaya başladı. Zatülcenp dedi doktorlar. Yaşama umudu gitgide azalıyordu. Her ânı bıçak sırtındaydı. Yatağın içinde hiç kimse yokmuş, yalnızca bir örtü varmış gibi yükseltisiz yatıyordu. El içleri ve ayakları o kadar zayıflamıştı ki etleri akmış, elleri de ayakları da upuzun parmaklardan ibaret kalmıştı.

Alsan'ın o dağ başına, yoksunluk ve mikrop diyarına benim için gittiğini keşke hiç söylememiş olsaydı annem. Şimdi gözümde ne öğrenim vardı, ne başka şey. Benim yüzümden değilse bile benim için kendini zor koşullara atmıştı. Elimden onun için yapabileceğim hiçbir şey gelmiyordu.

Alsan'ın saçları avuç avuç döküldü. Dalgalı, gür parlak saçları olan on altı buçuk yaşında bir yeni yetmeydi. Organları durduk yerde yapısını kaybediyordu... Günler sonra, yavaş yavaş gözleri açılmaya başladı. Nasıl kurtuldu? Neydi can dediğimiz o güçlü şey? Benim gibi materyalist birinin bile bazen mucizelere inanması gerek. Yatağında oturabilen, çorba içebilen bir iskelet de olsa kardeşim yaşıyordu.

1956 yılının Temmuz ayı sonlarında hastalanan Alsan, kendini aylarca toplayamadı. Annem onu tek başına bir başka şehre yollamayı bir daha aklından geçirmedi. Önemli olan tek şey yaşama dönmüş olmasıydı. Zayıflamış ciğerlerle, bozulan gözlerle, dökülen saçlarla da olsa... kefeni yırtmıştı.

Daha sonra ciğerleri eski atletik yapılı Alsan'ı zorladığı için sporla ilgisini kesecekti... İnce, kilo almayan bir bedeni olacaktı. Çabuk yorulacaktı. Hastalık, çalışkanlığına ve yardımsever ruhuna dokunmamıştı yine de. Yıllar sonra... Geçirdiği bir kalp ameliyatının ardından, yine o ciğerler iyileşmesine izin vermeyecek ve 63 yaşına girdiği doğum gününde, 10 Ocak 2003'te, akciğer yetmezliğinden göçüp gidecekti.

Şimdi nekahet dönemi başlıyordu.

O sıkıntılı günlerde üstümdeki sorumluluğu ihmal etmedim. Al-san gözünü açtığı anda ben babama yardım ediyordum. Ama babam sorumluluğu almıştı sırtımdan.

Ağabeyim derslerine çalışmıyordu. Hepimizin morali bozuktu. Hastalık, zaten düzgün olmayan durumumuzu sarsmıştı. O yıllarda devlet, yalnızca memurunun sağaltılmasıyla ilgilenir, ailesine sağlık yardımı vermezdi. Yani bütün masraflar bizim olmayan cebimizden karşılanmıştı: Borca...

Eylül geldi. Ağabeyim bir dersten kaldı. Aynı dersten son sınıfa da borçlu geçtiği için, üniversite beklentisi suya düştü.

Bir iki, bir şeyler uydurduk üstüme. Yol parası bulduk.

Uzayıp Giden Tren Yolları

İçim rahat değildi, korkuyordum. Ailenin var olmayan mali dengesi ne zaman eski durumuna geleceği belli olmaksızın alt üsttü. Şansımı denemem için göndereceklerini söylediklerinde, açgözlülük yapıp yapmadığımı sordum kendime. Benden özveri bekliyor olabilirdi annemle babam. Bu yıl özveride bulunsam, parlak derecem yüzünden açılacak kapılar seneye kapanmış olacaktı. Bencillik mi ediyordum, yoksa en akılcı davranış mıydı şimdi gitmek, bir fakülteye burslu olarak kapak atmak?

Babam büyük amcamlara mektup yazdı. Sınavlara girdiğim sırada onlarda kalmamı rica etti. Sonra filan gün Haydarpaşa'da olacağımı, karşılanmamı dileyen bir telgraf çekti. Toros Ekspresi'ne bindim... Öğleden sonraydı. Sıcak bir gündü. Körfez kalın, parlak, katı bir maviydi, şehir bembeyaz bir ışık gibi parlıyordu. Her taraf yemyeşildi. Ne zaman Hatay'a gelsem, ne zaman ayrılısam her taraf bana hep yemyeşil bir yüzle bakmıştır. Bunun ilk farkına varışım o gündü. Biraz hüzünlüydü gidişim. İçimde kaygı kelebekleri sürgit kanat çırpıyordu.

Haydarpaşa'ya indim. Beni bekleyen kimseler yoktu... Hayatım-
da ilk kez ailemden ayrılıyordum. Bu, başdöndürücü büyüklükteki,
ürküten şehirde karşı kıyıya yüzümü döndüm, bavulumun üstüne
oturdum. "Kadıköy'de, kolay bulabileceğin bir yerde" demişti babam.
Büyük amcamın evini bulabilirdim ama bir şey beni hem incitiyor,
hem kaygılara salıyordu: Beni istemedikleri için telgrafı almamış gibi
davranmışlardı. Şimdi kapılarını çalmak, arsızlık etmek değil miydi?

Keşke başka bir çarem olsaydı.

Alınganlık edip kapıları zorlamadan dönmeye artık hakkım yok-
tu. Buraya, Haydarpaşa'ya gelene kadar nelerden geçmiştim. Önüm-
de bir gelecek umudu vardı. Arsızlık da olsa, incinmişliğimi, kaygımı
yenip yola koyulmalıydım. Tarık Bin Ziyad gibi yapacaktım. Dönü-
şümü gerçekleştirecek bir köprüden geçmeyecektim. Öyle bir köprü
yoktu çünkü...

Kadıköy'de, Ermeni kilisesinin tam karşısındaki, her katında bir
daire bulunan apartmanın üst katında oturuyorlardı. İki daireleri
daha vardı. O evde birkaç gün kaldım. Havası dayanılacak gibi değil-
di. Karı kocanın arası kötüydü. Yengem amcamın şapşal ve görgüsüz
bulduğu yeğenine yüz verici değildi. Amcam Hadımköy'deydi ve haf-
tanın iki günü evine geliyordu. Beni tanımadı, "Kim bu?" diye sordu.
Orada kaldığım kısa sürede, yalnızca bir karşılaşma beni çok mutlu
etti: Şekerci Cemil Bey'in dükkânı. Oturdum, kazandibi yedim, şeker
aldım. Kendimi Cemil Bey'le meşkediyormuş gibi heyecanlı ve coş-
kulu hissettim.

Hicaz'dan o güzel şarkısını Kadıköy sokaklarında içimden söy-
leyerek dolaştım: Bir sevgili değildi seslendiğim. Yücelmiş bir insan
olma tutkumdu:

*Bir nigâh et ne olur halime ey gonca dehen
Göz göz oldu yüreğim gözlerinin derdinden
Niye baktım, niye gördüm, niye sevdim seni ben
Göz göz oldu yüreğim gözlerinin renginden.*

Sabahattin Amcam geldi. Hani, Antakya'da doğan amcam. Güzel adamdı, hoş insandı. Kardeşleri içinde en az okumuş, en hoşsohbet, en iyi niyetli, en ekmeğini taştan çıkaranı. Sümerbank'ın Bahçekapı'daki binasında yönetsel bölümde çalışıyordu. Eşi Sara Yenge de orada çalışıyordu. Bana çok iyi davrandılar. İkisi de nurlar içinde yatsınlar.

Gündüzleri onların ardından evden çıkar, Bayezit'a giderdim. Antakya'dan arkadaşlarımla buluşurduk. Beni ilk defa dersler dışında konuşup gülerken görüyor, şaşırp kalıyorlardı. Her zaman renksiz, soğuk biri sanmışlardı. Birlikte sınav yerlerini öğrenmek, başvurularımızı yapmak için dolaşırdık. O günlerde her fakülteye ayrı başvuru yapmak gerekiyordu. Geç kalmışsam, kalabalık saatlerde, o kargaşada, tek başıma vapura binmeyi göze alamaz, amcamla yengemin bürolarına giderdim. Kalamış'a dönerdik. O yolculuklar, akşam saatlerindeki Kadıköy, Moda, Kalamış görüntüleri, Kızıltoprak'ta, Bağdat Caddesi üstündeki küçük daire... Evin bütün arka cephesini kaplayan ve adalara kadar deniz gören o güzelim balkon... Onca sınava girmeme karşın, şiir gibi bir ay geçti. Sakin, karışanı görüşeni olmayan bir konukluk sunmuşlardı bana. Anlayış ve sevgiyle yaklaşan insanların arasında bulunmaktan çok hoşnuttum.

Bu sırada Yüksek Öğretmen Okulu Felsefe Bölümünü parlak bir sınavla kazandım. Kaydımı Edebiyat Fakültesi'ne yaptırdım.

Hâlâ lisede yaptığım dereceden dolayı birkaç fakülteye burslu kabul ediliyordum. Bütün derdim buydu: Burs yoksa, öğrenim şansım da yoktu. Şimdilik, Edebiyat Fakültesi ilk tercihimdi ve elde birdi. Diğerlerini değerlendirmek için zaman gerekiyordu.

Çalışkanlığım, işlerimi kendi başıma görmem, amcamın da yengemin de çok hoşuna gidiyordu. Onlar taşradan gelecek hemüçük, beceriksiz, özgüveni gelişmemiş bir kız beklemişlerdi. Oysa yalnız kaldığımda üstümdeki baskıyı atmıştım. Hiçbir yer için "bilmiyorum", hiçbir eylem için "yapamam" sözcükleri ağızımdan çıkmamıştı.

Sara Yenge bir hafta sonunda beni aldı, üç katlı bir eski İstanbul konağına götürdü. Ev, uzun süreden beri bakımsız kaldığı için bah-

çesi mahvolmuş, uzun otlar her yanı sarmıştı. Bağdat Caddesi üstünde, sağdan Kalamış yoluna sapan caddenin tam karşısına düşen ve eskiliği insana hüznün veren ahşap bir konaktı. Konukluğumuz, alt katta oturan yaşlı bir kadınla, onun yaşı geçmiş kızınaydı. Yengemin uzaktan akrabasıydılar. Dillere destan İstanbul nezaketini o evde gördüm, ağzım açık kaldı. Her şey eski, temiz, özenli ve bütün ikramları az ama çok zarifti. Onları unutamadım. Yıllarca. Adnan Menderes Bağdat Caddesi'ni genişletirken, o konak en önce yıkılmış olanlardan biriydi. Yaşlı anne; *Bir Göçmen Kuştı O'nun* ve *Emir Bey'in Kızları'nın* baş karakteri Nevnihal Hanım'ın annesi Yeşil Hanım olarak yeniden yaşamaya başladı. Onların gerçek hikâyelerini hiç bilmememin ne önemi vardı? Hikâyeleri yazarlar yaratırlar!

Yengem bana kumaşlar aldı. O anne kız, bana bir elbiseyle, bir etek bluz diktiler. Hâlâ çok azdı giysilerim ama bunlar hiç ummadığım armağanlar oldu.

Taşralı Olduğumu Kimseler Anlamasın

Bir gün Bayezıt'tan tramvaya bindim. Bir durak sonra Antakya Lisesi'nden tanıdığım bir genç bindi. Şaşkın, acemi ve ürkekti... Bu kadarı gülünç geliyordu insana. Hemen doğruldum, arkama yaslandım, çevreme bildiğim, alışkın olduğum yerlermiş gibi bakmaya koyuldum. Kimse benim taşralı olduğumu anlayamazdı! O sırada biletçi yanaştı, biletimi aldım. Adam tertemiz gözlerini yüzüme dikti: "Kızım, pek taşralı görünüyorsun. Nerede ineceğini söylersen ben seni uyarırım. Bu aylarda, kızılı oğlanlı bütün Anadolulular kendini de depoda buluveriyorsunuz."

Hakaret! Biletçi, özgüven üstüne kurulu dünyamı hâk ile yeksân etmişti. İki-üç gün sonra karanlık çökerken kendimi ters yonde, Edirnekapı'da depoda bulduğumda beni sevindiren tek şey, biletçinin o biletçi olmamasıydı. Yine o günlerden, Kadıköy'de inmeyi unutup kendini Adalar'da bulan bir Ayla'yı da hatırlıyorum. Neyse, daha çok mahcup olmasın diye bunu atlayalım.

BİLETİM ANKARA'YA KESİLDİ

Ekim ayının ortasında Ankara'daydım. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanan öğrencilerden ilk kırkına devlet burs verirdi. Matematik sorularını pek yanıtlamamama rağmen, 35'inci olarak kazanmıştım. On bir yılın emeği, parlak sonuca bağlanmıştı. Yeni bir serüvendi Ankara. En az dört yıl yaşamam gereken başkent.

İstanbul'un parıltısını, seslerini, kendine özgü renklerini, zenginliğini, şıklığını, denizini, kendini beğenmiş –haklıydı– duruşunu bırakıyor, gönlümü ısıtan, felsefe öğretmenimin bile tercih etmemi istediği Siyasal Bilgiler Fakültesi için temiz ve düzenli başkente trenle hareket ediyordum.

Sabahattin Amcam, Ankara'da Gazi Lisesi edebiyat öğretmeni olan Şemsettin Kutlu'ya telgraf çekti. O beni gardan alacaktı. Adresi de cebimdeydi. Amcam, ayrılacağımız akşam bana sonsuz güvendiğini söyledi. Büyük amcamların beni istemediklerini, kendisinin de biraz kuşkulu ve zorunlu olarak barındırmayı kabul ettiğini anlattı. Ama şimdi düşünceleri değişmişti. Ben iyi ve düşünceli bir çocuktum. Çocuksuz evlerine bir bahar nefesi olarak girmiştim. Kendisini de yengemi de hoşnut etmeyi biliyordum. Selahattin Ağabeyine yaşam koşulları yüzünden acıyordu ama şimdi farklı düşünüyordu... İnsan böyle bir çocuk yetiştiriyorsa, o babaya yalnızca hayranlık duyulurdu. Evleri bana her zaman açık olacaktı. Duygulu bir akşam geçirdik.

O gün, öğleden sonra bana numaralı bir gözlük almıştık. Çirkin bir gözlük... Lise son sınıfta gözlerimin bozuk olduğu ortaya çıktı. Gözlük almak için para gerektiğinden, gözlerimi kısa kısa dolaşıyordum. Gözlüğümü amcam aldı. Taktım, eve döndük. Yengem baktı baktı, "Allahını seversen evlenene kadar gözlük takma" dedi. Gözlüğümü yıllarca, takmadığım bir mücevher gibi yanımda taşıdım. Sine-mada, başka zorunlu durumlarda kullandım. İki kaşımın arasındaki yüzümü sertleştiren derin çizgi, güzelliğime halel gelmesin diye gözlük takmadığım zamanlarda gözlerimi aşırı kasma çabasının ürünüdür. Yani... sonunda hak yerini bulur!

Şemsettin Kutlu... Ankara Garı'nda beni bekliyordu. Buğulu bir Ankara sabahıydı. Benim alışmadığım kadar soğuk. Ekim bizde, Hatay'da, 35 derecelerde dolaşan yaz ayıdır. Ankara geceleri ve sabahı, insana teninin varlığını hatırlatıyor, üşütüyordu.

Birlikte eve geldik. Sıhhiye'de Toros Sokak'ta, giriş katında oturuyordu. Önünden trenler geçirdi. Gara girmekte olduğu için bir çocuk gibi çığlık atan trenler... Güneyden ve doğudan gelirlerdi. Uzun yolların yorgun ve yoksul, upuzun trenleri. Tabii banliyo trenleri de gelir giderlerdi ama onları kim tren sayar ki?

Amcam, benim gelişimle ilgili bazı hazırlıklar yapmıştı: Bir edebiyat insanının düzgün işlemek zorunda olan beyni vardır. Benimle ilişkilerini düşünmüş, düzene koymuştu. Karşısına oturttu ve tebli-gat başladı:

Onca yıldan sonra nasıl unutmadığım hiç düşünülmesin. Defalarca tekrarlandığı için kafama kazınmış sözlerdir onlar. Bazı bölümlerini aklımda kaldığı gibi söylesem de, ana hatları aynen onun sözleridir:

"Senin bize gelmen, bizim için ne bir nimettir, ne de külfettir.."

"Bu ev senin için bir imkândır. Yemeğini yersin, banyonu yaparsın. Yengenden görgü öğrenirsin. Bizim gittiğimiz yerlere birlikte gide-rek, kültürünü artırırsın."

"Bana göstereceğin saygının aynısını yengene göstermek zorundasın. Bu ev, sizin eviniz gibi girenin çıkanın belli olmadığı aşiret evi değil. Her şeyin düzeni var. Bu düzene uyacaksın."

"Taşradan gelen bir kızsın. Eh, yüzüne bakılır gibisin. Kendini özgür sanıp, aşna fişneye başlarsan, o zaman orospu olup gittin demektir. Benim evimde orospu barınamaz. Bu yola saptın mı, bana hiç gelme."

"Dersleriniz, cumartesi günü öğleyin biter. Cebeci ile Sıhhiye arası yürüyerek yarım saat çeker. Öyleyse ne yapacaksın? On ikide ders-ten çıkarsan, saat yarımında evde olacaksın. Süren yarım saat. Hocanız biraz uzattı diyelim, bir on dakika daha koyabiliriz. Eğer orospuluğa vurduysan, hiç gelme. Zaten ben de on dakikadan çok geciktiğinde senin o yola düştüğünü hemen anlarım, bir daha aramam."

"Sınavlarınız başladığında, okulunda yahut yurttta çalışman zorunluysa, o zaman bu önceden belli olur. Bana cumartesi öğlene kadar elime geçecek bir mektupla durumunu bildirirsin. Böyle bir şey ancak birkaç kez olabilir. Sen zamanında gelmezsen, mektubun da elime geçmezse o zaman da senin düştüğün yolun yol olmadığını anlarım. Bir daha gelmezsin."

"Sana ara sıra birkaç kuruş yardım ederim. Ama buna alışma. Bana güvenip de parayı idareli kullanmamazlık etme. Arsızlıktan hoşlanmam. Üstelik bana hayatını adanmış karım, on yıl sonra sahip olduğum oğlum var. (Oğlu Kudret, Zafer'den iki yaş küçüktü. Kıvrık saçlı, kara gözlü, kara kuru, ufacık ve sevimli bir çocuktur. Onu Zafer'in yerine koymaya hazırlanıyordum.) Benim borcum onlara... Sana değil."

Hayatımda onun kadar asık suratlı, onun kadar alıngan, kendini beğenmiş birini görmemiştim. Sonradan da çok gördüm diyemem... Koşullarını daha çok uzatmayacağım. Yazarken bile içim karardı.

Bu amca, ortaokula başladığım yıl Türkçe dersinde bana kan kusturan Nazik Erik'in arkadaşı olan kişiydi.

Ona güvence vermeye çalıştım... Kuşkularına ve güvensizliğine neden yoktu. Ben okumak, bir şeyleri başarmak için gelmiştim. Söyleyebilmek için özgüven gerekirdi. Onun o sert, eleştirel bakışları altında değil kendimi anlatmak, kendimi görünmez hale getirmekten başka dileğim kalmıyordu.

Yirmi dört saat olmamıştı İstanbul'daki amcamdan ayrılalı. Bu iki insan anne-baba bir kardeşlerdi...

Başka Bir Aşk İstemiyorum...

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ön kapısından girdim. Kimse engel olmadı. Yüksek tavan... Mermer merdivenler... Görkemli bir bina. Duvarlardakiler, profesör denilen adamların fotoğraflarıdır herhalde. Burası bir ibadethane olmalı...

Kaydım hemen yapıldı. Çünkü Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin güler yüzü kapıda başlıyordu. Öğrenci İşlerinde doruk noktasına varıyordu. Barınacak yer ihtiyacımın olup olmadığı soruldu: Hemen arkadaki sokakta Hukuk Fakültesi Kız Yurdu vardı ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri için bir miktar kontenjan ayrılmıştı. Şu kâğıtla oraya gitmeli, zaman geçirmeden kaydımı yaptırmalıyım... Ayaklarım arkamı döve döve merdivenlerden indim, sonra korkuyla fırladım yukarı: "Afedersiniz... Okulda cumartesi günleri dersler saat kaçta kesiliyor?" İlk günden orospu sayılmaktan ödüm kopuyordu çünkü. "Yarımda..." İlk iş bunu amcama haber verecektim.

Yurtta yer bulmuştum. Altıncı katta, koridora yerleştirilen demir ranzalardan birinin alt katında. Tam helaların bulunduğu girişin karşısında. Hiç sönmeyen ışık, bitmeyen iğrenç koku ve kesintisiz süren şarkı, konuşma ve takunya tıkırtılarının giriş çıkış merkezinde... Her işim yolunda gidiyordu. Sevinçten uçuyordum. İsteyen inanır, isteyen inanmaz!

Pazar günleri, saat 11'de sinemalarda aile matinesi vardı. Pazar sabahı törene gider gibi hazırlanıldı. Büyük Sinema'daki film aile filmi olarak uygun bulundu. Ben Kudret'e göz kulak olmakla yükümlüyümdüm. Yengem amcamın koluna giriyordu. Ben Kudret'in elini tutuyordum. Oktay Akbal'ın o küçük ve sıcak romanı, *Suçumuz İnsan Olmak*'ı okuduğumda kendimi sokağına, evine varıncaya kadar kitabın içinde buldum. Ne kadar da, romandaki türden bir hayat kurmuştu Şemsettin Kutlu ailesi.

Akan Zamanı Ölçüye Vurmak

İlk, Toros Sokak'taki o evde, zamanı sayarak akıtmayı öğrendim. İstemediğiniz yerde geçireceğiniz zamanı, gün olarak, saat ve dakika olarak kesinleştiriyorsunuz. Ondan sonra akan zaman ölçüye vuruldukça daha hızlı azalıyor, kum saatindeki gibi yokluğu çağrıştırırsa da bitişi de müjdeliyor insana...

Pazar öğleden sonraları, Cebeci Kız Yurdu adını taşıyan yurdu-muza dönerken, ayaklarıma tekerlek yahut kanat takıldı sanırdım. Yurda girince, karanlık, pis kokulu, kalabalık, sağlıksız koşulları ne ruhum algıladı, ne de gözüm görürdü. Altıncı kaça kadar basamakları ikişer ikişer atlayarak çıkar, eşyayı yatağımın üstüne atar, yanına oturur, beni altı gece, altı buçuk gün korkusuz yaşatacak atmosferin tadını çıkarırdım. Korkusuz atmosfer... Bakın bu doğru da, yanında bir başka doğru daha vardı: Yurdun kontenjanı alabileceğinden çok genişletilmişti. Yeni gelen kızlara –özellikle Mülkiyelilere– koridor düşmüştü.

Zamanla kokuya da alışıyor insan. Lağımçıları, debbağları düşünüyor ve alışıyor. Sürekli açılıp kapanan kapı gıcırtilarına, sifon seslerine –yani su olduğu zamanlar– kızların dedikodularına, saygısız ve düşüncesizlerin bet sesleriyle söyledikleri şarkılara... Kimine alışıyor, kimiyle kavga ihtiyacını karşılıyordunuz...

Zaman kaygandır, tutulamaz. Cumartesi günü gönlüm solmaya başlıyordu. En geç saat bire on kala amcamlarda olmak bir karabasan-
na dönmüştü. O abarttıkça ben uyum sağlamak için abartıyor olma-
lıyım. Bu baskının oluşturduğu yıpranmayı henüz fark etmiyordum,
ama insan bünyesi her şeyi ödetirdi. Bunu da bilmiyordum.

Yarı koşar, yarı yürür durumda Cebeci Sıhhiye yolundaydım.
Otobüs de vardı ama cumartesi günü o saatte otobüs beklemenin ne
kadar süreceğini bilemiyordunuz.

O yıl, sonradan kan kardeşim olacak, her zaman çok sevdiğim,
her zaman yüreklerimizin birbirine dost, kardeş olarak baktığı –şim-
di emekli büyükelçi– Ömer Ersun’un da tesadüfen aynı apartman-
da oturan halasına gittiğini hiç bilmedim. O beni gördüğünde, “Şu
kızcağızla birlikte yürüse de yolun sıkıntısını konuşarak geçiştirsek”
diye düşünmüş ama benim asık suratımı, telaşımı görünce vazgeç-
miş. “Ters türs bir yaratığa benziyor. Başka bir teklifte bulunduğumu
sanır.” İyi ki öyle yapmış... Düşündüğü gibi davranırdım. O sıralarda
ne kadar tatsız bir cadı olduğumun bilincindeydim.

Fakülte öğretime başladı. Biz birinci sınıf öğrencilerinin dersle-
ri başlamadı.

Mülkiyeli Olmak Sorumluluk Taşımaktır

Derslerin başladığı gün, Mülkiye’nin ünlü sütunlu salonunda iki-
üç kız –yurtta edindiğim sınıf arkadaşlarım– beklerken, dikkat çekici
birinin bize doğru yaklaştığını gördüm. Büyükçe kafalı, biraz Çinliyi
andıran, sarımtırak renkli, güler yüzlü, kısa boylu, çirkince ama etki-
leyici görünümlü bir gençti: “Siz Ayla Kutlu musunuz?”

“Evet, benim.”

“Sınıf arkadaşınız. Ben de İskenderunluyum. O yüzden size ya-
nımda yer tuttum. Haydi gidelim...”

Gittik. Sınıfta, ön sırada, kürsünün hemen karşısındaki iki yeri tutmuştu. Bizde, yerler sabitti. Hukuk Fakülteleri gibi her gün yer tutma sorunumuz olmazdı. Birinci sınıftaki yerim orası oldu. Dönemimizin sınav birincisiyle oturuyordum. Adı: Yalçın Küçük... Onunla yalnız yan yana oturan iki arkadaş olmadık. Gönlümde her zaman sıcak bir yer tuttu Yalçın. Bir zaman ona âşık bile oldum. Zeki, akıllı ve çalışkandı.

On sekiz yaşım... Üniversiteye gidiyor olmanın dışında hiçbir tadı olmayan, tersine sürekli korkuyla gün akıtan yaşım...

Yurtta ve fakültede ilk arkadaşım, Düzceli bir Çerkez olan Dilek Tüzün. Dilek'in güzel bir yüzü, küçücük bedeninden beklenmeyecek kadar kalın ve anlamlı bir sesi vardı. Hemen arkadaş olduk. Uzun süre iki kopya kâğıdı kadar birbirimize yakın olduk. Üçüncü sınıfta branşlarımız ayrılınca araya biraz mesafe girdi ama derin bir ayrılığı yaşamadık.

Derslerlerin her biri ayrı bir heyecan ortamı oluşturunuyordu. İlk defa yabancı bir profesörü dinlerken müthiş heyecanlandım. Kendimi uluslararası bir kimlik sandım. Sosyoloji profesörü Hans Freyer.

Günün birinde sınıfa çok şişman, çok çirkin bir adam zorlukla yürüyerek geldi. Yüzüne bakılamaz gibi geliyordu, öyle çirkindi. Kamu hukuku profesörü: Yavuz Abadan... Konuştukça çirkinliği bir silgiyle silinir gibi azalmaya başladı. Zor konuları onun kadar etkileyici anlatan hoca sayısı herhalde fazla yoktur: Otoriterdi. Öğrencilerinin dikkatinin dağılmaya başladığını onun kadar hızlı algılayan bir öğretim üyesi görmedim hayatımda. Nasıl bir sezgi gücü varsa, hemen sözü değiştirir, o anda hafif bir açık saçık örnek yahut fıkra, yahut anı değerdi kullaklarımıza. Kamu Hukuku gibi ağır bir derste bunu başarabilmek için ne biçim bir kurt olmak gerekirdi. Hem toparlardı öğrencilerini, hem keyiflendirirdi. Bir gün derste bir arkadaşımız –okuldan sonra elli yıldan beri izini kaybettiğimiz Vedia– hocaya baktı baktı, “Bu adamın karısını düşünebiliyor musunuz” dedi. Yavuz Abadan'ın karısı olabilecek kadın, pat diye gözlerimizin önüne geldi. Kocasına kadar şişman bir ka-

dın, bol torba gibi bir giysi geçirmiş sırtına. Ayağında şıpidik terlikler, belinde bir kuşak, ona asılı anahtarlar. Yere, kilimin üstüne attığı mindere oturuyor, önündeki mangala cezveyi sürüyor ve gecelik entarili Yavuz Abadan'a bol köpüklü bir kahve sunuyor...

Nermin Hanım adında bir doktor asistan sosyoloji dersine geldi. Zengin kızlar bile şıklığı karşısında soluk tuttular. Gerçi dili –Türkçesi– epey bozuktu ama bu boylu boslu, alımlı kadından etkilendik. Sonradan öğrendiğimizde, kafamızdaki Yavuz Abadan'ın zavallı yaşlı şişman karısının imgesi bu levent endam Macar kökenli akıllı kadın karşısında bir sabun balonu gibi yok oluverdi.

Aşka Dair Gevelemeler

O yaşlarda, kadınlardan etkilenirsiniz ama âşık olduğunuz erkeklerdir. Sanırım kadınların en özgür ve acısız aşkları; genç kız olurken yaşlılara ve altmışı devirdikten sonra genç erkeklere duydukları... Karşı cinsten hiçbir beklentileri olmadığı için, aşklarını kolayca ve istedikleri kadar dile getirebilir, hatta “ben sana hayran” olarak, yaşayabilirler... Ne kırgınlıklar oluşur, ne hayallerin çöküşü.

Ama biz o sıralar on sekizlerdeydik. En acılı aşkî gerçekler bizim için fırınlara sürülüyordu. Sanırım bunun korkusuyla, yeni çevredeki ilk aşklar hocalara duyuluyordu. Bu tür aşklar, başta gevelediğim paragrafta dile getirdiğim gibi, biraz asimetrikti.

Kızlar yönünden kalabalık bir sınıftık. Hocaları tanıdığımız andan başlayarak favori Arif Payaslıoğlu oldu. Yakışıklı ve çekici olması değildi asıl özelliği. Evet yakışıklıydı. Öylesine abartılı hareketleri vardı, öyle değişik jestler yapardı ki, gözlerinizi ondan ayıramazdınız. Siyasal bilimlere giriş –metodoloji– dersine ilk girdiğinde Mülkiye'ye bu yıl rekor sayıda giren kız öğrenciler –otuzu aşkındık– iç çekiverdiler. O günlerin en yakışıklı Hollywood oyuncusu Gregory Peck de kimdi bu genç ilahın yanında? Ne yazık yeni evlydi, yenice çocuğu ol-

muştı. Bunlara da iç çekildi ya, sonra, kız öğrencilerin platonik aşkına engel bir durum olmadığı konusunda ayaklar suya erince aşk sürdü. Payaslıoğlu'nun haberi varmış, yokmuş... Bu ona ait bir şey değildi ki anlamı olsun.

Mümtaz Soysal başka bir genç hocamızdı. Doktorasını o yıl tamamlamıştı sanıyorum. Anayasa asistanıydı. Lafı uzatmadan, can alıcı noktalara parmak basabilen iyi bir öğreticiydi. Zekiydi. Anayasa derslerine de girdi. Konuk hocalara çevirmenlik de yaptı. Ona ilgi duyanlar da oldu ama fazla değil. O yaşlardaki genç kızlar ağırbaşlı, durmuş oturmuş edalı bir asistanda fazla bir şey bulacak değillerdi ya. Zaten o sevgilisini bizden bir sonraki yıl gelen sınıftan buldu. Kimsenin yüreğinde sızı yaratmadı.

Bir de Nejat Erder. Harika yeşil gözleri vardı. Dame de Sion kökenli bir sınıf arkadaşımızın ilgisi yoğundu ona. Onunki kadar olmasa da "Ahh Nijad!" diye iç çekenleri oldu.

Ben mi? Ben ardında kaplan gezen bir tavşan olduğumdan alıcı gözle baktığım kimse yoktu. Yalçın Küçük'le yan yana oturuyorduk. Arkadaşlık ediyorduk. Başkalarıyla yavaş yavaş göz aşinalığı kuruyordum.

Yüzüncü yılına yaklaşan Mülkiye tarihinde, ilk siyasal boykot zamanımızda yapıldı. Kendi adıma bilinçsizin biriydim. Yalnızca, dönemin iktidar partisi olan Demokrat Parti'nin işleri sarpa sardırıldığını, sardırıldıkça da sertleştiğini görüyordum. Tıpkı bugünkü gibi, gitgide hırçınlaşan, başkalarını suçlayarak sorumluluklarından kurtulabileceğini, eylemlerini mazur göstereceğini sanan bir başbakan vardı. Mülkiye'nin kuruluş gününde genç dekanımız, konuşmasında "Nabza göre şerbet vermeyin" öğüdü vermişti. Günün siyasal iktidarı da bunu hocaların cezasını vermek için gerekçe olarak kullanmayı düşündü ve yoktan olay çıkardı.

Dekan Turhan Feyzioğlu Milli Eğitim Bakanlığı emrine alındı. (O zamanlar üniversitelerin yapıları özerk değildi. Özerk üniversiteyi 1960 devriminin ardından gelen 1961 Anayasasına borçluyuz.) Öğrenciler dersleri boykot ettik. Ülkemizde iktidarlar zorda kaldıkların-

da kullanacakları bir olay beklerler yahut olayı kendileri çıkarırlar. Sonra, olup bitenlerin üstüne körükle giderek ülkenin siyasal gelişimi ve çağdaşlığı yönünden sıkıya girmesini, böylece daha kolay yönetileceğini umarlar. Devrilip gitmeleri bundandır. Türkiye'ye özgü bir durum da değildir bu. Böyle davranmak yönetsel özgürlüğü yeni kazanmış ülkelerde ve uzlaşmayı öğrenmemiş toplumlarda görülen ortak davranış biçimidir. Bizim daha çok ikinci tür bir ülke olduğumuzu yadsıyabilir miyiz? Hele hele kullanabilecekleri din faktörü de varsa...

Halkın 1950 yılında bayramlarla kutladığı Demokrat Parti iktidarı, üç yılda cumhuriyet değerlerini çökertmiş, sertleşmiş, altıncı yılda hiçbir eleştiriye ve karşı fikre dayanamaz olmuştu. Başarısızlık, iktidarın gerçeğe olan bağlarını koparıyor, şizofrenik davranışlarını artırıyordu.

Dekanın konuşmasından haberim olmadı... Yurtta kalanların hiçbirinin haberi yoktu. Okula geldiğimizde derslere girilmediğini öğrendik. Pilavdan dönenin kaşığı kırılısın hesabı... Biz de girmedik. Gazeteciler, fotoğraflar, heyecanlı konuşmalar... Sütunlu salon-da gördüklerim bunlardı. Sonra gruplar halinde Anafartalar Caddesi üstündeki Adliye binasına gittik. Eskiliği, köhneliği dikkat çekiyordu. Oysa Cumhuriyet döneminin binalarından biriydi ve Cumhuriyet henüz 33 yaşındaydı. Gözaltına alınanların serbest bırakılması için gösteri yaptık. Koridorları doldurduk, bağırarak, çağırdık. Alınanlar sorgulanmalarının ardından serbest bırakıldı. İçlerinde Yalçın Küçük vardı. İki dönem öncesinin okul birincisi –sonradan Siyasetbilim Profesörü– Taner Timur da. Benim katkım, yeryüzünün o mekânında bedenim kadar yer işgal etmekten öte bir şey değildi. Bilinç sıfırdı. "Her Şeyden Korkma" dersinden tam not alabilirdim. Kızların çoğu benden de kötüydü.

Yurda en geç saat 20'de girmek zorundaydık. Üstümüze demir vurulurdu. Kimle neyi konuşacaktık, doğruyu bulmayı nasıl öğrenecektik, yanlış olanı kimden öğrenecektik? O günlerde taşralılık buydu belki de: Bilinçsizlikle özdeşti. "Yalçın Küçük memleketlindi hani"

demeyin. O Kabataş Lisesi'nden mezundu. İstanbul suyu içmiş, ekmeği yemişti. Kimyasal yapının aynı olması yetmez. Atmosferin katkısı inkârdan gelinecek şey değildir.

Kendimi bilinçsiz bulmam, yetişme isteğimi harekete geçiren bir unsur oldu. Evet, siyasal bilincim yeterli değildi ama sosyal bilincim, bilgim bunu ayırdedecek niteliği taşımamı sağlıyordu. Zaman ve bu zamanı doğru bilgiyle doldurmaya gereksinmem vardı. O yaşlarda insan büyümeyi ve doğruları çabucak öğrenmeyi olanaklı bir şey sanıyordu.

Bunca sözü edilen Marks denen filozof bakalım neler söylüyor-muş diye gidip okul kütüphanesinden *Kapital*'in birinci cildini aldım.

Kızlar beni korkuttular: "Bu kitabı nasıl alırsın, seni ayrı bir yere kaydettiler. Şimdi artık fişlenmiş birisin..."

Öğrenmek istiyordum. Bunun kime ne zararı olacağını anlamam doğaldı. Öğrenmek için okumaktan başka yol yoktu. Kulaktan dolma bilgiler bana hiçbir zaman yetmemişti. Fişlendimse, fişlenmiştim. Geri dönmenin yararı yoktu. Kaldı ki, aklımın kestiği şuydu: Önünde sonunda ben nasılsa bu kitabı okumalıyım. Ancak... *Kapital*, bir cahilin okuyup anlayacağı kitap değildi. Üstelik eski çeviri. Dil sorunu var, çevirmenin algılama düzeyi var. Okumaya kalkışan ukanın bilgi düzeyi en önemli faktör... Kitaptan hiçbir şey anlamıyordum. Çabam ve bilgim çeviriyi, terimleri kavramama yetmiyordu. Olsun. Çok küçükken *İlahi Komedy*a'yı da okumuştum. Beni hasta etmişti. Kafamı karıştırıp dengemi bozan o kitabın, sonraları düşünsel yapıma geniş ufuklar açtığını kabul etmeliydim. Çekirdekten yetişme bir Rönesansçı olmalıym!..

Kapital'in birinci cildini bitirdim. İade edip ikinci cildi aldım. Çok zorlanıyordum. Okuyor okuyor anlamıyordum. Bana, birikimin yararını göstermesi bile, bu kitabın büyük katkısıdır. Yine de, çok uzun yıllar abuk sabuk kitapları bile bitirmenin yazara saygı gereği olduğuna inanan ben; üçüncü cilde uzanamadı.

Hayatımın Yürek Üşüten Günleri

Birinci yarı yıl sonlanırken başlayan sınavlar sırasında kar Ankara'yı örttü. Hayatımda ilk defa karlara bastım. Üstünde yürüdüm. Karın insanı taşıması... Avucuna dolması, doğayı, şehrin görüntüsünü, havasını değiştirmesi... Asıl önemlisi yağdığı sırada yarattığı; biraz hüzünle, biraz hışırtıyla, biraz pusla karışan özgün müzik. Âşık olmaya benziyordu. İnsanı hem yalnız, hem dopdolu duyumsatan incelikler katarak.

Sınavlar beklediğim kadar başarılı geçmiyordu... Bazı derslerin mantığı, alıştığımız mantıktan farklıydı. 18 yaş bile, yepyeni şeylere direnme sistemi geliştirmişti.

Sonraki derslerde başarıyı kesinleştirmek, kesintisiz çalışmak için, Şemsettin Kutlu'ya hafta sonunda yurttan kalıp çalışmak istediğimi belirten mektup yazdım. Cumartesinden önce eline geçeceğini hesapladığım mektubu salı günü postaya verdim. (Bana niçin telefon etmediğimi soracak genç kuşaklar olur mu acaba? O zamanlar telefon şimdiki limuzin gibi, özel uçak gibi varlık göstergesiydi. 300 kişilik koca yurttan, müdürün masasında tek bir tane telefon vardı ve öğrenciler kullanamazlardı. Evlerde telefonu bizler hayal edemezdik. Hem telefonun olmaması bir bakımdan da iyiydi o günlerde: Telefon çok kullanılan, yaygın bir araç olsaydı, pek çok Türk filminin trüklerinin hepsi elden kaçır, hepimiz yılda üç yüz, dört yüz tane çekilen o dönem filmlerden yoksun kalırdık!)

İç rahatlığı içinde cumartesi günü ders çalıştım. Pazar sabahı saat 7.00'de çalışma odasında yerimi aldım (güneşin aklına çoğu zaman ben kalkmadan önce doğmak gelmez). Saat 10 sularıydı. Aşağı kattan adımın çağrıldığını duydum. Allah Allah, o güne kadar benim hiç ziyaretçim olmamıştı. İndim... Karşımda, kül renkli bir suratla hayatımın tragedyası duruyordu.

İlk sözü şu oldu: “Tamam... Korktuğum başıma geldi. Kesinlikle emin olmak için buraya kadar geldim. Demek sen orospuluğu seçtin... Çabuk giyin, dışarı çıkıyoruz.”

Beni tehdit etmesine gerek yoktu. Yeterince, yeterinden de çok korkuyordum ondan. Öğrenimime engel olabilirdi. Evet, olurdu ama neden? Bunu çözebilsem, belki o kadar da ürkek ve tepkisiz davranmazdım... Bilmiyorum: O günlerde beni ürküten neydi? Sürekli baskı altında büyümüş olmam mı? Hem akıllı olup hem ahmakça, korkakça davranmak... Kendime yakıştıramıyordum. Hellsinki sendromu denilen bir sendrom vardır (o zamanlar var mıydı, bilmiyorum). Kurban, doğruyu bilir ama tuhaf bir biçimde, iradesinin bağlandığı işkencecisiinden kendini koparamaz, hatta –yaltaklanmak için olmalı– onun istediği her şeyi doğru buluyormuş gibi, inançla itirazsız yapar...

Giyindim, çıktık... O güzelim karlar... Hiçbir şey hissetmiyordum. Kendimi savunmayı düşünmüyordum. Karşı çıkmayı hiç... Bembeyaz Ankara, yüzüne kan sıçramış bir ölüye benziyordu. Sıhhiye’ye gidene kadar, yalvardım. Onun sandığı gibi biri değildim. Babama yazarak boyuna beni geri çağirtacağını söylemesini. Buna neden olacak hiçbir davranışım yoktu. Yanındaki sahibine yaltaklanıp, yüzünü yola değil, efendisine dönen köpekler vardır... Evine gidene kadar öyle yürüdük. Sokak kapısından girerken anlaşıştık. Son bir kez beni affediyor, bir olanak daha veriyor, babama orospu olduğumdan şüphelendiğini yazmaktan –şimdilik– vazgeçiyordu. Akşam onlarda kalacaktım. Sabahleyin, bir daha böyle bir şey yaparsam ayaklarımı kıracağını, trene kendi elleriyle bindirip öğrenim hayatımı karartacağını söyledi.

Ailedeki herkes, Ankara’ya giderken “Bakalım, amcanla nasıl anlaşıacaksın” diye kulağını bükmüşlerdi. Böylesine hastalıklı tavırlar takınmasının benden gelmediğinin bilincindeydim ama bir akrepmişim gibi kapan kurmuş, çevremi ateşe vermişti.

Bir insanın bu kadar öfkeli, hırçın ve insanlara düşman duygularla dolu olması ne büyük talihsizlikti. O insanın yakını olmak, onu saymak, aileyi üzmemek için onu hoşnut etmeye çabalamaksa daha zor bir durumu kabullenmekti.

Şimdi kısa bir anı için olaydan bir yıl sonrasına atlayacağım: Fakülte ikinci sınıftayken Turgay adında bir sınıf üstte okuyan bir arkadaşımız, söz nerelerden geldiyse, şöyle konuşmuştu: “Hayatımda gördüğüm en kıt not veren, en saplantılı, en sevimsiz öğretmen; bizim Gazi Lisesi’ndeki edebiyat öğretmenimiz Şemsettin Kutlu’ydu.” Sonra birden durdu: “Kız yoksa senin bir yakının mı?” “Söyle söyle...” dedim. “Sen anlatırken içim soğuyor.” O sırada bağlarımı bütün bütün koparmıştım. Yalnızca sınav öncelerinde, üzgün zamanlarda insanı uykusunda yakalayan belli karabasanlar vardır ya, onlardan biri haline dönüşmüştü.

Fakültedeki birinci yılımı, dolayısıyla on sekiz yaşımı; büyük şehirden, yalnız yaşama gücünü kazanmış olmaktan, en önemlisi yaşamaktan hiç zevk almayarak akıtmış, ruhumu iyice ihtiyarlatmıştım. Yıl sonu geldiğinde, sinirlerim çok yorgundu. Sınıf geçmiştim ama sevinmiyordum. On yıldan beri, hiçbir sorumluluğum olmayan erkekler, yaşamımın merkezine hakları olmadığı halde darağacı kurmuş, boğmasalar da ürkütmeye koyulmuşlardı. Çektiğim korkuların, tedirginliklerin, sıkıntıların sonuçları başıma iş açacak kadar önemli olmaya başlamıştı: Onlara hiçbir kötülük yapmamıştım. Onlardan bir şey istememiştim. Öfkelerinin nedeni tekti: Varoluşum.

Anne ve babasından iyi davranışlar gören bir kız çocuğunu yine de toplumsal değerler vurabiliyor, onu hasta edebiliyordu. Belki burada söz konusu olan olayların kaynağının bireysel tavırlar olduğu söylenebilir. Tabii onun da payı vardı ama, baskının asıl kaynağı, kadına yönelik şiddette, erkeği apriori haklı gören toplumsal değerler etkendi.

Hastayım

Uyuyamıyordum. Her şeyden korkulacak bir şeyler yaratıyordum. Sürekli olarak huzursuzdum. Geceleri gözlerimi tavana dikeyor, nasıl öleceğimi düşünüyordum. Annem de babam da sınıfını geçmiş olarak gelen kızlarının sevinçli bir ânını göremediler. Kitap okuyamıyor, kimseyle konuşmuyor, konuklara filan çıkmıyordum.

Anneme yalvardım: “Ne olur beni bir psikoloğa götür...” Annem müthiş bir tepki verdi: Gencecik kızına deli dedirtemezdi. Benim psikolog dediğim resmen deli doktorundan başka bir şey miydi sanki? Öyle birinin muayenehanesine girerken bizi görenler olsa, bütün şehire sakız olmaz mıydık? Sorunu biraz kendi davranışlarımda aramalıyım: Her şeyi abartmasam, kendimi dinlemesem hiçbir şeyim kalmayacaktı... O günlerden bir gözlemimi unutamam: Annem muhallebi yapıyordu. Beni çağırırdı, dibi tutmasın diye muhallebiyi karıştırmamı söyledi. Karıştıtırırken muhallebinin kaynadığını, oluşan hava kabarcığının patladığında kenarları hafifçe yükselen küçük yanardağ lav çukurları gibi çukurlar oluşturduğunu gördüm. Kabarcıklar hayatımı dolduran rahatsızlıkları simgeliyordu: Uykusuzluk, anlaşılmaıık, beklentisizlik, ölüm, bir daha, bir daha ölüm... Tencereyi bırakıp kaçtım. Annem ziyan olan tatlısı, yanan tenceresi için söylendi. Sonra birden sustu:

“Seni deli doktoruna götürmeyeceğim. Bunları bir oyun olarak yaptığını biliyorum” dedi.

Bu kesin tavır, annemin bildik tavrı değildi. Bizim evde dediğim dedik doğrular yoktu. Dediğim dedik davranışlar vardı. Bunlara uyulurdu ama zorlayan kişiye uyma nedeninin olay çıkarmamak olduğu söylenirdi. Aynı şey babama bile yapılırdı. Ama şimdi annem, onu inandırmak için konuşmamı dahi istemiyordu.

Ardımdan konuşulmuş olmalı, kimse üstüme gelmiyordu. Babam tek kızına sevgisini fazlasıyla belli ederdi. Alsan’la, göz açtığımızdan beri iç dünyalarımız adeta bütündü. Zafer, gözbebeğimdi. Sorunlar,

içimi açamadığım, paylaşamadığım ortamlarda gördüğüm baskılardan doğuyordu. Bunların farkındaydım. İyileşmek istiyordum. Annemin inadını aşamıyordum.

Zaten, dengem çoğu kez yerinde değildi. Doktorun, psikoloğun yararına inandığım zamanlar gitgide azalıyordu. Zaman zaman edepsizleşiyordum. Annemden çekinmiyor, artık onunla her konuda çatır çatır kavga ediyordum. Uzun kavgalarımız oldu. Kendisini çok beğenirdim, bunu bilirdi. O da kızını beğenirdi. Bu yüzden bile kavga ederdik.

Ağabeyim açıkta kaldığı o yıl davranışlarını büyük ölçüde değiştirmişti. Artık beni düşman olarak görmüyordu. Baskısı vardı ama belli belirsiz. Bu kadarı da varsın onun egosunu doyursun. İnanamıyordum ama zaman zaman beni güldürüyordu bile. Yaşamımın en abus günlerimi yaşadığım o koşullarda... Ah! İsteddiği zaman sevimli olan bu insanın olumlu niteliğini kadeşine bu kadar az göstermesi şanssızlık değil miydi? Benim için değil, onun için de. Alsan da sağlığı yüzünden okula devam edemiyordu. Onu Antakya'ya yatılı göndermek annemin babamın işine gelmiyordu. Bir daha gözden uzaklaşmasına içleri razı olmayacaktı. Alsan yine de boş duramamış Altındişler Mağazalarından birine tezgâhtar olarak girmişti. O yaz koşullar bütünüyle değişmişti ya, ben iyi değildim. Saplantılarımı, içsel karmaşamı yenmeye gücüm yoktu. Dünya karanlık bir boşluğa dönüşmüş, üstüme abanmıştı.

Yaz ortalarında ailecek Çardak'a gitmeye karar verildi. Bana iyi geleceği düşünülmüş olabilir. Annem deli doktoruna götüremeyeceği kızını dağ havasıyla sağaltacağını sandı belki. Maraş'tan sonra bir kamyonun kasasında eski, dar, tehlikeli yoldan Göksun'a, oradan da Çardak'a gittik. O yıl, New York'a çok yakınken Andrea Doria gemisi limanda batmış, batarken de geminin orkestrası *Arrive derci Roma* şarkısını çalmıştı. Defalarca o şarkıyı –kör topal da olsa– söyledik. Ben şarkıyı kamyon uçurumdan uçmadan önce söylediğimi hayal ediyor, yaşama veda ediyordum. Bir-iki aydan beri, yaşam/ölüm çizgisinin, in-

celip, yer yer birbiri içinde eridiğini varsayıyordum. Ölümle barışık olmak güzel ve anlamlı bir durumdu. Ölümden yaşama dönüş duygusu da... İçinde bulunduğum o sallanma hali, sanki yaşamım boyunca özlediğim düzendi. Ölüm güzeldi ama yokluğa atıyordu insanı ve bir daha böylesi duygulara kapı kapanmış oluyordu. Oysa sallanma sürdükçe, iki durumun oluşturduğu titreşimli hoşnutluk sürüp gidecekti.

Sağlığım kötüydü. Gamlı ve yalnızlığımla beslenen hoşnutluğum, dış dünyaya gitgide kapatıyordu beni. Kaçıyordum. Daha içime, daha derine... Sonu olur muydu böylesi karanlığın? Taş atsam içime, yere değiş âniyle en derinimin çarpışıp kırılmasının sesini ne ben ne başkası, duymayacaktı. Duyumsal çıkmazım, önümün kesilmesi değil, doludizgin sallanan dünyama müdahale edilmemesiydi.

Çardak'ta on beş gün kadar kalabildim. Hasta olduğum çok açıktı. Gitgide hızlı değişen ruh halim, uykusuzluğum, görmeye başladığım halisünasyonlar... Bunların hepsi ölüme dair simgelerle doluydu.

Onca sevdiğim ve çok renkli insan vardı. Yaşamın zor yanları bana yansımıyordu: Başkaları için keyifliydi günler... Benim için değil. Bırakın, gelinli damatlı düğünleri, gençler "Haydi düğün kuralım" dedikleri anda hemen askıları omuzlara takılan mızıka, ortada açılan bir çember ve bir kartala öykünerek kabaran kanatlarını çırpıp pan gençler neşeli, güler yüzlüydü. Kızlar, bir anda yüzlerine utangaç gülüş takıyor, kartalın kanatlarının arasından serçe gibi kaçıyorlardı. Bu gösterilere bile dayanamıyordum. Oysa her zaman hoşlanmıştım. Bir kolunu eskiye, bir kolunu o âna, bir kolunu müziğe, bir kolunu gençliğe salan güneş gibi güçlü etkinlik olarak nitelendirirdim Kafkas oyunlarını ve yalancı düğünleri.

Tek bir akşamüstünü hatırlıyorum yalnızca. Yaşamıma sonsuz ömürlü bir tablo gibi yazılmış olan o keyifli akşamüstünü... Turuncu üstüne kırmızı, sarı, mor parlak ve puslu renkler, babamla birlikte beni de köyün batısına doğru, kendine çekiyordu.

Biraz önce, güneş aşağılara inerken babam, uzanıp gözlerimi tavandaki merteğe dikip saatlerce onu gözlediğim sırada yanıma gelmişti.

“Gel kızım, seni şimdiye kadar bilmediğin bir yere götüreyim.”

“Nereye baba? Hiç halim yok!”

“Çok hoşlanacaksın, bana inan.”

Babam sürpriz yapmaktan hoşlanan bir insandı. Sürpriz ilgimi çekmiyordu ama o, kırılacak, reddedilecek insan değildi.

Yanımıza büyük bir sepet almıştık. Bağın, yıllardan beri bakılamayan üst kısmına bakacak, bir şeyler bulursak getirecektik. Neydi o bir şeyler? Babamla bir yere gidiyorsanız, sürprizle karşılaşacağınıza inanın.

Bağın eski, verimli günlerini anlatıyordu. Yirmiyi aşkın kişinin barındığı buralarda onların bağ bozumlarında deliler gibi çalışmalarını. Batı-güneş hattı boyunca bir vadiye dönüşen bölümünde, vadinin dibindeki pınardan söz ederken heyecanlanıyordu: Suları gür olan, biriktirme haznesi bulunan bakımlı bir pınar. Pınar duruyordu hâlâ. Arıklamış... Mevsim yüzünden olabilir. Dar yolunun üstünde ince bir şırıltı sesi çizip aşağılara gidiyordu. Görünmüyordu artık, çünkü üstünü türlü ot, aşısız hüda-yı nabit bitkiler sarmıştı.

Pınardan kuzeye doğru dümdüz yukarı tırmanınca, üç defa yıldırımın vurduğu, o yüzden köylülerce kutsallığı olduğundan kuşkulanan çam vardı. Gövdesinin üçte biri kalmış büyük çam uğuldayarak misafirliğimizi kutsadı. (Yıllar sonra, Şadan Karadeniz ile birlikte onun köy evinin bulunduğu Vakfıkebir’de dağa tırmanırken gördüğümüz, bin yaş yaşamış, mavi gözlü, sarıburma tatlısı gibi kırışık pembe yüzlü bir yenge, iki elini iki yana açarak, dünyanın en tatlı sesiyle en ılıman konukseverliğini göstermişti: “Buyursunlaaar!..” Yaşlı kadının unutamadığım, “Buyursunlar” davetinin bağdaki büyük çamın davetine benzediğini, o yüzden yengeyi âşına bulduğumu düşündüm.)

Çamın, buralarda bağ kurulurken gölgesinden yararlanan eski bir ağaç olduğunu anlattı babam. En az yetmiş beş yıllıktı. Bağın ku-

zeye bakan yamaçlarında neredeyse palamut ormanı denecek sıklıkta palamut ağaçları vardı. Maraş'ta gelişmiş hayvancılık, gelişmiş gön ticareti için hammadde sağlama amacıyla dikilmişti bu ağaçlar. Yaş-ları Osmanlı'nın son yüzyılı başlarına tarihlenebilirdi. Şimdi azdılar. Yalnızca süstüler. Eline aldı, gösterdi, anlattı. O gösterip anlattıkça palamut meyvesinin güzelliğini algılıyordum. Bir nesne bile, yalnızca bakıp, elinizde tuttuğunuzda gizini vermez. Kaldı ki eti, kanı duygu-su olanlar... Bakmak yetmez, görmedikçe insanların algıları duyum-larında kalır, duygularda birikmez... Palamut üstüne anlattıkları yaşa-mın değerlerine dair bilgelikti aslında.

Her sonbaharda palamutları elime aldığımda dünyadaki çok şe-yin güzelliğini görebilen bir babanın yumuşak sesi, o günlerde kimse-lerde rastlanmayan uzun saçları ve taşranın dar sokaklarında boğul-muş derin bilgisiyle sevecenliği, içimi doldurur. Ne güzeldir palamut kapsülleri. Fındığa benzer ama çok daha düzgün gövdesi, hafifçe ka-barıcıklı tam da üstüne oturan bir yuvası vardır. Yeşilimsi kahve teni, üstünde binbir rengi belirsizce taşır. 1957 yılının yoğunluklu bir yaz akşamında, duygulu bir babanın, hasta kızını yaşama bağlamaya çalı-şırkenki sevecen sesinin duyulmasını sağlar.

Babamın çocukluğunun bir bölümü burada, o zamanlar cenne-te benzeyen doğanın ortasında geçmişti. Bağların bağ olduğu dö-nemde; üzümlerin serildiği, bulgurların, pekmezlerin kaynatıldığı, nişastaların, peltelerin, bastık, sucuk gibi kışlık çerezlerin günlerce çalışılarak hazırlandığı, sebzelerin ve etlerin kurutulduğu günlerdi o günler. Kendisi, belleri kırılan kadınlara Kerem ile Aslı'lar, Tahir ile Zühre'ler okuyarak onları hoşnut ederdi. Birileri babama iş bu-yurmaya kalkışsa on kişi birden, "Yooo... Salâh'a dokunmayın" diye karşı çıkarlardı. Aşağıda, pınarın oradaki meyve ağaçlarının her biri çok özel türlerden seçilmiş, özenle bakılmıştı... Babama göre, "Bir zamanlar..." sözünün tek başına ne kadar geniş bir belleği olduğunu tam olarak algılayabilsek, eskide birikenleri belki daha çok saygıyla anar, daha çok yararlanırdık.

Babamın özel bir amaçla beni buralara getirdiğine inancım artıyordu. Ama neydi yapmak istediği? Bana konuş demedi. O çocuklarına böyle bir emir vermekten bile utanırdı sanırım. Çok yakındı, çok dosttu.

Nasıl da yumuşacık bir akşamdı. Çevremizde her şey ağır ağır değişiyordu. Ona korkularımı, gördüğüm baskıyı anlattım. O da, yalnızlığımın ve duyarlılığımın sıkıntıları abartmaya götürdüğünü söyledi. Amcamı anlamaya çalışmalıyım. Annesinden çok küçükken ayrılmak zorunda kalmıştı. O andan başlayarak insanlara güvenini yitirmişti. Kalabalık evde, üvey anne yönetiminde, hakkını kavgayla alacağına inanmıştı. Bazen haklıydı böyle davranmakta, bazen aşırıya kaçıyordu. Gençliğinde çalışkandı ve özgüveni fazlaydı. İdareci olmak istiyordu. Mülkiye sınavlarına girmiş, başaramamıştı. “O yüzden acılaşmış olabilir. “Belki sana insafsız davranmasındaki asıl sebep budur” dedi. “İçin rahat olsun, kızım. Hakkında kimsenin benden daha doğru değerlendirme yapabileceğine inanmam. Ben sana güveniyorum.”

Sarıldık. Sarmaş dolaş yürüdük.

Çamın sol yanındaki küçük bir parça halindeki yere götürdü. Buraya kimseler girmezdi. Asmalar küçülmüş, bakımsız ve yaşlıydılar. “Buradan kimsenin haberi yok” dedi. “Kardeşlerine de söylemeyeceğim. Seninle sırrımız.” Beni bebek gibi avutmak istiyordu. “Bu tiyekleri babam kendisi için diktirtmişti. Az üzüm verir bunlar. Yaprakları çok güzeldir. Onları sebil olarak herkese açık tutardı. Uyarmadı deme: Üzümünün tadını hayatın boyunca bir daha –buraya gelmedikçe– tadamayacaksın.”

Herhalde şaka yapıyordu. Yapmıyordu. Üzümlerin dolgun, yuvarlak taneleri vardı ve küçük salkımlar oluşturmuşlardı. Beyaz üzümdü. Ama renkleri bulanık bir mordan turuncuya, uçuk sarıdan pembeye, buzlu maviye kadar inanılmayacak kadar renkliydi. Tatlı, kokulu ve saydamdı... Yanımızdaki sepeti doldurmaya çalıştık. Hafif eğri, keskin bağ bıçağıyla salkımları kestik ama karanlık iyice bastıra-

na kadar çalışmamıza karşın, yarım sepet kadar toplayabildik. Babam "Bir daha geliriz" diye söz verdi.

Bir daha gidemedik... Ben ellili yaşımda gittiğimde, o bağlar dağa dönmüştü. PKK'nın uzandığı yerlerdi. Köy halkı, devletin ya-saklaması yüzünden arazilerine giremiyordu. Bağı bir daha göreme-dim bile. Öyle bir üzüm türü yeryüzünden sonsuza kadar yok olma-mıştır, dilerim.

Birkaç gün sonra, Çardak'tan İskenderun'a döndük. Annem dok-tora götürmeye razı olmuştu. Psikiyatra gittik. Doktor, hastalığımı ciddiye almak gerektiğini söyledi. Annemi biraz korkuttu ve eğitti de.

"Kızınız Nevrastenik, hanım. Dua edin, bu kadar akli başında bir çocuğunuz var. Ona yardım edin, görürsünüz atlatacak."

İlaçlarımı aldım... Faydasını gördüm.

Kıyamet!

Eylül sonunda, ayrıldığım günlerdeki huzursuz halime göre daha rahat soluklar alarak, kafamın takıldığı birçok şeyi önemsememeye çabalayarak Ankara'ya geldim. Ağabey kardeş, birlikte yolculuk yap-tık. O Ankara Hukuk Fakültesi'ne yazıldı ama asıl dileği İstanbul'da, İktisat Fakültesi'nde okumaktı. Yedekti, sıranın kendisine gelme-sini bekliyordu. Gelmezse, hukuk okuyacaktı ya, ne hukuğun ne Ankara'nın erdemine inanıyordu. Akli fikri İstanbul'daydı.

Şemsettin Kutlu'nun istediği bir şeyler vardı. Annemler onları göndermişlerdi. Trenden indik, yürüyerek Toros Sokak'a gittik.

Ne gün yaşandı! İnsanın ömrü boyunca ancak birkaç kez olabile-cek ilişkilerarası deprem... Direndim. Kurtuluşum o gün gerçekleşti. Bedeli ne olursa olsun, henüz tam iyileşmemiş duygusal ve zihinsel sağlığını bir daha tehlikeye atmamaya kesin kararlı olarak yola çık-mıştım. Vazgeçebileceklerinizle, geçemeyeceklerinizi önceden sap-tarsanız, ikili ilişkilerde fikrinizi yahut kendinizi sonuna kadar sa-

vunma gücünüz oluyor. İkircikliyseniz, düşünmediyseniz o zaman alta düşüyorsunuz.

Suratımı astığım zaman pek çirkin, pek korkutucu bir yaratığa dönüşürüm. O gün suratım yılan zehiri gibi olmalı. Oysa Şemsettin Kutlu'nun yüzü baharda badem çiçeği gibi gülekti: Eskiden tanıdığı Tevfik İleri Milli Eğitim Bakanı olunca, onu müfettişliğine atamıştı. Karısını ve küçük çocuğunu tek başına bırakamayacağı için, Ayla'nın kendilerinde kalmasına karar vermişlerdi. Teftişten Ankara'ya döndüğünde, Ayla da yurda dönebilecekti. Bu sayede, sıcak bir evde kalabilecek, yemeğe, barınmaya para vermeyecekti. Doğrusu Ayla çok şanslıydı...

"Değil mi Altan, sen bu cadının yerinde olmayı piyango diye nitelendirmiyor musun?"

Ağabeyim, asık suratı ve kastediği ağzıyla pek korkutucu görünen cadiya bakmıştır. Öfkeden benzi solmuş olan kız kardeşini kırmak istememektedir ama bunu Şemsettin Kutlu'ya söyleyecek kadar aptal değildir. Zaten sözünü bitirebileceği bile biraz kuşkuludur.

Bu şansı reddettim. Hasta olduğumu, yengemi benim hastalığımla uğraştıramayacağımı, üstelik her gün gidip gelmenin bana zor geleceğini –sanki çok mazeret inandırıcılığı artırırmış gibi– söyledim. Babam da annem de benim yurttan kalmamı yeğliyorlardı.

Hakaretin bini bir paraya saçıldı. Söylenmedik söz kalmadı. Son söylenecek her söz en baştan savruldu. Her zamanki suçlama nedeni ayrıntılı olarak sayılıp döküldü. Yurttan kalıp ders çalışma isteğimin ardındaki –kendince sebep– geçen aylarda ne kadar abartıldıysa, o kadar söylendi. Valizimi aldım, yurda gittim. Babama mektup döşendim.

Trajedilerin yaşamda yeri vardır bence ama edebiyatta bir tür değildir. Yahut şöyle söyleyeyim: Komedi veya trajedi dediğimiz şey, bir gerçeğe bakış açısıyla ad değiştirir. Anlatım biçimini değiştirin, trajedi komedi olur, komedi ise trajedi.

Annemler bunu İskenderun'da yaşamışlar. Benim döşendiğim mektubu ve Şemsettin Kutlu'nun mektubunu –ikisi de çok uzunmuş– almışlar ve ne olup bittiğini anlamamışlar. Yani, bir çatışma varmış

ortada ama bardağı taşıran damla nasıl birikmiş, buna dair fikir edinme olanağı bulunamamış. Neyse ki, amcasının ısrarıyla o gece onlarda kalan ağabeyimin olayı anlatan ortalamacı mektubuyla –tabii başında duran amcasını kollayarak, benim sunulan olanakları reddedecek kadar nankör davrandığımı belirterek, yazmak durumunda kaldığı– durumu anlayabilmişler. Babamdan bana, yurda bir yıldırım telgraf geldi: “Kararına saygı duyuyoruz. Doğru bildiğini yap..”

**Kur-tul-dum! Dün-ya, An-ka-ra,
Ce-be-ci, Mül-ki-ye, Kur-tul-dum!**

Karabasanlar belirsizce hafifledi. Daha sonra yavaşca azaldı. İlaçlarımı teker teker bıraktım. Hayatım usul usul yoluna girdi. Yaşamının güzelliğini yudum yudum algılamaya başladım. Güzel Ankara’daydım. O zamanların Ankara’sı bütün başka şehirler gibi özgündü, güzeldi.

Şimdilerde öylesine kopyalanmış şehirlerde yaşıyoruz ki, bulunduğumuz yer Trabzon da olabilir, Denizli de, Urfa da olabilir, Tekirdağ da... Bir bulvar, sekiz-on katlı kutular, aynı görünümlü ışıklı dükkanlar, aynı gâvur adları, aynı marka tüketim çığlıkları... Şehir merkezleri bundan ibarettir. Şehri tanımak için çok yürüyüp, araştırıp eskiyi atıldığı yerden kucaklamanız, bunun için özel çaba harcamanız gerekiyor.

50’ler Ankara’sı

Cumhuriyetin başkenti Ankara; eski Ankara’nın yanı başında, bahçeler içinde iki-üç katlı kübik apartmanlar, özel pastaneler, özel şarküteri ve şekerçi dükkânları, özel mağazalar, özel alışkanlıklar üretmiş bir şehirdi. Akşam üzerleri Kızılay’a çıkar, tapındığımız Ke-

rim Afşar'ı bir eski zaman tanrı/kralı edasıyla dolaşırken görürdük. *Midas'ın Kulakları*'nda harika bir oyun çıkarmış, gönlümüzün kralı olmuştu. Yıldız Kenter *Çöl Faresi*'nde sahnede değil, içinde yaşadığımız masal dünyasında duygularımızı avuçlayıp bizi ucuna takarak uçurup dururdu. Kartal Tibet henüz öğrenciydi ama, Kızılay'da görüldüğünde kızların yüreği sonbahar yaprakları gibi dal ucunda titreşirdi. *Kral Oidipus*'ta Cüneyt Gökçer'in trajedisi, İocaste'nin sözlü sözsüz haykırışları sanatın başkentinde "mutlu insanlarız" duygusunu yüreğimizin ortasına çakıyordu.

Cumhurbaşkanlığı konserleri Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin İbni Sina salonunda yapıldığında, saatlerce ayakta durmak, beklemek ve dinlemek dünyanın en zevkli şeyiydi. Suna Kan'ı, İdil Biret'i, Leyla Gencer'i, biz öğrencilere devletim parasız dinletiyordu.

Cebeci'de İnci Sineması açıldı. Çevre yardımlaşma alışkanlığı yüzünden yurt müdiresi toplu olarak bir yere giden kızlara izin veriyordu. Paramız varsa, hoşlandığımız filmlere bir hafta süresince her gece gidiyorduk. Filmlerdeki sahneleri, diyalogları, oyuncuların süregelen jest ve mimiklerini ezberliyorduk. Dünyayı yutuyorduk. Melankolik halim uçup gitmişti. Yaşamayı seviyordum. Özgürdüm... Baskı altındaysanız, duygularınız bile kör noktaya doğru uzanıp, orada düğümleniyor, hayatın çeşitliliğinden habersizce ve o yüzden sürekli azalarak yaşıyordunuz. Şimdi, bütün duygularım doludizgin akıyordu. Gençliğin en delikanlı çağındaydım: Aklım da duyarlılığım da çağlayanlar gibi çağlıyordu.

Yeni ders yılında koridordaki ranzalar kaldırılmıştı. Altıncı katın en dip odasındaydık artık. 17 kızın kaldığı 9 ranzalı bir oda. Öyle dar, öyle küçüktü ki, ranzalar bir yandan birbirine bitişikti. Aralar, yan yan geçebileceğiniz kadardı. Altı ranza, duvar başucuna gelecek biçimde, daracık bir geçiştten sonra, üç ranza ise tren vagonları gibi ayakuçlarında bitişerek karşı yana diziliydi. Ranzaların bitiştiğindeki pencerelerden yurdumuzun, Hukuk Fakültesi'nin ve Bankacılık Enstitüsü'nün çatılarına çıkılabiliyordu. Çünkü bütün çatılar birle-

şikti. Mart gelmeden kediler gece boyunca sağa sola çağrılarda bulunurken bizleri de uyutmazlardı... Koskoca bir yurttu kaldığımız, yataktan başka gereksinmemiz düşünülmemiştir. Ders çalışacak yer, kızların yirmide birine ancak yeterdi. O yüzden bazı kızlar, ders çalışmak için çatıya çıkar, bağıra çağıra çalışırken, espriyi patlatırlardı: "Beni arayan olursa atlatın... Kimseler çatılara damlara çıkıp kediler gibi iş tuttuğumu bilmesin..." Böylesi sözler söylemek bizim gruptakilere ayıp gelirdi. Bu bireysel bir yetiştirme biçimiydi yine de. Orası, rahatsızlığına karşın, özgürce çalışma olanağı veriyordu. Çalıştığımız da neydi zaten: Hiçbir dersimizin kitabı yoktu. Bizim profesörlerimiz kitap yazmazlardı o zaman. Kitabın getirisini bilselerdi, eminim yazarlardı. Ya siz not tutardınız, onları okuyarak çalışmış, konuları öğrenmiş olurdunuz; yahut da yıllar önce bir vatandaşın el yazısıyla tutmuş ve şapografla çoğaltılmış, yer yer düşük cümleli, yer yer tekrarlı, yer yer abuklamış metnine sarılıp; sınıfınızı geçmeye çalışırdınız.

1957 yılı son aylarında, yeni gelen Mülkiyeli kardeşimizle, üçlü oluşturduk. Ben, Dilek Tüzün ve bu küçük kardeş... 1.78 boyundaydı. Eskişehirliydi. Kocaman bir sesi, çocuk gibi coşkulu yüreği ve sesinden de ötelere uzanan gürültücülüğü vardı: İmren Erşen. Tam elli yılına girmiş olan kesintisiz dostluğun öteki yarısı... Ressam İmren Erşen.

Her birimizin yaşamı zor yaşamlardı. Dilek Düzceliydi. Çerkeze benzemeyen bir Çerkezdi. Annesi terzilik yapıyordu. Babası dava vekili. Yüzü daha çok Rum kadınlarının yüzlerine benzerdi. Güzel bir esmer ten, iri kara gözler, siyah saçlar... Bir âfet olmasını engelleyen yanı, kısa boyuydu. Fındık kurtlarından hoşlananlar için âfetti yine. Güzel ve kalın sesiyle, çekici konuşurdu.

İmren'i büyüten; bütün yüreğiyle bağlı olduğu anneannesi, hayatında en çok sevdiği insandı. Annesi ise, boşandıktan sonra çok zor koşullarda öğrenimini bitirmiş, Eskişehir'de Devlet Demiryolları İlkokulu'na öğretmen olarak atanmıştı. Dünyası iki kişiydi: Kızı ve annesi... Hayatımda ilk kez annesine adıyla seslenen biriyle karşılaşmıştım: İmren. Sabah o kocaman ve ayarsız sesiyle seslenirdi: "Haççe! Kalk

artık. Kahvaltı hazır...” O yaz Ankara’ya gelen annesi iki gün yurttta kaldığında duymuştum. “Haççe” kızına, o anne, kendisi çocukmuş gibi nazlanırdı. Onlar da yaşamlarına böyle bir değişiklik sokmuşlardı.

Babası, eksantrik bir ziraat mühendisiydi. İmren babasına korkulu bir hayranlık duyardı. Kızının yüreğindeki sıcaklığın ayırına hiç varmamış, fark etse bile önemsememiş bir babaydı. Onun çocuğuna davranışı biz arkadaşlarını isyan ettirirdi. İmren boynunu bükerek, babasına duyduğu sevgiyi, hayranlığını öyle sessizce, davranışlarına duyduğu kırgınlığı öyle yumuşaklıkla belli ederdi ki, içimiz paralanırdı. Halk arasındaki yaygın söz gerçekliğini burada da gösteriyordu: “Babanın çocuğunu tek gözüyle gördüğü, anneden ayrılınca o tek gözün de kapandığı...” doğruydı. Başka bir kadınla evliydi. Son derece lüks olanaklarla yaşıtıyordu yeni ailesini. İmren bu görmezden gelişini hak etmiyordu. Duruma tarafsız olarak bakıldığında da hak etmiyordu. Ondaki gelen mektupların ardından gözlerinin dolduğunu, sessizleştiğini, bir süre gergin dolaştığını görürdük. Kızına ilginç mektuplar yazardı. Sevgi ve şefkatin zerresinin bulunmadığı mektuplar. İmren’in yaşını, kilosunu yazar, bu duruma göre günde kaç kalori alması gerektiğini, vitaminlerini, ne kadar uyuyacağını, hangi sporları yapmasının uygun olacağını anlatırdı. Bunları nasıl gerçekleştireceğini de hiç düşünmezdi.

Üç arkadaşın ortak noktası; zor koşullarda yaşamak, bu koşulları hemen unutmak, toplumsal faaliyetlerin her türünün içinde olmak, kitap okumak, sanatın her türüyle ilgilenmekti. Okulda tiyatro dersini veren eski mezunlardan Ülker Akçakoca’yı –ünlü tiyatro ve çocuk kitapları yazarı Ülker Köksal– böyle bir katılım sırasında tanıdım. Ben tanıdım da, o beni tanımadı. Çünkü öyle heyecanlandım, öylesine hayran oldum ki, başını bana çevirdiği zamanlar birilerinin ardına saklanıyordum. Herkesin içinde konuşacak kadar cesurdu. Birkaç kez onu izledim ve aklımın bir köşesine adını yazdım. Onunla gerçek anlamda tanışmamız 1961 yılında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdare-

si Enstitüsü'nde katıldığım bir kursta oldu (o günlerin ve sonrasının anılarına daha çok var).

1957 yılında ne sıcak, ne kadar bağlı arkadaşlardık: Birbirimize dair her şeyi bilirdik. Dilek, yeni evlenen ablasını evliliğin ve uzaklığın getireceği yalnızlıklardan korumak için Kars'a gitmiş, lise son sınıfı orada okumuş, Kars'ta büyük bir kültür şokuna uğramış ama bu şok ona "başka türlü yaşanan hayatların birikimini görmek" olanağını vermişti. Ankara'ya geldiğinde, Kars'a, insanlarına, doğasına ve geçmişine tutkundu.

İmren Eskişehir'de, Porsuk üstündeki adacıkta, çiçekler, sebzeler, sular, oyalar arasında en has sevgiyi; anneanne-torun yakınlığını iliklerine kadar yaşamış dünyayla barışık bir insandı.

Kız Yurdunda Yaşam

Aramızda paranın lafı yoktu. Zaten para hiçbirimizde yoktu. Beslenme sistemimizi çözmüştük: Paramıza göre beslenme... Mali durumumuz "yoh!" olunca, yurda gelirken bir ekmek, yüz gram peynir yahut yine o kadar helva alırdık. Bir paket de Yeni Harman sigarası. Günde bir öğün yerdik. Bu yiyecekleri üç kişi paylaşır, sonra o günlerin en lüks sigarası olan Yeni Harman'ımızı törenle açardık. Filtre diye bir şey duymamıştı ülkemin sigara içenleri. Sigaramızın fiyatı 80 kuruştı. 50 kuruş da yemeğimiz tutuyordu. 130 kuruşa üç kişi bir gün geçinebilirdik. Yeni Harman sigarası, oval, biraz kalınca, bol duman veren hoş içimli bir sigaraydı. Hayatında tek bir lüks şey varsa, mutsuz olmak için hiçbir nedeni yoktur insanın. Lüks sayılan şey illa parayla sağlanan bir nesne olmayabilir. Buna hep inandım, hayatıma daima lüks bir şey kattım. Bu bazen mendil oldu, bazen işlemeli bir şeyler, bazen giysi, bazen yiyecek, bazen koku, bazen kitap... Her zaman en iyi müzik olanakları... İnsanın çok sevdiği şey yanındaysa,

fazlasını niçin ister, anlamamışımdır. Bizim Hatay'ın bir türküsünde olduğu gibi yaşamak, hep yeğlediğim şeydir:

Kış günü dost yanında

Yaz günü sahra tatlı

Azıcık akli başında davransak, yurttaki kızlardan ucuza ve yeterli beslenmenin yollarını öğrenirdik. Ne var ki akli başında davranmamak üçümüze de çok güzel geliyordu.

Cebeci Kız Yurdu'nda Amerikan yardımı süt tozu dağıtılırdı. Turuncu renkli bir tereyağı ve aynı renkte *cheddar* peyniri. İkinci Dünya Savaşı stoklarından kalan –en az on iki yıllıktı– gıda fazlası bu ürünler Amerikan halkına sunulmuyor, az gelişmiş ülkelere lütfediliyordu! Bu bağışlar bizi incitiyordu. Sonradan Cumhuriyet Türkiye'sinin demokrasi havarisi olarak gösterilen dönemin başbakanı ve hükümeti ise bunları ülkesine sevinçle kabul ediyordu. Anadolunun yoksul “Neyle olursa olsun, şu kör boğazı susturmak yeterlidir” felsefeli kızları; ne kadar idareli eşler olacaklarını bu günden belli ediyorlardı: Devletin yöneticilerinin kabul ettikleri Allah'ın nimetlerini reddetmek akıllarından geçmezdi. Behçet Necatigil'in şiirindeki küçücük dünyalı kızlardı. Evleri kendilerinin olacak, iki çocuk yetiştireceklerdi...

Her zaman kocasının bir adım ardında durarak, devlet kuşunu bekleyecek, o kuş kocasının kafasına bir armağan bırakırsa, omuzlarını gererek, ellerini göbeklerinin üstünde kavuşturarak kendilerine pay çıkaracak, *Yüksek Tahsilli Kızlar*.

Okumak için büyük şehre gelirken, şehir ve kasabalarının bütün örfünü ve töresini taşımışlardı yanlarında. Hanım kızlardı. Temizdiler, titizdiler, erkek konuşurlardı, ders konuşurlardı. Evlilik planları yaparlardı ama ülke konuşmazlardı. Bir yerden ellerine bir gazete geçerse, birinci sayfada okuyacak değil, bakacak tek şey aramazlardı. Kendilerini daha çok geliştirmeye istekli değildiler. Ankara'da ne bir sergiye, ne tiyatroya, ne baloya –balo şart değildi tabii– ne

geziye, ne konsere, ne konferansa... gittiler. Fakültelerinden yurda geldiler, yurttaki koşuşlarından oturma odasına, oturma odasından pisliğı anlatılamaz o mutfağı doluştular. Oturma odasının bitişığindeki masalar, sandalyeler bulunan yemekhane duvarına dizili küçük dolaplara yağlarını, süt tozlarını, peynirlerini sakladılar. Yemeklerini bu malzemelerden yararlanarak yapar, evlerinden getirdikleri erzakla birleştirerek hayatlarını ucuza sürdürürlerdi. Gençtiler. Gövdeleri kütür kütür gergin ve tuttuğunu koparacak kadar güçlü. Ama gençlikleri hiç de delikanlı değildi. Delikanlılık kendini biraz başka insanlara, biraz olaylara, biraz da bilinmezliğe bırakmaktır. Onlar poker oynamanın bile yaşamın güvencesinden yoksun kalmak anlamına geldiğine inanırlardı.

Biz, ruhlarımızı serseriliğe esir vermiştik: Hiçbir plan yapmadan dolu dolu yaşamak istiyorduk. Bunun için hayata açılan yollarımızı açık bırakmak hoşumuza gidiyordu: Çok okuyan, çok tartışan küçük bir gruptuk. Parasızlığımız, tutkunu olduğumuz şeyler karşısında yetersiz kalmak anlamına gelmiyordu. Kitapları keşfe çıkardık, şehrin eski ve yakası açılmadık yerlerini, doğanın kuytuluklarını, yaşıtımız delikanlıların iç dünyalarını araştırırdık. Lüks yerlere gitme tutkumuz yoktu. Pahalı şeyler giyme alışkanlığımız da. Giysilerimizi kendimiz dikerdik. Çok ucuza özgün kumaşlar, özgün biçimler çıkardı ortaya. Keşiflerimiz hepimize deneyim kazandırıyor ama özellikle, ilerde biri ressam, öbürü yazar olmayı seçecek olanlar için nefes almak kadar gerekiyordu. Biraz paramız olsaydı... O zaman toplumsal görgümüz de artardı ama ne yazık ki dört yıl bu bakımdan sıkıntı içinde geçti. Hiçbir şey yapamayacak durumdaysak, yurdun arkasında, biraz yukarda Cebeci Fidanlığı diye adlandırılan çam fidanları dikili tepeye gider, derslerimizi o fidanların dibinde çalışmaya çabaldık. Böylece toprakta yaşayan binbir türlü canlı üstünde gözlem yapabiliydik. Ortaokuldaki Türkçe kitabındaki şiirini okurken o yaşta iyi şiirin mutlaka ölçülü uyaklı olması gerektiğine inandığımız için hafife aldığımız Behçet Necatigil'in şiirini burada bu toprağı, ağaca,

gökyüzüne yakın olduğumuz yerde yaşıyorduk. Necatigil'in o genç ve yayılveren tutkusunu yıllar sonra içiyorduk:

*Tam otların sarardığı zamanlar
Yere yüzükoyun uzanıyorum
Toprakta bir telaş, bir telaş
Karıncalar öteden beri dostum*

Lilliputlar ülkesinde birer devdik.

Akşam olurken romanslar eserdi dünyamızda. Romans dalgaları, kızılötesi ışınlar gibi bizleri delip geçer, güzelliklere acıktırırken, kitaplarımızı kapar, Kızılay'a doğru yürürdük. Bozkır şehrinin havası, inmekte olan güneşle kavuştuğunda eşsiz renk armonisi yaratırdı. Seyrederken büyülenirdik. Erken öğrenmiştik, mutlulukların küçük küçük şeylerle oluştuğunu ve kolayca önümüze çıktığını.

Bunları yaşadığımız sırada, bugün Kurtuluş Parkı olan geniş toprak, henüz park sahası olarak bile ayrılmamıştı. Üstünde birkaç uyuruk yapı bulunan toprak sahaydı oralar. Koleje giden yol üstündeki küçük pastahanenin hem sahibi hem ustası hem garsonu olan Arnavut Amca –yirmi santim uzunluğunda, altı-yedi santim eninde gür beyaz bıyıkları, kıpkırmızı bir yüzü vardı– üç-beş gürültücü, maskara kızın dondurmalarını verirken, ne kadar bol kepçe dağıtsa yine de sitemleriyle karşılaşırđı... İçinin nasıl sevinçle dolduğunu, parlayan gözlerinden, belli belirsiz titreyen bıyıklarının arasından anlaşılmaz biçimde çıkan sözümona azarlayıcı sözlerden anlamamak olanaksızdı. Yaladığımız kadar dondurmayı yeniden külahlarımıza doldururdu. Bağrıış çağrıış dükkânından çıkar, yine bağrıış çığrıış, güzelim Ankara göğünün şehir profili üstüne çizdiği renkleri seyrederek Kızılay'a giderdik. O kadar çok dondurma almış olurduk ki, orada külahlarımızın yarı dolu olmasına bakmadan çöp sepetlerine bırakıverirdik.

Pazar günleri, Cebeci'den yürüyerek çıkar, önce Çankaya'ya tırmanır, Kızılay'a iner, Bahçelievler'e kadar yürür, dönüp yurda gelir-

dik. Üç saat, dört saat süren yürüyüşler yalnızlıklarımızla küçülen dünyamıza fazla gelen enerjimizi atabilmemizi ancak sağlıyordu.

50'lerde Politika

Yaşamlar arasındaki farkları gördükçe insanın başı dönüyor. Şimdiki, yirmisine yaklaşan veya henüz ayak basmış olanlar en çok pop şarkıcılarıyla onların gözde şarkılarını konuşuyorlar. Biz edebiyat sanat dergileriyle açılan ufuklarımızı ve siyasal gelişmeleri konuşurduk. Her hafta *Akis* dergisini özlemle beklerdik. O güne kadar görülmemiş türden, değişik bir dergiydi. *Akis*'in bir dergi için düşünülmemeyecek kadar geniş bir etkisi vardı. Hem biçim, hem içerik olarak öncüydü. Türkiyede *Akis* ile etki yönünden karşılaştırılabilecek dergi belki 1960 devriminden sonra yayımlanan *Yön*'dür. *Yön* kuşkusuz fikir düzeyi yüksek, siyasasi teoriyi içeren bir dergiydi. Ama *Akis*'in açtığı yol olmasa *Yön* o kadar etki yaratamazdı gibime gelir. Sonraki kuşaklar, onun çizgisini izleyen dergileri çok gördükleri için *Akis*'in taşıdığı yenilikleri anlayamazlar. Cesurdu *Akis*, alaycıydı, derli topluydu. Olayların içindeki kişilerin düşünce ve davranışlarını içsel dünyalarını bire bir biliyormuş gibi yorumlayarak anlatıyordu.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek yepyeni, duyulmamış biçimde politika yapıyordu. Ülkeye özgürlükler getireceğini söyleyerek yönetimi ve yasama gücünü kazanan Demokrat Parti'nin savları duruyor, parti başka yöne gidiyordu... O yüzden, giderek daha baskıcı, giderek daha şark yöntemli ve kandırmacı politika izliyordu. Buna politika denebilir miydi, o da kuşku. Siyasal güç kazandıracağına inandığı bütün devlet olanaklarını partinin iktidarda kalması için yönlendiriyordu. Demokrat Parti'nin gözümüzün önünde yürüttüğü bu politika, daha sonraları da hiç ama hiç değişmeden defalarca yinelecekti ülkede. Siyasal Bilgiler öğrenimi gören gencin bunlara ilgisiz kalması düşünülmezdi kuşkusuz.

Kasım Gülek, Amerikan yöntemleriyle halkı aydınlatmayı görev edinmişti: Bunun için, eline bir âsa alıp, sırtına aba atmış, ayağına demir çarık giyip Türkiye'yi dolaşmaya koyulmuştu. Siyasette orijinallik... Bu tür, hafiflik dozu ağır basan siyasal davranışların, fikirlerin yeterince güçlü olmamasından doğduğunu o günlerde bilemedik. Bu tavrın halk üzerinde çok olumlu etki yapacağını sanıyorduk. Yedi yıllık baskı ve yoksullaşma, seçmene yetmemiş olmalıydı. Ya da tuzu kuru bir ailenin Amerikan yöntemlerinin en hafifleriyle karşılara çıkan zengin temsilcisi olan bir genel sekretere inanmamışlardı. CHP'nin sicilinde çok değil, daha on yıl öncesinde Orta Avrupa faşizminin damgası vardı. Öte yandan Adnan Menderes sonraki üç yıl içinde gitgide sağduyusunu yitirecekti. İktidarı, ardından yaşamı felakete dönüşerek sona erecekti.

O Bahar Yirmi Yaşımdaydım

Ankara'nın ilkbaharı güzeldir. Biraz bekleten, geç gelen bir bahardır ama şehrin üstünden hızla –neredeyse bir gecede– yeşil boyasıyla geçer, o anda kuşlar şakımaya, çiçekler açmaya, doğanın sesleri kendini duyurmaya başlar.

Sonra, biraz daha uzun sürede, hiç belli etmeden insanın içinde kelebek kanatlarına benzeyen kanatlar oluşturur. Ruhunuz krizalit dönemindeki gelişmesini tamamlamıştır da, gözeneklerinizden baharlar –buhar, koku ve renk olarak– fışkırmak istemektedir. Farkına vardığınızda, yüzünüzü gençliğin o eşsiz pembeliği ve ruhu pembenin uçarılığı kaplayıverir. Ruhunuzun kanatlandığını sanırsınız. Kanatlanmış ruh ad değiştirir: Ona gönül derler.

Gönül, dönüşümünü yirmi yaşındaki birine farklı biçimde hatırlatıyordu: Uçup giderken, ardındaki incecik, görünmez bağla gövdenizi sürükleyen bir kuvvet olarak... Gönül, yaşamı bir olta gibi savuran tohum ekicisidir!

Bu delimsi baharlaşmaya engel olmak için çaba gösteren arkadaşlarımız da vardı. Kendini bir bebek gibi ona bırakan da. Engel olmaya çalışanların bazısı kısa sürede pes ederlerdi. Yaşam çağırıyordu çünkü. Yaşam her zaman, birikmiş her şeyden ve değerlerden güçlüdür. Öyleyse niye gücünü kabullenmemeli?

Yirmi yaşımda, bir süre –herhalde usulen direndikten sonra– yaşamın gücünü kabullenmek için gönlümü başıboş bırakmayı seçtim. Rengârenk bir uçurtma gibi varsın havalansın bakalım... Yeni baharla seviye düşmenin nasıl bir kötülüğü olur ki? Sevi sayesinde insan kendini sulak, derin ve verimli toprak gibi görüyordu. Dünyanın bütün güzelliklerini algılayan solungaçların, antenlerin varmış gibi gleniyordun. Yaşamının en büyük, en inandırıcı abartmalarını, yoğun duygularla yaşıyordun. Sevdieğin kişinin buna değer olup olmamasının ne önemi vardı.

Carson Mac Cullers ne diyordu:

Seven ve sevilen vardır. Ama bu ikisi başka başka ülkelerden gelirler. Sevilen çoğu zaman sevenin içinde o zamana kadar yieğilmiş duran sevgi için yalnızca bir uyarıcıdır. Nedense her seven de bilir bunu. Ruhunda sevgisinin eşsiz bir şey olduğunu duyar. Yeni, garip bir yalnızlık tanır, ona acı veren de bu tanıyıştır işte. Bu yüzden seven için yapılacak tek şey vardır. Sevgisini, içinde, elinden geldiğince iyi barındırmalıdır; kendisine yeni, tüm bir i dünya yaratmalıdır –kendi içinde tmlğn bulan derin, garip bir dünya–...

Sevilen de her türlü niteliğe sahip olabilir. En yakışksız kimseler bile sevgi için bir uyarıcı olabilirler...

En alelde birisi vahşi, aşır, bataklıktaki zehirli zambaklar kadar güzel bir sevginin nesnesi olabilir. İyi bir kimse hem taşkın hem de aşağılık bir sevginin uyarıcısı olabilir; ya da samalayan bir deli, birisinin ruhunda tatlı, basit bir idil yaratabilir. Bu yüzden herhangi bir sevginin değerini, özünü yalnızca seven verir...

Sevinin karşısında “Ben kulun olduğum zamanlar güçlüyüm, sana karşı çıkmayı ne isterim, ne gücüm yeter” diyenleri kim sevmeyiz? Ben işte aynen bunu söylüyordum. O yüzden, o yaşlarımda *sevi* ile hep barıştık. Sorunlar çıktıysa *sevi* değildi neden. Bendim, yahut sevdiğimdi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, canımı ağrıtan hatırlamadığım şeyin benzeriydi *sevi*. Demek, gönül mitoz bölünmeyle çoğalıyor, bir parçası bitmiş olanla ölse de, yaşamı sürdüren öteki parçalar, insanı aşka düşürmek için her zaman pusuda bekliyordu.

Canının ağrımamasını istemeyenler de vardı. Yurdumun yaşamlarını tatsız tuzsuz bir biçimde sürdürmeye razı insanları... Yurt derken, vatanımı değil, Cebeci Kız Yurdu’nu kastediyorum: Bir başka insana yönelmenin, onun aşkına düşmenin yenilmesi gereken bir zayıflık olduğuna inananlar, kendilerine karşı acımasız olanlardı. Kendine sert davrananın başkalarına şefkat gösterebileceğine kim inanır?

Talihsizliğe inanabilirim. Ama *sevi* gibi bir güzelliği tanımamanın talihsizliğine gönüllü mahkûm olanları anlamak, nasıl mümkün olur?

Arkadaşım, el üstünde tutulan yabancı okullardan birini bitirmişti. Fakülte, sınıf, kaldığımız yurt ve oda arkadaşydık... Kibar, kendini sürekli denetim altında tutan, dürüst, temiz, düzenli bir kızdı... Onun saraydan çırağ edilmiş bir Çerkez Kalfa olduğunu düşünmeden edemezdim. Çerkez kökenliydi. Sion rahibeleri ruhunu öyle bir forma sokmuşlardı ki, duygularını bir kezliğine olsun başboş bırakma yürekliliğini gösteremiyordu (belki de gösteremiyordu). Kendini sürekli kontrol altında tutan bütün insanlar gibi, önceden belirlenen davranışları vardı. Ondan sürpriz beklemezsiniz. O da sürpriz sevmezdi. Gençliğin delidoluluğuna; anıları yaratan asıl kaynak olan coşkulara ve hatalara kendini kaptırmazdı. Bu düzeni güven verici buluyordu. Ama öte yandan biraz trajik değil miydi? Hep güvenilir olmak; hayal gücünün çalıştırılmaması, körlenmesi anlamına gelmez miydi? Yirmilerindeki insanın belirlenmiş çizgilerde yürümesi, daima dimdik oturması, konukluğa gittiğinde daima yanında şık bir kutu için-

de temiz, yeni ayakkabı taşınması, terlediğinde ensesine mutlaka işlemeli bir mendil koyması, çantasında elini attığı yerden düzgün, zarif bir yelpaze çıkarması, saçlarını bir telini yüzüne düşmeyecek biçimde yaptırmaması, yazısının hiçbir zaman bozulmaması, giysilerinin bir kez olsun ütüsüz giyilmemesi, üstüne bir defa olsun bir şey dökmemesi... Hatta bir filme ikinci kez gitmemesi... Saptanmış, onaylanmış doğrularla yaşamakta bir lezzet kıtlığı, bir yaşam bıkkınlığı yok mudur?

O yıl, Saint Josef Erkek Lisesi'nden mezun, bizden bir sınıf aşağıda okuyan hoş bir gencin ilgisini çekti. Gözlerimize inanamıyor, ağızlarımızı kulaklarımızdan çekip ortaya getiremiyorduk. Arkadaşımız gençliğinin ayırdına varmıştı sonunda. Ondan beklenen biçimde dengeli bir bağın başındaydı. İkisinin yaşları birbirine uygundu. Geçmişleri, öğrenim gördükleri okullar, bildikleri yabancı dil, aile düzeyleri...

Fakültemizin sütunlu salonu binlerce gencin yoğun duygularının, önemli anılarının mekânıdır. Dili yoktur, anlatmaz, saklar yalnızca. Gitgide yakınlaşan iki genç insan pırıltı saçıyorlardı. Sevi insanları başka türlü güzelleştiriyordu. Elimizden gelen bir şeyler olursa yapmaya hazırdık ama karışmaktan korkuyorduk. Utanır, olmayacak bir tavır koyar diye, emre hazır uşaklar gibi alttan alta gözleyerek bekliyorduk. Ona soru sormuyorduk. Delikanlıyı kendiliğimizden(!) methediyorduk. Onun fikrini sormadan, hatta ağzından olumsuz bir söz çıkmasın diye birbirimizin ağzından laf kaparak... Davranışımızın olumlu sonuç vereceğini sanıyorduk ama gerçekte biz ne bilirdik taktik olarak? Daha hiçbirimizin eline erkek eli değmemişti.

Biz, cahil aşk perileri, işlerin yolunda gittiğini görüyorduk. Bu, sıradan, gelgeç bir ilgilenme değil, duygu yoğun bir bağlılıktı.

Ne oldu, nasıl oldu, anlayamadık. Delikanlı sürekli reddedilmeye, arkadaşımızın yanına yaklaşmamaya başladı. Öksüz bir buzağı gibi şaşkınlaştı. O duygulu, hoş gencin çaresizliği canımızı yakıyordu.

Sonunda, arkadaşımızı sigaya çekme zamanının geldiği kararı na vardık:

Evet, delikanlı çok iyi bir insandı. Dış görünüşü, içindeki bir şeyleri kıpır kıpır ediyordu. Aklına, duyarlılığına diyecek söz olmazdı. Ailesinin onaylayacağı bir insan olduğundan kuşkusu yoktu. Ama...

Ama, içinden ona doğru kayan sıcak duygulanımlarla gitgide daha çok bağlanmakta olduğunu fark etmişti. Duygu zayıflık demekti. O kendini duygulara kaptıracak, zayıflık gösterecek bir insan olmayacaktı. Bu yüzden çekilmiş, delikanlıyı, hayatının hiçbir yerinde görmek istemediğini kesin olarak ona anlatmıştı... Kendisini rahat sanmamalıydık. Acı çekiyordu. Ama doğaldı bu. Kim bir şeyleri koparıp atsa, geride acı kalırdı.

Kesinlikle bitecekti!

Gözler önündeydi hikâye. Acı çeken iki genç insan. Kendilerini çöpçatan sanan yaşam acemisi üç arkadaş... Aşk zayıflıktır sanan bir insanın iki kişiyi mutsuz etmesine karşı hiçbir şey yapamadık...

E ile E'nin kesik damarlı ilişkisi beni hem ürkütmüş, hem de çok etkilemiştir. Erkeğin yaşamına dair izleri kaybettim. Arkadaşımın yaşamı öylece, duygulara kendini teslim etmeyecek kadar güçlü biçimde ve bir yaş küçük kız kardeşiyle birlikte, bir aynanın karşısında duran tek kişi gibi tıpa tıp benzerlikle sürüyor.

O günlerde her bahar yeşeren gönlüm, sonbaharda ölürdü. Gönüm, mevsimlik bitkiler türündendi. Uzun ömürlü sevda sürdürenleri kıskandığımı söyleyebilirim ama, böyle bir şeye inanmadığım için, söylememe gerek yok.

Ders yılının başlamasına üç-beş gün vardı, Ankara'ya hareket etmeden önce anneme sordum: "Bir adamla yirmi beş yıl birlikte yaşamak sıkıcı olmuyor mu?"

Annemin yemeyip içmeyip bunu babama yetiştireceğini ne bileyim. Babamı küstürdüm. Onun bana küseceğine iki dünya biraraya gelse inanmazdım. Aramız o kadar iyiydi, bana o kadar sevgiyle yaklaşırdı ki, en mutsuz zamanlarımda onu düşündüğümde aydınlandığımı hissederdim. Bizim kötü günlerimiz iki kez ve ikisi de benim densizliğim

yüzünden yaşanmıştı. Biri yukarda anlattığım sorumla başlayan kırılgınlığı. Diğerleri on-on bir yaşındayken, sofrada sarfettiğim bir sözdü:

Yazları meyve yedikten sonra istem dışı geçirdiğimizde babam bizlere “Oh oh” derdi. “Yaradı tosuna karpuz kabuğu...” Ev halkının ağzına pelesenk olmuş bir sözdü bu, bir tür aşağılama olduğunu hiçbir zaman algılamadım. Babam nasıl olduysa sofrada geçirdi. Ben fırsatı kaçırmadım: “Yaradı tosuna karpuz kabuğu...” Aman Tanrım, başıma taşlar yağmaya başladı: Terbiyesizliğim, saygısızlığım, son günlerde iyice bozulmuşluğum... Evet de, ben suçumu bir türlü anlamıyordum ki. Boyuna kendimi anlatmaya çalışıyordum: “Babacığım, ben sana kötü bir şey demedim, yaradı tosuna karpuz kabuğu dedim...”

İşte öyle... *“Eski günler neylermiş, felek kapıdan dinlermiş...”*

Yaşamımın İlk Randevusu

Mülkiye ikinci sınıfta okuduğumuz günlerde, İnek Bayramı başlamak üzereydi... Öğrencilerin gece gündüz birlikte oldukları şenlik günlerinin bir etkisi de, bahar ateşinin içlerinde yandığını fark edenlerin kurdukları yakınlıklardır. Yani, bahar aşkları... O bahar ben ateşi içimde duyanlardan biri olmalıyım. Bir sınıf yukarda bir delikanlıyla önce göz, sonra söz, ardından da yan yana duruşlarla süren yakınlık oluştu. Tanışma, birbirimizi tartma, ardından sürekli bir özleme benzeyen çekim günleri; bayramın coşkusu, hareketliliği sırasında gelişti. Fermanların okunması, yürüyüşler, fener alayları, yastık kavgaları gibi süregelen şaka günleri, insanı bir tiyatro atmosferine sokuyordu. Sevinin pek hoşlandığı rüya havası...

Kendimi ilk randevu için söz vermiş olarak buldum. Şimdi ne yapacaktım?

Bizim ekip beni hacir altında bir ahmak gibi karşılmasına alıp akıllar verdiler. Yalnız kalmamalıydım. Zorda kalırsam, yardım istemek-

ten çekinmemeliydim. Sanki dağ başında, ahlat ağacının altında buluşmaya giden Fadime'ymişim gibi bir sürü tembih...

Beni süslediler. Önce yemek yiyecek, sonra operaya gidecektik.

Aklımdan geçen, Cebeci'de öğrencilerin gittiği kırmızı masa örtülü, gündüz gece kırmızı mumlar yakılarak romantik atmosfer verilmiş, yemek çeşidi beşi aşmayan ama akıllarımız karışsın diye yemek listesi 11. (on birinci) yemekle başlayan Şölen lokantasında yemekti. Sonra da otobüse binip, Opera'da inip, *Lucia*'ya gidilecekti.

Öyle olmadı. Kızılay'daki Karanfil Sokak'ın bulvarla kesiştiği köşede (şimdiki Şaziyem Çarşısı'nın yeri) Modern Palas adında lüks bir otel vardı. Dışından gördüğümüz kurşun rengine boyalı, içinden haberdar olmadığımız bir otel... Onun lokantasına gittik. Aman Allahım bütün yemek adları gâvurca. Yemek konusunda huysuzumdur. Herkesin yaka silkeceği saplantılarım vardır. O gece kavalıyemi çok üzmeden ona klasik bir şey seçtirdim. Üstüne, otelin ünlü spesiyalitesi olduğunu söylediği (hıı... Demek buraya gelebilecek kadar iyi durumda. Bir öğrencinin buralarda para harcaması aklımdan alacağı şey değil) hayatımın ilk peşmelbasını da o gece yedim. Hikâyesini, Avustralyalı ünlü soprano Melba'nın adına sunulan ve sevdiği tek tatlı olduğuna dair bilgiyi dış kirası olarak H'den öğrendim.

Yemek bitti. Saatine baktı, "Haydi ancak gideriz." Aklım başımdan çıktı. Nereye gidiyorduk? O an operaya gitmek için sözleştiğimi unuttum. Kendimi korumak için her şeyi yapacağım ya... "Nereye? Ben bilmediğim hiçbir yere gitmem!"

H şaşırdı. Göğüs cebinden çıkardığı biletleri cebine soktu. "İstersen biraz daha burada oturalım, kahve içelim, sonra bir yere dans etmeye gidelim..."

Ben "bir süre daha burada oturalım..."dan başka şeyi anlamadım. Anlık korunma refleksi içindeyim. Bir yandan, olup biteni anlatırken arkadaşlarımın bana kızıp kızmayacağını tartıyorum. Bir yandan buluşmayı kabul ettiğim için kendime sövüp sayıyorum. Erkeklerle buluşmanın zorluğu nereden geliyor? Gözümü açtığım gün-

den beri onlarla birlikteyim. Hep karışık okullarda okudum ve daima erkek arkadaşlarımla konuştum, dertleştirdim. Güvende olmak esas olduğuna göre, evet burada oturalım. Burası güvenli. Yerli yabancı müşteriler, garsonlar... Burası benim yerim. Oturuyoruz. Heyecanımı saklamaya çalışıyorum. Kalkalım derse, beni yurduma bırakmasını isteyeceğim.

Kalktık. Opera biletlerinin yanmasına neden oldum diye duyduğum sıkıntıdan yurda gitmek istediğimi söyleyemiyorum. Cadde-nin Karanfil Sokak'la birleştiği köşe başındayız. O zamanlar Karanfil Sokak merdivenli değil. Akasya, badem, kayısı ağaçlarıyla dolu bahçeleri sağına soluna almış, bulvara yokuş aşağı iniyor. *Sol kol-da biraz yukarda, aşı boyalı olan Adalar Apartmanını biliyorum. Bir zamanlar Sabahattin Ali'nin oturduğu daire o binadaydı. Önümüzde ansızın bir taksi duruyor. (O zamanlar taksilerin bir görkemi vardı.) Hayatımda taksiye beş kez binmemişimdir.* Ziya Gökalp'ten yukarı Mithatpaşa Caddesine sapıyoruz. *Nereye gidiyoruz, Allahım sen beni önce affet, sonra koru. Kendime, aileme bir yüz karası getirmeyeyim.* Meşrutiyet Caddesine çıkınca sağa dönüyoruz. Çok yüksek –herhalde beş kat filan– bir binanın önünde iniyoruz. Kapı açılıyor. *Neler oluyor? Yoksa bu çocuk önceden birtakım tertipler mi hazırlattı? Durduk yerde kim kime kapı açar? Kaçmalıyım. En akıllıca şey; ne olursa olsun deyip kaçmak...* Önümüzde bir kapı daha açılıyor. Birileri “Hoşgeldiniz, buyrun şansınıza hazır” diyor. Sonra, kendimi, itilircesine küçük bir odada buluyorum. *Şansımıza hazır olan ne? Bu oda mı? Bu kadar şanssız olunur mu, hayatının ilk randevusuna gittiğinde... Allahım ben nasıl planlı hazırlıkların içine çekiliyorum. Bu gece bittim ben...* Arkadaşım da giriyor. Kıpırmızı bir oda. Aynalı. Ayna, cinsel keyiflerdeki aksesuarlardan biri. *Randevuevi dedikleri burası olsa gerek. Demek insanlar böyle küçük odalarda... Allahım beni duy, kurtar. Bu çocuk iyice deneyimli. Kimbilir kaç kızı elden geçirdi. Ben de kendi ayağımla gelip, her isteneni yapıp... Koyun gibi. Allah belanı versin Ayla! Veriyor zaten. Annene*

babana yazık değil mi? İnsanların yüzüne nasıl bakacaksın yarın? Bu kızılın çağrıştırdığı her şey cinsellik üstüne. Mahvoldum. Mahvoldum. Bağırmalı, yardım istemeli... Rezil olmaktan korkuyorsan, daha sonra olacaklar insanı rezil eder asıl... Bir titreşim. Aynada kendimi görüyorum. Bir oyuk gibi açık kalan ağzım, balık bakışları gibi durağan ve algılamasız katılaşmış gözlerim. H. arkamda durmuş gülümsüyor. Onun gülümsemesine cevap vermek zorunda değilim. Her kuşun eti yenmez beyim. Ben bu bakla kadar odadan neye mal olursa olsun kurtulacağım. Elini uzatırsa, başka bir şeye kalkışırsa çığlık neymiş; görecek...

Yine bir sarsıntı... Kapı açılıyor. Karanlık bir salona giriyoruz. Görüp anlamadan önce kâbusunu yaşadığım asansöre ilk binişim, o gece: 6 Mayıs 1958, Çatı Gece Kulübü...

O andan sonra gecenin birine kadar dans ediyoruz. Dansı seven, geveze, keyifli, şen bir Ayla neredeyse pistten inmiyor. Samba birkaç yıldır var, Mambo yeni çıkmış... Biz hepsini biliyoruz. İçki içmesem de... Ala Ala hey!.. Yaşamak ne güzel. H. ne hoş bir delikanlı. Bana zarar vereceği gibi bir düşünceye kapılmış olmam utanç verici. Yaşamımdaki ilk randevumda çok eğleniyorum, çok!

Aşkın Öbür Adı İhanettir

Bir yandan yıl sonu sınavlarına çalışıyor, bir yandan aşka yelken açmış baharı yaşıyoruz. Gece fakülteadaki sınıflarda çalıştığımız için okul kapıları gece 11'de kapanırken birlikte çıkıyor, yürüyoruz. Bir defa sinemaya *Harp ve Sulh* filmine gidiyoruz. Bir defa da Şölen'de yemek yiyoruz. İçime soruyorum: Çok rahat değil ama bir haftadır âşığım.

Çok sevip, çok güvendiğim iki arkadaşım Saner ile Ömer –onunla kan kardeşiyiz– iki karış suratla yanıma gelip, “Hele şöyle biraz tenhaya gidelim” diyorlar.

“Kız Ayla, sen bu herife ne hissediyorsun?”

Böyle soru mu sorulur? Sıkılıyorum. Utanç verici bir şey bu. Damdan düşer gibi... Ne hissediyorum, biliyor muyum ben?

Töre soruşturmasına çıkarılmış aşîret kızı gibi sessizim. Onlar sorunu söylüyorlar:

“Seni yurda bıraktıktan sonra, bir başka kızla dolaşıyor. Yani idare ediliyorsun.”

Ah benim korkularım, onurumun kırılacağından çekinerek, uzak durup kaynamasına izin vermediğim duygu pınarlarım... Bütün yakınlaşma 7 gün. Demek ben hiçbir anlam taşımadığım bir pre-flörtüm... Şimdiyse kendimi pre-ex modunda hissediyorum, bedenim soğuyor.

“Onu bırakmazsan, biz senin arkadaşın olamayız.”

Öle bite tebligatı kabul ediyorum. Ölümüm aşktan değil, onur kırıklığımdan.

Bitti mi? Bitmiyor.

Yaz tatili için memleketlerimize gidiyoruz. Yüreğimde bir eksiklik duygusu. Koyu kırmızı kaplı bir defter alıyorum. Hayatımda ilk kez böyle bir deftere gereksinme duyuyorum. Defterin sayfaları H'ye duyduğum özlemle dolu. Gizli bir beklentim var. Yeni ders yılında acaba bir şansım daha olacak mı ona yeniden yaklaşmak için?

Sonbaharda Ankara'ya döndüğümde ilk duyduğum şey, H' nin o kızla evlenmiş olduğu.

O an, şimşek çakıyor. Yıldırım, gövdemin yaşamsal noktalarını kömür ediyor. İlişkimi kesmeyi kabul ettim. Uzatmadım, hemen bitirdim. H'den de en küçük bir üstüme düşme davranışı olmadı. Birbirimize arkamızı döndük. Birlikte geçirdiğimiz süreyi, unutulacaklar arasına attık. Ama neydi o yaz boyu kendimle konuşmalarım? İçimde büyüyen özlem neydi?.. Gözüme bile yansımayan sessiz, yalnız arayışlarım?

Ona âşığım. İçim zehir doluyor, ölüyorum. Ölüyor muyum?

Pratik bir yanımda var. Yaşamınız zor geçmişse makul olmanın mantığını daha tez öğrenmiş oluyorsunuz: Çaresi yok, bu seviden

kurtulacağım. Acı çekeceğim belki ama kurtulacağım. Bundan sonra sevdiğim, hoşlandığım değil, beni seven biriyle yakınlık kuracağım.

Dilimde artık bu söz: "Sevmek istemiyorum. Beni sevecek birini seçeceğim. Sevmek insana çok acı veriyor. Ben acı çekmeyeceğim, gerekiyorsa başkaları benim yüzümden acı çeksin."

Artık üçüncü sınıfta olduğuma göre, evlenme yaşıma geldi, geçiyor bile.

O yıl son sınıf Mali Şubede okuyan F ile karşılaştım. Yüzüme hayranlıkla bakan, heyecandan konuşamayan, beni bir an yalnız bırakmayan, sıkıcı, çekilmez bulduğum, kurtulmaktan başka hiçbir şey istemediğim, sıırıslıkam âşık olan o gençle...

Yıllar sonra Carson Mc Cullers'in fikrinin dünyanın en doğru değerlendirmelerinden biri olduğunu onaylamışımıdır. Ürkütücü, bıktırıcı, kötü bir durumdur sevilen olmak:

Acı gerçek; derin sırrı bilinmez bir şekilde sevilmenin çoğu kimse için katlanılmaz bir durum olduğudur. Sevilen korkar, nefret eder sevendenden, nedenleri de yerindedir: Çünkü seven sonuna kadar sevdiğini cırılçıplak soymaya çalışır.

Böylece yirmi yaşımda hem karşılıksız sevmenin hem karşılıksız sevilmenin zorluğunu yaşadım. Yaşadıklarım tene yönelik olmasa da aşkın aşamalarının büyük kısmının kafada yaşanması yüzünden, beni epeyce ukalalık edecek kadar deneyim sahibi kıldı. Böylece, H de F de hayat deneyimlerime olumlu birer katkı yapan öğretmenlerim oldular. Dilerim yaşıyorlardır. Ömürleri uzun olsun!

Edebiyat! Kafamın Büyük Aşkı

Üniversite yıllarımda sanatın, özellikle yazının dalları, sıçramalar yapmıştı. Şiirde ise *İkinci Yeni* en önemli gündem konusuydu. Daha önce dergi sayfalarında yer alan, nereye gittiği belli olmayan bi-

reysel çabalar olarak görülen bu akımın bir yeraltı suyunun fışkırması gibi birden yüze çıktığını gördük. Çok heyecanlandık.

Muzaffer Erdost, yeni akımın teorisine ilişkin savlarıyla ve koyduğu adla, tartışmaların genişlemesini açan kişi oldu. *İkinci Yeni* şairlerinin anlam ve hikâyeden azatlanmış şiirleri, baskıdan –yönlendirme ve gelenekten– sıkılmış toplumun sanata eğilimli insanlarına bir güç olarak yansıdı. Bu akımdan söz ederken, tutan akımların talihsizliğini de göz önüne almalıydık: *Garip*, şiir söyleminde özgürlük özlemi olarak çıkmıştı ama şimdi soluğu tıkanmıştı. Her tıkanma, genel kabulün hemen ardından başlayıveriyordu. Garipçilerin aklından geçmiyordu “kolay söylem şiirin ana damarı olsun” fikri. Ama çok kişi onu bu duruma indirgediler. En gündelik şeyleri bile şiirle söylüyormuş gibi ağızlarına geniş bir gülüş yerleştirerek üstelik. Ucuzculuk... Yeteneklisi, yeteneksizi, şair olanı olmayanı “benim şiirim” diye ortaya çıkıyorsa biliriz ki akım tıknafes olmuştur.

İkinci Yeni, *Garip* gibi kolay göründü. Yurttaki azıcık sayfa çevirmiş, iki gram mürekkep yalamış kızlar bile her gün, her saat akıllarına gelen abuklamaları kâğıda geçirip okuyarak bizlere *İkinci Yeni Şiiri* sanrısıyla akla ziyan işkence yapıyorlardı.

O günün dergilerinde de *İkinci Yeni* şiircisi çok kişi sözcük yığıyordu... Yapacak şey yoktu. Sanat; taklidi bir süre taşıyacak güçtedir. Sonra silkinmeyi bilir.

İnsanının özgün bireyler olması kaygısını taşımayan toplumlar da şiirin yüksek sesle okunması yeğlenir. Şiir, sanat dalları içinde geleneği savunmaya yönelik en güçlü payandalardan biridir gerçekte. Şiirin haykırarak, alışılmış imgelerle ve sesle, dramatik vurgusu derinleştirilerek, ses oyunlarına yol vererek okunması, popülist bir yaklaşımdır. Popülizmde populanın düşünmesi, derinden hissetmesi istenmez. Ajitasyona uygun hale gelmesi yeterlidir. Ama bu şiir midir?

Yeni şiir kalabalıklara seslenmiyordu. Şiiri hem yazan, hem okuyan yönünden bireysel bir edim olarak sunuyordu. Üstelik şiirin algılanması insanın derinliğine, kültür düzeyine ve şiirin resim değil,

müzik değil, heyecanlandırma değil ama bireysel olarak daha çok şey olduğunu düşündürüyordu.

Absürd de giriyordu, abuklama sabuklama da giriyordu. Bireysel acılar ağlanarak söylenmiyor, ses tekil çıkıyordu. Tarih vardı, coğrafya vardı. Ama kahramanlık yoktu. Şiirin insanı kaşımaya son verilmişti. Buna karşılık bireysel sezgisel anlamlar, çözülmemiş, belki çözülme-yecek matematik problemleri gibi ipuçları, insanın aklını kurcalıyordu. Feodalden burjuva yaşantısına geçişte içsel dünyada ve kültürde olması gereken değişimlerden biri, biçimselden özgürlükçüye, özgürlükçüden gizeme, hatta absürde geçiş, bir aşama değil miydi?

Üvercinka'daki şiirler bizleri büyülemişti. Ardından Turgut Uyar geldi, *Dünyanın En Güzel Arabistanı* ile çizgi değiştirmişti. Edip Cansever *Umutsuzlar Parkı*'ndaki şiirleriyle üstünde tartıştığımız şiir yapısının bireysel bir çıkışla kalmayacağını haberini taşıyordu. Hayır, onlar *Garip Hareketi* gibi bir davranış biçimi saptamış değillerdi. Onlar ülkenin kültürel yaşamındaki değişikliği bireysel algılamalarıyla ve özgür dil, özgür düşünsel ortam, özgür sözcüklerle, hatta bütün gizemliliklerine, kapalılıklarına karşın özgür bir cinsellik anlatımıyla ifade etmeyi yeğlemişlerdi. Bizi yakalamıştı bu içinde yaşadığımız yeni şiir, hatta yeni edebiyat (bir yıl sonra Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ı çıkacaktı). Kantinde sigara dumanları, kötü çaylar, sıkışıklık içinde geçirdiğimiz o uzun saatlerin nedeni, değişmekte olan edebiyatın kaynağına çok yakın olmamızdan geliyordu sanıyorum.

Ece Ayhan, bir ilkti ve bizden bir sınıf yukarda okuyordu. O zamanlar, en güzel –bence en değerli– şiirlerini topladığı ve bir fırtına gibi esen *Kınar Hanımın Denizleri*'ni yayımlamıştı. Yepyeni bir akım doğuyordu ve bunun en önde gelen adı, bir Mülkiye öğrencisinin adıydı... Gençti, çok genç. Her gün gördüğümüz, sessiz, yoksul delikanlı. Kısaya yakın orta boylu, biraz kalınca kemik yapılı, sarışın... Üstünde tartışmalar estirilen şair. O kadar da değildi. Ergin Günce de önde gelen, adı anılanlardan biriydi. Kitabı yoktu ama bir şairdi. Sınıf arkadaşımız. Yine bizim sınıfta Erdoğan Alkan vardı. Şiirleri yayımla-

nan, kitapları olan, çeviriler yapan. Manzumecileri saymıyorum. Pek tanıdığım da söylenemez. Eskici, yenilik yaratmazdı nasılsa, ilgi duyulacak türden değillerdi.

Şimdi, biriyle hiç tanışmadığım üç üstatla olan ilişkimi anlatma sırası geldi.

1959 baharı olabilir.

Biz kantin kuşları (kantin kuşları grubu eskisi gibi üç kişi değil. Bu yıl Mülkiye'ye giren, ince, zarif bir Samsunlu arkadaşımız var: Bilgen Buharalı. Şimdiki gençlerin deyimiyle "Çok kafa bir kız..." Sakin sakin konuşuyor. Ama son derece zeki ve esprili. Toplu namaz grubu gibiyiz. Bir başka arkadaşımız da, sınıfımızın en iyi kalpli insanı Tülin Oktay. Tülin, bizlerin ailesinden daha yüksek düzeyde bir burjuva ailesinin kızı. Dolayısıyla durumu iyi. Ama bu bizlere yansıyacak türden bir iyilik. Tülin, sevgisini kimseden esirgemeyen, dünyayla barışık bir insan. Daha sonra, anne babasından ve hatta küçük kardeşi Tuncay'dan bile ilgi göreceğimiz mükemmel bir ailenin bireyi. Şiir seven bir dost) ve birkaç kişi daha. Mülkiye kızlarının çoğu, kantine girmeyi ayıp sayıyorlar. Hani taşrada otele girmek, geneleve gitmek kadar yasaktır ya kadınlara. Kantin de bir kısım Mülkiyeli kız için öylesi yasak bir yer.

Her zamanki gibi bilgiye aç, her zamanki gibi ağızları lafla, kafaları düşünceyle dolu çalçene yaratıklarız. Ara sıra Ergin Günçe de katılıyor bizlere. Ergin çok sevimli bir insandı. Yaşama bakışı farklıydı. O günlerde *Harman Sonu* adlı, cinayetleri anlatan, cinsellikle dolu, kadın resimleriyle kaplı kötü baskılı haftalık bir gazete çıkardı. Ergin oraya evlenme ilanları verirdi. Adının üstünde oynamalar yaparak, biraz değiştirerek... Bununla o da eğlenirdi, bizler de.

Ergin bir yıl önce fakülteye girmiş, o yıl kalmıştı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde birinci sınıfta bu kaza çok olurdu. Tanıştığımız yıl, bir yıl önce ölen Sait Faik'le ilgili hoş bir hikâye anlatmıştı: Yazın Burgazada'ya gitmişti. Sait Faik'le ilgili bir şeyler bulmak isteyerek. Hayır yoktu. Hayat sıradan biçimde sürüyordu. Kalpazankaya'ya

uzanmıştı. Sait Faik'in dolaştığı yerleri dolaşmıştı. Ayrılmadan önce, kıyıda ağlarıyla uğraşan balıkçıların yanına yaklaşmıştı:

"Usta, eskiden buralarda dolaşan bir adam vardı. Tanır mıydın onu?"

Adam gözlerini kısarak, tartar gibi Ergin'e bakmıştı:

"Te vre, köpeği de vardı. Dolanır dururdu. Bizi gözlerdi. Eyi adamdı. Ne yaptık, ne ettik sorardı da, *boyuna historya yazardı vre...*"

Yeri gelmişken Ergin'den bir hikâye daha:

Ergin, bir gün Sultanahmet'te bir koltukaltı meyhanesine girmiş. Bir bira içip gidecek. O sırada bir muhterem gelmiş. İtibarlı biri. Ergin'in gözü ısıyor gibi ama pek de çıkaramıyor. Nasıl hoşsohbet, nasıl tatlı bir adam. Sohbet öylesine koyulaşmış ki, Ergin bir türlü çıkıp gidemiyor. Ama gitmesi de gerekiyor:

"Üstat, beni artık azat etseniz. Pek muhterem bir beyefendisiniz. İzin verin elinizi öpeyim."

Adam elini uzatmış, Ergin öpmüş. Sonra adam konuşmuş:

"Sizin yaşınızda böyle insan-ı kâmil birine rastlamadım. İzin veriniz siz de benim üstadım olunuz, verin elinizi öpeyim."

İki sarhoş birbirlerinin elini öpmüşler, ayrılmışlar. Bir zaman sonra Ergin meyhaneye gitmiş. Hemen o nekre adamı sormuş: "Kimdir, bilir misiniz?"

Meyhaneci gülümsemiş: "Üstadım, kendileri Sultanahmet Camisi'nin baş imamı Sadettin Kaynak Beyefendi'ydi..."

Keyifli bir dostluk sürerken Ergin, bir gün işim yoksa öğleden sonra benimle bir görüşme yapmak istediğini söyledi. Durgundu, düşünceliydi.

Kızların anacan, sevecen yanları vardır. Gönül işlerinde dinleyen, aklınca akıllar veren... Böyle bir sorun sandım. Gerçi Ergin'den ciddi bir bağlanma beklemezdik. O yaşama dair şeyleri hafife alır görünmeyi seçmişti. Dahası, klasik bir insan değildi. Yaşamı bunun kanıtıdır. Yine de, olur olur.

Öğleden sonra yurda geldi, çıktık. Tam karşıdaki Taşkent Sokağı'na girdik. Biraz sonra söze girdi:

“Sana gelirken elimde bir demet çiçek olmalıydı...” Anlamsız bir söz. Ergin'i elinde bir demet çiçekle düşünmek olanaksız. Ben bir erkekten çiçek almadım, nasıl alınacağını bilmem. Zaten Ergin her zamanki gibi dalga geçiyor... “Yaa, Ergin, eli boş gelmen ayıp oldu...” Güldük. İşte öyle bir randevu ve öyle bir gündü. Dostça, arkadaşça.

“Söyleyeceklerim biraz şaşırtacak seni Ayla ama... Ben ciddiylim” dedi.

Solculuğu yüzünden üstündeki polis baskısı artmıştı. Bu baskıdan kurtulmak için nasıl davranacağını, kendisi de solcu olan, devlet memuru ve deneyiminden yararlanabileceği sağlam bir arkadaş olan ağabeye danışmıştı. Konuşmasından bu kişinin o zamanlar Maliye Müfettişi olan Cemal Süreya olduğunu anladım, heyecanlandım. O günlerde *Üvercinka*'yı, bütün kitabı ezbere okurdum.

Onun önerisi, bir kızla ilgisi varmış gibi davranmasıydı. İşi biraz da gösterişli yaparlarsa, solculuğu boşlayıp gönül işlerine daldığı kanısı yaratılabilirdi... O da bunu deneysel olarak uygulamak, kendisini bunaltan bu durumdan kurtulmak için hangi kızla âşıkdaşlık edebileceğini düşünmüştü. Bunu yapmaya aklının yatması için, kızın boş kafalı olmaması şarttı... Hem inandırıcı olmazdı, hem de kendisi dayanamazdı öylesine. Tabii bu planlı, anlaşmalı âşıkdaşlığın sonunda belki gerçekten bir beraberlik de kurulabilirdi. Bunları anlatmasının nedeni dürüst davranmayı yeğlemesiydi. Öyleydi. Çok içtendi. Sorun akıllı kıza dayanınca, sınıftaki kızları gözden geçirmişti: İlk aklına gelen Filiz Alkor olmuştu (ilk kadın büyükelçimiz Filiz Dinçmen). Ama Filiz böyle bir öneriyi uygun bulmamıştı... O zaman Baba Ülkü ile konuşmuş. (Baba Ülkü: Ülkü Egeci. Sınıfımızın en açık, en mert ve en akıllı kızlarından biriydi. İstanbulluydu. Onu hep bir efe gibi düşünmüşümdür. Herkes ilk gördükleri anda, onun güvenilir ve özel niteliklerle donanmış olduğunu anlardı.) Önerisini o da uygun bulmamıştı. Ben ancak üçüncü sırada geliyordum. Acaba cevabım neydi?

Nedenini bilmiyorum, öneri beni sarstı. Belki de benim üçüncü sırada geldiğimi söylemesi egoma dokunmuştur. Belki sahiden âşık olmak istiyordum. Ergin arkadaştı. Üç erkek kardeşim olduğu için, erkeklerle birarada yaşamaya çok alışkındım. Bu alışkanlık duygularımı kesin olarak ayırmama olanak sağlıyordu. Arkadaş dediysem arkadaştı. Arkadaşlığın âşıkdaşlığa dönüşmesi bana ters gelirdi. Öte yandan Ergin'i kırmak için bir neden yoktu.

"Ben de uygun bulmuyorum" dedim.

"Ama niye?"

"Bence yaşamsal önemde olan bir duruma siyasi gerekçeyi sokmak ahlaklı olmaz..."

Durdu. Durduk.

"İyi... Ne yapalım. Sağlık olsun."

Gerçekten de sağlık oldu. Taa ki 1983 yılının bir kış günü Çubuk'taki bir uçak kazasında Ergin'i genç yaşında kaybedene kadar. Çok renkli, akıllı, bilgili ve duygulu bir arkadaş, bütünüyle şiire zaman ayırabilse has yetenekleri olan bir insandı. Öğrenciler yetiştirdi. Ülkemize özgü biçimde aklından, yeteneklerinden yeterince faydalanmadı toplumumuz. Ruhu ışıklı yollarda yürüsün...

Cemal Süreya ile hiç tanışmadım. Ancak nitelikli insanların yüz yüze gelmelerinin gerekli olduğuna inanmam. İnsanların çeşitli kimlikleri gibi, çeşitli dostlukları da olmalıdır. Bunların en etkililerinin başında yarattıklarıyla sizi zenginleştiren insanlar gelir. O resimler, o müzikler, o şiirler, o hikâyeler ruhunuza yeni pencereler açmış, hayatınızın odak noktalarını çoğaltmışsa, insan olarak o ressamı, müzisyeni, şairi, edebiyatçıyı tanıdığınızdan niye söz etmeyesiniz?.. Kaldı ki, yapıtlarını beğendiğiniz bazı sanatçıları insan olarak tanımamanın daha iyi olduğunu zaman ve deneyimler bizlere öğretiyor. Varsın Cemal Süreya benim uzaktan beğendiğim bir sanatçı olsun.

Ece Ayhan'ı en sona bıraktım. Ece ile okuldayken selamlaşmadık bile. Hiçbir yerde yan yana gelmedik. Ama... Yıllar sonra, çok daha sonra yaşadığım anılarımın ve Ece'nin kısa sayılacak ömrünün, uzun

sayılacak talihsizliklerinin içinde birlikte olduk, arkadaşlık kurduk. Onu düşündüğümde, bazı insanların yaşama dair olanaklar yönünden yani maddi olanaklar, insanın kendi özgün yapısı, işi, çevresi bakımından yeterince şanslı olmadığını düşünürüm.

Şiir gücü yönünden Ece'nin bir çalım Rimbaud'u hatırlattığına inanırım... Onun yirmi bir yaşına kadar süren şairliği gibi, Ece'nin güçlü şiirleri yirmili yaşlarında yazıldı çünkü. Sonrası azdır ve... biraz acıdır. Hem onun yaşadıkları, hem şiiri, hem de başkalarına verdiği duygu yönünden. Ece'yi –uzaktan da olsa– tanıdığımda her sözü has şiir olarak yansıyan bir insandı. Tanıştığımda, beni yalnızca İçişleri Bakanlığındaki bir atama şube müdürü olarak kabul etmek istedi. Ama o sıfatla tanımanın benim yapıma göre az olduğunu anladığında dostluğumuz kuruldu. Ne yazık ki o günlerde ömrünün ortasını aşmıştı ve sonlara yaklaşıyordu. Sevgili Ece...

İlk Çalışma Yaşamım

Meziyet Abla'nın terzi işliğinde bir hafta süren deneyimim fiyaskoyla bittikten sonra, boynum kurt boynu gibi kalın olsun diye, kendi işimi kendim görmeyi öğrendim. Zor veya kolay yoldan, kendi yöntemlerimi yaratarak, bazı işleri yapış biçimimden dolayı insanları şaşkınlığa düşürerek öğrendim. Bakmayın siz, bizim grup yurdun en başıboş, yaşam acemisi grubuydu dememe. Evet, beslenme ve para idaresi konusunda kesin öyleydik ama her birimiz dikmeyi, nakışlamayı, örmeyi, süslemeyi, çevremizde değişik ve küçük güzellikler yaratmayı iyi bilirdik.

Yaşam pahalılandıkça benim parasal durumum gitgide kötülemeye başladı. Ağabeyim İstanbul İktisat Fakültesi'nde okuyordu ve babamın öğretmen maaşı ona biraz para göndermeye ancak yetiyordu. İskenderun'da lise açılması sayesinde Alsan evdeydi. Ama teyze-

min oğlu Behzat da bizde okuduğu için ev halkı azalmamıştı. Şimdi beş kişiydiler ve bunların ikisi delikanlıydı.

Sağa sola söyledim. Rüzgârlı Sokak'taki Güneş İşhanı'nda çalışan bir arkadaşım, handaki dergilerden birinin sekreter aradığını, sahibine benden söz ettiğini anlattı. Adam beni bekliyordu.

Giyindik, kuşandık. Gri-siyah kareli bir etek, beyaz dik yakalı kazak, üstüne siyah ceket. Bir iş kadını.

Rüzgârlı Sokak tam bir felaket. Pis, kalabalık, dolu... Pek yakışmadım sokağa ama olsun. Hana girdim. Tiksindirici. Her taraf kir, toz ve pislik içinde... Galiba ikinci katta, merdivenin tam karşısında bir kapının ardındaydı çalışacağım dergi.

Kapıyı vurdum girdim. Salon salomanje gibi büyük bir oda. Kapının sol yanında bir büyük toplantı masası, sağ yanında küçük bir masa, telefon vs. Ortada, kapının yakınında karşılıklı koltuklar. İki büyük pencere Rüzgârlı Sokak'a bakıyor.

Zaman kazanmak için anlatıyorum. Asıl önemlisi patron. Kapıdan girince çalışma masasından kalktı. Uzun boylu, saçları dalgalı, gözlerinden biri tuhaf. Görmez mi desem, sakatlanmış mı desem, diğer göze göre çarpılmış mı desem... Çok iyi bilmiyorum. Çünkü yüzüne bir defa baktım, bir daha bakmak istemedi içim. I-ıh! Gözüm tutmadı bu adamı.

Bir iltifat, bir yüceltme. Allah Allah! Ben büro işleri için gelmedim mi? Yoksa İran Şahı'nın yeni karısı Farah Diba mıyım?

"Efendim, ben derslerime de devam etmek zorundayım. Programımı yaptım. Bakın şu günler..."

Listemi alıp, bakmadan yanına bıraktı:

"Bırak şimdi bunları, ne zaman uygun olursan gel. Senin varlığın yeter buraya..."

"Efendim, benden beklenen iş ne? Olur ya, belki beceremeyeceğim şeylerle uğraşıyorsunuzdur. Yani bir uzmanlık dergisi... Yeterli olamayabilirim. Benim iş arayan başka arkadaş..."

“Senin gibi bir hanım, bizim işimizi yapamayacak... Olur mu canım, olur mu bir tanem. Senin gölgen yeter işleri yapmaya...”

Allah Allah, ne biçim bir adam bu!

O sırada Bal Mahmut geldi. (Altan Karındaş'ın babası. Sohbetinin tatlılığından dolayı Bal Mahmut denirdi Mahmut Baler'e.) Yaşlı, göbekli, hoşsohbet bir adamdı. Biraz sohbet ettiler, gitti.

Yılbaşı arifesiydi. Tebrik kartlarının üstleri yazılacak, sonra Ulus'taki Büyük Postane'den postaya verilecekti. Onlarla uğraşıyorum. Az boz da değil. Yalakalık yapma zorunluluğu yüzünden işe yarar herkese, yani iktidar milletvekillerine, bankalara, büyük işyerlerine, beni kızdıran her yere, her ad'a... Odaya giren çıkan belirsiz. Gelip biraz oturan, yan gözle bakan, kapıdan sözüm ona patronla konuşup, gözü bende olan... Çok tatsız bir havayı soluyorum.

Az sonra adam (adının ilk harfini vereyim: H) yanıma geldi. Masanın üstünde sıraya koymaya çalıştığım tebrik kartlarından bir tomarı aldı. Koyarken elinin tersini bacağıma sürtmeyi unutmadı:

“Yavrucuğum, bacağını da masanın bir parçası gibi kullanırsan, sana kolaylık olur...”

Sol elim –solak olduğum unutulmasın– tebriklere doğru savrulunca kartların yanında eli de uçtu. Gözlerini açtı. O tuhaf göz, şeytanın gözü müydü?

Türk filmlerinin prototipi gibiyiz. *Birez öğreştirecek ya, böylesi az keyifli olmaz yani...* durumlarındayız.

Yo... O kadar da değil. Daha iki saat olmadı işe başlayalı. Ne biçim bir adam bu?

Postane kapanmadan kartları yetiştirmem için hemen çıkmamı istedi az sonra. Sanki arada bir şey geçmemiş gibi. Benim suratım sirke satıyor. Sirkeyi ben sattım mı, kendim bile korkarım.

Kartları aldım, hazırlandım. Çıkarken, sağlamcılığım tuttu: “Yarın bütün gün gelemiyorum. Girmek zorunda olduğum dersleri ve günlerini size verdiğim listeye yazmıştım. Beni kaçı sanmayın...” Sa-

lak! Salaklık parayla pulla satılmıyor. Yaratılışın ihsanı bu! Kapıdan çıktım. Merdiven başında beni çağırdı.

Odaya girdim. Önüme kırk bin lira koydu. Kırk tane mor binlik. Hayatımda elim bin liraya değmemişti. Bir de elli lira attı:

“Bu parayı da şu adrese gönderiver. Üstü sana kalsın. Çorap filan al. Benden sana hediye olsun. Bir de... Derginin bütün eski sayılarını al. İşimiz hakkında fikrin olsun.”

Ne cesaretti adamdaki. Neydi bu gösterişli haller? Beni hiç tanı-mıyordu. Kırk bin lira çok paraydı o zaman. Ev alınırdı.

Elim ayağım titreyerek, paraya sımsıkı yapışarak, dergilerin ar-dına saklayıp gözden ırak etmeye çalışarak(!) postaneye gittim. İşimi gördüm.

Dergi, Demokrat Parti'nin doyurduğu uyduruk reklam ve ilan dergilerinden biri. Ziraat Bankası'nın olanaklarından aktarma yapıldığı için her sayının bir, iki ve üçüncü sayfaları sırasıyla Celal Bayar, Adnan Menderes ve aşırı partizan olan Ziraat Bankası Genel Müdü-rünün tam sayfa fotoğraflarına ayrılmıştı. Adı, Havacılık ve Turizm Mecmuası. Turizmle de havacılıkla da en küçük bir ilgisi olmayan bir *mevkute*... Zaten dergide çalışan tek kişi yoktu. Beni de sayarsanız; bir sahibi, bir de varlığı kâfi bir sekreter.

Ertesi gidişimde makbuzları, paranın üstünü iade ettim. Almak istemedi. Alacaktı. Mahkûmdu. Kimse benim gözümü parayla ışılda-tamaz!

Odaya işhanından ziyaretler sürüyordu. H'nin insanı rahatsız eden bakışları gitgide çirkinleşiyordu. Bana bir iş veremiyordu. Çün-kü iş miş yoktu. Dergiyi birileri; oradan bir yazıya bir jilet, buradan bir hikâyeye uyduruk resim ve imza ekleyerek oluşturunuyordu. Üç say-fası büyük fotoğraf, birkaç sayfası partiden, bankadan gelmiş tanıtım-lar ve geri kalan da reklam ve ilan... İşte dergi.

Yılbaşı geldi. İşe girişimin dördüncü günü. Tutturdu patronum: “Sana bir yılbaşı armağanı alacağım. Haydi birlikte çıkalım...”

“Ne münasebet efendim. Ben yalnızca çalışanınızım. Hediye filan istemiyorum.”

“Sen ne karışıyorsun, hediye değil mi, alacağım...”

“Hayır efendim, almayacaksınız. Bir şey alırsanız onu fırlatır atarım.”

Tuhaf bir durumdu. Birden sanki ipler elime geçmiş gibi. Bu sırnaşıklık, bu tatsız davranışlar... Oysa yurdumuzda çalışan birçok kız vardı. Onlar da şaşkınlık içindeydi. Hayır, böyle bir patronları olmamıştı. İş arkadaşları da.

Grubumuz baş başa verdik. Bu iş yürümeyecekti. Sanki trajikomic bir mizansen içinde debeleniyordum. İş yaşamı böyleyse biz niye bunca yıldan beri sıkıntıyla yoksunluklar, hatta zaman zaman açlıkla dirsek çürütüyorduk? O dergiden ayrılmalıydım.

Kahramanca gittim. Asık suratla söyledim. Ağzı açık kaldı H'nin. Kekeleydi:

“Bari bir haftayı doldurun, haftalığınızı hak edin.”

Asık suratla gelip giderek, cevapsız bırakılan soruların havada asılı kalmasına aldırmayarak, saat dolar dolmaz iyi akşamlar bile demeden ayrılarak son üç gün de geçti. Çantamı aldım çıktım. Patronum herhalde elimi uzatıp paramı istememi bekliyordu. Hıh... Bu ülkede emeğin değeri taşıdığı ne zaman görülmüştü ki. Haram zehir olsun, zaten gelen para da hakedilmiş bir para olmayacak!

İşte böyle Allah'a havale işlemleriyle çıktım, yoksulluğuma ve huzuruma döndüm. (Ey huzur, sen ne güzel şeysin, sen Elizyum'un kızı neşeden bile güzelsin!) Terziliğim kadar süren sekreterliğim de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Son sınıftaydım, son yarıyla giriyorduk. İnsan buraya kadar geldikten sonra nasılsa bitirirdi. Gün geçer, zamana yüklenir, onu eskirtirdi. Yaşamımın en tatsız; emekçi ve kadın olmanın tuzaklarına açılan yedi gününü, unutturdum.

Mülkiye'ye Girişimiz Olaylı, Çıkışımız Olaylı

Son sınıftaydık artık. 4 Aralık 1959 Mülkiye'nin kuruluşunun yüzüncü yılıydı. Şanslı bir son sınıfız sanıyorduk. Öyle olmadı pek. Sıradan başladı. Yıl sonumuz karakolda değil ama meşruluğunu kaybeden bir iktidara karşı ülke yönetimine el koyan Ordu'nun yönettiği bir devrimle bitti. Bu bitişten önce, yüz yılı aşkın yaştaki bir öğretim kurumu ordu kurşunuyla delindi. Hocaları baskıya uğradı, öğrencileri vatan hainliğiyle suçlandı. Biz son sınıfta, tarihin nelere gebe olduğunu anladık. Tarih, geçmişin görkeminin de, günün kurşunlarla yok edilmesi çabasının da, boş ve geçici olduğunun kanıtlarını yaşattı bize.

İlginç bir sınıftık: Başladığımız yıl "Nabza göre şerbet vermeyin" diyen ve dürüstlük öğütleyen bir dekanın başına gelenler yüzünden tarihimizde ilk kez boykota giden öğrencilerdik. Fakülteyi bitirirken, gemi azaıya alan iktidara karşı dur dediğimiz için kurşunlanan bir öğretim kurumunun öğrencileri... Ve ondan bir ay sonra ülkenin en saygın kurumlardan birinin yetiştirdiği aydın ve akıllı, güvenilir ve kahraman gençler olarak nitelendiriliyorduk.

O günlerde bütün yüksek sıfatlara karşın, iş verilmeyen gençlerdik. Yalnızca biz burslular –o da devlet alacağından vazgeçemediğinden– kâtiplik türünden birer işe girebildik.

1960 yılının nisan sonuna, mayıs ayına gelmeye zaman vardı. Yoğun siyasal baskı günleri, ülkenin kötüye gidişi, bir anlamda bölünmeyi destekleyen bir iktidarı görecektik. Yahut, daha doğru bir söylem kullanayım: Bölünmeye yol açmakta olan bir iktidardı karşı çıktığımız. Daha sonra ülkeyi bölmeye kalkıştığının farkında değilmiş gibi davranan, bu gerçek açıklandığında *tecahl-ü cahilâneden* (özellikle böyle söylüyorum) gelen iktidarlara görecektik, görüyoruz.

1960 yılının 29 Nisanındaki olayları, Mülkiye'nin kurşunlanması ve kapatılmasını, ayrıca 27 Mayıs Devrimini Can Dündar'la ekibinin hazırladığı *Mülkiye* belgeseli için yapılan konuşmamdan aktarıyorum:

28-29 Nisan olayları...

Ayla Kutlu: Evet, o gün... Havadaki gerginlik günden güne artıyordu. Son olayları yakından izliyorduk. Sanırım bardağı taşıran damla Tahkikat Komisyonunun kurulmasıydı. 28 Nisan olayları biliyorsunuz İstanbul'da oldu. Malatyalı bir genç, Turan Emeksiz öldürüldü. Gazetelerde yer alan bir fotoğraf vardır: Yaralanan genci kucağına almış çaresizlikle bağırان bir başka öğrencinin Bayezit Meydanındaki hali... O genç benim ağabeyimdi. İktisat Fakültesi'nde okuyordu. Bütün ülke gençliği ayaktaydı desem, yalan olmaz. O zamanlar bir gencin öldürölmesi çok şeydi. Sahiden de çok şeydir. Her şeyin başlangıcı olan ilk adım... Haber kısa sürerde Ankara'ya erişti. O gece, biz yurttta sabaha kadar uyumadık. Bir şeyler olacaktı. Kaynama çok artmıştı.

Akis Dergisi'nin anlattığı her şey, bize mutlak doğrular olarak görünüyordu, doğru değildi anlamında söylemiyorum, o kadar büyük bir öfke yaratıyordu ki bizde, bir anlamda, anlamadığımız, haberdar olmadığımız bir takım olayların da nedenlerini açıklayabiliyordu o yazılar bizlere. Çok kızgındık. Sabahtan derslere girilmedi. Bu öyle planlı programlı yapılan bir şey değildi. Doğal olarak fakültenin ön kısmında birikiyorduk. Derslere girilmeyecek ve hükümet protesto edilecek. Olcay Göker, bizden bir veya iki sınıf küçük olacak, Atatürk'ün gençliğe seslenişini okudu. Bu sesleniş, gençlerde çok daha büyük duygusal yoğunluğa neden oldu. Biraz sonra haber geldi, dendi ki: "Mülkiye'nin önü yeterince geniş ve açık değil, o yüzden Hukuk Fakültesi'nin bahçesinde toplanılıyor." Şimdiki gibi kapalı değildi bahçeler, merdivenlerden çıkıldıktan sonraki taşla döşeli kısım, bina eninde, geniş bir biçimde açıklıktı. Birçok arkadaşımızın toplanmış olduğunu gördüğümüz Hukuk Fakültesi'ne gittik. Doğrusunu isterse-niz önce Mülkiyeliliğimiz tutmadı değil. Ama sonra bu protestonun gençlerin doğal ve yaygın bir tepkisi olması nedeniyle ayrılığın gayrılığın söz konusu olmaması gerektiği kanısına vardık. Yanımda Aykut

Ozan adında, Jandarma Genel Komutanlığı ikinci komutanının oğlu var. Aykut bizden bir sınıf küçüktü. İyi okullarda okumuş, çok akıllı bir arkadaştı. Galiba siyasi şubeyi bitirdi ama idareciliği yeğledi. İyi bir kaymakam, iyi bir vali olmuştu... Aykut'la yan yanayız, önce polisler geçmeye, Cebeci Caddesinin yukarılarına doğru birikmeye başladı. O sırada bizler de bağırıp çağırmaya, hükümeti, polisi, idareyi protesto etmeye başladık.

Slogan atıyordunuz herhalde, neler söylüyordunuz?

Ayla Kutlu: Tabii, slogan atıyorduk. Slogan atarken sonrakı kuşakların polise yönelttiği kızgınlığımız yoktu pek. Bir gün önce, İstanbul'daki olaylar sırasında polis çok sert davranmıştı tamam ama bizler polisin iktidara yandaşlığını yaşamış bir kuşak değildik. Bu, bireysel öfkeyi de önlüyordu. Evet, "Kahrolsun polis, katil polis, defol git, iktidarın uşakları..." diyorduk. Bizim bilincimizde yine de polisle iktidarı değil, polisle devleti bütünleştirme fikri hâkimdi. Ayrışma bizden çok daha sonraki günlerdedir. O sırada polisin ardından asker de gelmeye başladı. Bazılarımız asker geldiğinde "Kahrolsun ordu, kahrolsun asker" diye bağırmaya başladık. Herkesi protesto ediyoruz ya... Aykut bizleri uyardı: "Çocuklar bir dakika, burada durun. Bu polise ne söylerseniz söyleyin de, askerin kafası böyle bağırımları hazmetmez. O kızdı mı, bizi biçer geçer" dedi. Onun için biz de hemen "Yaşasın Ordu, yaşasın asker!" diye bağırmaya başladık. Orası da hiç bilinçli değil belki ama bende o an uyanan duygu şu: Asker kendisinin onaylanmasından hoşnut... Orada inanılmaz bir bütünleşme olduğu duygusunu duydum.

İstanbul'dan gelen haberler...

Ayla Kutlu: İstanbul'dan gelen bazı çocuklar oldu. O gece uyumadık. Artık bu iktidarın kanunsuz, keyfi ve abuk sabuk uygulama-

larına direnmeye kararlıyız. Ne yapılabilir? Onu bilmiyoruz. Yapılan her şey gençliğin kendiliğinden oluşturduğu tepkilerdi. Başımızda kimse yoktu, yönlendiren kimse yoktu. O yüzden, “gençliği tahrik ettiler” filan gibi sözler sonradan uydurulmuştur. Birtakım hazırlıklar yapmak istiyoruz ya, ne yazık ki, yurdumuz saat 8’de kapanıyor yasal olarak. Yine de bazı dışarda kalma deneyimi olan kızlar vardı. Onlardan yöntem öğrenerek, hiç değilse yurdun arkasındaki Cebeci fidanlığından taş toplayacağız. Ama bizi kapattılar. Müdire ortarlardan eksilmedi. Kapı kol demirleri vuruldu. Hapsedildik. Erkeklerin ne yaptığını bile bilmiyorduk. İstanbul’dan gelenlerin Mülkiye’ye sığındıklarını, olayları anlattıklarını sabah öğrendik. Herkes uykusuzdu, gergindi. Erkek yurdunda birtakım barikatlar kurulduğunu, hazırlıklar yaptıklarını Mülkiye’ye gittiğimizde duyduk. “Yürüyün” dediği anda gideceğimiz yer Kızılay. Orada sesimizi duyuracağımızı biliyoruz. Ortada kararlaştırılmış hiçbir şey yok. Belki bir saldırının, bir felaketin beklenişi... Nereye gidilmesi gerekiyorsa oraya gidecek, ne yapılması gerekiyorsa onu yapacağız. Bayezit Meydanındaki ölüm bizi çok etkiledi. Arka yollardan, yani Cebeci üzerinden, Kızılay’da toplanacağız, oradan meclise doğru yürüyeceğiz. Meclis o zaman Ulus’ta. İlk defa devletin güçlerine “Kahrolsun” diye bağıırıyoruz. Ama doğrusu polisin ve askerin okul üstüne sürüleceğini hiç düşünmedik. Biz, devletin halkının üstüne ateş açan, onu toplu cezaya çeken bir davranışı olabileceğine inanan görgü sahibi değildik. Bağırıp çağırma ve polisin askerin yukarılarda bizim bilmediğimiz bir yerlerde birikmesi bitince herkes fakültesine dönmeye başladı. Dar geçidi geçen arkadaşlar, aradaki yolun kapalı olması yüzünden Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne bırakılmayınca geri dönmüşler. Bu daracık yolda kalabalık karşı karşıya geldik... Birdenbire üstümüze atlı askerleri sürdüler. O zaman da sonradan da film sahnesi gibidir o an... Bir sürü öğrenci, ne geriye gidebilir, ne yana kaçabilirdi... Erkekler sağlı sollu taflanların üstünden atladılar, her şey kırılıp dökülüyor... Bir kızın o yüksekliği aşması olanaksız. Üstelik ben tehlike durumlarında

gözümü diker, kaçmayı beceremem. Yılan karşısında fare gibi kaldığımı sanıyorum. O an, yüzümün, kollarımın yırtıldığını hissettim. Bir erkek arkadaşım beni belimden tutup taflanların üstüne fırlatmıştı... Bu sayede kurtuldum. Çünkü öğrenci üstüne sürülen o askerlere hiçbir genci kollamaları için tembih yapılmamıştı. O zamana kadar ne bir taş atılmıştı, ne bir saldırı yapılmıştı gençler tarafından. Dayakla, ezmekle düşüncüyü bastırmaya çalışan iktidar o gün en büyük yanlışlığı yapmıştı. Müthiş bir rahatsızlık, daha önemlisi kin yarattı hem Hukuk'lu çocuklarda hem bizlerde. Öfke herkesi sarmış, taşmıştı. O sırada kulağında çıtırtı gibi bir duygu uyandıran ama ardından inciten acıtan gürültü sağanağı başladı. Mülkiye kurşunlanıyordu. Kurşunu bu kadar çok ve bu kadar yakında hiç duymamıştım. O aydınlık günü sonsuza kadar lekeleyen yanlış bir şeyler oluyordu. Böyle bir saygısızlığı mı, hakareti mi, nankörlüğü mü, insafsızlığı mı... Sizin için en önemli saydığınız tapınır gibi girdiğiniz, yaşamınızı yönlendiren bir kuruma yönelik o yanlış sesler... Bağırıyorduk. Mülkiye'ye saldırılınca çil yavrusu gibi dağıldık. Ben önce içeriye girmedim. Arkadan dolaşıp, İletişim Fakültesi'yle (tabii o zamanlar bina da yoktu, fakülte de yoktu. Orası sol yandan spor salonuna giden geniş yolu olan bahçeydi) aradaki bahçeye gittik ve bina dibine sindik. Bağırışlar oldu. Mülkiye kirletiliyordu. Kafamdaki düşünce bu. Hayır kirlendiğine inanmıyordum. Ama zulmün düşüncesi çok ilkeldir.. O andan sonrası tam bir silinme hali. Neden sonra sütunlu salondaydım ama nasıl girdiğimizi hatırlamıyorum. Kimle birlikte olduğumu da. İçerde ve yurttta mevzi kurmuş çocuklar, yangın hortumlarını almışlar, muslukları açmışlar. Yıllardan beri kontrol edilmeyen hortumlar delik olduğundan pek bir fonksiyonu olmamış. Ama düşmanca bir saldırı varsa kazanmaktan daha önemli şeyler de vardır. Teslim olmamak gibi. Çocuklar okulu savunmuşlardı. Salon sıırılsıklamdı. Meşhur bir haritamız vardır bizim biliyorsunuz, kabartma harita, o kabartma haritanın camı kırılmış, harita mahvolmuş. Salon kurşun delikleri içinde, birtakım fotoğraflar, duyuru camları, dolapları vesaireler kı-

rilmiş, dökülmüş, perişan olmuş bir durumda, çok acı çektiğimi/çektiğimizi hatırlıyorum. Ağlamıyorduk. Acımız soğumamıştı çünkü. Bir daha yaşamadığım, başka türlü bir acı duyuyordum: Sanki tarihin yok edilmesi, yani o işgal edilmişlik duygusuydu ve korkunç bir şeydi. Müthiş bir kinle doluyduk. Merdivenleri inerken şunu gördüğümü hatırlıyorum. Bizim sınıftan Yusuf Tunalıgil adında bir arkadaşımız vardı. Birkaç gün önce, bacağındaki tendonlardan biri kopmuştu ve Yusuf, koltuk değnekleriyle yürüyordu. Yurdun yan sokağa açılan kapısından çocukları gözetimine alan polisin, merdiveni inmeye çalışan arkadaşımızın belinin ortasına tekme indirdiğini gördüm. Yusuf merdivenlerden uçarak sokağa kapaklandı. Burası benim ülkem mi, bu polis benim polisim miydi? Çıktık, Mülkiye'nin önünde duruyoruz. Karşıdan, üç-dört tane Askeri Tıbbiyeli çocuk geliyordu. Biz duruyoruz ama bir şey görmüyoruz. Bir tür kör, yahut görülenin bilince iletilememesi... Çocuklar "ne oldu, düştü mü?" dediler. "Düştü" dedik. Öğrencilerden birinin yankılar gibi, sayıklar gibi "Demek Mülkiye de düştü" dediğini hatırlıyorum. O zaman ağlamaya başladım. Yani ağlamak isteği o zaman geldi içimden.

Peki olay sırasında, hiç hatırlıyor musunuz?

Ayla Kutlu: Hayır ben içeri giremedim. Mülkiye'nin içine, Mülkiye mahvolduktan, her şey olup bittikten sonra girdim. Girdiğim yer, sadece sütunlu salondur. Günün o saati, o en aydınlık saati çok karanlıktı. Tabi bunlar hep psikolojik etkiler. Çok karanlıktı, çok perişandı, çok yakışıksızdı. Yani Mülkiye'yi insan öyle görmemeli. Okuduğumuz 4 yıl boyunca o kadar aydınlık, parlak, o kadar sevimli, sevinçli ve coşkulu gördüğümüz bir yerdi ki, işgal kararttı yüzünü. İnsanlıkla çok ilgili olmayan bir şey. O anki duygularım, düşman tarafından işgal edildiği biçimindeydi. Ve o andan itibaren de iktidarın başına ne gelirse gelsin, ne olursa olsun, hak ettiklerine inandım. Bu insanla-

ra acımayacağıma inanıyordum... Ama olmuyor. İnsansınız ve insana yapılan her incitici işlem sizi de incitiyor.

Yaralananlar oldu, Yusuf mesela perişan olmuştu. Silahla vurulanlar olduğu söylendi o zamanlar. İsim olarak hatırlamıyorum ama bundan doğal hiçbir şey olamaz. Saldırı bayağı ciddi bir ortadan kaldırma saldırısıydı. Bu abartılı bir söz değil, dekan karşı çıkıyor, "Teslim etmem okulu" diyor. İşte o zaman Fehmi Yavuz Hoca bizim için gerçekten saygın bir kimlik kazandı. Ondan sonra da çok parlak sınavlar verdi.

Bu kurşun deliklerini kapatın baskısı var...

Ayla Kutlu: Tabii, baskı yaptıklarını biz öğrenci olarak bilemeyiz. Bunu yönetim bilecektir kuşkusuz. Neden bilmediğimi de söyleyeyim. Kapatıldı. Hukuk Fakültesi, SBF kapatıldı. Yani biz Mülkiye'den çıktığımızda kapatıldığını biliyorduk. Bir daha hiç oraya dönemeyeceğimizi sanıyorduk. Oradan kalktık Kızılay'a gittik. Orada duyduk ki, yurtlar da kapatılmış. Biz yurtlara da giremedik. Erkek çocuklar da giremediler. Binaları bütünüyle o andan başlayarak enterne ettiler. Yurt da boşaltıldı ve dendi ki "Herkes, bütün çocuklar memleketlerine gidecek". Yurda giremedik, arkadaşlarımız evlerini açtılar bize. Yani her arkadaşımız 8-10 kızı evinde misafir etmek zorunda kaldılar. O geceyi Tülin Oktay'larda geçirdik. Yurttan üç kızdık. Tülin'in annesi Mediha Teyze'yi, şefkatini unutamam. Kurtuluş Savaşı gazişi bir paşa kızıydı. Boyuna gözlerini siliyordu... Öte yandan bizi nasıl rahat ettireceğini bilmiyordu. O gecenin herkese verdiği duygu, en sevdiğimizizin cenazesinin kaldırılmadan önceki geceyi yaşadığımız duygusuydu. Ölen Mülkiye'ydi. Bizi öksüz, işsiz, dayanaksız bırakmış, öldürülmüştü. Hem umutsuz, hem kin doluyduk.

Erkek arkadaşlarımız da tabii ki yurda giremediler. Tutuklananlar, yaralananlar... ve kulak, fısıltı gazetesi müthiş dedikodular üretmeye başladı. Ertesi sabah erkenden bizi memleketlerimize gönderdiler. Tren varsa trene bedava olarak binmemiz sağlandı. Otobüs varsa

onlara galiba talimat verildi. Ayrıntısını bilmiyorum ama zaten paramız yok, ayın da sonu gelmiş. Gittik ve o andan itibaren çocukların dağıldığı her yerde, meşruluğunu kaybeden iktidara karşı, müthiş bir propaganda başladı.

Bu arada... Cebeci'de oturan komşuların gösterdiği yakınlık ve dostluğu ayrıca vurgulamak gerek. O ne halktı. Öğrenciler için ağlayan, yardım eden, su dağıtan çocuklar, anneler, babalar... Hele yemeğimizi yediğimiz, meyve suyumuzu içtiğimiz, fimlerini izlediğimiz, para çektiğimiz, sigara aldığımız esnafın sevgisi... Mülkiye haksızlığa uğramıştı çünkü. Gören göz başka bir değerlendirme yapamazdı.

Fısıltı gazetesi neler söylüyordu?

Ayla Kutlu: Fısıltı gazetesi, tabii ki çocuklardan bazılarının öldüğünü söylüyordu. Ankara'da gençlerle polisin boğaz boğaza savaştıklarını söylüyordu. Abartma gitgide genişliyor, yayılıyordu. Anlatılanların yüzde 5-10'u doğruysa, yüzde 90'ı da üretiliyordu. Ancak fısıltı gazetesinin asıl önemli etkisi öyle hemen aynı gün ya da bir gün sonra değildi. Türkiye'de 27 Mayıs'a kadar geçen bir aylık sürede inanılmaz iddialar ortaya atılmaya başlandı. Artık biz bile "Çocukları kıyma makinesinde kıymışlar da, şu kadar kişi öldürmüşler, şu kadar kişiyi öldürdükten sonra soğuk hava depolarına tıkmışlar, bilmem kimleri üst üste yığmışlar, gövde parçalarını buzdolaplarında saklıyorlarmış", aklınıza ne gelirse... Taşradaydık. Bize haberleri yalanlamak düştü. İnanmıyorlardı: "Sizin haberiniz nereden olsun" deniyordu. İskenderun'a gittiğim için 555 K'dan haberimiz olmadı. Benim 555 K'dan yani "5 Mayıs günü saat 5'te Kızılay'da"dan çok daha sonra, yani 27 Mayıs'tan sonra fakülteye döndüğümüzde haberim oldu. Haberim olsa daha sevinirdim ama yoktu ne yazık ki. Sanırım Anadolu'da da kimsenin haberi olmadı. Gazeteler beyaz sansürlenmiş bölümlerle çıktı. Haber sansür edildikçe kaynak tükeniyor, abartma başlıyordu. Gazete dışında yalnız radyo var o tarihlerde. Radyo

zaten hükümetin borazanı. Rezil bir durumda haber dinlemek bile olanaksız. Yorumlar, küfür... Vatan cephesini gitgide güçlenmiş gibi göstermeye başladılar. Bütün bunların faydası olmadı.

27 Mayıs?

Ayla Kutlu: Bir zafer duygusu içindeydik. Müthiş bir sevinç... Ve derler ki: 1908'deki Meşrutiyet ilanında, "insanlar, ırklar ve dinler kucaklaşmışlar ama kısa bir zaman sonra da ayrışmaya başlamışlardır." Sanırım Türkiye'deki kucaklaşma arzusu herhalde 1908'deki kardeşlik duygusu gibi bir duyguydu. Hemen ardından, tadı kaçırıldı tabii. Bunu o zamanki gazeteler de fısıltı gazetesi de körükledi. Kuyruklar çıktı, "Sen kuyruksun ben kuyruk değilim. O şöyle yararlandı, bu böyle kötülük etti..." Bütün bunlar ihtilalin (ihtilal demek istemiyorum ben. İnandığım şey, 27 Mayısın devrim olduğudur. Aşırı dedikodu sonradan devrime yüklendi. Oysa o günlerde, Türkiye'deki demokrat, ilerici insanlar, hayatlarının en büyük barış duygularını yaşıyorlardı birbirlerine karşı. Bir asker görmüyor muydunuz, içiniz kabarıyordu. Bir tank, rütbeli ya da rütbesiz bir ordu mensubu, ne olursa olsun, onlar müthiş sempati topluyordu. Türkiye'de hayat ucuzlayacaktı, insanlar çok daha özgür olacaktı, adil mahkemeler olacaktı, çok güzel şeyler olacaktı... Ülkemi ne kadar çok sevdiğimi, asker nakli yapan tren vagonlarını gördüğümde algılamıştım. Bunu unutamam.)

Ama...

Örneğin Mülkiyeliler ilk hayal kırıklıklarını devrimin hemen ardından yaşadılar. Mülkiye'de öğrencilerin en çalışkanları, herkes bilir ki, devletten bursludur. Ve çoğu da, orta sınıf esnafla, küçük bürokrat çocuklarıdır. Onların hemen işe girmeye ihtiyaçları vardır. Devrimi izleyen günlerde binlerce subay emekli edildi ve kamu kuruluşlarında atamalar durduruldu. Emekliye ayrılan subaylar için tutuldu bütün kadrolar. İlk şaşkınlık ve ilk tokat zannediyorum böyle geldi. Yozlaştırılmış olabilir, birtakım kişiler o devrimi yürekten destekledikten

sonra, dünya görüşleri değıştikçe devrimi inkâr da etmiş olabilirler. Birtakım kişiler sevdikleri, saydıkları ya da çıkarıyla bağı oldukları insanların haksızlığa uğradığı düşüncesindeydiler.

Sonuçta, ölümlerle sonlanan yargılamalardan herkes rahatsız oldu. Bir de 147'ler olayı var. Karman çorman, saçma sapan, tutarsız bir listeyle Mülkiye'den de birçok hocanın atıldığı 147'ler olayını yarattılar.ç. Yetkiyi eline geçirenler, şımarmamayı, kendinde birtakım *mevhum* güçler olduğuna inanmamayı başaramadılar. Bir yıl içinde o yüzden kendilerini de hallettiler. Onun için, sonunda anlaşıldı ki, Türkiye'deki yeni hareket, hep devşirme hareketi oluyor. 1908'de de devşirme hareketiydi, Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde sistem, devşirme sistemiydi. Her yerden her insanı toplamak... Potaya atılana kadar büyük bir uyumsuzluk yaşıyor devşirilenler. Potada eriyip yeniden dökülene kadar geçecek zaman öyle uzun, aşamaları öyle çok ki. 27 Mayıs 1960'ta da bir devşirme hareketiydi. Çünkü; fikir birliği, dünya görüşü birliği, aksiyon birliği olmayan insanların tesadüfen biraraya gelmelerinden oluşmuştu. Ama 27 Mayısın Türkiye'ye çok iyi şeyler ve çok aydınlıklar getirdiğine hâlâ inanıyorum. Övünülecek bir anayasa, o zamana kadar bizim aklımıza bile gelmeyen bazı özgürlükler sağladılar. Okuma özgürlüğümüz bile yoktu, düşünün. Müthiş bir çeviri, okuma, yazma seferberliğine girdik. Kültürel yaşamda çok olumlu etkileri oldu. Siyasal yaşamda çok kötü iki etkisi oldu. Bir: seçimle gelen devlet yöneticilerinin canlarının alınması; iki: insanlar arasında ayrılıkların yoğunlaşması, derinleşmesi ve yeni ihtilallere kapı açacak askeri ve düşünsel aykırılıkları yaratması. Bir kapı kapalıysa, onu açmaya cesaret edecek insan azdır. Ama kapı bir defa açılmışsa, defalarca açılması için haklı nedenleri var zanneder insanlar. Bu da milletimiz için talihsizlik olmuştur diye inanırım.

Fakülte açıldı. Bir ay geç olarak sınavlar yapıldı. Yazın ortasına denk geldi. Temmuz sonuna kadar sürdü. Hocalarımız oldukça anlayışlıydı. Hayatımın en kolay sınavlarını orada geçirdim. Herkes benimle aynı kanıdadır sanırım. Öğrenciliğimin son sınavında çok deneyimli

bir öğrenci olduğumu kanıtlayacak durumdaydım. Çıkabilecek bütün soruları doğru tahmin ediyordum ama yüksek not alacak kadar çalışmayı canım istemiyordu artık. Öğrencilikten kopmuştum, siyasal bir kimliktim, yalnızca oydum. Yalnız siyasal kimlik, öğrenci değil.

“Mülkiyelilik dünyanın en modern aşiret kurumudur” diye düşünüyorum. Bugün bu kadar bağlı mıdır diye soruyorsanız soruyu, ben her eskinin yenileri sanki olumsuz ve yetersizmiş gibi nitelendirdiklerini gördükçe sinirleniyorum. Yok böyle bir şey. Mülkiyeli Mülkiyelidir. Kanı aynı kan, sütü aynı süt, hocaları aynı hoca, binaları aynı bina, özellikle havası aynı hava. Bağlılık giderek artan, zamana yenilme-yen bir şeydir. Saygının ve törelerinin zamana uymak şartıyla da olsa, sürdüğüne inanıyorum, olumsuz şey görmedim bugüne kadar.

Kırkinci yılda toplandık, valiler, sefirler, bakanlar ve bir yazar, toplandık; çok hoş toplantılar düzenlendi. En güzeli son sınıfta okuyan Mülkiyeliler ile kırk yıl önceki biz mezun Mülkiyelilerin biraraya geldiği toplantı oldu. Bizim sınıfın yönetici yetiştiren şubeleri genelde çok fazla ciddi bakıyor hayata. Sizli bizli, hanımlı beyli konuşmalar, hatta el sıkmamalar (tarikatchı olmuş kimileri), takıldığınızda inanamayarak bakmalar... Gerek hariciyecileri, gerek idarecileri. Çok kruvaze adamlar... Bakın neyi kastediyorum: Kruvaze giymiş biri koşabilir mi? Şnav çekebilir mi? Kruvaze giyinmiş biri göbek atabilir mi? Bir masayı ucundan tutup çeker mi? Hatta ilikli ceketle ayakkabısını giyebilir mi? Çok ciddi durunca mükemmel olduklarını sanıyorlar. O yüzden eski Mülkiyeli ruhu gitti sanıyorlar. Oysa giden Mülkiye ruhu değil... Hafıza... Yani biz eskilerin hafızası. Her şey aktı gitti, bizde mükemmellik kaldı sanıyor, çok ciddi konuşuyorlar. Kırkinci yılımızda Mülkiyeliliğin ve sanatçılığın getirdiği özgürlük tavrıyla onların ciddiyetlerini epeyce çitiledim zannediyorum. İçtenlik gençlerin hoşuna gidiyor.

Mülkiyeliyi dışardan değerlendirenlere göre bizler devlet hizmetine ikincil derecede bağlıyızdır. Oysa tam tersidir durum: Mülkiyeli devlete o kadar bağlıdır ki, birbirlerini korumak yerine devleti koru-

mak düşüncesi daha ağır basar. O nedenle iyi yetiştiğinden emin olduğu Mülkiyeliyi öne alır.

Bundan sonraki yaşamım, öğrenci yaşamı değil. Aşk duyduğum Hatay da değil. Başkent. Kendi özgün yetilerim beni yönlendirecek. Yaşadığım toplum, üstümde fazlasıyla etkin olacak. Yaptığım işler yüzünden yüzlerce, binlerce insanın sorunlarına, dosyalarına, en önemlisi insan karakterine yakın olacağım.

Geçen zamana bakacağım. Orada kaynaşan hayat var. Sararmasına, kurummasına, savrulmasına izin vermemek için elli yılı harf harf damıtmam gerekiyor.

Yeniden buluşmak üzere...

14 Eylül 2006
Oran-ANKARA

BİRİNCİ KİTABIN SONU

HATAY DEVLETİ'NDEN HATAY İLİ'NE⁹

Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz, daha ilk ayında körfeze giren İngiliz-Fransız müşterek donanması İskenderun körfezini top ateşine tuttu. **Mondros Mütarekesi** imzalandığında İtilaf Devletleri ordularından hiçbiri Hatay'a girmemişti. Ama bu, Hataylılar için kurtuluş nedeni olamadı. Savaşla başlayan acılar diğer Türk topraklarına göre uzun sürecek, çeşitli milletlerle yönetim biçimlerine boyun eğmek zorunda bırakılan Hatay halkı için bekleyiş 1939 yılında sona erecektir. Zorla koparılışının ardından bir kuşak yetişmiştir Hatay'da. Ayrılık on dokuz yıl sürmüş, çeşitli politik oyunlar oynanmış, kan dökülmüş, zaman zaman umutlanmalara, zaman zaman da umutsuzluklara yol açan olaylar yaşanmıştır. 5 Temmuz 1938'de Türk askerinin Hatay'a girmesiyle geri sayma başlamıştır. Ondan sonra geçen bir yılın artık siyasal girişimler ve bunların sonuçlarını bekleme olarak nitelendirilmesi gerektiğini oradaki her Türk biliyordu. Almanlar Bağdat demiryolunu yaparken, İskenderun'un özelliğini gözönüne alarak ek bir hatla yolu bu kente kadar uzattılar, 1913 yılında. Hattın hizmete girişinden az sonra savaş başladı. İngilizlerin öteden beri burada ve hinterlandında gözü olduğu bilindiğinden, topa tutulmadan önce hat devreden çıkarıldı. Bu kararın doğruluğunu kanıtlayan nedenleri kısaca gözden geçirelim: 1916 yılının 26 Nisanında Rusya, Fransa ile yaptığı gizli bir anlaşmayla toprak ve yetki bağışında bulunmuştur: Anadolu'nun İskenderun ve Klikya dahil bölgesi ile Suriye, Fransa'ya ait-

9) Ayla Kutlu, Tarih ve Toplum Ansiklopedisi, cilt 8, s.19-26, İletişim Yayınları, Temmuz 1987.

tir. İngiltere de 25 Aralık 1915 yılında **Şerif Hüseyin**'le bir anlaşma imzalamıştır. Kilikya'dan ve Suriye'nin sahil arazisinden –şimdilik kaydını koyarak– feragat etmiştir. **Mavi Mıntıka** denilen bu yerlerde Fransızların istedikleri gibi bir idare kurma hakkını onlara tanıyor. Ancak bir koşulu vardır: İskenderun İngiliz ticareti için serbest liman olarak kalacaktır. Aynı hükümleri taşıyan anlaşma İngiliz Temsilcisi **Sykes** ile Fransız temsilcisi **Picot** arasında Mayıs 1916'da imzalanıyor.¹⁰ Üzerinde bu kadar çok durulan topraklarda savaşın bittiği günlerde bütün üst dereceden devlet memurları hep Arap asıllıdır. O karışık günlerde bu görevliler yakınlardaki Arap çoğunluktaki ilçelerden derme çatma silahlı güç topluyorlar. Onların desteğiyle bir hükümet kuruyorlar: Hükümeti Arabiyye-i Muvakkate.

Bu fiili durum, halkın çoğunluğu üzerinde yılgınlık yaratıyor. Hükümeti kuranlar direnmek isteyen Türk memurlara baskı yapıyor, hapse atıyorlar. Bu davranış, eşraftan bazılarının onlara yandaş olmasını sağlıyor. Hatta korkan bazı küçük memurlar da hükümeti desteklediğini bildiriyor. Ne var ki, bu, zavallı bir hükümettir. Üstelik Türk birlikleri pek yakındadır. Haber duyulur duyulmaz asker kırk kilometre uzaklıktaki Belen'den harekete geçiyor, düzeni sağlıyor. Antakya'daki hükümet üyeleri kaçıyor. Ne var ki **Mondros Mütarekesi** hükümleri gereği asker kuzeye, Adana yönüne çekilince meydan yine boş kalıyor. Kaçanlar dönüyor, **Şerif Hüseyin**'e bağlı olduklarını duyuran Arap Hükümeti yine kuruluyor.

Fransızlar Hatay'da

Hatay'ın kaderi bu karışık günlerde değişiyor. **Mondros Mütarekesi**'nin imzalanmasının hemen ardından **Mustafa Kemal Paşa**, Yıldırım Orduları Kumandanlığı'na atandığı için Adana'ya geliyor. Bu sıra-

10) *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si*, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü neşriyatı, 1938, s.242.

da yenilen Osmanlı İmparatorluğu'nun çekildiği yerlerde otorite boşluğu rastgele ve hızla doldurulmaktadır. **Mustafa Kemal Paşa** Mondros'la gelen ağır koşullara boyun eğme yanlısı değildir. Adana'dan, Sadrazam **İzzet Paşa**'ya telgraflar çekiyor: *"İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak, ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır."* Özellikle üstünde durduğu bir konu daha vardır: İskenderun'u İngilizlere terk etmeyi kabul etmeyecek, asker çıkarırlarsa ateşle karşılık vermekte bir an bile gecikmeyecektir.

Mustafa Kemal Paşa, kısa süre sonra İstanbul'a çağrılıyor.¹¹ Üstünde yaşadıkları toprağın yıllar önce paylaşılmış olduğunu, şimdi yalnızca uygulama aşamasına geldiğini bilmeyen Türkler, özellikle aydınlar, **Misak-ı Milli**'nin ikinci maddesinin kendilerine uygulanacağını, Hatay düşman güçlerin eline geçmediği için, Anavatan'dan ayrılmayacaklarını düşünmekte ve bunu ilan etmektedirler. Fazla beklemek gereksizdir. Fransa planı hemen uygulamaya koyuyor ve 1918 yılı Kasım ayı ortalarında İskenderun'a asker çıkarıyor. Açıklanan amaç; stratejik noktaları kontrol altında tutmak. Kuvvetlerin komutanı sokak başlarına astırdığı beyannamede halka şöyle diyor: *"İskenderun Halep şosesi İtilaf Devletlerinin işgali altına alınmıştır. Fakat buradaki Osmanlı mülki idaresi eskisi gibi devam edecektir."* Aynı günlerde Halep'te bulunan **Kral Faysal**, Antakya'yı resmen Halep Faysal Hükümeti'ne bağladığını açıklıyor. Fransa böylesi oldu bittilere aldırıyor, kuvvetlerini Antakya'ya gönderiyor, kenti işgal ediyor. Kulaktan kulağa dolaşan haberlere göre, Fransa Hatay'ı işgal etmek düşüncesindedir. Buna karşı Türklerin tepkisi sert oluyor. İktidar savaşı yalnızca Türkler, Fransızlar ve Araplar arasında sürmüyor: Bu ortamda Fransızlara güvenen Ermeni jandarma neferleri sokaklarda taşkınlık yapıyor, Ortodoks cemaatinden bazı kişiler Türklere hükmetmeye çabılıyor. Dahası, Osmanlı'dan umut kesen bazı Türkler, Arap milliyetçisi kesiliyor ve adlarının başına "el, al" gibi ekler koyuyorlar. Bütün unsurlar bir silahlanma yarışına gi-

11) Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, İş Bankası Yayınları, 1975, s.14.

riyorlar. Elden ele geçen ve fiyatı giderek artan bu silahlar eski ve güçsüzdür ama çetecilik için yeterlidir.

25 Nisan 1920'de, **Versay Antlaşması**'yla –madde 22– Fransa'ya Suriye için manda verilmiş, **Sevr Antlaşması**'nın 94. maddesiyle ise sınırı Ceyhan'a kadar uzayacak olan Suriye'nin bir mandater devletin yarımını kendi başına ayakta durur duruma gelinceye kadar alacağı hükme bağlanmıştır. Ancak Sevr'i Türkiye kabul etmeyince Türkiye'ye ilişkin olan bu hüküm ortada kalmıştır.

Hatay'ın kaderi böylece Versay ve Sevr ile değil bir başka antlaşmayla yazılıyor: 20 Ekim 1921'de Türkiye-Fransa arasında imzalanan **Ankara Antlaşması**'yla Büyük Millet Meclisi Hükümeti Klıkya'yı kurtarmak ve bu cephede bulunan birlikleri Yunanlılara karşı kat'i meydan savaşında kullanmak amaç ve zorunluluğunda. Antlaşmanın 7. maddesinde şöyle deniyor: *"İskenderun arazisi için hususi bir idare sistemi tatbik edilecektir. Bu arazideki Türk ırkına mensup halk, kültürlerinin inkişâfı için her türlü teslihâta nail olacaktır. Türkçe, resmî dil mahiyetini haiz bulunacaktır."*

Ankara hükümetini ve Hatay'ın Türk halkını daha yumuşak davranmaya iten bir neden de imza protokolüne konulan şu nottur: *"Suriye'de ne gibi idarî tedbirler alınırsa alınsın, yahut nasıl bir kanunu esasi yapılırsa yapılsın daima İskenderun arazisine ait hususi idare sistemi nazarı itibare alınacaktır!"*¹² Bu anlaşmayı izleyen günlerde bir gün Türk sınırları içine katılacaklarına inananların sayısı bir elin parmaklarını aşmıyor. Fransızlar öteden beri göz koydukları topraklar üstünde, bilinen İngiliz siyasasını uyguluyor: Böl ve yönet... Bu çerçeve içinde, bugün Suriye ve Lübnan Devletleri olarak bildiğimiz toprakları dört devlet olarak örgütlüyor: Halep, Şam, Lübnan Devletleri ve Lazkiye Alevi Devleti. İskenderun ise bağımsız sancaktır. Özel bir yönetim uygulanacaktır. Bu yönetimin yapısını Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiserinin

12) *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si*, s.245 (Oriente Moderno, Cilt 14, s.232).

idari işlemlerini kapsayan yayının 314, 319, 330, 367 ve 403 numaralı kararnamelerden öğreniyoruz.¹³

İskenderun'a sivil bir mutasarrıf atanıyor. Ancak bu mutasarrıfın kararları yine Fransız genel komutanının atadığı iki Fransız müşavirinin onayına bağlı oluyor. Özel bir İdare Meclisi kuruluyor. Bu meclis idare şube müdürleriyle, dördü atamayla, dördü de seçimle gelen üyelerden oluşuyor. Ancak seçimle gelecek üyelerin belirlenmesi ilerdeki bir tarihe bırakılıyor. Sonradan seçimle gelecek üyelerin sayısı on ikiye çıkarılıyor ve eklenen sekiz üyenin dinsel azınlıklar arasından *"son derece itina ile nazarı itibara alınarak"* belirleneceği kararlaştırılıyor.

Ankara Antlaşması'na bağlı olan önemli bir mektup var. Mektup, antlaşmayı imzalayan Fransız resmi temsilcisi **Franklin-Bouillion** tarafından Ankara Hükümeti'ne sunuluyor. Deniyor ki: *"Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) İskenderun ve Antakya sekenesine (oturanlara) Türk bayrağını ihtiva eden hususi bir bayrak kullanmak hakkı verilmesi lazım olduğunu beyan etmiştir. Fransız mu-rahhası bu arazi sekenesine böyle bir hak verilmesi için ısrar edecek kadar alâkadar olduğunu söylemiş ve metbuu (bağlı olduğu) hükümeti nezdinde lazım gelen teşebbüsatta bulunacağını vadetmiştir."*

Bağımsız İskenderun Sancağı Halep Devleti'ne bağlanıyor. Sancağın özel bütçesi bulunacak ancak Halep hükümetinin, masraflarına katkıda bulunacaktır.

Büyük zaferi kazanan **Mustafa Kemal Paşa** 15 Mart 1922 günü Adana'ya geliyor. Çok büyük ve coşkulu törenlerle karşılanıyor.

Hatay Devleti

1925 yılında Fransa, Halep ve Şam hükümetlerini birleştirerek Suriye Devleti'ni kuruyor. Bu sırada İskenderun Sancağı'nın statüsünde değişiklik olmuyor. Üç ilçeli (İskenderun, Antakya ve Kırıkhan) bu sancak

13) *a.g.e.*, s.247.

Suriye Devleti'ne bağlanıyor. 1926 yılında Şam meclisine gidecek altı mebusa ek olarak 3 mebus daha seçilmesi ve İskenderun Sancağı Hükümet Başkanlığı'na seçim yapılması Fransız Yüksek Komiserince karara bağlanıyor. Seçim yapılıyor. Hükümet Başkanlığı için, Gaziantep'te bulunan **Ahmet Türkmen** öneriliyor. Ancak, ertesi gün iki Fransız subayı **Abdurrahman Melek**'i evinde ziyaret ediyorlar: Biraz konuştuktan sonra, *"Dün akşam bir içtima yapmışsınız. Burada Türklerden hiçbirini bu mevkie layık görmediniz mi? Reisin kim olabileceğini bilahere halletmek kolaydır. Mösyö Durieux'u (Mösyö Durieux mutasarrıfın yanındaki Fransız müşaviridir ve 1923 yılına kadar bu görevi yürütmüştür) düşünmez misiniz? Onun gibi bir idare adamı başta oldukça, başka kimseyi düşünmek haksızlık olur"*¹⁴ diyorlar.

Seçimler gerçekte göstermeliktir. Fransızlarca uygun görülen kişiler mebus olmaktadır. Bu kez de öyle oluyor. Eski ve yeni mebuslar İskenderun'da toplanıp seçimi ve Anayasa'yı yapıyorlar. Serbest ve Müstakil İskenderun Devleti'ni kuruyor, yemin ediyor ve Devlet Başkanı olarak **Mösyö Durieux'u** seçiyorlar. Kıyamet kopuyor. **Abdurrahman Melek**'in böyle anlattığı olay, Alman basınında biraz farklı anlatılıyor. **Dr. Yaeschke**, *Orient-Nachrichten* gazetesinde yayımlanan yazısında şunları söylüyor: *"1926 senesi ilkbaharında Mülazım Durieux hiç beklenmeyen bir şeref teklifi karşısında kalmıştır. İskenderun Sancağı İdare Meclisi kendisini Serbest ve Müstakil İskenderun Devleti'nin Reisi intihap etmiştir. İskenderun Sancağı'nın Türk halkı hürriyet ve istiklâlini temin için böyle bir yol düşünmüştür. Türklerin bu hareketi Fransızları müşkül mevkide bırakmıştır... İskenderun için böyle ayrı bir devlet teşkili mandanın mânâ ve ruhuna uygun olmadığına Türkleri ikna için aylarca müzakere ve muhaberede bulunmak icap etmiştir."*

Açıktır ki, Fransızlar Şam hükümetinin isteklerini sınırlamak için böyle bir oyuna başvurmuşlar. Sancak mebuslarını bağımsızlık kararından vazgeçirme karşılığı, onların bazı isteklerini reddetmişler. Çünkü, Fransız Fevkalade Komiseri, yalnızca kurulan hükümetin adını değiştire-

14) Dr. Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Türk Tarih Kurumu, 1966, s.13.

riyor ve “Şimali Suriye Hükümeti” adının uygun olduğuna dair kararname çıkarıyor. Daha sonra, İskenderun Devleti’nin bağımsızlığı için yemin etmiş mebuslar, Suriye Devlet Başkanı **Ahmet Nami**’nin temsilcileri huzurunda Şam’a katılma kararı veriyor ve Suriye Devleti mebusları olarak yine yemin ediyorlar. İlginçtir, yalnızca Ermeni Mebus **Narik** yemin etmiyor ve şunları söylüyor: “*Henüz imzanın mürekkebi kurumamıştır. Ben sözümü ve imzamı geri almam. Şam’a iltihak kararını kabul etmiyorum.*”¹⁵

Hatay Devleti’nin kuruluşuna kadar Şam’a bağlı kalan Bağımsız İskenderun Sancağı’nda Türk etkisi giderek artıyor. Anavatan’la bağlar sıklaşıyor, Türkler yetişmiş genç sayısını artırmak için öğrenim düzeylerinin yükseltilmesini hedef alıyor, Anavatan’daki her devrim, hızla İskenderun Sancağı’nda uygulanıyor. Kahve ve gazinolarda sürekli olarak İzmir ve Sakarya marşları çalınıyor. **Gazi**’nin, **İsmet** ve **Fevzi Paşa**’ların resimleri her yanı süslüyor. Resimler ve plaklar toplanıyor, dükkân sahipleri nezarete atılıyor, çıkıyorlar ve hemen işyerlerine resimleri asıp plakları çalmaya başlıyorlar. Böylesi bir kültürel ayrılık savı, basılı ve süreli bir yayım aracına gerek olduğu fikrini geliştiriyor. Hatay davasını büyük kitleleri etkileyerek desteklemiş olan *Yeni Mecmua* böyle doğuyor. Önceleri böyle bir yayın organı için izin almakta zorlanılıyor. Sonunda yazı kuruluna bir Ermeni, bir hoca ve bir de resmi memur alıyorlar. Bu kişiler otoritelere güven veriyor. *Yeni Mecmua* Türkçe ve Fransızca yayın yapacaktır. Siyasal yapısı yoktur. Sosyal ve bilimsel konuda araştırmalar, makaleler yayımlar. Artık sabırlı olmayı öğrenmişlerdir. Yavaş yavaş ve düşük dozda politikaya el atılır. Önceleri memur ve yönetime yönelik eleştirilere yer verilir. Ardından Şam yöneticileri ile Arap milliyetçiliğinin sözcüsü gazeteler eleştirilir, karşı çıkılır. Sonraları özgürlük ve ayrılık yazıları yayımlanmaya başlar. Bu politik yapı, gençler arasında heyecan ve ilgi yaratır. Yazı yazarlar artar. Yeni dergi, birliğin oluşmasında bir odak haline gelir. Çalışmalar giderek bir düzen kazanır. Adana’da Milli Emniyet, Halep’te Türk Konsolosu ile yazışmalar ve ilişkiler sıklaşır.

15) *a.g.e.*, s.14.

Bir başka olay, kopmanın boyutunu göstermesi yönünden önemlidir. Öğretim kurumlarında Türkçe öğretim sırasında bile Türk büyüklerinden, tarihinden söz etmek yasaktır. Anavatan'dan gelen kitaplar devlet büyüklerinin resimleri çıkarıldıktan sonra öğrenciye dağıtılır. Köprübaşındaki ilkokulda Suriye yanlısı bir eğitim görevlisi Atatürk'ün resmini bir kitapta görünce yırtıp atıyor. Bu konuda Sayın Remziye Kayacan şöyle anlatıyor: *"İlkokul öğrencisiydim. Türkiye'den gelirdi kitaplarımız. Bazı sayfaları yırtılmış olarak dağıtılırdı. Bir gün, öğrencilerin önünde bir maarif memurunun Atatürk'ün resmini yırttığını söylediler. Çok üzüldük. Büyüklerimiz daha da çok üzüldüler. Sanki Atatürk öldürüldü gibi gelmişti bana. Ertesi gün göğüslerimize Atatürk resminden yapılmış rozetler taktık. Çok heyecanlandım. Hayatımın ilk kahramanlığının o rozetle köprüden geçip eve gitmek olduğunu sanırım."*

Abdurrahman Melek ise rozet olayını şöyle anlatıyor: *"Atatürk'ün resminin yırtılarak bir kitaptan çıkarıldığı duyulunca o gece birkaç terzi sabaha kadar binlerce rozet yapmışlardı. İkinci gün çocuklar yakalarında Atatürk'ün resmini taşıyan birer rozetle okula gittiler. Fransız idarecileri meseleyi kapatmak, heyecanı yatıştırmak için, kendilerinin emirleri olmaksızın resmin yırtılmış olduğu haberini yaydılar."*¹⁶

O günlerde kıyısından ucundan da olsa Yüzelliliklerden, eski Posta Telgraf Umum Müdürü ve yazar Refik Halit Karay da devreye giriyor. Karay'ı o dönemin Hatay gençliği iyi tanıyor. Karay o günlerden *Sürgün* romanında söz eder. İkiye bir İskenderun'a, Harbiye'ye gelir, İskenderun'dan karşı kıyıları seyreder ve zaman zaman gözyaşlarını siler. *Minelbab İlel Mihrap* adlı yapıtında şunları yazıyor: *"Bugün şu satırları yazdığım altın stilo kalemi bana –henüz oraları yanlış bir fikirle gazetelerde yad iller sayılıyordu– müstakil Hataylılar vermişti. Hem de gizli bir toplantıda, işgal kuvvetleri idaresince duyulmasın diye, bir kır kahvesinde, geceleyin. Kalemin üstündeki yazı Antakya gençliğinden Üstad Refik Halid'e, tarih: 1930. O tarihte bir Hatay davası olduğundan ve gerçekleşeceğinden çoğu kimse-*

16) a.g.e., s.17.

nin, hem de afur tafur edenlerin, beni hâlâ suçlandırmaya yeltenen idraksiz eşhasın haberi yoktu...”

Tarih ve Toplum dergisinde Bir Ömür Boyunca adıyla yayımlanan anılarında (sayı 20, Ağustos 1985): “O devlet (Fransa) ne de olsa bir gün çekilmeye mecbur kalacağını pek iyi bildiği, isyanları bir türlü bastıramadığı Suriye yerine, Hatay’ın, başında Atatürk bulunan birleşmiş ve mazi sahibi bir devlete iadesini tercih etmişti. İleriye pek iyi görmüş bu yeni politikası yüzünden şımarıklığı ile Türk topraklarını bol keseden ih-san ettiği Suriye’yi adaletle cezalandırmış ve dostluğumuzu kazanmıştı.”

Abdurrahman Melek, Refik Halid için şunları yazıyor: “...Aynı zamanda Yüzelliliklerden biri, arkadaşımız Vedii Karabay’a şu teklifi yapmıştı: Suriye’nin mukadderatı değişmek üzeredir. Kürt Dağı’ndan size istediğiniz kadar imza toplayım. Bunlarla ve sizin imzanızla istediğiniz şekilde –ne kadar mufassal olursa ücretini ben vereceğim– Kürt Dağı da dahil olmak üzere, İskenderun’un otonomisi lehinde Cemiyet Akvam’a telgraflar verelim. Davamızın başarısı için Anavatan’a güvendiğimizden, oradan bir işaret olmadıkça Cemiyeti Akvam’a müracaatı muvafık görmedik.”¹⁷

Halk kendine göre doğrular buluyor: Bunlardan biri, dükkânların tabelaları. Türkler kırmızı üzerine beyaz yazılı tabelalar asıyorlar işyerlerine. Araplar yeşil, Ortodoks Rumlarla Ermeniler de siyah üzerine yazılı tabelalar yaptırıyorlar. Alışveriş merkezleri böylece bölünmüş oluyor. Dahası, her vitrinde mutlaka bir *alâmet-i farika* bulunuyor. Türk büyüklerinin resimleri ve sürekli marş çalınması yanında karşıt görüşlerde Suriye Bayrağı, Vatani Partisi’nin amblemi –en güçlü Arap partisidir– camlarda, kapılarda yerlerini alıyor. Önceleri görece olarak sakin ve dostça görünen öğrenciler arasındaki ilişkiler gerginleşmeye, kavgalar artmaya ve olayların her iki tarafça büyütülmesi eğilimleri yayılmaya başlıyor. Çünkü Fransa’nın mandaterliği yakında Suriye üstünden kalkacak, bağımsız olan Suriye içinde özel statüsü tanınsa bile, Hatay Türkiye’den kesin olarak koparılacaktır.

17) *a.g.e.*, s.24.

“Hatay Davası” Gündemde

1936 yılında Fransa Suriye'nin bağımsızlığını tanıyacaktı ama Suriye yönetimi, otonom da olsa İskenderun Sancağı'nın kendisine bağıllığının sürmesi âmacındadır. Bunun için de Fransa'ya mazbatalar, telgraflar yağdırırlar. Türklerin hiçbir girişimde bulunmaması Grioux'u rahatsız ediyor. Türk liderlerini çağırarak onların da girişimde bulunmalarını tavsiye ediyor. Sonuç yine yok. Bunun nedenlerini irdelemek gerekiyor: İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı günlerde Türkiye'nin en çok üstünde durduğu sorun boğazların savunmasıdır. Lozan Konferansı ve Anlaşmasında boğazlar Türkiye'nin kontrol ve yetkisi dışında bırakılmış, birtakım asker dışı bölgeler oluşturulmuş ve buraların kontrolü uluslararası bir komisyona bırakılmıştı. Bu durum Türkiye'nin savunması yönünden büyük bir açıktı. Şu anda en büyük sorun, bu aksaklığın giderilmesiydi. 1936 yılı ortalarında Montreux Anlaşması imzalanıyor. Sorun Türkiye'nin istemi yönünde ve İngiltere, Fransa, Rusya'nın –o günlerde sorunla doğrudan ilgili devletler– onaylayacağı biçimde çözümleniyor. Bu anlaşma bir anlamda Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında yeni bir anlayış ve işbirliği ortamı doğurmuştur. Türkiye hiç zaman yitirmeden Hatay davasını ele alıyor. Hükümetin o günlerde öne sürdüğü sav şudur: *“Fransa'nın, Suriye üzerindeki mandaterlikten vazgeçerken İskenderun ve Antakya'daki ırkdaşlarımızı Suriye gibi hiçbir zaman müstakil bir idareye mazhar bulunmamış bir memlekete tabi kılması, bizce tasavvuru kabil olmayan bir şeydir.”*¹⁸

Aynı yazar, Ankara'da yetkililerle yaptığı görüşmede şunları saptamış: *“Biz revizyoncu olsaydık, plebisit yapılmasını isterdik. Biz ne İskenderun'u, ne Antakya'yı bize ait birer vilayet olarak istemekte değiliz. Biz bu kıtalar için yalnızca muhtariyet istiyoruz. Zira; Fransa ile aramızda mevcut anlaşma hükümlerine göre o havalideki milletler şimdiye kadar hususi bir idareden müstefit oldukları halde bundan böyle neden bu tarzda bir idareden istifade edemesinler?”* Fransa'nın Suriye ile imza-

18) *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si* (Stevovski 23 Kasım 1936'da yayımlanan yazısının çevirisi 27 Kasım 1936'da *Tan* gazetesinde yayımlanmıştır).

ladığı anlaşmanın ardından Türkiye bir hak ve barış saldırısına girmiştir. Bu girişim bağımsızlığını kazanmak üzere olan Suriye'yi önce ürkütür, sonra kızdırır.

Atatürk o yıl meclisin açılışında okuduğu nutkunda; *"Bu sırada memleketimizi gece gündüz meşgul eden mesele, hakiki sahibi öz Türk olan Antakya, İskenderun ve havalisinin mukadderatıdır... Bunun üzerinde ciddiyyet ve katiyetle durmaya mecburuz..."* diyor.

Bağımsız Suriye Devleti için seçim hazırlıkları başladığında, Türkler seçimlere katılmama kararı alıyorlar. Bu karar Suriyeliler ve Fransız yetkililerince tepkiyle karşılanıyor. Seçime katılmayanlar zorlanıyor, hapse atılıyor. Ama bu tutum, Antakya'da Türk nüfusun yüzde 95'inin, diğer ilçelerde çok büyük bir bölümünün katılmama kararını etkilemiyor. Milletler Cemiyeti'nde görüşümüzü açıklamaya giden Türk Heyeti'ne Hatay'dan **Abdurrahman Melek** de çağrılıyor. O sırada Ankara Hataylılara, davanın artık Türkiye Cumhuriyeti'nce ele alındığı müjdesini vermiştir. İlk iş, *Hatay Erginlik Cemiyeti'nin* kurulması ve İstanbul, Dörttyol ile Mersin'de bu cemiyet şubelerinin açılmasıdır. Bu şubeler Ankara'daki *Hatay Egemenlik Kurumu*'na bağlıdır ve **Tayfur Sökmen** genel temsilci olarak görevlendirilmiştir. **Hasan Rıza Soyak** (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri) bir süre önce Hatay Heyeti'ni İstasyon'daki özel dairesinde kabul etmiş ve *"Bu gece yukarda –Çankaya– Atatürk, İnönü ve Mareşal sizin müracaatınızı görüştüler. Fransızlar nezdinde ve Cemiyet-i Akvam'da icap eden diplomatik teşebbüsleri hükümet yapacaktır. Size şimdilik Fransız mandası altında ve Suriye'den ayrı müstakil bir devlet kurdurmaya çalışacağız"* demiştir. Sorun, Milletler Cemiyeti'nde Aralık ayında tartışmaya açılır. Üç tarafsız gözlemci seçilir, Türkiye karara çekimser kalır. Suriyeliler Cemiyet'te İskenderun Sancağı için bildiri dağıtırlar. Ertesi gün **Abdurrahman Melek** bir bildiri hazırlar ve bağımsız İskenderun Sancağı gerekçelerini anlatarak Hataylılar adına bunu dağıtır. Milletler Cemiyeti'nin gözlemcileri geldiğinde Türkler Hatay'da büyük gösteriler düzenlerler. Aynı günlerde, Eskişehir'de **Atatürk, İnönü** ve **Mareşal Çakmak**'ın katıldıkları ve dört saat süren bir toplantı yapılır.

Atatürk çok kalabalık bir heyetle ve tren yoluyla güneye hareket eder. O günlerde Hatay sorununa Türkiye'nin bakışını bir gazeteden izleyelim: 7 Ocak 1937 tarihli *Tan* gazetesinin hemen bütün birinci sayfası Hatay'a ayrılmış. Bütün sayfa genişliğince manşette şu sözler var: *"Eskişehir'de Atatürk'ün nezdinde dört saatlik toplantı yapıldı."* Manşetin altında ve sol baştaki sütunda yer alan yazının başlığı *"Müstemlekeci Fransa'nın Entrikaları"* **Ahmet Emin Yalman** tarafından yazılmış. Onun yanında çerçeve içinde *"Fransa Sancak için tek Fransız feda edemez"* başlıklı yazı var. Altta *"Antakya'yı Kurtaracağız"*. Bu haberin alt başlığı *"Elli bin Adanalı Hatay kurtuluşu için and içti"* sözcüklerinden oluşuyor. Adana'daki gösteriden bir fotoğrafla, iki sütuna yerleştirilmiş Atatürk'ün mareşal formalı fotoğrafı, altında *"Hatay'ın bayrağını taşıyanlara süngü ve dipçik işkencesi"* haberi var. Bir küçük aktüalite haberiyle sayfa bitiyor.

27 Ocak 1937'de, Milletler Cemiyeti'nde, İsveçli **Santler**'in başkan olmasından dolayı **Santler Raporu** olarak adlandırılan komisyonun raporu kabul ediliyor. Bu rapora göre, yeni bir statü ve anayasa hazırlanması için Türkiye, Fransa, İngiltere, Belçika ve Hollanda hükümetleri temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruluyor. Türk temsilcisinin komisyona sunduğu proje üstünde yapılan bazı değişikliklerden sonra Hatay Statüsü ve Anayasası oluşuyor. Kurulacak sancak, içişlerinde tam özgür oluyor. Dışişleri Suriye Devleti tarafından yürütülüyor, gümrük ve para işleri Suriye ile ortak bir yönetime bağlanıyor. Statünün ve Anayasa'ya uygunluğun kontrolü Milletler Cemiyeti'nce atanacak bağımsız sancakta oturan bir Fransız tarafından yapılıyor.

Abdurrahman Melek, anılarında bundan sonraki günleri şöyle anlatıyor:

"Anayasanın umumi hükümleri 27 Ocak 1937 tarihinden evvel iktisap edilmiş (kazanılmış) haklarla imtiyazları ve mevcut kanunlarla nizamnameleri, amme vazifelerine yapılmış olan tayinleri tanımakla beraber, teşrii kuvvet (yasama gücü) iki dereceli intihabı (seçimi) ve birinci derecede müntehiblerin (seçmenlerin) kendilerini, Milletler Cemiyeti na-

mına iş gören komisyon-i mahsus (özel komisyon) delgeleri huzurunda, cemaatlerden birine kaydettirmelerini, emrediyordu.

...İntihapta oy vermeleri için Türkiye'deki Hatay doğumlular birer birer veya kafile halinde Hatay'a sevkedilmeye başlandı. Fakat intihap heyeti henüz gelmemişti ve intihaba uzun bir zaman vardı... Sokaklarda kafile kafile işsiz insanlar vardı. Bunlar intihapta rey vermek için gönderilmiş Hatay doğumlu kimselerdi. Polisler ve jandarmalar hariçten gelenlerle, şehirde dolaşanlarda silah arıyorlardı. Türk Halk Partisi'ne mukabil, Usbetül-Amelîl-Kavmi ve Vahdetil-Arabiyye namı altındaki gayr-i Türk unsurlardan müteşekkil bir cephe kurulmuştu. Her iki taraf arasında bazen söz, taş ve sopa, bazen silahlı tecavüzler eksik olmuyordu... 15 Nisan 1938'de, Hatay'da seçim işleri başladı. Statü mucibince Milletler Cemiyeti komisyonu nezdinde Hatay'daki cemaatlerin mümessilleri de bulunacaktı. Birinci dereceden müntehiplerin rey kartları her cemaat için başka renkte tesbit edilmişti; Türkler kırmızı kart alıyorlardı. Suriye'den kamyonlarla getirilen yabancılar bir saat içinde rey verdikten sonra çekilip gidiyorlardı. İntihap komisyonu da dahil olmak üzere bütün resmî otoriteler, Türklere her türlü müşkülâtı çıkarıyor, gayr-i Türk unsurlara bilakis kolaylıklar gösteriyorlardı... Kırıkhan kazasının dağ köylerinde, yüzlerce seneden beri halis Türk olarak yaşayanlar arasında Sünni Müslüman yazılmak isteyenler bile çıkmıştı. Halbuki Türk ırkından olanlar için din ve mezhep farklılıklarına göre bir ayrılığı statü dahi kabul etmemişti... İntihap kanlı safhalar arzetmeye başladı. Her tarafta asayişsizlik yüzünden intihap büroları çalışamaz hale geldi..."¹⁹

Atatürk'ün Hatay davasına el attığı günden başlayarak gazete haberleri artıyor Türkiye'de. Hemen her gazetenin birinci sayfasında Hatay'la ilgili haberler ve bilgiler yer alıyor.

12 Mayıs 1938 tarihli Tan'da, tam ortadaki haber, "Hatay'da Tazyik Artıyor" başlığı altında veriliyor. "Hataylılar, Atatürk'ün müdahalelerini istediler" deniyor. Bir yaralama olayı alt başlık olarak yazıda yer alıyor. 21 Mayıs 1938 tarihli Akşam, tam sayfaya ve üste yerleştirdiği iki resim ve al-

¹⁹⁾ Dr. Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, s.38, 39, 41, 44, 46.

tındaki *"Atatürk Dün Mersin'i Şereflendirdiler"* manşetiyle verilen haber, Atatürk'ün düzenlettiği büyük askeri geçidin, yani gözdağı vermenin ayrıntılarını açıklıyor. Bu gezinin tek amacı, çıkmaza giren seçimleri yola na koydurmaştır. *Times*'da yayımlanan bir makalede Hatay'daki gelişmelere ilişkin ve Türkleri suçlayan ağır bir yorum var: *"Müntehiplerin tesciline ve intihabın yapılmasına nezaret için Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilen komisyonun hazırladığı proje, esas itibariyle hem Fransızlar hem de Türkler tarafından tasvip edilmişti. Fakat proje tatbik mevkiine konulduğu zaman, müşkilat başlamıştı. Arablar yerli Türklere karşı cebir ve şiddet kullanmışlar, bunlar hariçten sokulan propagandacılar tarafından kışkırtılmışlardır. Türklerin fazla gayretkeşliği kendilerine çok şey kaybettirmiştir. Sancağın kırk bir mebustan teşekkül edecek milli meclisinin 22 azasının Türk olacağını Ankara'ya vaadetmiş olan Fransa Hükümeti, Birleşmiş Milletler Komisyonu tarafından yapılan tescilin neticelerine göre vaadettiği intihap neticesinin normal yollardan temin edilemeyeceğini keşfetmiştir... Aynı zamanda Türkiye Hükümeti Milletler Komisyonu'nun tarafsızlığından şikâyet etmiş ve müntehiplerin tescilinden çıkan inkisarı mucip (hayal kırıklığına neden olan) neticeleri komisyonun garazkârlığına atfetmiştir.. Fransa Hükümeti, Türklere Sancak Parlamentosu'nda ağır basmak hakkını vermekte salim ve makul siyasi ve idari sebepler görmüştür. Türkler Sancaktaki Türk olmayan anasır kadar çokluk değilseler de, en kuvvetli ve en mükemmel, teşkilat sahibi cemaattirler. Fransızlar bugünkü şeraite (koşullara) göre cebir, şiddet ve kan dökülmesiyle neticelenecek olan bir tecrübe yapacak yerde, İskenderun Sancağı'nın ilk Milli Meclisini tayin esası üzerine teşkil etmiş olsalardı, daha iyi yapmış olurlardı."*²⁰

Bu yorumda, doğru noktalar olmakla birlikte açık bir Türk düşmanlığı da görülmektedir. Acaba Türkler azınlıkta ve baskı yapan unsur muydu, bunları bir başka yabancı kaynaktan öğrenmek olası: Lord Kinross, *"Milletler Cemiyeti'nin seçimleri düzenlemekle görevlendirdiği komisyonca uygulanan sayım sistemi Türkleri azınlıkta, Araplarla Ermenileri çoğunlukta gibi gösteriyordu. Hatay'daki Türkler Antakya'da büyük bir mi-*

20) *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si*, s.256.

ting yaparak bu sayımın durdurulmasını sağladılar. Türklerin istediklerini elde edebilmeleri için, yine doğrudan doğruya Fransızlar üzerinde baskı yapmaları gerekiyordu.”²¹ diyor.

Hatay'daki asayiş bir türlü sağlanamıyor. Sancaktaki toplam polis ve jandarma sayısı 148. Bunlardan yalnızca 40'ı Türk. Seçim sürüp gidiyor ve Arapça konuşan Hristiyanlarla Alevi mahallelerinde ve köylerinde bir isyan havası esiyor. Yönetim, isyan bölgelerine kuvvet gönderemiyor, çünkü kolluk kuvveti değişik ırklardan oluşturulduğundan kendi aralarında olay çıkıyor. O zaman valilik, Türkiye'den para yardımı alarak silahşörlerden kurulu bir güvenlik gücü oluşturuyor. Bu güç, Türk asıllı polis ve jandarmalarla, Fransız Kuvvetleri Komutanı Albay Collet'in milislerinden vücuda getirilmiştir. Bunlar, öteden beri taşkınlık yapan Arapları kımıldanamaz duruma getiriyorlar. Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun protestosu bu nedenledir. Vali, *"Anarşi olan yerde seçim sonuçlarına güvenilemez"* diyerek yönetimini savunuyor. Bir kıvılcım isyan havası doğuruyor ve zor önlemlerinin alınmasına yol açıyor. Olayların gelişme biçimi şöyle: Hristiyan mahallesinde çalışan bir Türk boğazlanıyor. Türkler bunun üzerine Hristiyan mahallesini sarıyorlar. Fransız Kuvvetleri Komutanı Albay Collet ile, Vali Abdurrahman Melek arasında bir anlaşma yapılıyor. Fransız Kuvvetleri mahalleye girip öteden beri tahrik edici eylemleri görülen bir lideri ve Türklerin rahatsız oldukları diğer kişileri topluyor. Bu kez Alevi kadınları karşı eyleme geçiyor, seçim komisyonunun bulunduğu Turizm Oteli'ni basıyor, ardından hapishaneyi taşıyorlar. Bu olaylar sabaha kadar sürüyor. Saat 6 sularında jandarmaya ateş emri veriliyor ve bu ateş sonucu iki kişi ölüyor, iki kişi yaralanıyor. Kalabalık dağılmakla birlikte Arap unsurlar tutuklu liderleri serbest bırakılmazsa seçime katılmayacaklarını söylüyorlar. Seçim Komisyonu valiyi yine protesto ediyor. Vali de evrakı Seçim Komisyonu'na gösteren savcıyı görevden alıyor. Bunu izleyen günlerde Beyrut'taki Fransız Komutanlığı Hatay'da sıkıyönetim ilan ediyor. Bu durum Türklerin işine geliyor, çünkü, valilik tümüyle kontrolü ele alıyor.

21) Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, s.739.

Araplar bu durumda seçimlere katılamayacaklarını ilan ediyorlar. Seçim Komisyonu seçimi durdurduğunu bildiriyor. Ardından, Hatay'dan ayrılması için Milletler Cemiyeti'nden emir alıyor. Bu emrin verilmesi için Fransa devreye girmiştir. Neden?.. Bu nedeni **Kinross**'un kitabında buluyoruz: *"Avrupa'da Hitler'le başları zaten dertte olan Fransızların, Suriye Devleti'nin bir parçacığıyla uğraşacak halleri yoktu. Suriye de, nasıl olsa er geç tümüyle ellerinden gidecekti. Üstelik şimdi dost Türkiye ile bozuşmanın sırası da değildi. Çünkü isterse, boğazları kapatır, ilerdeki savaşta Fransa'nın muhtemel müttefiki olan Sovyet Rusya'ya giden yolları kesebilirdi."* ²²

23 Haziranda, Orgeneral **Asım Gündüz**, Fransız Kuvvetleri Komutanını ziyarete geldiğinde Hatay halkı onu büyük coşku ile karşılamıştı. Türk askerinin Hatay'a girmesine ve asayişin iki devletin askerlerinin işbirliğiyle sağlanmasına ilişkin anlaşma, **Atatürk**'ün hastalığının çok ilerlemesi ve ölmeden önce, **Misak-ı Millî** sınırları içindeyken yıllardır ayrı kalan bu beldenin Türkiye'ye katıldığını görme konusundaki ısrarlı isteği doğrultusunda özel rica ve kuryelerle çabucak imzalanıyor. Temmuz başında Türk Ordusu'nun Hatay'a gireceğini bütün dünya öğreniyor. 3 Temmuz 1938 tarihli *İzvestia* gazetesinde bu konuda bir yorum var. Fransız Dışişleri Bakanı **Bonnet**'in sözlerine yer veren bir yorum: *"Bonnet, İskenderun probleminin halli, bir taraftan Türkiye ile Fransa arasındaki, diğer taraftan Türkiye ile Suriye arasındaki münasebetlerin yoluna konmasıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Her iki memleket arasındaki askerî anlaşma, Türkiye ile Fransa'nın İskenderun Sancağı'nı teminat altına almaları için esas olan şeriati tayin etmektedir. Fransız ve Türk Erkânı Harp heyetleri tarafından imzalanan protokol ise Sancak'ta Fransız ve Türk askerî kuvvetlerinin işbirliğinin pratik imkânlarını tesbit etmektedir, demiştir."* ²³

5 Temmuz günü **Binbaşı Süleyman** komutasındaki Türk Taburu, sabahın 6'sında **Abdurrahman Melek** tarafından Payas'da selamlanıyor. Bir buçuk saat sonra, Hassa ilçesi sınırlarında Aktepe'de Alay Komuta-

22) a.g.e., s.741.

23) *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si*, s.253.

nı **Şükrü Kanatlı** karşılanıyor. Bütün kentler sessiz, bütün yollar hınca-
hınç doludur.

Olayları yaşayan **Remziye Kayacan** anlatıyor: “O zaman, *Sör-
ler Okulu’nda, lisede okuyordum. Sınıf arkadaşlarımız arasında Fran-
sız Birliği’nde görevli Cezayirli, Tunuslu subay kızları da vardı. Nedense
Arap asıllı kızlardan daha çok bizlere yakınlık gösterirlerdi.*

*Türk askerinin karşılanması için günler süren çalışmalar yapıldı. Muhteşem bir sembol arabasının üstünde siyah tüllere sarılı olarak Ka-
vash Çayı’nın oraya kadar gittik. O zamanlar çay, Antakya’nın çok dı-
şında. Anlatılmaz bir kalabalık vardı. Türk askeri yaklaşınca üstümüz-
deki kara örtüleri sıyırdık. Bayraklar dalgalanıyor, bando, davul, zurna
sesleriyle halkın sevinç çığlıkları birbirine karışıyordu. Böylesi bir sevin-
ci bir daha yaşayamayacağımı o anda da biliyordum. Müthiş bir coş-
kuyla, önde asker, arkada bizler Antakya’ya geldik. Askerin ayakları di-
binde kurbanlar kesiliyor, halk bir türlü ayrılıp evine gitmek bilmiyordu.
Askerimiz şehrin bir kısmını, bazı camileri ve hanları işgal etti. İlkoku-
lu okuduğum köprü başındaki mektebi askerî mahfel yaptılar. Tunuslu,
Cezayirli askerlerin hepsi tüfeklerine çiçekler takmışlardı. Türk askeri-
ni aralarına alan halkla birlikte ve gülererek yürüyor, koltukaltlarına sı-
kıştırdıkları tüfeklerini unutmuş boyuna alkışlıyorlardı. Halbuki görev
başındaydılar. Ertesi gün yorgun ama çok mutluyuz. Okulda daha önce
konuşmadığım bir Tunuslu kız geldi. ‘Sizin Atatürk’ünüz var’ dedi. ‘Sizi
kurtardı. Sevinmekte yerden göğe kadar haklısınız. Peki bir gün bizim
de bir Atatürk’ümüz olacak mı? Biz de kurtulacak mıyız?’ Sörler Oku-
lu 1939’da kapandı. Anavatan’a katılmıştık. Çok iyi bir okuldu. Bizlerin
yetişmemizde hocalarımızın hakkı çoktur, o Fransızları saygıyla anarım.
Yaşanan yaşandı. Bizi üzdüler ama bu üzüntü bir yandan da ülkemize
bağlılığımızın artmasına neden oldu. Umutsuzluğa düştük, sonra yeni-
den umutlandık. Ülkemizi imar ettiler. Bize sıcak duygular besleyen çok
kişi vardı aralarında. O askerler, o subay kızları gibi.”*

Bir ay içinde seçimler yapılıyor. Artık Türkiye Cumhuriyeti vesaye-
tinde ama statüsü gereği Suriye’ye bağlı Hatay Devleti kurulmuştur.

Hukuksal varlığı bir yıl kadar süren Hatay Devleti'nde gelişen olaylar kısaca şöyle:

1) Seçimler: Hatay'da 35.847 Türk, 11.319 Alevi, 5.504 Ermeni, 1.845 Arap, 2.098 Ortodoks ve 395 çeşitli cemaatlerden olmak üzere altı gruptan oluşan birinci seçmenler saptanıyor. Buna göre mebus sayısı Türk cemaatinden 22, Alevi cemaatinden 9, Ermeni 5, Arap 2 ve Rum 1 olmak üzere 40 olarak belirleniyor. Ankara, Türk cemaatinden seçilecek 22 mebus adayının saptanmasının kendisine bırakılmasını istiyor ve bu istek Hatay Halk Partisi'nce kabul ediliyor. Geriye kalan 18 ekaliliyet mebus adayı milli gayeye aykırı hareket etmeyecek kişiler arasından **Abdurrahman Melek** tarafından seçilecek ve bunların güvenilirliği de adı geçence garanti edilecektir. Bu kişiler hem Türklerin güvendiği hem de Manda yönetimini hoşnut edecek adlar arasından seçiliyor. Mebus adayları, mebus sayısı kadar olduğu için ayrıca bir oy verme işlemi yapılmaksızın seçilmiş sayılıyorlar. Hatay Millet Meclisi 2 Eylül 1938'de törenle açılıyor, Hatay Devleti kuruluyor.

2) Yürütme: Gümrükler Suriye ile müşterek idare ediliyor, Posta ve Telgraf Suriye postalarınca yürütülüyor. Geçerli olan para, Suriye parasıdır. Suriye ile arada siyasal bir sınır yok. Dışişleri Suriye Devleti'nce yürütülüyor, Hatay Devleti, Suriye kadastral sınırları içinde ayrı bir varlık oluşturuyor.

3) Asayiş: Türkiye'den gelen jandarma subaylarıyla emniyet memurları Hatay uyrukluğuna alınıyorlar. Bu yolla, daha önce Suriye askerlerince yürütülen güvenlik işleri Türklerin eline geçmiş oluyor.

Suriye Hükümeti'nce karşılanması gereken posta pulları, Suriye tarafından baskı yapmak amacıyla Hatay'a gönderilmeyince, ilk önlem olarak mektuplar pulsuz olarak Payas'a iletiliyor, oradan Türkiye pulları yapıştırılıyor ve postaya veriliyor. Hemen ardından Fransa'nın yardımı isteniyor. Bu yardım gerçekleşiyor ve Milletlerarası Hatay Postaları kuruluyor. Genel olarak Suriye'nin attığı her yanlış adım, Hatay Devleti'nin Suriye bağımlılığının sona ermesi için bir olanak olarak kullanılacaktır. Suriye bunu göremiyor. Örneğin, en önemli gelir kaynağı olan ve ekonomik ba-

ğimsızlığın kanallarından biri diye nitelendirilen gümrük işi, Suriye'nin cezalandırma amacına yönelik baskısı sonucu Hatay lehine çözümleniyor. Olayların gelişmesi şöyle: Bir gün akşam üzeri ansızın Suriye Hükümeti Hatay'dan gelen yolculara gümrük kontrolü uygulamaya başlıyor. Böylece Hatay yönetimini koşulların düzeltilmesi için müzakere masasına oturtmak amacındadır. Hatay Hükümeti ise kapılara silahlı gümrük muhafızları göndererek Suriye Gümrüğü karşısında Hatay Gümrüğü ihdas ediyor. Bu durum karşısında Suriye'de kıyamet kopuyor: Yapılan eylem milletlerarası anlaşmalara aykırıdır. Soruna Fransız Fevkalade Temsilcisi eğilmek gereğini duyuyor. İki yana da ılımlı davranma önerisi getiriyor. Suriye buna hazır. Ama Hatay Devleti buna yanaşmadığı gibi, gümrüğün genişletilmesi için karar alıyor. O sırada Türkiye'nin Fevkalade Temsilcisi görüşmelerde bulunmak için Hatay'dan Ankara'ya gitmiştir.

Dönüp geldiğinde, gümrük resmi istenmesinde ısrarlı olunmamasını, Türkiye Devleti'nin Hatay'la gümrük duvarının kaldırılması için kanun kabul edeceğini söylüyor. Ama bunun görünüşte bir öneri olduğu bellidir. Hatay Hükümeti bu ılımlı davranış biçimini gözardı ederek(!) Türk kuvvetlerinin komutanı **Şükrü Kanatlı** ile anlaşıyor ve onun verdiği kuvvetlerin desteğinde İskenderun gümrüğünü işgal ettirerek eski memurların işlerine son veriyor. Liman ve gümrük gelirleri bütçedeki sıkıntıları gideriyor. Fransız Kuvvetleri Kumandanı **Collet**, Hatay Devleti'nin hem Suriye'ye hem de Türkiye'ye kafa tuttuğunu söyleyerek olayı protesto ediyor. Ama gümrükler sorunu çözümlenmiştir. Bundan sonra artık yalnızca zamana bağlı birleşme aşamaları geçirilecektir. Telefon şebekesini Türklerle satma önerisi Fransızlardan geliyor ve gülünç bir fiyata şebeke satın alınıyor. Hatay Meclisi, yönetimini ilgilendiren konularda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen kanunları, koşullarına uyan ufak tefek değişiklikleri yaparak aynen kabul ediyor. Ama bu bile zaman aldığı için kısa yoldan bir çözüm bulunuyor: Türkiye Cumhuriyeti Kanunları toptan Hatay Kanunları olarak kabul ediliyor. Bu kanun büyük gösterilerle ve alkışlarla kabul ediliyor. Yapılacak son şey, para konusundaki bağımlılıktır. O da çözümleniyor. Sıkı önlemler alınıyor, telefon, telgraf bağlantıları ke-

siliyor, sınırlar kapatılıyor ve geç vakit meclis toplantıya çağrılıyor. Bir gece önce Suriye parasını kullanan Hataylılar, ertesi sabah Türk parasını kullanmak üzere uyanıyorlar. Bütün bunlar, özlenen amaca doğru atılmış adımlar. Sonunda 23 Haziran 1939 günü geliyor. Hatay Meclisi heyecanlı bir oturumla Anavatan'a katılma kararı alıyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hatay'ı ilhak etmesine dair kanunun kabulünden sonra şenliklerle 23 Temmuz 1939 tarihinde Hatay, ardında on dokuz yıl süren uzaklığı bırakıyor. **Remziye Kayacan** bunu şöyle dile getiriyor: *"Anavatan'a kavuştuğumuzda üç gün üç gece şenlikler yapıldı. Anavatan'a kavuşmamızın üstünden neredeyse elli yıl geçti. Fotoğraflar bile sarardı, kenarları kıvrıldı, örselendi. Kavaslı çayından aldığımız ordumuzun, tüfekleri çiçekli Tunuslu, Cezayirli askerlerin ve bir Atatürk özleyen on beş yaşındaki Tunuslu kızın görüntüleri ve benim onları düşündüğümde duyduğum coşku eskimek bilmiyor."*

FOTOĞRAFLAR

Sabriye-Selahattin Kutlu evlendikleri gün; Gaziantep, 1932.

Selahattin Kutlu, Antakya'ya giren Süvari Kolu Komutanıyla; 7 Temmuz 1938.

Hatay'da askeri konvoyu karşılayanlar;
sağda koyu renk giysili ve şapkalı Selahattin Kutlu; 5 Temmuz 1938.

Sabriye ve Selahattin Kutlu, görümce Leman Ural ile.

Altan 2,5 yaşında, Ayla 4 aylık; Antakya, 1938 sonu.

Altan 3, Ayla 1 yaşında; Antakya, 1939.

Altan 4 yaşımda, Akbez'de bir kız arkadaşıyla; 1940.

Yalova'da ikinci askerlik; resmin sağında baba Selahattin Kutlu,
anne Sabriye Hanım, ağabey Altan; 1941.

Selahattin Kutlu, Antakya Halkevi bahçesinde; 1944.

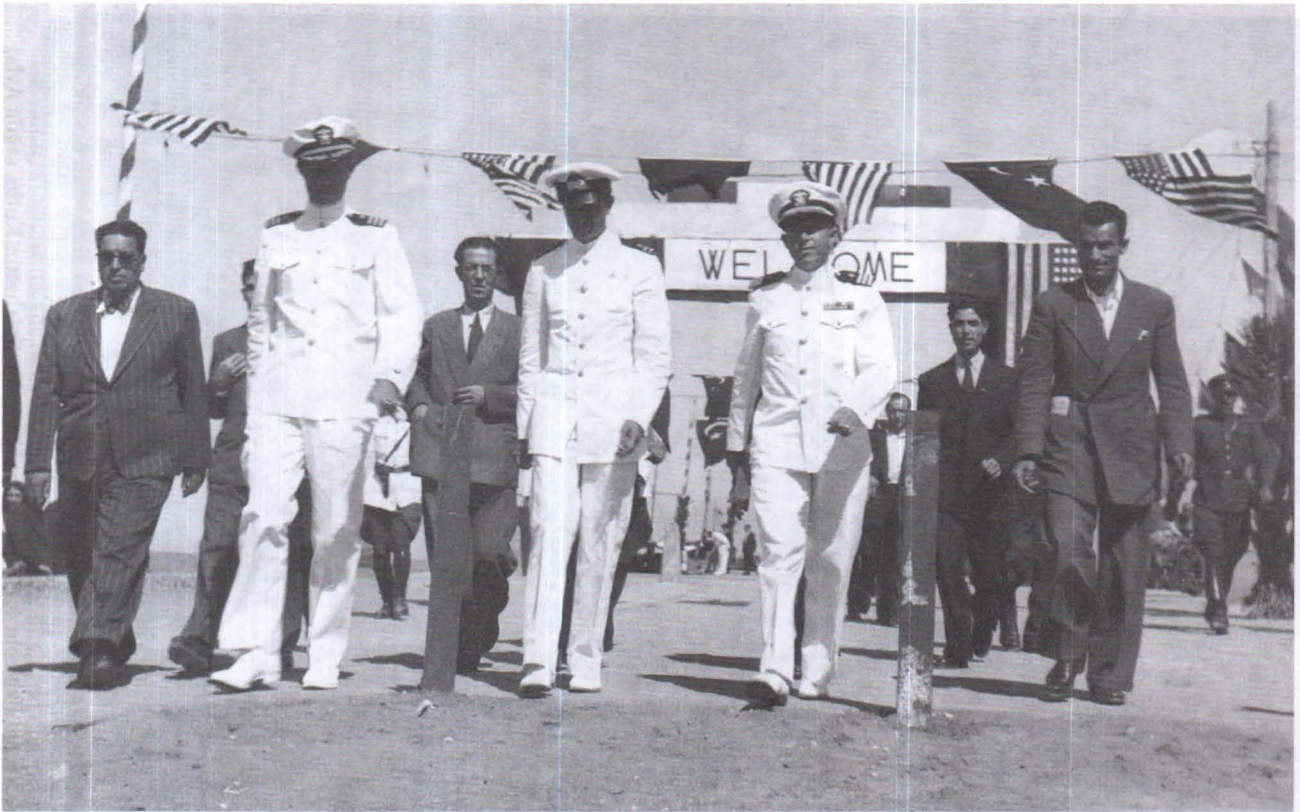
Altan, Kantara Mahallesi'ndeki evde;
1944.

Ayla, ilkokul 3. sınıfta; İskenderun,
1947.

Ayaktakiler (soldan sağa): Nurettin Kutlu, Mustafa Erdoğan, Sabriye Kutlu,
Selahattin Kutlu. Oturanlar: Dede Sait kutlu, torun Ayla Kutlu; 8 Aralık 1947.

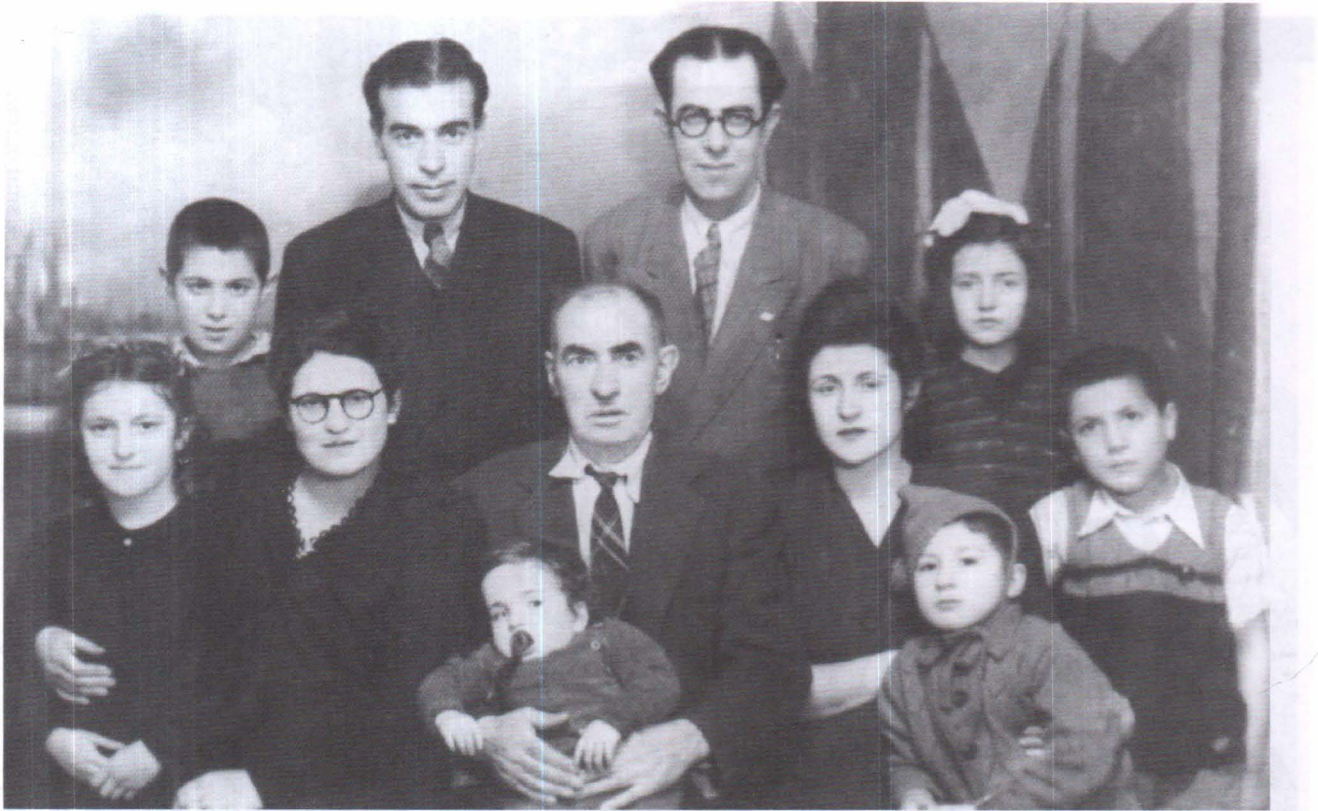
İskenderun'a gelen Amerikalılar karşılanıyor; arkada, eli cebinde gazeteci Selahattin Kutlu; 1947.

Namık Kemal İlkokulu 4. sınıf; ortada öğretmen Selahattin Kutlu, sağda Ayla;
İskenderun, 1948.

Bayramların değişmez şiir okuyanı, konuşmacısı Ayla, 4. sınıf ğrencisi;
İşkenderun 1948.

En solda Ayla, arkasında ağabey Altan, yanında hala Leman Ural, ortada büyükbaba Sait Kutlu, yanında anne Sabriye Hanım en sağda kardeş Alsan, arkada gözlüklü baba Selahattin Bey.

Büyük amca ve baba İskenderun'da sahilde; 1951.

Ayla (solda) lise 1'de; Gaziantep, 1953.

Gaziantep'te hala ve kuzenlerle; 1954.

Alsan, Ayla, Altan ve Zafer (önde) Kutlu; İskenderun, 1954.

Anne Sabriye Kutlu, iki yanında eltileriyle; önde ortada Zafer; 1954.

Ayla lise 2'de; Antakya, Ocak 1955.

Ayla, Gaziantep'te, halası Leman Hanım, eniştesi Fuat Bey, kuzenleri Tarcın ve Kutlu ile; 1955.

Ayla (solda) Antakya Lisesi'nde Müdür Ömer Arpacioğlu ve arkadaşlarıyla okul önüne çam dikerken; 1956.

Lise sonda Arsuz'da piknik; Antakya, Mayıs 1956.

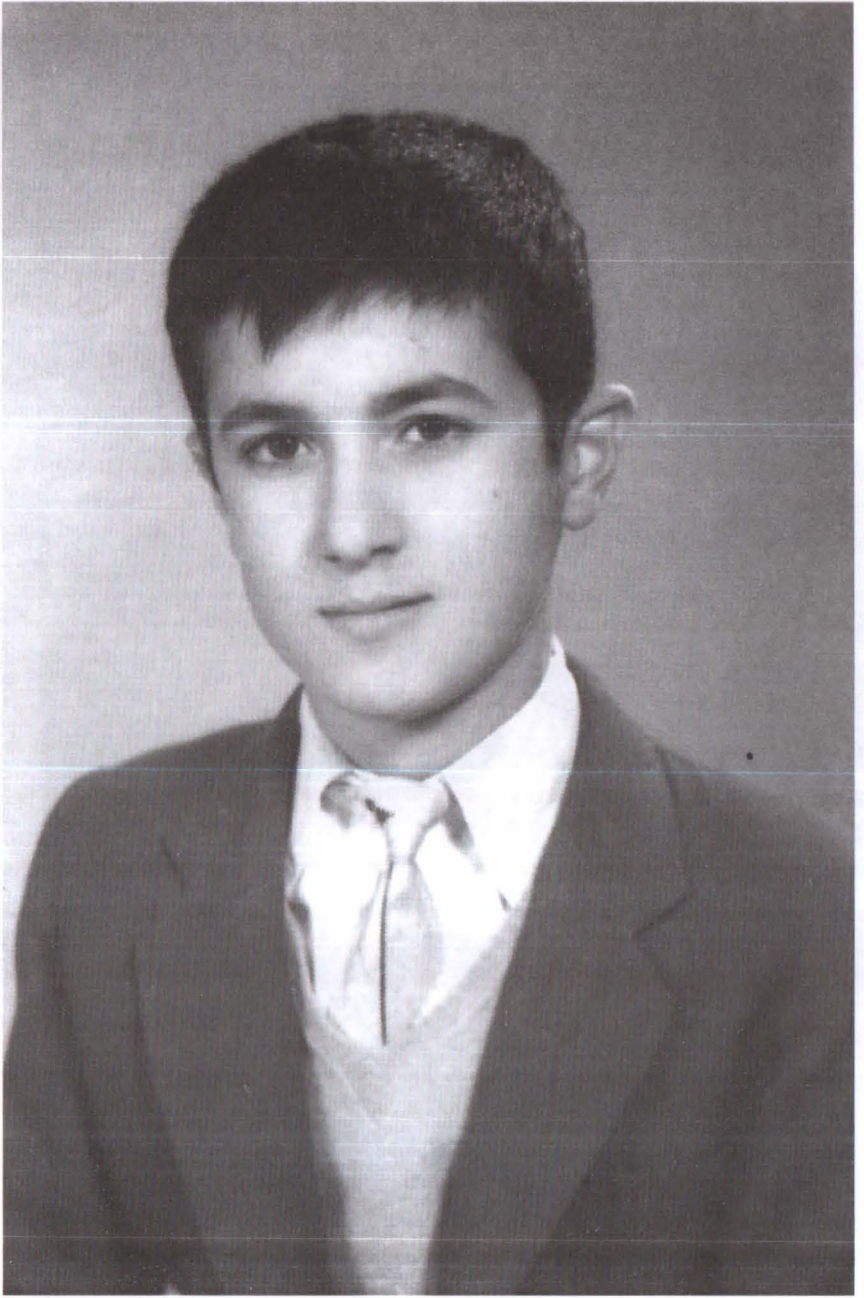
Ayla Kutlu, kankardeşi Ömer Ersun (Emekli Büyükelçi) ile
Mülkiye Bahar Çayında; 1957.

Siyasal Bilgiler Fakültesi 2. sınıfta  mren Er en (ressam) ile; Nisan 1958.

Alsan, liseyi bitirdiği yıl babasıyla Renkli Sokak'ta; 1958.

Zafer Kutlu, ortaokul 1. sınıfta.

Ayla, Alsan, Selahattin Bey, Zafer ve Sabriye Hanım; 1959.

Siyasal Bilgiler Fakültesi yeni mezunları. Soldan Ülkü Ökçün, Edibe Nat, Ayla Kutlu; 1960.

1960

Altan, İktisat Fakültesi 3. sınıf öğrencisi; 1960.

Selahattin Kutlu 59 yaşında, İskenderun'da yazıhanesinde (!); 1969.

Benzerliğe bakın! Üstte Sabriye Kutlu (1945), altta Ayla Kutlu (1981).

AYLA KUTLU, 14 Ağustos 1938'de Antakya'da doğdu. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten (1960) sonra çeşitli kamu kuruluşlarında 20 yıl çalıştı. 1975'te profesyonelleşen edebiyat çalışmalarını, emekli olduğu 1980'den beri yoğunlaştırarak sürdürüyor. Edebiyatın çeşitli dallarına ilgi duyuyor: Roman, hikâye, çocuk romanı, film hikâyesi, senaryo, tanıtma yazıları, belgesel, sohbetler, radyo oyunları...

Romanları: **Kaçış** (1979), **Islak Güneş** (1980), **Cadı Ağacı** (1983), **Ateş Üstünde Yürümek** (2004; **Tutsaklar** adıyla 1983), **Bir Göçmen Kuştı O** (1985; 1986 *Madaralı Roman Ödülü*), **Hoşça Kal Umut** (1987; 1987 *Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Ödülü*), **Kadın Destanı** (1994), **Emir Bey'in Kızları** "Bir Göçmen Kuştı O - 2" (1998).

Öyküleri: **Hüsnüyusuf Güzellemesi** (1984), **Sen de Gitme Triyandafilis** (1990; 1990 *Sait Faik Hikâye Ödülü*), **Mekruh Kadınlar Mezarlığı** (1995; 1996 *Yunus Nadi Öykü Ödülü*), **Zehir Zıkkım Hikâyeler** (2001).

Çocuk kitapları: **Merhaba Sevgi** (1989), **Yıldız Yavrusu** (1993), **Başı Kuşlu Çocuk** (1995), **Beceriksizler Sirki** (1995), **Gezgin Kertenkele ile Kutup Ayısı** (1995), **Çiçek Elli Robot** (1995), **Küçük Mavi Tren** (1995), **Kendini Köpek Sanan Ayakkabılar** (1995), **İkizlerin Sırrı** (Harika İkizler-1, 1997), **Artık Çok Oldunuz** (Harika İkizler-2, 1997), **Zavallı Mideler** (Harika İkizler-3, 2000), **Minik Sultan Sihirbaz** (Minik Sultanın Serüvenleri-1, 2000), **Minik Sultan ile Deniz Kızı** (Minik Sultanın Serüvenleri-2, 2000), **Minik Sultan Beceriksiz Palyaço** (Minik Sultanın Serüvenleri-3, 2000), **Mavi Saçlar Pembe Gözler** (2004).

Yaşamöyküsünü içeren **Zaman da Eski** adlı anı kitabının ilk cildi Aralık 2006'da yayımlandı.

Ayrıca, 13. Antalya ve Sinema Tarih Buluşması 1. Film Hikâyesi Ödülleri, (Tunç Başaran ve Macit Koper'le) Altın Koza Senaryo Ödüllerinin de sahibi olan **Ayla Kutlu**'nun 5 yapıtı film oldu.

“KÜÇÜK BİR KİTAPTIR YAŞAMAK”

Küçük bir kitabın içine sığan
ama yankısını binlerce okurun
yüreğinin sesinde bulan bir
yaşamın öyküsü.

“Yüzlerce, binlerce yıldır acıları, ıstırapları, göçleri, kaçışları, dönemeçleri, dip vurgunlarını, alt üst oluşları yaşamış bu toplumu, 'bizi' yazan”, “Türk edebiyatında geçmişi ve günü yarına, yerel kültürü ulusala ve evrensele bağlamayı başaran” **Ayla Kutlu** “yine ayrıntı zenginliği, yalın dil, güçlü, berrak bir anlatımla dip açıdan arı bakışa eriştiği derin, yoğun hikâyeli kadınlardan” birini, **KENDİNİ** anlatıyor.

ISBN 975-22-0195-4
2007.06.Y.0105.3178

KDV Dahil 19 YTL